

T.C.
ADYAMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KIZILAY ARŞİV BELGELERİNE GÖRE
İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA
TÜRK KIZILAYI'NIN YABANCI SAVAŞ
ESİRLERİNE YAPTIĞI YARDIM
FAALİYETLERİ

Özlem KILINÇÇEKER

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Selahaddin GÖK

ADYAMAN-2022

T.C.
ADİYAMAN UNIVERSITY
GRADUATE EDUCATION INSTITUTE
DEPARTMENT OF HISTORY
DOCTORAL THESIS

**ACCORDING TO THE KIZILAY ARCHIVE DOCUMENTS,
THE HELP ACTIVITIES OF THE TURKISH RED CRESCENT TO
THE FOREIGN PRISONER OF WAR
IN THE SECOND WORLD WAR**

Özlem KILINÇÇEKER

ADVISOR
Assoc. Prof. Dr. Selahaddin GÖK

ADİYAMAN-2022

BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum “KIZILAY ARŐIV BELGELERİNE GÖRE İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRİ KIZILAYI'NIN YABANCI SAVAŞ ESİRLERİNE YAPTIĞI YARDIM FAALİYETLERİ” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakada gösterilenlerden olduğuunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmıő olduğuunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

03.02.2022

Özlem KILINÇEKER

DECLARATION

I hereby declare that this doctoral thesis titled as “ACCORDING TO THE KIZILAY ARCHIVE DOCUMENTS, THE HELP ACTIVITIES OF THE TURKISH RED CRESCENT TO THE FOREIGN PRISONER OF WAR IN THE SECOND WORLD WAR” has been written by myself in accordance with the academic rules and ethical conduct. I also declare that all materials benefited in this thesis consist of the mentioned resources in the reference list. I verify all these with my honour.

03.02.2022

Özlem KILINÇÇEKER

ÖZET

KIZILAY ARŞİV BELGELERİNE GÖRE İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRK KIZILAYI'NIN YABANCI SAVAŞ ESİRLERİNE YAPTIĞI YARDIM FAALİYETLERİ

Özlem KILINÇÇEKER

Tarih Anabilim Dalı
Adıyaman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Ocak 2022

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Selahaddin GÖK

Türk Kızılayı, Osmanlı İmparatorluğu'nun en zor dönemlerinde kurulmuş, 154 yıllık geçmişe sahip bir yardım kurumudur. Cemiyet, 1868 yılında sadece savaşlarda yaralanan askerlere yardım için kurulmuş olsa da uluslararası misyonuyla temelde çağın şartlarına uygun olarak tüm insanlığa karşılıksız yardım ilkesini benimsemiştir. Bu bağlamda savaşta ve barışta ayırım gözetmeksizin insan hayatını ve sağlığını korumayı ilke edinmiştir. Aynı zamanda sevgi, saygı ve iş birliği içerisinde çalışmalarını yürüten bu yönüyle de evrensel bir kuruluştur.

Türkiye Kızılay Cemiyeti gerek Osmanlı'da gerek Cumhuriyet döneminde savaşların sebep olduğu ekonomik zorluklar sonunda meydana gelen salgın hastalıkların tedavisinde en çok ihtiyaç duyulan yerlerde imdat heyetleri oluşturmuş, hastane ve dispanserler açmıştır. Örnek olarak 1935-1947 yılları arasında meydana gelen doğal afetlerde binlerce insanın hayatını kaybettiği ve binlercesinin de mağdur olduğu anlarda muhtaçların yardımına koşmuştur. Bu kapsamda açtığı seyyar ve daimî hastaneler, aşevleri, düşkünler yurdu ve sanatsal faaliyetleriyle “yurtta barış dünyada barış” çerçevesinde “kara gün dostu” olarak günümüze kadar bu bilinçle çalışmalarına devam etmektedir. Aynı zamanda hem Birinci Dünya Savaşı hem de İkinci Dünya Savaşı'nda

yardıma ihtiyacı olan farklı cephelerde esir düşmüş, asker ve sivillere vatandaşı oldukları devletlere bakılmaksızın tarafsız bir politikayla gıda maddeleri ve sağlık malzemelerinin gönderilmesi için de önemli çalışmalar yapmıştır.

Türkiye Kızılay Cemiyeti, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye gibi savaş yanlısı olmayan devletlerin durumlarını korumak için askeri ve ekonomik alanda seferberlik ilan ettikleri zamanlarda da her konuda devletin yardım eli olmuştur. Türk Hükümeti, savaş yıllarında ekonomik sıkıntılar sebebiyle halktan aldığı yardımları toplama görevini de Türkiye Kızılay Cemiyeti aracılığı ile sürdürmüştür. Cemiyet bu bağlamda pek çok yardım kampanyasında aktif görev almıştır. Bu yardım kampanyalarından birisi de 1940-1943 yılları arasında Türk askerlerine ve ailelerine ihtiyaç duydukları yardımları toplama işidir. Türkiye Kızılay Cemiyet, İkinci Dünya Savaşı süresince Türkiye’de bulunan Avrupalı devletlerin temsilciliklerinin talepleri üzerine Türk Hükümeti’nin izniyle Cenevre Sözleşmesi’nin 38. maddesi gereğince yabancı savaş esirlerine mektup, para, eşya ve posta kolilerinin gönderilmesinde önemli rol oynamıştır. Bu kapsamda belirli miktarlarda hazırlanan gıda maddeleri, önceden künyesi ve adresleri belirlenen esirlerin olduğu listeler ışığında Almanya ve İtalya’daki esir kamplarına gönderilmiştir.

Türkiye Kızılay Cemiyeti’nin, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye’de yaşanan zorluk ve olumsuzluklara rağmen yaptığı bir başka insani yardım ise; Cenevre Sözleşmesi’nin 68. maddesi kapsamında 1942-1943 yıllarında Türk Hükümeti’nin izniyle Afrika’da savaşan ülkelerin aralarında yaralı, hasta ve malul durumdaki Alman, İtalyan ve İngiliz savaş esirlerinin İzmir ve Mersin Limanlarındaki esir değişimi çalışmasıdır. Türk karasularında beş kez yapılan bu mübadelelerde Cemiyet hem değişimi koordine etmiş hem de ihtiyaç anında hastane ve dispanserlerinde esirlerin tedavilerini yapmıştır. Ayrıca posta hizmetleri, yiyecek, içecek ve barınma gereksinimlerini de karşılamıştır. Savaş esirlerine mevsime uygun hediyeler dağıtılarak en uygun şartlarda ülkelerinin yetkililerine teslim edilmelerine aracılık etmiştir.

Bu doktora tez çalışmasında Kızılay Arşiv belgeleri ışığında Cemiyetin İkinci Dünya Savaşı boyunca hem yurt dışındaki esir kamplarına yardım paketlerinin

ulaştırılması hem de Türk karasularında İzmır ve Mersin’de yapılan esir değişimlerindeki özverili rolü ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kızılay Cemiyeti, Yardım Faaliyetleri, Koli, Esir Mübadelesi, sera, Yiyecek, Türk Dışışleri Bakanlığı, Komisyon.



ABSTRACT

ACCORDING TO THE KIZILAY ARCHIVE DOCUMENTS, THE HELP ACTIVITIES OF THE TURKISH RED CRESCENT TO THE FOREIGN PRISONER OF WAR IN THE SECOND WORLD WAR

Özlem KILINÇÇEKER

Department of History

Adıyaman University Graduate Education Institute

january 2022

Advisor: Assist. Prof. Dr. Selahaddin GÖK

Turkish Red Crescent is a charity organization with a history of 154 years, which was established during the most difficult times of the Ottoman Empire. Although the Society was established in 1868 only to help the soldiers injured in wars, with its international mission, it basically adopted the principle of free aid to all humanity in accordance with the conditions of the age. In this way, it has adopted the principle of protecting human life and health without discrimination in war and peace. At the same time, it is a universal organization with a humanitarian aspect that aims to bring together the concepts of love, respect and cooperation.

The Turkish Red Crescent Society formed emergency committees and opened hospitals and dispensaries in the places where it was most needed in the treatment of famine and epidemic diseases that occurred as a result of the economic difficulties caused by the wars both in the Ottoman and in the Republican period. For example, he rushed to the aid of the needy when thousands of people lost their lives in the natural

disasters that occurred between 1935-1947 and thousands of them were victims. In this context, it continues to work with this awareness as a “dark day friend” within the framework of "peace at home, peace in the world" with its mobile and permanent hospitals, soup kitchens, poor hostels and artistic activities. At the same time, he made important efforts to send foodstuffs and health supplies to the soldiers and civilians who were captured on different fronts in both the First World War and the Second World War, with an impartial policy.

The Turkish Red Crescent Society has been the helping hand of the state in all matters during the Second World War, when non-war states like Turkey declared military and economic mobilization to protect their situation. The Turkish Government continued its task of collecting the aid it received from the people due to economic difficulties during the war years, through the Turkish Red Crescent Society. In this context, the Society took an active role in many aid campaigns. He carried out one of these aid campaigns between 1940-1943 to collect the aid they needed for Turkish soldiers and their families. The Society, with the demands of the representatives of the European states in Turkey during the Second World War; With the permission of the Turkish Government, he played an important role in sending letters, money, goods and postal parcels to foreign prisoners of war in accordance with Article 38 of the Geneva Convention. In this context, foodstuffs prepared in certain quantities were sent to the prisoner camps in Germany and Italy in the light of the lists of the prisoners whose names and addresses were determined beforehand.

Another humanitarian aid provided by the Turkish Red Crescent Society despite the difficulties and negativities experienced in Turkey during the Second World War; Within the scope of Article 68 of the Geneva Convention, it is the work of the warring countries in Africa between 1942-1943 with the permission of the Turkish Government, in the exchange of wounded, sick and disabled German, Italian and British prisoners of war in İzmir and Mersin ports. In these exchanges, which took place only five times in Turkish territorial waters, the Society both coordinated the exchange and treated the prisoners in hospitals and dispensaries when needed. The postal services also provided

for food, drink and shelter. Society helped the prisoners of war to be handed over to the authorities of their countries under the most favourable conditions by giving gifts suitable for the season.

In this study, in the light of the Red Crescent archive documents, the aid packages provided by the Red Crescent to the prisoners of war who were on the forgotten side of the war in the Second World War, as well as the role the selfless humanitarian exchanges in the Turkish territorial waters in Izmir and Mersin has been revealed.

Keywords: Red Crescent Society, Aid Activities, Parcel, Prisoner Exchange, Usera, Food, Turkish Ministry of Foreign Affairs, Commission.

ÖN SÖZ

Türk Kızılayı (Hilali Ahmer Cemiyeti) 154 yıllık bir geçmişiyle kurulduğu 1868’den günümüze kadar, büyük bir gayret ve özveriyle çalışan köklü bir kurumdur. Bu bağlamda yurt içinde ve yurt dışında yaşanan doğal afetlerden savaşlara kadar, yaptığı tüm insanî yardımlarının kayıtlarını büyük bir titizlikle, kalem kalem tutarak, arşivindeki yaklaşık 5 milyon belgeyle gelecek nesillere aktarmak için muhafaza etmektedir. Yapmış olduğumuz “Kızılay Arşiv Belgelerine Göre İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Kızılayı’nın Yabancı Savaş Esirlerine Yaptığı Yardım Faaliyetleri” başlıklı bu doktora tezi de Kızılay Arşiv belgeleri ışığında hazırlanmıştır. Tezi kapsayan süreç; dünyada ve Türkiye’de doğal afetlerin, salgın hastalıkların ve İkinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı yıllar olmasından dolayı siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan pek çok gelişmenin yaşandığı ve Cemiyetin de bu nedenlerden dolayı çok farklı alanlarda yurt içi ve yurt dışı yardımının bir hayli fazla olduğu dönemdir. Bu sebeple çalışma, Türkiye’nin ve dünyanın içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik olaylar özellikle de uluslararası platformda çok önemli bir kesit olan İkinci Dünya Savaşı yıllarında Kızılay’ın sosyal ve insani bir hizmet olarak, karşılıksız yardım faaliyetleriyle sınırlandırılmıştır. Ancak arşivde araştırma dönemimiz olan 1935-1947 yıllarına ait belgelerin tasnifinin yapılmamış ve araştırmaya kapalı olması nedeniyle (2019-2021 yılları arası) özel alınan resmi izinle arşive girilmiş, Kızılay çalışanlarıyla bire bir mesaiyle döneme ait yaklaşık 20 bin belge çıkarılmıştır.

Yapılan literatür araştırmalarında, bu kadar önemli çalışmalara imza atan Cemiyetin “Türkiye Kızılay Cemiyeti” adını kullandığı yıllara tesadüf eden İkinci Dünya Savaşı’nda savaşan ülkelerin savaş esirlerine yapmış olduğu yardımlarla ilgili akademik bir tez çalışmasının olmadığı anlaşılmıştır. Bu noktadan hareketle “Kızılay Arşiv Belgelerine Göre İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Kızılayı’nın Yabancı Savaş Esirlerine Yaptığı Yardım Faaliyetleri” başlığı altında konu sınırlandırılmıştır. Çalışmada Hilâl-i Ahmer’den Türk Kızılayı’na yurt içi ve yurt dışı yardım faaliyetlerine genel bir bakış sonrası, Türkiye’de bulunan savaşan devletlerin temsilcilikleriyle Kızılhaç’ın talepleri ve Türk Hükümeti’nin izniyle, yabancı savaş esirlerine yaptığı insani yardımların belgeleri gün ışığına çıkarılmıştır. Amaçlanan şey Türk Kızılayı’nın uluslararası misyonu ve görevi kapsamında insani yardım faaliyetlerinde oynadığı rolü,

mücadelesi ve başarısını ortaya koymaktır. Bu kapsamda Kızılay Arşivi (KA) haricinde, Cumhuriyet Arşivi (BCA) başta olmak üzere; Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi (ATASE), Millî Savunma Bakanlığı Arşivi ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı – Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğüne araştırma talep edilmiştir. BCA’dan döneme ait belgelerin hepsi alınırken; ATASE’de yapılan çalışmada öne çıkardığımız yurt dışına giden koliler ve esir mübadelesi ile ilgili veriye tesadüf edilmemiştir. Çalışmanın yapıldığı yıllarda, döneme ait belgelerin tasnifinin yapılmamış olmasının yanında dünyada ve Türkiye’de hâkim olan pandemiden dolayı Millî Savunma Bakanlığı Arşivi ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı-Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğünden de olumlu yanıt alınamamıştır. Ancak ilgili görevlilerden belirttiğimiz konularda belgelerin bulunmadığı tarafımıza bildirilmiştir.

Kızılay’ın kütüphanesinde de bulunan ve Kızılay adına yapılan tüm çalışmalar görülmüştür. Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmû’aları, Kızılay’ın o yıllarda çıkardığı Kızılay kurum dergilerinin ilgili sayıları, Kızılay’ın 73 yıllık tarihini yıl yıl anlatan “Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949” adlı eser tezimizde çokça kullanılmıştır. Bunların dışında Türkiye’de yayımlanan dönemin gazeteleri için de Milli Kütüphanede Gazete Arşiv bölümünde ayrıntılı bir çalışma yapılmıştır. 1935-1947 yılları arasında çıkan gazetelerden ulaşılabilen her gazetede yabancı savaş esirlerine yapılan yardımlara ait haberler taranmıştır. Ancak yurt dışındaki savaş esirlerine giden yardım kolilerine ait haberlere rastlanmazken; çalışmanın ikinci konusu olan esir mübadelesine ait çok fazla gazete haberine rastlanmış ve tezin üçüncü bölümünde “Basına Yansımalar” başlıkları altında işlenmiştir. Yabancı basın ise konunun birçok farklı ülkeyi ilgilendirmesinden dolayı çalışma kapsamında ele alınmamıştır. Birinci elden kaynakların yanında tez konumuza dönem itibariyle en yakın çalışmalardan olan ve konumuza dair sınırlı da olsa bilgilerin bulunduğu araştırma eserlerden de faydalanılmıştır.

Çalışma esnasında karşılaştığımız zorluklardan birisi de dönemin hem Türkiye hem de dünya siyasi konjonktürü açısından hassas olması ve Türkiye’nin siyasi tutumu nedeniyle olayların yaşandığı günleri anlatan hatırat türü kitapların yazılamamış olmasıdır. Bu yönüyle yaşanan duygusal anların topluma yansımalarını paylaşan kitapların olmaması, bize döneme yansımalarını anlatırken zor anlar yaşatmıştır. Konu ile ilgili sadece Kazım Karabekir’in hatıralarında çok kısa bilgiye ulaşılırken, örneğin

dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile ilgili hatıratda bu yardımları anlatan bilgilere rastlanmamıştır.

Konuya ait belgeler taranırken yardımların gönül işi olarak, imkanlar dahilinde yapıldığı, buna bağlı olarak da günün şartlarında toplanan yardımların yardıma muhtaç insanlara gönderildiği görülmüştür. Bu nedenle bir önceki yardım miktarının bir sonraki ile aynı olmadığı saptanmıştır. Buradan hareketle, ulaşılamayan resmî belgeler de göz önünde tutularak çalışmada tablo olarak verilen veriler istatistiki olarak değerlendirilmemiştir. Tablolarda ulaşılabilen Kızılay'ın resmî yazılarında ulaşılan rakamlar kullanılmıştır. Bunun yanı sıra Türk Hükümeti'nin Dışişleri Bakanlığı bünyesinde kurduğu Savaş Esirleri Komisyonu'nun uluslararası sözleşmeler ve kendi aldığı kararlar gereği ülkeden ihracına izin verdiği malzemelerin miktarları dikkate alınmamış, sadece Türkiye'den toplanan ve gönderilen yardım miktarları baz alınmıştır. Yapılan yardımların bir gönül ve imkân işi olduğu, çalışma boyunca hep göz önünde tutulmuş ve bu tarafı tartışılmamıştır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır: birinci bölümde: Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı'na kadar ki dönemde yaptığı yardım faaliyetleri ile ilgili bilgiler kronoloji takip edilerek verilmiştir. İkinci Bölümde: İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye Cumhuriyeti ile Kızılay'ın savaş cephelerinde veya işgal bölgelerinde esir düşen dünyanın çeşitli ülkelerinden insanlara yapılan yardımlara aracılık etmesi ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde ise; Türk Kızılayı'nın, Türk karasularında İngiliz, Alman ve İtalyan hasta ve malul savaş esirlerinin değişimi sırasındaki faaliyetleri anlatılmaya çalışılmıştır.

Tezde özellikle savaşların siyasi, askeri ve ekonomik etkileri çok az miktarda ele alınırken; insanî yardım ve sosyal tarafı ön plana çıkarılmıştır. Çünkü savaşlar sırasında ve sonrasında kısa süre sonra etkisini kaybeden soyut etmenlerin yanında, varlığı nesilden nesile aktarılan anılarla dolu savaş hikayeleri ve esirleri önemli bir somut gerçektir. Öyle ki esaret hem esir olanlar için hem de aileleri için şüphesiz zorlu bir süreçtir. Ancak bazen mutlu bazen de mutsuz sona erer. İşte dünya savaş tarihinde sebepleri ve sonuçları açısından milyonlarca insanın hayatında iz bırakan İkinci Dünya Savaşı, sadece cephelerdeki mücadele ile sınırlı kalmamış aynı zamanda cephe gerisindeki insanları da etkilemiştir. Bu zaman diliminde kanlı çatışmalar esnasında ve

sonrasında insanî yardım görevini Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay üstlenmiştir. Bu bağlamda her iki kurum da savaş boyunca savaş esirleri için adeta kurtuluş mucizesi yaratmışlardır. Türkiye’de konsolosluk veya sefaret düzeyinde bulunan ve savaşan Avrupalı devletlerin temsilcilikleriyle farklı cephelerde esir düşen asker ve sivillere yönelik adları, yerleri belirlenen listelerle; hazırlanan yiyecek, içecek, giyecek ihtiyaçlarının giderilmesine çalışılmış; aileleriyle haberleşmeleri sağlanmış ve esirlere gönderilen mektupları sahiplerine ulaştırmıştır. Yine yaralı, hasta ve malul savaş esirlerinin değişiminde kurduğu hastaneler ve yaptığı “hediye” adlı yardımlarla bir yandan acıların dinmesine yardımcı olmuş, diğer yandan da savaşan askerlerin aileleriyle haberleşmelerine köprü olmuştur.

Sonuç olarak bu çalışmayla Türkiye’nin uluslararası düzeyde en köklü kuruluşu olan Kızılay’ın İkinci Dünya Savaşı yıllarında, milliyet ayrımı yapmaksızın bir insanlık örneği olarak, savaş esirlerine yaptığı yardımlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda tek tek incelediğimiz 20 bin Kızılay Arşiv belgesi arasından, özellikle savaşan devletlerin savaş esirlerine yapılan insani yardımlarına ilişkin verileri ayrıntılı işlenmiştir. Çalışmanın amacı zengin bir arşiv koleksiyonuna sahip olan Kızılay Arşivi’nde bulunan bu yardımların resmî belgelerini ortaya çıkararak konuya dair akademik bir tez çalışmasının henüz olmamasından dolayı var olan boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Bu çalışmamızın ve devamında yapacağımız bilimsel yayınlarımızın, bu boşluğun doldurulmasına büyük katkı sağlayacağına inanıyoruz. Yukarıda da ifade edildiği gibi tasnifi henüz tamamlanmayan bir dönem çalışıyor olunmasından dolayı düzenli bir belge aktarımı yapılamamıştır. Bu nedenle sayısal verilerden ve çıkarım yapmaktan mümkün mertebe kaçınılmıştır. Arşivde elde edilen belgelerden çıkarılan veriler ise tablo olarak verilmiştir.

Çalışmamın başından itibaren kontrolünden, son halini almasına kadar emeği geçen başta Danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Selahaddin Gök’e ve tezimi sahiplenerek, titizlikle takip eden Prof. Dr. Ulvi Keser ve Prof. Dr. Orhan Doğan’a, ATASE’de çalışmalarım sırasında yardımlarından dolayı Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanı Ulaş. Alb. Doç. Dr. Bülent Durgun’a, zorlandığım anlarda akıl danıştığım tez izleme jürimde bulunan Doç. Dr. Metin Kopar ve Doç. Dr. Nevzat Artuç’a ve Tez Savunma Sınavı sonrasındaki düzeltmeler sürecindeki özverili katkılarından dolayı Doç. Dr. Erdem Çanak’a ve adını sayamadığım bütün hocalarıma en içten şükranlarımı ve saygılarımı

sunarım.Yine Türk Kızılay kurumu tarafından desteklenip, kurum Arşivinde belgelerin hazırlanmasında ortamı oluşturan, İkinci Dünya Savaşı Kızılay Arşiv Kataloğu belgelerinin taranması ve bize ulaştırmasında emeği geçen Arşiv Yönetimi Müdürü Mevlüt Kuşçu ve Arşiv Yönetimi Müdürlüğü çalışanları Hande Uzun Külcü, Recep Can, Nursel Şeker, Esra Oğuztürk, Murat Sağesen ve Ülkü Doğan'a çok teşekkür ederim.

Ayrıca çalışmamı onlarla yaşayacağım dakikalardan ödün verdiğim için, çok sevdiğim ve bu süreçte kaybettiğim rahmetli babam Hüseyin Avni Gönen'e ve kızlarım Bade ve Hale'ye ithaf ediyorum.

Özlem KILINÇÇEKER

ADİYAMAN 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	vii
KISALTMALAR	xvi
TABLolar LİSTESİ.....	xvii

GİRİŞ.....	1
1. Kaynaklara Dair.....	5
2. Yöntem Hakkında.....	8

BİRİNCİ BÖLÜM

HİLAL-İ AHMER'DEN KIZILAY'A

1. SALİB-İ AHMER'İN KURULUŞU.....	10
2. OSMANLI HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN KURULUŞU.....	15
2.1. Birinci Dünya Savaşı'nda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Faaliyetleri.....	23
3. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE HİLAL-İ AHMER'İN ASKERİ ALANDAKİ YARDIM FAALİYETLERİ.....	29
3.1. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Yaralı Hastaneleri.....	30
3.2. Millî Mücadele Döneminde Kurulan İmdat Heyetleri.....	33
4. CUMHURİYETİN İLANI SONRASI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN ASKERİ ALANDAKİ YARDIM FAALİYETLERİ.....	40
4.1. Hilâl-i Ahmer'den Kızılay Cemiyeti'ne İnsani Yardım Faaliyetleri.....	40
4.2. Hilâl -i Ahmer Cemiyeti'nden Kızılay'a Teşkilat Bazında Yaşanılan Gelişmeler	44

İKİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ ESİRLERİ VE TÜRK KIZILAYI'NIN YARDIMLARI

1. ESİR KELİMESİNİN ANLAMI VE KÖKENİ.....	48
2. DÜNYADA SAVAŞ ESİRLERİ İÇİN YAPILAN ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR.....	50
3. OSMANLI DEVLETİ'NDE SAVAŞ ESİRLERİNE YÖNELİK YAPILAN İLK ÇALIŞMALAR.....	53
3.1. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Yabancı Savaş Esirlere Yardımları.....	55
3.2. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Türk Savaş Esirlerine Yardımları.....	60
3.3. Hilâl-i Ahmer'in Esir Şubesi'nin Mütareke Dönemi Faaliyetleri.....	62
4. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA GENEL BİR BAKIŞ.....	65
4.1 İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Konumu ve Önemi.....	67
5. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRKİYE KIZILAY CEMİYETİ'NİN YURT DIŞI YARDIM FAALİYETLERİ	69
6. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA SAVAŞ ESİRLERİ	75
6.1. Avrupa Devletlerinin Türkiye'deki Temsilciliklerinin Türkiye Kızılay Cemiyeti Vasıtasıyla Esir Kamplarına Yaptığı Yardımlar.....	79
6.2. İngiliz Konsolosluklarının Türkiye Kızılay Cemiyeti Vasıtasıyla Almanya ve İtalya'da Enterne Edilen Savaş Esirlerine Gönderdiği Yardım Paketleri.....	98
6.3. Fransız Konsolosluklarının Türkiye Kızılay Cemiyeti Aracılığıyla Almanya ve İtalya'daki Kamplarında Enterne Edilen Savaş Esirlerine Yaptığı Yardımlar.....	112

6.4. Belçika Sefareti ve Konsolosluklarının Türkiye Kızılay Cemiyeti Üzerinden Almanya ve İtalya’da Enterne Edilen Savaş Esirlerine Ulaştırdığı Koliler.....	125
6.5. Polonya Sefareti ve Konsolosluklarının Türkiye Kızılay Cemiyeti Vasıtasıyla Almanya ve İtalya’da Enterne Edilen Savaş Esirlerine Yardımları.....	134
6.6. Türkiye Yugoslavya Kraliyet Elçiliğinin Türkiye Kızılay Cemiyeti Üzerinden Almanya ve İtalya’da Enterne Edilen Savaş Esirlerine Gönderdiği Malzemeler.....	144
6.7. İtalyan Sefareti Tarafından Kızılay Cemiyeti Vasıtasıyla Orta Şark’ta Suudi Arabistan Cidde’de Enterne Edilen İtalyan Savaş Esirlerine Gönderilen Yardımlar.....	152
6.8. Türkiye’deki Avrupalı Devlet Temsilciliklerinin Kızılay Eliyle Yaptığı Yardımlara Genel Bir Bakış.....	156

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİLALİN GÖLGESİNDE MÜBADELE: TÜRKİYE KARA SULARINDA YAPILAN YABANCI ESİR DEĞİŞİMLERİNDE KIZILAY’IN ROLÜ (1942-1943)

1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA TÜRKİYE KARASULARINDA YAPILAN ESİR DEĞİŞİMİNDE TÜRKİYE KIZILAY CEMİYETİNİN ROLÜ.....	167
2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA TÜRKİYE’ DE YAPILAN ESİR DEĞİŞİMLERİ.....	167
2.1. İzmir’de Yapılan Birinci İngiliz, Alman ve İtalyan Yaralı Esirlerin Mübadelesi.....	169
2.1.1. Birinci Esir Değişiminin Basına Yansımaları.....	176
2.2. İkinci Savaş Esirlerinin Mersin’de Mübadelesi	183
2.2.1. Türk Basınında İkinci Esir Değişimi.....	190
2.3. Savaş Esirlerinin İzmir’de Üçüncü Değişimi.....	203
2.3.1. Basında Üçüncü Esir Değişiminin Yankıları.....	208
2.4. Dördüncü İngiliz ve İtalyan Esirlerinin İzmir’deki Değişimi.....	217

2.4.1. Dördüncü Esir Değişimi ve Basın.....	220
2.5. İzmir’de Son Esir Değişimi.....	228
2.5.1. Beşinci Esir Değişiminin Basındaki Yansımaları.....	233
SONUÇ.....	244
KAYNAKÇA.....	247
EKLER.....	280
FOTOĞRAFLAR.....	304



KISALTMALAR LİSTESİ

KA: Kızılay Arşivi

BCA: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivi.

ATASE: Genelkurmay'ın Askerî Tarih ve Stratejik Etütler Dairesi Başkanlığı

DVİA: Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

ICRC: Uluslararası Kızılhaç Komitesi

İA: İslam Ansiklopedisi

HAM: Hilâl-i Ahmer Mecmuası

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

Bkz: Bakınız

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo-1: Türkiye İngiliz General Konsoloslugu'nun 1940-1944 Yılları Arasında Almanya ve İtalya'daki Savaş Esirlerine Gönderdiği Bazı Günlere Ait Yardım Kolilerinin Adedi ve Muhteviyatları.....	103-104
Tablo-2: Türkiye İngiliz General Konsoloslugu'nun 1940-1945 Yılları Arasında Bazı Aylara Ait Almanya ve İtalya'daki Savaş Esirlerine Gönderdiği Yardım Kolilerinin Adedi ve Muhteviyatı.....	107-110
Tablo-3: İzmir Fransız Konsoloslugu'nun Almanya'daki Esirlere 1941-1945 Yılları Arasında Hazırladığı Bazı Günlere Ait Yardım Kolileri ve Muhteviyatları.....	114-118
Tablo-4: Türkiye Fransız Konsoloslugu'nun 1940-1944 Yılları Arasında Bazı Aylara Ait Almanya ve İtalya'daki Savaş Esirlerine Gönderdiği Yardım Kolilerinin Adedi ve Muhteviyatı.....	120-122
Tablo-5: Türkiye Belçika General Konsoloslugu'nun 1940-1943 Yılları Arasında Bazı Aylara Ait Almanya ve İtalya'daki Savaş Esirlerine Gönderdiği Yardım Kolilerinin Adedi ve Muhteviyatı.....	127-130
Tablo- 6: İzmir Belçika Konsoloslugu'nun Almanya'daki Esirlere 1941-1945 Yılları Arasında Hazırladığı Bazı Günlere Ait Yardım Kolileri ve Muhteviyatı.....	131-132
Tablo-7: Polonya Sefareti İstanbul Kızılay Cemiyeti Şubesine Teslim Ettiği 1940 ve 1945 Yılları Arasında Hazırladığı Yardım Paketleri.....	136-138
Tablo-8: Yugoslavya Krallığı'nın Türkiye Kızılay Cemiyetine Teslim Ettiği 1941 Yılına Ait Yardımlar.....	144-146
Tablo-9: Yugoslavya Krallığı'nın Türkiye Büyükelçiliği Tarafından Ocak-Ekim 1943 Aylarında Gönderilen Yardımlar.....	147-149
Tablo-10: Yugoslavya Krallığı'nın Türkiye Büyükelçiliği Tarafından 1940-1943 Yılları Arasında Gönderilen Yardımlar.....	150-151
Tablo-11: İngiliz, Fransız, Polonya, Yugoslavya, Belçika, Norveç ve Bulgar Temsilciliklerinin 1940 Ekim-1944 Şubat Tarihleri Arasında Hazırladıkları Yardım Kolilerinin Sayısı.....	157-158

GİRİŞ

“Yardım” kelimesi insanlık tarihinde insanoğlunun var olduğu günden bu yana yaptığı mücadelelerde hep olumlu bir olgu olarak yerini almıştır. İlk örneği, Selahattin Eyyubi’nin III. Haçlı Seferi (1189-1192) sırasında Saint Jean Şövalyelerinin, Müslüman karargâhlarına girerek Hristiyan askerlere yardım etmelerine izin vermesidir. İlerleyen zamanlarda bir sosyal olgu olarak yıllar içerisinde düşünürlerin eserlerine konu olmuştur. Bu bağlamda Hugo Grotius (1583 1645) “Harp ve Sulh Hukuku” adlı kitabında savaş sırasında insanlık kurallarına uyulması gerektiğini belirterek savaş yaralılarına yardım konusuna dikkat çektiği bilinir. Yine 1743’te İngiltere ile Fransa arasında imzalanan anlaşmada da her iki tarafın yaralı askerlerine bakılması ve savaş sırasında hastane ve ibadethanelerin savaşın dışında tutulması, ölenlerin ve yaralıların taraflara iade edilmesi yönünde kararlar alınmıştır. Ancak “yardım” kelimesinin özellikle savaş sonrasındaki yardımların, tüm dünyaya yayılıp kurumsal bir yapı kazanması 19. yüzyılda gerçekleşmiştir¹. Fikir babası olan J.J. Rousseau “Savaşın amacının düşman devletleri yok etmek olduğu için karşı tarafın bu devleti koruyanlarını elinde silah olduğu sürece öldürme hakkı vardır ama silahları bırakıp teslim olunca artık düşman ya da düşmanın aracı olmaktan çıkar sadece insan olurlar. O zaman onların yaşamı üzerinde hiç kimsenin hakkı kalmaz” sözleriyle ilk savaş yaralılarının statüsünü belirleyen fikirlerini toplumla paylaşmaya başlamıştır². J.J. Rousseau’nun bu düşüncesini hayata geçiren ilk kişi İsviçreli yazar, iş adamı (silah ticareti yapan) Henry Dunant olmuştur. Dunant 1857 yılında Kuzey İtalya’da başlayan Solferino Savaşı sonrası, 24 Haziran 1859’da savaş alanı gezerken gördüğü manzaradan çok etkilenmiştir. Sefalet ve ölüme terk edilmiş sivil ve askerlerin feci durumu onda savaş zamanlarında tarafsız ve önyargısız yardım duygusunu uyandırmıştır. Bunun üzerine 1862’de kaleme aldığı “Bir Solferino Hatırası” adlı kitabında savaşta hangi ülkeden olursa olsun felakete uğrayanlara karşı dil, din ve ırk ayrımı gözetmeksizin yardım edecek, gönüllülük esasına dayalı grupların oluşturulmasının gerekliliğini dile getirmiştir³. Daha sonra bu fikrini 1863’te İsviçre Hükümeti’nin davetiyle katıldığı

¹ Seçil Akgün Karal ve Murat Uluğtekin, Yeni Belgelerin Işığında Hilâl-i Ahmer’den Kızılay’a, I, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara, 2020, (Yeni Belgelerin Işığında Hilâl-i Ahmer’den Kızılay’a), s. 30.

² Jean-Jacques Rousseau, Toplumsal Sözleşme veya Siyasal Hukukun Prensipleri, Çev: Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, IX. Basım, İstanbul, 2012, s. 11.

³ Haydar Kermen, “Kızılay Tarihine Giriş”, Kızılay Dergisi, Mart 1945, Sayı: 17, s. 116, 117.

Cenevre Konferansı'na teklif etmiştir. Konferansta kabul gören Dunant'ın bu insancıl fikri, 22 Ağustos 1864'te Cenevre Sözleşmesinde kayıt altına alınmış ve "Savaş Yaralılarına Yardım Komitesi" adı altında bir dernek kurulmuştur. Dünya üzerinde gönüllülük esasına dayalı olarak kurulan belki de en insancıl, en uzun ömürlü kurum bu dernektir. Dernek kurulduğu andan itibaren temel ilke olarak; savaş alanlarında milliyet, ırk, din, inanç veya siyasi düşünce ayrımı yapmaksızın sadece karşılıksız yardım isteğinden doğan, herkesin güvenini kazanmayı amaçlayan, düşmanlıklara taraf olmayan, siyasal, ırksal ve ideolojik nitelikler göstermeyen, değerleri savunmuştur. Nitekim kurulduğu yıldan itibaren uluslararası ilişkilerde tarafsızlık statüsünde kullanılan İsviçre Bayrağı'ndan esinlenerek beyaz fon üzerine kızıl bir haç işareti olan bayrağı kullanmıştır. Bu tarafsızlığın simgesi olan bu bayrağın altında sözleşmeye katılan ülkelerin sayısı günden güne artmıştır. Öyle ki 1864 yılında ilk kurulduğunda on altı üye devletle faaliyetlerine başlayan derneğin 1874 yılına gelindiğinde üye devlet sayısı yirmi ikiye ulaşmıştır. Daha sonraki yıllarda kurum, yardım faaliyetlerinin kapsamını daha da genişleterek dünyada yaşanan sel, deprem, yangın gibi doğal afetlerin yanında fiziksel engelli insanların da zor durumlarında yanında olmaya çalışmıştır. Bütün bunların sonunda ise, Cenevre Sözleşmesiyle deneği kuran ülkeler 1875'te "Kızılhaç Komitesi" adı altında birleştirmişlerdir⁴.

Birinci Cenevre Sözleşmesi olarak tarihe geçen bu belgeye pek çok devlet imzaya çağırılmıştır. İmzaya çağrılan ülkelere biri de Osmanlı Devleti'dir. Osmanlı Devleti çağrıya uyarak 5 Temmuz 1865'te sözleşmeyi imzalamışsa da bu konuda hemen bir faaliyette bulunmamıştır⁵. Bununla birlikte 1867 yılında Paris'te düzenlenen Sağlık Sergisine ve Milletlerarası Kızılay Sıhhiye Konferansı'na katılmak üzere Mektebi Tıbbiye Muallimi Miralay Dr. Abdullah Bey'i delege olarak göndermiştir⁶. Dr.

⁴ Dunant bu fikrini 1863'te İsviçre Hükümeti'nin daveti ile 16 ülkenin katıldığı Cenevre Halk İdaresi Derneği Başkanı Gusto More'nin desteğiyle toplanan Cenevre Konferansı'na teklif etmiştir. Konferansta kabul gören bu insancıl teklif, 22 Ağustos 1864'te Cenevre Sözleşmesine katılan Avrupa'dan 16 devletin 36 temsilcisinin desteği ile "Savaş Yaralılarına Yardım Komitesi" adı altında bir dernek olarak kabul görmüştür. Mesut Çapa, Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1989, s. 3.

⁵ Seçil Karal Akgün ve Murat Uluğtekin, Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a, I, Beyda Basımevi, Ankara, 2000, s. 13; Cemal Sezer, "Birinci Dünya Savaşı'nda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Sağlık Alanındaki Faaliyetleri", History Studies International Journal Of Histoy, Cilt: IV, Sayı: 4, 2012, s. 373; Çetin Aykurt, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Sanatsal Faaliyetleri, Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt: XXX, Sayı: 2, 2015, s. 416.

⁶ Cemal Sezer ve Ömer Metin "Balkan Savaşlarından Millî Mücadeleye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Yardım Faaliyetleri (1912-1922)", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü,

Abdullah Bey'in katkılarıyla 1 Haziran 1868'de de Cenevre Sözleşmesi'ne uygun olarak "Mecrûhîn ve Mardâ-yı Askerîyeye İmdâd ve Muâvenet Cemiyeti" adında Osmanlı'nın ilk resmi sivil toplum örgütü kurulmuştur. "Asker Hasta ve Yaralılara İmdat ve Yardım Derneği" anlamına gelen bu tanım, Kızılay'ın ilk ismidir. 1877'den 1897 Türk-Yunan Savaşı'na kadar hiçbir faaliyeti görülmeyen Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (OHAC), Nurican Efendi (eski idarecilerinden) başkanlığında tekrar faaliyetlerine başlamış, Sultan II. Abdülhamit döneminde de Marko Paşaönderliğinde 14 Nisan 1877'de "Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti" adıyla tekrar kurulmuştur⁷. Ancak Osmanlı Devleti bu harekete katıldıktan sonra içinde haç amblemi bulunduğu için amblesini kullanmak istememiş ve bu fikrini Milletlerarası Kızılhaç Komitesi'ne bildirilmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı (93 Harbi) sırasında Osmanlı bayrağında var olan renkleri ters çevrilmek suretiyle yeni bayrağını oluşturmuş ve 1907 yılından sonra da bunu kullanacağını tüm dünyaya ilan etmiştir. Ancak Cemiyet, bu hareketinden dolayı tarafsızlık sembolü olan haç işaretini benimseyemediği ve hilali amblem olarak kullandığı için uzun süre Milletlerarası Kızılhaç Komitesi tarafından kabul görmemiştir. Dr. Besim Ömer Paşa 1907 yılında katıldığı sekizinci Kızılhaç Konferans'ında "İslam ülkelerinin kendi dinlerinin dışında bir dinin sembolünü kullanmasının mümkün olmadığını aynı zamanda ataları haça karşı savaşan bir milletin bunu asla kabul edemeyeceğini" söylemesi sonucunda geçici olarak kullanılan hilal amblesinin resmi olarak kabulünü sağlamıştır. Bu tarihten sonra Kızılay'ın bayrağı beyaz zemin üzerine karşıdan bakıldığında sola doğru açık kırmızı ay şeklinde tasarlanıp, savaş sırasında kurumun belirleyici ve koruyucu işareti olmuştur⁸. Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyetten sonra Hilâl-i Ahmer Cemiyeti daha da güçlendirilerek toplumsal hayatta hizmet vermesi sağlanmıştır. Bu

Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt: XXXII, Sayı: 54, Ankara, 2013, s. 167; Buket Sarı, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Antalya Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyeti, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak, 2010, s. 7.

⁷ Mesut Çapa, "Kızılay", Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: XV, 2002, (Kızılay), s. 544, 545; Sarı, s. 8-10; Nilüfer Demirsoy, İlk Türk Hemşirelerinden Biri: Safiye Hüseyin (Elbi) Hanım (1881-1964), II. Kadın Araştırmaları Sempozyumu, Ekam, Eskişehir 2004, s. 103; Nevzat Artuç, Sıradışı Bir İttihatçı Besarya Efendi'nin Hayatı ve II. Meşrutiyet Dönemi Hatıraları, Timaş Yayınları, İstanbul, 2019, s. 37.

⁸ Muzaffer Tepekaya ve Leyla Kaplan, "Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877-1923)" Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Konya, 2003, s. 147; Çapa, Kızılay, s. 545; Sarı, s. 13; Emine Karacaoğlu, "Kırımlı Aziz İdris Bey'in Hayatı, Çalışmaları ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmâniye'de İrad Ettiği Nutuk Hakkında, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016, Sayı: 13, s. 13.

dönemde yeniden teşkilatlandırılması amacıyla nizamnamesi de hazırlanan Cemiyet, Balkan Savaşları sırasında orduya, hasta ve yaralı askerlere, esirlere ve göçmenlere yardım etmiştir. Daha sonra Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı sonunda tarihi sürecini tamamlamış olmasına rağmen çalışmalarına devam etmiştir⁹.

Mondros Mütarekesi sonrasındaki zor şartlar altında dahi yaralı askerlere ve sivillere yardıma devam eden Cemiyetin, İstanbul'daki merkez binasının 16 Mart 1920 gecesi işgalci kuvvetler tarafından ele geçirilmesi sonucu Umumi Kâtip Adnan Adıvar Anadolu'ya (Ankara'ya) geçmiş ve yerine Hikmet Gezer Başkan olmuştur. Bu dönemde İstanbul Ankara arasında fedakârca çalışmalara imza atan Cemiyet Merkezi'nin, İstanbul'un işgali sonrası Anadolu Hilâl-i Ahmer Teşkilatı ile irtibatı kesilmiştir¹⁰. Ancak 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılması sonrası kurulan hükümette Sıhhiye ve Muâvenet-i İçtimâiyye Vekâleti görevine getirilen Dr. Adnan Adıvar Bey, Dr. İsmail Besim Paşa vasıtasıyla İstanbul'daki merkezde bulunan eşya ve malzemeleri Ankara'ya getirtmiştir. Millî Mücadele yıllarında özellikle Batı Cephesi'nde askerlere cephede bu sağlık malzemeleriyle önemli hizmetler verilmiştir. II. İnönü Savaşı sonrası Eskişehir ve Ankara'da açılan Cemiyetin hastanelerinde de çok sayıda hasta ve yaralı tedavi edilmiştir. 1 Ekim 1923'te Ankara temsilciliği kapatılan Cemiyetin Cumhuriyetin ilanı ile adı değiştirilerek "Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti" olarak kaldığı yerden yardımlarına devam etmiştir. Bu tarihten sonra en önemli hizmeti 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması sonrası Yunanistan ve Türkiye arasındaki mübadele ve muhaceret işlerinde yaklaşık 400.000 kişinin barınma, taşınma ve sağlık hizmetleriyle ilgilenmek olmuştur. Cemiyet yardımlarını yaparken sıkça Anadolu halkına başvurmuştur. Bu konuda Mustafa Kemal Paşa 1926 yılında Meclis açılış konuşmasında Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin ne kadar önemli bir kurum olduğunu, desteklenmesi gerektiğini söyleyerek insanları bu kuruma destek olmaları için teşvik etmiştir. Bu bağlamda 8 Haziran 1926'da Türkiye Hilâl-i Ahmer "Şefkat Pulu" adı ile cemiyete ait pulun kartpostallara, mektuplara ve telgraflara

⁹ Tepekaya ve Kaplan, s. 152; Sarı, s. 17.

¹⁰ Çapa, Kızılay, s. 545; Mehmet Karayaman, "Yozgat Merkez ve Kazalarında Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Kuruluşu ve Faaliyetleri", Yozgat'ın Siyasi, İçtimai ve İktisadi Tarihi, Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı, Sayı: 2, 2016, s. 158.

yapıştırılmasına dair kanun çıkarılarak destek olunmuştur. 1927 yılına gelindiğinde ise kurumun 50. yılı büyük bir coşkuyla kutlanmıştır¹¹.

1935 yılına gelindiğinde Türk Dilini sadeleştirme çalışmaları kapsamında, Atatürk'ün emriyle Cemiyet'in ismi "Türkiye Kızılay Cemiyeti" olarak değiştirilmiştir¹². İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıllarda da uluslararası tarafsız misyonuyla felsefesini ve duruşunu bozmadan Türkiye Cumhuriyeti'nin savaşa girmemesine rağmen yurt içinde ve dışında insanlara yardım elini hep uzatmıştır. Cemiyet 1947 yılında da bugünkü ismi olan "Türkiye Kızılay Derneği" adını almıştır¹³.

1. Kaynaklara Dair

Hilâl-i Ahmer ve devamı olan Kızılay Kurumu ile ilgi ana kaynakların başında kendi arşivi olan Kızılay Arşivi gelmektedir. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivi, ATASE Arşivi ve Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Arşivi ve yine dönemin Ulus, Tasvir, Kudret, İkdam, Vakit, Zafer, Akşam, Cumhuriyet ve Son Posta gibi gazetelerinde çıkan haberler de ana kaynak konumundadır.

Tez çalışmasına öncelikle arşiv belgeleri incelenerek başlanmıştır. Bu doğrultuda arşivde bulunan İkinci Dünya Savaşı yıllarına ait tasnifi henüz yapılmamış belgeler için 2019-2021 yılları arası alınan özel resmi izinle arşive girilerek belgeler taranmıştır.

Çalışma, Kızılay'ın sosyal ve insani bir hizmet olarak, yapmış olduğu karşılıksız yardım faaliyetleri çerçevesinde tasarlanmış, araştırılmış ve ulaşılabilen belgeler ışığında yazılmıştır. Ancak çalışmanın yapıldığı son iki yılda, dünyada ve Türkiye'de hâkim olan pandemiden dolayı arşiv çalışmalarında sıkıntı olmuştur. Bu koşullarda öncelikle Kızılay Arşivi'nden (KA) sonra birinci derecede öneme sahip olan

¹¹ Türkiye Kızılay Mecmuası, 29 Birinciteşrin, 1935, Sayı: 144, s. 3; Sarı, s. 27.

¹² Seçil Karal Akgün ve Uluğtekin, Murat, Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a, II, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 2001, s. 282; Fevzi Kaya, "Sivil Toplum Örgütleri: Kızılay Örneği Non-Governmental Organization", Kızılay Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research, Cilt: IX, Sayı: 45, 2016, s. 827.

¹³ F. Kaya, s. 827; Mahmut Akkor, I. Dün Savaşı'nda Anadolu'daki İngiliz Esirleri ve Esir Kampları, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2013, s. 109.

Cumhuriyet Arşivi (BCA) başta olmak üzere; Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi (ATASE), Millî Savunma Bakanlığı Arşivi (MSB) ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı-Lalahan Deniz Genel Arşiv Müdürlüğüne başvurulmuştur. Kızılay kurumunun kütüphanesinde detaylı bir çalışma yapılmış; Kızılay adına yapılan tüm çalışmalar görülmüştür. Bu kapsamda Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmû'aları, Kızılay'ın o yıllarda çıkardığı Kızılay kurum dergilerinin ilgili sayıları; Kızılay'ın 73 yıllık tarihini kurumun icraat raporlarına ve salnamaesine dayalı olarak yıl yıl anlatan ve ana kaynak statüsünde olan Kızılay'ın resmi yayını "Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı (1877-1949), adlı eser en fazla kullanılan kaynak olmuştur. Yine dönemin birincil kaynaklarından olan gazeteler için Milli Kütüphanede Gazete Arşiv bölümünde ayrıntılı bir çalışmayla, Akşam, Anadolu, Bugün, Cumhuriyet, Haber, İkdâm (Gece Postası), Son Dakika, Son Posta Tan, Tasvir-i Efkar, Türk Sözü, Ulus, Vakit, Yeni Asır, Yeni Mersin, gazetelerinde yapılan yardımlara dair haberler incelenerek, ilgili haberler çalışmada kullanılmıştır. Ancak gazetelerde yurt dışındaki savaş esirlerine giden yardım kolilerine ait haberlere rastlanmazken; çalışmanın ikinci konusu olan esir mübadelesine ait çok fazla habere rastlanmış ve bu haberler tezin üçüncü bölümünde "Basına Yansımalar" başlıkları altında işlenmiştir. Yine arşiv belgeleri ışığında yapılmış olan Hilâl-i Ahmer ve Kızılay başlıklı Yüksek Lisans ve Doktora tezlerine bakılmıştır. Bu konuda Hüsnü Ada, Osmanlı Devleti'nin Hizmetinde İlk Modern Osmanlı Sivil Toplum Örgütü: Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (1868-1911), Hüsnü Ada, The First Ottoman Civil Society Organization In The Service Of The Ottoman State: The Case of the Ottoman Red Crescent (Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti), Mahmut Akkor, I. Dünya Savaşı'nda Anadolu'daki İngiliz Esirleri ve Esir Kampları, Mahmut Akkor, I. Dünya Savaş'ında Çeşitli Ülkelerdeki Türk Esir Kampları, Çağlar Öngel, Birinci Dünya Savaşı'nda Pozantı-Belemedik (Bilemedik) Esir Kampı, Mesut Çapa, Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), Zuhal Özaydın, Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Salnamesi, Mehmet Polat, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Teşkilatlanması, Buket Sarı, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Antalya Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyeti, adlı yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiş tezin birinci kısmında Cemiyetin kuruluş aşamasından 1939 yılına kadar yaptığı faaliyetleri için referans olarak kullanılmıştır.

Hilâl-i Ahmer adına yazılmış ikincil kaynakların başında Seçil Karal Akgün ve Murat Uluğtekin'in birlikte hazırladıkları, ilki 2001 yılında basılan "Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a" adlı iki ciltlik eser gelir. 2020 yılında "Yeni Belgelerin Işığında Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a" adıyla tekrar basılan kitap Cemiyetin kurulduğu günden, Cumhuriyetin 1960'lı yıllarına kadarki yardım faaliyetlerini arşiv belgeleriyle anlatmaktadır. Ayrıca eserde İkinci Dünya Savaşı yıllarında yabancı esirlere yapılan yardımlara dair bilgiler de mevcuttur. Kızılay adına birincil kaynak değerinde olan bu kitaplar kurumu çalışmaya başlayan tüm araştırmacıların başvuru kitabı statüsünde bir değere sahiptir. Çalışmamıza ait konulara ara başlıklarda sınırlı da olsa eserde yer verilmiştir. Bu yönüyle de çalışmamızın konusu olan İkinci Dünya Savaşı'nda esirlere yapılan yardımlara dair en yakın ve ışık tutan kaynaklardan biridir. Çalışmamızda aynı değerde istifade ettiğimiz bir diğer çalışma, Ulvi Keser'in "Kızılay Belgeleri Işığında Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal 1939-1949" adlı kitabıdır. Keser eserinde İkinci Dünya Savaşı yıllarında Yunanistan'da yaşanan işgal sonrası açılığa karşı Kızılay'ın özverili insani yardımlarını arşiv belgeleri ışığında çok ayrıntılı bir şekilde bilim dünyasına kazandırmıştır. Kitapta Yunanistan'a Kızılay'ın yaptığı insani yardımların dışında İkinci Dünya Savaşı sırasında Kızılay'ın yaptığı tüm yardımlara da ara başlıklarda yer verilmiştir. Bu kapsamda Kızılayın yabancı savaş esirlerine yaptığı yardım faaliyetleri ara başlıklarda sınırlı olsa da anlatılmıştır. Bu yönüyle çalışmamızda yabancı esirlere yardım konusunun ayrıntılı şekilde işlenmesine hem ilham vermiş hem de en yakın kaynak olması dolayısıyla çalışma boyunca çokça başvurulmuştur. Bu iki eserden hariç Kızılay adına çıkan birçok eserden ilgili kısımlarda faydalanılmıştır.

Çalışmamızda karşılaştığımız sorunlardan biri hem Türkiye hem de dünya siyasi konjonktürü açısından dönemin hassas olması ve Türkiye'nin politik tutumundan dolayı olaylarının anlatıldığı hatırat türü kitapların yazılamamış olmasıdır. Hatırat kitabı olarak Kazım Karabekir'in hatıralarında savaş esirlerine ait çok kısa bilgiye ulaşılmıştır. Diğer yandan Ansiklopedik bilgiler ve elektronik adreslerden de konu ile ilgili araştırma yapılmış ve faydalanılmıştır. Ancak bahsedilen ana kaynaklar içerisinde verilen bilgiler kronolojik olarak resmî belgelerde düzenli bir şekilde devamlılık göstermediği için toplanan verilerin işlenmesinde zaman zaman kopukluklara neden olmuştur.

Çalışma sonunda, yardımların bir gönül işi olduğu, imkanlar dahilinde yapıldığı, Kızıllaç ve Kızılay kurumlarının uluslararası sözleşmelere bağlı kalarak ve

dokunulmazlık titrini kullanıp bu yardımları muhtaç insanlara ulaştırdıkları görülmüştür. Bu nedenle elde edilen verilerde yardım miktarlarının sürekli değiştiği saptanmıştır. Ulaşılabilen Kızılay damgalı resmî yazılardaki yollanan yardım miktarları, günlük, aylık ve yıllık olarak her devlet için ayrı ayrı tablolarda verilmiştir.

Tezde ulaşılmak istenilen hedeflerden biri de zengin bir arşiv koleksiyonuna sahip olan Kızılay'ın 1935-1947 yıllarındaki yaptığı insani yardımların resmî belgelerini ortaya çıkarmak ve bu alandaki akademik boşluğu doldurmaktır. Üzülerek ifade etmek gerekir ki Kızılay Arşivi'nde tasnifi henüz tamamlanmayan bir dönem çalışıyor olmamızdan dolayı düzenli bir veri aktarımı yapılamamıştır. Ancak çalışmamızın ve devamında yapacağımız bilimsel yayınlarımızın, bu boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacağına inanıyoruz.

2. Yöntem Hakkında

Tez konusu olarak seçtiğimiz “Kızılay Arşiv Belgelerine Göre İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Kızılayı'nın Yabancı Savaş Esirlerine Yaptığı Yardım Faaliyetleri” başlıklı çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde Türk Kızılayı'nın Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarında yapmış olduğu yardım faaliyetlerini içeren bilgiler verilmiştir. İkinci ve Üçüncü Bölümde ise Türkiye Kızılay Cemiyeti'nin kaynakları ışığında İkinci Dünya Savaşı boyunca yabancı savaş esirlerine yardım faaliyetleri anlatılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda tek tek incelediğimiz belgeler günümüz Türkçesiyle yazılmıştır. Çalışma esnasında hem arşiv belgelerinde hem de gazetelerde bazı bilgiler kaynakların içeriklerine dokunulmadan tırnak içinde olduğu gibi “müdahalesiz orijinal metin” olarak verilmiştir. Böylece belgenin niteliğini bozmadan, aynen aktarılması hedeflenmiştir. Ancak araştırmacılar ve geniş okuyucu kitlesine ulaşabilmek amacıyla gerekli görülen yerlerde terim, yabancı veya bugün kullanılmayan kelimelerin yanlarına günümüzdeki karşılıkları metin akışını bozmayacak şekilde parantez içerisinde ve dipnota açıklaması verilmiştir. Ayrıca çalışmada gerek görüldükçe kısaltmalar ve tablolar kullanılmıştır. Ekler kısmında ise ilgili resmi arşiv belgeleri ve fotoğraflar resim formatında konularak; o günlerdeki resmî belge yazışma tekniği, duygusal kareler, bilgiler içeren fotoğraflar ve gazete haberleri zamanın psikolojik ortamına dair birincil kanıtlar olarak sunulmuştur. Tüm bu anlatımlar

yapılırken yazım kuralları konusunda Türk Dil Kurumu’nun güncel bilgileri esas alınmıştır. Çalışmanın yazımında ise Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nün Tez Yazım Kılavuzunda esas alınan MLA yazım tipi kullanılmıştır.



BİRİNCİ BÖLÜM

HİLAL-İ AHMER'DEN KIZILAY'A

1. SALÎB-İ AHMER'İN KURULUŞU

Dünya tarihinde insanlar, 19. yüzyıl ortalarına kadar yaşanan savaşlarda, sadece galip gelmek için mücadele vermiş, kendi yaralıları ve hastalarıyla dahi ilgilenmemişlerdir. Bu yüzden de hastaların bakım ve tedavi şansları olmadığı için kurtulmaları da söz konusu olamamıştır. Aynı zamanda savaş alanlarında yaralıları ve hastaları korumak, ölenleri gömmek için görevli resmi veya gayri resmi bir kuruluş da yoktur. Bu konuda tarihte ilk duyarlılığı Türk hükümdarı ve komutanı Selâhaddin Eyyubi'nin gösterdiği bilinir. Selahaddin Eyyubi, 1189-1192 yıllarında Üçüncü Haçlı Savaşı sırasında Cenevre Sözleşmesi'nin “harp yaralıları ile onlara bakanların bitarafılığı” prensibine benzer bir kararla, savaştığı Hristiyan Saint Jean şövalyelerine Müslüman ordusu karargâhına girmelerine ve Hristiyan askerlere yardım etmelerine imkân tanınması bu konudaki ilk bilinçli hareket olarak gösterilmektedir¹⁴.

Zaman geçtikçe düşünürlerin yazılarında yer bulmaya başlayan “harp sahalarında yaralılar, hastalar ve onlara bakanların tarafsız sayılarak korunması gerekliliği” insani bir olgu olarak toplumlarda hızla yayılmıştır. Öyle ki dönemin milletlerarası hukukunun önde gelen isimlerinden biri sayılan Hugo Grotius (1583-1645), “Harp ve Sulh Hukuku” (De Jure Belli et Pacis) adlı eserinde, “Milletlerarası müsellâh (silahlı) ihtilâflarda insanlık kaidelerine riayet edilmesi icap ettiğini”, söyleyerek konunun öne çıkmasına ve tartışılmasına vesile olmuştur. Fransızlarla İngilizler arasında 1743'de yapılan anlaşmada, her iki tarafın düşman yaralılarına bakmayı ve askerî harekât sırasında hastane ve ibadet yerlerinin savaş dışı kabul etmeside bu konuda bir dönüm noktası olmuştur. Yine aynı yıllarda bu iki devlet

¹⁴ Hüsnü Ada, The First Ottoman Civil Society Organization in The Service Of The Ottoman State: The Case of the Ottoman Red Crescent (Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti), Submitted to the Graduate School of Administrative and Social Sciences in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts Sabancı University, İstanbul, 2004, s. 15; Mesut Çapa, Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), Türk Kızılayı Yayınları, Ankara, 2010, (Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), s. 11.

arasında yapılan savaşlarda yaralanan veya ölen askerlere ait isim listelerinin karşılıklı birbirlerine verildiği de görülmüştür¹⁵.

Kızılayın yıllığında ünlü hümanist düşünür J. J. Rousseau bu konu ile ilgili o yıllarda savaşlar için ortaya attığı “Harp, fertler arasındaki bir münasebet değil, devletlerarasında bir münasebettir ki, bunda şahıslar arızî olarak düşman olurlar. Bunun neticesi olarak silâhsız bir asker artık düşman değildir ve yaşamak hakkına haizdir” düşüncesi toplumlarda giderek destek gördüğünü, Fransız Kimya Profesörü Peyrilhe de 1780’de “Hükümdarların, kendi aralarında, düşman esirlerine bakılmasını, askerî hastanelerin içindeki hastalarla onlara bakanlar için dokunulmaz birer sığınak olmasını aynı zamanda yaralılarla hastaların ve onlara bakanların esir sayılmayıp mübadele olunmalarını emreden mukaddes bir kanun kabul etmeleri zamanı artık gelmedi mi?” ifadeleriyle bu konuyu ortaya atarak daha büyük alanlara yayılmasına destek olduğunu altını çizmektedir¹⁶. Devam eden süreç, modern hastabakıcılık ile hemşireliğin kurucusu olarak bilinen, İngiliz Miss Florence Nightingale ile Amerikalı Clara Barton’un faaliyetleri sonrası “Cenevre Prensiplerinin” kabul edilmesi bu düşünceye dünyada kuvvet kazandıranlar olarak kabul edilir¹⁷. Ancak bu konunun milletlerarası hukuk ile yaptırım altına alınması savaşta hasta ve yaralıların ve onlara bakanların tarafsızlığı ve korunması fikrinin kabulünde büyük hizmeti İsviçreli Henri Dunant yapmıştır. Cenevreli silah taciri olan Henri Dunant, Avusturyalılarla müttefik Fransız-İtalyan orduları arasında 1859’da Solferino’da yapılan meydan savaşına şahit olmuş, savaş meydanında kızgın güneş altında can çekişen 40.000’e yakın insanın çektikleri acıyı dehşet içinde izlemiş ve yerli halkın da yardımıyla yaralılara elinden gelen yardımı yapmıştır. Dunant, yaşadığı ve çok etkilendiği bu olayın üzerinden birkaç yıl geçtikten sonra 1862’de yazdığı “Bir Solferino Hâtırası¹⁸” adlı eserinde “savaşlarda, muharebelerde yaralanan ve hastalanan askerlerin ıstıraplarını az çok hafifletmenin bir insanlık borcu olduğu” fikrini dünya ile paylaşmıştır. Yavaş yavaş her tarafta kabul

¹⁵ Akgün Karal ve Uluğtekin, Yeni Belgelerin Işığında Hilâl-i Ahmer’den Kızılay’a, I, s. 30.

¹⁶ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 6.

¹⁷ Florence Nightingale, müttefik Türk, Fransız ve İngiliz ordu ve donanmalarının 1853-1856 yıllarında Ruslara karşı yaptıkları Kırım Savaşı sırasında İstanbul’a gelerek özveri ile müttefiklerin hastalarına ve yaralılarına bakarak binlerce can kurtarmıştır. Yine Clara Barton, Birleşik Amerika’daki Kuzey-Güney savaşında aynı özveride bulunmuş ve daha sonra Amerikan Kızılhaç’ının kurulmasında önemli rol oynamıştır. Akgün Karal ve Uluğtekin, Yeni Belgelerin Işığında Hilâl-i Ahmer’den Kızılay’a, I, s. 31; Çapa, Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), s. 9.

¹⁸ Haydar Kermen “Kızılay Tarihine Giriş”, s. 116, 117; Ayrıntılı bilgi için bkz. J. Henry, Dunant, Solferino Hatırası, Çev. Nermin Arpacıoğlu, Türk Kızılay Derneği, Ankara, 1964.

gören bu fikir, Napoli’de Dr. Palessiano, Paris’te Henri Anoult ve Hollandalı Dr. Basting gibi bazı hayırseverler tarafından da desteklenmiştir. Ünlü düşünürlerin bu olgunun milletlerarası kuruluşlar aracılığıyla tüm dünyaya yayılmasına öncülük ettikleri bilinmektedir. Bu mücadele daha sonra “Milletlerarası Kızılhaç Komitesi” ismini alacak olan ve General Dufour, Moynier, Henri Dunant, Dr. Appia ile Dr. Maunoir’dan oluşan “Beşler Komitesi”nin girişimleriyle Cenevre’de önce 1863’de resmî olmayan bir toplantıda konuşulmuştur. Toplantıya İsviçre, Fransa, Belçika, Felemenk, İtalya, İspanya, İsveç, Norveç ve Danimarka’dan katılan temsilciler bu amaç etrafında birleşerek Cenevre Sözleşmesi’nin ilk üç şartını ortaya çıkarmışlardır. Buna göre:

- “1- Harp zamanında seyyar ve sabit hastane bütün memur ve müstahdemlerinin ve bizzat yaralı ve hastaların muharip devletlerce tarafsız tanınması;
- 2- Ordunun sıhhiye heyetlerini ayırt edecek müşterek bir alâmet kabulü;
- 3- Bu alâmetin bayrak halinde istimalinde bu bayrağın çekildiği her yerin tarafsız tanınması. (Bu alâmet, İsviçre millî bayrağına uygun olmak üzere beyaz zemin üzerine kırmızı salıp olarak kabul edildi. Bu suretle konferansın İsviçre’de ve İsviçrelilerin teşebbüsü ile toplanmış olması hasebiyle İsviçre’ye karşı incelik gösterilmiştir¹⁹.”

Resmî niteliği olmayan bu maddelerin hayata geçirilmesi için ilk resmî adım İsviçre Cumhuriyeti Parlamentosu’na bu konuda müracaatın yapılmasıyla atılmıştır. İsviçre Hükümeti’nin kabul ettiği bu müracaat üzerine Cenevre’ye, bütün gelişmiş ülkelerden bu meseleleri konuşmak üzere temsilci dâvet edilmiştir. Toplantıya ilk etapta on altı devletin temsilcisi katılmış ve yukarıdaki esaslar çerçevesinde 22 Ağustos 1864’te “Cenevre Mukavelenamesi²⁰” adıyla bugün dahi geçerliliğini koruyan uluslararası bir sözleşme metni hazırlanmıştır. Bu sözleşme, on iki devlet adına katılan hükümet temsilcileri tarafından imzalanmıştır. Cenevre’ye delege göndermemiş hükümetlerin de bu sözleşmenin maddelerini kabul ve imza etmeleri için bir yıllık süre tanınmıştır. Gerek verilen süre içinde ve gerek sonrasında hemen hemen bütün devletler bu sözleşmeyi kabul ederek imzalamışlardır²¹.

¹⁹ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, Ankara, 1950, s. 6, 7; Çapa, Hilâl-i Ahmer, s. 2; Akgün, Karal ve Uluğtekin, Yeni Belgelerin Işığında Hilâl-i Ahmer’den Kızılay’a, II, s. 33.

²⁰ Cenevre Sözleşmesi için bkz, 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Antlaşması’nın Başlıca Hükümleri ve Maddeleri, Türkiye Kızılay Derneği Genel Merkezi, Ulus Basımevi, Ankara, 1950, s. 1-50; Yusuf Büyükkay, “Harb Esirleri Hakkında Tatbik Edilecek Muameleye Dair 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmesi”, e-akademi, Hukuk Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, Sayı: 6, Ağustos 2002, s. 1-37; Zeki Mesut Alsan, “1949 Cenevre Sözleşmesi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı: 3-4, Eylül-Ekim 1950, s. 37-57; Hakan Taşdemir, Ruhsar Müderrisoğlu ve Hicran Tülüce, “12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmesine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Kurbanlarının Korunmasına İlişkin 1 No’lu Protokol (1: Ek Protokol)”, Kamu-İş; Cilt: VII, Sayı: 2, 2003, s. 1-35.

²¹ Çapa, Hilâl-i Ahmer, s. 3; Ayrıntılı bilgi için bkz, Akgün, Karal ve Uluğtekin, Hilâl-i Ahmer’den Kızılay’a, I, s. 10.

Bu sözleşmenin başlıca maddeleri şöyledir:

- “1. Muharebe meydanlarında hasta ve yaralı askerleri ele geçiren taraf, milliyet ayırt etmeden onlara ilişmeyecek ve kendilerini tedavi ettirecektir. Hastalarını ve yaralılarını kısmen terk etmeğe mecbur kalan taraf, bu hasta ve yaralıların tedavileri için gereken sıhhiye memurlarını ve levazımı onlarla beraber bırakacaktır.
2. Hasmın eline düşen yaralı ve hasta askerler — tedavi edilmeleri şartıyla — harp esirleri sayılırlar.
3. Harp meydanını işgal eden taraf, muharebeden sonra gerek yaralıları ve gerek ölüleri arayıp bulacak ve onları yağmadan ve kötü muameleden korumak için bütün tedbirleri alacak ve cesetleri gömmeden evvel dikkatle muayeneye tâbi tutacaktır.
4. Muharip taraflar, kendi işgalleri altında kalan yerlerde, üzerlerindeki vesikalar delâletiyle hüviyetleri tespit edilen ölülerin ve yaralılarla hastaların isimlerini havi cetvelleri imkân müsait olur olmaz mensup oldukları memleketlere veyahut ordularına göndereceklerdir. Bu arada ölülere, hasta ve yaralıları ait olarak ele geçen para, mektup ve zatî eşya vârislere gönderilmek üzere saklanacaktır.
5. Gerek orduların sıhhiye heyetleri ve gerek hasta ve yaralıları yardım için teşekkül eden hayır müesseselerinin bulundurdıkları heyetler, muharip taraflarca himayeye mazhar olacaklardır. Bu heyetler mensupları kolayca tanınabilmek için kollarında beyaz zemin üzerine kırmızı bir salıp işareti taşıyacaklardır. Sıhhiye müesseselerinin bulundukları binalara bu işareti havi bayrak çekilecektir. Bununla beraber gerek bu heyetler ve gerek bu müesseseler hasma zarar verecek hususlarda kullanıldıkları takdirde himayeden mahrum olacaklardır. Şu kadar ki sıhhiye memurlarının müsellâh olmaları ve silâhlarını nefislerini veya hasta ve yaralıları müdafaa için kullanmaları ve müsellâh hizmetliler bulunmadığı takdirde müesseselerin askerî usullerle silahlı nöbetçiler ve müfrezeler tarafından muhafaza edilmesi, bu müesseseleri himayeden mahrum edecek bir sebep mahiyetinde sayılmayacaktır.
6. Yaralılar ve hastaları tedavi ve bir yerden diğer yere nakletmeğe ve sıhhiye müesseselerini idare eylemeğe memur olanlar her zaman himayeye mazhar olacak ve hasım eline düşerlerse haklarında harp esiri muamelesi yapılmayacaktır. Fakat her hükümet, ordusundaki resmî sıhhiye heyetlerine yardım etmelerine izin verdiği hayır cemiyetlerinin isimlerini gerek daha sulh zamanında ve gerek muhasamat başlarken veya muhasamat esnasında diğer tarafa bildirmeğe mecburdur. Hükümetler, tarafsız bir memlekete mensup hayır müesseselerinin ordu sıhhiye heyetine yardım için gönderdikleri heyetleri işe başlamadan evvel hasım tarafa haber vereceklerdir.
7. Salîb-i Ahmer hastaneleri, doktor, memur ve müstahdemleri, hasmın eline düştükleri zaman onun idaresi altında vazife görecekler ve hasım ordusunun aynı rütbe ve derecedeki memurlarının aldıkları maaş ve tahsisatı alacaklardır. Bunların yardımlarına ihtiyaç kalmadığı zaman, eşyalarıyla birlikte memleketlerine dönmelerine müsaade edilecektir.
8. Devletler, Salîb-i Ahmer alâmet ve tâbirlerinin başka cemiyetler ve şahıslar tarafından ve bilhassa ticaret maksadıyla fabrika ve ticaret markalarında kullanılmasının men-i ve harpte hasta ve yaralıları fena muamele yapılmaması ve yapanların cezalandırılması hakkında kanunlar çıkarmağı taahhüt ederler²².”

Yaşanan bu gelişmelerden sonra sözleşmeye imza atan devletler “Cenevre Sözleşmesi” maddelerine bağlı kalarak kendi ülkelerinde “Kızılhaç”adında cemiyetler kurmuştur. Zaman ilerledikçe bu cemiyetlerin başında bulunan hayırsever kimseler, faaliyetin sadece savaş sürecinde yaralı ve hastalara yardımdan ibaret olmasını yeterli bulmayarak, barış zamanında da bu kurumların hizmetlerinden yararlanılmasını sağlamışlardır. Bu kapsamda; kolera, çiçek, kuşpalazı gibi bulaşıcı hastalıkları ile sel, deprem ve yangın gibi doğal afet zamanlarında da insanların imdadına koşmak görevini

²² Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 7, 8.

de üzerlerine almıştır. Her ülkenin Kızılhaç Cemiyeti bir yandan kendi faaliyet alanı içinde yardım faaliyetlerine devam ederken bir yandan da başka ülke Kızılhaçları ile sık aralıklarla uluslararası kongre ve konferanslar düzenlemişlerdir²³.

Uluslararası ilk Kızılhaç Konferansı 1867 yılında Paris'te toplanmıştır. Daha sonrasında Berlin'de 1869'da, Cenevre'de 1884'te, Karlsruhe'de 1887'de, Roma'da 1892'de, Viyana'da 1897'de, Petersburg'da 1902'de, Londra'da 1907'de, Washington'da 1912'de, Cenevre'de 1921, 1923 ve 1925'de, Lahay'de 1928'de, Brüksel'de 1930'da, Tokyo'da 1934'de, Londra'da 1938'de ve 1948'de de Stokholm'de toplanmak suretiyle toplamda on yedi konferans düzenlenmiştir. 1899 yılında resmî olarak Lahay'de toplanan Devletlerarası Barış Konferansında Kızılhaç konusuyla birlikte Cenevre sözleşmesinde ele alınmayan deniz savaşlarına yönelik düzenlemeler de görüşülmüştür. Böylece Cenevre Sözleşmesi'nin deniz savaşlarında da geçerli olacak ilk ilkeleri ortaya konularak, 18 Ekim 1907'de bu temel üzerinde bir sözleşme daha imzalanmıştır²⁴.

Bu sözleşmenin başlıca hükümleri ise şunlardır:

“-Salib-i Ahmer Cemiyetleri tarafından yaralı ve hastalara, denizde kazaya uğrayanlara yardım maksadıyla teçhiz edilen gemiler — kullanılmadan evvel hasım tarafa haber verilmek ve resmî bir vesikayı taşımak partiyle — harbin devamı müddetince her türlü taarruzdan masun olacak ve müsadere edilmeyecektir. Bu gemilerin hiçbir askerî maksatla kullanılmayacağı önceden taahhüt olunacaktır.

-Resmî askerî hastane gemileri alâmeti farika olmak üzere takriben bir buçuk metre genişliğinde yeşil renkle ve Salib-i Ahmer gemileri de kırmızı renkle ufki bir pervaz ile ve gemiler haricen beyaza boyanacaktır, gemiler kendilerini tanıtmak için mensup oldukları memleketlerin bayraklarıyla beraber Salib-i Ahmer işaretli bayrak çekeceklerdir.

-Zapt ve müsadere olunan bir geminin sıhhiye memurları ve hastama müstahdemleri taarruzdan masundurlar ve harp esiri olarak tutulamazlar²⁵.”

Böylece bundan sonra çıkabilecek bütün savaşlarda Cenevre ve Lahey Sözleşmeleri maddeleriyle savaş esirleri ve siviller korunmaya alınmıştır. Bu insanî iki sözleşmenin ilk başarısı 1870 Fransız-Alman Savaşı'nda devletlerin yaralı ve hasta askerlerine yapılan insani yardımlarla kendini göstermiştir²⁶.

²³ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 9.

²⁴ Çapa, Hilâl-i Ahmer, s. 3; Kızılhaç ve Kızılayın kuruluş yıllarına ait bilgiler için bkz; Doktor Besim Ömer ve Dokuzuncu Washington Konferansı, Hazırlayanlar: Levent Düzcü-Cemal Sezer, Ankara, 2016.

²⁵ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 9; Hüsnü Ada, Osmanlı Devleti'nin Hizmetinde İlk Modern Osmanlı Sivil Toplum Örgütü: Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (1868-1911), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2011, (Osmanlı Sivil Toplum Örgütü), s. 242-245.

²⁶ Hilâl-i Ahmer Mecmû'aları (1921-1928), Cilt: IX, Sayı: 76, s. 3822, 3823.

2. OSMANLI HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN KURULUŞU

Osmanlı Devleti, 22 Ağustos 1864'te toplanan Cenevre'deki ilk konferansa temsilci göndermemiştir. Ancak o günlerde sözleşmeyi imzalaması için teklif yapılan ülkelerden biridir. Mesut Çapa, Ahmet Mithat Efendi'nin "Hilâl-i Ahmer" adlı eserinde yazdığına göre; dönemin Osmanlı Hükümeti'nin "faidesi me'mûl olmayan şu işden bir mazarrat da husûle gelmeyeceğini görünce" 5 Temmuz 1865'de sözleşmeyi imzaladığını ifade etmektedir²⁷. Osmanlı Devleti sözleşmeyi imzalamış olmasına rağmen sözleşme hükümleri konusunda hiçbir girişimde ve faaliyette bulunmamıştır. İlk kez 1867 yılında Paris'te açılan bir sağlık sergisi dolayısıyla toplanan Milletlerarası Kızılhaç Sıhhiye Konferansı'na Mektebi Tıbbiye Tatbikat Muallimi Dr. Abdullah Bey²⁸ gönderilmiştir. Dr. Abdullah Bey konferansta Cenevre Sözleşmesi'nin Osmanlıda da uygulaması için çalışılacağına söz vermiştir. Ancak İstanbul'a döner dönmez bu işle yakından ilgilenmişse de başvurduğu yetkili makamlarından pek destek görmemiştir. Yine bu konuda çalışmalarını ısrarla devam ettiren Abdullah Bey, Serdarı Ekrem Ömer Paşa'nın da desteğini alarak, Tıbbiye Nazırı Marko Paşa'nın ve Dr. Kırımlı Aziz Bey'in de katılımıyla 66 üyeden oluşan "Mecrûhîn ve Mardâ-yı Askerîyeye İmdâd ve Muâveneti Cemiyeti"²⁹ ismiyle bir cemiyet kurmayı başarmıştır³⁰. Sultan Abdülaziz'in ve annesi Pertevniyal Sultan'ın destekleriyle 11 Haziran 1868'de kurulan³¹ Cemiyetin

²⁷ Çapa, Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914- 1925), s. 10.

²⁸ Macar asıllı bir Osmanlı subayı olan Dr. Abdullah Bey Türk Kızılay'ının kurulmasında fili olarak ilk adımı atmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz; Sefa Saygılı, Türk Kızılayı'nın Kurucusu Dr. Abdullah Bey, Kızılay Yayınları, Ankara, 2010.

²⁹ Cemiyetin ilk adı kaynaklarda farklı geçmektedir. Seçil Akgün Karal ve Murat Uluğtekin, Yeni Belgelerin Işığında Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a kitabında ve Kızılay adına Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, adlı yıllıkta Cemiyetin ilk adı "Mecruhin ve Marda-yı Askeriyeye İmdad ve Muavenet Cemiyeti" şeklinde verilirken İsmail Hacıfettahoğlu hazırladığı Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar Hilâ-i Ahmer Cemiyeti İcraat Raporu 23 Nisan 1920-23 Eylül 1921" kitabında "Mecrûhîn ve Mazra-yı Askeriyeye İmdâd ve Muâvenet Cemiyeti" olarak vermektedir. Bu konuda Kızılay adına ilk tez çalışmalarından birini yapan Mesut Çapa Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), adlı eserinde Cemiyetin adını "Mecrûhîn-i Asâkir-i Osmâniyye'ye Muâvenet Cemiyeti" kulanmasına rağmen "Mecrûhîn ve Mardâ-yı Askerîyeye İmdâd ve Muâvenet Cemiyeti" şeklinde de kullanıldığını doğrulamaktadır. Diğer bir kullanım ise Osmanlı Hilali Ahmer Mecmû'alarında "Mecrûhîn ve Zuâfa-yı Askeriye İmdâd Cemiyeti Osmaniye"dir. HAM, Cilt: I, Sayı: 1, s. 22. Türkiye Kızılay Mecmuası, 29 Birinciteşrin 1935, s. 2. Bu çalışmada "Mecrûhîn ve Mardâ-yı Askerîyeye İmdâd ve Muâvenet Cemiyeti" olarak kullanılmıştır.

³⁰ HAM, Cilt: IX, Sayı: 76, s. 3824-3830. Merhamet Güneşi Kızılay Le Sleil De La Compassion "Hilâl-i Ahmer 1912-1920, Hazırlayanlar: Ahmet Tetik ve Ertan Karapirirler, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara, 2015. s. 9; Çapa, Hilâl-i Ahmer, s. 4; Ada, Osmanlı Sivil Toplum Örgütü, s. 11-14.

³¹ Akgün Karal ve Uluğtekin, Yeni Belgelerin Işığında Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a, I, s. 421.

hazırlanan ilk nizamnamesi onaylaması için hükümete sunulmuştur. Fakat bu girişimi “sivillerin asker işlerine müdahalesi olarak telâkki eden” hükümet tarafından reddedilmiştir. Bu yüzden kurulma aşamasında olan cemiyet hiçbir varlık göstermeden dağılmak zorunda kalmıştır³². Osmanlı Devleti’nin Sırbistan ve Karadağ’a yönelik askeri hareketleri ve arkasından yaşanan Osmanlı-Rus Savaşı’nda yaralanan Osmanlı askerlerine gerek savaşan devletlerin gerekse de tarafsız Kızılhaç Cemiyetlerinin yardımları Osmanlı devlet adamlarının dikkatini çekmiş ve bu kuruma bakış açılarının değişmesine sebep olmuştur. Diğer taraftan Cenevre’deki Uluslararası Kızılhaç Komitesinin 8 Temmuz 1876’de yayımladığı genelge ve Reis M. Gustave Moynier’in İstanbul’daki dostlarına yazdığı mektuplar Osmanlı Devleti’ndeki bazı hayırsever insanları harekete geçirmiştir. Bu hayırseverler, dünyadaki diğer Kızılhaçlara benzeyen bir örgütün Osmanlıda da kurulması için 12 Ağustos 1876’de Tıbbiye Mektebi salonunda bir toplantı yapmışlardır. Yaşanılan bu gelişmelerden sonra cemiyetin önceden hazırlanmış nizamnamesi, Kızılhaç nizamnamesine uygun bir hale getirilmiştir. Ancak amblem olarak “salîp/haç” yerine “hilâl” kullanılması şartı konulmuştur. Bunun bütün devletlerce tanınması için de Cenevre Kızılhaç Umumi Merkezine başvurulmuştur. Devletlerin bu konuda birçoğu ve özellikle de o zaman kendisiyle savaş halinde bulunan Rusya tarafından Kızılhaç’a bağlı kalmak şartıyla “kızıl hilal” işaretinin kullanılması kabul edilmiştir. Böylece resmî olarak Cemiyet, “Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti” adı altında 14 Nisan 1877’de kurulmuştur. Daha sonra Reis: Meclisi Umuru Sıhhiye İkinci Reisi Hacı Arif Bey, Reis Vekili: P. Sarell, Reis Vekili: Devlet Şûrası âzasından Nuryan Efendi, Veznedar: Osmanlı Bankası Umum Müdürü M. Foster, Umumi kâtip: Hariciye Nezareti Umuru Sıhhiye Md. Feridun Bey, Azalar: M. Barrington Kennetti, Sıhhiye Müfettişi Umumisi Dr. Bartoletti, Dr. Dickson, Dellasuda Faik Paşa, M. Von Has, M. Leral, Amerikalı General Mott Dr. Baron Mudddy, Mabeyn Kâtiplerinden Nuri Bey, Dr. Peştemalcı Efendi, Ayandan Serviçen Efendi, Dr. Servastopoli’den oluşan Umumî Merkez teşkilatı oluşturulmuştur³³.

³² Çapa, Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), s. 12; Marko Paşa’nın yaşamı hakkında bkz. Despira Anaç, Marko Paşa (Pitsipios) 1824-1888, Kızılay Yayınları, İstanbul, 2019; Tarihe İmza Atan Kızılaycılar Kızılay Başkanları, Türk Kızılay Kitapçığı, 2013, s. 3.

³³ Çapa, Hilâl-i Ahmer, s. 6; Saygılı, s. 12; Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İcraat Raporu 23 Nisan 1920- 23 Eylül 1921, Millî Mücadele’de Hilâl-i Ahmer, Haz: İsmail Hacıfettahoğlu, Türk Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2009, (Türkiye

Büyük zorluklarla kurulan Cemiyetin ilk faaliyeti farklı ülkelerin Kızılhaç Cemiyetleriyle Hindistan ve Afrika Müslümanlarından 72.583 Osmanlı lirası yardımı toplamak olmuştur. Cemiyet topladığı bu paralara Osmanlı Devleti topraklarında paraları da ekleyerek, İstanbul’da ve Osmanlı-Rus savaşlarının olduğu bölgelere yakın noktalarda dört “daimî ambülâns”³⁴ kurmuş, 25 bin yaralı ve hastayı da tedavi etmiştir. Cemiyetin kasasında kalan 61 bin lira ise Osmanlı Bankasına yatırılmıştır. Ancak Cemiyet, bu savaşlar bittikten sonra yaklaşık yirmi yıl kadar büyük çaplı hiçbir faaliyette bulunmamıştır³⁵.

Cemiyet, 1897 yılında Osmanlı-Yunan savaşının tekrar başlamasıyla bünyesine yeni üyeler almak ve her yerden yardım parası toplamak suretiyle faaliyetlerine başlamıştır. Elde edilen paralarla iki hastane vapuru kiralamıştır. Bu vapurlarla ilk olarak Volo’dan yaralı ve hasta askerler İstanbul’a taşınmıştır. Ayrıca bu günlerde orduda ihtiyaç duyulan sağlık malzemesiyle bol miktarda kinin maddesi temin edilmiştir. Fakat Cemiyet bu Yunan savaşından sonra hiçbir varlık göstermemiş hatta Avrupa’da sık sık toplanan konferansların hiçbirisine de katılmamıştır. O günlerde yaşanan Rus-Japon savaşında zor durumda olan insanlara Avrupa Kızılhaçları tarafından heyetler ve seyyar hastaneler gönderilince Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti de 500 liralık para yardımıyla bu faaliyetlere katılmak için Bâb-ı Ali’den izin istemiştir. Bu gelişme ile Cemiyetin varlığından haberdar olan II. Abdülhamit, Cemiyeti dağıtmağa ve 10.000 lira tutan sermayesini de elinden almaya çalışmıştır. Cemiyet her ne kadar dağıtılmışsa da bankadaki parasına uluslararası bir örgüt olmasından dolayı dokunulamamıştır³⁶. Bu dönemde Cemiyetin gösterdiği tek faaliyet, 1907’de Londra’da toplanan Salîb-i Ahmer Konferansı’na Dr. Besim Ömer’i³⁷ temsilci olarak göndermek olmuştur. Ancak yola geç çıktığı için Dr. Besim Ömer konferansın son toplantısına

Büyük Millet Meclisinin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İcraat Raporu), s. 13.

³⁴ Besim Ömer, Hanımefendilere Hilâl-i Ahmere Dair Konferans, s. 15, 16.

³⁵ Çapa, Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), s. 12; HAM, Cilt: I, Sayı: 1, s. 23.

³⁶ HAM, Cilt: X, Sayı: 76, s. 3833, 3834; Kızılay Mecmuası, 29 Birinciteşrin, 1935, s. 2; Abdülhamit’in Osmanlı Hilal-i Ahmer’e bakışına dair ayrıntılı bilgi için bkz; Ada, Ada, Osmanlı Sivil Toplum Örgütü, s. 218, 219.

³⁷ Dr. Besim Bey hakkında bkz; Özaydın, Zuhul ve Sarı, Nil, Dr. Besim Ömer Paşa ve Kadın Hastabakıcı Eğitim Nedenleri 1, Cilt: IV, Sayı: 4, Sendrom, İstanbul, 1992, s. 10-18; Sevil, Hüseyin, Tekil, “Ölümünün Yirmi Dördüncü Yıldönümünde Kızılay’ımızın Öncülerinden Profesör Dr. Besim Ömer Paşa”, Kızılay Dergisi, Cilt: I, Sayı: 11, Ankara, 1964, s. 19; Tükel, Selma, “Kızılay’ın Gelişmesinde Maddi-Manevi gayretleri Olan İnsan: Doktor Besim Ömer Paşa”, Kızılay Dergisi, Ankara, 1964, Cilt: I, Sayı: 10, s. 18, 19.

katılabilmiştir. Besim Bey toplantıda daha önce Osmanlı Hükümeti'nin "hilâl" işaretini "salîp" yerine kullanması talebini birçok devlet ve Kızılhaçlar tarafından kabul edilmişse de resmîyete geçirmek için tekrar gündeme getirmiştir. Ancak Cemiyetin bu talebine pek olumlu bakılmamış, tarafsızlık sembolü olan haç işaretini benimsemediği ve hilâli amblem olarak kullandığı için de uzun süre Uluslararası Kızılhaç Komitesince (ICRC) kabul görmemiştir. Dr. Besim Ömer Paşa 1907'de katıldığı bu sekizinci Kızılhaç Konferans'ında bu talebini bir kez daha dile getirerek "İslam ülkelerinin kendi dinlerinin dışında bir dinin sembolünü kullanmasının mümkün olmadığını aynı zamanda ataları haça karşı savaştan bir milletin bunu asla kabul edemeyeceğini" söylemesi sonucunda Hilâl amblemini resmî olarak kabul ettirmiştir. Bu tarihten sonra Kızılay'ın bayrağı, beyaz zemin üzerine karşıdan bakıldığında sola doğru açık kırmızı ay şeklinde tasarlanıp, savaş sırasında kurumun belirleyici ve koruyucu işareti olmuştur³⁸.

Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyetin 23 Temmuz 1908'de ilânı sonrası birçok siyasî ve sosyal cemiyet kurulmuştur. Bu esnada uzun yıllar faaliyet göstermeyen Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin tekrar faaliyete geçirmek isteyen hayırseverler girişimlerde bulunmuşlardır. Hariciye Nazırı Rıfat Paşa, Cemiyetin tekrar faaliyetlerde bulunabilmesi için Bâb-ı Âli'den izin istemiştir. Sadrazamın destekleriyle izin alınmıştır. Dr. Esat, Dr. Ali Galip, Dr. Besim Ömer çalışmalara başlayarak Hariciye Nezaretinde Salih, Dr. Bahattin Şakir, Dr. Mehmet Ali ve Dr. Kasım İzzettin beylerden oluşan bir komisyon oluşturulmuştur. Başka ülkelerin Salîb-i Ahmerleri örnek alınarak memleket ihtiyaçlarına uygun bir nizamname hazırlanmıştır. Nizamname Devlet Şûrasında incelenerek tasdik edilmiş ve kurucu üye olarak yüz kişi kayıt olmuştur³⁹. Cemiyetin Birinci Kongresi Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa'nın başkanlığında 20 Nisan 1911'de Tokatlıyan Oteli salonunda yapılmıştır. Kongrede Hakkı Paşa reisliğe ve otuz kişi de Umumî Merkez üyeliklerine seçilmiştir. Toplanan Umumî Merkez üyeleribir hafta sonra Cemiyetin İdare Heyetini seçmişlerdir⁴⁰.

³⁸ Tepekaya ve Kaplan, s. 147; Çapa, Kızılay, s. 545; Sarı, s. 13; Ada, Osmanlı Sivil Toplum Örgütü, s. 232, 233; Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İcraat Raporu, s. 13.

³⁹ Çapa, Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914- 1925), s. 13; Ada, Osmanlı Sivil Toplum Örgütü, s. 219-221.

⁴⁰ Kızılay Mecmuası, 29 Birinciteşrin 1935, s. 2; Çapa, Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), s. 14.

Meşrutiyet döneminde Padişahı V. Mehmet Reşad Cemiyeti himayesine almış ve Veliaht Yusuf İzzettin'in de onursal başkanlığa seçilmiştir. Padişah himayesinde Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tekrar kurulduktan sonra ilk olarak Tophane'de bir binaya yerleşmiştir. Ancak bir müddet sonra Cemiyetin işleri artınca Sultan Mahmut Türbesi civarındaki bir bina kiralanarak Cemiyet Merkezi buraya taşınmıştır⁴¹.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin faaliyetlerine başladığı bu dönemde daha yeni ambarlarını kurmaya, hastane malzemelerini hazırlamaya vakit bulamadan İtalyanlarla 1911'de Trablusgarp Savaşı başlamıştır. Savaşın başladığı günlerde Cemiyetin kasasında yaklaşık 10.000 lira bulunmaktadır. İmkansızlıklar yüzünden ambarlarında savaş için hiçbir hazırlığı olmayan Cemiyet, Trablusgarp'taki Ordu Sıhhiye Heyeti ile bütün hastane malzemelerini ve ilâçlarını deniz kıyısındaki şehirlerde bırakarak, iç kesimlere çekilmek zorunda kalınca durumu daha da kötüleşmiştir. Üstelik, şehirleri terk eden birliklere katılmaya vakit bulamayan bazı askerî doktorların İtalyanlar tarafından esir alınması sıkıntıyı daha da arttırmıştır. Trablusgarp'ta sadece orduda görev yapan altı askerî doktorla Paris'ten gönüllü gelmiş olan beş doktordan başka sağlık heyeti bulunmadığı gibi ilaç ve pansuman malzemeleri de tükenmişti. Bu durum karşısında Cemiyet, Trablusgarp'a sağlık yardım heyetleri göndermeye çalışmış ve bu heyetlerin masraflarını için para toplamaya başlamıştır. Bu doğrultuda Mısır, Hindistan⁴², Bosna ve Kuzey Afrika Müslümanlarından yardım paraları toplanmıştır. Cemiyet bu zor dönemde Trablusgarp'a Dr. Kerim Sebati'nin reisliği altında altı doktor ve on beş hastabakıcıdan oluşan bir heyet göndermeye karar vermiştir. Bunun üzerine Kerim Sebati Paris'e giderek orada heyet için gerekli olan malzemeleri temin etmiştir. İstanbul'dan gelen Hilâl-i Ahmer Heyeti Trablusgarp'ta çok iyi karşılanmış ve ordu komutanının izniyle Aziziye'de 160 yataklı bir Hilâl-i Ahmer Hastanesi kurulmuştur. Ayrıca savaş meydanlarında da hastaneye ve pansuman yerlerine yaralı ve hasta taşımak için yerlilerden oluşan "Teskereci Teşkilâtı"⁴³ oluşturulmuştur. Her teskereci kolunda;

⁴¹ Merhamet Güneşi Kızılay, s. 10; Osmanlı Gazetelerinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Kızılay Yayınları, İstanbul, 2018, s. 20, 21.

⁴² Hintli Müslümanların Balkan savaşlarında Osmanlı Devleti'ne yaptıkları maddi ve manevi yardımlar için bkz. A. Zeki İzgöer, 1911-1913 (1329-1331) Tarihli Osmanlı Hilal-i Ahmer Salnamesine Göre Balkan Savaşları Sırasında Hint Müslüman Halkının Osmanlı'ya Yardımları, Journal of History and Future, Cilt: I, Sayı: 1, Aralık 2015, s. 99-171; Kızılay Arşiv Belgelerinde Birinci Dünya Savaşı, Savaşlar Türk Kızılayı Yayınları, Hazırlayanlar: Recep Karacakaya, Zekai Mete, Hamdi Genç ve Faruk Bal, Ankara, 2018, s. 98-100.

⁴³ Teskereci Teşkilâtı: Savaş meydanından yaralıları sedye ile toplayan teşkilat.

bir doktor ve bir hastabakıcı görev almıştır. Hatta bu sırada Garyan'da çıkan tifo salgınına Alman ve İngiliz Kızılhaçlarının yardımıyla mücadele edilirken Cemiyetin bir hastabakıcısıyla Alman heyetinden iki doktor tifodan ölmüştür⁴⁴. Trablusgarp'ta Hilâl-i Ahmer Hastaneleri: Garyan Hastanesi⁴⁵, Humus Hastanesi⁴⁶,ve Bingazi Hastanesi⁴⁷ kurulmuştur⁴⁸. Öyle ki bu hastaneleri çok önemseyen Cemiyet, savaş devam ederken Genel Merkez Üyelerinden Dr. Adnan Bey'i hastaneleri teftişe göndermiştir. Adnan Bey de yaptığı incelemeler sonunda bölgede açılan Hilâl-i Ahmer hastanelerinin faaliyetleri hakkında genel merkeze övgü dolu bir rapor hazırlayıp göndermiştir⁴⁹.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Trablusgarp Savaşı'nda yardım faaliyetlerine devam ederken Balkan Savaşı çıkmıştır⁵⁰. Cemiyet tamamıyla malzemesini tüketmiş olmasına rağmen yeniden özveriyle tekrar çalışmalarına hız vermiştir. Cemiyetin bu yıllarda bankada sadece 70 bin lira bulunmaktaydı. Bu paradan 30 bin lirasının hemen Umumi Merkez emrine tahsisi için acele bir kongre toplanmıştır. Cemiyet hastanelerin kurulması için hazırlıklara başlamış, Ordu Sıhhiyesi emrinde gerekli olan yerlerde kullanılmak üzere seyyar hastaneler açılmasına, Cambridge (Gülnehal) hastane gemisi için gerekli olan erzak, eşya ve mühimmatının teminine, muhacirlere hastane yapımına

⁴⁴ Trablusgarp Savaşında Cemiyetin durumu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz, Kızılay Arşiv Belgelerinde Savaşlar (Trablusgarp-Balkan-Millî Mücadele), Türk Kızılayı Yayınları, Hazırlayanlar: Gülfettin Çelik, Recep Karacakaya, Zekai Mete, Hamdi Genç ve Faruk Bal, Ankara, 2019; Mehmet, Polat, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Teşkilatlanması, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elâzığ, 2007, s. 55-65.

⁴⁵ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Trablusgarp'taki bu birinci heyete yardım etmek ve savaş sahalarında daha birkaç yerde imdat postaları kurmak için Dr. Emin Bey'in başkanlığında doktor ve hastabakıcılardan oluşan yirmi dokuz kişilik ikinci bir heyet göndermiştir. Tunus'a büyük zorluklar sonunda ulaşan heyet, hastanesini Garyan'da kurmuştur. Bu hastanede Trablusgarp savaşının sonuna kadar yaklaşık yedi ayda 503 yaralı ve hasta tedavi edilmiştir. Akgün Karal ve Uluğtekin, Yeni Belgelerin Işığında Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a, I, s. 128.

⁴⁶ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bu hastanede savaşın sonuna kadar 575 yaralı ve 212 hasta tedavi edilmiştir. Tuba İşler, Birinci Dünya Savaşı Sırasında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Çanakkale Cephesi'ndeki Faaliyetleri Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2017, s. 9, 10.

⁴⁷ Trablusgarp'ta iki hastanesi olan Cemiyet Ordu kumandanlığı tarafından gerekli gördüğü için Bingazi dolaylarında bir hastane açılması için Dr. Arif'in başkanlığında Beş doktor, bir eczacı ve on iki hastabakıcıdan oluşan üçüncü heyeti görevlendirmiştir. Heyet Elhodora mevkiinde bir hastane kurarak burada 1718 yaralı ve hasta tedavi etmiştir. Akgün Karal ve Uluğtekin, 2020, s. 129.

⁴⁸ HAM, Cilt: I, Sayı: 1, s. 23-25.

⁴⁹ Merhamet Güneşi Kızılay, s. 11; Padişahın Himayesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913 Yıllığı, Haz: A. Zeki İzgöer-Ramazan Tuğ, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2013, s. 75-85.

⁵⁰ Balkan Savaşları sırasında Kızılay'ın yaptığı yardımlar için bkz; Mehmet Polat, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Teşkilatlanması, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elâzığ, 2007; Kızılay Arşiv Belgelerinde Savaşlar (Trablusgarp-Balkan-Millî Mücadele), s. 180-182; Padişahın Himayesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913 Yıllığı, s. 85-120.

ve bazı yerlerde de aşevlerinin oluşturulmasına karar vermiştir. Balkan Savaşları süresince Kızılay tarafından Kadırga Hastanesi⁵¹, Darülfünun Hastanesi⁵², Vefa Hastanesi⁵³, Demirkapı Hastanesi⁵⁴, Muhacirler Hastanesi⁵⁵, Yeşilköy Hastanesi⁵⁶, Ispartakule Hastanesi⁵⁷, Hadımköy Hastanesi⁵⁸, Selanik Hastanesi⁵⁹, Edirne Hastanesi⁶⁰, Üsküp Hastanesi⁶¹, Ayastefanos Hastanesi⁶², Gelibolu ve Çanakkale Hastaneleri⁶³ kurulmuştur⁶⁴.

⁵¹ Kadırga Doğumevi Profesör Dr. Besim Ömer Paşa'nın idaresi altında yüz yataklı bir Hilâl-i Ahmer Hastanesi haline dönüştürülmüştür. Bu hastanede Şubat 1912 sonuna kadar 369 yaralı ve 294 hasta asker tedavi edilmiştir. HAM, Cilt: I, Sayı:1, s. 26; Polat, s. 71;

⁵² Savaş vesilesi ile Zeynep Hanım Konağı Hilâl-i Ahmer Cemiyetine bırakılmıştır. Cemiyet orada 400 yataklı bir hastane kurmuş fakat bu hastane 600 yatakla hizmet vermiştir. Açıldığı 2 Kasım 1912'den şubat ayının sonuna kadar bu hastanede 2042 hasta ve yaralı asker tedavi edilmiştir. Polat, s. 74.

⁵³ Vefa Lisesi binasında 6 Kasım 1912'de açılan 150 yataklı hastanede şubat sonuna kadar 523 yaralı ve hasta askerin tedavisi yapılmıştır. HAM, Cilt: I, Sayı:1, s. 26; Polat, s. 76;

⁵⁴ Sıhhiye Dairesi tarafından kolera hastaları için seyyar barakalarda açılan bu 150 yataklı hastanede, kolera salgınının önü alındıktan sonra Hilâl-i Ahmer'e devredilmiştir. Cemiyet bu hastanenin idaresini üzerine alarak yaralı ve hasta askerler kabul ve tedavi etmiştir. HAM, Cilt: I, Sayı:1, s. 26; Mehmet Polat eserinde Temirkapı Hastanesi olarak adını veriyor. Ayrıntılı ilgi için bkz, Polat, 76.

⁵⁵ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Rumeli'den İstanbul'a sığınan binlerce muhaciri tedavi etmek için 100 yataklı bu hastanede 258 hasta tedavi etmiştir. Mehmet Polat eserinde Muhacirin Hastanesi olarak adını veriyor. Ayrıntılı ilgi için bkz; Polat, s. 77; Cemal Sezer ve Ömer Metin, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Balkan Savaşlarında Muhacirlere Yardımları, Kızılay Yayınları, Ankara, 2016, s.73.

⁵⁶ Çadırlardan oluşturulan bu 100 yataklı seyyar hastanede önce koleralılara tedavi edilmiştir. Koleralı hasta kalmayınca da normal yaralı ve hastaların tedavisi yapılmıştır. Bu hastanede yaklaşık 343 hasta ve yaralıya bakılmıştır. HAM, Cilt: I, Sayı: 1, s. 26.

⁵⁷ Bu hastane koleralılara için ayrılrsa da yaralı ve hasta askerler için kullanılmıştır. 9 Ocak 1912 de açılan bu hastanede 237 yaralı ve hasta askerin tedavisi yapılmıştır. Ayrıca hastaneye bağlı olarak açılan aş evinde, kurulan çadırlarda askerlere yiyecek verilmiştir. Mehmet Polat eserinde bu hastanenin ismini Ispartakale Hastanesi olarak vermiştir. Ayrıntılı ilgi için bkz; Polat, s. 77.; HAM, Cilt: I, Sayı:1, s. 26.

⁵⁸ Koleralılar için açılan 250 yataklı bu hastane de daha sonra 1.669 yaralı ve hasta asker de tedavi edilmiştir. HAM, Cilt: I, Sayı:1, s. 26; Polat, s. 77.

⁵⁹ 200 yataklı olan Selanik Hastanesi; Selânik'in işgali sırasında Cenevre Sözleşmesi'nin maddelerine aykırı olarak işgale uğramış ve yaralı ve hastalar tahliye edilmek istenmişse de bu durum Hilâl-i Ahmer tarafından engellenerek yaralı ve hastalar iyi oluncaya kadar Cemiyet tarafından idare edilmiştir. Polat, s. 80; Cemal Sezer ve Ömer Metin, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Balkan Savaşlarında Muhacirlere Yardımları, s. 80.

⁶⁰ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Edirne'de tam teçhizatlı 300 yataklı bir hastane kurmuştur. Bu hastane savaşın sonuna kadar büyük hizmetler görmüştür. HAM, Cilt: I, Sayı: 1, s. 26; Polat, s. 80; Sezer ve Metin, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Balkan Savaşlarında Muhacirlere Yardımları, s. 83.

⁶¹ Balkan savaşı başlamadan önce 100 yataklı olarak kurulmuş olan bu hastanede Sırp çeteleri hastaneyi yağmaya teşebbüs etmişlerse de başarılı olamamışlardır. Hastanede sokaklarda çetelerin saldırılarına uğrayan sivil ahalide tedavi edilmiştir. Polat, s. 81.

⁶² Ayastefanos Hastanesi Balkan savaşlarında kolera salgını nedeniyle kurulan en büyük seyyar hastanedir. Görev yaptığı dönemde 343 hasta kabul etmiştir. Bkz. Polat, s. 79.

⁶³ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Balkan Savaşın sonunda dünya savaşının çıkmasıyla ordunun emri üzerine biri Gelibolu'da 120 yataklı Dr. Rasim Ferit ve diğeri 230 yataklı Çanakkale'de Dr. Tevfik Rüştü Beylerin Başhekimliklerinde iki hastane daha açmıştır. Bu hastanelerde Gelibolu'da 104 ve Çanakkale'de ise 521 yaralı ve hastanın tedavisi yapılmıştır. HAM, Cilt: I, Sayı: 1, s. 26; Polat, s. 83, 84.

⁶⁴ Merhamet Güneşi Kızılay, s. 12-14; Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İcraat Raporu, s. 14; Cemal Sezer ve Ömer Metin, "Balkan Savaşlarından Millî Mücadeleye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin yardım faaliyetleri (1912-1922)", Tarih Araştırmaları

Cemiyet tarafından bu hastanelerin yanında seyyar hastaneler de kurulmuştur. Bunlar Taşkışla Hastanesi⁶⁵, Ordu Sıhhiyesine Yardım Faaliyetleri⁶⁶, Gülnihal Hasta Hastane Gemisi⁶⁷, Muhacirlere Yardım adındadır⁶⁸.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bünyesinde Dr. Besim Ömer Bey'in ve Osmanlı hanımlarının çalışmaları sonunda 1912 yılı başında "Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi" adıyla da bir merkez kurulmuştur. Sultan V. Mehmet Reşat'ın ilk eşi Kamures Baş Kadın (efendi) fahrî ve Mahmut Muhtar Paşanın karısı Nimet Hanım da fiilî reisliğe seçilirken üyeler de dönemin ileri gelen devlet adamlarının eşlerinden oluşmuştur⁶⁹. Hilâl-i Ahmer'in genel faaliyetlerinde, "Hanımlar merkezinin yaptığı yardımlar büyük bir şeref ve iftihar vesilesi" olmuştur. Öyle ki Balkan, Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşlarında Hilâl-i Ahmer Hastanelerinde hanımlar merkezinin birçok üyesi gönüllü olarak hastabakıcılık yapmışlardır. Aynı zamanda bütün bu savaşlarda Kızılay teşkilâtının, yüzbinleri geçen çamaşır, çarşaf ve sargı gibi malzemelerin büyük bir kısmı bu hanımlar merkezi tarafından dikilmiş veya temin edilmiş, para toplamak hususunda da çok önemli yardımlarda bulunmuştur⁷⁰. Hanımlar Merkezi, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Nizamnamesi dahilinde bir yandan teşkilâtını kurarak bir savaş anında yardıma için gerekli tedbirleri almaya çalışırken, diğer yandan da ülke içerisinde barış zamanında görevi olarak tanımlanan sosyal yardımların toplanmasında öncülük etmiştir. Yine o

Dergisi, Sayı: 32, 2013, s. 167-182; Sezer ve Metin, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Balkan Savaşlarında Muhacirlere Yardımları, s. 61, 70.

⁶⁵ Askerî Sıhhiye tarafından açılan 2000 yataklı Taşkışla Hastanesi'nin bazı kısımları Salib-i Ahmer tarafından İstanbul'a gönderilen heyetlere tahsis olunmuştur. Bu hastanede 5481 yaralı ve hasta tedavi edilmiştir. HAM, Cilt: I, Sayı: 2, s. 26; Karal ve Uluğtekin, 2020, s. 163.

⁶⁶ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Balkan Savaşlarında gördüğü en önemli hizmetlerden biri de ordu sıhhiyesine ilâç, çamaşır ve hastane levazımı olarak büyük miktarda yaptığı aynî (mal ve hizmet olarak) yardımlardır. HAM, Cilt: I, Sayı: 2, s. 46.

⁶⁷ Gülnihal Vapuru Hilâl-i Ahmer Cemiyeti idaresinde 300 yatağıyla hizmet vermiştir. Merhamet Güneşi Kızılay, 13.

⁶⁸ Hilal-i Ahmer savaştan kaçarak İstanbul'a sığınan on binlerce muhacirin barınma ve yiyecek ihtiyacını karşılamış hasta olanlarını da açtığı hastanelerde tedavi etmiştir. Bu kapsamda 14.850 muhacire her gün sıcak yemek dağıtılmış, İstanbul dışındaki şehirlere gönderilen muhacirlere de yol ve erzak için de para yardımı yapılmıştır. Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 25.

⁶⁹ Çapa, Hilâl-i Ahmer, s. 64; Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İcraat Raporu, s. 14; Aykurt, s. 417; Besim, Ömer, Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e Dair Konferans, Haz. İsmail Hacıfettahoğlu, Türk Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2009, s. 80.

⁷⁰ Hanımlar Cemiyetinin yardım faaliyetleri için bkz. Muzaffer, Tepekaya ve Leyla Kaplan "Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877-1923)" Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 10, Konya, 2003, s. 147-202; Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 19; Çapa, Hilâl-i Ahmer, s. 68.

yıllarda İstanbul'da insanları mağdur eden kolera salgınına karşı sağlık birimlerine getirttiği seyyar etüvlerle önemli yardımlarda bulunmuştur⁷¹.

2.1. Birinci Dünya Savaşı'nda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Faaliyetleri

Trablusgarp ve Balkan savaşlarında büyük hizmetler yapan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, bu iki savaşın bünyesinde açtığı mali sıkıntıyı gideremediğini Birinci Dünya Savaşı'nda bulmuş ve daha geniş bir coğrafyada hizmet vermek durumunda kalmıştır. Osmanlı'da genel seferberliğin ilânı üzerine Cemiyet, bir taraftan iç teşkilâtını yeniden düzenleyip geliştirirken, diğer taraftan da muhtelif savaş cephelerinde kendine ait sıhhiye ve içtimaî yardım kurumları kurarak onların eşya ve malzemelerini hazırlamıştır. Bu süreçte Cemiyet, Ordu Sıhhiye Teşkilâtının umum müfettişliğiyle iş birliği yaparak bazı birimler de oluşturmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı günlerde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Dr. Mehmet Emin Bey'in başkanlığında bir sağlık heyetini Gülnihal Vapuruyla Trabzon'a ve oradan Erzurum'a göndermiştir. Heyet Erzurum'da 500 yataklı bir hastane kurmuş ancak daha sonra Hasankale'ye taşınmak zorunda kalmıştır. Orada bir ay kaldıktan sonra ordunun geri çekilmesiyle hastane Erzurum'a getirilmiştir. O sıralarda Dr. Emin Bey'in görevinden istifa etmesiyle yerine Dr. Server Kâmil Bey tayin edilmiştir. Dr. Server Kâmil Bey 1915 Ocağı'nın sonuna kadar Erzurum'da, hastanenin orduya uzman bakteriyolog yetiştirmesinde ve kolera salgınının önüne geçilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ancak Erzurum'un İtilaf Devletleri tarafından işgali üzerine Hilâl-i Ahmer Hastanesi bazı doktorlarını ve malzemesini Erzurum'da bırakarak orduyla birlikte Erzincan'a daha sonra da Sivas'a gitmiştir. 1918 Mart'ına kadar kaldığı Sivas'ta Sıhhiye Müdürlüğüyle birlikte halkın sağlık işleriyle ilgilenmiştir. Cemiyet bu arada kuduz ve çiçek aşısının hazırlanmasında önemli çalışmalara da imza atmıştır. Rus ordusunun geri çekilmesi sonrasında hastane heyeti Sivas'tan Samsun'a geçmiştir. Burada da sıtmayla mücadelede önemli hizmetlerde bulunmuştur⁷².

⁷¹ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 19; Aykurt, s. 420.

⁷² HAM, Cilt: I, Sayı: 12, s. 385; Merhamet Güneşi Kızılay, s.19; Çapa, Hilâl-i Ahmer, s. 120, 121.

Cemiyet, 1918 Temmuz’unda Samsun’a gelen göçmen ve mülteciler için bir aşevi açmıştır. Bu aşevinde 13 Temmuz 1918’den başlayarak beş ay kadar yaklaşık 3000 kişiye yemek, hastalara da ilaç dağıtmıştır. Doğu cephesinde 1915 Kasımından 1918 Kasım sonuna kadar üç yıllık bir süre içerisinde 8.988 hasta ve yaralı Hilâl-i Ahmer hastanelerinde tedavi edilmiştir. Ayrıca ordu birliklerinin ihtiyacı olan kolera ve çiçek aşısı da sağlanmıştır. Bu süreçte Cemiyet Ordu Sahra Sıhhiye Müfettişliğinin isteği üzerine Erzurum’da 500 yataklı hastaneye ek olarak Dr. Nâzım Bey’in başkanlığında Ilıca’da 500 yataklı bir nekahethane⁷³de açmıştır. Daha sonra Türk ordusunun geri çekilmesi üzerine nekahethane önce Kemah’a sonra Kayseri’ye taşınmıştır. Savaşın sonuna kadar Doğu Cephesindeki Üçüncü Orduya büyük hizmetlerde bulunan nekahethane, Kayseri Zencidere’de bulunduğu süre içerisinde bölgeye yerleştirilen muhacirlerin yiyecek ihtiyacını da karşılamıştır⁷⁴.

Çanakkale Cephesinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Şubeleri, cephedeki yaralılara tütün, portakal ve ilâç dağıtmak suretiyle yardım etmiştir. Çanakkale Cephesinde savaşın şiddetini arttırması üzerine Sahra Sıhhiye Müfettişliği Hilâl-i Ahmer’in bütün sağlık malzemelerinin Anadolu’ya taşınmasını ve Adapazarı’nda bir hastane açmasını istemiştir⁷⁵. Bunun üzerine Cemiyet, Eskişehir’de bir merkez kurmuş ve İstanbul’daki merkez ambarının bütün eşyasını Eskişehir’e taşımıştır. Adapazarı civarında da 2000 yataklı hastanenin kurulması için bölgeye heyetler göndermiştir. Fakat Ordu Sıhhiye Müfettişliği İstanbul’a çok sayıda yaralı asker geleceğini Cemiyete bildirmesi üzerine Galatasaray, İstanbul ve Darüşşafaka Liseleri Hilâl-i Ahmer Hastanelerine dönüştürülmüştür. Savaşın devam ettiği günlerde bu üç hastaneye ek olarak Kadırga Doğumevi, Cağaloğlu’ndaki İstanbul Kız Lisesi, Tıp Fakültesi ve Taksim’deki Zapyon

⁷³ Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre: Şifa yurdu, dinlenme yurdu. <https://sozluk.gov.tr/>.

⁷⁴ Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928 (Transkripsiyon), Hazırlayan: Murat Uluğtekin ve M. Gül Uluğtekin, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara, 2013, s. 13, 14; Cemal Sezer, “Birinci Dünya Savaşı’nda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin Sağlık Alanındaki Faaliyetleri”, History Studies: International Journal of History Cilt: IV, Sayı: 4, 2012, s. 373-384; Erzincan’da kurulan hastanenin faaliyetleri ile ilgili bkz; Abdullah Ahi Tuncer, Erzincan’da Yardım, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara, 2011.

⁷⁵ Merhamet Güneşi Kızılay, s. 26; ayrıntılı bilgi için bkz, Lokman Erdemir, “Çanakkale Muharebe Meydanlarından İstanbul Hastanelerine: Sağlık Hizmetleri”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 15, Isparta, 2012, s. 91-113; Lokman Erdemir, “Çanakkale Muharebeleri Sırasında İstanbul’da Yardım Faaliyetleri, Çanakkale Araştırmaları Yıllığı, Yıl: 10, Bahar 2012, Sayı: 12, s. 35-60.

ve Galata'da ki Sen Benuva Okulları da hastaneye çevrilmiştir⁷⁶. Cemiyet İstanbul'a nakledilemeyecek kadar ağır yaralıları için ise Gelibolu'da 200 yataklı bir hastane açmıştır. Gelibolu'daki bu hastane bombaların altında bir süre çalıştıktan sonra Şarköy'e taşınarak yatak kapasitesi 300'e çıkarılmıştır. Daha sonra Tekirdağ'a taşınan bu hastane sekiz ay boyunca 1000'den fazla yaralıyı tedavi etmiştir⁷⁷.

Birinci Dünya Savaşı'nın ortalarında en uzak cephe olan Medine'de büyük bir hastane ihtiyaç duyulması üzerine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti sınırlı sayıda doktor ve memurunu hastanenin tüm ihtiyaçlarını karşılayarak, İstanbul'dan 1916 Eylül'ünde Medine'ye bir heyet göndermiştir. Dr. Galip Ata Bey'in yönetiminde olan heyet burada 400 yataklı bir hastane kurmuştur. Hilâl-i Ahmer heyeti bölgede askerî harekâta bulunan Kuvve-i Seferiye'nin sağlık heyetine de destek olmuş, ordunun tüm sağlık işlerine de bakmıştır. Hilâl-i Ahmer hastanesi sıcak iklime alışık olmayan Türk askerlerinin yakalandığı Scorbüt⁷⁸ hastalığının tedavisinde önemli rol oynamıştır. Ayrıca bu hastanede 1918 Eylül'üne kadar 5.578 hasta ve yaralı tedavi edilmiştir⁷⁹.

Hilâl-i Ahmer Heyeti, tam donanımlı bir şekilde ve röntgen cihazıyla Dr. Neşet Ömer Bey'in idaresinde 4 Ocak 1915'te Kanal Cephesindeki IV. Ordu emrinde çöl harekâtına katılan askerî birliklere yardıma gitmiştir. 15 Şubat'ta Kudüs'e ulaşan Heyet, Moskofiye ve Fransız Hastaneleri binasında yardım faaliyetlerine başlamıştır. Bu süreçte IV. Ordu Komutanı Cemal Paşa Cemiyete büyük yardımlarda bulunmuştur. Bu yardımlarından dolayı Cemal Paşa'ya Osmanlı Hilâl-i Ahmer Madalyası verilmiştir⁸⁰.

⁷⁶ İstanbul'daki bu hastanelerin kapasitesi şöyledir; 1700 yataklı Tıp Fakültesi, 1500 yataklı Beyoğlu, 500 yataklı Taksim, 500 yataklı Galata, 500 yataklı Cağaloğlu, 250 yataklı Kadırga ve 500 yataklı Darüşşafaka Hilâl-i Ahmer Hastaneleri ismi altında 5500 yataklı yedi hastaneyi hizmete açmıştır. Tıp Fakültesi Hastanesi 17, Beyoğlu Hastanesi 16, Taksim Hastanesi 12, Kadırga Hastanesi 10, Darüşşafaka Hastanesi 10, Galata Hastanesi 7 ve Cağaloğlu Hastanesi 6 ay faaliyette bulunarak 19.443 yaralı askeri tedavi etmiştir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928, s. 15.

⁷⁷ Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928, s. 16; Çapa, Hilâl-i Ahmer, s. 124.

⁷⁸ Skorbüt hastalığı; C vitamininin vücutta yeteri miktarda bulunmamasına bağlı olarak çeşitli dokularda bazı bozulmalara neden olan bir hastalıktır. Tarihsel süreçte, iskorbüt hastalığı, 15-18. yüzyıl arasında uzun süreli deniz yolculukları sırasında C vitamini açısından zengin gıdaların bulunmamasına bağlı olarak denizciler arasında yaygın olarak görülen bir hastalıktır. <https://saglik.sozlugu.org/scurvy/>; <https://www.tipterimlerisozlugu.com/scorbutus.html>.

⁷⁹ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 29; Merhamet Güneşi Kızılay, s. 24.

⁸⁰ Hilal-i Ahmer Madalyası 19 Aralık 1914'te Said Halim Paşa, Enver Paşa, Talat Paşa, Cemal Paşa'nın eşi Seniha Hanım ve ablası Şadiye Hanım'a da cemiyete vermiş oldukları destekten verilmiştir. Nevzat Artuç, Cemal Paşa Askeri ve Sivil Hayatı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019, s. 59.

Kudüs'te 16 Aralık 1915'e kadar kalan heyet daha sonra çöl ortasında Hafiretülavce mevkiinde elektrikle aydınlatılan çadırli hastanesini kurarak yaralı ve hasta olan Osmanlı askerlerine yardım etmiştir. Burada altı ay hizmet eden Heyet daha sonra Ordu Komutanlığı'nın emriyle Kudüs'e ve sonra da Vadi-i Harar denilen yere taşınmıştır. Orada da 300 yataklı bir Seyyar Menzil Hastanesinde yaklaşık yedi ay yardımlarına devam etmiştir. Osmanlı ordusunun 1917 yılında geri çekilmesiyle seyyar hastane düşman uçaklarının saldırısına uğramıştır. Cemiyet, kurtarabildiği malzemesiyle İstanbul'dan yardım gelene kadar Şam'da bir hastane kurmuş yardım geldikten sonra da ordunun isteğiyle önce Amman'a sonra Dera'da hastanelerini kurmuştur. Öyle ki ordu yer değiştirdikçe heyet de hep yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Heyet, 1918 yılında Dera'dan tekrar Şam'a gelmiştir. Türk Ordusu Şam'ın düşmesi üzerine buradan ayrılırken heyet burada kalarak bölgedeki İngiliz ve Fransız hastanelerinin idaresini üstüne almıştır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti burada Türk esirlerinden hasta olanları tedavi etmiş, muhtaç olanlarına da yardım etmiştir. Ancak çok geçmeden Şam'da hâkim olan hükümet, hastaneye yeni bir sıhhiye heyeti tayin edince Hilâl-i Ahmer Heyeti kendi imkanlarıyla Şam'a yakın (Mezze) köyünde esir Türk askerleri için yeni bir hastane kurarak yardım faaliyetlerine devam etmiştir. Heyet daha sonra önce Beyrut'a sonra da İzmir'e dönmüştür⁸¹. Aynı zamanlarda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Ordu sıhhiyesinin emrinde Diyarbakır'da, doktor, memur ve hastabakıcıları ile 500 yataklı, Bulgaristan Dobriçe cephesine de 200 yataklı hastane açmıştır⁸².

Cemiyet Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı günlerden itibaren Karadeniz'den ve Marmara'dan yaralı nakli için Seyr-ü Sefain İdaresi'nin Edremit ve Gülnihal vapurlarını kiralayarak hastane gemileri olarak kullanmıştır. Yine Şirketi Hayriye'nin 60, 61 ve 63 numaralı vapurları da hasta ve yaralı taşımak için görevlendirilmiştir⁸³.

Savaş zamanlarında, yaşam ve sağlık koşullarının iyi olmamasından dolayı çıkan felaketlerden biri de salgın hastalıklardır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti'nde de çokça salgın hastalıklar ortaya çıkmıştır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, salgın hastalıklarla mücadelede de görev almak zorunda kalmıştır. Bu hastalıkların başında

⁸¹ Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928, s. 19, 20; Merhamet Güneşi Kızılay, s. 21-23.

⁸² Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 31.

⁸³ Akgün Karal ve Uluğtekin, Yeni Belgelerin Işığında Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a, I, s. 324, 325; Çapa, Hilâl-i Ahmer, s. 126.

gelen Tifüs hem orduda hem de halk arasında büyük kayıplara sebep olmuştur. 1915 yılında yayılmaya başlayan tifüs, en fazla Konya bölgesinde ve tren hattı boyunca görülmüştür. Bu durum karşısında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, İstanbul'dan buraya sterilizasyonda kullanılan etüv makineleri ve doktorlardan oluşan bir “seyyar mücadele heyeti” oluşturarak göndermiş, istasyon civarındaki hastanede 17 Mart 1915'ten itibaren yardım faaliyetlerine başlamıştır. Üç ay devam eden bu faaliyet sonunda salgının önü geçilmiştir. Hilâl-i Ahmer'in Tifüsle mücadelesi sadece Konya'da değil, Osmanlı'nın birçok yerinde devam etmiştir. Halka çamaşır, sabun, naftalin ve hastabakıcılara da bite karşı gömlekler dağıtmıştır⁸⁴.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında yaygın olan salgın hastalıklardan biri de çiçek hastalığıdır. Hilâl-i Ahmer halka heyetleri aracılığıyla çok sayıda çiçek aşısı dağıtmıştır. Bu heyetler ihtiyaç durumunda görev yaptıkları bölgede halkı ve çocukları aşılamıştır. Cemiyetin, Sivas ve Süveyş Heyetleri kendi laboratuvarlarında geliştirdikleri çiçek aşısıyla da ordunun ve sıhhiyenin ihtiyaçlarını karşılamıştır. Yine III. Orduya bağlı olarak Hilâl-i Ahmer'in kuduz laboratuvarında da savaş yılları boyunca hizmet verilmiştir. Frengi ile mücadelede ise Cemiyetin önemli isimlerinden Dr. Reşat Bey'in idaresi altında yapılmıştır. Bu kapsamda İstanbul'da Tıp Fakültesine bağlı muayenehanede bir frengi tedavi merkezi de açılmıştır. Buraya başvuran hastalara o zamanın en iyi tedavisi olan Neosalvarsan⁸⁵ uygulanmıştır. Pahalı ve az olan bu ilâcı alamayan hastalar ücretsiz tedavi edilmiştir⁸⁶.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Birinci Dünya Savaşı sırasında, diğer kurumlarından ayrı olarak hastanelerden çıkan ya da muayene komisyonlarınca ayrılan zayıf askerlere yardım teşkilâtı kurmuştur. İlk önce Derince'den gelip-geçen askerlere çay vermek üzere, bir “Çayhane” Eskişehir, Ankara, Konya ve Ulukışla'da da misafirhane açılmıştır. Bu misafirhanelerde gelip-geçen zayıf askerler günlerce buralarda misafir edilmiştir. Hatta Ulukışla'daki misafirhane ile Eskişehir'deki misafirhane de hastane haline getirilmiştir. Hilâl-i Ahmer'in Haydarpaşa'daki açtığı çayhane Mondros Mütarekesine kadar günde 400 kişiye kalacak yer olmuştur. Çayhanelerin en önemlisi 1915 Nisan'ında Sirkeci'de açıldır. 30 Nisan 1916 tarihine kadar açık kalan bu

⁸⁴ HAM, Cilt: I, Sayı: 12, s. 385.

⁸⁵ Frengi hastalığının tedavisinde kullanılan arsenik içerikli bir formül. <https://www.tipterimlerisozlugu.com>.

⁸⁶ HAM, Cilt: I, Sayı: 12, s. 385, 386; Ayrıntılı bilgi için bkz. HAM, Cilt: VI, Sayı: 61, s. 2970-2973.

çayhanede 163.870 askere çay dağıtılmıştır. Çanakkale’de Akbaş, Lâpseki, Ilgar ve Değirmenburnu başta olmak üzere; Soğanlıdere, Arıburnu, Anafarta ve ileri siperlerin de birçok noktasına kadar açılmıştır. Cephedeki seyyar ve sabit askerî hastanelerin ihtiyaçları da bu çayhaneler vasıtasıyla karşılanmıştır. Hatta Cemiyet, İstanbul’a yaralı taşıyan vapurlarda çay dağıtmak için ayrı ekipler kurmuştur. Öyle ki Cemiyetin kayıtlarında savaş bölgesindeki çayhaneler ve vapurlardaki ekiplerin 29 Nisan 1915’den 31 Ocak 1916’ya kadar 1.500.000 bardak çay dağıttığı bilgisi vardır⁸⁷.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin Birinci Dünya Savaşı sırasında yaptığı yardım faaliyetlerinden biri de Aşhanelerdir. Dolayısıyla Osmanlı’da 1917’den sonra yiyecek sıkıntısı baş göstermiştir. Hilâl-i Ahmer bu durum karşısında aşhaneleri açmıştır. İstanbul’da ilk aşhaneler, fakir halkın çok olduğu Topkapı, Üsküdar, Eyüp ve Fatih semtlerinde kurulmuştur. Bunların yanında bölgede yaşanan yangınlardan dolayı geçici aşhaneler de açılmıştır. Örneğin Cemiyet, Kumkapı, Fatihve Cibali’de çıkan yangınlardan sonra hemen buralarda aşhaneler açmış ve halka yemek dağıtmıştır. Yaklaşık olarak günde 30 bin kişiye yemek dağıtılması gerektiğini tespit eden Cemiyet, savaş dönemindeki fiyatlardaki artışı göz önünde tutarak dağıtacağı yemeklerin malzemelerini kendi imkanlarıyla ucuza mal etmeye çalışmıştır. Bunun için Anadolu’da çiftlikler kiralamış ve büyük oranda tarıma başlamıştır. Cemiyetin arşiv kayıtlarında aşhanelerinde ihtiyaç sahiplerine dağıtılan yemeklerin “tam ve mükemmel olduğunu” iddia etmek doğru olmasa da o zorlu dönemlerde sıcak yemek bulamayan aileler için kısmen de olsa önemli bir hizmet olarak tarihe geçmiştir. Hilâl-i Ahmer’in kayıtlarına göre 1918 Aralığının sonuna kadar 19.144.000 kap yemek dağıtmış olan bu aşhanelerin başarısındaki en büyük pay Genel Merkez üyelerinden Dr. Celâl Muhtar (Özden) Bey ve ekibine aittir⁸⁸.

⁸⁷ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 31, 32; HAM, Cilt: I, Sayı: 1, s. 27; Merhamet Güneşi Kızılay, s. 25.

⁸⁸ Aşhanelerde kullanılacak buğday, mısır, bakla, fasulye, nohut, mercimek ve yaş sebze gibi maddelerin büyük bir kısmı bu çiftliklerde yetiştirilmiştir. Yemeklerde kullanılan etler de bu çiftliklerde yetişen hayvanlardan karşılanmış, bazı malzemeler de üretim merkezlerinden en ucuz şekilde sağlanmıştır. Hükümet aşhanelerin odun ihtiyacı için ormanların bazılarının kullanma imkânı sunmuştur. Cemiyet bu ormanlardan odunları kendi nakil araçlarıyla İstanbul’a taşımıştır. Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 38.

3. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE HİLÂL-İ AHMER'İN ASKERİ ALANDAKİ YARDIM FAALİYETLERİ

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı sonrası imzaladığı Mondros Mütarekesi'yle savaştan yenik olarak ayrılmıştır. Ancak savaş sona ermesine rağmen Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin görevi bitmemiştir. İzmir ve İstanbul'un İtilaf devletleri tarafından işgali, akabinde Kurtuluş Savaşı'nın başlaması Cemiyeti Birinci Dünya Savaşı'ndan daha zor şartlar altında görev yapmak zorunda bırakmıştır. Yaşanan işgaller ve Anadolu'yla iletişimin kesilmesi Cemiyetin dağınık halde bulunan heyetlerine yardımını da güçleştirmiştir. Ayrıca Merkezi İstanbul'da olan Cemiyet İstanbul Hükümeti'nin Anadolu hareketine olumsuz bakışından da maddi ve manevi açıdan kötü etkilenmiştir. Ancak bütün bu zorluklara rağmen çalışmalarına her şartta devam etmiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin yaptığı önemli çalışmalarının başında, Birinci Dünya Savaşı sırasında doğu bölgesine rahat yardım yapabilmek için Dr. İsmail Besim Paşa ve Muhlis Bey'den oluşturduğu bir murahhaslık (delege) teşkilâtı gelir. Bu teşkilat, Hilâl-i Ahmer kurumlarına eşya ve sağlık malzemesi göndermeyi kolaylaştırmak, bütün teşkilâtın yiyecek ihtiyacını Anadolu'dan daha uygun temin etmek için Eskişehir'de büyük bir depo ve satın alma merkezi kurmuştur⁸⁹.

Cemiyet, savaşın sona ermesiyle Eskişehir'deki bu merkez aracılığıyla Anadolu'da savaşın neden olduğu yoklukla mücadelesine devam etmiştir. Hatta para ve eşya gibi ihtiyaçlar İstanbul Umumi Merkezden gönderilerek yardım faaliyetleri daha da desteklenmiştir. Anadolu'da çalışmalarına devam eden kurumlar da Cemiyetin Eskişehir'deki Murahhaslığının idaresine bağlamıştır. Muhlis Bey'in ölümü üzerine Dr. İsmail Besim Paşa, Eskişehir'in Millî kuvvetler tarafından boşaltılmasına kadar çalışmalarına tek başına devam etmiştir. Sonrasında ise yönetim kurulu tüm malzemesiyle Ankara'ya gitmiştir. Ankara'da bulunan umumî kâtip Dr. Adnan Bey, Dr. Ömer Lütfi Bey ve Dr. Esat Paşa murahhaslık teşkilatına benzer yeni bir teşkilât kurarak Cemiyetin faaliyetlerinin kesintiye uğramadan Ankara'da devam etmesini

⁸⁹ Ankara Hükümeti'nin İstanbul'a hâkim olduğu 6 Kasım 1922 tarihinden sonra İstanbul Genel Merkezi eski halini almış, Ankara Murahhaslığı tasfiye edilerek Genel Merkezle birleştirilmiştir. Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 44; Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İcraat Raporu, s. 16.

sağlamışlardır. İstanbul Genel Merkezi de bütün zorluklara rağmen bu Murahhaslık Heyetiyle daima iletişim halinde olmuş, eşya, malzeme ve memurlar göndermeğe devam etmiştir. Ayrıca Cemiyet, bu yıllarda İzmir'in işgali üzerine düşmandan kaçan ve Anadolu içlerine sığınan yüzbinlerce muhacir ve hastayı tedavi etmiş, doyurmuş ve para yardımı yapmıştır. Bunun yanı sıra düşmana karşı savaşan ordunun yaralı ve hasta askerlerine bakmış, Batı Cephesi'ne de sağlık malzemesi göndermiştir. Hilâl-i Ahmer'in bu faaliyetlerinde en büyük destekçisi ise Anadolu halkı olmuştur⁹⁰.

3.1. Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Yaralı Hastaneleri

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Yunanlıların Anadolu'yu işgalleri sırasında Birinci ve İkinci İnönü, Sakarya ve Başkumandanlık Savaşı'nda yaralı ve hastaların tedavisi için Askerî Sıhhiye'nin mevcut hastanelerinden başka müstakil Hilâl-i Ahmer Hastaneleri de açmıştır. Bunlardan ilk açılanlar Burdur ve Dinar hastaneleridir. Yunan ordusunun Anadolu'da işgalleri esnasında 27 Temmuz 1920'de Burdur ve Dinar nakledilen Nazilli Hastanesi 50'şer yataklı iki yaralı hastanesi olarak tekrar açılmıştır. 1921 Ağustos ortalarına kadar bu bölgede görev yapan bu iki hastane, 28.855 hasta ve yaralı tedavi etmiştir. Bir diğer Hilâl-i Ahmer Hastanesi olan Eskişehir Hastanesi ise 15 Temmuz 1920'de açılmıştır. 200 yataklı olan bu hastane, Birinci ve İkinci İnönü Savaşı'nda yaralıları tedavi etmiş, aynı zamanda göz, boğaz ve kulak kliniği de açılarak şehrin askerî hastanelerinde tedavi hizmeti vermiştir. 19 Temmuz 1921'e kadar hizmet veren bu hastanede 1140 yaralı askeri tedavi edilmiştir. Yine İkinci İnönü Savaşı'nın son günlerinde Müdafaa-i Milliye Vekâleti Sıhhiye Dairesinin teklifi üzerine Ankara'da da Ravzai Terakki Mektebinde 100 yataklı bir yaralı hastanesi açılmıştır. Ankara hastanesi 1921 Mayıs'ının sonuna kadar yaralı kabul etmiştir. Fakat bu okulun hem yetersiz gelmesi hem de eğitim ve öğretime devam edememesi gibi sebeplerden hastane istasyon

⁹⁰ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 45.

karşısında bulunan ve de iyi durumda olan iki binaya taşınmıştır. Bu hastanede ise 840 yaralı ve hasta tedavi edilmiştir⁹¹.

Eskişehir ve Sakarya savaşlarında da büyük hizmetler yapan Ankara Hastanesi'nin, Sakarya Savaşı sonrası cephe gerisinde daha faydalı olacağı düşünülerek o “dönemin en iyi röntgen teşhizatı” olan tıbbî malzemeyle Isparta'ya gönderilmiştir. Burada 4 ay çalıştıktan sonra 1922 Haziran'ında sahip olduğu tüm malzemesini askerî sağlık teşkilatına bırakarak çalışmalarını sonlandırmıştır. Yedinci Adana Hilâl-i Ahmer Heyeti 1920 Aralık'ta Konya'da 100 yataklı ağır yaralı hastanesi açmıştır. İkiyıl hizmette bulunan bu hastane 2246 ağır yaralı hastayı tedavi etmiştir. Ayrıca 1829 ağır yaralının ameliyatını yapmıştır. Yine Konya Hilâl-i Ahmer Hastanesi de İzmir'in Yunanlılardan geri alınmasından sonra 1922 Aralık ayında Balıkesir'de tekrardan çalışmalarına başlamış dört aylık çalışmadan sonra da sahip olduğu tüm malzemesini Askerî sağlık teşkilatına bırakarak çalışmalarını bitirmiştir. Yunan ordusunun Kocaeli işgali sırasında yaşanan çatışmalardan ve yangından kaçan halkın yardımına sekizinci İmdat Heyeti yetişmiştir. Eşme'deki 150 yataklı Askerî Hastanenin idaresini üstlenmiştir. Bunun dışında Geyve ve Adapazarı'nda toplamda 80 yataklı iki hastane kurmuştur. Açılan bu hastaneler on üç ay boyunca Lefke-Selimi-Kaynarca hattındaki çatışmalarda yaralanan askerlerin tedavi etmiştir⁹².

Taburcu edilen ve uzun süre dinlenmesi gereken subaylar için cephe gerisinde havası temiz olan bir yerde nekahethane açılması gerekmiş ve Kırşehir Lisesi onarılıp 200 yataklı bir nekahethaneye dönüştürülmüştür. Bu nekahethaneye gönderilecek olan subayların ulaşımı da Hilâl-i Ahmer tarafından temin edilmiştir. Eskişehir'in boşaltılması üzerine buradaki hastane Kırşehir'e taşındığından nekahethanenin hastaneye çevrilmek suretiyle 1 Aralık 1921'e kadar hizmet vermesi sağlanmıştır. Bu süreçte 508 hasta tedavi edilmiştir. Aynı zamanda Kırşehir'de bir memleket

⁹¹ Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilâl-i Ahmer İcraat Raporları, s. 106; Ayrıntılı bilgi için bkz. Metin Kopar, “İstiklal Harbi Sıhhi Raporu (1920-1923)”, Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, Sayı: 4, 2017, İstiklal Harbi Sıhhi Raporu (1920-1923), s. 212, 213.

⁹² Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilâl-i Ahmer İcraat Raporları s. 107; Çapa, Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), s. 107, 108; Sıhhiyenin Kütahya-Eskişehir ve Sakarya savaşları sırasında ve sonrasındaki durumuna ait geniş bilgi için bkz; Kopar, İstiklal Harbi Sıhhi Raporu (1920-1923), s. 214-224.

hastanesinin (Devlet Hastanesi) olmamasından dolayı bir poliklinik açarak halkın tedavi ihtiyacı da giderilmiştir⁹³.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, hastane açma gibi faaliyetlerinin yanında bir de Türk ordusundaki sağlık ekiplerinin yetersizliği, İstanbul ile ilişkilerin kesilmiş olması nedeniyle doktor ve sağlık memurları konusunda sıkıntı yaşayan Anadolu'ya el uzatmıştır. Cemiyet bu süreçte yaralı ve hasta askerlerin nakledilmesinde de görev almıştır. Bu yüzden Hilâl-i Ahmer İstanbul'da 22 yeni hasta nakil aracını satın alarak Ankara'ya göndermiştir⁹⁴.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Birinci Dünya Savaşı'nda yaralıların faydalanması için kurduğu çayhane ve misafirhanelerini Millî Mücadele esnasında tekrar faaliyete geçirmiştir. Bu doğrultuda Cemiyet, Eskişehir istasyonunda bir çayhane açmış fakat sonra bu çayhane Sakarya Savaşı nedeniyle, Polatlı ve Malıköy'e taşınmıştır. Bunların haricinde Konya, Ulukışla, Yenice, Ilgın, Çayve Ereğli'de birer çayhane ve yaralı istasyonları açmıştır. Bu çayhanelerde askerlere günde 3000'e yakın çay, çorba ve ekmek dağıtılmıştır⁹⁵.

Mütareke ve Millî Mücadele yıllarında hastane, nekahethane, misafirhane ve çayhane gibi teşkilatlarıyla Askerî Sıhhiyeye doğrudan yardım eden Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, bu yardımlardan başka eşya ve malzeme yardımıyla da Askerî Sıhhiyeye destek vermiştir. Bunların büyük bir kısmı, hastane eşyası, ilâç, pansuman malzemesi, giyecek ve yiyecek maddeleridir⁹⁶.

Hilâl-i Ahmer'in Doğu Trakya'ya Anadolu üzerinden yardım etmesinin mümkün olmaması yüzünden hasta ve yaralıları tedavi etmek için Edirne Hilâl-i Ahmer Merkezi görevlendirilmiştir. Umumi Merkezden sağlık malzemesi ve para desteği alan Edirne şubesi, oluşturduğu heyetlerle bölgede görev yapan asker ve sivil hastanelerin idaresini üzerine alarak hizmet vermiştir. Edirne'nin kurtuluşundan sonra da Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, Keşan ve Çorlu da açılan birer hastane ve dispanserle yaklaşık altı ay boyunca yardım faaliyetlerini sürdürmüştür⁹⁷.

⁹³ Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilâl-i Ahmer İcraat Raporları s. 105; Sezer, s. 380.

⁹⁴ Akgün Karal ve Uluğtekin, Yeni Belgelerin Işığında Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a, I, s. 365.

⁹⁵ Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilâl-i Ahmer İcraat Raporları, s. 111.

⁹⁶ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 47-49.

⁹⁷ Çapa, Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), s. 57.

Yunan ordusunun 1922 yılında işgal ettiği yerlerden çekilirken birçok şehir ve kasabayı yakıp yıkmış, dolayısıyla halkın yaşamını sürdürebileceği bir yeri kalmamıştır. Halkın barınma ihtiyacını gidermek için Hilâl-i Ahmer, imkanları ölçüsünde İstanbul'dan inşaat malzemesi ve eleman göndererek Ege bölgesinde altı ay içerisinde 25.000 nüfusu barındıracak 5834 ev yaptırmıştır. Bu süreçte İstanbul'a gelen göçmenlerin iskân ve iaşesi de Hilâl-i Ahmer tarafından temin edilmiştir⁹⁸.

3.2. Millî Mücadele Döneminde Kurulan İmdat Heyetleri

Kuruluşundan itibaren faaliyet sahasında devamlı bir gelişme gösteren Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, teşkilat olarak Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında devam eden Millî Mücadele boyunca da küçümsenemeyecek önemli görevler yerine getirmiştir⁹⁹. Cemiyet, savaş döneminde kurduğu heyetlerle hemen ivedilikle her konuda karar verecek ve uygulayacak birimler oluşturmuştur. Bu yetkiyi verdiği İdare Heyeti de aralarında bulunan üyeleri tecrübe ve uzmanlık alanlarına göre iş bölümü yaparak, işlerin hızlı bir şekilde çözülmesini sağlamıştır. İdare Heyeti üyeleri arasındaki iş bölümü şu şekilde tespit edilmiştir:

Cemiyetin Birinci Reisliğine Hüseyin Hilmi Paşa¹⁰⁰, İkinci Reisliğe Dr. Besim Ömer Paşa¹⁰¹, Dr. Akil Muhtar Bey¹⁰², Umumî Kâtip Dr. Adnan Bey¹⁰³, Umumi Müfettişliğe Dr. Celâl Muhtar Bey¹⁰⁴ getirilmiştir¹⁰⁵. Savaşın ilk yılında idare Heyetinde

⁹⁸ Akgün Karal ve Uluğtekin, Yeni Belgelerin Işığında Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a, I, s. 387.

⁹⁹ Çapa, Hilâl-i Ahmer, s. 37.

¹⁰⁰ Hilmi Paşa bütün savaş boyunca bulunduğu Viyana Sefaretinde Hilâl-i Ahmer'in yabancı ülkelerdeki idari sorunları ile yakından ilgilenmiştir. Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 59.

¹⁰¹ Cemiyetin Milletlerarası Salib-i Ahmerle olan ilişkileri ile Hanımlar Merkezi'nin iadesinden sorumlu olan Besim Paşa aynı zamanda Tıp Fakültesi Doğum Profesörü olarak Kadirga hastanesinin de başındadır. Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 61.

¹⁰² Cemiyetin Hükümetle olan ilişkisinde, merkez ve idare heyetleri toplantılarında başkanlık yapmıştır. Akgün Karal ve Uluğtekin, Yeni Belgelerin Işığında Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a, I, s. 274.

¹⁰³ Cemiyetin sağlık ve idarî bütün teşkilâtının en yetkili idarecisidir. Dr. Adnan Adıvar aynı zamanda savaş doktoru olarak Binbaşı rütbesiyle Sahra Sıhhiye Müfettişi Umumiliği Muavinliği görevi de verilmiştir. Millî Mücadele başlayınca Anadolu'ya geçen ve Birinci Büyük Millet Meclisinde âza ve ikinci Reis olarak görev yapmıştır. Aynı zamanda Hilâl-i Ahmer Ankara Murahhaslığı'nın idare ve kontrolünde de önemli bir rol almıştır. Çapa, Hilâl-i Ahmer, s. 52.

¹⁰⁴ Uzun yıllar Cemiyetin eşya ve malzeme kaynağının başında bulunmuş Cemiyetin hem I. Dünya Savaşı hem de Kurtuluş Savaşı yıllarında yardım faaliyetlerinde görev almıştır. Çapa, Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), s. 26.

fahrî muhasebeci olan Hamit Bey, Cemiyetin yalnız malî yapısını düzenlerken, kısa bir müddet sonra Dr. Besim Ömer Paşa'ya Merkezi Umumî Heyeti fahrî Reisliğinin verilmesi üzerine ikinci Reisliğe seçilmiştir. Hâmit Bey, İkinci Reis sıfatıyla da Birinci Dünya Savaşının sonuna kadar özellikle Anadolu'daki başarılı hizmetlerde bulunmuştur. Ayrıca İdare heyetinde fahrî Veznedar sıfatıyla bulunmuş olan Osmanlı Bankası Müdürü Berç Keresteciyan (Türker) Bey, savaşın ilk yılında Cemiyetin parasal işlemleriyle ilgilenmiş ve Hâmit Bey'in İkinci Başkanlığa geçmesi üzerine de fahrî muhasebeciliğe seçilmiştir. Berç Keresteciyan Bey Cemiyetin bütün idari ve kurumlarında hesap işlerini günün koşullarında en modern muhasebe usulleriyle mükemmel bir şekilde kontrol etmiştir. Berç Keresteciyan Bey'den sonra Veznedarlığa Merkez Umumî Heyetince, Cemiyetin ilk kurucularından Haydar Bey seçilmiştir. O da Cemiyetin malî ve idari işlerini o günün en modern büro usullerine göre idare etmiştir. Cemiyet işleyişini sık sık teftiş eden Millî Mücadeleye yardımlarını hoş görmeyen Osmanlı Hükûmeti'nin müfettişleri dahi bu teşkilatın düzenini ve başarısını takdir etmişlerdir¹⁰⁶.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Rus saldırısına uğrayan doğu illerindeki halkın çaresizliğini ortadan kaldırmak için bölgeye imdat heyetleri görevlendirmiştir. Bu kapsamda bir reis, iki doktor, bir memur, bir kâtip, iki hastabakıcı ve altı hademeden oluşan üç ayrı heyet Trabzon'a, Erzurum'a ve Erzincan'a gönderilmiştir. Heyetler bölge halkına yardım için yanlarında erzak, süt tozu, şeker, Amerikan bezi, çamaşır, çorap ve çarık gibi malzemelerle birlikte kinin, Neosalvarsan ve ilâç götürmüştür¹⁰⁷. Saffet Bey'in başkanlığındaki Erzincan İmdat Heyeti ise bölgede dispanser, aşhane ve yetimevi açarak halka çamaşır dağıtarak yardımda bulunmuştur. Dr. Lütfi Bey (Kırdar) başkanlığında Erzurum'da kurulan heyet de halka çamaşır ve 400 ton erzak dağıtmış, aynı zamanda 300 çocuk için bir yetimevi açmıştır. Erzurum'daki Gureba Hastanesinin kapanma ihtimali üzerine hastanenin idaresini üzerine almış,

¹⁰⁵ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 60.

¹⁰⁶ Çapa, Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), s. 25.

¹⁰⁷ Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin İstanbul'dan 25 Haziran 1919 tarihinde Behçet Bey'in başkanlığındaki gönderdiği heyet Trabzon'da 750 kişilik bir aşhane, bir muayenehane ve 25 yataklı bir hastane açmıştır. Merkezi Trabzon'da olan bu heyet; Giresun, Ordu, Tirebolu, Ünye, Gümüşhane, Kelkit ve Şiran'a kadar ihtiyaç sahibi halka erzak ve çamaşır dağıtmış ve hastaları tedavi etmiştir Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 49; ayrıntılı bilgi için bkz. Uğur Üçüncü, "Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Gümüşhane Halkına Yardımları". Karadeniz İncelemeleri Dergisi 11, 2016, s. 185-214.

şehirde açtığı dispanserde günde 200-300 hasta tedavi ederek, ilâçlarını parasız vermiştir. Heyet üyelerinden bir kısmı ise Toprakkale, Eleşkirt, Diyadin ve Doğubayazıt'a giderek oralardaki fakir halka da yiyecek ve çamaşır dağıtarak, hastaları tedavi etmiştir¹⁰⁸.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Birinci Dünya Savaşı'nda çok büyük tahribatların yaşandığı doğu ilerinin yanında Batı Anadolu'da her gün yeni bir şehrin tahrip edilip, binlerce insanın malı ve eşyasının yağma edilerek göçe mecbur bırakıldığı haberleri üzerine göçmenlerin yoğun olarak bulunduğu Akhisar, Nazilli, Alaşehir ve İzmir bölgesine birer imdat heyeti göndermiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti batıda ilk olarak bir reis, iki doktor, bir idare memuru ve üç hastabakıcıdan oluşan bir heyeti Akhisar'a göndermiştir. Heyet Akhisar'daki Gureba Hastanesini genişleterek burada yüz yataklı bir hastane kurmuştur. Aynı zamanda Soma'daki 20 yataklı muhacir hastanesinin bütün masrafını da üzerine almıştır. Balıkesir'de bir aşhane açarak günde 600 muhacire sıcak yemek dağıtmıştır. Ancak Akhisar ve Balıkesir'i Yunanlıların işgal etmesi üzerine heyet eşya ve malzemesini kurtaramadan önce Bursa'ya, daha sonra Eskişehir'e geçmek zorunda kalmıştır. Eskişehir'deki deposundan yeniden eşya ve malzeme alan heyet, Eskişehir'de bir dispanser ve 100 yataklı bir hastane açarak cepheden gelen yaralıları tedavi etmiştir. Daha sonrasında İnönü Savaşlarında bu hastane 200 yatağa çıkarılarak yaralanan askerlerinin tedavisini burada yapılmıştır. Eskişehir'in de işgali sonrası heyet, ikiye bölünerek Eskişehir'de ve Kırşehir'e açtığı bir nekahethanede 16 ay boyunca 1605 hasta ve yaralıya bakmıştır¹⁰⁹.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Yunan işgalinden Nazilli ve civarına kaçan 70.000 kadın, çocuk ve yaşlı için 13 Ağustos 1919'da üç doktorla memurdan oluşan bir imdat heyeti göndermiştir. Bu heyetin bölgede açtığı hastanelerinde 3000'e yakın hasta ve yaralı, dispanserlerinde ise 90.000 muhacir tedavi edilmiştir. İzmir Hilâl-i Ahmer Merkezi Yunan işgalinden kaçarak ve İzmir'e sığınmış olan muhacirlere şehirde iki muayenehane açarak muhacirlerin tedavisini, muayenehaneye gelemeyen hastaların da evlerinde tedavilerini yapmıştır. Bu muayenehanede 1920 Ağustos'unun sonuna kadar

¹⁰⁸ Heyet Pülümür, Refahiye, Kuruçay, Kemah, Eğin (Kemaliye), Arapkir, Elâzığ'daki fakir halka yardım ederek hastaları tedavi etmiştir. Heyet aynı zamanda Memleket hastanelerine ilâç ve malzeme yardımında da bulunmuştur. Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 49.

¹⁰⁹ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 50.

3000'e yakın göçmen tedavi edilerek ilâçları verilmiştir. İzmir Yetimler evine para yardımında bulunmuş, aynı zamanda da muhtaç olanlara ekmek dağıtmıştır¹¹⁰.

Hilâl-i Ahmer tarafından Batı Anadolu'ya gönderilen imdat heyetlerinin dördüncüsü Alaşehir'de faaliyet göstermiştir. Sıtma ile mücadelede bu heyet hastalığına yakalanan halka kinin dağıtmıştır. Heyet faaliyetlerini büyüterek burada 100 yataklı iki hastane daha açmıştır. Açılan dispanserde ise 1400 hasta tedavi edilmiştir. Bundan başka fakir halka kömür ve un gibi temel ihtiyaç malzemeleri dağıtmıştır. Alaşehir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine Heyet, sahip olduğu uluslararası "masuniyetine" dokunulmazlık titrine güvenerek Alaşehir'de kalmıştır. Ancak görevli doktor ve memurları Yunanlılar tarafından esir edilmiştir. O sıralarda Trabzon'da siyasî faaliyetlerde bulunduğu bilinen Yunan Salîb-i Ahmer Heyeti Türk hükümeti tarafından faaliyetleri durdurulunca Alaşehir Hilâl-i Ahmer heyetiyle Yunan heyeti mübadele edilerek kurtarılmıştır¹¹¹.

Millî Mücadele döneminde Adana bölgesinde Ermeni ve Fransızların işgalleri sırasında Adana civarından binlerce kişinin Pozantı'ya doğru kaçmak zorunda kaldıkları bilgisinin ulaşması üzerine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bu muhacirlere yardım amacıyla bir imdat heyeti göndermiştir. Umumî Merkez üyelerinden Haydar Beyin başkanlığında sekiz doktor, bir eczacı, dört sağlık memuru, altı hastabakıcı ve bir idare memuru, bir kâtip ve altı hademedden oluşan yirmi iki kişiden oluşan büyük bir heyet, çok miktarda sağlık ve giyim malzemesiyle birlikte 29 Ekim 1920'de bölgeye gönderilmiştir. Heyet önce Antalya'da bir dispanser açmıştır. Antalya'ya, Aydın, Nazilli, Salihli, Alaşehir ve çevresine sığınmış olan eden binlerce muhacire giyecek malzemesi dağıtarak hasta olanları tedavi etmiştir. Daha sonra Konya'da cephe kumandanlığının isteğiyle 200 yataklı ağır yaralı hastanesi, Meram'da da bir nekahethane açmıştır. Cemiyet bu hastaneler dışında yerli halk ve muhacirler için ayrıca bir dispanser açarak 2 yıl içinde de 15.000'den fazla hastayı tedavi etmiştir. Ayrıca şehrin frengi dispanserinin idaresi de

¹¹⁰ Heyet Nazilli'den sonra Bağıras, Balyanbolu, Köşk, Yenipazar, Çine ve Koçarlı'da da birer dispanser açmıştır. Bundan başka muhacirlere çamaşır, battaniye ve yorgan dağıtmıştır. Nazilli'de 250 yataklı bir hastane ve iki dispanser, Çine'de 50 yataklı bir hastane ve bir dispanser, Koçarlı'da 10 yataklı bir revir ile bir dispanser, Yenipazar, Yanbolu ve Köşk Nahiyesinde birer dispanser açmıştır. "Hilal-i Ahmer Beşinci Sıhhi İmdat Heyeti" ismiyle çalışmış olan bu heyet daha sonra Dinar'a gönderilmiştir. Dinar'dan sonra Denizli'de de bir dispanser açmıştır. Ayrıca Burdur'da da 50 yataklı bir hastane, Antalya'da da bir laboratuvar ve dispanser kurmuştur. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilâl-i Ahmer İcraat Raporları, s. 137, 138.

¹¹¹ Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilâl-i Ahmer İcraat Raporları, s. 142.

bu heyete verilmiştir. Heyet Ereğli’de açtığı dispanserde de 6000’den fazla hastaya bakmıştır. Bölgede çıkan çiçek salgınının yayılmasının da önüne geçen Heyet Bor’da bir dispanserve 20 yataklı bir hastane açarak 2800 hastayı tedavi etmiştir. Bunlardan başka Namrun (Nemrun) ve Pozantı’da da dispanser açan heyet, Bilemedik’de¹¹²’de faaliyette bulunan dispanseri ile uçak bombardımanından Bilemedik tüneline sığınan ve soğuk nedeniyle göçmenlerden pnömoni (nezle) olanları da tedavi etmiştir. Ayrıca Çay’da çayhane ve Bor’da aşhane açmak suretiyle yaralıların ihtiyaçları karşılanmıştır. Adana, Konya Yardım Heyeti daha sonra Adana’nın kurtuluşundan sonra bölgedeki fakir çiftçilere 50.000 kilo pamuk tohumu dağıtmıştır¹¹³.

Karamürsel ve köylerinin 5 Kasım 1920’de Yunanlılar tarafından işgali sonrası bölgede kalan halk tehcir edilmiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bölgeden kış mevsiminde malları yağma edilerek tehcir edilen on binlerce kişiye yardım için üç doktor ve memurdan oluşan bir imdat heyetini hastane ve aşhane malzemesiyle yollamıştır. Burada aşhane açan Cemiyet günlükemek ve yemek dağıtılmıştır. Ayrıca bir de hastaneyle bir muayenehane açılmıştır. Buralara gelemeyen hastalar için de seyyar doktorlar tayin edilmiştir. Heyet bu bölgede iki ay halka yardımda bulunduktan sonra savaş dolayısıyla Karamürsel’in tahliyesi sırasında eşyasının bir kısmını alarak kalan malzemelerini de millî kuvvetlerin sağlık teşkilâtına bırakarak buradan ayrılmıştır. Hilâl-i Ahmer İmdat Heyeti Karamürsel’den sonra Gevye’de 150 yataklı Eşme Askerî Hastanesinin idaresini üzerine almış, burada da dispanser kurmuştur. Bundan başka yine Gevye’de 30 yataklı, Adapazarı’nda 50 yaralı hastanesi açan Cemiyetin 1922 yılından itibaren bu bölgede faaliyetine gerek olmadığı düşünülerek bütün malzemesi mahallî sıhhiye kuruluşlarına devredilerek kapatılmıştır¹¹⁴.

Kocaeli ve Samanlıdağ yarımadasının Türk ordusu tarafından Yunanlılardan geri alınması üzerine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 30 Ağustos 1921’de bölgedeki halka yardım için dört doktor ile sağlık ve idare memurlarından oluşan yardım heyetini İzmit,

¹¹² Bilemedik Kampı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz; Çağlar Öngel, Birinci Dünya Savaşı’nda Pozantı-Belemedik (Bilemedik) Esir Kampı, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2018.

¹¹³ HAM, Cilt: I, Sayı: 12, s. 385; Konya Hilâl-i Ahmer’inin çalışmaları için bkz; Osman Akandere, Konya Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin Cumhuriyetin İlk Yıllarındaki Faaliyetleri (1923-1927), <http://kizilaytarih.org/makale-tez/mk024>.

¹¹⁴ Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Hilâl-i Ahmer İcraat Raporları, s. 147, 148; Metin Kopar, Türkiye’de Sağlık Sistemi ve Salgın Hastalıklarla Mücadele (1920-1938), İksad Publishing House, Ankara, 2021, (Türkiye’de Sağlık Sistemi), s. 42.

Değirmendere, Karamürsel ve Bahçecik bölgelerine göndermiştir. Heyet buralarda muhtaçlara yiyecek ve çamaşır dağıtmış hastaları da tedavi etmiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İkinci İnönü Savaşı devam ederken Söğüt, Bilecik, Bozüyük, İnönü ve köylerinin Yunanlılar tarafından yakılmakta olduğu ve köylülerin dağlara sığındıkları haberi üzerine hemen o bölgeye bir imdat heyeti göndermiştir. Gördes'in üçüncü kez düşman işgalin üzerine Hilâl-i Ahmer o havalideki insanlara yardım için bir heyet göndererek, her yerde olduğu gibi muhtaçlara yardım ederek hastaları tedavi etmiştir. Yunan orduları Sakarya'da uğradıkları yenilgiden sonra geri çekilirken Sivrihisar, Mihaliççık ve Haymana'nın bütün köylerini yakmışlar, bölge halkının ellerinde ne varsa hepsini yağma etmişlerdir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bu geniş bölgedeki halka yardım için üç imdat heyeti göndermiştir. Bu İmdat Heyetleri halka yiyecek ve giyecek dağıtmışlar ve hastaları tedavi etmişlerdir. Ayrıca nadasa bırakılan fakat tohum olmadığından dolayı ekilememiş tarlalar için halka tohumluk buğday yardımı da yapmıştır¹¹⁵.

Cemiyet, Millî Mücadele döneminde en fazla sıkıntı çeken bölgelerden biri olan Gaziantep'in (Ayıntap) Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine bölge halkına yardım için üç doktor ve memurlardan oluşan Birinci Ayıntap İmdat Heyetini yiyecek, giyecek, sağlık malzemesiyle birlikte bölgeye göndermiştir. Dokuz aylık kuşatma sırasında şehirde yiyecek kalmaması yüzünden halkın aylarca öğütülen zerdali çekirdeğinin karışımından elde edilen undan yapılan ekmeğin tüketilmesi nedeniyle şehirde frengi, trahom ve şark çıbanı gib birçok salgın hastalık ortaya çıkmıştır. Bu sebepten dolayı heyet bölgede ilk iş olarak bir aşhane kurmuş ancak Fransız ordusunun gösterdiği zorluklar karşısında uzun süre faaliyet gösterermemiştir. Yine açılan dispenserde birçok hasta tedavi edilmiştir. Aynı zamanda Fransızlar tarafından esir edilen Türk askerlerine de çamaşır, elbise yardımı yapılmıştır. İkinci Ayıntap İmdat Heyeti şehrin düşman işgalinden kurtarılmasından sonra tekrar bölgeye gönderilmiştir. Bu heyet 5000 kişiye çamaşır dağıtmış aynı zamanda da mahalli hastaneye, yetimhaneye, Birecik yetimlerine, Kilis Hastanesine eşya ve ilâç yardımıyla bulunmuştur¹¹⁶.

¹¹⁵ Çapa, Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), s. 151-154.

¹¹⁶ Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilâl-i Ahmer İcraat Raporları, s. 153, 154.

Anadolu'nun bir başka bölgesi olan Menderes'ten 1922'de İtalyanların çekilmesinden sonra bölgeyi Yunanlılar işgal etmiştir. Bu durum karşısında halk Bozdoğan ve Muğlave çevresine göç etmeye mecbur kalmıştır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti de burada halka yardım için bölgeye imdat heyetleri göndermiştir. Türk ordusunun ilerleyişi karşısında geri çekilmeye başlayan Yunanlılar Batı Anadolu'da işgal ettikleri yerlerde bir haftalık sürede çok büyük tahribat yapmışlardır. Öyle ki Yunan ordusu, milyonlarca insanın yaşadığı şehir ve kasabaları harabeye çevirmişlerdir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bölge halkına yardım için Uşak, Bilecik, Aydın, İzmir ve Balıkesir'de beş yardım merkezi oluşturarak her merkeze bir İmdat Heyeti göndermiştir. Bu heyetlerden ikisi Ankara'dan, üçü de İstanbul'dan gönderilmiştir. Heyet, tahsis edilen malzemelerle 1922 Eylül'ünde işe başlamıştır. Birinci İmdat Heyeti 10 Eylül 1922'de Ankara'dan (bir reis, üç doktor, üç memur ve müstahdem) Uşak'a gönderilmiştir. Burada üç kola ayrılan Heyetin birincisi Eşme'de, ikincisi Afyonkarahisar'da ve üçüncüsü de Uşak'ta hizmete başlamıştır. Aynı zamanda Bilecik ve Söğüt'te iki dispanser açarak, dokuz ay muhtaç halka yiyecek, çamaşır, yatak ve barınması için çadır ve inşaat malzemesi temin etmiştir. Diğer yandan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İzmir'e 1922 Eylül'ünde bir reis, dört doktor ve üç memur ile müstahdemden oluşan bir heyet göndermiştir. Bundan başka Turgutlu ve Alaşehir'de kasabasında da 20 yataklı birer hastane ve bir dispanser, Manisa'da 30 yataklı bir hastane ve bir dispanser, Salihli'de de bir dispanser açarak 26.000 hastayı tedavi ederek ilaç yardımı yapmıştır. Aydın, Balıkesir ve Bursa bölgesine beş doktor ve dört memur ve hizmetliden oluşan İmdat Heyeti, Aydın, Nazilli ve Değirmencik'de birer dağıtma merkeziyle bir muayenehane ve bir de eczane açmıştır. Halka yiyecek, giyecek ve eşya dağıtan bu heyet 82.500 kişiye yardım etmiştir. Balıkesir ve Bursa'da bulunan imdat heyeti ise Karacabey, Kirmasti ve Bandırma'da merkezler kurarak 9 ay boyunca bölge halkına yardım etmiştir¹¹⁷.

¹¹⁷ Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilâl-i Ahmer İcraat Raporları, s. 156-161; Yunanlıların Batı Anadolu'da yaptıkları tahribat konusunda bkz; Erol, Kaya "Millî Mücadele Döneminde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nde Anadolu ve Yunanistan'daki Türk ve Yunan Esirlerine Yaptığı Yardımlar, International Periodical Forthe Languages, Literature and History of Turkishor Turkic, Cilt: III, Sayı: 2, 2008, s. 465-486.

4. CUMHURİYETİN İLANI SONRASI HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN ASKERİ ALANDAKİ YARDIM FAALİYETLERİ

1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'ndan sonra faaliyetlerini arttıran Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, yaşanan Trablusgarp, I. ve II. Balkan, Birinci Dünya ve Kurtuluş savaşları boyunca gerek cephelerde gerekse de cephe gerisinde yaraları sarmıştır. Bu bağlamda Cemiyet hastalara bakmak, afet ve felâketlere uğrayanlara her türlü yardımı yapmak suretiyle insanların ıstıraplarını azaltmaya yönelik her türlü özverili çalışmanın ön saflarında yer almış ve insani görevleri büyük bir özveriyle yapmaya çalışmıştır. Millî Mücadelenin kazanılıp Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra kurulan cumhuriyet döneminde de aynı özveriyle çalışmalarını sürdürmüştür.

4.1. Hilâl-i Ahmer'den Kızılay Cemiyeti'ne İnsani Yardım Faaliyetleri

Kızılay Derneği, 11 Haziran 1868'de Mecrûhîn ve Mardâ-yi Askeriyeye İmdâd ve Muâveneti Cemiyeti, 14 Nisan 1877'de Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 2 Kasım 1922'de Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, 28 Nisan 1935'te Türkiye Kızılay Cemiyeti ve 1945 yılından sonra da Türkiye Kızılay Derneği adı altında yardım faaliyetlerini sürdürmüştür. Öyle ki; Osmanlı kurumlarının kaldırıldığı yeni Türkiye'de geleceğe uzanan bir yardım eli olarak yaşamaya devam eden ender kurumlardandır. Yıllar içerisinde değişen isimlerinin altında çalışmalarını kendi gibi uluslararası bir kuruluş olan Kızılhaç Derneği'nin parolasıyla, dil, din ve ırk farkı gözetmeksizin, insanlara yardım felsefesiyle Cumhuriyetin ilkelerine saygılı bir şekilde yapmıştır. Dünyada ortaya çıkan ideolojik akımların yanında ülke içindeki siyasal çatışmaların da dışında kalarak, ilkelerinden ödün vermeden insanlığa hizmet etmiştir¹¹⁸. Diğer taraftan Millî Mücadele büyük bir zafer getirmiş, yeni bir Cumhuriyet kurmuş olsa da savaş için verilen mücadelenin bıraktığı tahribat etkisini Anadolu'da her alanda göstermiştir. Bu mücadele her kurumda olduğu gibi Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ni de yorgun düşürmüş, kaynaklarını tüketmiştir. Bu bağlamda cemiyetin Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşadığı

¹¹⁸ Celil Ender, Kızılay Madalya ve Nişanları, Kızılay Yayınları, İstanbul, 2011, s. 103-108; Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Türk dilini sadeleştirme çalışmaları sürerken, 1935 yılında Atatürk'ün önerisi üzerine, adını Kızılay'a dönüştürdü. Akgün, Karal ve Uluğtekin, Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a, II, s. 282, 420.

ve üzerinde çalıştığı sorunların başında teşkilatını yeni şartlara ve esaslara göre yeniden düzenlemek, Birinci Dünya Savaşı'nda tükettiği sağlık ekipmanını tekrar temin ederek savaşa hazır halde tutmak, barış dönemi içinde ihtiyaç halinde insani yardımlar çalışmaları yapmak gelmiştir. 1923 yılında toplanan Umumî Heyet, bir taraftan kurumsal sorunlarını çözmeye çalışırken diğer taraftan mübadele ve göç işlerindeki yardımları organize etmiştir¹¹⁹.

Lozan Konferansı'nın ilk günlerinde TBMM ve Yunan Hükümeti arasında 30 Ocak 1923'te Türk-Yunan Mübadelesi Antlaşması imzalanmıştır. TBMM onayladığı bu sözleşme, 25 Ağustos 1923'te yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşmaya göre karşılıklı yapılacak değişimde, Yunanistan'da bulunan 400 bine yakın Türk'ün Türkiye'ye getirilmesine çalışılmıştır¹²⁰. Yapılacak olan bu mübadelede insani yardım görevi Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne verilmiştir. Cemiyet yapılacak mübadele için bir program hazırlamıştır. Bu programın ana hatları şunlar olmuştur:

“- Muhtelit Mübadele Komisyonu Türk Murahhas Heyeti nezdinde bir Hilâl-i Ahmer delegesi bulunarak bu delege vasıtasıyla yapılacak yardım esaslarının tanzimi;

- Mudanya'da faaliyette bulunan Mübadele Komisyonlarının sevk edecekleri ahali için yol boyunca menziller ve misafirhaneler tesisi;

-Yunanistan'daki sevk iskelelerinde birer sıhhî imdat heyeti bulundurulması;

- Ahaliyi taşıyan vapurlarda birer doktor ve icabı kadar hastabakıcı bulundurulması;

- Anayurda gelen muhacirlerin çıkacakları iskelelerde onar yataklı birer dispanser tesisi;

- Muhacirlerden zayıf, ihtiyar, malûl, kadın ve çocukların iskelelerden iskân edilecekleri yerlere kadar sevklerini temin için kamyonlar bulundurulması;

- İskân mıntıklarında Hükümetçe lüzum gösterilen yerlerde baraka ve çadırlar kurulması ve Çanakkale de İngilizlerden alınan 1016 barakanın bu maksada tahsis¹²¹;

Karşılıklı yapılan mübadele görüşmelerinde Türk Heyeti içerisinde Hilâl-i Ahmer adına Dr. Ömer Lütfi Bey ve yardımcısı Cevdet Bey tarafından hazırlanan bu program, mübadelenin sonuna kadar başarı ile uygulanmıştır. Bu kapsamda ilk defa 18 Ekim 1923'de tam kadrolu bir Sıhhî İmdat Heyeti, Selânik'e bir gemiyle hastane, dispanser, aşhane, ilâç ve tıbbî malzeme ile ihtiyaç sahibi göçmenlere elbise göndermiştir. Daha sonra birçok Sıhhî İmdat Heyetleri Hanya, Kandiye, Drama, Kavala'ya

¹¹⁹ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 62.

¹²⁰ Çapa, Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), s. 164.

¹²¹ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 63.

görevlendirilmiştir¹²². Aynı zamanda Cemiyet, mübadelelerin yapıldığı yerler olan “ihrâc kapılarına” (bindirme iskelesi) giden nakliye gemi ve vapurlarında Türk göçmenlerin mübadelesi sırasında sağlık işleri için yirmi beş sağlık heyeti oluşturmuştur. Göçmenlerin dönüş yolculuklarında görev yapmak üzere her heyetin doktoru, hastabakıcısı, müstahdemleriyle tıbbî ve yiyecek maddeleri hazırlanmış, İstanbul, Tuzla, Tekirdağ, İzmit, Ayvalık, Samsun, Antalya, Mersin’de 10 ile 50 yataklı birer hastane açılarak, sağlık ekibi ve her türlü malzeme gönderilmiştir. Cemiyet barınma ihtiyacını karşılamak üzere kiraladığı kamyonlarla da 3399 çadır ile 1000 kadar saç barakayı çeşitli beldelere göndermiştir. Ancak Cemiyet Yunanistan’ın mübadele edilecek Türk göçmenlerin büyük bir kısmını henüz sıraları gelmediği halde bindirme iskelelerine doğru zorla sevke başlamasıyla zor durumda kalmıştır. Cemiyetin nakliye vapurlarına doğru ani ve yoğun bu göçmen akını, göçmenlerin vapurlara alımını ve nakledilmelerini zorlaştırmıştır. Bunun üzerine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bu insanların bölgede mağduriyetlerini engellemek için beş bin nüfusu barındıracak, çadırlardan oluşan misafirhane kurdu muştur. Ayrıca mübadiller için birçok yerde misafir evleri ile hastaneler açmış, çiçek¹²³ ve kolera¹²⁴ gibi bulaşıcı hastalıklardan korumak için de düzenli aşılar yapmıştır. Bu kapsamda Ankara, Aydın ve Adana’da yaşanan sıtma hastalığına karşı verilen mücadelede için bölgeye ücretsiz kinin göndermiştir. Cemiyet Genel Merkezi göçmenlerin sağlık sorunlarıyla ilgilenmek üzere Mıntika Müdürlüklerinin bulunduğu bölgelere birer temsilci yollayarak bu bölgelerdeki şubeleriyle koordineli çalışarak göçmenlere yönelik yardımlara da devam etmiştir¹²⁵.

Hilâl-i Ahmer, Yunanistan’daki Türk esirlerle de ilgilenmiş, aileleri ile haberleşmeleri sağlanmış, ilaç ve doktor göndermiştir. Böylece Cemiyet ilk defa 1923-1924 yıllarında İzmir ve Kızmen limanları arasında yapılan Türk ve Yunan esirlerinin değişimlerinde önemli katkı sağlamıştır. Böylece İzmir Hilâl-i Ahmer Hastanesi,

¹²² Mesut Çapa, Mübadelede Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti’nin Rolü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 10, 2001, s.32; Çapa, Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), s. 164-166; Ayrıntılı bilgi için bkz. HAM, Cilt: III, Sayı: 28, s. 1093-1098; İbrahim Erdal, “Türk Yunan Nüfus Değişiminde Türk Mübadillere Yapılan Yardım Faaliyetleri”, Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt: XV, Sayı: 40, 2006, s. 203-214.

¹²³ Çiçek: İnsan vücudunda solunum, sindirim yolları ve lenf dokularında çoğalarak kana geçen bulaşıcı bir hastalıktır. Çiçek hastalığı için bkz; Kopar, Türkiye’de Sağlık Sistemi, s. 108-122.

¹²⁴ Kolera: şiddetli ishal ve kusma ile kendini gösteren insan vücudunda su ve tuz kaybına neden olan bakteriyel bulaşıcı bir hastalıktır. Kolera hastalığı için bkz. Kopar, Türkiye’de Sağlık Sistemi, s. 98-108.

¹²⁵ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 64; HAM, Cilt: I, Sayı: 12, s. 385; Kopar, Türkiye’de Sağlık Sistemi, s. 99.

Yunanistan'dan gelen göçmenlerin tedavi edildiği önemli bir merkez olmuştur¹²⁶. Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti adıyla Anadolu'da yaptığı yardımlardan biri 1923 yılında düşman işgalinden kurtarılan yerlerde halkın ihtiyaçlarını sağlamak üzere kurulmuş olan Uşak, Bilecik, Eskişehir, İzmir, Manisa, Aydın, Balıkesir, Bursa imdat heyetlerinde yardım faaliyetlerine devam etmiştir¹²⁷.

Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, 1926 yılında Rusya'da kalan Türk esirlerin Türkiye dönebilmeleri için de kişi başı 50 liradan toplamda 11.850 lira para yardımı yapmıştır. Ayrıca Cenevre Milletlerarası Kızılhaç Komitesinin isteği üzerine Suriyeli göçmenlere 4000 Frank göndermiş, Suriye'deki Türk muhacirlerinin değişimi için de 2500 lira harcamıştır. 1928-1929 yılları hem Türkiye'nin hem de Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin zor yıllarıdır. Çünkü Türkiye'de deprem ve kuraklık gibi iki büyük afet yaşanmıştır. Bu afetlerde Cemiyete, Cenevre Milletlerarası Kızılhaç Komitesiyle merkezi Paris olan Milletlerarası Kızılhaç-Kızılay Dernekleri Birliği ve bütün devletlerin Kızılhaçları tarafından 23.775.75 lira yardım yapılmıştır¹²⁸. Yine bu yıllarda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Hanımlar Merkezi de Sıhhi ve İctimaî Muavenet Teşkilatıyla küçük çocukların bakımı ve özellikle çocuk ölümlerinin azalması için mücadele vermiştir. Bunun için Üsküdar, Fatih, Cağaloğlu gibi İstanbul'un çeşitli semtlerinde daha önceki yıllarda kurulduğu dispanserlerinde faaliyet göstermiştir¹²⁹.

Cemiyet, 1935 yılından sonra Anadolu'da çokça meydana gelen doğal afetlerde zarar gören afetzedelere yardım etmiştir. Öyle ki 1935 yılında Anadolu'nun bazı yerlerinde meydana gelen depremler, büyük tahribata yol açmış ve birçok insanın ölümüne sebep olmuştur. Kızılay bu konuda da bütün imkânlarıyla felâketzedelerin imdadına yetişmiştir¹³⁰. Yine aynı yıl Hicaz ve Yemen'deki esirlerin ülkeye getirilmesi

¹²⁶ Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilâl-i Ahmer İcraat Raporları, s. 353.

¹²⁷ İmdat Heyetleri bu bölgede halka 30 bin yorgan ve battaniye, 30 bin takım çamaşır, 30 bin çift çorap, 5000 kat erkek elbisesi, 4000 kat kadın ve 4000 kat çocuk elbisesi dağıtmıştır. Ayrıca 10000 çarık, 7000 fanila ve pamuklu eşya ile çok kötü durumda olan büyüklere ayda 10 kilo, on iki yaşından küçük çocuklara 5 kilo buğday vermiştir. Dispanserlerde de hastalar muayene ve tedavi edilmiştir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilâl-i Ahmer İcraat Raporları, s. 341.

¹²⁸ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 71-73.

¹²⁹ Hanımlar Merkezinde Sıhhi ve İctimaî Muavenet Teşkilatı 1 Ağustos 1923 tarihinde kurulmuştur. Buralarda muhtaç ve gelişim geriliği olan bir yaşını doldurmuş yaklaşık 36.500 çocuğa gıda yardımı yapılmıştır. Bu çalışmalarında Cemiyet, Milletlerarası Salib-i Ahmer'in bu konudaki kararlarına hep uygun hareket etmiştir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilâl-i Ahmer İcraat Raporları, s. 343-344; Ayrıntılı bilgi için bkz. HAM, Cilt: VIII, Sayı: 69, s. 3413-3418; Çocuk ölümleri hakkında geniş bilgi için bkz; Kopar, Türkiye'de Sağlık Sistemi, s. 277-307.

¹³⁰ Türkiye Kızılay Mecmuası, 15 Birincikanun 1935, s. 47.

için 1217 lira harcamış, kurduğu aşevlerinde Bulgaristan ve Romanya'dan gelen binlerce göçmene yardım etmiştir. Bu kapsamda göçmenlere yapılan ve yapılacak yardımların hızlı ve faydalı olabilmesi için de Sirkeci, Kocaeli ve farklı noktalara da yardım evleri açılmıştır. 1936-1938 yıllarında yapılan çalışmalarda ilk sırayı yine göçmen işleri almıştır. Bu yıllar arasında Bulgaristan ve Romanya'dan Türkiye'ye 31.018 göçmen gelmiştir. Göçmenler için yurdun birçok yerlerinde açılan aşevlerinde Bulgaristan ve Romanya'dan gelen göçmenlere sağlık müesseselerine, yoksul çocuklara yardım etmiştir. Cemiyet, sadece yurt içinde değil yurt dışında da bu tür faaliyetlerde bulunmuştur¹³¹.

4.2. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'den Kızılay'a Teşkilat Bazında Yaşanılan Gelişmeler

Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti açısından 1925 yılı önemli bir yıl olmuştur. 4 Ağustos 1925'de Cemiyetin yeni Esas Nizamnamesi Umumî Mecliste kabul edildikten sonra Umumi Merkez Heyeti tamamen istifa etmiştir. Bunun üzerine oluşturulan yeni İdare Heyeti Dr. Refik Saydam başkanlığında çalışmalarına başlamıştır. Yeni Tüzük 13 Eylül 1925'de Hükümet tarafından onaylanarak Cemiyetin Umumî Merkezi ve idare teşkilatı İstanbul'dan Ankara'ya taşınmıştır. Diğer taraftan İstanbul ambarındaki eşya ve malzemenin Eskişehir'e nakledilmesine karar verilmiş, İngilizlerden alınan eşyalar ile Cemiyetin kendi mallarından amacına uygun olmayanlar elden çıkarılmıştır. Yine nakil sırasında satış, nakliyat, devir ve teslim işleri için bir satış komisyonu ile muhasebe teşkilâtı bir süreliğine İstanbul'da bırakılmıştır. İdare Heyeti üyelerinden bir iki kişi de burada sürekli olarak teşkilât ve işlerini takip etmesi için kalmıştır. Ayrıca bu yıl hanımlar ve erkekler teşkilâtının birleştirilmesi ve hanımlar merkezinin nakit, mal ve hesaplarının Erkekler Merkez ve Şubelerine devri yapılmıştır¹³². Cemiyet teşkilâtının gayreti ve halkın, hızla destek vermesi sonrası Hilâl-i Ahmer'in üye sayısı kısa bir sürede çoğalmıştır. Bunun yanı sıra 7 Haziran 1926 tarihli kanunla mektup, telgraf, kartpostallar üzerine millî ve dinî bayramlarda Hilâl-i Ahmer Şefkat Pulu basma hakkı verilmiş, bayramlarda çıkardığı gazetelerin baskı adedi de arttırılmıştır¹³³. Ayrıca yıl içinde Afyonkarahisar ile daha birkaç maden suyunun işletme imtiyazı 60 yıllığına

¹³¹ Kızılay Mecmuası, 15 Şubat 1936, s. 94-96.

¹³² Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 67, 68.

¹³³ HAM, Cilt: VI, Sayı: 58, s. 2787.

Cemiyete bırakılmıştır. Ancak Cemiyet daha fazla gelir kaynağı sağlamak için çalışmışsa da Tayyare Cemiyeti (Hava Kurumu), Himaye-i Etfal (Çocuk Esirgeme Kurumu) gibi farklı hayır kurumlarının da açılmasından dolayı istediği başarıyı elde edememiştir. Bu nedenle kendisine kaynak sağlayacak yeni gelir kalemlerine yönelmiştir. Sinema filmleri ve oyun kâğıtlarının Türkiye'ye ithali, takvim ve okul defterlerinin satışı ile adli ilâmların şefkat pulları Cemiyet'in uhdesine bırakılmıştır. Ayrıca Tayyare Cemiyeti'nin çıkardığı bir tayyare pulu ve Cemiyet'in şefkat ve tayyare pullarından gelen kazançların ortak kullanımı kararı alınmıştır. Ancak Anadolu'da fitre, zekât ve kurban derileri yoluyla elde edilen gelirin her üç cemiyet arasında bölüştürülmesi kararı alınmışsa da bir karışıklık çıkmaması için sadece Tayyare Cemiyeti tarafından toplanmasına karar verilmiştir¹³⁴.

Hilâl-i Ahmer'in Cumhuriyet devrindeki en büyük eserlerinden birisi Hastabakıcı Hemşire okuludur. Çünkü Anadolu'da Balkan, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele'de düzenli bir eğitim ile hastabakıcı ve hemşire yetiştiren okul yoktur. Bu görevi şefkat ve merhametiyle üstlenen Türk kadını Hilâl-i Ahmer Hastanelerinde gönüllü olarak görev yapmıştır. Bu açığı kapatmak için Türkiye'de 1925 Şubat'ında uzman hastabakıcı ve hemşire yetiştirecek üç devrelik bir okul açılmıştır. Bu okul, uzun yıllar Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti Hastanelerine hastabakıcı ve hemşire yetiştirmiştir. Hastabakıcı okulunun yanında İstanbul'da hastabakıcılık kursları da açılmıştır¹³⁵.

Batılı devletlerde olduğu gibi 1925 yılında Gençlik Hilâl-i Ahmer'i oluşturulmuştur¹³⁶. Yine gelirini arttırmak amacıyla 1930 yılında da oyun kâğıtları ve maden suyu satış işlerini ticarî esaslara göre yürütmek üzere İstanbul'da bir satış deposu

¹³⁴ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 70.

¹³⁵ Hastabakıcı Hemşire Mektebi'nde o yıllarda öğrencilere görsel eğitim vermek için perdeye yansıtılarak kullanılan diapositif makinesi ve Alman Kızılhaç Cemiyeti Hıfzıssıhha Şubesi'nin desteği ile de bir küçük sinema makinesi alınmıştır. Bu makinelerle hastabakıcılık mesleğine ve hastalıklara ait filimler izletilmiştir. Hastabakıcı ve Hemşire okulunda 1930'dan sonra teorik derslerle birlikte yemek, bîçki, dikiş gibi dersler de verilmiştir. Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 68, 69, 76. Ayrıntılı bilgi için bakınız HAM, Cilt: 7, Sayı: 61, s. 2989, 2990; Osman Akander, Hilâl-i Ahmer Hastabakıcılık (Hemşirelik) Okulunun Açılması ve İlk Mezunları, <http://kizilaytarih.org/makale-tez/mk022.pdf>; 1942 Umumi Meclis Zaptı (Kongre Tutanağı), TBMM Matmaası, Ankara, 1942, s. 6.

¹³⁶ Sarıkaya, s. 112.

kurulmuştur. 1940'lı yıllarda Afyona Maden Suyu Cemiyetin önemli gelir kaynaklarından biri olmuştur¹³⁷.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, çıkabilecek bir savaşa karşı koruyucu eşyalar hazırlamak için 1934 yılında önemli girişimlerde bulunmuştur. Cemiyet savaş zamanlarında sivil halkın zehirli ve boğucu gazlardan korunabilmeleri için maske sağlanması ve depolarda saklama işini daha sağlıklı yapabilmek için Hükümetin de yardımı ile bir Gazmaskesi Fabrikası'nın temelini atmıştır. Bunun yanı sıra 1934 yılında, Eskişehir'de ki Hilâl-i Ahmer'in ana malzeme deposunun, kontrol ve idare bakımından güçlük yaratmasından dolayı Ankara'ya nakline karar verilmiş ve Ankara-İstanbul tren yolunda ve Etimesgut istasyonu civarında bir Merkez Ambarı binası inşasına başlanmıştır¹³⁸.

Cemiyet dünyada o yıllarda dünya genelinde başlayan ekonomik kriz nedeniyle gelirlerinin gün geçtikçe azalması karşısında yeni gelir kaynakları arama yoluna gitmiştir. Bu sıkıntılı günlerde Cumhuriyet Hükümeti, bir yandan Kızılay'a yeni gelir kaynakları vermek, bir yandan da istenen özellikte ilaçlardan daimî ve yeterli miktarda bulundurabilmek için, "07.06.1935 tarih ve 2767 sayılı kanunla Sıtma ve Frengi ilâçları ve Emlâhını ve Mürekkebatını (Bileşikler) ve Müstahzaratını (Eczanede Bulunan Hazır İlaç) Memlekete İthal ve Memleket İçinde Yapılması¹³⁹" monopolünü Cemiyete vermiştir. Ayrıca Hükümet, bu ilâçların yurt içinde satış ve dağıtım işlerini de İstanbul Satış Deposu'na bırakmıştır. Cemiyet, her şeyden önce çıkabilecek savaşlar için büyük depoda eksik olan ilâç, alet ve tıbbî malzeme noksanlarının tamamlanmasına çalışmıştır. Bu kapsamda eskiyen malzemeler yenilenmiş, yeni kullanılmaya başlanmış malzemelerden de faydalanmaya devam edilmiştir¹⁴⁰.

Mamak'ta 1934'de açılan Gaz Maske Fabrikası günde 150 maske üretmiştir. Yine 1936 yılında Mamak'taki Gaz Maske Fabrikası birkaç vardiya artırılarak

¹³⁷ Umumi Meclis Zaptı 1944, TBMM Matbaası, Türkiye Kızılay Umumi Cemiyeti Merkezi, Ankara, s. 12.

¹³⁸ 1911'de hazırlanan nizamnamesi üzerinde yapılan değişikliklerle Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Genel Merkezi Ankara'ya taşınmış ve 134 maddelik yeni bir nizamname kabul edilmiştir. Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 83; Ayrıntılı bilgi için bakınız HAM, Cilt: VI, Sayı: 51, s. 2496-2511; Akgün, Karal ve Uluğtekin, Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a, II, s. 420.

¹³⁹ Resmî Gazete, 15 Haziran 1935, s. 5331.

¹⁴⁰ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 85; Türkiye Kızılay Mecmuası, 29 Birinciteşrin 1935, Sayı: 144, s. 4.

üretimin çoğaltılması sonucu çok sayıda maske üretmiştir. Türkiye Kızılay Cemiyeti bu kapsamda 1936 yılından itibaren halka zehirli gazlardan korunma yöntemlerini yollarını öğretmek için belirli yerlerde “Gaz kursları” açmış, halk için ucuz fiyatla gaz maskesi yapıp satmıştır¹⁴¹. Ayrıca Eskişehir ambarındaki savaşa yardımcı ve koruyucu maddelerin oranı çoğaltılmıştır. Eskişehir’in hem merkeze uzaklığı hem ambarın darlığı dolayısıyla malzemenin Ankara’ya aktarılması için inşasına başlanmış olan Etimesgut ambarının 1936 yılında eksiklikleri tamamlanmıştır. Cemiyet 1936 yılında Eskişehir’deki Merkez ambarının Ankara Etimesgut’taki yeni binalara taşınmasıyla çalışmalarına burada devam etmiştir¹⁴².

11 Mart 1939’da Türkiye Kızılay Cemiyeti Umumî Merkez Heyeti, uzun yıllar Cemiyette hizmette bulunan ve 1939 yılında Başbakan olan Dr. Refik Saydam’a hizmetlerinden dolayı bir teşekkür mektubu göndererek, fahrî başkanlık unvanıyla birlikte bir şeref diploması vermiştir. Kızılay’ın Genel Başkanlığını 1939-1941 yılları arasında Dr. Hüsamettin Kural, 1941-1950 yılları arasında ise Ali Rana Tarhan yapmıştır¹⁴³.

¹⁴¹ Sarıkaya, s. 112; Umumi Meclis Zaptı 1943 TBMM Matbaası, Türkiye Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi, Ankara, s. 6; Umumi Meclis Zaptı 1944, TBMM Matbaası, Türkiye Kızılay Umumi Cemiyeti Merkezi, Ankara, s. 7.

¹⁴² Zehirli gazlardan korunma yöntemleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Nuri Refet, “Zehirli Gazlar ve Bunlara Karşı Korunma”, Kızılay Mecmuası, 15 Şubat 1936, s.72-80; Kızılay Mecmuası, 15 Nisan 1936, s. 115,116; Türkiye Kızılay Mecmuası, 15 Birincikanun 1935, Sayı: 145, s. 37.

¹⁴³ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 89.

İKİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ ESİRLERİ VE TÜRK KIZILAYI'NIN YARDIMLARI

1. ESİR KELİMESİNİN ANLAMI VE KÖKENİ

Esir kelimesi; insanlar arasındaki mücadelelerde veya savaş meydanlarında savaşılan insanların ölmeyip savaştığı kuvvetler tarafından tutulması olarak tanımlanabilir. Arapça kökenli olan esir kelimesinin ortaya çıkışı ele geçirilen kişinin ellerinin ip ile bağlanmasından dolayı “isar” ip veya bağ ile bağlanmak anlamına gelen kelimeye dayanır¹⁴⁴. Yaygın kullanımda esir kelimesi “savaşta düşman eline düşen kimse, tutsak, kul, köle, düşkün” anlamına gelmektedir. Esirin çoğulu “esrâ, üserâ ve esârâ”dır. “Seby” kelimesi (çoğulu sebâyâ) yalnız kadınlar ve çocuklar için kullanılırken erkekler için kullanılmaz. Aynı zamanda harp esiri de “esir-i harb” olarak ifade edilir¹⁴⁵.

Yeryüzünde insanlar arasındaki ilk düşmanlık ve kan dökülmesi olayı, Hz. Adem'in çocuklarıyla başlayıp ve yeryüzünde insan sayısının çoğalmasıyla orantılı olarak artan tarihi bir geçmişe sahiptir. İnsanlığın ilk zamanlarında insanlar arasında yaşanan mücadelelerde herhangi bir hukuk düzenlemesi olmadığı için daha çok güçlü tarafın çıkarları doğrultusunda sonuçlanmıştır. Bu mücadelelerde kazanan taraf; kadın, çocuk, yaşlı ve genç demeden karşı tarafı ortadan kaldırmayı kendine meşru hak görmüştür. Bu anlayış esir düşenler için de ağır uygulamaları ve ölümü de beraberinde getirmiştir. İlerleyen süreçte bu insanlık dışı yaklaşım bir iyileştirme olarak kabul gören köleleştirmeye dönüşmüştür. Böylece yaşanan değişim sonrası esirlere yapılan zulüm ve öldürme yerini onları köleleştirilerek satılmasına bırakmıştır. Tarihte bilinen ilk esir konusu Romalılar ve diğer toplumların arasında uygulanan hukuk kurallarında yer almıştır. Kabul edilen bu hukuk kurallarına göre; “savaş esirlerini öldürmek meşru iken

¹⁴⁴ Ferit Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara, 1999, s. 450; Ahmet Özel, “Esir”, TDV İslâm Ansiklopedisi, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1995 Cilt: XI, İstanbul, 1995, s. 382.

¹⁴⁵ İslam dini esirlerin hak ve hukukuna çok önem vermiştir. Bununla ilgili Kuran-i Kerim’de de birçok ayette esirlerden bahsedilmiştir. Örnek olarak bkz: Bakara Suresi, 85. Ayet, Enfal Suresi, 67-70. Ayetler; Muhammed Suresi, 47/4. Ayet, Nisa, 4/24, <https://kuranfihristi.net/ayetleri/esir>, Elmalı M. Hamdi Yazır, Kur’an-ı Kerim ve Kelime Meali, Merve Yayınları, s. 14, 186, 83, 504.

onları öldürmektense satmak veya hizmetlerinden faydalanmak” daha kazançlı ve insani görülmüştür. Böylece savaş esirleri, ordu komutanlarının izniyle açık artırmayla satışa çıkarılmış ve onu satın alan kişinin kölesi durumuna getirilmiştir. İslam öncesi Arap toplumlarına bakıldığında kabileler arası savaşlar ve kan davalarında düşman kabilelerden esir alındığı ve onlara kabul edilemez davranışlar uygulandığı bilinmektedir. Bu dönemde esirler işkenceler, yakılmalar, uzuvların kesilmesi gibi korkunç işkencelere maruz kalabiliyorlardı. Hatta esirler feci şekilde öldürülüyor veya öldürülmeleri için başka düşmanlara köle olarak dahi satılıyorlardı. Dolayısıyla esir alınan kişi, esir alanın mülkü sayıldığı için “ister yaşatır ister öldürür” gibi bir statüde tutulmuştur¹⁴⁶.

İslamiyet sonrasında esirlerin statüsü Araplar ve Müslümanlar için değişmiştir. Buna göre düşman askeri esir alındıktan sonra esirle ilgili hüküm verme hakkı devlet başkanına ait olduğu için onun izni olmadan öldürülemez, öldürülürse de öldüren günahkâr sayılmıştır. Sadece esirin kaçması veya saldırması durumunda öldürülmesi caiz görülmüştür. Esirin yanındaki şahsi malları ise esir alan güce ait olarak kabul edilmiştir. Ayrıca İslamiyet’te Sünni ve Şii İslam hukukçuları esirlerin gıda ve giyim ihtiyaçlarını esir alan devlete yüklemiştir. Bunun yanında Hz. Muhammed, esirlere işkenceyi de yasaklayarak; “bir insanın sağken veya öldükten sonra bir uzvunu kesmeyi insana yakışmayan, sadece kin ve öfkeyi arttıran davranış” olarak tanımlamıştır. Hz. Muhammed, “Öldürme konusunda insanların en iffetli (şefkatli, mürüvvetle) davrananı, inananlardır” hadisiyle esirlere işkence yapılmamasını ümmetine ve insanlığa öğütlemiştir. İslam hukukunda düşman tarafından biri esir düşmeden Müslümanlığı kabul ederse hayatını ve özgürlüğünü güvence altına almış sayılarak, öldürülmesi veya köleleştirilmesi dinen yasaklanmıştır. Osmanlı Devleti de bu İslami yaklaşımı benimsemiştir¹⁴⁷.

¹⁴⁶ Mahmut Akkor, I. Dünya Savaş’ında Çeşitli Ülkelerdeki Türk Esir Kampları, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Türk Esir Kampları), Sakarya, 2006, s. 35.

¹⁴⁷ Akkor, Türk Esir Kampları, s. 36, 37.

2. DÜNYADA SAVAŞ ESİRLER İÇİN YAPILAN ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR

Dünya tarihinde çıkan savaşlarda insanlar savaşan taraf olsun veya olmasın birtakım felaketlere maruz kalmışlardır. Savaş meydanlarında insanlar hastalanmış, yaralanmış ve en kötüsü savaş esiri olarak düşman eline düşmüşlerdir. Bu durumda esir düşen insanlar düşman devletlerin nüfuz ve idaresine tabi olmuşlardır. Dahası vatani duygularını küçük düşüren hareketlere, maddi ve manevi baskılara katlanmak zorunda kalmışlardır. Zaman ilerledikçe hem savaş şekilleri değişmiş hem de ele geçirilen esirlere yapılan muamelelerde değişiklikler olmuştur. Bu durumda gelişmiş devletler öncülüğünde savaşan veya savaşmayan insanların uğradıkları felaketleri ve ıstırapları hafifletmek adına; onların “şeref ve haysiyetlerini” korumak için uluslararası alanda tedbirler alınmış ve savaş hukuku geliştirilerek daha insani bir şekle sokulmaya çalışılmıştır¹⁴⁸. Zaman ilerledikçe Avrupa’da ileri gelen siyaset ve hukuk felsefecileri de savaşta esir düşenlere karşı daha insani ve nazik davranılmasında görüş birliğine varmışlardır. Özellikle 16. yüzyılın sonu ile 17. yüzyılın başından itibaren Avrupa’da esirlerin fidye karşılığında serbest bırakılması kuralı getirilmiş, sivillerin esir edilmesi ise artık gereksiz görülmüştür. Bunun nedeni ise sivil esirlerin, esir olduğu devlete ekonomik bir yük olmasıdır. Yine o dönemlerde paralı askerlere ilginin artması da esirlere karşı daha hoşgörülü davranmanın yolunu açmıştır. Batı medeniyeti için önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilen 1648 tarihli “Vestfalya Antlaşmasıyla”¹⁴⁹ savaş esirlerinin fidye alınmadan serbest bırakılması ve köleleştirmeye son verilmesi ortaya konulmuştur¹⁵⁰. Bütün bu yaşananlar savaş esirlerine yardım konusunu daha ciddi bir şekilde gündeme getirmiştir. Gelişmiş ülkeler her savaşta, savaş yaralılarının, esirlerinin ve işgal altındaki yerlerde yaşayan halkın feci sonlarla karşılaşmasını önlemek için savaş kadar yardım faaliyetlerini de gündemlerine almışlardır. Böyle uluslararası platformda bu fikirlerini teati ederek esir insanların, esir düştükleri devletler tarafından

¹⁴⁸ Alsan, s.38

¹⁴⁹ 24 Ekim ve 15 Mayıs 1648 tarihlerinde Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu ile diğer Alman prensleri, İspanya, Fransa, İsveç ve Hollanda Cumhuriyeti temsilcileri arasında imzalanan Vestfalya Antlaşması modern çağın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Antlaşma otuz yıl savaşları ve seksen yıl savaşlarını da bitirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Sami Kiraz, Uluslararası İlişkilerde Egemenliğin Değişen Yüzü, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1, 2012, s. 94.

¹⁵⁰ Mahmut Akkor, I. Dünya Savaşı’nda Anadolu’daki İngiliz Esirleri ve Esir Kampları, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2013, (İngiliz Esirleri), s. 54.

insani muamele görmeleri için bir mücadele başlatılmıştır. Bu kapsamda Fransız İhtilalinin akabinde “Vestfalya Antlaşmasıyla” 4 Mayıs 1792 tarihinde;

“Fransız Milli Meclisi Harp esirleri Fransız milletinin himayesi altındadır. Harp esirlerine yapılacak kötü muameleler, hareketler bir Fransız vatandaşına yapılmış gibi cezalandırılacaktır. Harp esirleri, cephe gerisine nakledilecek, kendilerine ve derecelerine göre, Fransız ordusu mensuplarının sulh zamanındaki aynı derecelerdeki maaşlarına eş para ödenecektir. Bunun yanında Fransızların sahip oldukları medeni haklardan da faydalanacaklardır.”

ibareleriyle savaş esirleri koruma altına alınarak konu ile ilgili olarak iki kararname yayımlanmıştır. Fransa’da savaş esirlerinin Fransız askerleri gibi hastanelerde tedavi görmesi ve esir değişimlerinde “kişiye karşılık kişi, dereceye karşılık derece” prensibi kabul edilmiştir. Esirlerin haklarını gözeten bu tarihi başlangıç, Fransız İhtilalinin bu ilkeleriyle savaşların insanî değerlere taşınmaya başlaması açısından bir başlangıç ve hareket noktası olmuştur¹⁵¹. Daha sonra Avrupalı devletler hukukunda savaş esirlerinin durumuna ilişkin en ciddi adımlardan biri 1856’daki Paris Deklarasyonu’yla atılmıştır¹⁵². Yine Amerikan İç Savaşı’nda, 1863 yılında “Lieber Code” adıyla yayınlanan talimatnamede de insanları esir alan ülkelerin esirler üzerinde mülkiyet hakkı olmadığı, köleliğin ve kulluğun yasaklandığı deklare edilmiştir. Dolayısıyla Lieber Code Talimatnamesi savaş esirlerinin hukuki statüye kavuşmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu deklarasyonlar sonraki yıllarda savaş esirleri hakkında yapılacak olan birçok düzenlemenin temelini oluşturması bakımından önemli belgeler olarak tarihe geçmiştir. Ayrıca 1868 yılında Sankt (St) Peterburg Bildirgesiyle savaş hukukun düzenlenmesi konusunda bir ileri adım daha atılmıştır¹⁵³. Bu kapsamda ilk çalışma 1864 yılında Cenevre’de uluslararası bir konferansla başlamıştır. Konferansta savaş meydanlarında yaralanan insanlara yapılacak sıhhi yardıma ait bir sözleşme olan “Cenevre Sözleşmesi” kabul edilmiş ve bütün gelişmiş devletler de bu sözleşmeye imza atarak katılmıştır. Aynı yıl kurulan Uluslararası Kızılhaç Örgütleri ile de dünyada bir merkezden organize olma sürecini başlatmıştır. Böylece millî bir statüde başlayan bu hareketle insanların savaşlardaki durumları ve esir konusu uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu yardım kuruluşlarını ortaya çıkararak savaş zamanında esir ve mültecilere her daim yardım için mücadele başlatılmıştır. Aynı zamanda yardım

¹⁵¹ Alsan, s. 39.

¹⁵² Akkor, İngiliz Esirleri, s. 55.

¹⁵³ Nesrin Dirimeşe, I. Dünya Savaşı’nda İngilizlere Esir Düşen Türkler ve İngiliz Esaretindeki Türk Esir Kampları, (Yüksek Lisans Tezi), Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars, 2019, s. 82.

kuruluşlarının seyyar, sabit hastaneleriyle ve personelinin tarafsızlığı kabul edilerek bütün savaşılan devletlerin de onları korumaları zorunlu tutulmuştur. Bu yerlerin tanınması içinde ortak bir işaret oluşturulmuştur. Buna göre İsviçre bayrağındaki beyaz rengin üzerine kırmızı haç işareti konularak bir bayrak kabul edilmiştir. Bir diğeri ciddi adım 1874’de yayımlanan Brüksel Deklarasyonu’dur. Esirlere yapılacak muameleler 12 maddede ele alınmış ancak bu maddeler hayata geçirilememiştir. Ancak kendisinden sonra yapılacak düzenlemelere temel olması açısından önemli bir hareket olmuştur. Bunlardan sonra 1899 ve 1907 Lahey Barış Konferansları da aynı konularda yeni kurallar getirilmiştir. Öyle ki sözleşmelerde Lahey maddelerinde yer alan “insanlığın menfaatlerine, kanunlarına ve amme vicdanının isteklerine hizmet” düşüncesinden esinlenerek yapılmıştır. Karada yapılan savaşlardaki geleneği ve kanunları değiştirmeye yönelik hazırlanan Lahey Sözleşmesi, bütün savaşanlar için “Harp esirlerine insanca muamele etmek, aile haklarına ve şerefine, fertlerin hayatına, hususî mülkiyete, dinî kanaatlere hürmet eylemek, yağma yapmamak, şahsî suçlar dolayısıyla ahaliye müşterek cezalar tatbik etmemek” gibi kurallar getirmiştir. Ancak daha sonra çıkan iki dünya savaşında bu kurallara uyulmaması nedeniyle savaş esirlerinin, yaralıların ve sivil kişilerin himayesine dair ilkelerin yeniden düzenlenmesi zorunlu olmuştur. Aynı zamanda 1906 yılında Londra Konferansında esir konusundaki güncelleme ile de savaşan bütün devletlerin tabiiyet ve milliyet farkı gözetmeksizin yaralı, hasta, sabit ve seyyar sağlık servislerini, sağlık alanında çalışan personeli koruma görevi verilmiştir. İsviçre Hükümeti’nin 1949 yılında yaptığı ve altmış üç devletin katıldığı konferansta 1906 Cenevre Sözleşmesi prensiplerinin deniz savaşlarında yaralı ve hastaların da korunmasına dair uygulanacak maddeleri içeren 18 Ekim 1907 tarihli Lahey Sözleşmesi ve kara savaşlarında yaralıların, hastaların durumu, savaş esirlerine yapılacak muameleleri içeren 27 Temmuz 1929 tarihli Cenevre Sözleşmesi güncellenmiştir. Savaş zamanında sivil insanların korunmasına dair yeni bir sözleşme yapılmasıyla ilgili de düzenlemelerin yapılması kararı alınmış, konferans sonunda 12 Ağustos 1949 tarihinde eski sözleşmelerin maddelerine genellikle bağlı kalınarak bir takım yeni düzenlemeler yapılmıştır. Böylece yıllar içerisinde görülen boşlukların ve edinilen tecrübelerin ışığında insanî hak ve yardımlar güncellenmiştir. Ayrıca bugünkü “Savaş Hukuku’nun” temelleri de atılmıştır. Öyle görülüyor ki insanlık tarihinde savaş

ihtimali devam ettiği sürece bu sözleşmeler güncellenerek felaketin yaşandığı anlarda insanlara ümit ve teselli kaynağı olmaya devam edecektir¹⁵⁴.

3. OSMANLI DEVLETİ'NDE SAVAŞ ESİRLERİNE YÖNELİK İLK ÇALIŞMALAR

Osmanlı Devleti'nin savaş esirleri konusunda uluslararası alanda yapılan çalışmalara katılımı ilk defa Balkan Savaşları sırasında Washington'da toplanan 9. Uluslararası Hilâl ve Salîb-i Ahmer Konferansı ile olmuştur. Konferansa Hilâl-i Ahmer Cemiyeti adına Dr. Besim Ömer Bey gönderilmiştir. Uluslararası Salîb-i Ahmer Komitesi'nin düzenlediği bu konferansta öncelik savaş esnasında esir düşenlerin durumu olmuştur. Bu kapsamda savaş esirlerine aileleri tarafından gönderilecek eşyaların ulaştırması, iletişimin kolaylaştırılması, gönderilen paraların dağıtımı gibi insani yardımların daha iyi yapılabilmesi için Genel Merkezi Belgrat'ta olan ve yönetimi İsviçre'nin Belgrat Başkonsolosluğu'na ait özel bir "Harp Esirleri Acentesi" birimi kurulmuştur¹⁵⁵. Alınan bu kararlar Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından kabul edilmiştir. Bu kapsamda 13 Aralık 1912'de alınan bir kararla da "Harp Esirleri Şubesi"ne ek olarak Osmanlı esirleri hakkında bilgi almak için hemen bir "Hilâl-i Ahmer Harp Esirleri Komisyonu" oluşturulmuştur. Komisyon çalışmalarına Tophanedeki eski Hilâl-i Umum binasında 14 Aralık 1912'de başlamıştır. Böylece Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin savaş esirlerine ait ilk bilgileri tasnifi ve listeleme işi Balkan Savaşları sırasında gerçekleşmiştir¹⁵⁶.

Hilâl-i Ahmer Harp Esirleri Komisyonu Balkanlarda esir düşmüş Osmanlı subay ve erlerin aileleriyle haberleşmeleri için büyük bir çaba göstermiştir. Aynı zamanda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Belgrat'ta olan Harp Esirleri Ajansıylada iletişime geçerek Osmanlı ordusunda esir olan Balkan devletlerinin esir askerlerine ait isim listesini

¹⁵⁴ Alsan, s. 39, 40; Dirimeşe, s. 83; Akgün Karal ve Uluğtekin, Yeni Belgelerin Işığında Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a, II, s. 74.

¹⁵⁵ Merhamet Güneşi Kızılay, s. 29; Zuhale Özaydın, Osmanlı Hilal-i Amer Salnamesi, (Yüksek Lisans tezi), İstanbul Üniversitesi, 1987, s. 119; Çapa, Hilâl-i Ahmer, s. 169.

¹⁵⁶ Dr. Besim Beyin katıldığı Londra Konferansı sonrasında Fransa Salib-i Ahmer Cemiyetinin savaş esirleri için ortaya koyduğu insanca yaklaşımla ilgili raporu için bkz; Akgün Karal ve Uluğtekin, Yeni Belgelerin Işığında Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a, II, s. 75; Özaydın, Hilal-i Amer Salnamesi, s. 120.

ajansa göndermiştir. Bunun karşılığında aynı uygulamanın Osmanlı esirlerine de yapılmasını ajanstan talep etmiştir. Böylece Cemiyete gelen Osmanlı esir askerlerine ait bilgiler aileleriyle paylaşılmıştır. Daha sonrasında da Cemiyet Harp Esirleri Ajansı ile birlikte hareket ederek esirlerin aileleriyle sağlıklı bir şekilde haberleşmeleri sağlanmıştır. Ancak Balkan Devletlerine ait Kızılhaç örgütleri bu iyi niyetli yardım faaliyetine olumsuz cevaplar vermişlerdir. Bununla birlikte Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin araya girmesi sonucunda listelerin karşılıklı gönderilmesine devam edilmiştir. Fakat bu iyi niyetli girişime rağmen Balkan devletleri, esir düşen Osmanlı askerlerinin isimlerini bildirmekte gerekli özeni göstermemişlerdir. Bu yüzden de Cemiyet savaş esirleri hakkında sorulan binlerce sorunun çok azına cevap verebilmiştir. Yine de Cemiyet esirlere sınırlı miktarda da olsa mektup, posta havalesi ve çamaşır paketi göndermek için çalışmalarına devam etmiştir¹⁵⁷.

Yaşanan olumsuzlukların en önemli sebeplerinden birisi Harp Esirleri Ajansı'nın ilk çalışmaları olması nedeniyle işlemlerin uygulanmasında karşılaşılan zorluklar olmuştur. Tüm zorluklara rağmen ajans sayesinde pek çok endişeli aile, esir düşen yakınlarına para gönderme ve haberleşme imkânı bulmuştur. Bu zorluklar daha sonraki savaşlarda esirler ve aileleri için çok hayati bir öneme sahip bir uygulamayı başlatmıştır. Böylece bu sorunu halletmek için tüm dünyada devletlerin hiç gecikme yapmadan esir aldıkları askerlerin listelerini Kızılhaç örgütlerine vermek zorunda olmaları ilkesi yürürlüğe konulmuştur. Bu mücadelenin Hilâl-i Ahmer tarafından başlatılması da ayrıca çok önemlidir¹⁵⁸.

Cemiyetin Harp Esirleri Komisyonu, savaş esirlerine ulaşmak için 15 Şubat 1913'den itibaren salı ve cuma günleri gazetelere verdiği ilanlarla kayıp esirlerin adresinin araştırılması için başvuruları kabul etmiştir. Bu doğrultuda kayıp esirlerin listelerini hazırlamıştır. O günlerde toplam 4350 kayıp savaş esiri için başvuru olmuştur. Ailelerden yollanacak hediyelerin esirlere ulaştırılması için 14 Mart 1913'den itibaren çalışmalara başlanmış ve yardım paketleri yerlerine gönderilmiştir. Böylece Osmanlı Devleti'nin de katıldığı uluslararası konferanslar ve imzalanan sözleşmeler Birinci Dünya Savaşı öncesinde uluslararası alanda savaş hukukunun oluşması için zemin

¹⁵⁷ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 25; Çapa, Hilâl-i Ahmer, s. 169.

¹⁵⁸ Merhamet Güneşi Kızılay, s. 17.

hazırlamıştır¹⁵⁹. Dolayısıyla XX. yüzyıl başlarında savaş esirlerinin durumuna ilişkin atılan adımların olumlu sonuçları, birkaç ay içerisinde başlayan Birinci Dünya Savaşı'nda kendisini göstermiştir. Osmanlı Devleti de Birinci Dünya Savaşı başlar başlamaz kendi sınırları içerisindeki savaş esirlerine yönelik bazı düzenlemeler yaparak diğer ülkelere örnek olmuştur¹⁶⁰.

3.1. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Yabancı Savaş Esirlere Yardımları

Osmanlı Devleti, yer aldığı konferanslar ve imzalanan sözleşmelere dayalı olarak savaş esirlerine yönelik yeni düzenlemeler için ilk adımı Birinci Dünya Savaşı'na girdikten kısa bir süre sonra atmıştır. Savaş esirlerinin durumunu iyileştirmek için 28 madde 4 bölümden oluşan 1914 tarihli “Üsera Hakkında Talimatname” yayımlanmıştır. Talimatname esir edilen askerlere nasıl davranılacağı ve haklarının neler olduğuna dair yeni düzenlemeleri içermiştir. Dört bölümden oluşan talimatnamenin birinci bölümünde esirlerin kamplara sevkleri, barınmaları ve verilecek maaşları ile ilgili konulara açıklık getirilmiştir. İkinci bölümde esirlere hangi konularda ne kadar izin verileceği, üçüncü bölümde esirlere yapılacak ödeme-iaşe konuları hakkındaki düzenlemeler dördüncü bölümde ise oluşturulacak esir komisyonları ve görevleri anlatılmıştır. Esirlerin sevk ve idaresi, esir komisyonlarının oluşturulması, ayrıcalıkları, yeme-içmeleri, izin hakları ve esirlerin disiplininin sağlanması gibi konular hakkında ayrıntılı bilgiler içeren bu talimatnameyle esirlerin statüleri belirlenmeye çalışılmıştır¹⁶¹. Böylece Osmanlı Devleti hazırlanan üsera talimatnamesiyle; savaşı insanî değerlere taşımak için esir askerlere nasıl davranılması gerektiğini kural altına almıştır. Lahey Sözleşmesi'nin hükümlerine Osmanlı Devleti'nin verdiği önemi gösteren bu belge, hızlı bir şekilde ilgili mutasarrıflıklara gönderilmiş ve esirlere de bu doğrultuda muamele yapılması istenmiştir. Bu belge ile savaş esirleri emniyet ve güvenlik altına alınırken aynı

¹⁵⁹ Özeydin, Hilal-i Amer Salnamesi, s.121; Dirimeşe, s. 83; Padişah'ın Himayesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913 Yıllığı, Hazırlayanlar: A. Zeki İzgöer, Ramazan Tuğ, Türkiye Kızılay Deneği Yayınları, s. 166.

¹⁶⁰ Akkor, İngiliz Esirleri, s. 58.

¹⁶¹ Üsera Talimatnamesi için bkz; Dirimeşe, s. 83, 84; Nebahat, Oran Arslan “Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'deki Rus Savaş Esirleri, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008; Nebahat Oran Arslan, “I. Dünya Savaşı'nda Türkiye'deki Rus Savaş Esirleri ve Bunların İadeleri”, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s. 9, 18.

zamanda esirlerin muhafazasından garnizon komutanlarını ve bağılı oldukları kolordu komutanlarını sorumlu tutmuştur¹⁶².

Osmanlı Devleti esirlere uygun şekilde davranılması için 12 Kasım 1914'den başlayarak 3 Ocak 1915'e kadar bu talimatnameyi ilgili makamlara ve şehirlere göndermiştir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında da savaş esirlerinin durumlarını iyileştirmek ve sivillerin zararını en aza indirebilmek amacıyla birçok sözleşme imzalanmıştır. Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa ile Bern İtilafnamelerini bu amaçla 28 Aralık 1917'de imzalamıştır. Bern Konferansı'nda yapılan görüşmeler sonunda "Üserâ-i Harbiye ile Sivil Üseraya Dair İngiltere Hükümeti ile Hükümet-i Osmaniye Beyninde Münakid İtilafname" imzalanmıştır. Ayrıca "Osmanlı ve İngiliz Ordularına Mensup Hasta ve Mecruh Üsera-i Harbiye'nin Mübadelesine Dair Şerait"i gösteren hastalık ve sakatlık listeleri de belirlenmiştir. Osmanlı basınında yapılan anlaşmalar ile ilgili haberlerde "Bern'de Osmanlı ve İngiliz delegeleri arasında süren müzakerelerin iyi bir şekilde sonuçlandığı ve anlaşmanın hükümetlerin tasdikine sunulmak üzere imzalandığı" bilgisine yer verilmiştir¹⁶³.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla, savaşan devletler, savaş esirleri işlerini kendi bünyelerinde bazı kuruluşlara bırakmıştır. Bu işler Fransa ve Almanya'da Harbiye Nezareti'nin, Rusya ve Avusturya'da ise Salîb-i Ahmer Cemiyetlerinin görev alanına girmiştir. Osmanlı Devleti'nde ise savaşın başlamasıyla Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bu işi görevlerinden biri olarak görmüş ve esirlere yardım işine talip olmuştur. Ancak o günlerde Osmanlı Harbiye Nezareti bazı askerî ve siyasî sebepler öne sürerek buna razı olmamıştır. Dahası bu meseleyle ilgilenecek başka bir birim de ayrılmadığından savaş esirleri işi belirsiz bir statüde kalmıştır. Ancak çok geçmeden savaşta kaybolan ve esir düşmüş olmaları muhtemel olan askerler ve subaylar hakkında gerek kişiler gerekse de yabancı Salîb-i Ahmerler tarafından Hilâl-i Ahmer'e pek çok başvuru yapılmıştır. Bu durum karşısında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Merkezi Umumî üyelerinden Mehmet Ali ve Haydar beylerin de içinde olduğu ilk Üsera Komisyonunu oluşturulmak zorunda kalmıştır. Cemiyet, savaş esirleri işlerinin kısmen de olsa bu komisyon tarafından

¹⁶² Akkor, İngiliz Esirleri, s. 57.

¹⁶³ Ayrıntılı bilgi için bkz; Dirimeşe, s. 85, 86; Akkor, İngiliz Esirleri, s. 58-61.

görülmesi için Harbiye Nezaretinden tekrar izin istemiştir. Bir süre sonundabu yoğun başvuruları dikkate alan nezaret izin vermiştir¹⁶⁴.

Birinci Dünya Savaşı'nın ikinci yılında özellikle 1915 Çanakkale Savaşı sırasında Kızılhaç örgütleri Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nden Anadolu'da bulunan savaş esirleri ve kayıplar hakkında bilgi isteme talepleri çoğalmıştır. Bunun üzerine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Harbiye Nezareti'nden aldığı iziniyle savaş esirlerinin listelerine ulaşma yetkisini üzerine almıştır. Cemiyet ilk olarak İngiliz ve Fransız esir askerlerin isim listelerini, Kızılhaç örgütlerinden gelen Osmanlı esir askerlerinin listeleri karşılığında ilgili devletlere göndermiştir. Ancak İngiltere Hükümeti bu listelerde esir askerleriyle ilgili düzenli ve tam bilginin olmadığını öne sürerek Osmanlı esirlerine ait isim listelerini göndermeyi durdurmuştur. Bunun üzerine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin yaptığı detaylı bir çalışmayla İngiliz esir askerlerinin tam isim listeleri hazırlanmış İngiltere'ye gönderilmiştir. Sorunun çözülmesinde önemli bir adım olan bu olay sonrası Cemiyet esirler hakkında bilgileri daha düzenli toplamaya başlamıştır. Fakat farklı yerlerdeki kamplardan bilgi akışı çok zor bazen imkânsız olduğu için hakkında bilgi istenen esirlerin bilgilerine ulaşmada sorunlar yaşanmıştır. Bu konuda en fazla sorun isimleri birbirine çok benzeyen Hintli esirlerde yaşanmıştır. Yaşanılan bu zorluklara rağmen Kızılhaç ile arasında esir listelerini karşılıklı bir düzene sokmayı başaran Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, ilerleyen süreçte esirlerin aileleriyle mektuplaşa bilmeleri, havale, koli ve kitap yollayabilmeleri için de yeni düzenlemelere ihtiyaç olduğunu görmüş, 1915 Kasım'ında Cemiyet Harbiye Nezareti'nden aldığı yetkiyle gerekli düzenlemeleri yaparak savaş esirlerine mektup kitap ve para yardımına başlamıştır. Ancak bu süreçte kamplarda sıkça yapılan kamplar arası yer değiştirmeler ve Salîb-i Ahmer Komitesi'nin Türk Ordusunun elinde esir olan İngiliz ve Fransızların listelerini hızlı bir şekilde gönderilmesini istemeleri çalışmaları yavaşlatmıştır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti de bütün olumsuzluklar ve gecikmelere rağmen hem esir ailelerin gönderdikleri mektupların büyük bir kısmını yerlerine ulaştırmış hem de esir listelerini Salîb-i Ahmer Komitesine göndermiştir. Cemiyet bu hareketiyle listelerin gönderilmemesi yüzünden çıkabilecek Türk ve İngiliz Hükümetleri arasındaki bir anlaşmazlığın da önüne geçmiştir. Yaşanılardan sonra Hilâl-i Ahmer, savaş esirleri işine daimî olarak başlamış ve

¹⁶⁴ Üsera Komisyonu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; Akgün Karal ve Uluğtekin, Yeni Belgelerin Işığında Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a, II, s. 79-81; Kızılay Arşiv Belgelerinde Birinci Dünya Savaşı, Savaşlar, s. 52-54.

savaşın sonuna kadar da gerekli önemi vererek çalışmıştır¹⁶⁵. Bu kapsamda Cemiyet, Üsera Komisyonunu büyütmeyi gerekli görmüştür. Bunun için ilk iş olarak Salîb-i Ahmer'in bu teşkilâtı nasıl oluşturduğunu öğrenmesi için Avusturya'ya bir memurunu göndermiştir. Görevlendirilen Merkezi Umumî Kâtibi İzzet Bey 1916 Nisan'ında 3.000 kişinin çalışmakta olduğu Viyana'da bulunan esirler dairesinde teşkilâtı öğrenerek geri dönmüştür. Öğrendiklerini Hilâl-i Ahmer Merkezi'nde anlatmış ve uygulamaya geçirmiştir. İlk olarak esir listelerinin hazırlanması, esirlere para, mektup ve paketlerin ulaştırılması sağlanmıştır¹⁶⁶.

Kurulan Hilâl-i Ahmer Üsera Komisyonuhem esir edilen Osmanlı askerlerine hem de Osmanlı ordusuna esir düşen yabancı esirlere gelen para, paket ve mektupları ulaştırmıştır. Fakat Cemiyet yabancı esirlere yapılan bu yardımlarda uygulanan sansürden dolayı zorluklarla karşılaşmıştır. Ayrıca eşya ve yiyecek paketlerinin fazla olması ve bunların askerî ulaşımında kullanılan yapılan trenlerle taşınması Cemiyeti oldukça uğraştırmıştır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti yaşadığı tüm güçlüklerle rağmen Birinci Dünya Savaşı'nda savaş esirleri için oluşturduğu servisleriyle en başarılı çalışmalarını bu alanda sergilemiştir. Cemiyete bu kapsamda 1916-1918 yılları arasında Amerika ve Felemenk Sefaretleri tarafından Anadolu'da bulunan esir kamplarına ulaştırılması için verilen 8765 eşya ve yiyecek kolisini eksiksiz adreslerine ulaştırılmıştır. Bu malzeme Osmanlı Devleti'ndeki İngiliz ve Fransız asker ve sivil esirler Adapazarı, Ankara, Afyonkarahisar, Bor, Bilemedik (Pozantı), Çankırı, Eskişehir, Gediz, Manisa, Kırşehir, Konya, Kastamonu, İzmit ve Yozgat, garnizonlarına dağıtılmıştır. Cemiyetin bu yardımlarının birbirinden uzak olan noktalara, araç azlığına rağmen sorunsuz bir şekilde dağıtması önemli bir başarı olarak görülmüştür. Cemiyet görevlisi Rıfkı Bey Bağdat demiryolu inşaatında çalıştırılan yaklaşık 7000 esire, aileleri ve Salîb-i Ahmerler tarafından gönderilen binlerce balya ve 200.000 paketi dağıtmıştır. Bu süreçte savaş esirlerine, aileleri, Salîb-i Ahmerler ve hayır kurumlarından birçok posta havalesi gelmiştir. Halil Recai ve Behçet beylerden oluşturulan teşkilâtla dört yıl boyunca 46.400 posta havalesiyle 713.350 lirayı zamanında sahiplerine ulaştırılmıştır. Bütün kampları

¹⁶⁵ Merhamet Güneşi Kızılay, s. 29, 30.

¹⁶⁶ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 33; Çapa, Hilâl-i Ahmer, s. 170.

dolaşan bu heyet posta havale hesaplarını kontrol ederek işin eksisiz ve doğru yapılmasını sağlamıştır¹⁶⁷.

Kızılhaç Komitesi, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nden Osmanlı Devleti'nde bulunan yabancı esirlerin hayat şartlarını yerinde tespit etmek için kampları teftiş etmek için talepte bulunmuştur. Harbiye Nezareti ile yapılan görüşmelerle buna izin verilmiştir. Bunun üzerine 1916'da Kızılhaç Komitesi temsilcisi iki İsviçreli delege kampları gezmiştir. Ayrıca Hilâl-i Ahmer görevlisi Abdülmuttalip Bey'le birlikte 1917 yılında da iki Danimarkalı temsilci, Afyonkarahisar, Kayseri, Bor, Bilemedik, Halep, Nusaybin, Eskişehir, Balıkesir ve Kütahya garnizonlarını teftiş etmiştir. Felemenkli Mösyö Menten de Hilâl-i Ahmer'den Rıfkı Bey'le birlikte kampları ziyaret eden isimlerdendir¹⁶⁸.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1915-1918 yılları için hazırlanan faaliyet raporunda: belirtilen yıllar arasında Anadolu'daki yabancı savaş esirlerine ulaştırılmak üzere ABD Büyükelçiliği ve Hollanda Büyükelçiliği tarafından gönderilen 8.755 adet yardım malzemesinin Hilâl-i Ahmer Cemiyetine teslim edildiği kayıtlara geçmiştir. Yapılan bu yardımlar İstanbul'dan Anadolu'ya trenle gönderilmiştir¹⁶⁹.

1920 yılında gelindiğinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Ankara Hükümetiyle birlikte Anadolu'da bulunan Fransız savaş esirlerinin haberleşmeleri için çalışmalarına devam etmiştir. Bu süreçte 1920 Kasım'ında bu esirlerin aileleri ile haberleşmeleri sağlanmış, ailelerinden gelen koli ve paralar dağıtılmıştır. Fransa, bu yardımları daha düzenli yapabilmek için Fransız İşgal Kuvvetleri Karargâhından Üsteğmen Le Troter Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ile iletişime geçmesi için görevlendirmiştir. Böylece esir mektupları, kolileri ve havalelerinin sevki planlı bir şekilde yapılmıştır. Ayrıca Cemiyet, Fransız Asker Yaralılarına Yardım Cemiyeti, Fransız Kadınlar Birliği ve Fransız Kadınlar Cemiyeti'nin Fransız savaş esirleri için yatığı bağışların dağıtımını da gerçekleştirmiştir¹⁷⁰.

¹⁶⁷ Öngel, s. 1, 2.

¹⁶⁸ Bundan başka o günlerde de Cemiyet Merkezi Umumi âzasından Yusuf Razi Beyle memurlardan Macit Bey vasıtasıyla Çankırı ve Ankara garnizonlarını teftiş ve esirlere eşya dağıtılmıştır. Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 34.

¹⁶⁹ Merhamet Güneşi Kızılay, s. 32.

¹⁷⁰ Merhamet Güneşi Kızılay, s. 31.

3. 2. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Türk Esirlerine Yardımları

Osmanlı Devleti'ndeki yabancı savaş esirlerine yardım için çabalayan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, aynı gayreti başka devletlerdeki esir Osmanlı askerleri içinde özveriyle çalışmıştır. Öyle ki Türk esirlerine yardım işi Hilâl-i Ahmer'in Birinci Dünya Savaşı'nda en çok ilgilendiği konulardan birisi olmuştur. Cemiyet bu konuda Avusturya Kızılhaçının aracılığıyla Rusya'da 65.000 kişi olduğu öngörülen Türk esirlere 100.000 Kron (Çek para birimi), Sibiry'a'dakilere ise 5.000 lira yardım göndermiştir. Aynı zamanda Kızılhaç Komitesi temsilcilerinin aracılığıyla bu esirlerin yerlerini, sayılarını ve yaşam koşullarını öğrenerek yardım etmek istemiştir. Fakat Mısır, Hindistan ve Fransa'daki esirleri denetlemesinden sonra Rusya'ya gidecek Kızılhaç Heyeti'nin üyelerinden bir tanesinin rahatsızlanması yüzünden bu denetleme yapılamamış, bu esirler hakkında da bilgi alınamamıştır. Sadece Fransız ve İngilizlerin elindeki esirlerin ihtiyaçları öğrenilebilmiştir. Fransa'daki esirlere kışlık elbise, Hindistan ve Mısır'dakilere kitap ve özellikle de okul kitapları gönderilirken, Rusya'daki esirlere hiç yardım yapılamamıştır. Rusya'ya Danimarka ve İsveç Kızılhaçları aracılığıyla az miktarda yardım gönderilebilmiştir. Fakat Türk esirlerinin çoğunlukla bulunduğu Kafkasya bölgesine, Rus askerî görevlilerinin Kızılhaç Heyetlerinin girmesine izin vermemesinden dolayı asıl yardım yapılamamıştır. Ancak uzun görüşmeler sonrasında "Malûl Esirlerin" mübadelesi Ruslarla Stokholm'de yapılan bir antlaşmayla sağlanmıştır¹⁷¹. Cemiyetin Üsera Şubesi Müdürü İzzet Bey, İsveç ve Danimarka Salîb-i Ahmerlerinin yardımlarıyla, 1917'de Stokholm ve Kopenhag'a gitmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda tarafsız bir heyetin Kafkasya'daki Türk esirleri ziyaret etmesi için izin alınmıştır¹⁷². Buna karşılık olarak Osmanlı Harbiye Nezareti de tarafsız bir

¹⁷¹ Birinci Dünya Savaşı sırasında Türk askerinin esir tutulduğu Hazar Denizi'ndeki büyük Zire Adası (Nargin adası) Rusların Anadolu'dan esir alınan özellikle Sarıkamış'ta donarak şehit olmaktan kurtulan ancak Ruslar tarafından esir alınan Osmanlı askerlerin götürüldüğü hatta buradan bir kısmının Sibiry'a'ya gönderildiği kamptır. Akkor, Türk Esir Kampları, s. 133-137; Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 35; Ayrıntılı bilgi için bkz. Betül Aslan, I. Dünya Savaşı Esnasında Nargin Adası'nda Türk Esirler, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Taed), Sayı: 42, Erzurum, 2010, s. 283-305;

¹⁷² Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1917'de Cemiyet'in Üsera Şubesi Müdürü İzzet Bey'i İskandinav ülkelerine (İsveç ve Danimarka'ya) göndererek Rusya'daki Türk esirlerine nasıl yardım yapılabileceğini inceletmiştir. İzzet Bey aldığı eğitim sonrası öğrendiklerini soru-cevaplı kartpostallar hazırlayarak esir kamplarına göndermek suretiyle kamplardaki esirler hakkında bilgi edinmiştir. Böylece esirlerin sağlık ve temel ihtiyaçları belirlenmiştir. Daha sonra İzzet Bey bu durumu rapor olarak Cemiyete sunmuştur. Bkz. Çapa, Hilâl-i Ahmer, s. 173-182;

heyetin Türkiye'deki Rus esirlerini ziyaret etmesine izin vermiştir. Rusya'ya gidecek heyete Danimarkalı Gastenkiold Türkiye'ye gelecek heyete yine bir Danimarkalı Martini başkan olarak atanmıştır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Rusya'ya ya gidecek heyetin bütün masraflarını karşıladığı gibi heyetle birlikte sağlık malzemesi göndermeyi üstlenmiştir. Türkiye'ye gelen heyete devlet yetkilileri tarafından her türlü kolaylık gösterilmiştir. Heyet Türkiye'deki tüm Rus esiriniyerlerinde görmüş, esirlere iyi davranıldığını rapor etmiştir. Fakat buna karşın Rusya'ya giden Gastenkiold heyeti uzun süre Moskova'da bekletildikten sonra ancak Kafkasya'ya gidebilmiştir. Heyetin Osmanlı esirlerinin yoğunlukla bulundukları Nargin (Zire) Adası'na ve Bakü'ye gitmesine izin verilmemiştir. Heyet sadece Kafkasya'nın belirli yerlerindeki esir kamplarını ancak denetleyebilmiştir. Heyeti konuyla ilgili hazırladığı raporunda Kafkasya'daki Osmanlı esirlerinin Türklere düşman bazı toplulukların idaresine bırakılmalarından dolayı insanlık dışı muamelelere maruz kaldıkları bilgisini vermiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Brest-Litovsk (3 Mart 1918) Antlaşması'nın imzalanmasıyla savaş bitmiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Rusya'daki Osmanlı esirlerinin ülkeye hızlı bir şekilde dönüşünü sağlamak için Stockholm'de temsilcisi Yusuf Akçora'yı Rusya'ya göndermiştir. Yusuf Akçora önce Hilâl-i Ahmer'i Petrograd'da toplanan Üsera Mübadele Komisyonu'nda temsil etmiş, daha sonra da Moskova'ya giderek Osmanlı esirlerinin ülkeye dönmeleri için çalışmıştır¹⁷³. 1917 Bolşevik İhtilâli'nden sonra Rusya'daki esirlerin serbest bırakılması kararı üzerine dört yıl içinde Kafkasya'daki 70.000 yakın Osmanlı esiri ülkeye dönüşü sağlanmıştır. Sibirya'da Vilâdivostok'da bulunan Osmanlı esirlerinin bazıları evlerine 1922 yılında dönebilmişlerdir. Fakat bu süreçte Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, esirler konusunda savaşı devletlerden beklediği desteği görememiş, çalışmalarında engellerle karşılaşmıştır. Tüm olumsuzluklara rağmen Hindistan ve Mısır'da İngilizlerin elinde bulunan 120.000 Osmanlı esirine de yardım elini uzatmıştır. Bu esirlerin isim listelerinden yararlanılarak

¹⁷³ Rusya'ya ya Hilâl-i Ahmer Temsilcisi olarak gönderilen 13 Ocak 1918'de Yusuf Akçura ve heyeti bir yıl sonra çalışmalarını tamamlamıştır. Cemiyetin Esirlerin değişimi ve Türk esirlerinin koşullarda yaşayabilmesi, Türk esirlerin aileleriyle haberleşmeleri, esirlerin durumlarını, ihtiyaçlarını belirleyerek bunları gidermeye çalışmıştır. Bunun yanında Rusya'da bulunan Türk zenginlerinden de yardım toplamıştır. Hasta ve yaralı Türk esirleri Finlandiya-İsveç-Almanya üzerinden 24 Ekim 1917'den itibaren İstanbul'a getirilmiştir. Rusya'daki esirlerin hepsini Bolşevik İhtilali'nden sonra serbest bırakılmıştır. Ancak Rusya'da yaşanan kargaşa sıkıntı esirlerin sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Rusyanın esirlere verdiği maaş kesilince sıkıntıda olan esirlere Cemiyet tüccarlardan borç para alarak Türk esirlere dağıtmışlardır. Akgün Karal ve Uluğtekin, II, s. 82, 108-117; Artuç, s. 158. Ayrıntılı bilgi için bkz; Seçil Karal Akgün ve Murat Uluğtekin, Akçuraoğlu Yusuf: Birinci Dünya Savaşı Sonunda İskandinavya'dan Sibirya'ya Hilal-i Ahmer hizmetinde, Türkiye Kızılay Deneği Yayınları, Ankara, 2009.

hazırlanan fişler sayesinde; esirlerin yerleri ve sağlık durumları takip edilmiş, para yardımı yapılarak ailelerine bilgi verilmiştir. Bu esirlerin aileleriyle haberleşmeleri de sağlanmıştır¹⁷⁴.

3.3. Hilâl-i Ahmer'in Esir Şubesi'nin Mütareke Dönemi ve Sonrası Faaliyetleri:

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Osmanlı Devleti ve İtilaf Devletleri arasında imzalanan Mondros Mütarekesi döneminde de esirlere yaptığı yardım faaliyetlerini durdurmadan devam ettirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaş esirlerinin büyük bir kısmı ülkelerine geri dönmüş olmasına rağmen Rusya ve Sibiryâ'da Osmanlı esirlerinin bulunduğu biliniyordu. Bu esirlerden 1000 kişilik bir kafilenin Vlâdivostok'da toplu olarak bulundukları ve dönmek için yardım bekledikleri haberi üzerine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Japon Kızılhaç'ı vasıtasıyla esirlerin Japon vapuruyla Türkiye'ye dönmelerini sağlamıştır. Ancak esirleri Çanakkale Boğazı'na yaklaştığı sırada bir Yunan torpidosu tarafından durdurulmuş ve içindeki esirlerin Anadolu'daki milli mücadeleye katılacakları gerekçesiyle Pire limanına götürülmüştür. Aralarında kadın ve çocukların da olduğu 1000 kişilik kabile küçük bir vapurda aylarca Pire limanında kalmaya mecbur edilmiştir. O günlerde insanlığa yakışmayan bu davranışı Uluslararası Kızılhaç Komitesi kınayınca kadınlar, çocuklar, ihtiyar ve malûl esirler Türkiye'ye iade edilmiştir. Kalan esir askerler de yaklaşık 6 ay kalacakları Sardunya adasına yakın Asinara Esirler Garnizonuna gönderilmişlerdir. Bu süreçte esirlerin ihtiyaçları için İtalyan Hükümeti'nce yapılan harcamalar Hilâl-i Ahmer tarafından karşılanmıştır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İtilâf Devletlerinden aldığı izinle 600 Türk esiri kiralamış olduğu "Ümit" vapuruyla Türkiye'ye getirmeye aracılık etmiştir. Diğer taraftan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, 1918'de Türk ordusu tarafından esir edilen Fransız askerleriyle yakından ilgilenmiş, aileleriyle haberleşmeleri ve kendilerine gönderilen eşyaları teslim etme işini de üstlenmiştir. Bu yıllarda gerek Türkiye'deki Yunan ve gerek Yunanistan'daki Türk

¹⁷⁴ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 35.

esirlerinin liste ve haberleşme işleri de yine Hilâl-i Ahmer Üsera Şubesi tarafından yapılmıştır¹⁷⁵.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında yaptığı gibi savaştan sonra da İmdat Heyetleriyle halka yardımlarına devam eden Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, esir Türk askerleriyle yakından ilgilenmiştir. Savaş esirlerinin bulundukları kamplarda rahat yaşamaları ve evlerine dönmeleri için çalışan Cemiyet geri dönemeyen esirler içinde mücadelesini devam ettirmiştir. Ancak bu esirlerin durumu, Millî Mücadele yıllarına kadar tam olarak çözülememiştir. Hilâl-i Ahmer Üsera Şubesi'nin çalışmaları 8 Ocak 1919'da alınan bir kararla Müdafaa-i Millîye Cemiyeti'ne devredilmiştir. Ancak bu karar kâğıt üzerinde kalmıştır. Millî Mücadele yıllarında yeni esirlerin eklenmesi ile bu birim tekrar yoğun bir çalışma ortamına girmiştir. Ankara'da yeniden örgütlenen Hilâl-i Ahmer Üsera Şubesi, Mondros Antlaşması'nın 24. Maddesi'ne dayanarak Anadolu'nun çeşitli yerlerini ele geçiren işgalci güçlerin esir aldıkları insanlara yardımla işe başlamıştır. Özellikle İstanbul'un işgali sonrası esir olarak Malta'ya, Ege Bölgesinin Yunan işgaline uğraması sonunda Yunanistan'a götürülen siviller ve Birinci Dünya Savaşı sonrasın da dönememiş olan esirlerin durumu Komisyonun işini çok arttırmıştır. Yine bu süreçte Anadolu ve Trakya'nın düşman işgali altında olması yüzünden, Türkiye'deki ve yurt dışındaki bütün esirlerle haberleşmeyi de ancak Hilâl-i Ahmer Üsera Şubesi sağlamıştır. Bu kapsamda büyük ümit kapısı olan Cemiyete çok fazla başvuru olmuştur. Üsera Şubesi de çok hızlı bir şekilde bu başvuruları cevaplamak için mücadele vermiştir¹⁷⁶. Öte yandan Cemiyet Millî Mücadele döneminde Ankara Hükümeti'nin yanında yer almıştır. Savaş süresince Türkiye'de bulunan esirlerin bilgilerini yerinde değerlendirip sonuçlandırmak ve Anadolu'dan doğru bilgilere ulaşabilmek için İstanbul merkezli Üsera Şubesi genişletilmiş, Ankara Heyeti Murahhasası'na bağlı olarak da Ankara Üsera Şubesi kurulmuştur. Üsera Komisyonu'nun Ankara şubesinin kurulması sonrasında şehit ailelerine maaş bağlanması ve kayıpların araştırılması için yeni şubeler açılmıştır. Bu yeni birimler

¹⁷⁵ Merhamet Güneşi Kızılay, s. 59; Asinara ve diğer esir belgeleri için bkz; Kızılay Arşiv Belgelerinde Savaş Esirleri, Haz: Gülfettin Çelik, Recep Karacakaya, Zekai Mete, Hamdi Genç ve Faruk Bal, Türk Kızılayı Yayınları, İstanbul, 2018.

¹⁷⁶ Akgün, Karal ve Uluğtekin, Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a, II., s. 85; Cemiyetin 1919-1920 yılları arasında yaptığı yardım faaliyetlerinde önemli katkıları olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz; 1919-1922 Türk Basınında Millî Mücadele Döneminde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (1919-1922), Türk Kızılayı Yayınları, İstanbul, 2019.

yabancı esirleri aramayı, sağlık sorunlarıyla ilgilenmeyi de üstlenmiştir. Bu başarılı çalışmaları hem yurttan hem de dışarıda beğeniyle karşılanmıştır. Cenevre Konferansı'yla ortaya konulan kurallara uyan ve uluslararası bağlantıları iyi olan Cemiyetin bu insancıl çalışmaları, siyasal arenada güvenirliliğini arttırmıştır. Buna en iyi örnek İstanbul'da TBMM temsilcisi ve Hilâl-i Ahmer Başkan Yardımcısı Hamit Bey'in İngilizleri ikna ederek, Malta'da sürgünde olan Türklerle, Anadolu'da bulunan esir İngilizlerin değiştirilmesidir. Bu olay, Fransa ile Ankara Hükümeti ilişkilerinin yumuşamasında da önemli bir rol oynamıştır¹⁷⁷. Yine Kurtuluş Savaşı yıllarında Yunanlıların 15 Mayıs 1919'da İzmir ve Batı Anadolu'daki işgalleri sonrası Yunanistan'daki esirlere Yunanistan'ın devletler hukukuna ve uluslararası kurallara aykırı davranışları ve Yunan askerlerin esir aldıkları Türk halkına kötü davranışları üzerine Türk Hükümeti Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nden esirlerin durumlarının iyileştirilmesi için aracılık yapmasını istemiştir. Cemiyet bu konuyu 22 Kasım 1921'de bir telgrafla Cenevre'deki Uluslararası Kızılhaç Cemiyeti'ne 13 maddelik bir raporla dile getirerek esirlere uygulanan kötü davranışları ve gördükleri şiddeti anlatarak bu duruma son verilmesi için aracılık yapmasını talep etmiştir. Aynı zamanda buna karşılık Anadolu'daki Yunanlıların durumlarını gözlemlemek için de istenirse yansız bir heyet gönderilmesini önermiştir. Bunun üzerine iki inceleme heyeti görevlendirilmiştir. Bunlardan Türklerin durumunu incelemek üzerine Schazman Heyeti Yunanistan'a gönderilmiştir. Heyet, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin raporunda belirttiği kötü davranışın gerçek olduğunu, Türk savaş esirlerinden çocuk, kadın, ihtiyar kötü davranıldığını rapor etmiştir. Bu rapor üzerine geçici de olsa bu davranışları durdurulmuştur. Ancak Lozan Konferansı'nda Türk-Yunan esirlerin değiştirilmesi meselesi ortaya çıkınca Türk Heyeti Başkanı İsmet İnönü, Salîb-i Ahmer adına Anadolu'daki Yunanlı esirlerin durumunun bir inceleme heyeti tarafından ortaya konulmasını önermiştir. Karşılıklı olmak koşuluyla bu teklif kabul edilerek Ankara Hükümeti tarafından Yunanistan'da bulunan 507 Türk esirin adları 31 Aralık 1923'de Cenevre'ye bildirilmiştir¹⁷⁸. Türk ve Yunan

¹⁷⁷ İngiliz, Fransız ve Türk esirlerin değişimi ve haberleşmeleri konularında ayrıntılı bilgi için bakınız Karal Akgün ve Uluğtekin, II, s. 86-90. Kızılay Arşiv Belgelerinde Savaşlar (Trablusgarb-Balkan- Millî Mücadele), s. 180-182.

¹⁷⁸ Yunanlılar İzmir'i işgali ettikleri zaman Batı Anadolu'da kadın, çocuk, ihtiyar yaklaşık 15.000 kişiyi tutuklayarak işkenceler yapmışlardır. Ayrıca ailelerine gönderecekleri mektupları Rumca yazmak zorunda bırakılmışlardır. Türklerin Yunanistan'da karşılaştığı kötü davranışlara ve gördükleri şiddeti anlatan rapor, esir listeleri sorunu, Yunanistan'daki Türk esirlerinin aileleriyle iletişimleri, Türkiye'de Yunan

görevlilerinin imzaladıkları esir mübadelesine uygun olarak listelerde isimleri olan Türk sivil ve asker esirler İstanbul ve İzmir limanlarına getirilmiştir. Yolculukları süresince kötü davranışlarla karşılaşmamaları için her vapura bir tarafsız Kızılhaç temsilcisi yerleştirilmiştir. Hilâl-i Ahmer İzmir Şubesi tarafından İzmir'e gelen esirler için karantina merkezi kurulmuş, yıkanma, gıda ve giysi ihtiyaçları sağlanmış, fakir ve muhtaçlara da çamaşır, elbise, ayakkabı, palto gibi giyecek yardımı yapılmıştır. Ayrıca Karantina merkezinden İzmir'e giden kabileler de İzmir Hilâl-i Ahmer Merkezi tarafından karşılanmış, evlerine gidene kadar misafirhanelerde ağırlanmışlardır. İstanbul Hilâl-i Ahmer'i de Tuzla'ya getirilen Türk esirlerine bu yardımların benzerini yapmıştır. Ayrıca parası olmayan esirlerin memleketlerine gidebilmeleri için de yol paraları Cemiyet tarafından karşılanmıştır¹⁷⁹. Cemiyet İkinci Dünya Savaşı'na kadar yurt içinde ve yurt dışında felaket anlarında ayırım yapmadan herkese yardım etmiştir. İkinci Dünya Savaşında ise Türkiye savaşa dahil olmamasına rağmen uluslararası ve insancıl ilkeleriyle başka ülkelerin savaş esirlerine yardımlarına devam etmiştir¹⁸⁰.

4. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA GENEL BİR BAKIŞ

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaşı kaybedenlerle imzalan ağır şartlar içeren barış antlaşmalarına uyulmaması, kaybedenlerin hırsı, kazananların aralarındaki rekabet, Amerika Birleşik Devletleri'nin yalnızlık politikası gibi nedenlerle yirmi yıl süren barış atmosferi bitmiş, yeni bir savaş kaçınılmaz olmuştur. Ancak yaygın kanaate göre İkinci Dünya Savaşı'na giden süreci Versailes Antlaşması ile hayat damarları kesilen Almanya'nın başlattığıdır. Bu bağlamda savaşın en önemli nedenleri arasında; Adolf Hitler'in kurduğu nasyonal-sosyalist rejim Versailes hükümlerinin yok sayılması ve bu süreçte eski Roma İmparatorluğu topraklarını ele geçirmek isteyen İtalya Başkanı Benito Mussoli ile 1936 yılında aralarında oluşturdukları Berlin-Roma Mihveri gösterilir. İngiltere ve Fransa'ya karşı birlikte hareket eden Almanya ve İtalya'ya savaşın başlamasından sonra Asya'da bir güç olmak isteyen Japonya'nın da

esirleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz; Karal Akgün ve Uluğtekin II, s. 94-103; Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları, s. 181, 182.

¹⁷⁹ Lozan sonrası dönem için ayrıntılı bilgi için bkz; Akgün, Karal ve Uluğtekin, II, s. 103-107; Mübadelede Hükümet- Kızılay iş birliği için bkz; Mesut Çapa, Hilâl-i Ahmer, s. 190-199.

¹⁸⁰ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin yardım çalışmaları için bkz; Karal Akgün ve Uluğtekin, II, s. 108-117.

katılmasıyla birlikte saflar belirginleşmiştir¹⁸¹. Milyonlarca insanın ölümüne yol açan İkinci Dünya Savaşı, resmi olarak 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırısıyla başlamıştır. Savaş, "Müttefik Devletler" (İngiltere, Fransa, SSCB, ABD) ve "Mihver Devletler" (Almanya, İtalya ve Japonya) arasında çok geniş bir coğrafyada yaşanmıştır. Savaşın başlamasıyla beraber Almanya, Rusya ile işgal ettiği Polonya topraklarını paylaşmıştır. İlerleyen süreçte Almanlar, Danimarka, Norveç, Hollanda ve Fransa topraklarını işgal ederken İtalya ise Arnavutluk topraklarını işgal etmiştir. Mütakiben Yunanistan'a saldıran İtalya başarılı olamamıştır. Almanya ise Balkanlara saldırarak Yunanistan, Romanya ve Macaristan'ı ele geçirmiştir. Bu durumdan tedirgin olan Rusya, Almanya'yı Balkanlarda tehlike olarak gördüğü için safını değiştirerek Müttefiklerin yanına geçmiştir. Daha sonra Japonya'nın Amerika Birleşik Devletleri'nin Pearl Harbor üssüne saldırmasıyla ABD'de de Müttefiklere dahil olmuştur. Savaş her iki tarafın çok büyük kayıplarıyla 2 Eylül 1945 tarihinde Müttefikler lehine son bulmuştur¹⁸². İkinci Dünya Savaşı sonunda Almanya Doğu ve Batı Almanya olarak ikiye ayrılmış, Birleşmiş Milletler kurulmuş, sömürgecilik faaliyetleri azalmış, demokrasiyi savunan ülkeler ve politikalar popüler olmuştur. Devletler bazında; Rusya, Balkanlarda mühim bir güç elde etmiş, Varşova Paktı ve NATO kurulmuştur. Türkiye, ABD'ye yaklaşırken Filistin'de İngiltere ve ABD'nin desteğiyle bağımsız İsrail devleti kurulmuştur. Ancak çok fazla insanın öldüğü bu savaştan sonra da dünya barışının korunması gerekliliği kendini göstermiş, insan hakları gibi sözleşmeler imzalanmıştır¹⁸³. Bu sözleşmelerle, savaş esirlerinin haklarını garanti altına alınmıştır.

¹⁸¹ Nurgün Koç, II. Dünya Savaşı'nda Alman İşgali Altındaki Ülkelere Türkiye Üzerinden Yapılan Yardımlar, Bilig, Sayı: 84, 2018, s. 96; İkinci Dünya Savaşı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz; Rifat Uçarol, Siyasi Tarih (1789-2001), Der Yayınları, İstanbul, 2015, s. 853, 872; Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983, s. 361, 370, 406.

¹⁸² Armaoğlu, s. 370, 371; Uçarol, a.g.e., s. 791-792; Çağla Derya Tağmat "Yunanistan'da Büyük Açlık ve Ege'de Yardım Köprüsü: Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları (1941-1942)", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 46, Güz, 2010, s. 460.

¹⁸³ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan yeni dünya düzeni ve uluslararası ilişkilerde önemli olaylar ve gelişmeler için bkz; Rifat Uçarol, Siyasi Tarih (1789-2001), Der Yayınları, İstanbul, 2015; İkinci Dünya Savaşı'nın çatışmalarının radyoya yansımaları hakkında bkz; Burhan Belge'nin Sesiyle İkinci Dünya Savaşı Radyo Konferansları, Başnur Matbaası, Ankara, 1970.

4.1. İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Konumu ve Önemi

Stratejik konumunun önemi nedeniyle gerek Müttefikler gereksede Mihver devletler Türkiye'yi kendi taraflarında görmek istemişler ve bundan dolayı çok baskı ve çaba göstermişlerdir. Ancak Türkiye, İkinci Dünya Savaşı boyunca Cumhurbaşkanı İsmet İnönü¹⁸⁴'nün denge üzerine kurulu bir dış politika izlemesiyle gerek Müttefik gerekse de Mihver devletleriyle iyi ilişkiler kurmuş ve savaş dışı siyasetini devam ettirmiştir. Bu amaçla İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği ve Almanya ile birçok antlaşmalar imzalayarak kendini savaşa mesafeli olarak güvence altında tutmaya çalışmıştır¹⁸⁵. Bu süreçte Birinci Dünya Savaşında olduğu gibi İkinci Dünya Savaşı'nda da Türk-Alman ilişkileri olumlu bir havada geçmiştir. Almanya, Türkiye üzerindeki iktisadi nüfuzunu kullanarak kendi yanında savaşa girmesini isterken, Türkiye ise bedeli ve sonucuna bakmaksızın Almanya ile siyasi ve askeri ittifaklar kurarak savaşın dışında kalma niyetinde olmuştur. Ancak ilk andan itibaren Almanya'nın amacı Türkiye'yi her bakımdan siyasi, kültürel ve ekonomik ve askeri alanda kendine bağımlı bir ülke konumunda tutmaktır. Bu nedenle Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi kültürel, askeri ilişkilerde de Alman propagandası devam ettirilmiş, Türk ordusunda görevli Alman subayların yanı sıra Almanya'ya eğitim için Türk subaylar gönderilmiştir. Bunun yanında Almanya'dan askeri malzemeler satın alınmıştır. Ancak süreçte birinci derecede önemli ilişkiler ekonomi alanında olmuştur. Dolayısıyla Türkiye'nin dış ticaretinde Almanya'nın payı o günkü dünya konjonktüründe arzu edilmese de çok önemli bir yer tutmuştur¹⁸⁶.

Dönemin bir diğer aktörü İngiltere için ise Türkiye, stratejik konumu ve o günlerde 1.700.000 kişiyi bulan ordusuyla oldukça önemli bir müttefikdir. Türklerin savaşçı özelliğinden yararlanmak isteyen Churchill, Almanya'ya karşı Türkiye'den yararlanmak istemiştir. Türkiye ise Misak-ı Milli ile sınırlarını çizen ve koruma arzusunda olan bir ülke olarak bu büyük hesaplaşmada taraf olmaktan hep kaçınmıştır.

¹⁸⁴ İkinci Dünya Savaşı yıllarında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'dür. Başbakanları ise Refik Saydam (1939-1942), Ahmet Fikri Tüzer (1942), Mehmet Şükrü Saracoğlu (1942-1946)'dur. Cemil Koçak, Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945), Cilt: II, İletişim Yayınları, 1996, s. 256-269.

¹⁸⁵ Koç, s. 96; Ceren Utkugün, İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Ekonomik Sıkıntıların Sosyal Hayata Etkileri (1939-1945), (Basılmamış Doktora Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, 2016, s. 11; Uçarol, s. 891-892; Armaoğlu, s. 407.

¹⁸⁶ Koç, s. 97; Uçarol, s. 901, 902; Akgün Karal-Uluğtekin, Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a, II, s. 117-119.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte “Yurtta Barış, Dünyada Barış” prensibini benimsemiş, askeri gücüyle de yalnızca millî sınırlarını korumak istemiştir. Mustafa Kemal Atatürk’ün 1938’de ölümü ve İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanı olmasından birkaç ay sonra başlayan İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye, İsmet İnönü’nün liderliğinde denge politikası uygulamıştır. Churchill, çabalamışsa da İnönü’yü savaşa girme konusunda ikna edememiştir. Bu konuda İnönü 5. CHP kurultayında “...Bütün Avrupa’yı kaplayan son emniyet buhranı içinde Türk-İngiliz ittifakı, hiçbir tecavüz fikri beslemeyen fakat kendi emniyetimiz ve müşterek sulh içinde ve insanlık ideali için bir taahhüttür. Bu müşterek sulh ve emniyet idealini takviye edecek diğer taahhütlerden de çekinmeyeceğiz... Komşularımıza gelecek tehlikeleri, bir adım sonra bize gelecek tehlikeler gibi önlemek için iktidarımızla olan tedbirleri alacağız” sözleriyle barış taraftarı ve her devlete aynı mesafede olduğunun altını çizmiştir. Diğer yandan Fransa ile “Hatay Meselesi”ni hallettiği için hem İngilizler hem de Fransızlarla ortak deklarasyonlara imza atmıştır. Bu deklarasyonlar, bir anlamda Türkiye’nin batı demokrasilerine katıldığının ifadesi olmuştur. Bu tutum o günlerde Türkiye’yi savaş dışında tutmayı başarabilmişse de savaş bittikten sonra bu siyaset “Üç Büyükler” üzerinde olumsuz bir iz bırakmıştır. Politik eğilimler ve antlaşmalarla İngiltere; ekonomik zorluklarla, Almanya; stratejik ve coğrafi yakınlık ve zorunluluktan dolayı SSCB ile diyalog içerisinde olan Türkiye savaş boyunca kendi ulusal bağımsızlığı ve çıkarlarına göre hareket ederek savaşın yıkıcı tarafından uzak durmayı başarmıştır. Dolayısıyla savaş boyunca takip edilen bu politikayla ülkenin savaştan uzak kalması sağlanmış olsa da savaş sonrası Türkiye’nin dış politikada karşılaştığı pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir¹⁸⁷. Ancak Türkiye savaş yıllarında bir taraftan yurt içerisinde kendi ülkesinin insanını tarihinin en büyük felaketlerinden korunmaya çalışırken diğer taraftan da yurt dışına yardım elini uzatmaktan geri kalmamıştır. Bu kapsamda savaş esirlerine her türlü insanî yardımlarda ön saflarda görev almıştır.

¹⁸⁷ Koç, s. 98; Türkiye’nin savaşa katılması için yapılan baskılar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; Rifat Uçarol, s. 918-920; 1943-1945 yılları arasında Türkiye’yi savaşa sokma çabaları için bkz, Cemil Koçak, Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945), Cilt: II, İletişim Yayınları, 1996; İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin durumu hakkında bkz; Armaoğlu, s. 407-416; Gülay, Sarıçoban, İkinci Dünya Savaşı Döneminde (1939-1945) Türk Dış Politikası, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 4, 2020, s. 1757, 1758.

5. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRKİYE KIZILAY CEMİYETİ'NİN YURT İÇİ VE DIŞI YARDIM FAALİYETLERİ

İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1939 yılı, Türkiye açısından doğal afetlerin çok yaşandığı, binlerce insanın öldüğü, binlercesinin de kışın ortasında açıkta kaldığı zorlu bir yıl olmuştur. Bu yıl içinde yaşanan en büyük doğal afetler Dikili, Balıkesir, Tercan, Erzincan depremleridir¹⁸⁸. Türkiye Kızılay Cemiyeti'nin yaptığı resmi incelemelerde 29 Ocak 1940'a kadar yaşanan doğal afetlerde toplam 32.860 kişinin öldüğü, 936.444 kişinin yaralandığı, 79.232 evin yıkıldığı ve 443 evinde hasar gördüğü tespit edilmiştir. Yine bu depremlerde ölen insan sayısının Anadolu'nun hemen hemen birkaç savaşta verdiği insan kaybına yakın bir sayıda olduğu yönünde saptamalar da kayıtlara geçmiştir. Bu durum karşısında Türkiye Cumhuriyeti'nde, Meclis kararıyla, Meclis Başkanı, CHP Meclis Grubu ve Müstakil Grubu Başkan vekillerinden oluşan bir "Millî Yardım Komitesi" oluşturulmuştur. Millî Yardım Komitesine bağlı olmak şartıyla bütün illerde valilerin başkanlığında yerel Kızılay teşkilatlarının da yer aldığı ikincil komiteler oluşturulmuştur. Ayrıca deprem bölgelerine yabancı ülkelerden Kızıllaç aracılığıyla malzeme ve para yardımları da yapılmıştır. Kızılay'ın bu zor dönemlerdeki diğer önemli bir hizmeti de yıkımın yaşandığı yerlerdeki insanları tedavi ettirmesidir. Cemiyet'in resmî belgelerine göre 1 Temmuz 1938-30 Haziran 1939 hesap devresi içinde farklı yerlerdeki yangın, çığ, dolu ve deprem gibi doğal afetlerden etkilenen insanlara; göçmen aşevleri, hastaneler, dispanserler ve diğer sağlık kurumlarına; mültecilere ve çocuklara yardım yapılmıştır. Yine Anadolu'da artan sıtmaya karşı kullanılan ve tekeli kendisinde olan ilâçlardan kininin stoklarını tamamlamağa çalışmıştır. Bu kapsamda Hükümet bir savaş yüzünden piyasa tarafından ithal edilemeyen bazı önemli ilâçların getirtilip dağıtması işini Cemiyete bırakmıştır. Ayrıca 1940 yılında kendi tüzüğü ve uluslararası imzaladığı anlaşmaların gereği olarak çeşitli milletlerin savaş esirlerine mektup ve yardım kolisi gönderilmesine aracılık

¹⁸⁸ Umumi Meclis Zaptı 1944, TBMM Matbaası, Türkiye Kızılay Umumi Cemiyeti Merkezi, Ankara, s. 10-11.

etmeğe başlamıştır. Cemiyet 1940 yılı içinde yardım ve hayır işleri için 430.124.78 lira harcamıştır¹⁸⁹.

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'nda tarafsız bir tavır sergilemişse de savaşın başlamasıyla sınırlarında mülteci sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu konuda dönemin hükümeti CHP ilk olarak Türkiye'ye gelebilecek muhacir ve mültecilere uygulanacak kurallar için "19.09.1939 tarihli 2/11966" sayılı kararnameyi çıkarmıştır¹⁹⁰. Bu süreçte Türkiye'ye gelmek isteyen mültecilere verilen ilk izin 22 Mayıs 1940'da Selanik Türk-Yunan Dostluk Cemiyeti vasıtasıyla bir defalığına Yunanlılara verilmiştir¹⁹¹. Ancak daha sonra bu sorunun uluslararası boyut kazanması ile 15 Ağustos 1941'de 4104 sayılı "Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Kanun" çıkartılarak¹⁹² İkinci Dünya Savaşı'nda savaşıyor, bir nedenle Türkiye'ye sığınan yabancı ordu mensuplarına Türkiye sınırlarına girdikleri tarihten, iade olunacakları tarihe kadar yapılacak işlemler ve tabi olacakları kurallar" belirlenmiştir¹⁹³. Bu kapsamda Türkiye'de 1941'de mülteciler için Ankara, Erdek, Niğde, Sivas, Yozgat, Isparta ve Adana'da gözetli kampları oluşturulmuştur. Mülteci olarak kamplarda Alman, Yunan, İtalyan, Bulgar, Fransız, Rus, İspanyol, Amerikan, İran ve Iraklı askerler tutulmuştur¹⁹⁴. Türkiye Hükümeti bu konuda en yetkili makam olarak başta Milli Müdafaa (Savunma Bakanlığı), Genelkurmay Başkanlığı, Hariciye ve Dahiliye Bakanlıkları ve Türk Kızılay Cemiyeti'ni görevlendirmiştir. Mültecilerin tüm insani ihtiyaçları Kızılay tarafından karşılanmıştır¹⁹⁵. Bu kapsamda Kızılay Cemiyeti mültecilere kuru üzüm, incir, fındık gibi yiyecek ve para yardımları yapmıştır¹⁹⁶. Ayrıca Cemiyet kamplardaki mültecilerin kitap, mektup, gazete gibi ihtiyaçlarını karşılamış mahalli posta dairesi tarafından gönderilemeyen postalarının da ulaştırılmasında önemli çalışmalar yapmıştır¹⁹⁷.

Türkiye bir taraftan yurt içerisinde yaşadığı büyük doğal felaketlerle mücadele ederken diğer taraftan da yurt dışına yardım elini uzatmaktan geri kalmamıştır. Öyle ki

¹⁸⁹ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 93, 94; Umumi Meclis Zaptı 1944, TBMM Matbaası, Türkiye Kızılay Umumi Cemiyeti Merkezi, Ankara, s. 8, 9; Bedri Karabucak, Zelzele Kuşağı ve Kızılay, Kızılay, Ağustos 1943, Sayı: 10, s. 6, 23.

¹⁹⁰ BCA, 030.18.1.2.94.33.1; ATASE, II. Dünya Savaşı Koleksiyonu, Dosya no: I, belge 209-224.

¹⁹¹ BCA, 030.18.1.2.91.49.4.

¹⁹² Resmî Gazete, 15 Ağustos 1941, s. 1554.

¹⁹³ Ahmet Emin Yaman, "II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'de Askeri Mülteciler ve Gözetli Kampları (1941-1942)", Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt 21, Sayı 33, 2003, s. 160.

¹⁹⁴ KA, 2883/2; ATASE, II. Dünya Savaşı Koleksiyonu, Dosya no: I, belge 235-246.

¹⁹⁵ BCA, 030.10.178.234.17.

¹⁹⁶ ATASE, II. Dünya Savaşı Koleksiyonu, Dosya no: I, belge 139.

Türkiye Kızılay Cemiyeti için 1941 yılı Türkiye’de meydana gelen doğal afetlere yaptığı yardımlardan dolayı maddi zorluk çektiği bir yıl olmuştur. Diğer yandan bu yıl Alman-Yunan savaşı dolayısıyla Yunanistan’dan Türkiye’ye sığınan mültecilere yiyecek, giyecek ve battaniye yardımı yapılmıştır¹⁹⁷.

Cemiyetin 1941 yılına ait arşiv belgelerine bakıldığında savaşan devletlerin savaş esirlerine yardım kolilerinin ulaştırılmasına çok önem verdiği tespit edilmiştir. Bununla ilgili ayrıntılı bilgiler çalışmanın ikinci bölümünde verilmiştir. Bu kapsamda Türkiye’de büyükelçilikleri ve konsoloslukları olan Avrupalı devletler yardım kolilerini Almanya’ya gönderirken Türk hükümetinden ve Kızılay’dan yardım istemişlerdir. Bu bağlamda Cemiyet İngiliz, Fransız, Polonyalı, Belçikalı ve Norveçli savaş esirlerine yiyecek ve giyecek paketi gönderilmesine aracılık etmiştir¹⁹⁸. Aynı yıl içerisinde Rodos yoksul halkına 11.181 kilo yiyecek, Romanya depreminden zarar görenlere 5079 kilo pamuk, Londra’daki gönüllü sivilkadın örgütüne 1000 sterlin ile 300 kilo salep ve Yunan Kızılhaç’ına 44.578.05 lira tutarında 6 tane hasta aracı, 3000 battaniye, çeşitli ilâç ve sağlık malzemesi göndermiştir. Ayrıca Fransa’ya sığınan İspanyol mültecilere de 963.199 liralık 7 ton fındık, 15 ton üzüm göndermiştir¹⁹⁹.

Türkiye Kızılay Cemiyeti’nin 1942 yılında yurt dışı yardımlarında Cenevre Sözleşmesi gereğince savaş esirlerine yaptığı yardım faaliyetleri önemli bir yer tutmuştur. Kızılhaç ve Kızılay birlikte Yunanistan’da savaş dolayısıyla ortaya çıkan kıtlığın etkilerini azaltmak için sık aralıklarla insani yardım yapmıştır. Bu kapsamda İstanbul ve Yunanistan limanları arasında Türk vapurlarıyla 12 yardım seferi düzenlenmiştir. Bu seferlerle “şartlı bağış” olarak kabul edilen 22.245 ton kuru sebze, meyve, tuzlu balık ve çeşitli yiyecek malzemeleriyle; 4154 sandık yumurta ve erzak kolisi gönderilmiştir. Ayrıca Cemiyet Vidin’deki muhtaç çocuklara da bu dönemde

¹⁹⁷ Makbule, Sarıkaya, “Kızılay Dergisinde İkinci Dünya Savaşı Yansımaları”, Atatürk Dergisi, Sayı: 5, 2015, s. 114.

¹⁹⁸ Sarıkaya, s. 115, 116.

¹⁹⁹ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 99; Yunanistan’a İkinci Dünya Savaşı’nda yapılan yardımlar hakkında bkz; Ulvi Keser, Kızılay Belgeleri Işığında Yunanistan’da Ölüm, Açlık, İşgal (1939-1949), Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2010; Şaduman Halıcı, “II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’den Yunanistan’a Uzanan Dostluk Köprüsü: Kurtuluş ve Dumlupınar’ın Yardımları”. Belgi Dergisi (2015), s. 1196-1217; Ayzin Ergüç, 1939-1945 Yılları Arasında İzlenen Türk Dış Politikası Ekseninde Türk-Yunan İlişkileri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2015; Kadir Kasalak, Ramazan Baş, İtalyan Saldırısında Yunanistan’a Türkiye’nin Yardımları (1940-1941), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2015/2, Sayı: 22, s. 123-136.

2090 lira yardım yapmıştır. Cemiyetin yıllığında tüm bu yardımlar için 28.861.08 lira harcandığı belirtilmiştir. Türkiye Kızılay Cemiyeti 1942 yılında uluslararası çalışmalarına savaşılan ülkelerin savaş esirlerine yardım kolileri göndererek devam etmiştir. Bu kapsamda yıl içinde Almanya’da esir kamplarında bulunan Fransız, İngiliz, Yugoslav, Norveçli, Polonyalı ve Belçikalı savaş esirlerine, Türkiye’de mensup oldukları Avrupalı temsilcilikler tarafından hazırlanan, 196.895 kilo ve 39.379 adet temel ihtiyaç malzemeleri içeren koliler göndermiştir. Bu dönemde yine Türkiye’ye sığınan yabancı esirlere de 9.147.70 lira yardım yapmıştır. Cemiyet 1942 yılında Mısır’da bulunan Alman ve İtalyan esirlere ilgili Büyükelçilikler tarafından ilaç, kitap ve Noel hediyesi gönderilmesine de aracılık etmiştir. Almanya ve İtalya’da bulunan İngiliz, Yugoslav savaş esirlerine Suriye, Irak Kızılayları tarafından gönderilen binlerce paket ulaştırılırken Türkiye’de çalışıp ülkeleri işgal altında olan yabancıların ailelerine de 11.675 kilo ağırlığındaki 2335 yardım kolisi yollanmıştır²⁰⁰.

Kızılay’ın 1942 yılında gerçekleştirdiği diğeri önemli çalışması da haberleşme kâğıtlarıdır. Cemiyet tarafından hazırlanan haberleşme kâğıtları kullanılarak Kızılay Komitesi aracılığıyla 1000 haberleşmeye aracılık edilmiştir. Kızılay’ın aynı yıl içerisinde uluslararası alanda yaptığı diğeri bir çalışması da Türk karasularında yapılmasına karar verilen savaşan devletlerin karşılıklı esir mübadelesidir. Yaralı, hasta ve malul (sakat) İtalyan, Alman ve İngiliz savaş esirlerinin değişimi Kızılay Cemiyeti aracılığıyla yapılmıştır. 1943 yılında da İzmir ve Mersin limanlarında, İngiliz, Alman ve İtalyan savaş esirlerinin mübadelesi Kızılay gözetiminde yapılmış ve esirlerin her birine değişimleri sırasında uygun hediyeler verilmiştir²⁰¹.

Cemiyet 1943 yılında Yunanistan’da açılacak verem hastanesine 100 yatak 1.135.589.29 lira ve 1.500 ton gıda maddesi yollamıştır. Kızılay’ın resmi kayıtlarına göre bu yıl içerisinde Almanya’daki savaş esirlerine ise 290.345 kilo ağırlığında ve 58.069 adet koli gönderilmiştir. Aynı yıl Polonya’daki sivil halk da 12.770 kilo ağırlığında 2.554 adet yiyecek giyecek koli yardımı yollanmıştır. Cemiyet bu işler için 7.193.32 lira harcamıştır. Bu yardımlarının dışında Mısır bölgesindeki İtalyan esirlerine ilaç, kitap; Almanya’daki savaş esirlerine de Beyrut ve Halep üzerinden gönderilen

²⁰⁰ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 102.

²⁰¹ Türkiye karasularında yapılan esir değişimi konusu 3. bölümünde ayrıntılı ele alınmıştır. Sarıkaya, s. 114, 115; Umumi Meclis Zaptı 1944, TBMM Matbaası, Türkiye Kızılay Umumi Cemiyeti Merkezi, Ankara, s. 7.

binlerce paketi ulaştırmıştır. Ayrıca Kızılay, Kızılhaçaracılığıyla 1943 yılında siviller arasında 2334 haberleşmeyi sağlarken kendisine gelen 34.375 tane kayıp arama mektubunu da yerlerine ulaştırmıştır²⁰².

Türkiye Kızılay Cemiyeti, Türkiye’de yaşanan doğal afetlerin yaralarını sarmaya çalışırken ülke ise İkinci Dünya Savaşı’nın getirdiği zor günleri yaşamıştır. Savaş ilerledikçe ağırlaşan koşullar Türkiye’nin ekonomisini kötü yönde etkilemiştir. Dönemin hükümeti CHP bu sıkıntıları gidermek için sık sık kanunlar çıkarmıştır. Bu kanunların yanında çoğu zaman resmi ve özel kuruluşların da katkısıyla yardım kampanyaları başlatılmıştır. Kampanyalar, toplumdaki en sıkıntılı konular için olmuştur. Bu konulardan biri, 1940-1943 yılları arasında hükümetin Türkiye Kızılay Cemiyeti ve Yardım Sevenler Cemiyetiyle başlattığı askerler için kışlık yardım kampanyasıdır. Başlatılan kampanya yurttan büyük destek görmüş olmasına rağmen, ordunun giysi ihtiyacının fazla olmasından dolayı bazı kuruluşlardan da giyecek malzemelerin imalatında yardım istenmiştir. Bu süreçte Türkiye Kızılay Cemiyeti ve Yardım Sevenler Cemiyeti, Sümerbank atölyelerinde fanila, don, gömlek vb. giyim eşyalarını imal etmiştir. Cemiyetler makbuz karşılığı teslim aldıkları eşyaları askeri makamlara ulaştırmışlardır. Bu kapsamda 1940-1943 yılları arasında Kızılay arşivinde tespit edilen teberru (bağış) makbuzlarında Sümerbank tarafından toplam 43.998 adet fanila, 12.500 adet don, 12.500 adet gömlek Kızılay Cemiyeti’ne teslim edilmiştir²⁰³.

Cemiyet, Almanya’daki savaş esirlerine 1944 yılında da Türkiye’deki Avrupalı temsilcilikler tarafından hazırlanan posta kolilerinin gönderilmesi işine devam etmiştir. Ayrıca Türkiye’de bulunan yabancıların ülkelerdeki yakınlarıyla iletişim kurmaları için “Haberleşme Kağıtları” düzenleyerek onlara yardımcı olmaya çalışmıştır²⁰⁴.

Kızılay Cemiyeti’nin 1944 yılında gerçekleştirdiği bir diğer yardım faaliyeti ise İran’da yaşanan depremzedelere 1000 liralık yardımıdır. Aynı zamanda bu yıl içerisinde

²⁰² Bu konu tezin ikinci bölümünde ayrıntılı olarak işlenmiştir. Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 104, 105.

²⁰³ Ayrıntılı bilgi için bkz; Özlem Kılınççeker, Selahaddin Gök, “Kızılay ve Sümerbank’ın 1940-1943 Yılları Arasında Askerler İçin Yaptığı Yardım Faaliyetleri” Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Sempozyumu, Usves Sözlü Bildiri, 2021, s. 1041-1046; Ceren Utkugün, İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Ekonomik Sıkıntıların Sosyal Hayata Etkileri (1939-1945), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Afyonkarahisar, 2016; Ceren Utkugün ve Şaban Ortak, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Askerlere “Kış Hediyesi” Yardım Faaliyetleri”, Turkish Studies, Cilt: III, Sayı: 8, 2018.

²⁰⁴ KA, 2775/ 83.

diğer bir yardımı bulaşıcı hastalıklarla mücadele eden Romanya Kızılhaç'ına 12.086.15 lira tutarında 15.000 metre çamaşırılık bez göndermesidir. 1944 yılının son yardımını İkinci Dünya Savaşı'nda işgale uğrayan Yunanistan'a yapılmıştır. Türkiye halkından toplanan 505.908.51 lira ve kendi bütçesinden de 43.398.38 liralık yiyecek, giyecek ve 5 ton sabunu eklemek suretiyle Konya Vapuruyla yollamıştır²⁰⁵.

Türkiye Kızılay Cemiyeti için İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1945 yılı maddi açıdan en zengin yıl olmuştur. Cemiyetin geliri Anadolu halkının da yardımlarıyla geliri 5.954.362.68 lira olurken, yıl içinde yapılan masraf ve yardımların tutarı 2.807.603.50 lira olarak kayıtlara geçmiştir. Savaşın bitmiş olmasına rağmen 1945 yılında Cemiyet, yurt dışında insani yardım faaliyetlerini devam ettirmiştir. Avrupa'daki ihtiyaç sahibi insanlara 10.000 liralık üzüm ve incir gönderirken Macaristan'daki çocuklara için de 10.000 liralık yiyecek yollamıştır. Ayrıca savaş esirleriyle Türkiye'de bulunan yakınları arasında haberleşmeyi sağlayarak koli yardımlarını gönderme çalışmalarına devam ettirmiştir. Türkiye'de 1945 yılında mülteci statüsünde bulunan Alman askerlerine ve esir kolileri için toplam 17.934 lira harcamıştır. Yine Cemiyet 1945 yılında Türkiye Devlet Demiryolları memurlarının yaptıkları bağışlarla Yunan Demiryollarına 22.000 liralık giyecek ve yiyecek malzemesi yollanmıştır. Böylece Cemiyet Yunanistan'a yıl içerisinde 5.825 liralık yardım yapmıştır²⁰⁶. Kızılay bu yardımlarını yaparken yardım paketlerini her zaman postayla yollamamıştır. Kimi dönemlerde ise Cemiyetin özel seçip şubelerde görevlendirdiği temsilciler eliyle göndermiştir. Elden yapılan taşımalarda paketlerin güvenliği için sıkı önlemler alınmış hatta temsilcilerin basın mensuplarıyla konuşmaları dahi yasaklanmıştır. Yine kendilerine teslim edilen paketler haricinde başka bir malzeme taşımaları yasaklanmış, yapılacak tüm görüşmelerin resmî kanallar aracılığıyla yapılması istenmiştir. Onlarla seyahat eden Kızılay kontrolörlerinin seyahat edilecek vapuru kontrolleri, karaya çıkışları, gemi mürettebatı ve yolcularla ilişkileri için uymaları istenen kurallar da önceden belirlenmiştir. 1943 yılında Kızılay hem kendi paketlerini hem de Ankara

²⁰⁵ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 106, 107; Türkiye'nin Yunanistan'a Kızılay vasıtasıyla yaptığı insani yardımlar ve Konya vapuru hakkında geniş bilgi için bkz; Keser, Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal, s. 114-129.

²⁰⁶ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 108, 110; Cemiyetin mali kaynakları ile ilgili ayrıntı bilgi için bkz, Umumi Meclis Zaptı 1943 TBMM Matbaası, Türkiye Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi, Ankara, s. 6-7.

İngiliz Büyükelçiliği'nin Yunanistan'daki İngiliz savaş esirlerine ve Türkiye'de yaşayan Rumların Yunanistan'daki akrabalarına yardım malzemeleri bu şekilde taşınmıştır²⁰⁷.

6. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA SAVAŞ ESİRLERİ

1 Eylül 1939 başlayıp 2 Eylül 1945'te biten İkinci Dünya Savaşı boyunca savaştan kaçınan Türkiye, ülke içinde yaşadığı olumsuz olaylara ve dış baskılara rağmen Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi bu savaşta da insani yardımlara uluslararası boyutta destek vermiştir. Türkiye, savaşın harap ve bitap düşürdüğü ülkelerin insanlarına insani yardımların gönderilmesinde adeta bir köprü olmuştur. Bu bağlamda Kızılay Cemiyeti, tarafından Başbakanlığa yazılan bir yazıda, Uluslararası Kızılhaç Komitesinden alınan 29 Mayıs 1940 tarihli bir telgrafta farklı ülkelere Fransa'ya gelen savaş mültecilerine insani yardım talebinde bulunulduğu bildirilmiştir. Bunun üzerine Başbakanlık'tan alınan izinle en iyi cins 500 ton buğday gönderilmesine karar verilmiştir. Nakliyenin cemiyete ait olduğu buğdayların Fransa'ya gönderilmesi için çalışıldığı Cenevre'ye bildirilmiştir. Bunun üzerine yardımlarından dolayı Cemiyete teşekkür edilerek ve naklinin nasıl yapılacağı sorulmuştur. Ancak İtalyanların bu dönemde savaşa girmeleri ile Akdeniz'de herhangi bir Fransız Limanına nakliyenin yapılmasının imkânsız bir hal almasından dolayı yardımlar ertelenmiştir. Bunun üzerine nakliyat şirketinin Cenevre'den aldığı mektup üzerine tekrar Kızılay'a müracaat edilmiştir. İstanbul'da bulunan Toprak Mahsulleri Ofisinin deposundan temin edilecek 500 ton buğdayın Antalya'da bulunan nakliyat şirketi ve bu şirketle çalışan yabancı şirketler aracılığıyla sevki için irtibat kurulmuştur. Böylece 18 Temmuz 1940'da Kızılhaç Komitesinin gönderdiği telgrafta Bulgaristan üzerinden geçirilerek İtalya ve Yugoslavya'dan para ödemediği gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Bu bilgi 22 Temmuz 1940'da Başbakanlığa bildirilerek, Cemiyet vasıtasıyla 29 Temmuz 1940'da 500 ton buğday Fransa'da bulunan savaş esirlerine yollanmıştır²⁰⁸. Böylece Türkiye, kendisiyle sınırı olmayan ülkelere yaşananlara kayıtsız kalmayarak çatışmalarda esir düşmüş

²⁰⁷ Akgün Karal ve Uluğtekin, Yeni Belgelerin Işığında Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a, II, s. 123; Umumi Meclis Zaptı 1944, TBMM Matbaası, Türkiye Kızılay Umumi Cemiyeti Merkezi, Ankara, s. 7.

²⁰⁸ BCA, 030.10.0.0. 178.234.8.

askerlere de gönderilecek olan yardım paketlerini kendi güvenliği ve geleceği açısından hükümetler nezdinde görüşüp değerlendirmiş ve gerekeni o günün koşullarında yapmıştır. Öyle ki tarafsız bir politika ile hem kendi ülke halkına hem de diğer savaşan halklara yardımlarını her alanda gösteren Türkiye'nin bu tutumundan dolayı desteğine ve yardımlarına ihtiyaç duyan ülkeler sıkça uluslararası Kızılhaç ve Kızılay vasıtasıyla Türk Dışişleri Bakanlığı üzerinden yardımlara aracılık yapmasını istemişlerdir²⁰⁹. Özellikle Alman işgali altında olan pek çok ülke için Türkiye'den insanî yardımlara aracılık etmesi talebinde bulunulmuştur. Türkiye de bu yardım taleplerini insanî yönden değerlendirip, olumlu bakmış ve yardım faaliyetlerini uluslararası bir kuruluşu Türkiye Kızılay Cemiyeti aracılığıyla gerçekleştirmiştir²¹⁰.

Uluslararası yardım kuruluşları olan Kızılhaç ve Kızılay aracılığıyla yapılan yardım faaliyetlerinden birisi de İkinci Dünya Savaşı yıllarında dünyanın her yerinden ve özellikle de Avrupalı devletlerden, yiyecek ve içecek içeren yardım kolilerinin Almanya'da yaşam mücadelesi veren savaş esirlerine ulaştırılmasıdır. Türkiye'de bulunan yabancı milletlere ait temsilciliklerin bu kapsamda hazırladıkları yardım kolileri Almanya'daki esir kamplarına ulaştırılmıştır. Bu yardımların savaş yılları boyunca (zorunlu kesintiler hariç) devam ettiği arşiv belgelerine bakıldığında anlaşılmaktadır. Türkiye'den yapılacak yardımlar incelemek ve düzenlemek üzere dönemin Türk hükümeti tarafından Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Kızılay Cemiyeti, Hariciye (Dışişleri), Ticaret, Gümrük ve İnhisarlar Vekâletlerinin temsilcilerinden oluşan bir Savaş Esirleri Komisyon'u kurulmuştur. Komisyon gelen talepler görüşülerek alınan karara göre çeşitli tarihlerde ilgili Başbakanlık onayıyla birlikte Türkiye'de temsilcilikleri bulunan İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Polonya, Yugoslavya ve diğer devletler tarafından hazırlanan yardım kolileri Almanya'da veya Almanya'nın işgal ettiği yerlerde bulunan savaş esirlerine veya zor durumdaki halka, her ay gönderilmesine aracılık edilmiştir²¹¹. Bu konuda resmi prosedür şöyle işlemiştir: Savaş esirlerine yardım yapmak isteyen devletler yardım yapma taleplerini önce her

²⁰⁹ Ulvi Keser, Kızılay Belgeleri Işığında Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal, 1939-1949, Türk Kızılay'ı Yayınları, Ankara, 2010, s. 563; Ulvi Keser, "Arşiv Belgeleri Işığında İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türkiye'de Mülteciler ve Esirler Sorunu". Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı: 8, 2009, s. 186; Koç, s. 99; Bülent Bakar, Zor Zamanlarda İyi Komşuluk Örneği: İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'den Yunanistan'a Yapılan Yardımlar. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 2008, Cilt: 24, Say: 71, s. 438.

²¹⁰ Koç, s. 99.

²¹¹ BCA, 030.10.0.0. 232.563.31.

ülkede başta ilgili makamlar olmak üzere Uluslararası Kızılhaç Örgütü ve her ülkenin Kızılhaç ve Kızılay Cemiyetlerine başvurarak başlatmışlardır. Talep edilen ülkelerden alınan olumlu cevap sonrası yardım kolileri için belirlenen kurallar dahilinde yardımlar yapılmıştır. Bu yardımlar Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti nezdinde ise Türk Dışişleri Bakanlığı bünyesinde oluşturulan Ticaret, Gümrük ve İnhisarlar Vekaletleriyle ve Kızılay Cemiyeti temsilcilerinden oluşan komisyonda değerlendirmiş ve karara bağlamıştır. Daha sonra uygun görülen yardımlar Başbakanlık izniyle Türkiye Kızılay Cemiyeti'nin aracılığıyla verilen adreslere ulaştırılmaya çalışılmıştır. Kararlaştırılan yardımlar İngiltere, Fransa ve Belçika Büyükelçiliğinin 1940 yılında Türk Dışişleri Bakanlığı'na Almanya'daki kendi savaş esirlerine bazı eşya ve yiyecek maddelerinin gönderilmesine izin verilmesi için yapılan taleple başlamıştır. Bu talep karşısında nasıl bir yol izleneceği ve ileride Polonya, Hollanda ve Norveç hükümetleri tarafından da kendi esirleri için aynı müsaadenin istenmesi durumunda nasıl hareket edileceği konusunda bir planlama yapılmıştır. Kızılay temsilcisi Saim Umar, Ticaret Vekilliği temsilcisi Talha Sabuncu, Gümrük ve İnhisarlar Vekilliği temsilcisi Celadet Barbarosoğlu ve Hariciye Vekâleti temsilcisi Feridun Erkin'den oluşan bir komisyon bu konuyla ilgili olarak birtakım kararlar alınmıştır. Daha sonra komisyonda yardımların içerikleri görüşülerek, karar Başbakanlık onayına sunulmuştur. Başbakanlığın kabulünden sonra yardımlar Kızılay ve Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti aracılığıyla büyük bir dikkatle ilgili esirlerin kol numaraları ve kaldıkları kamp adresleri yazılarak resmi tutanaklarla PTT Paket Servisi ile esir kamplarına gönderilmiştir. Komisyonun bu hiyerarşiyle yardım isteklerine olumlu cevap verilen Türkiye'de bulunan Avrupalı devletlerin Konsolosluk ve Büyükelçilikleriyle Türkiye Kızılay Cemiyeti arasında çok ciddi bir çalışma gerçekleşmiştir. Türkiye Kızılay Cemiyeti bu yardımları yaparken büyük bir mücadele vererek çok titiz ve duyarlı davranmıştır. Bu andan itibaren Kızılay Cemiyeti, İkinci Dünya Savaşı boyunca savaşan devletlerin dünyanın neresinde olursa olsun esir düşen insanlarına yardım ulaştırmanın kaygısına düşmüştür²¹².

Savaş esirlerine giden paketlerin güzergahıyla ilgili en ayrıntılı bilgi Kızılay dergisinde verilmiştir. O günler için bu insani görevi; bütün büyük yolların kavşak noktası ve demir yollarının birleştiği tarafsız İsviçre üstlenmiştir. Her gün yardımseverlerden toplanan binlerce ton çamaşır, ayakkabı, kalın giyecek eşyası, ilaç,

²¹² Keser, Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal, s. 564, 565.

konserve et, bisküvi, tütün, sigara, çikolata, reçel özetle savaş tutsaklarının kötü günlerini geçici bir süreliğine de olsa unutturacak olan eşya kolilerin olduğu sandıklar trenlerle İsviçre'ye gönderilmiştir. Bu eşyalar Cenevre'nin Vallorbe şehrinde büyük depolara götürülerek istif edilmiş ve buradan dünyanın dört bir yanında açılan esir kamplarına, üzerlerinde adreslerin yazıldığı koliler halinde sevk edilmiştir. Böylece İsviçre savaş esirlerine gönderilecek paketlerin dağıtım merkezi olmuştur. Gönderilecek her paket burada birtakım işlemlerden geçirilmiştir. Paketler önce kaydedilmiş, sonra kontrol edilmiştir. Depodaki yerini aldıktan sonra da kendisi gibi sırasını bekleyenlerle birlikte Kızılhaç'ın trenine yüklenerek dünyanın neresinde olursa olsun esir kamplarındaki sahibine ulaştırılmıştır. Bu mesaide en büyük pay dünya genelinde Kızılhaç'a aittir. Kızılhaç'ın koruyucu işaretiyle bu koliler, savaş bölgelerinde “mukaddes bir eşyaymış” gibi hiç dokunulmadan serbestçe dolaşmıştır. Diğer taraftan Kızılhaç'ın temsilcileri de bütün savaşan ülkeleri dolaşarak esirlere ait bu kolilerin gerçek sahiplerinin eline geçip geçmediğini düzenli olarak kontrol etmişlerdir²¹³.

İkinci Dünya Savaşı'nın Avrupa kıtasında başlamasının bir sonucu olarak birçok ülkenin aldığı önlemler arasında iktisadi tedbir olarak bazı maddelerinin ihracı yasaklanmış ve diğer bazı maddelerin gönderilmesi de izine tabi tutulmuştur. Kızılay Cemiyeti aracılığıyla ile Almanya'da bulunan İngiliz savaş esirlerine gönderilmek istenilen yiyecek maddeleri ve eşyanın ticari bir mahiyet arz etmemesi nedeniyle 2/13477 sayılı kararname hükümleri dışında sevklerine izin verilmesi için Gümrük ve İnhisarlar Vekâletine yazılmıştır. Bu kapsamda Kızılay Cemiyeti tarafından 5'er kiloluk koli halinde sevk edilecek ve ticari bir mahiyet arz etmeyen malzemelerin Gümrük ve İnhisarlar Vekâletince ihraçlarına (gönderilmelerine) izin verilmiştir.

Türkiye'de savaşın nasıl bir seyir takip edeceği ve ne gibi sıkıntılar getireceği öngörülemediği için iktisadi bakımdan bazı ileriye dönük tedbirlerinin alınmasında fayda görülmüştür. Kömür, hurda demir gibi çok gerekli maddelerin ihraçları 2/13477 sayılı kararname ile resmî izine tabi tutulurken, buğday, arpa gibi önemli temel gıda mallarında öncelikle ülke ihtiyaçları göz önünde tutularak daha yumuşak izin prensibi uygulanmıştır. Türk Dışişleri Bakanlığı'na savaş esirlerine yardım konusundaki gelen yazışmalardan ulaşabildiğimiz ilk resmi yazı 5 Eylül 1940 tarihliidir. Bu belge, İngiltere Büyükelçiliği tarafından Kızılay Cemiyeti Genel Merkezine gönderilen Fransızca bir

²¹³ Bedi Karaburçak, Kızılay Dergisi, Sayı: 8, Şubat 1943, s. 7-23.

mektuptur. Mektupta, Almanya’da bulunan İngiliz savaş esirlerine yardım kolisinin gönderilmesi konusunda; Kızılay’dan Cenevre Sözleşmesi’nin “harp esirlerine havale edilecek ya da onlar tarafından gönderilecek mektup, para, kıymetli eşyaların ve posta kolilerinin yollanmasında veya aracı olan ülkelere kurallardan muaf ve kolaylık sağlanması” 38. maddesi uyarınca yardım istenmiştir. Mektupta Türkiye’de bulunan Sefaretler esirlere ayda 100 adedi ve her biri 5’er kiloyu geçmeyecek şekilde koliler göndermek istediklerini bildirmiştir. Kızılay’dan ve Ticaret Bakanlığı’ndan da alınacak düzenli lisansla çikolata, bisküvi, konserve, bonbon, sigara ve tütünün yanı sıra yün örme eşya ve erkek çorabının gönderilmesine aracılık etmesi istenmiştir²¹⁴. Bu istek, kurulan Savaş Esirleri Komisyonu’nda kabul edilmiştir. Bu karar üzerine Kızılay Cemiyeti, 30 Eylül 1940’da Başbakanlığa gönderdiği yazıda: Almanya’da enterne²¹⁵ edilen savaş esirlerine İngiltere, Belçika ve Fransa Sefaretlerinin hazırlayacağı posta kolilerinin içerisinde gönderilmesi izne bağlı olan mallar (İhracı lisansa bırakılan mevad) kahve, çay, kakao, şokela ve tereyağı benzeri az bulunan malzemeler için hiçbir sınırlamanın olmadığı, özellikle de tütün, incir, üzüm, fındık, ceviz, kuru erik ve işlenmiş sigara gibi gönderilmesi serbest olan mallarda (İhracı serbest bırakılan mevad) böyle bir kısıtlamanın hiç konulmadığı bildirilmiştir²¹⁶.

6.1. Avrupa Devletlerinin Türkiye’deki Temsilciliklerinin Türkiye Kızılay Cemiyeti Vasıtasıyla Esir Kamplarına Yaptığı Yardımlar

İkinci Dünya Savaşın şiddeti arttıkça Türkiye’de bulunan Avrupalı temsilciliklerin Türk Dışişleri Bakanlığı’ndan yardım talepleri artmıştır. Ancak konsoloslukların her talebinde artan esir sayısı ve ihtiyaç nedeniyle gönderilen eşyaların miktarlarının da artırılması istenmiştir. Bunun üzerine İngiltere Ankara Büyükelçiliği isteği üzerine Kızılay Cemiyeti vasıtasıyla Almanya’da bulunan İngiliz savaş esirlerine diğer malzemelerle beraber bir ayda ihracına izin verilen kalemler için bir kararname çıkarılmıştır. Kararnameyle Almanya’da bulunan İngiliz savaş esirlerine diğer

²¹⁴ BCA, 030.10.0.0.178.234.11.

²¹⁵ Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre “Enterne” kelimesinin Türkçe karşılığı “göz altında tutmak, göz altına alma” olarak verilmiştir. <https://sozluk.gov.tr/>.

²¹⁶ KA, 2416/ 63.

maddelerle beraber ayda 100 koliyi geçmeyecek ve her kolinin ağırlığı 5 kilodan fazla olmamak şartıyla göndereceği çikolata ve bonbonun ihracına izin verilmiştir. Bu konuda 17 Eylül 1940'da bir de kararname çıkarılmıştır²¹⁷. Kararname ile Başbakanlığa Türk Dışışleri Bakanlığı'nın gönderdiği komisyon raporları incelenmiş olup adı geçen İngiltere, Fransa, Belçika ve diğer ilgili elçiliklerinden Almanya ve İtalya'da bulunan savaş esirleri için raporlarda tespit edilen esaslar ve miktarlar dahilinde Kızılay kanalıyla yardım gönderilmesinin uygun olduğu kabul edilmiştir²¹⁸.

Bu bağlamda Almanya ve diğer işgal altındaki yerlerde enterne edilmiş bulunan askerve sivil savaş esirlerine Türkiye'de bulunan Avrupalı Sefaretler ve Konsoloslukların, Türkiye Kızılay Cemiyeti vasıtasıyla yapılacak gıda ve giyim yardım malzemelerinin miktar ve şeklini belirlemek için bir toplantı yapılmıştır. 5 Kasım 1940 tarihinde Türk Dışışleri Bakanlığı'nda Birinci Daire Umum Müdürlüğü Reisliğinde Ticaret, Gümrük ve İnhisarlar Vekaletleriyle Kızılay Cemiyeti temsilcilerinden oluşan Komisyon, diğer Sefaretlerin Türk Dışışleri Bakanlığı üzerinden gelen dilek ve istekler de değerlendirilmiş, bu isteklerin bazıları oy birliğiyle kabul edilirken bazıları reddedilmiştir. Bu işlem her yeni gönderim için tekrar tekrar yapılmış ve izin alma süreci işletilmiştir. Nihayetinde imkanlar ölçüsünde gereken insani yardımlar uygun görülmüştür. Hemen akabinde Türkiye'de bulunan Konsoloslukların yurt dışında enterne edilen sivil ve asker savaş esirlerine yardım malzemelerini hangi kriterlerde yapacağına dair çıkabilecek kargaşayı engellemek için bir muhtıra yayınlanmıştır. Böylece Başbakanlığın 19 Ekim 1940'da verdiği izinle başlayan ve Kızılay vasıtasıyla İngiltere, Fransa, Belçika ve diğer elçiliklerin Almanya'da bulunan savaş esirlerine gönderilecek maddelerin, belirlenen kriterler dahilinde isimleri kaldıkları kamp adresleri belli olan savaş esirlerine gönderilmesine başlanmıştır. Aynı zamanda hazırlanan bir muhtırayla da yaşanan sorunlar ortaya konularak, sorunların çözüme kavuşturulması amaçlanmıştır. Muhtırada;

“- İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi'nin eşi tarafından bizzat Kızılay Genel Merkezine yaptığı müracaatla 12.09.1940 tarihli ve 20151 sayılı Kızılay tezkeresi üzerine mezuniyet (izin) hakkında 23.09.1940 tarihli ve 4384 numaralı Başbakanlık kararı ile kolilerin sevkine başlanması,

²¹⁷ KA, 2416/ 47; BCA, 030.18.1.2.92.91.10.

²¹⁸ KA, 2416/ 61, 61.1; 62.

- Başta Fransa olarak diğer bazı savaşan devletlerinde aynı haktan yararlanabilmeleri için Hariciye Vekâletine ve Cemiyet Genel Merkezine müracaatları üzerine bu iş için Dışişleri Bakanlığında toplanan komisyonda verilen kararlar diğer devletlere ait taleplerin de kabul edildiği ve sevkîyatın başlanması,
- Posta ittifadı antlaşmaları gereğince “Ballot” tabir edilen (5) er kiloluk (4) kolinin birleşmesinden oluşan kolilerin Posta idaresince kabul edildiği ve durumun ilgili Sefaretlere bildirildiği halde Gümrük idaresince reddedilmesinden dolayı çıkan halledilemeyen itilaf olduğu,
- Dışişleri Bakanlığında oluşturulan komisyonda görevli Ticaret ve Gümrük ve İnhisarlar Vekâletlerine mensup temsilcilerin tütün, sigara, kuru meyve, bonbon ve sairinin koli şeklinde ihracı Türkiye için mahzur teşkil etmediğinden hatta faydalı olacağı hakkındaki beyanatlarına rağmen uygulama Ankara, İstanbul ve İzmir Paket postanelerindeki küçük memurların yaptığı mumaniat (sıkıntı yaratması) yüzünden yaşanan sıkıntıya ait müracaatlar olduğu,
- Bu vaziyeti tetkik için Dışişleri Bakanlığında yeniden toplanan Komisyon koli miktarını çoğaltmak ve bir kısım milli mahsulün sınırsız olarak sevki hakkında verilen karara ve resmi kanallar vasıtasıyla bu kararın uygulamasına geçilmesi hakkında verilen karar Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti kabul etmiştir. Ayrıca alınan kararla İngilizler için evvelce verilen sınırlı kontenjan miktarı dışında kalan kısmın adedi sevki ve daha sonra müracaat edenlerin kayıtsız şartsız yollukla ihraçları için yeniden Başbakanlık kararı beklendiği²¹⁹, açıklanmıştır.

Esirlere 1940 yılındaayda 100 adeti geçmeyecek miktarda koli gönderilmesi istenmiştir. Her bir kolinin ağırlığı 5 kilodan fazla olmamak kaydıyla Ticaret Vekaleti’nin verdiği lisansla; 206 çikolata, 169 bisküvi, 200 konserve, 206 bonbon şekeri, 253 sigara, 254 tütün, 105 yün örme eşya ve 106 erkek çorabının ihracına izin verilmiştir. Böylece ilk yardım İngiltere’nin Ankara Büyükelçiliği tarafından 23 Eylül 1940 tarihinde Almanya’da bulunan İngiliz savaş esirlerine hazırlanan yardım kolilerinden 12 tanesi Cenevre Sözleşmesi’nin 38. maddesine uygun olarak tanzim edilerek makbuz karşılığı Kızılay vasıtasıyla Ankara Paket Postanesi yoluyla gönderilmiştir²²⁰. Ancak şunu ifade etmek gerekir ki; Türkiye savaşta tarafsızlık politikası güttüğü için gelen yardım taleplerini ülke ayrımı yapmadan eşit mesafede yapmak istemiştir. Bunun içinde 10 Ekim 1940’da Türk Dışişleri Bakanlığı bünyesinde toplanan Komisyon, Kızılay Cemiyeti vasıtasıyla İngiltere, Fransa ve Belçika Sefaretlerinin savaş esirlerine gönderecekleriposta kolileri için aşağıdaki koşulları tespit etmiştir:

²¹⁹ KA, 2416/ 49; 49.1; BCA, 030.10.0. 178.234.11

²²⁰ BCA, 030.18.12.92.91.10. 172; BCA, 030.10.0. 178.234.11.5- 6.

“1- Kızılây kanalı ile esirlerine muhtelif mevad(malzeme) yollamak üzere müracaat eden İngiliz, Fransız ve Belçika Sefaretlerine aynı hakların verilmesi,

2- Kolilerin muhteviyatını tayin ederken evvelce İngilizlere verilmiş olan müsaadenin esas olarak alınması,

3- Bilahare Hollanda ve Norveç Sefaretleri de müracaat ettikleri takdirde onlara da aynı hakların verilmesi,

4- Bu kolilerin sevkiyatın yalnız Ankara, İstanbul, İzmir gümrüklerinden yapılması,

5- Gönderilecek kolilerin teftiş ve kontrolünün Kızılây tarafından icra edilmesi,

6- Koli adedinin her ay 100 ü aşmaması ve 5 kilodan ağır olmaması,

7- Hariçten getirtilerek Kızılây kanalı ile yollanacak mevadın mevzuubahis 100 kolinin haricinde tutulması,

8- Her Sefaretin yollamaya mezun olduğu aylık miktarların kontenjanları geçmemesi²²¹.”

Bakanlıklarca kabul edilen bu komisyon kararlarına rağmen, İngiltere Sefareti Türk Dışişleri Bakanlığına müracaat ederek Almanya’da bulunan savaş esirlerine Kızılây aracılığıyla gönderilecek koli miktarında; İngiliz esirlerine ayrılan (100) kolinin mevcut başvuruları karşılamadığını belirterek koli miktarının arttırılmasını istemiştir. İngiltere Sefareti; Kontenjane tabi mallardan koli miktarının (350) çıkartılması, çamaşırlar için de ayrıca (50) koliye izin verilmesi ve kontenjane tabi olmayan mallardan da istedikleri kadar sevkiyat yapmalarına izin verilmesi talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine 13 Ekim 1940’ta toplanan Savaş Esirleri Komisyonu, İngiltere, Fransa ve Belçika Büyükelçiliklerini ortak bir paydada toplamak için bazı eşya ve yiyecek malzemelerinin ne olduğunu, kriterlerini, ağırlığını ve tarzının belirlemesini istemiştir. Komisyon aynı zamanda belirlenecek kriterlerin Polonya, Hollanda ve Norveç hükümetleri tarafından kendi esirleri için de bir talep gelmesi durumunda izin verileceği kararını almıştır²²². Komisyon, gelen istekleri Türkiye’nin ihtiyaçlarını ve geleceğini de göz önünde tutarak; savaş esirlerine gönderilecek malzemelerin miktarları hakkında bir talimatname yayımlamıştır. Talimatnamede Almanya ve İtalya’da gözaltında bulunan savaşan devletlere mensup asker ve sivil esirlere savaş esirlerine yapılacak muameleye dair 27 Temmuz 1929 tarihli sözleşmenin 38. maddesi uyarınca Kızılây Cemiyeti kanalıyla gönderilecek giyecek ve yiyecek kolilerinin tabi olacağı işlem belirlenerek ve ilgili bakanlıklara resmi yazıyla bildirilmiştir. Yazıda ayrıca, Kızılây aracılığıyla yardımların yapılmasına izin verildiğinin de altı çizilmiştir. İzin verilen maddeler ve miktarları aşağıda verilmiştir.

²²¹ KA, 2416/ 58.1.

²²² KA, 2416/ 62; 62.1; BCA, 030.10.0. 178.234.14.1-3.

Ambalaj mevadı	75 kilo
Her nevi çamaşır	75 kilo
Tütün sigara	İstenildiği kadar
Kuru meyveler	İstenildiği kadar
Şekerlemeler	İstenildiği kadar
Balık konservesi	50
Diğer bilumum konserveler	75 kilo
Çikolata	25 kilo
Bisküvi	50 kilo
Peynir	50 kilo ²²³

Türk Dışışleri Bakanlığı I. Daire Umun Müdürlüğünde görüşölüp kabul edilen talimatnamenin bu şartlar altında yapılacağına dair komisyonca tanzim edilen raporunun bir sureti 17 Ekim 1940'da Başbakanlığa gönderilmiştir²²⁴. Bu tarihten sonra Komisyon her ay değışen koşullar ve talepler için sıkça toplanmış, 5 Kasım 1940'da da aşağıdakikararları almıştır:

“1- İngilizlerin halen harbe devametmekte olmaları ve İngilizlerle Türkler arasında sıkı dostane münasebet göz önünde tutularak, İngilizlere verilen kontenjanların miktarının aşağıdaki şekilde çoğaltmasına izin verilmiştir.

Maddenin ismi	Eski Kontenjan	Yeni Kontenjan
Ambalaj maddesi	75	300
Balık Konservesi	50	250
Şekerlemeler	-	400
Peynir	50	200
Bisküvi	50	150
Diğer Bilumum Konserveler	75	400
Çikolata	25	50
Toplam	325	1750

2- Bundan başka İngilizlerin (50) kilo dahilinde (250) kilo çamaşır ve istedikleri miktarda kuru meyve ve sigara göndermelerine,

3- Fransız Sefaretinin kendisine tahsis edilen (100) koli yerine (150) koli verilmesi içinDışışleri Bakanlığı kanalıyla yapılan, Ticaret Vekaleti izniyle aynen kabul edilmesine,

4- Ve ileride Polonyalıarmetalibatta (istekte)bulunduğu takdirde bunlara da Belçika, Hollanda ve Norveç'e verilen hakların verilmesine,

²²³ KA, 2416/ 58.1.

²²⁴ KA, 2416/ 58.

5- Koli miktarını artırmak için sefaretlerden yeniden müracaat olduğu takdirde ilave kolilerin ancak kuru meyve sigara ve tütüne sınırlı artırılabilceğine karar verilmiştir²²⁵.”

Türk Dışişleri Bakanlığı 13 Kasım 1940’da Başbakanlığa yazdığı bir başka resmî yazıda: İngiliz Sefaretinin, İngiliz Dominyonları ile sömürgelerinden Almanya’daki savaş esirlerine ulaştırılmak üzere Ankara’ya gönderdikleri kolilerle ilgili izin talep etmiştir. Aynı zamanda Ortadoğu İngiliz Orduları Başkomutanı General Wavel’in birliğinden olup Fransa Dunkerque’te esir alınan İngiliz askerlerine gönderilen kolilerinde Türkiye üzerinden Kızılây vasıtasıyla gönderilmesi için izin istenmiştir²²⁶. Bu talepler üzerine İstanbul ve İzmir Gümrükleri Başmüdürlükleriyle Ankara Gümrüğüne gönderilen 21 Kasım 1940 tarihli ve 17382 sayılı yazıyla; İngiltere, Fransa, Belçika ve diğer devletlerin elçiliklerinin hazırladıkları yardım kolilerinin posta yolu ve Kızılây kanalıyla Türkiye’den gönderilmesine izin verilmiştir. Bu suretle ihraç edilecek maddelerin aylık miktarlarının belirlenen oranları aşp aşmadığına Türkiye Kızılây Cemiyeti tarafından gerekli kontrollerin yapılacağına ve gümrüklerden sadece cemiyetin resmî damgasını taşıyan paketlerin serbestçe geçirmesine izin verileceği kararı alınmıştır²²⁷. Bu karar üzerine Türkiye Kızılây Cemiyeti Başbakanlığa 6 Ocak 1941’de yazdığı yazıda gönderilecek kolilerin mühürlenmiş, bağlanmış ve kurşunlanmış bir şekilde postaya verilmesi gerektiğini ve okur yazar bir hademenin sürekli olarak bu işte çalıştırılmasının zaruri olduğunu bildirerek koli işlerinin vaktinde ve düzenli bir şekilde yapılabilmesi için de izin istemiştir²²⁸. Ayrıca İngiliz Sefaretinin kış mevsimi dolayısıyla ve Amerikan Büyükelçiliği’nin verdiği raporda belirttiği gibi kötü hava şartlarından dolayı ölme tehlikesi yaşayan Almanya’daki İngiliz savaş esirlerine, 16 Aralık 1940’da gerekiyorsa bedeli döviz olarak ödenmek üzere 40.000 adet pamuklu yorganın gönderilmesini uygun görmüştür²²⁹. Yine Başbakanlık tarafından 25 Ocak 1941’de İzmir Fransız Başkonsolosluğu’nun Almanya’daki Fransız savaş esirlerine 3700 g yünden yapılan 250 yorgana Fransız Sefiresi Bayan Jules Henry tarafından eklenen 20 yorganla birlikte toplam 270 yorganın Kızılây vasıtasıyla gönderilmesine izin vermiştir²³⁰. Bu kapsamda 8 Şubat 1941’de Başbakanlık emri ve Kızılây’ın aracılığıyla Almanya’daki İngiliz savaş esirlerine gönderilen aylık 5 kilo ağırlığındaki

²²⁵ KA, 2416/ 48.2; 2576/ 45; BCA, 030.10.0. 178.234.14.6.

²²⁶ BCA, 030.10.0. 178.234.22.

²²⁷ KA, 2416/ 53.

²²⁸ KA, 2574/ 42.

²²⁹ BCA, 030.10.0.0. 235.584.22.

²³⁰ BCA, 030.10.0.0. 163.139.8.

350 paket, 450 pakete çıkarılmıştır²³¹. Savaş Esirleri Komisyonu Dışişleri Bakanlığı'nda toplanarak dışardan getirtilecek mallar hakkındaki kanunun 7. fıkrasına uygun olarak 24 Şubat 1941'de aşağıdaki kararları almıştır. Buna göre;

“1- Hariçten Türkiye vasıtasıyla İngiliz esirlerine gönderilecek koliler sırlamaya (mühürleme) tabi değildir,

2- Kolilerin beynelmilel anlaşmalara uygun olmayan maddeleri ihtiva etmemesi için, bunlar önceki emirde gönderilen mahaldeki Kızılhaç teşkilatı tarafından muayeneden sonra bir sandık veya balyaya konularak ve bu balya ve sandık üzerine Kızılhaç işareti basılacaktır.

3- Kolilerin beynelmilel posta mukavelelerine uygun bir şekilde ambalajı yapılması şarttır.

4- Bu kolileri ihtiva eden sandık veya balya halinde ambalaja ait barname (irsaliye fatura) ve Manifestoya (bildiriye) "Transit" kaydı konulacaktır.

5- Bu suretle "Transit" olarak Türkiye gümrüklerine gelecek olan sandık veya balya halindeki ambalaj açılarak, her kolinin Kızılay memurları tarafından kontrolü icra edilecek ve üzerlerine Kızılay damgası basılacaktır.

6- Bu kararların kabul tarihinden önce, İngiltere Sefiri namına hariçten geldiği doğrulanacak olan sınırlı miktarda kolilerin de Kızılay'a bırakılarak yollanacak eşyaların sevki temin olunacaktır²³².”

Başbakanlık, 30 Mart 1941'de Almanya'daki İngiliz savaş esirlerine gönderilmek üzere izin verilen paketlerin sayısı 450'den 550'ye çıkarılmıştır. Kontenjana tabi olmayan ihracı ve irsali serbest bırakılan malzemelerden oluşan kolilerin sayıları da 500'den 1000'e çıkarılmıştır. Bu bilgi savaş boyunca devletlerin yardım malzemelerinin miktarlarını artırılması yönünde sık aralıklarla taleplerini yenilediklerini göstermesi bakımından önemlidir²³³. Böylece 14 Mayıs 1941'de İngiliz Sefareti tarafından Almanya'daki İngiliz savaş esirlerine cephede motivasyonlarını koruyabilmeleri için roman, hikâye, diğer eğlence konulu kitaplar ve yapımında deri ve kösele içermeyen, üstü kanaviçe kumaştan ve tabanları yerli urgandan yapılan ayakkabılar Kızılay tarafından başarı ile gönderilmiştir²³⁴. 24 Mayıs 1941'de de Fransa Sefareti tarafından Almanya'daki Fransız savaş esirlerine gönderilmekte olan posta paketlerinden kontenjana tabi olan malzemenin adedi 150'den 200 çıkarılmıştır²³⁵. Zaman ilerledikçe tüm dünyada İkinci Dünya Savaşı'nın daha da şiddetlenmesiyle savaş esirlerinin sayısı oldukça artmış, bu durum Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na Avrupalı devletlerin yardım kolilerinin miktarlarının arttırılması yönündeki talepleri de çoğaltmıştır. Bu kapsamda

²³¹ BCA, 030.10.0. 178.234.19.1-2.

²³² KA, 2576/ 46; BCA, 030.10.0.0. 178.234.22.1-4.

²³³ BCA, 030.10.0.0. 178.234.25.

²³⁴ BCA, 030.10.0.0. 178.234.27.

²³⁵ BCA, 030.10.0.0. 178.234.28.

Polonya Konsolosluğu, 9 Haziran 1941’de Türkiye’den Almanya’daki Polonyalı savaş esirlerine her ay gönderilmesine izin verilen koli adedinin 150’den 500’e çıkarılmasını istenmiş ancak bu talep, o günün koşullarında Türk Hükümeti tarafından uygun görülmeyerek 300’e çıkarılmasına izin verilmiştir²³⁶.

23 Haziran 1941’de Türk Dışışleri Bakanlığı’nda toplanan Komisyon Almanya’daki esirlere koliyle postal gönderilmesine yönelik şu kararları almıştır: Kızılay aracılığıyla Almanya ile savaşan devletlerin Almanya’daki esirlerine gönderecekleri koliler Türkiye’deki Sefirleri veya Sefireleri adına değil, 24 Şubat 1941 tarihli kararı dikkatte alınarak doğrudan doğruya Kızılay adıyla gönderilecektir. Özellikle bu kararın kabulünden önce yola çıkartıldığı belgelenen koliler en fazla dört ay içinde Türkiye’ye ulaşması şartıyla bir önceki madde doğrultusunda gönderilecektir. Yine Yugoslavya Büyükelçiliği’nin müracaatı halinde Almanya’daki esirlerine Türkiye’den gıda kolisi gönderilmesine izin talep etmesi olasılığı göz önünde bulundurularak, 5 Kasım 1940’da karar kapsamındaki kontenjana tabi maddelerden ayda 200 koli, kontenjana tabi olmayan maddelerden, yine aynı tarihli kararın 5. maddesi gereğince istediği kadar koli gönderilmesine izin verilmesi kararı alınmıştır. Ayrıca uluslararası alanda yaşanılacak gelişmeler ve başka ülkelerden gelecek taleplerde de mevcut kararlar dahilinde yerine getirilmesine karar verilmiştir. Bu kararlar Başbakanlığa yazılarak, 30 Haziran 1941’de sonra uygulamaya konulmuştur²³⁷.

Başbakanlık, 28 Haziran 1941’de Türk Dışışleri, Gümrük ve İnhisarlar, Münakalat, Ticaret Vekillikleri ile Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi Reisliğinden Almanya ile savaş halinde bulunan devletlerin Almanya’daki esirlerine Türkiye’den transit geçmek suretiyle Kızılay aracılığıyla dışardan gönderecekleri posta kolilerinin tabi tutulacağı işlemlere dair Türk Dışışleri Bakanlığı’nın 26.6.1941 tarih ve 10719/295 sayılı komisyon raporundaki yazılı esaslar doğrultusunda hareket edilmesini istemiştir²³⁸. Ancak İstanbul Kızılay Temsilciliğinin, Kızılay Genel Merkezine verdiği bilgiye göre 1941 Haziran’ından itibaren Almanya’da enterne edilen savaş esirlerine gönderilen kolilerin sevk yolların kapalı olması dolayısıyla gecikmeye uğramıştır. Fakat 1941 Eylül’ünden sonra sevkیات hızlı ve düzenlibir şekilde tekrar başlamış ve nakliyatın

²³⁶ BCA, 030.10.0.0. 178.234.30.

²³⁷ BCA, 030.10.0. 178.234.31.1-3.

²³⁸ KA, 2574/ 76.

durduğu haziran ayına ait koliler de yeni yardım kolileriyle beraber sevk edilmiştir. Ayrıca İngiliz, Fransız ve Belçika Konsolosluklarının 1941 Haziranına ait eski listeleri geçersiz sayılarak yerlerine gönderilecek yeni yardım listelerinin düzenlenerek tekrar Cemiyete gönderilmesi istenerek İngiliz Konsolosluğu'nun 1941 temmuz ve ağustos aylarında koli ihraç etmeyeceği bildirilmiştir. 29 Eylül 1941 itibariyle İngiliz Konsolosluğu için ayrılan yeni kontenjana göre gönderilmesine izin verilen 20 gıda maddesi kolisinde bulunan malzemelerden çeşitli konserve, balık konserve, sabun, pipo tütünün kontenjanlarından fazla olduğu tespit edilmiştir. Konsolosluk, Kızılay Cemiyetine cevap olarak bu yeni kontenjanların da çok az görülerek arttırılması için İngiliz Sefaretinin Türk Dışişleri Bakanlığına başvuracağını bildirmiştir. Fakat İstanbul Kızılay temsilciliği kolileri bozmamak adına bir sefere mahsus bu kolilerin kabul edildiğini bildirmiştir. Böylece İngiliz, Fransız, Belçika, Polonya ve Yugoslavya Konsolosluklarının her konsolosluk için Temmuz, Ağustos, Eylül ve Ekim aylarına ait hazırladıkları kolilerinin cins ve miktarını gösteren ayrı ayrı listeler tutulmuş ve merkeze gönderilmiştir. Ancak Cemiyetin elinde sevke hazır bulunan bu kolilerin Paket Postanesine götürüldüğünde sevkiyatında sıkıntı yaşanmıştır. Ankara ve İzmir'den gelenlerle koli adedinin üç bini aşması ve içine konulacak koli torbalarının da henüz Almanya'dan gelmemesi hatta yeni yaptırılmaya başlananların da hazır olmaması sevkiyatı sekteye uğratmıştır. Bu nedenle gönderilemeyen koliler İstanbul Kızılay Şubesi tarafından geri alınmıştır²³⁹.

Savaş yıllarının ekonomik yükünün iyice hissedildiği günlerde Ticaret Vekaleti, bir tezkere hazırlamıştır. Tezkerede Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılara dikkat çekilmiştir. Ticaret Vekaleti, Başbakanlığa gönderdiği yazıda Avrupa kıtasındaki savaşın bir sonucu olarak birçok memleketin ihtiyat tedbirleri aldığını ve bunlar arasında iktisadi tedbirlerinde olduğunu bildirmiştir. Buna bağlı olarak da bazı ihraç maddelerine yasak getirilmesinin, bazılarının da izine bağlanmasını istemiştir. Savaşın nasıl gelişeceği ve ne gibi olaylara sebebiyet vereceğinin belli olmamasından dolayı da iktisadi açıdan bazı tedbirlerin alınmasının gerekli olduğunun altı çizilmiştir²⁴⁰. Bu

²³⁹ KA, 2576/ 49.

²⁴⁰ Bu kapsamda Türkiye'de kömür, hurda ve demir gibi maddelerin ihraçları tamamen yasaklanmış, gıda maddelerinin ihraçları ise 2/13477 sayılı kararname ile izin sistemine tabi tutulmuştur. Bu kararname ile arpa ve buğday gibi birinci derecede önemli olan maddelerin gönderilmesine izin verilirken ülkenin ihtiyaçlarının göz önünde tutulması ve bu malları kısıtlı bir şekilde izin verilmesi daima göz önünde bulundurulmuştur. Dünyada ve Türkiye'de gelecek yılın mahsulün ne kadar olacağı tahmin edilemediği

sıkıntılı günlerde Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Türkiye Kızılay Cemiyetine, Litvanya Kızılhaç Cemiyetine gıda ve giyim malzemeleri yardımında bulunmasının sevinçle karşılanacağını ve sevk masraflarının komitece karşılanacağını bildiren bir telgraf gönderilmiştir. Cemiyet bu durumu 23 Temmuz 1941'de Başbakanlığa bildirmiştir. Başbakanlığın Kızılay Cemiyeti'ne 28 Temmuz 1941'de verdiği cevapta Türkiye'nin gıda ve giyim eşyası yardımına imkânın olmadığı ancak bir miktar yardım yapılabileceği bildirilmiştir²⁴¹.

İngiltere ve Yugoslavya Sefareti'ne 8 Eylül 1941'de Almanya dışında bulunan savaş esirlerine aynı miktarlarda yardım kolileri göndermelerine izin verilmiştir. Bu kapsamda Yugoslavya Sefareti Türkiye'den ayda 15 koli içerisinde 75 kilo çamaşır göndermiştir²⁴². Aynı gün Yunanistan'da bulunan İngiliz esirlerine paketleri götürecek olan kayıkla beş ton un da gönderilmesine izin vermiştir²⁴³.

13 Ekim 1941'de Yunanistan, Yugoslavya ve Polonya Büyükelçilikleri Türk Dışişleri Bakanlığı'ndan Türkiye'deki Yunan tebaasının Yunanistan'daki akrabalarına ve savaş esirlerine Kurtuluş vapuru ile gönderecekleri giyecek paketlerinin ve Yugoslav esirlere gönderilmesine izin verilen koli miktarının artırılmasını istemiştir. Polonya Sefareti de Polonya'ya her ay kontenjana tabi olmayan maddeleri içeren 200 kolinin daha gönderilmesini talep etmiştir. 17 Ekim 1941'de bu konuda esirlere yardım için görevlendirilen Savaş Esirleri Komisyonu Türk Dışişleri Bakanlığında toplanarak aşağıdaki kararları almıştır:

-Yunanistan'a 50 bin ton yiyecek maddesi götürecek olan vapurla, Türkiye'deki Yunan tebaasının Yunanistan'daki akrabalarına ve savaş esirlerine gönderecekleri kolilerin adedi, içerdiği malzemeleri belirleyerek sabun zeytin yağı ve şekerleme içermemeleri şartıyla, her ay 500 koliyi geçmemek üzere 3000 koliye kadar gönderilmesi için Başbakanlıktan izin istemiştir. Ancak Başbakanlık eskisi gibi 1000 kolinin gönderilmesini uygun görmüştür.

için ordunun ve halkın iâşesi bakımından önemli olan buğday, arpa ve mısırın izin verilenler listesinden çıkarılarak, bunlar ihraçlarına izin verilmeyenler listesine tabi tutulmuştur. BCA, 030.10.0.0. 178.234.11.

²⁴¹ BCA, 030.10.0.0. 178.234.34.

²⁴² BCA, 030.10.0.0. 179.235.3.

²⁴³ BCA, 030.10.0.0. 235.587.7.

-Yaklaşan Noel bayramı için bir defaya mahsus olmak üzere Yugoslav esirlerine 300 kilo domuz eti mamulâtı ile tûtsülenmiş veya konserve et, sucuk ve pastırma gönderilmesine ve daha önce gönderilmesine izin verilen kontenjana tabi olmayan maddeleri içeren koliler 600'den 900'e çıkarmıştır. Ayrıca Kızılay tarafından ilgili Polonya Kızılhaç teşkilatına her ay kontenjana tabi olmayan maddeleri içeren 200 koli gönderilmesi de oy birliğiyle kararlaştırılmıştır²⁴⁴. 21 Ekim 1941'de Belçika Sefirinin, Dışişleri Bakanlığı'na başvurması ile Almanya'daki savaş esirlerine gönderilmek üzere 25 pamuklu yorganın gönderilmesine de izin verilmiştir²⁴⁵. Yapılan yardımlarda Noel gibi önemli günlerde esirlerinin morallerinin yüksek tutulması hedeflenirken, Almanya gibi ağır kış şartlarına sahip yerlerde bulunan esirler için de yorgan ve battaniye türü malzemeler ara ara yoğun bir şekilde gönderilmiştir.

Komisyon 11-23 Aralık 1941 tarihleri arasındaki toplantısında görüştüğü başvurulardan bazılarının uygun olduğuna, bazılarının da uygun olmadığına karar vererek, Başbakanlıktan izin istemiştir. Başbakanlık tarafından komisyonun kabul ettiği talepler 5 Ocak 1942'de resmi yazıyla kabul edilmiştir. Komisyonun ve Başbakanlığın kabul ettiği ve reddettiği talepler şunlardır: Yugoslavya Sefirinin Dışişleri Bakanlığı'na başvurarak Yugoslav esirlere gönderilmekte olan kolilerin içinde bulunan peynir miktarının ve her kilo için tespit edilen %10 listesinin %30'a çıkarılması ve yardım kolilerinin ayda 400 kiloyu geçmemesi isteği komisyon tarafından mevcut stok ve piyasa şartlarından dolayı reddedilmiştir. Yine Yugoslav esirlerin acil kışlık giyecek ihtiyaçlarını karşılamak için Mısır'dan yün getirilerek Türkiye'de giyecek imal edilmesi ve her ay Sefaret vasıtasıyla bunların esirlere gönderilmesikabul edilerek ayrıcalıklı izin verilmiştir. Buna göre önceden izin verilen 75 kiloluk çamaşır kontenjanına 30 kilo ilave ile 105 kiloya çıkarılması ve buna ek 30 kilonun Mısır'dan gelecek yünlerle imal edilmesi kabul edilmiştir. Ancak Komisyon, dışarıdan hammadde olarak Türkiye'ye yün ithaliyle bunun işlenerek ihracı işinin mevzuata aykırı olduğunu belirtmiştir. Bundan dolayı giyecek eşyalarının dışarıda imal ettirilerek barnamelerine (Gümrükte yük pusulaları) transit kaydı konulmak şartıyla 24 Şubat 1941 tarihli komisyon kararının 4. ve 5. maddelerinde belirtilen şartlara uygun bir şekilde Türkiye'den transit olarak geçilmesinin mümkün olduğunu belirlemiştir. Belçika Sefareti'nin isteklerini

²⁴⁴ BCA, 030.10.0.0. 179.235.11.

²⁴⁵ BCA, 030.10.0.0. 179. 235.9.

değerlendiren Komisyon, İstanbul'dan Belçika esirlerine yarısı balık konservesi, yarısı kuru meyveden oluşan 500 ek kolinin gönderilmesine izin vermiştir. Komisyon, 50 kolisi fiçı balığı, 100 kolisi kuru meyve içeren 150 yiyecek kolisinin gönderilmesini onaylamıştır. Ancak Belçika Sefaretinin fiçı balığı göndermek istemediği takdirde 150 kolinin hepsinin kuru meyve olarak gönderebileceğini de belirtmiştir²⁴⁶.

İkinci Dünya Savaşı'nın üçüncü yılında da Dışişleri Bakanlığı'nda toplanan komisyon müracaat ve talepleri incelemeye devam etmiştir. Polonya Sefiri 4 Ocak 1942'de kontenjana tabi olmayan maddelerden her ay esirlere gönderilen 200 koli adedinin 500'e çıkarılmasını istemiştir. Bu talebi inceleyen Komisyon kontenjana tabi olmayan kuru meyve gibi maddelerin, Türkiye'nin şekerli maddeler ihtiyacına cevap vermesi ve diğerlerinin de günün şartlarında ülke için öneminden dolayı ve diğer benzer taleplerin de önlenmesi düşüncesiyle, kontenjana tabi olmayan maddelerden oluşan koli adetlerinin artırılması talebini uygun görmemiştir²⁴⁷. 1942 yılı içerisinde İngiltere ve Fransa Büyükelçiliği ile bazı diğer elçiliklerin Almanya'daki savaş esirlerinin hayati öneme sahip acil ihtiyacı için bazı eşya ve yiyecek maddelerini Türk Kızılay Cemiyeti vasıtasıyla esirlere göndermesi talebi de komisyonda görüşülmüştür. Komisyon bu talep için 19 Kasım 1940'da beri belirlenen adet ve miktarlardaki paketlerin her ay adı geçen elçilikler tarafından Almanya'daki savaş esirlerine Kızılay tarafından gönderilmekte olduğunu hatırlatmıştır. Bunun üzerine İngiltere Büyükelçiliği'nin Bakanlığa tekrar müracaat ederek Almanya'daki İngiliz savaş esirlerinin muhtaç oldukları maddeleri Cemiyet vasıtasıyla gönderilmesine izin verilmesine minnettar olduklarını bildirmiştir. Aynı zamanda yeni taleplerinin de olduğunu belirten elçilik, ayda 20 kilo pipo tütün; 350 adet şeffaf sabun; 350 çift ayakkabı içine konulan mantar veya keçe gibi bazı ihtiyaç maddeleri için ve bir defaya mahsus olmak üzere her biri 2.10 m uzunluğunda ve 1.15 m genişliğinde içine saman doldurarak esirlere yatak olarak kullanılacak 2000 adet kalikot (patiska) bez gönderilmesine izin istemiştir. İngiltere'nin bu talepleri komisyonca görüşülüp kabul edildikten sonra Başbakanlığa sunularak izin alınmıştır²⁴⁸. Ayrıca İngiltere Sefareti dışarıdaki İngiliz esirlerinin 300-400 pamuklu yorgana acil

²⁴⁶ Savaş Esirleri Komisyonunda görev alan temsilciler: Türk Dışişleri Bakanlığı temsilcisi Feridun Cemal Erkin, Gümrük ve İhisar Vekili Temsilcisi Celadet Barbarosoğlu, Ticaret Vekili temsilcisi Süreyya Anamur, Kızılay Cemiyeti temsilcisi Salih Gerli'den oluşmaktadır. BCA, 030.10.0.0. 179.235.14.

²⁴⁷ BCA, 030.10.0. 179.235.32.1-4.

²⁴⁸ BCA, 030.10.0. 178.234.14; BCA,030.10.0.0. 178.234.18.

ihtiyaç duyulmasından dolayı bu yorganların Türkiye’den satın alınarak ihracının yapılmasını da istemiştir. Komisyon bir defaya mahsus olmak üzere 300 pamuklu yorganın ihracına izin verilmesini kabul etmiştir.

Komisyon elçilikler dışında gelen taleplere de olumlu bakmıştır. İzmir Jerom Pusic Vapur Acentesi’nin İzmir’de yaşayan Yugoslav tebaası tarafından Almanya’daki Yugoslavya esirlerine yardım oranının arttırılmasına yönelik talebini 27 Ocak 1942’deki toplantısında değerlendirmeye almıştır. Yugoslav esirlere kuru meyve, tütün, sabun, iç çamaşır, balık konservesi gibi maddeleri içeren 5’er kiloluk paketler halinde her ay 60 koli gönderilmesi için izin istenmiştir. Kızılay’a gelen bu talebi değerlendiren Komisyon, daha önce Yugoslavya Sefareti tarafından Almanya’daki Yugoslav esirlere gönderilmek üzere belli miktarda paket tahsis edildiğini ve bu miktarın çoğaltılmasına imkân olmadığını, bunun için İzmir Yugoslav tebaasının Yugoslav Sefaretine başvurmaları gerektiği kararını almıştır. Yine aynı toplantıda Kızılay temsilcisi bazı Sefaretlerin gönderdikleri yiyecek kolilerine, giyecek ve kullanılacak bazı eşyaları ilave ettiklerinin uyarısını yapmıştır. Komisyon, Dışişleri Bakanlığı nezdinde ilgili Sefaretlere yazılı bir şekilde; kabul edilen kurallar gereği yiyecek kolilerine hazırlanmasının uyarısını yapmıştır. Başbakanlık da bu kararı 16 Şubat 1942’de uygun görmüştür²⁴⁹.

2 Nisan 1942’de Türk Dışişleri Bakanlığı’nda tekrar toplanan Komisyon, Belçika Sefareti tarafından temin edilmek ve posta bedeli ödenmek şartıyla ağır yaralı savaş esirleri için ayda 200-250 kilo yiyecek malzemesini Türkiye’den Kızılay Cemiyeti, Belçika’da ise Belçika Kızılhaç’ı tarafından ilgilenilmek şartıyla bir defaya mahsus olmak üzere sigara, kuru kahve ve tahta kutu içinde tuzlu balık içeren 5’er kiloluk 40 kolinin gönderilmesine ilişkin talebi uygun görmüştür. Aynı tarihte komisyonun kabul ettiği bir başka talep de Yugoslavya Sefareti’nin Almanya’daki Yugoslav savaş esirlerine gönderilmek üzere kontenjana tabi olmayan düzenli olarak Sefaret tarafından hazırlanacak kuru meyve ve sigaradan oluşan 200 kolinin gönderilmesini uygun

²⁴⁹ Komisyonunda Dışişleri Bakanlığı Müessili Feridun Cemal Erkin, Gümrük ve İnhisar Vekili Müessili Celadet Barbarosoğlu, Ticaret Vekili Müessili Süreyya Anamur, Kızılay Cemiyeti Müessili Salih Gerli görev almıştır. BCA, 030.10.0.0. 179.235.16.1-5.

görerek, her iki karar 5 Nisan 1942’de Başbakanlığa yazılmış, 11 Nisan 1942’de de bu yardımlara izin alınmıştır²⁵⁰.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı’nın ağırlaştığı günlerde savaş esirleri için kurduğu Komisyonu aracılığıyla kendisine uluslararası alanda destek arayışına girmiştir. Bu kapsamda Uluslararası Kızılhaç Komitesinin Ankara temsilcisi M. Courvoisier, 22 Nisan 1942’de Türk Dışişlerine davet edilerek, savaş esirleri, yaralıları ve sivil enterneler hakkında savaşıyan tarafların verdikleri bilgileri toplayarak ilgili hükümetlere bildirme işiyle 1941 yılında kendisinin görevlendirilmesinin istendiği hatırlatılarak; gelecek delegenin Kızılay Cemiyeti ile birlikte çalışması gerektiği kendisine bildirilmiştir. Cemiyetin, bu delegenin işlerine azami kolaylık sağlayarak yardım edileceği sözü de verilmiştir. Aynı zamanda delegenin belirtilen işlerden hariç başka görevler içinde Uluslararası Komitesinin Hükümete bildirilmesi ve hükümetin izniyle görev yapabileceğide bildirilmiştir. Bu karar resmi yazıyla 24 Nisan 1942’de Başbakanlık tarafından da uygun görülmüştür. Bunun üzerine Uluslararası Kızılhaç Komitesi de Ankara’ya bir delegenin görevlendirilmesine izin vermiştir²⁵¹.

Türkiye üzerinden Kızılay Cemiyeti vasıtasıyla yapılan yardım işlerini incelemek ve düzenlemek için sıkça toplanan Savaş Esirleri Komisyonu 1 Haziran 1942’deki toplantısında da yazılı talepleri inceleyerek pek çok yardıma olur verilmiştir. Ancak düzenli olarak çıkarılan yardımların miktarlarındaki oranları günün şartları gereği ihtiyaç duyuldukça güncellemiştir. Bu kapsamda 1942 Haziran’ına kadar ihracına izin verilen muhtelif yiyecek maddelerinin bundan sonra sadece kuru meyve, domuz eti, taze, tuzlu, kurutulmuş veya tütsülenmiş balık ve konserve ile tek el ürünlerinde tütün ve sigarayla sınırlı olduğu belirtilerek konservelerin tahta kutular içinde veya tenekesi geri verilmek suretiyle sevkine izin verilmiştir. Ayrıca Sefaretlerin önceden ellerinde bulunan stokların 1 Eylül itibarıyla yollanmasına başlanacağı o güne kadar kontenjana tabi ve tabi olmayan maddeleri içeren iki kısma ayrılan sevkiyata ait paketlerin yeni bir düzenleme ile belirleneceği bildirilmiştir. Komisyonun aldığı bu karara Başbakanlık tarafından 29 Haziran 1942’de uygulama izni verilmiştir²⁵². Komisyonun 7 Temmuz 1942’deki toplantısında ise İngiliz Sefaretinden Almanya’daki İngiliz savaş esirlerine 1

²⁵⁰ BCA, 030.10.0.0. 179.235.19.

²⁵¹ BCA, 030.10.0.0. 179.235.22.

²⁵² BCA, 030.10.0.0. 179.235.26.

kilo anason ile 36 eski tenis topu gönderilmesi uygun görülmüş ve Başbakanlık tarafından 28 Temmuz 1942’de izin verilmiştir²⁵³.

İstanbul Kızılay Şubesi tarafından Genel Merkeze, savaşın başından Haziran 1942’ye kadar Balkanlarda gönderilen kolilerin gönderilme işinin düzenli yapılamadığını bu nedenle kolilerin biriktiğini bildirmiştir. Ancak İstanbul Şubesi sevkiyat işinin bir düzene konulması sonrası konsolosluklar tarafından teslim edilen kolilerin kontrol edilerek, Kızılay damgası ve mührü vurulduktan sonra paket postanesine sevk edildiğini bütün konsolosluklara ait mart, nisan, mayıs aylarında gönderilen yardım listelerinin de 10 Temmuz 1942’de merkeze gönderildiğini bildirmiştir. Fakat İngiltere 1942 Mart’ında yardım göndermemiş. Belçika ise İstanbul şubesine mayıs ayına ait yardım kolilerini düzenlemeyi bitiremediği için teslim edememiştir²⁵⁴.

Arşiv belgelerine bakıldığında Sefaretlerden Savaş Esirleri Komisyonu’na 1943 yılında savaş esirleri için yardım taleplerinin yoğun geldiği, Kızılay’ında bu yardımları gönderme konusunda çok ciddi ve özveriyle bir mesai harcadığı görülmektedir.

İzmir Kızılay Cemiyeti Genel Merkez’den 21 Nisan 1943’de savaş esirlerine gönderilen kuru meyve içeren paketlerinin miktarlarının arttırılmasını istemiştir²⁵⁵. Ancak bazen olumsuz olaylarda yaşanmıştır. Bunlardan biri 24 Nisan 1943’de İstanbul Paket Postanesinde çıkan yangında savaş esirlerine ait olan “Transit” sureti ile Türkiye’den geçen kolilerden bir kısmı tamamen yanmış, bir kısmı da çıkış ve giriş yerlerine ait adreslerle, ambalajları bozularak belirsiz bir hale gelmiştir. Bu kolilerin İstanbul Paket Postanesinde daha fazla bekletilmesinin uygun olmadığı gibi merkezdeki yer darlığı nedeniyle de bunların Kızılay teşkilatınca makbuz karşılığı alınarak yurtdışına başka bir yolla sevk edilmeleri istenmiştir²⁵⁶.

Kızılay Genel Merkezi 3 Mayıs 1943’de İzmir şubesine gönderdiği bilgi de Sofya ile Belgrat arasında tren hattında meydana gelen bir arıza nedeniyle durdurulan esirlere koli gönderimine tekrar başladığını bildirmiştir. Aynı zamanda eşyaların

²⁵³ BCA, 030.10.0.0. 179.235.27.

²⁵⁴ KA, 1812/ 0238.

²⁵⁵ KA, 1812/ 0205; 0206.

²⁵⁶ Cemiyet, posta yangınında 878 çantanın 224’ ünün sağlam 145’inin ise kavrulmuş ve nispeten zararsız olarak kurtarılmış ve yerlerine sevk edilmiş olduğu bildirilmiştir. KA, 1918/ 0156; 0157; 0158.

gönderilmesinde kullanılan kolilerin PTT’de yeterli sayıda olmamasından dolayı ilgili konsolosluklardan eşyaları temin ettikleri çuvallarla birlikte PTT’ye teslim etmeleri istenmiştir²⁵⁷. 5 Ekim 1943’de Amerikan Bord Heyeti tarafından Kızılay’a yazılan yazıda: Cenevre Harp Esirlerinin Yardım Cemiyeti idaresinden alınan bir mektupta, Almanya’da bulunan Hintli Müslüman savaş esirlerine verilmek üzere 500 adet (101 taneli) tesbihin gönderilmesine aracılık yapması istenmiştir. Bu talebi kabul eden Savaş Esirleri Komisyonu, Kızılay vasıtasıyla tesbihleri göndermiştir²⁵⁸.

Arşiv belgeleri arasında çok olmasa da Almanya Konsosluğu’nun da Alman savaş esirleri için yardım talepleri tespit edilmiştir. Bunlardan Gümrük İnhisarlar Vekaleti tarafından 6 Ekim 1943’te Kızılay’a gönderilen yazıda; Ankara’da yaşayan Almanlar tarafından Mısır’da gözaltında bulunan 160 Almana Noel nedeniyle pasta, çikolata, sigara ve kuruyemiş, bir mendil, bir iç çamaşır, bir tüp radyolin dış macunundan oluşan yardımın gönderilmesi için izin istenmiştir²⁵⁹. Bu talep Noelin tüm savaşan devletlerin esirlerinin morallerini yükseltmek için bir fırsat olarak görülmesi bakımından önemlidir. Noel paketleri içinde oyun kağıtları gibi eğlence unsurlarının olması da dikkat çekicidir. Yine Alman Sefareti 11 Ekim 1943’de bazı Alman firmalarının Türkiye Kızılay Cemiyeti vasıtasıyla Avusturya’da enterne olan memurlarından bazılarına ufak hediyeler göndermek istemesi üzerine Türk Dışişleri Bakanlığı’na başvurmuştur. Bu firmaların göndermek istedikleri paketlerin içinde sigara, kuruyemiş çikolata ve diğer şekerleme, sardalye, tütülenmiş domuz yağı, tuvalet sabunu, kitap olması ve bu kolilerin Kızılay vasıtasıyla gönderilmesi ve Noel’e yetiştirilmesi istenmiştir²⁶⁰. 30 Ekim 1943’de ise İtalyan savaş eserlerinden olan İtalyan Teğmen Giulio Alberto Massei’ye bir paketin gönderilmesine izin verilmiştir²⁶¹.

26 Kasım 1943’de toplanan Savaş Esirleri Komisyonu Alman Sefareti’nin İngiliz İmparatorluğu’ndaki Alman savaş esirlerine her ay göndermek istediği 500 koliye dair müracaatı Alman Sefaretinin bu konudaki ilk talebi olduğu için dikkate alarak; diğer savaşan devletlerin tabi olduğu esaslar dairesinde fındık, kuru üzüm, incir, tütün, domuz

²⁵⁷ KA, 1918/ 0188; 0189; 0182; 0212.

²⁵⁸ KA, 1812 / 0084; 0085.

²⁵⁹ KA, 1812/ 0178; 0179; 0180.

²⁶⁰ KA, 1812/ 0154; 0153.

²⁶¹ KA, 1812/ 0159.

eti, fme kurutulmuş ve tuzlu balık içeren ayda beşer kiloluk 500 kolinin Alman esirlerine gönderilmesine izin vermiřtir²⁶².

Yunan Sefareti'nden alınan bir notada ise Bulgaristan'da Elena'da enterne edilen Yunan tebaasından Constantin Sof Constantinidis'e 1 kat elbise bir gömlek 2 i gömleği 2 çift çorap bir yn yelek 2 havlu ve 2 don olan bir paket gönderilmesi için izin istenmiřtir²⁶³. 8 Ekim 1943'de Yunan Büyükelçiliği, Almanya'da bulunan esir Yunanlılar için yiyecek maddeleri ve tütün içeren 10 adet kolinin gönderilmesi için izin talebinde bulunmuş ve bu talepler uygun grlmřtir²⁶⁴. 1944 ocağından itibaren Bulgaristan üzerinden cemiyet vasıtasıyla gönderilen yardımlar Almanya ile ilişkilerin kesilmesi zerine Bulgaristan yolunun kapanması sonucunda durdurulmuştur. Bu nedenle İzmir ve İstanbul'dan toplanan yardım kolileri Kahire yoluyla sevkleri için şimendiferle Adana'ya gnderilmiřtir²⁶⁵.

Kızılay Genel Merkezi 23 Mayıs 1944'de İngiliz, Fransız ve Belçika savaş eserlerine gidecek olan kolilerin PTT tarafından bir müddet kabul edilmeyeceğini Başbakanlığa vermiřtir²⁶⁶.

Avrupalı temsilciliklerinin 1944 yılında da Komisyona yardım talepleri devam etmiştir. İzin verilen taleplerden biri 22 Haziran 1943'de Yunanistan Sefareti'nin, sonradan öğrendiği İtalya'daki Yunan esirlere gönderilmek üzere sigara ve yiyecek maddeleri (kuru incir, fındık vb) içeren 10 kolinin gönderilmesi olmuştur. Yine Fransa Sefareti'nin Almanya'daki savaş esirlerine her ay gönderdiği kolilere ek olarak, kuru incir ve üzüm içeren ayda 5 kiloluk 5000 kolinin alınmasına ve Fransız esirlere gönderilmesine, gelecek üç aylık devrede sınırlı olmak şartıyla kuru incir ve üzüm içeren 5 kiloluk ayda 1000 ek kolinin gönderilmesine 4 Aralık 1942 tarihli kararına bağlı olarak istisnai olarak izin verilmiştir. Başbakanlık, Komisyonun bu kararlarının uygulanması için 22 Haziran 1943'de izin vermiřtir²⁶⁷. Böylece savaş yılları boyunca Fransa, Belçika, Hollanda, Polonya, Yugoslavya ve diğer devletlerin elçilikleri tarafından her ay hazırlanan çeşitli yiyecek, içecek ve giyecek malzemeleri içeren

²⁶² KA, 1812/ 0147; 0055.

²⁶³ KA, 1812/ 0171.

²⁶⁴ KA, 18 12/ 0145; 0146.

²⁶⁵ KA, 1918/ 0360; 0361; 0362.

²⁶⁶ KA, 1918/ 0185; 0186; 0187.

²⁶⁷ BCA, 030.10.0.0. 179.236.3.

koliler; Türk Dışışleri, Ticaret ve Gümrük ve İnhisarlar Vekaletleri ile Kızılay temsilcilerinden oluşan Savaş Esirleri Komisyonu tarafından belirlenen ve Başbakanlık tarafından uygun görülen yardımlar, Türk Kızılay Cemiyeti vasıtasıyla Almanya ve Almanya'nın işgali altındaki yerlerdeki esir kamplarına gönderilmişlerdir²⁶⁸.

Yapılan arşiv çalışmalarında Rusya, İtalya ve Alman Sefaretlerinin yardım taleplerine çok fazla rastlanmamıştır. Sadece Alman Sefareti'nin, 28 Aralık 1943 tarihinde Komisyona İngiliz İmparatorluğundaki Alman savaş esirlerine her ay göndermek istediği 600 koli hakkındaki yaptığı talep üzerine, Almanya'da bulunan savaş esirlere diğer savaşı devletler için kabul edilen esaslar dairesinde yiyecek yardımının yapılmasına izin verilmiştir. Buna göre İngiltere İmparatorluğundaki Alman esirlere ayda fındık, kuru üzüm, incir, tütün, domuz eti, kurutulmuş ve tuzlu balık ihtiva eden yiyeceklerden oluşan 5'er kiloluk 500 koli yardımın gönderilmesi kararı alınmıştır²⁶⁹. Ancak Müttefik Devletler'in Türkiye'ye uyguladığı baskıyla; Türkiye önce 20 Nisan 1944 tarihinde Almanya'ya krom satışını durdurmuş daha sonra 2 Ağustos 1944 tarihinde de TBMM'nin kararla ticari ve diplomatik ilişkilerini kesmiştir²⁷⁰.

Türkiye, 1929 Cenevre Antlaşması'nın tarafsızlara ait ödevlerine dair kısmında 38. maddesine dayalı olarak İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı ilk günden itibaren savaşta esir düşen asker ve subaylara Türkiye'deki Büyükelçilikler vasıtasıyla Kızılay Cemiyeti eliyle Posta Müdürlüğü'nün idaresinde gönderilen iaşe kolyeleri ve mektuplar parasız gönderilmiştir. Ancak Gümrük ve posta idaresince kontrol edilerek transit olarak sevk edilen koli ve mektup yollama işleri 2 Ağustos 1944'ten sonra sona ermiştir. Bu sebepten dolayı Kızılay Genel Merkezi, İstanbul ve İzmir şubelerindeki posta servislerini kapatmıştır²⁷¹. Hatta İstanbul Kızılay Şubesi 4 Ağustos 1944'ten itibaren konsolosluklara yolların kapalı olmasından dolayı esirlere gönderilen yiyecek maddelerinden oluşan kolileri almayacağını bildirmiştir²⁷². Bu gelişmeler üzerine Almanya'da bulunan savaş esirlerine gönderilen kuruyemiş, domuz eti, tahta kutularda taze, tuzlu, kurutulmuş veya tütsülenmiş balık, sebze ve balık konserveleriyle tütün,

²⁶⁸ BCA, 030.10.0.0. 232.563.31.

²⁶⁹ BCA, 030.10.0.0. 179.236.8.

²⁷⁰ Mücahit Özçelik, İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2010. Cilt: 1, Sayı: 29, s. 264; Ayrıntılı bilgi için bakınız Ramazan Çalık, "Türk-Alman İlişkileri", Türkler, Cilt: 16, Ankara, 2002, s. 813-823.

²⁷¹ KA, 1918/ 0378.

²⁷² KA, 1918/ 0228.

sigara, içki ile sınırlandırılmış olan paketlerin yollanması durdurulmuştur. Türk Dışışleri Bakanlığı'ndan Kızılay'a gönderilen 6 Eylül 1944 yazıda; savaş esirleriyle Alman işgali altında bulunan ülkelerin ihtiyaç sahibi halkına yardım paketlerinin gönderilmesinin durdurulduğu bilgisi verilmiştir. Bunun üzerine Bakanlar Kurulu'nun 9 Ağustos 1944'de toplantısında alınan kararla o günlerde içeriği kuruyemiş, domuz eti mamulâtı, tahta kutularda taze, tuzlu, kurutulmuş veya tütülenmiş balık, sebze ve balık konserveleri, tütün, sigara ve içki paketlerinin gönderilmesi, Türkiye'nin Almanya ile olan siyasi ve ekonomik ilişkilerinin kesilmesinden dolayı bütün ülkeler için tamamen durdurulmuştur. 13 Ağustos 1944 tarihinde Müttefik Devletler, Uluslararası Kızılhaç Cemiyeti ve İngiliz Sefareti aracılığıyla Türkiye'den bu yardımların devam etmesini istemiştir. Bu talebe olumlu bakan Türkiye, yiyecek, içecek ve giyecek maddelerinin eskiden olduğu gibi gönderilmesine devam edilmesine tekrar izin vermiştir. Ancak Türk Dışışleri Bakanlığı, Başbakanlığa 6 Eylül 1944 tarihli yazıda yukarıda cins ve türleri verilen bu yardımların yalnız İngiltere'ye mi yoksa diğer devletler ve Almanya işgali altındaki yerlerde enterne edilmiş Türk öğrenci, memur ve diğer vatandaşlara da gönderileceği konusunda tereddüt yaşandığını bildirmiştir. Başbakanlık, ilgili ülkelere Almanya ile ilişkilerin kesilmesine rağmen bu isteğin herkes için aynı olduğunu ve yardımların eskisi gibi devam etmesi gerektiği bildirilmiştir²⁷³. Böylece Türkiye savaşın son yılları olmasına rağmen tüm ülkelere aynı mesafedeki konumunu korumaya çalışmıştır. Bu tutumuyla herkesin takdirini kazanmıştır. Burada şunun altını çizmek gerekir ki Türk Kızılayı savaş esirleri için koli yardımı, aileleriyle haberleşmeleri ve mübadelelerinde ırk, dil ve din ayrımı yapmaksızın aynı ciddiyeti ve şefkati misyonuna uygun şekilde her devlete aynı şekilde göstermiştir. İstanbul Kızılay Şubesi'nden Almanya ve İtalya'da enterne edilen savaş esirlerine Avrupalı devletlerin başkonsoloslukları tarafından yapılan yardımlara İstanbul Paket Postanesi Müdürlüğü aracılığıyla devam edilmiştir²⁷⁴. Komisyon daha sonra 14 Eylül 1944'de ilgili devletlerin Rusya'da bulunan Polonyalı esirler için koli göndermesine izin vermiştir²⁷⁵. Kızılay 28 Eylül 1944'de de Almanya'daki savaş esirlerine Noel için her yıl olduğu gibi 100 koli hediye gönderilmesine aracılık etmiştir²⁷⁶.

²⁷³ BCA, 030.10.0.0. 232.563.31; BCA, 030. 10.0.0. 178. 233.20.

²⁷⁴ KA, 1918/ 0075; 0054.

²⁷⁵ KA, 1918/ 0378.

²⁷⁶ KA, 1812/ 0051; 0052.

Savaş Esirleri Komisyonu, 15 Ekim 1944 aldığı ve Başbakanlığın onayladığı kararlara göre; Almanya ve Almanya'nın işgali altındaki yerlerde bulunan savaş esirleri ve zor durumdaki halka İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Polonya, Yugoslavya veya diğer devletlerin elçilikleri tarafından her ay yiyecek, içecek ve giyecek malzemesi gönderilmesine devam edilmesi kararını almıştır²⁷⁷. Bu karar sonrasında 4 Aralık 1944'de de deniz yolu ile Mersin ve İskenderun üzerinden Mısır ve Marsilya'ya gönderilecek olan eşyaların sevklerini yapmıştır²⁷⁸.

Kızılay Cemiyeti'nin İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı günlerden itibaren savaştan devletlerin savaş esirlerine hazırlanan posta kolilerini tren ve deniz yoluyla gönderilmiştir²⁷⁹. Bu bağlamda 1939'da Berlin Başkonsolosu olarak görev yapan ve bu yardımların yapılmasında bizzat bulunan Feridun Cemal Erkin, yardımların ne kadar zor şartlar altında yapıldığını şu cümleleriyle anlatmıştır:

“1940'da Fransa'nın mağlup olarak savaş dışı kalmasından ve Dunkerque faciasından sonra, Almanların eline geçen on binlerce Fransız ve İngiliz esirine gıda maddeleri gönderilmek üzere, İngiltere ve Fransa Büyükelçilikleri Hükümetimizden bu maddelerin sağlanmasını rica etmişlerdi. Yunanistan'ın Alman orduları tarafından işgali üzerine, Yunanistan halkına da aynı suretle gıda maddeleri gönderilmesi ricası tekrarlandı. Savaş durumu dolayısıyla her tarafta darlaşan yiyecek maddelerinin kıtlığı bu müracaatların gerekçesini izah ediyordu. Hükümetimiz, Dışişlerinde benim başkanlığım altında Bakanlıklar arası (Ticaret- Gümrük, Ulaştırma) bir komisyon teşkil etti. İşe başladık. Ticaret Bakanlığınca verilen lisanslarla Fransız ve İngilizlere sağlanan gıda paketleri sefaretlerine teslim ediliyor ve onlar sevkini kendi imkânlarıyla sağlıyorlardı. Memleketimizde de çok darlaşan bu maddelerin tedariki bize ve özellikle bana, büyük zorluklar yüklüyordu. Yunanistan'a gönderilecek paketler, bir de ulaştırma yani gemi bulma sorununu ortaya çıkartmıştı. Ulaştırma Bakanlığı Kurtuluş gemimizi bu işe bağladı²⁸⁰.”

6.2. İngiliz Konsolosluklarının Türkiye Kızılay Cemiyeti Vasıtasıyla Almanya ve İtalya'da Enterne Edilen Savaş Esirlerine Gönderdiği Yardım Paketleri

İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı günlerde Fransa, Almanya, İngiltere, ABD gibi birçok devlet savaş esirlerine kabul ettikleri Cenevre Sözleşmesi maddelerine uygun davranma kararı almışlardır. Ancak savaş sırasında milyonlarca insan çok farklı

²⁷⁷ Komisyonunda 1944 yılında Kızılay temsilcisi Saim Uçar, Ticaret Vekili Süreyya Anamur, Gümrük Vekili Celadet Barbaros, Dışişleri Bakanı Nedim Veysel görevlidir. BCA, 030.10.0.0 178. 233.20.

²⁷⁸ KA, 1918/ 0363; 0364; 0365; 0366; 0367; 0368; 0369; 0370; 0371; 0375; 0376; 0377;0370; 0053.

²⁷⁹ KA, 1918/ 0376.

²⁸⁰ Konuyla ilgili ayrıntı bilgi için bkz; Feridun Cemal, Erkin Dışişlerinde 34 Yıl Anılar-Yorumlar, Cilt: I, TTK, Ankara, 1987; Koç, s. 109, 110.

koşullarda esir alınmış olup bu esirlere “mükemmelden barbarlığa” kadar değişen muameleler yapılmıştır. Öyle ki savaş boyunca ABD ve İngiltere Mihver esirlerine (Pow) yönelik davranışlarında Lahey ve Cenevre Sözleşmelerinin maddelerine uyarken Almanya’nın İngiliz, Fransız ve Amerikalı savaş esirlerine nispeten iyi davrandığı ancak Sovyet, Polonyalı ve diğer Slav savaş esirlerine soykırıma varan muamelede bulundukları bilinmektedir. Almanların savaşta ele geçirdikleri yaklaşık 5.700.000 Kızıl Ordu askerinin sadece 2.000.000 kadarı sağ kaldığı; 1941’deki Almanya’nın işgali sırasında da yakalanan 3.800.000 Sovyet askerinin 2.000.000’den fazlasının açlıktan öldükleri tespit edilmiştir. Diğer taraftan Sovyetlerin de yüz binlerce Alman savaş esirini Gulag’ın çalışma kamplarına yerleştirdiği ve burada öldükleri bilinmektedir. Yine Japonların savaş boyunca İngiliz, Amerikan ve Avustralyalı savaş esirlerine kötü davranmamasına rağmen esirlerin sadece %60’ının savaştan sağ kurtulduğu bilinmektedir. Bu nedenlerden dolayı savaştan sonra Almanya ve Japonya savaş hukukunun temel ilkelerine uymadıkları gerekçesiyle savaş suçlarından yargılanmışlardır. Savaş boyunca savaşın karanlık tarafında kalan talihsiz savaş esirlerine yardım eli ise Kızılhaç ve Kızılay tarafından uzatılmıştır²⁸¹.

İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra savaşan devletler dünyanın neresinde olursa olsun esir düşen insanlarına Uluslararası Kızılhaç Örgütü ve her ülkenin Kızılhaç ve Kızılay Cemiyetlerine başvurarak yardım kolileri için belirlenen kurallar dahilinde yardım yapmıştır. Bu kapsamda Türkiye’nin Dışişleri Bakanlığı bünyesinde oluşturduğu Ticaret, Gümrük ve İnhisarlar Vekaletleriyle ve Kızılay Cemiyeti temsilcilerinden oluşan Savaş Esirleri Komisyonu’na da yardım yapmak isteyen devletler birçok yardım talebinde bulunmuşlardır. O günlere ait komisyon raporları incelendiğinde en çok yardım talep eden devletlerden birinin İngiltere olduğu görülmektedir. Öyle ki savaşın son günlerine kadar esirleri için Türkiye’deki Konsolosluklar ve Sefaretlerin hazırladıkları yardım kolileri Türkiye Kızılay Cemiyeti vasıtasıyla ilgili ülkelerin esirlerine gönderilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında arşiv belgelerinde tespit edilen ilk yardım taleplerinden biri İngiltere’ye aittir. 5 Eylül 1940’de İngiltere’nin Ankara Büyükelçisi ve Büyükelçilik Ticaret Ataşesi’nin Kızılay Genel Merkezi’ne gelerek Almanya’daki İngiliz savaş esirlerine yapılacak gıda yardımına aracılık etmesi istenmiştir. Bu

²⁸¹ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/477235/prisoner-of-war-POW>.

kapsamda İngiltere'nin Almanya'daki savaş esirleri için ayda 100 adedi geçmeyecek ve her birinin ağırlığı da 5 kilodan fazla olmayacak kolilerin gönderilmesi için Kızılay'dan yardım talebinde bulunmuştur. Gönderilecek yardım paketleri; çikolata, bisküvi, konserve, bonbon şekeri, sigara, tütün, yün örme eşya ve erkek çorabından oluşmaktadır. Bu talep, yetkili komisyon tarafından görüşülüp karara bağlandıktan sonra Bakanlar Kuruluna iletilmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından 17 Eylül 1940'de alınan bir kararla söz konusu yiyecek maddeleri, bonbon, çikolata, sigara, tütün ve giyecek malzemelerinin Kızılay vasıtasıyla yurtdışına çıkartılmasına izin verilmiştir²⁸². Böylece Bakanlar Kurulu kararnamesi ile İngiltere'nin Büyükelçiliği tarafından Kızılay Cemiyeti vasıtasıyla Almanya'daki İngiliz savaş esirlerine gönderilecek çikolata ve bonbonun gönderilmesine Ticaret, Gümrük ve İnhisarlar Vekilliklerine ve Kızılay Cemiyeti'ne yetki verilmiştir²⁸³.

1 Ekim 1940'de Başbakanlığın onayıyla Kızılay Cemiyeti vasıtasıyla Almanya'daki İngiliz esirlerine 5'er kiloluk koliler halinde bisküvi, konserve, sigara, tütün, yün eşyası ve erkek çorap gönderilmiştir²⁸⁴. Başbakanlık ve Kızılay arşiv belgelerinde İngiltere'nin Almanya'da bulunan İngiliz savaş esirleri için yardım talepleri ve kolilerin gönderilmesinin 1941 yılında da devam ettiği görülmektedir²⁸⁵. Ancak Almanya ve İtalya'da esir kamplarında tutulan savaş esirlerine yönelik olarak Kızılay aracılığıyla gönderilen yardım kolilerinin sevk işlemleri 1941 Haziran'ından itibaren yolların kapalı olması nedeniyle bir süre durmuş, 1941 Eylül'ünden itibaren de yeniden başlamıştır. 1941 Temmuz-Ağustos'unda Almanya'da bulunan esirlerine yardım kolisi gönderemeyen İngiliz Konsolosluğu, 29 Eylül 1941'de 20 yardım kolisini göndermek için Kızılay'a teslim etmiştir. Bu kolilerin içerisinde balık konservesi, sabun, tütün ve farklı konserve bulundığı; ancak kolilerin ağırlığının İngilizlere verilen kontenjandan daha fazla olduğu halde kolilerin şeklini bozmamak amacıyla bir defaya mahsus koliler bu şekilde kabul edilerek, gönderildiği kayıtlara geçmiştir. Yine 1941 yılında Almanya'da enterne edilen İngiliz savaş esirlerine gönderilmek üzere 1.000 adet yorganı da Kızılay'a teslim etmiştir. İngiltere, kendi sömürgeleriyle Türkiye dışındaki kendi kurum ve kuruluşlarının Almanya'daki İngiliz savaş esirlerine

²⁸² BCA, 030.18.1.2.92.91.10.

²⁸³ KA, 2416/ 65.

²⁸⁴ KA, 2416/ 64.

²⁸⁵ Keser, Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal, s. 566.

gönderilecek yardım kolilerinin Kızılay vasıtasıyla gönderilmesini istemiştir. Bunu kabul eden Türkiye, alınan bir kararla Türkiye dışından gönderilecek ve esirlere Kızılay vasıtasıyla teslim edilecek kolilerin herhangi bir sınırlamaya tabii olmadığını kabul etmiştir. Ayrıca yardım kolilerinin uluslararası anlaşmalara aykırı maddeler içermemesi için bunların daha önceden gönderildiği ülkelerde Kızılhaç temsilcileri tarafından kontrol edilmesi, ambalajlarının uluslararası standartlara uygun yapılması ve üzerlerine “Transit” ibaresinin yazılması gerektiği bildirilmiştir. Bu şartlarda transit olarak Türk gümrüklerine gelecek olan sandık ve balyaların üzerine Kızılay damgasının basılacağı belirtilmiştir²⁸⁶. Ulaşılabilen Komisyon raporlarında da bu yardımların çoğunlukla Almanya işgali altında olan esir kamplarına gönderildiği görülmektedir.

Bu kapsamda Kızılay arşiv belgelerinde; İzmir İngiliz Konsolosluğu’nun Almanya ve İtalya’daki savaş esirlerine gönderilmek üzere Türkiye Kızılay Cemiyeti’ne teslim ettiği yardım kolilerinin içeriğine bakıldığında her çeşit çamaşır, battaniye, sigara, kuru meyve, şekerleme, çikolata, bisküvi, peynir, balık ve diğer konservelelerin olduğu görülmektedir. Yine bu yardımların listelerine bakıldığında çoğunlukla Almanya’daki Oflag, Stalag, Dulag, Marlag ve Milag vb. kamplardaki savaş esirlerine gönderildiği tespit edilmiştir²⁸⁷. Listelerde yardımın yapıldığı tarih, esir adı-adresi, koli

²⁸⁶ Sayı vermeden İngiltere Sefareti Türk makamlarına yaptıkları bir başka müracaatta ise bir defaya mahsus olmak üzere ihracına müsaade edilmiş olan 300 pamuklu yorganın Almanya’daki savaş esirlerine sevk edilebilmeleri için İstanbul Başkonsolosluğu vasıtasıyla bilgi verildiği belirtilmiştir. KA, 2576/ 46; BCA, 030.10.0.0. 179.235.16.1-5.

²⁸⁷ Türkiye, Kızılay Cemiyet vasıtasıyla Türkiye’den Avrupalı temsilcilikler tarafından gönderilen yardımlara ait belgelerde adına çokça rastladığımız “Oflag, Stalag, Dulag, Marlag ve Milag” olarak geçen yer isimleri; Alman Hükümeti’nin çok şubeli olarak Birinci Dünya Savaşı’nda 1899 Lahey Sözleşmesi’nin maddelerine uygun olarak kurduğu esir kamplarıdır. Bu kamplarda İkinci Dünya Savaşı’nda 1929 Cenevre Sözleşmesi’nin gereklerine uygun olarak; 1940-1945 yılları arasında milyonlarca savaş esiri enterne edilmiştir. Ulaşılabildiğimiz kaynaklarda Uluslararası Kızılhaç Örgütü’nün savaş boyunca yiyecek ve giyecek eşyalarını dünya genelinde her bir savaş esirine tek tek ulaştırdığı görülmektedir. Ancak kaynaklarda Nazi yönetiminin bu kamplar kurulurken kabul ettikleri Cenevre Sözleşme hükümlerine uymadığı, giden bu yardımların nadiren savaş esirlerine dağıtıldığı bilgisi hakimdir. Tez çalışmamızda üzerinde çalıştığımız Kızılay arşiv belgeleri arasında tespit edilen yardım listelerinde bu kampların farklı şubelerinde tutulan esirlere çokça yardım kolisi gönderildiği görülmüş ancak esirlerin birebir aldıklarına dair çok net verilere rastlamamıştır. Belgelerde adı geçen kampların isimleri ve görev kapsamı özetle şöyledir: İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte Alman Ordusu, her birine Roma rakamları vererek 17 askeri bölgeye göre numaralandırdığı çokça esir kampı açmıştır. Bunlardan geçiş kampı olarak adlandırılan Dulag veya Durchgangslager savaş esirleri için bir toplama ve istihbarat toplama merkezleridir. Dulag Luft veya Luftwaffe’den der Durchgangslager: bu kampta Hava Kuvvetleri savaş esirlerinin geçiş kamplarıdır. Frankfurt’taki ana Dulag Luft kampı, Müttefik savaş esirlerinin sorgulanması sonrası bilgi alınması için kullanılmıştır. Heilag veya Heimkehrerlager: geri dönüş kampları olarak geçen bu kamp esirlerin iadesi için kurulmuştur. Ilag ve Jlag veya Internierungslager: sivil toplama kamplarıdır. Marlag veya Marine-Lager, esir düşen donanma personeli için kurulan deniz kampıdır. Milag veya Marine-Internierten, Lager: Esir düşen tüccar denizciler için kurulan toplama kamplarıdır. Oflag veya Offizier-Lager: Memurlar için kurulan esir

adedi ve koli içerisine konulan malzemelerin miktarları çok düzgün bir şekilde yazılmıştır. Ayrıca Türkiye’de bulunan İzmir, İstanbul ve Ankara’da bulunan İngiliz Konsoloslukları hayırsever insanlardan topladıkları yardımları da bulundukları şehirlerin Kızılay şubelerine teslim etmişlerdir.

Bu bağlamda İzmir Kızılay şubesine teslim edilen ve genel merkeze üst yazı ile gönderilen kolilere ait sayısal veriler Tablo 1’de gösterilmiştir.



kamplarıdır. Stalag veya Stammlager temel kamp olarak geçen bu kamplarda, askere alınmış personel için kurulan kamplardır. Yine Stalag Luft veya Luftwaffe-Stammlager Alman Hava Kuvvetleri tarafından Müttefiklere ait uçak mürettebatı için kullanılan kamptır. Ayrıntılı bilgi için; Donald B. Prell 2nd Platoon, Anti-Tank Company 422nd Infantry Regiment 106th Infantry Division, www.IndianaMilitary.org; Rieger, Susanne; Jochem, Gerhard (2011). “A brief history of Nuremberg POW camps” http://www.b24.net/pow/The_Nuremberg_POW_camps_1939-1945.htm; Captive Audience: Camp Entertainment and British Prisoners-of-War in German Captivity, 1939-1945, Popular Entertainment Studies, Vol. 5, Issue 1, pp. 58-73. ISSN 1837-9303 © 2014.

Tablo-1: Türkiye İngiliz General Konsoloslugu'nun 1940-1944 Yılları Arasında Almanya ve İtalya'daki Savaş Esirlerine Gönderdiği Bazı Günlere Ait Yardım Kolilerinin Adedi ve Muhteviyatları*

Tarih	Koli Adedi	Ambalaj	Her nevi çamaşır battaniye yorgan vb.	Sigara	Kuru meyve	Şekerleme	Balık konservesi	Diğer konserveler	Çikolata	Bisküvi	Peynir	Yekûn Kg/g
25.01.1941	3	2.525	1.586	0.694	0.345	2.200	2.305	0.880	0.240	0.600	2.700	14.135 ²⁸⁸
11.02.1941	66	65.552	-	1.065	48.725	85.913	32085	6.080	-	46.195	23.980	305.595 ²⁸⁹
24.02.1941	68	1250	-	1.680	89.250	75.980	39150	40.600	-	20.750	32.500	323.660 ²⁹⁰
11.03.1941	68	31.695	-	1.514	78.837	78.000	44525	33570	-	51.600	32.500	331141 ²⁹¹
09.04.1941	199	59.000	-	13.350	646.880	80.000	36.800	44.800	-	32.500	32.500	945.830 ²⁹²
16.05.1941	173	34.900	-	470	778.200	-	-	-	-	-	-	813.570 ²⁹³
23.05.1941	159	51.300	-	6.800	488.000	78.000	40.800	31.000	-	31.000	32.500	760.900 ²⁹⁴
21.06.1941	295	33.900	-	7.420	286.800	89.000	39.000	32.5000	-	32.500	32.500	547620 ²⁹⁵
01.08.1941	255	71.900	-	8.000	546.180	88.000	39.600	37.950	-	34.500	32.500	1.249.630 ²⁹⁶
02.09.1941	15	4.555	-	8.980	50.770	12.665	-	-	-	-	-	72.270 ²⁹⁷
10.11.1941	190	57.0000	-	-	87.400	-	-	-	-	-	-	1.444.000 ²⁹⁸
14.11.1941	300	6000	-	14.4000	-	-	-	-	-	-	-	150.000 ²⁹⁹

²⁸⁸ KA, 2574/ 41; 41.1; 41.2.

²⁸⁹ KA, 2574/ 40; 40.1; 40.2; 40.3.

²⁹⁰ KA, 2574/ 39; 39.1.

²⁹¹ KA, 2574/ 38; 38.1.

²⁹² KA, 2574/ 37; 37.1.

²⁹³ KA, 2574/ 36; 36.1.

²⁹⁴ KA, 2574/ 35; 35.1.

²⁹⁵ KA, 2574/ 34; 34.1; 34.2.

²⁹⁶ KA, 2574/ 33; 33.1; 33.2.

²⁹⁷ KA, 2574/ 32; 32.1.

²⁹⁸ KA, 2574/ 30; 30.1.

²⁹⁹ KA, 2574/ 29; 29.1.

Tarih	Koli Adedi	Ambalaj	Her nevi çamaşır battaniye yorgan vb.	Sigara*	Kuru meyve*	Şekerleme	Balık konservesi	Diğer konserveler	Çikolata	Bisküvi	Peynir	Yekûn Kg/g
18.11.1941	200	4.000	-	96.000	-	-	-	-	-	-	-	100.000 ³⁰⁰
04.12.1941	567	15.830	1.530	4.340	262.625	6.026	8.560	8.000	-	7.000	7.360	321.270 ³⁰¹
17.12.1941	572	9.400	925	5.820	90.055	17700	9.000	8.700	-	7.000	8.900	157500 ³⁰²
31.03.1942	622	-	2.450	4.500	2.781.200	14.750	9.800	16850	5.000	600	150.190	382.000 ³⁰³
11.03. 1942	573	10690	12600	6.050	131.900	-	-	-	-	7100	8.400	203.000 ³⁰⁴
29. 09.1942	624	-	102.000	108.000	-	-	-	-	-	-	-	220.000 ³⁰⁵
26.05.1943	690	138.000	-	-	3.312.000	-	-	-	-	-	-	3.450.000 ³⁰⁶
30.06.1943	596	119.200	-	-	2.860.800	-	-	-	-	-	-	2.980.000 ³⁰⁷
19.08.1943	150	30.000	-	-	720.000	-	-	-	-	-	-	750.000 ³⁰⁸
07.12.1943	150	30.000	-	-	720.000	-	-	-	-	-	-	750.000 ³⁰⁹
09.11.1943	160	33.150	-	-	73.900	11.4000	4.525	-	-	-	4.500	800.000 ³¹⁰
23.12.1943	150	30.000	-	-	72.000	-	-	-	-	-	-	750.000 ³¹¹
18.04.1945	150	135.000	-	-	615.000	-	-	-	-	-	-	750.000 ³¹²
Toplam	6.995											

* İşaretli olanlar ihracı serbest mevad.

³⁰⁰ KA, 2574/ 27; 27.1.

³⁰¹ KA, 2574/ 16; 16.1; 16.2; 16.3.

³⁰² KA, 2574/ 15; 15.1; 15.2; 15.3

³⁰³ KA, 2694/ 120; 120.1; 120.2; 120.3.

³⁰⁴ KA, 2694/ 119; 119.1; 119.2; 119.3.

³⁰⁵ KA, 2694/ 142.1; 142.2; 142.3; 142.4; 142.5; 142.6; 142.7; 142.8.

³⁰⁶ KA, 1807/ 14; 14.1.

³⁰⁷ KA, 1807/ 27; 27.1.

³⁰⁸ KA, 1807/ 2; 2.1.

³⁰⁹ KA, 2775/ 52; 52.1.

³¹⁰ KA, 2775/ 128; 128.1; 128.2.

³¹¹ KA, 2775/ 56; 56.1.

³¹² KA, 2416/ 31; 31.1.

Tablo 1’de görüldüğü üzere İzmir İngiliz Konsolosluğu tarafından İzmir Kızılay Şubesi’ne resmi tutanaklarla 6.995 esir kolisi teslim edilmiştir. Tablodan 1940-1945 yıllarının bazı günlerinde adı geçen malzemelerden çoğunlukla ambalaj ve kuru meyvenin gönderildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca 1941 yılında her çeşit ürünün kolilerde olduğu görülürken 1943 yılında ürünlerin çeşitlerinin ve miktarlarının azlığı dikkat çekmektedir. Ancak ürünlerdeki bu azalmanın neye bağlı olduğu o günlere ait başka listelere ulaşılamamasından dolayı kesin olarak söylenemese de savaşın ilerleyen yıllarında dünyada ve Türkiye’de yaşanan iktisadi zorluklarla yakın ilgisi olduğu yadsınamaz. Öyle ki savaşa girmemesine rağmen fiyat artışlarında Türkiye dünyada ilk sıradadır. Savaş yıllarında gıda maddelerinde ki fiyat artışı dikkat çekici boyutlarda olmasına rağmen Türkiye’de bulunan İngiliz temsilcilikleri yardım kolilerini iç ihmal etmeden, büyük bir hassasiyetle her daim hazırlamışlardır. Bu kolilerden 14 Ekim 1941’de 563. Stalag kampına giden koli sahibi bulunamadığı için Kızılay’a geri iade edilmiştir. Yine İngiliz Sefiri Filistin’den Almanya’daki savaş esirlerine gönderilen 7 çuval içinde 49 koli ıslah ederek tekrar iade etmek üzere Kızılay koli memurundan aldığını bildirmiştir³¹³.

İzmir İngiliz Konsolosluğu’nun Almanya’daki esirlerine gönderilmek üzere hazırladığı paketler, yolların kapalı olmasından dolayı gecikerek de olsa sevkleri için postaneye teslim edilmişlerdir. Bu durumda olan ve 5 Mayıs 1942’de İzmir Kızılay Şubesi aracılığıyla postaya teslim olunan 381 kolinin muhteviyatı ve esirlerin isim ve adreslerini gösteren listeler Kızılay merkezine bildirilmiştir³¹⁴. İngiliz Elçiliği 1944 Nisan’ında yiyecek ve içecek kolilerin gönderilmesi dışında farklı bir istekte bulunmuştur. Buna göre 7 Nisan 1944’de Suriye’de esir olan Türk asıllı iki İngiliz savaş esirine 2 ud gönderilmesini komisyondan talep etmiştir. Bu talep kabul edilerek ilgili savaş esirine gönderilmiştir³¹⁵.

Savaşın son yılında İzmir Kızılay Şubesi 29 Ocak 1945’te Kızılay merkezine gecikmeli olarak koli yardımı yapan İngiliz General Konsolosluğu’nun milliyeti ve koli

³¹³ İrfan Bülbul, “İkinci Dünya Savaşının Türkiye’de Sosyal Hayata Olumsuz Yansımaları”. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, 2012, s. 5; KA, 2574/ 73.

³¹⁴ KA, 2694/ 121.

³¹⁵ KA, 1918/ 0221; 0222.

miktarının kayıtlarını listeleyerek bildirmiştir. Buna göre; savaş esirlerine 1944 yılı boyunca 4899 kilo ağırlığında 980 koli yardım gönderilmiştir³¹⁶.

Türkiye’de bulunan İstanbul İngiliz Konsolosluğu da İkinci Dünya Savaşı boyunca pek çok yardım paketini Almanya (Oflag-Stalag kamplarında) ve İtalya’da enterne edilen savaş esirlerine göndermek üzere İstanbul Kızılay Şubesine teslim etmiştir. Günün koşullarında Türkiye’de yaşayan İngiliz ve hayırsever insanlardan destek alınarak oluşturulan yardımlar aylık olarak muhteviyatları ve miktarıyla İstanbul Şubesi’ne teslim edilmiştir. Bu miktarlar ve aylık olarak ayrıntılı bir şekilde aşağıda Tablo 2’de verilmiştir.



³¹⁶ KA, 2416/ 41.1.

Tablo-2: Türkiye İngiliz General Konsoloslugu’nun 1940-1945 Yılları Arasında Bazı Aylara Ait Almanya ve İtalya’daki Savaş Esirlerine Gönderdiği Yardım Kolilerinin Adedi ve Muhteviyatı*

Tarih	Koli Adedi	Ambalaj	Balık konservesi	Çeşitli Konserve	Çikolata	Şekerleme	Kitap *	Ayakkabı *	Bisküvi	Peynir	Sabun	Pipo tütünü	Domuz	Çamaşır	Koli*	Ambalaj*	Tütün/ Sigara*	Kuru Meyve* kg/g
Ekim 1940	127	69.470	74.040	107.890	-	123.960	-	-	45.930	61.920	-	-	-	102.400	112	59.720	120.570	342.320 ³¹⁷
Kasım 1940	77	26.520	29.730	21.173	-	32.800	-	-	56.880	24	-	-	-	100.090	-	-	21.050	49.450 ³¹⁸
Ocak 1941	129	60.855	79.900	124.940	-	125.000	-	-	46.950	59.845	-	-	-	138	183	48.150	15.940	832.590 ³¹⁹
Mart 1941	152	91.200	79.990	124.900	-	125.000	-	-	47.000	61.600	32.970	-	-	184.580	326	133.180	186.190	1.219.680 ³²⁰
Nisan 1941	150	81.200	79.600	125.000	62.000	125.000	-	-	47.000	-	-	-	-	-	356	157.700	227.420	1.404.730 ³²¹
Mayıs 1941	136	75.142	80.000	125.000	-	125.000	4.800	31.150	47.000	62.400	12.580	14.500	-	134.281	401	183.250	234.480	1.490.820 ³²²

³¹⁷ KA, 2574/ 46.2.

³¹⁸ KA, 2574/ 46.1.

³¹⁹ KA, 2574/ 46.3.

³²⁰ KA, 2574/ 46.

³²¹ KA, 2574/ 46.5.

³²² KA, 2574/ 46.6.

Tarih	Koli Adedi	Ambalaj	Balık konservesi	Çeşitli Konserve	Çikolata	Şekerleme	Kitap	Ayakkabı	Bisküvi	Peynir	Sabun	Pipo tütünü	Domuz	Çamaşır	Koli*	Ambalaj*	Tütün/ Sigara*	Kuru Meyve* kg/g
Haziran 1941	126	67.020	80.000	125.000	16.000	125.000	-	-	47.000	62	19.460	-	-	52.720	144	28.800	2.580	740.520 ³²³
Eylül 1941	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	258	342.580	762.780	20.890 ³²⁴
Ekim 1941	2	0.600	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5.700	-	-	1.200	0.800 ³²⁵
Ekim 1941	17	5.380	10.170	38.090	2.485		-	-	1.530	1.580	3.800	4.315	-	9.840	-	-	-	0500 ³²⁶
Kasım 1941	19	5.380	9.895	32.805	2.600	0.600	-	-	1.830	1.830	0.300	1.010	-	22.980	208	271.020	605.370	43.770 ³²⁷
Aralık 1941	12	5.680	1.390	14.550	2.560	3970	-	-	1.740	2.450	0.230	-	-	10.670	159	186.420	434.970	104.580 ³²⁸
Ocak 1942	23	13.910	3.790	17.240	1.950	13.290	-	-	6.590	5.610	0.200	-	-	22	249	300.830	679.160	158.180 ³²⁹
Şubat 1942	6	2.100	3.070	15.540	1.240	2.960	-	-	1.390	1.980		-	-	-	188	226.950	603.750	61.720 ³³⁰
Nisan 1942	11	2.300	3.550	15.770	0.690	8.540	-	-	0.670	3.480	-	-	-	18.560	283	269.090	535.250	499.000 ³³¹

³²³ KA, 2574/ 46.4.

³²⁴ KA, 2574/ 47.1.

³²⁵ Bu yardım İtalya'ya gitmiştir. KA, 2574/ 47.3.

³²⁶ Bu kolilerin 12'sinin içinde bulunan 42.40 ambalaj ile 11.110 çamaşır eşyası İngiliz menşelidir. Almanya'ya gitmiştir. KA, 2574/ 47.2.

³²⁷ KA, 1812/ 0224.

³²⁸ KA, 1812/ 0221.

³²⁹ KA, 1812/ 0222.

³³⁰ KA, 1812/ 0223.

³³¹ KA, 1812/ 0242.

Tarih	Koli Ade di	Ambala j	Balık konserve si	Çeşitli Konser ve	Çikolat a	Şekerle me	Kita p	Ayakka bı	Biskü vi	Peynir	Sabu n	Pipo tütün ü	Domu z	Çamaşı r	Koli *	Ambala j*	Tütün/ Sigara*	Kuru Meyve*
Mayıs 1942	11	3700	13.390	21.260	2.780	15.820	-	-	0.350	5.000	-	-	-	-	283	319.850	680.250	288.300 ³³²
Ocak 1943	302	253.770	15,330	47.000	-	-	-	-	-	-	-	-	4.000	-	-	414.000	-	721.900 ³³³
Ocak 1943	9	7.800	2400	7500	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2.200	25.100 ³³⁴
Mart 1943	310	248.800	19.000	50.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	400.000	733.200 ³³⁵
Mayıs 1943	310	249.200	19.000	50.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	401.900	731.600 ³³⁶
Haziran 1943	299	245.700	19.000	50.000	-	-	-	-	4500	-	-	-	-	-	-	-	400.000	676.800 ³³⁷
Haziran 1943	11	3.500	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	500	51.000 ³³⁸
Ağustos 1943	75	99.750	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4.500	-	-	-	990.800	- ³³⁹
Eylül 1943	68	80.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	200.500	6.700 ³⁴⁰

³³² KA, 1812/ 0243.

³³³ KA, 1807/ 29.1

³³⁴ İtalya'ya gönderilmiştir. KA, 1807/ 29.2.

³³⁵ KA, 2701/ 100.3.

³³⁶ KA, 1807/ 1; 1.1.

³³⁷ KA, 2701/ 99.4.

³³⁸ İtalya'ya gönderilmiştir. KA, 2701/ 9 9.4.

³³⁹ KA, 1807/ 5; 5.1.

³⁴⁰ KA, 2775/ 112.1.

Tarih	Koli Adedi	Ambalaj	Balık konservesi	Çeşitli Konserve	Çikolata	Şekerleme	Kitap	Ayakkabı	Bisküvi	Peynir	Sabun	Pipo tütünü	Domuz	Çamaşır	Koli*	Ambalaj*	Tütün/ Sigara*	Kuru Meyve*
Ekim 1943	123	97.000	1	1.600	-	-	-	-	-	-	-	-	2.000	-	-	-	201.000	259.600 ³⁴¹
Kasım 1943	330	108.600	16.325			40.325				15.800			11.500	-	-	-	2.640	1.452.110 ³⁴²
Toplam	2835	1.903.977	624.256	1.115.258	91615	867.265	4.800	31.150	355.340	283.581	69.340	19.825	22.000	641.981	3.150	2.941.540	7.710.500	5.103.350

³⁴¹ KA, 2775/ 124.1.

³⁴² Yardım miktarı için belgede; Noel için bu kadar fazla çıkarılmış olduğu yazıyor. KA, 2775/ 51.1.

Tablo 2'ye bakıldığında İngiliz Konsolosluğu tarafından hazırlanan ihracı izinli mevad statüsünde olan; ambalaj, balık konservesi, çeşitli konserve, çikolata, şekerleme, kitap, ayakkabı, çamaşır, bisküvi, peynir, sabun, pipo tütün ve domuz etinden oluşan 2.835 koli; ihracı izne tabi olan mevad statüsünde ambalaj, kuru meyve ve sigaradan oluşan 3150 koli İstanbul Kızılay Şubesine teslim edilmiştir. Tabloda 1941 yılında her çeşitten yoğun olarak gönderilen giyecek ve yiyecek malzemelerinin 1943'te azaldığı görülmektedir. Gönderilen malzemeler arasında en fazla kuru üzüm, sigara, ambalaj, balık ve diğer konserve çeşitleri bulunmuş, hatta bunlar neredeyse her kolide yer almıştır. Bunların yanı sıra farklı ürünlerde zaman zaman yer almıştır. Örneğin İstanbul Kızılay Cemiyeti, İngiliz Sefareti'nden 7 Mart 1941'de 215 balya içinde 6951, 11 Mart 1941'de ise 98 balya içinde 3050 adet teslim aldığı yorganı Almanya'da bulunan Stalag ve Oflag kamplarına göndermiştir³⁴³. 25 Ocak 1943'de İngiliz Sefareti Almanya'daki esirlerine 6 düzine tenis topu göndermiştir³⁴⁴. Cemiyet, 3 Mayıs 1943'ten 22 Eylül 1943'e kadar Almanya'da bulunan Oflag, Milag Marlag Nord ve Stalag kamplarına gıda maddeleri, sigaralar, tütün ve kurutulmuş meyve içeren toplam 1.163 adet koli göndermiştir. Ancak bu paketlerden 4'ü Kızılay tarafından gümrük izni olmadığı için İngiliz Sefaretine iade edilmiştir³⁴⁵. Bunların yanı sıra Savaş Esirleri Komisyonu tarafından İngiltere Sefareti'nin talebi üzerine 18 Haziran 1943'de Almanya'da esir 2000 İngiliz subayına yetecek miktarda çanak, kâse, tabak gibi eşyanın gönderilmesine izin verilmiştir³⁴⁶.

Savaş boyunca Noel'de esirlerin morallerinin ve umutların iyileşmesi için özel koliler hazırlamıştır. Bu kapsamda İngiliz Konsolosluğu savaşın son Noel'inde de daha önceki Noellerde olduğu gibi Kızılay aracılığıyla 16 Eylül 1945'te Almanya'daki İngiliz Savaş esirlerine Noel hediyesi olarak 100 kadar özel paketin gönderilmesini Komisyondan talep etmiştir. Komisyonun kabul ettiği bu talep üzerine İzmir İngiliz Konsolosluğu bu kolilerden 15'ini İzmir gümrüğünden; 10'unun da İstanbul gümrüğünden Cemiyet aracılığıyla sevk etmiştir³⁴⁷.

³⁴³ KA, 2574/ 45; 45.1.

³⁴⁴ KA, 1812/ 0050; 0051.

³⁴⁵ KA, 2775/ 2; 2.17; 7; 8.1; 20; 19; 23; 76; 33; 48; 48.1; 48.2; 48.3; 49; 49.1; 49.2; 35; 35.1; 35.2; 43.1; 43.2; 89; 89.1; 89.2; 90; 90.1; 90.2; 87; 87.1; 87.2.

³⁴⁶ KA, 1812/ 0173; 0174; 0175; 0176.

³⁴⁷ KA, 1812/ 0139; 0140; 0141; 0142; 0143.

6.3. Fransız Konsolosluklarının Türkiye Kızılay Cemiyeti Aracılığıyla Almanya'daki Kamplarında Enterne Edilen Savaş Esirlerine Yaptığı Yardımlar

İkinci Dünya Savaşı sırasında ki Fransız savaş esirleri çoğunlukla askerlerden oluşmaktadır. Naziler tarafından esir alınan Fransız askerlerinin sayısı 1940 Mayıs ve Haziran'ında yaklaşık olarak 1,8 milyondur. Bu sayı, o yıllarda Fransa'daki yetişkin erkek nüfusunun hemen hemen yüzde 10'una eşittir. Fransa'dan toplanan esirlerin çoğu Almanya'da Stalag veya Oflag esir kamplarına gönderilmişlerdir. Alman tarımında veya endüstrisinde çalıştırılan esirler kötü yaşam koşullarına sahip kamplarda kalmışlardır. Fransa'da işgalin sonuna kadar günlük yaşamın önemli bir parçası esirler için bağış toplamak olmuştur. Ayrıca Fransa Hükümeti esirlerini alabilmek için Almanya ile sürekli müzakerelerde bulunmuştur. Sınırlı geri dönüşlerin dışında 1940'tan itibaren bazı savaş esirinin Almanya'da çalışacak Fransız emekçilerle takas edilmesi için uğraşılmışsa da birçok esir 1945 yılına kadar Alman esir kamplarında kalmıştır³⁴⁸.

İkinci Dünya Savaşı'nın bütün şiddetiyle sürdüğü 1941 yılında İzmir Fransız Konsoloslugu tarafından Türkiye Kızılay Cemiyeti aracılığıyla Almanya'daki savaş esirleri için yardım kolisi gönderilmiştir. Türkiye'den 1942 yılında Ankara, İstanbul ve İzmir'den özellikle Noel bayramı için Almanya'daki savaş esirlerine koli gönderme isteğine komisyon hep olumlu bakarak izin vermiştir. İzmir Kızılay Şubesi bu esir kolilerinin toplanmasında ve ilgili adreslere ulaştırılmasında çok ciddi bir mesai harcamıştır. Kolileri ve esirlerin isimleri ve künyelerini gösteren listeleri Cemiyet adına İzmir Kızılay Şubesi Reisi Av. Baha Yörük almış ve üst yazı ile merkeze bildirmiştir. Bu kapsamda savaş boyunca Fransız esirlere birçok defa şekerleme, balık konserve ve çikolata gönderilmiştir.

Fransız Konsoloslugu, 1942 Temmuz'una kadar Almanya'daki savaş esirlerine her ay 650 koli gönderirken; bu aydan sonra konsoloslukta kurulan Komisyon yeteri para temin edemediği için koli sayısını 300'e indirmiştir. Ancak Konsolosluk 1944 Nisan'ında eskisi gibi 650 koli göndermek için Cemiyete tekrar başvurunca bu talep kabul edilmemiş, miktar 300 koli olarak devam etmiştir. Yine 11 Nisan 1944'de Fransız

³⁴⁸ Geniş bilgi için bkz. Sarah Fishman Grand Delusions: The Unintended Consequences of Vichy France's Prisoner of War Propaganda, Çağdaş Tarih Dergisi, Cilt: 26, Sayı: 2, s. 229-254; https://wikijtr.icu/wiki/French_prisoners_of_war_in_World_War_II, 20.07.2021.

Konsoloslunun Almanya'daki esirlerine koli miktarının sınırının aşarak teslim edildiği, kolilerin sınırlarının ihlal edilmeden hazırlanması gerektiği uyarısı yapılmıştır. Eğer fazla koli göndermek istenirse Türk Dışişleri Bakanlığı'na bilgiliverilmesinin gerektiği bildirilmiştir³⁴⁹. Bu statüde İzmir Fransız Konsolosluğu 18 Mayıs 1943'de 119 battaniyeyi Almanya'daki Fransız esirlerine bir kereye mahsus göndermiştir³⁵⁰. Yine Konsolosluk, 7 Ekim 1944'de Cezayir Kızılhaç'ına göndereceği kolileri İzmir limanından Trabzon vapuruyla göndermek istemiştir. Bu özel istek Komisyon tarafından kabul edilmiş ve Kızılay aracılığıyla 797 koli Trabzon vapuru ile 16 Ekim 1944'te gönderilmiştir³⁵¹.

İzmir Fransız Konsolosluğu, 1941-1945 yılları arasında, Türkiye Kızılay Cemiyeti aracılığıyla Almanya'da enterne edilen sivil ve askeri savaş esirlerine, pek çok yardım kolisi göndermiştir. Bu yardımlar esirlerin isimleri, künyeleri ve adreslerine göre tek tek hazırlanmış ve sevk edilmiştir. Söz konusu kolilerinin içerisinde bulunan peynir, ambalaj, yünlü-pamuklu eşya, sabun, bisküvi, çikolata, çeşitli ve balık konserveler, çamaşır, tütün-sigara, kuru meyve ve şekerleme gibi temel ihtiyaçlardan oluşan yardımlara ait tespit edilebilen veriler Tablo 3'de gösterilmiştir³⁵².

³⁴⁹ KA, 1918/ 0217; 0218.

³⁵⁰ KA, 1812/ 0045.

³⁵¹ KA, 1918/ 0032; 0026.

³⁵² Bu yardımlar dönemin İzmir Şubesi Müdür Yardımcısı Dr. Hulki Cura imzasıyla teslim alınmış ve gönderilmiştir.

Tablo-3: İzmir Fransız Konsolosluğu’nun Almanya’daki Esirlere 1941-1945 Yılları Arasında Hazırladığı Bazı Günlere Ait Yardım Kolileri ve Muhteviyatları.**

Tarih	Koli Adedi	Peynir	Ambalaj	Yünlü eşya	Pamuklu eşya	Sabun	Bisküvi	Çikolata	Çeşitli Konserve	Balık konservesi	Çamaşır	Tütün/ Sigara*	Kuru Meyve*	Şekerleme	Yekün Kg/g.
22.01.1941	19	1.101	3.875	-	-	3.240	8.790	2.590	6.750	14.300	7.625	4.320	27.880	13.710	94.150 ³⁵³
04.02.1941	101	-	72.170	-	-	0.130	0.480	0.125	0.720	0800	0.575	-	429.500	0.500	575.505 ³⁵⁴
18.03.1941	219	12.000	175.500	88.240	0.800	4.060	7600	3200	17.280	21.030	72000	80.000	997.500	11.8000	383.000 ³⁵⁵
03.06.41	360	28.000	225.440	14.200	1.760	9.600	10800	6400	58.680	15.320	15780	45.000	271.250	24.800	350.000 ³⁵⁶
24.07.1941	342	-	233.800	75.600	-	4.000	1400	6600	41.800	15.600	-	41.400	1.290.750	12.000	1.835.000 ³⁵⁷
04.09.1941	400	72.000	203.600	-	-	-	-	-	-	-	-	126.400	830.000	-	2.600.000 ³⁵⁸
16.09.1941	200	-	129.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	880.000	-	1.000.000 ³⁵⁹
01.10.1941	380	-	99.000	20.300	4.500	12.400	-	3.000	20.900	29.800	-	-	440.000	108.700	800.000 ³⁶⁰
07.11.1941	200	-	122.850	-	-	-	-	-	-	-	-	-	877.150	-	1.000.000 ³⁶¹
17.11.1941	100	-	65.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	435.000	-	500.000 ³⁶²
20.11.1941	330	-	204.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	509.052	-	1.658.000 ³⁶³
28.11.1941	120	-	57000	26.900	-	12.000	21.500	4.180	106.785	60.775	-	-	-	46.760	546.000 ³⁶⁴

³⁵³ KA, 2574/ 17; 17.1;17.2; 17.3.

³⁵⁴ KA, 2574/ 56, 56.1.

³⁵⁵ KA, 2574/ 28; 28.1; 28.2; 28.3; 28.4; 28.5; 28.6.

³⁵⁶ KA, 2574/ 52; 52.1; 52.2; 52.3; 52.4; 52.5; 52.6; 52.7; 52.8; 52.9; 52.10; 52.11; 52.12; 25.13.

³⁵⁷ KA, 2574/ 55; 55.1; 55.2; 55.3; 55.4; 55.5; 55.6; 55.7; 55.8; 55.9; 55.10; 55.11; 55.12; 55.13; 55.14.

³⁵⁸ KA, 2574/ 54; 54.1; 54.2; 54.3; 54.4; 54.5; 54.6; 54.7; 54.8; 54.9; 54.10; 54.11; 54.12; 54.13; 54.14; 54.15; 54.16; 54.17; 54.18.

³⁵⁹ KA, 2574/ 21; 21.1; 21.2; 21.3; 21.4; 21.5; 21.6; 21.7; 21.8; 21.9.

³⁶⁰ KA, 2574/ 21.10; 21.11; 21.12; 21.13; 21.14; 21.15; 21.16; 21.17; 21.18.

³⁶¹ KA, 2574/ 20; 20.1; 20.2; 20.3; 20.4; 20.5; 20.6; 20.7.

³⁶² KA, 2574/ 20.8; 20.9; 20.10.

³⁶³ KA, 2574/ 22; 22.1; 22.2; 22.3; 22.4; 22.5; 22.6; 22.7; 22.8; 22.9; 22.10. 22.11; 22.12.

³⁶⁴ 222.000 adet battaniye KA, 2574/ 24, 24.1; 24.2; 24.3; 24.4; 24.5; 24.6.

Tarih	Koli Adedi	Peynir	Ambalaj	Yünlü eşya	Pamuklu eşya	Sabun	Bisküvi	Çikolata	Çeşitli Konserve	Balık konservesi	Çamaşır	Tütün/ Sigara*	Kuru Meyve*	Şekerleme	Yekün Kg/g.
06.12.1941	194	-	46.460	-	-	-	-	-	-	-	-	54.540	-	-	101.000 ³⁶⁵
09.12.1941	204	-	38.400	-	-	-	-	-	-	-	-	77000	281.600	-	320.000 ³⁶⁶
15.12.1941	300	-	180.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.320.000	-	1.500.000 ³⁶⁷
23.12.1941	248	-	58.360	20.400	191.250*	-	-	-	-	-	-	-	42.560	-	735.500 ³⁶⁸
09.03.1942	324	-	180.000	9.000*	-	4.800	-	-	-	-	-	-	1.320.000	-	1.500.000 ³⁶⁹
12.03.1942	324	-	183.000	9.600	90.000	4.800	-	-	-	-	-	90.000	1.315.600	-	1.603.000 ³⁷⁰
23.03.1942	345	-	180.000	9.600	-	-	-	-	-	-	-	-	1.320.000	-	1.500.000 ³⁷¹
01.04.1942	114	-	12.000	6.800	6.000	-	1.400	5.160	43680	27350	-	-	308.000	62040	350.000 ³⁷²
06.05.1942	323	-	193280	2.500	-	-	-	-	3.100	55500	-	9.720	1.320.000	0.500	1.534.650 ³⁷³
17.04.1942	365	-	217.520	7.000	0.100	-	0.650	-	9.580	17.320	-	0.040	1.414.400	0.650	1.656.800 ³⁷⁴
06.10.1942	307	-	183.430	-	-	-	-	0.160	-	-	-	3.240	1.321.870	1.500	1.135.200 ³⁷⁵
22.01.1943	350	1.200	193.610	9.050	0.030	3.100	-	0.710	17.620	7940	-	6.560	1.363.700	-	1.621.550 ³⁷⁶
16.02.1943 (70)	249	-	42.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	308.000	-	350.000 ³⁷⁷

³⁶⁵ KA, 2574/ 23, 23.1.

³⁶⁶ KA, 2574/ 115, 115.1; 115.2.

³⁶⁷ KA, 2574/ 25; 25.1; 25.2; 25.3; 25.4; 25.5; 25.6; 25.7; 25.8; 25.9; 25.10; 25.11; 25.12; 25.13.

³⁶⁸ *Battaniye KA, 2574/ 26; 26.1; 26.2; 26.3; 26.4; 26.5; 26.6; 26.7; 26.8; 26.9; 26.10; 26.11; 26.12; 26.13.

³⁶⁹ *Battaniye KA, 2691/ 4; 4.1; 4.2; 4.3; 4.4.

³⁷⁰ KA, 2691/ 5; 5.1; 5.2; 5.3; 5.4; 5.5; 5.6; 5.7; 5.8; 5.9; 5.10; 5.11; 5.12; 5.3; 5.14.

³⁷¹ KA, 2691/ 6; 6.1; 6.2; 6.3; 6.4; 6.5; 6.6; 6.7; 6.8; 6.9; 6.10; 6.11; 6.12; 6.13; 6.14; 6.15.

³⁷² KA, 2691/ 7; 7.1; 7.2; 7.3; 7.4; 7.5.

³⁷³ KA, 2691/ 8; 8.1; 8.2; 8.3; 8.4; 8.5; 8.6; 8.7; 8.8; 8.9; 8.10; 8.11; 8.12; 8.13.

³⁷⁴ KA, 2574/ 18; 18.1; 18.2; 18.3; 18.4; 18.5; 18.6; 18.7; 18.8; 18.9; 18.10; 18.11; 18.12; 18.13; 18.14; 18.15.

³⁷⁵ KA, 2694/ 143; 143.1; 143.2; 143.3; 143.4; 143.5; 143.6; 143.7; 143.8; 143.9; 143.10; 143.11; 143.12; 143.13.

³⁷⁶ KA, 1812/ 0004; 0005; 0006; 0007; 0008; 00009; 0010; 0011; 0012; 0013; 0014.

³⁷⁷ KA, 1807/ 20; 20.2; 20.3.

Tarih	Koli Adedi	Peynir	Ambalaj	Yünlü eşya	Pamuklu eşya	Sabun	Bisküvi	Çikolata	Çeşitli Konserve	Balık konservesi	Çamaşır	Tütün/ Sigara*	Kuru Meyve*	Şekerleme	Yekün Kg/g.
24.02.1943	350	-	196.000	-	-	-	-	-	-	-	-	54.000	1100000	-	1.350.000 ³⁷⁸
01.03.1943	559	-	335.070	4.900	-	0.650	-	1.500	0.600	-	-	2.780	2407800	-	2.755.200 ³⁷⁹
05.03.1943	390 (376)	-	227.400	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.667.600	-	1.895.000 ³⁸⁰
19.03.1943	420 (400)	-	226.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	137.400	-	1.600.000 ³⁸¹
26.03.1943	426 (402)	-	241.200	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.768.800	-	201.000 ³⁸²
25.05.1943	342 (300)	-	180.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.320.000	-	1.500.000 ³⁸³
27.05.1943	520 (502)	-	287.200	-	-	-	-	-	-	-	-	54.000	1.768.800	-	2.110.000 ³⁸⁴
11.06.1943	496 (192)	-	115.200	-	-	-	-	-	-	-	-	-	844.800	-	960.000 ³⁸⁵
16.06.1943	150	-	90.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	660.000	-	750.000 ³⁸⁶
22.06.1943	321 (300)	-	180.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.320.000	-	1.500.000 ³⁸⁷

³⁷⁸ KA, 1807/ 21; 21.1; 21.2; 21.3; 21.4; 21.5; 21.6; 21.7.

³⁷⁹ KA, 1807/ 17; 17.1; 17.2; 17.4; 17.5; 17.6; 17.8.

³⁸⁰ KA, 1807/ 18; 18.1; 18.2; 18.3; 18.4; 18.5; 18.6; 18.7; 18.8; 18.9; 18.10; 18.11; 18.12.

³⁸¹ KA, 1807/ 19; 19.1; 19.2; 19.3; 19.4; 19.5; 19.6; 19.7; 19.8; 19.9; 19.10; 19.11; 19.12; 19.13; 19.14; 19.15; 19.16.

³⁸² KA, 1807/ 13; 13.1; 13.2; 13.3; 13.4; 13.5; 13.6; 13.7.

³⁸³ KA, 1807/ 16; 15.1; 15.6.

³⁸⁴ KA, 1807/ 10; 10.1; 10.2; 10.3; 10.4; 10.5; 10.6; 10.7.

³⁸⁵ KA, 1807/ 26; 26.1; 26.2; 26.3; 26.4; 26.5; 26.6; 26.7.

³⁸⁶ KA, 1807/ 20.1.

³⁸⁷ KA, 1807/ 22; 22.1; 22.2; 22.3; 22.4; 22.5; 22.6.

Tarih	Koli Adedi	Peynir	Ambalaj	Yünlü eşya	Pamuklu eşya	Sabun	Bisküvi	Çikolata	Çeşitli Konserve	Bahk konservesi	Çamaşır	Tütün/ Sigara*	Kuru Meyve*	Şekerleme	Yekün Kg/g.
28.06.1943	520 (504)	-	288.400	-	-	-	-	-	-	-	-	54.000	1.277.600	-	1.620.000 ³⁸⁸
21.07.1943	384	-	230.400	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.689.600	-	1.920.000 ³⁸⁹
27.07.1943	809	-	471.400	-	-	-	-	-	-	-	-	54.000	3.119.600	-	3.645.000 ³⁹⁰
09.08.1943	342	-	205.200	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.504.800	-	1.710.000 ³⁹¹
13.08.1943	540	-	212.400	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2.376.000	-	2.700.000 ³⁹²
24.08.1943	759 (502)	-	287.200	-	-	-	-	-	-	-	-	54.000	-	1.768.800	211.0000 ³⁹³
22.10.1943	300	-	177.760	-	-	-	-	-	-	-	-	8.640	1.249600	-	1.436.0001 ³⁹⁴
28.10.1943	33	0.685	29.400			1.420	0.500	01.00	0.330	7.110	-	1.755	83.610	13.530	138.940 ³⁹⁵
01.11.1943	351	-	203600	-	-	-	-	-	-	-	-	27.000	1.324.400		1.555.000 ³⁹⁶
04.11.1943	530	0.750	300.630	1.270	0.350	5.850		6.570	32.200	20.320	-	58560	1.774.750	0.500	2..102.700 ³⁹⁷
16.11.1943	1.065	-	639.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4.686.000	-	5.325.000 ³⁹⁸

³⁸⁸ KA, 1807/ 24; 24.1; 24.2; 24.3; 24.4; 24.5; 24.6; 24.7.

³⁸⁹ KA, 1807/ 23; 23.1.

³⁹⁰ KA, 1807/ 28; 28.1; 28.2; 28.3; 28.4; 28.5; 28.6; 28.7; 28.8.

³⁹¹ KA, 1807/ 6; 6.1.

³⁹² KA, 1807/ 4; 4.1; 4.2.

³⁹³ KA, 1807/ 7; 7.1; 7.2; 7.3; 7.4; 7.5; 7.6; 7.7; 7.8; 7.9; 7.10; 7.11; 7.12.

³⁹⁴ KA, 2775/ 110; 110.1; 110.2; 110.3; 110.4; 110.5; 110.6.

³⁹⁵ KA, 2575/ 117, 117.1.

³⁹⁶ KA, 2775/ 116; 116.1; 116.2; 116.3; 116.4; 116.5; 116.6; 116.7.

³⁹⁷ KA, 2775/ 61; 61.1; 61.2; 6.3; 61.4; 61.5; 61.6; 61.7; 61.8.

³⁹⁸ KA, 2775/ 60; 60.1; 60.2.

Tarih	Koli Adedi	Peynir	Ambalaj	Yünlü eşya	Pamuklu eşya	Sabun	Bisküvi	Çikolata	Çeşitli Konserve	Bahk konservesi	Çamaşır	Tütün/ Sigara*	Kuru Meyve*	Şekerleme	Yekün Kg/g.
22.11.1943	228	-	118.200	-	-	-	-	-	-	-	-	-	448.800	-	264.400 ³⁹⁹
25.11.1943	747	-	448.200	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3.286.800	-	3.735.000 ⁴⁰⁰
29.11.1943	72	-	39.840	-	-	-	-	-	-	-	-	129.60	211.200	-	985.000 ⁴⁰¹
21.12.1943	771	-	46.2600	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3.392.400	-	3.855.000 ⁴⁰²
05.01.1944	993	-	595800	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4.369.200	-	4.965.000 ⁴⁰³
17.01.1944	343	1.500	211.130	4.060		4.440			4.050	3.300		1.620	1421200	3.300	1.658.600 ⁴⁰⁴
12.04.1945	440	-	34000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17160000	-	1.950.000 ⁴⁰⁵
Tarihsiz	156	10.000	99.840	-	-	4.000	10.000	3.000	4.800	25.600	15.200	34.400	558.560	18.600	780.000 ⁴⁰⁶
Toplam	19.775	12.700	7.089.556	19.280	30	18.810	10.000	11.070	58.670	64.270	15.200	414.555	64.673.291	1.805.730	95.250.196

*İhracı serbest mevad. **() içindeki bilgiler muhteviyatına ulaşılabilen koli sayısını göstermektedir.

³⁹⁹ KA, 2775/ 113; 113.1; 113.2.

⁴⁰⁰ KA, 2775/ 59; 59.1; 59.2.

⁴⁰¹ KA, 2775/ 114; 114.1; 114.2.

⁴⁰² KA, 2775/ 53; 53.1.

⁴⁰³ KA, 2775/ 55; 55.1.

⁴⁰⁴ KA, 2775/ 54; 54.1; 54.2; 54.3; 54.4; 54.5; 54.6; 54.7; 54.8.

⁴⁰⁵ KA, 2416/ 21; 30; 31.

⁴⁰⁶ KA, 2691/ 10.1.

Tablo 3'te görüldüğü üzere verilen ve çoğunlukla yiyecek maddelerinden oluştuğu anlaşılan 19.775 koli İzmir Fransız Konsolosluğu tarafından İzmir Şubesi'ne teslim edilmiştir. Tabloda çoğunlukla başta ambalaj olmak üzere, peynir, şekerleme, kuru meyve gönderilmiştir. Fransız Konsolosluğu'nun da 1941 yılında her çeşitten daha fazla yardım malzemesi hazırladığı görülmektedir. Ancak savaşın ilerleyen yıllarında bu yardım malzemelerinin hem çeşitlerinde hem de miktarlarında azalma görülmektedir. Bunun temel sebeplerinden biri Türkiye'de savaş başlar başlamaz piyasadaki fiyatlarda hızlı bir artış yaşanmasıdır. Karaborsacılık ve yokluk özellikle büyük şehirlerde o kadar fazla etkili olmuştur ki sosyal sınıfların yapısı değişmiş ve savaş zenginleri diye bir sınıf ortaya çıkmıştır⁴⁰⁷. Bu durum hayır yapmak isteyenleri de tedirgin etmiş, herkes önce kendini gıda konusunda kendini güvence altına almaya çalışmıştır. Yaşanan zorluklara rağmen Fransız Konsolosluğu'nun Türkiye genelinde topladığı yardımlar diğer ülke konsolosluklarıyla karşılaştırıldığında çok daha fazladır. Bu yardımlardan biri 6 Ekim 1942'de İzmir Fransız Konsolosluğu'nun Almanya'daki esirleri için Eylül ayına mahsus hazırlandığı İzmir Kızılay Şubesine teslim ettiği 307 kolidir⁴⁰⁸. Konsolosluk, 17 Ekim 1942'de de Almanya'daki esirleri için hazırladığı 624 koliyi daha Cemiyet postaya vermiş, muhteviyatı ve ayrıntıları gösteren listeleri de Kızılay Genel Merkezine göndermiştir⁴⁰⁹.

Türkiye Kızılay Cemiyeti'nin resmi kayıtlarında Türkiye'de bulunan Fransız Sefaretinin 1940 ve 1945 yılları arasında hazırladığı yardım paketlerini İstanbul Kızılay şubesine teslim ettiği ve Almanya'da bulunan savaş esirlerine gönderildiği saptanmıştır. Esir kamplarına giden bu kolilerde de önceliği çok gerekli temel gıda ve ihtiyaç ürünleri almıştır. Bu doğrultuda kolilerde peynir, bisküvi, çikolata, çeşitli ve balık konserveleri, kuru meyve ve şekerleme gibi yiyecek maddeleri ile tütün-sigara, sabun, çamaşır, yünlü-pamuklu eşya, gibi malzemeler yer almıştır. Bu malzemelere ait veriler yıllara göre Tablo 4'de gösterilmiştir.

⁴⁰⁷ Bülül, s. 5.

⁴⁰⁸ KA, 2694/ 143.

⁴⁰⁹ KA, 2694/ 142.

Tablo-4: Türkiye Fransız Konsoloslugu’nun 1940-1944 Yılları Arasında Bazı Aylara Ait Almanya ve İtalya’daki Savaş Esirlerine Gönderdiği Yardım Kolilerinin Adedi ve Muhteviyatı *

Tarih	Koli Adedi	Ambalaj	Balık Konservesi	Çeşitli Konserve	Çikolata	Şekerleme	Bisküvi	Peynir	Sabun	Pipo tütünü	Domuz eti	Çamaşır	Koli*	Ambalaj*	Tütün/ Sigara*	Kuru Meyve*
Kasım 1940	100	21.735	44.753	66.300	17.500	33.215	44.040	33.200	-	-	-	29.130	-	-	13.315	169.585 ⁴¹⁰
Aralık 1940	60	11.095	23.300	41.775	7.295	47.075	-	21.325	-	-	-	21.160	-	-	7.665	87.995 ⁴¹¹
Ocak 1941	61	12.130	22.630	40.505	12.705	32.060	26.755	20.985	5.135	-	-	20.455	199	39.430	48.600	995.805 ⁴¹²
Mart 1941	60	11.960	43.005	24.005	14.290	8.585	28.250	21.860	13.915	-	-	9.500	214	42780	51230	1.049.620 ⁴¹³
Nisan 1941	60	11.800	23.835	43.790	13.225	35.230	29.700	23.655	8.900	-	-	1.115	287	57.580	64,726	1.387.475 ⁴¹⁴
Mayıs 1941	60	11.740	24.320	43.850	1625	48.000	30.000	23.790	8.975	-	-	2.780	340	68.000	77.135	1.622.740 ⁴¹⁵
Haziran 1941	34	7230	13.655	24.600	1.550	28.025	16.275	13.400	4490	-	-	0570	102	20.400	24.645	510.670 ⁴¹⁶
Haziran 1941	56	11.650	22.555	41.090	2500	45.225	27.175	22.500	7790	-	-	1220	214	42.600	49.695	1.040.870 ⁴¹⁷

⁴¹⁰ KA, 2574/ 48.1.

⁴¹¹ KA, 2574/ 48.2.

⁴¹² KA, 2574/ 48.3.

⁴¹³ KA, 2574/ 48.

⁴¹⁴ KA, 2574/ 48.5.

⁴¹⁵ KA, 2574/ 48.6.

⁴¹⁶ KA, 2574/ 48.4.

⁴¹⁷ KA, 2574/ 49.

Tarih	Koli Adedi	Ambalaj	Balık konservesi	Çeşitli Konserve	Çikolata	Şekerleme	Bisküvi	Peynir	Sabun	Pipo tütünü	Domuz eti	Çamaşır	Koli*	Ambalaj*	Tütün/ Sigara*	Kuru Meyve*
Temmuz 1941	13	2600	5300	9720	0220	10.350	5.725	4975	1950	-	-	3950	96	19.200	26635	401.020 ⁴¹⁸
Ağustos 1941	99	20.700	39.895	70.925	3.700	102125	48.250	9.260	14.740	-	-	163580	260	52	63.785	1.270.710 ⁴¹⁹
Eylül 1941	100	19.600	39.730	73.530	1.965	100.050	49.300	3.750	14.775	-	-	6.205	580	116.160	127.220	2.775.765 ⁴²⁰
Kasım 1941	100	19.980	40.150	72.700	3.265	101.695	49	4.500	14.910	-	-	24.865	500	100	112.360	2.435.975 ⁴²¹
Aralık 1941	121	24.100	47.685	82.410	7420	117.880	58.300	4200	18	-	-	17.590	499	99.800	113.145	2.434.360 ⁴²²
Ocak 1942	120	24.100	47.750	84.660	5.410	119.500	57.850	4.775	17.950	-	-	20.080	500	100	113.600	2.444.620 ⁴²³
Şubat 1942	120	24	48.200	83.040	31.65	89.550	30.250	31	17.860	-	-	14.885	500	100	113.205	2.488.620 ⁴²⁴
Mart 1942	150	30	60.000	103.850	3.400	121	37.900	39.950	22.450	-	-	13.150	500	160	56.550	3.544.250 ⁴²⁵
Nisan 1942	150	30	6000	104.375	3.060	108.075	73.950	25.950	22.475	-	-	1050	500	160	35.610	3.594.590 ⁴²⁶

⁴¹⁸ KA, 2574/ 49.1.

⁴¹⁹ KA, 2574/ 49.2.

⁴²⁰ KA, 2574/ 49.3.

⁴²¹ KA, 1812/ 0229.

⁴²² KA, 1812/ 0230.

⁴²³ KA, 1812/ 0231.

⁴²⁴ KA, 1812/ 0232.

⁴²⁵ KA, 1812/ 0249.

⁴²⁶ KA, 1812/ 0250.

Tarih	Koli Adedi	Ambalaj	Bahk Konservesi	Çeşitli Konserve	Çikolata	Şekerleme	Bisküvi	Peynir	Sabun	Pipo tütünü	Domuz eti	Çamaşır	Koli*	Ambalaj*	Tütün/ Sigara*	Kuru Meyve*
Mayıs 1942	150	81.600	60.175	111.375	3.305	81.300	37.100	2.500	22.350	-	-	2.625	500	159.600	36.465	2.610.045 ⁴²⁷
Mart 1943	214	42.800	4.650	-	-	-	-	-	-	-	20.520	-	-	-	22.110	932.940 ⁴²⁸
Mayıs 1943	300	60.000	0.500	-	-	-	-	-	-	13.810	-	-	-	-	31.830	1.393.860 ⁴²⁹
Haziran 1943	227	45.400	0.450	-	-	-	-	-	-	-	14.910	-	-	-	26.750	1.047.490 ⁴³⁰
Ağustos 1943	253	0. 400	0.250	-	-	-	-	-	-	10.390	-	-	-	-	23.675	1.171.285 ⁴³¹
Ekim 1943	259	51.800		-	-	-	-	-	-	-	14.210	-	-	-	0.500	1.199.990 ⁴³²
Kasım 1943	287	57.000	0.200	-	-	-	-	-	-	-	25.590	-	-	-	32.100	1.314.910 ⁴³³
Toplam	3.154	549.104	617.588	1.122.500	102.435	1.108.061	600.869	280.606	198.683	24.200	75.230	353.910	5791	666.222	1.207.390	37.925.190

* İşaretli olanlar ihracı serbest mevad.

⁴²⁷ KA, 1812/ 0251.

⁴²⁸ KA, 2701/ 100.

⁴²⁹ KA, 1807/ 1.6.

⁴³⁰ KA, 2701/ 99.1.

⁴³¹ KA, 1807/ 5.3.

⁴³² KA, 2775/ 124.3.

⁴³³ KA, 2775/ 51.2.

Tablo 4’de de görüldüğü gibi 1940-1943 yılları arasında Fransız Sefareti tarafından İstanbul Kızılay Şubesine ihracı sınırlı mevad olarak 3.154, ihracı serbest ürünlerde ise 5791 koli teslim etmiştir. Tablodan 1943 yılı verilerine bakıldığında paketlerde bazı ürünlerin hiç olmadığı da görülmektedir. Bunun yanı sıra Fransız Konsoloslugu’nun kuru meyve ve sigara gibi ürünleri daha çok topladığı koli miktarının ve gramının fazlalığından anlaşılmaktadır. Diğer ülke konsoloslukların tablolarında da görüldüğü üzere 1941 yılında hemen hemen her malzemeden ürün varken, 1943 yılında bu miktar çok daha azdır. Bu durum dünyada yaşanan kıtlık ve Türkiye’nin malzemelerde uyguladığı miktar sınırlamasından kaynaklanmaktadır. Türkiye’de de savaşın başladığı 1939 yılından itibaren işbaşında bulunan Refik Saydam Hükümeti, yaşanan kıtlık sonrası fiyatları kontrol altında tutmak için olağanüstü gayret sarf etmiştir. Öncelikle devletin zorunlu ihtiyaçlarını koruma altına alan hükümet, bir taraftan da stokçuluk ve karaborsayla mücadele etmiştir. Ancak karaborsacılığın ve fiyat artışının önüne geçilemeyince 1942 yılında işbaşına gelen Şükrü Saraçoğlu Hükümeti fiyat politikalarını değiştirmiştir. Özellikle de buğday başta olmak üzere tarım ürünlerinin fiyatlarını belirleme işini serbest bırakmıştır. Bununla birlikte hükümet, İstanbul, Ankara ve İzmir’den başka il ve ilçelerde sorumluluğu belediyelere vermiştir. Ancak bu tedbir işe yaramamış, belediyelerin halkı aç bırakmamak adına hep birden buğdaya yönelmesi, buğday fiyatları üç kat artmıştır. Buğdayla birlikte diğer yiyecek maddelerinin de fiyatlarının arttığı gibi piyasada üründe bulunmaz olmuştur. Buna rağmen konsoloslukların yardım çalışmaları devam etmiştir⁴³⁴. Bu durum ülke de yardım toplama işini hem sınırlamış hem de doğal olarak azaltmıştır.

Nitekim İzmir Fransız Konsoloslugu’nun Almanya’daki savaş esirlerine Noel kutlamaları için hazırladığı 426 koli İzmir Kızılay Şubesi teslim edilmiştir. Bu kolilerden 17 Aralık 1943’de, 231.060 gambalaj, 1.379.940 g kuru meyve, toplam 1.611.000 g, 21 Aralık 1943’de ikinci parti ise 462.600 g ambalaj, 3.392.400 g kuru meyve toplam 3.855.000 g yardım Fransız esirlerinin isim isim hazırlanan adreslerine gönderilmiştir⁴³⁵. Fransız Konsoloslugu İkinci Dünya Savaşı’nın ilk yıllarında yardımlarına elinden geldiğince devam etmiştir. 1941 Ocak-Aralık ayları arasında bazı günlerde 2190 eşya kolisi Stalag ve Oflag kamplarına gönderilmiştir. Ayrıca Cemiyetin

⁴³⁴ Bülbul, s. 8.

⁴³⁵ KA, 2775/ 50; 50.1; 50.2; 50.3; 50.4; 50.5; 50.6; 50.7; 50.8; 50.9; 50.10.

resmi kayıtlarında Fransa'nın Türkiye Büyükelçiliği tarafından Eylül 1941-Aralık 1942 tarihleri arasında hazırlanan toplam 7985 koli İstanbul, 7807 koli ise İzmir Kızılay şubesine teslim edilmiştir⁴³⁶. 1943 yılında da 24 Nisan, 27 Mayıs, 24 Haziran, 28 Temmuz ve 28 Ağustos günlerinde toplam 240 kolide kuru meyve, tütün ve domuz sosisi gibi gıda maddeleri ile sigara, tütün gibi ürünler Fransız esirlere gönderilmiştir⁴³⁷.

Kızılay Genel Merkezi, 8 Haziran 1943'de Başbakanlığa gönderdiği bir yazıda Fransa Büyükelçiliği'nin her ay gönderdiği 1800 kolinin miktarının 6800'e çıkarılmasını istediğini bildirmiştir. Bu istek, ayda 1000 koli olmak ve yalnız 3 aylığına sınırlı olmak şartı ile kabul edilmiştir⁴³⁸. 1944 yılı boyunca Fransız General Konsolosluğuna ait, 25.324 koli yardımının gönderdiğini bildirmiştir⁴³⁹.

Savaş yıllarında nedenleri belli olmasa da esir isim ve adreslerine gönderilen yardım kolilerinin bazılarının gönderildikleri kamplarda esirlerin bulunamaması nedeniyle Kızılay Cemiyeti'ne iade edildiği, Cemiyetin de bu kolileri ilgili sefarete iade ettiği kayıtlara geçmiştir. Buna göre Fransız Sefaretince Almanya'daki Fransız esirlere gönderilen ancak bulunamayan kolilerle ilgili bilgiler şöyledir: 21 Ekim 1941'de 5 koli, 20 Kasım 1941'de Yugoslav Konsolosluğuna ait 1 paket, 25 Kasım 1941'de 5 koli, 2 Haziran 1941'de 5000 g koli, 18 Haziran 1941'de 6 koli, 5 Kasım 1941'de 2 koli mevcuttur⁴⁴⁰. 1945'te Fransa Büyük Elçisi'nin eşiyle Kızılay Genel Merkezni ziyaretinde kolilerin Türkiye dışındaki posta uğraklarındaki izdiham ile Almanya'daki kargaşadan dolayı yerlerine ulaşmasının zorlaştığını bildirmiştir. Ancak Başkan, Cemiyetin böyle bir sorumluluğunun olmadığı kendilerine söylenmiştir⁴⁴¹. 1945 yılında Avrupa ülkelerinde sınırların değişmesinden de kaynaklanan kargaşa postaların hem geç ulaşmasına hem de kaybolmasına sebep olmuştur. Ancak Kızıllaç ve Kızılay postaları uluslararası dokunulmazlık işaretinesahip oldukları için daha güvende taşınmıştır.

⁴³⁶ KA, 2775/ 108.3.

⁴³⁷ KA, 2775/ 1; 1.1; 1.2; 1.3; 129; 129.1; 129.2; 24; 24.1; 24.2; 34; 34.1; 34.2; 34.3; 34.4; 92; 92.1; 92.2. 92. 3; 92.4.

⁴³⁸ KA, 1812/ 0203; 0149; 0150; 0151; 0152; 0161; 0162.

⁴³⁹ KA, 2416/ 41; 41.1.

⁴⁴⁰ KA, 2574/ 70; 71; 67; 66; 65; 64; 62; 63.

⁴⁴¹ KA, 2416/ 21.1.

6.4. Belçika Sefareti ve Konsolosluklarının Türkiye Kızılay Cemiyeti Üzerinden Almanya ve İtalya’da Enterne Edilen Savaş Esirlerine Ulaştırdığı Koliler

Belçika, İkinci Dünya Savaşı’nın başlarında tarafsız olmasına rağmen sömürge mülkleri dahil 10 Mayıs 1940’ta Alman kuvvetleri tarafından işgal edilmesiyle kendini savaşın içinde bulmuştur. Savaş esnasında Belçika’daki Alman askeri yönetimi, ellerinde esir bulunan tüm Belçikalıların tutukluluğunu istemediklerini ve bu durumun geçici olduğunu dile getirmiştir. 15 Temmuz 1940’ta da Belçikalıları serbest bırakılacaklarını duyurmuşlardır. Ancak bunu daha sonra bir hata olarak görmüşler ve vazgeçmişlerdir. O günden sonra Belçikalılar, Alman işgali altındaki esirleri onuruna yardım çalışmaları yapmışlardır. Bu kapsamda Belçika’da posta pulları 1942’den itibaren “savaş esirleri yararına” ve aileleri için bastırılmıştır. Belçika kuvvetlerinin ülkenin kuzeydoğusunu da kaybetmesiyle Belçika ordusu Almanya’ya tamamen teslim olmuştur. Almanya’nın bu işgali 1944’e kadar sürmüştür. Belçika Kongosu bu süreçte Londra’daki Belçika hükümetine sadık kalarak Müttefikler için önemli malzeme ve insan kaynaklarına yardım etmiştir. Birçok Belçikalı silahlı ve pasif direniş yapmış bazıları ise Alman kuvvetleriyle anlaşmışlardır. Bu süreçte Belçikalı Yahudilerden yaklaşık 25.000 kişinin öldürüldüğü kayıtlara geçmiştir. Belçika toprakları yaklaşık Eylül ve Ekim 1944’e kadar Almanların elinde kalırken ülkenin uzak doğusundaki yerler ise 1945 yılının başına kadar işgal altında kalmıştır. Bu işgaller esnasında binlerce savaş esiri Almanya’nın ağır şartları altında tutulmuştur. Bu savaş esirlerine dünyanın her tarafından sadece uluslararası yardım kuruluşları olan Kızılhaç ve Kızılay aracılığıyla insani yardım gönderilebilmiştir. O yıllarda bu yardıma aracılık eden yardım kuruluşlarından biri de Türk Kızılayı’dır⁴⁴².

⁴⁴² Almanlarla yapılan 18 günlük savaş sonunda Mayıs 1940’da 700.000 Belçikalı askerlerinin 50.000’i hemen ve geri kalan ise yapılan ateşkes sonucunda yakalanmıştır. Gönderildikleri Almanlara ait geçici kamplarda tutulan 100.000 Belçikalı esir kaçmayı başarırken, 400.000 kişisi ise haziran ayında serbest bırakılmıştır. Askeri bir okul gibi 25.000 asker Oflag kamplarına gönderilmiştir. O günlerde bu kamplarda 20.000 Belçikalı esirin olduğu kayıtlara geçmiştir. Öyle ki Ekim 1940’ın başında, 145.000 Felemenk ve 80.000 Valonlardan (Belçika’da federal bölge) oluşan 225.000 erkek, bu nedenle Almanya’da enterne edilmiştir. Ulaşılan kaynaklarda 1941’de 3.168, 1942’de 5.110, 1943’te 2.427, 1944’te 1771 kişinin enterne edildiği, bunlardan 770’in kaçmayı başardığı verilmektedir. Ancak 1.698 kişinin de Almanya’da ülkelerini bir daha görmeden öldüğü yazılmıştır. Bu konuda geniş bilgi için bkz; Jaques de Launay tarafından 1940-1945 yılları arasında işgal altındaki Belçikalıların günlük yaşamı ve Paul Legrain tarafından yayınlanan Jaques Offergeld 1982,

Bu kapsamda Türkiye Belçika General Konsolosluğu, 1940 ve 1945 yılları arasında Almanya’da bulunan kendi savaş esirleri için hazırladığı yardım paketlerini Türkiye Kızılay Cemiyeti vasıtasıyla göndermiştir. Belçikalı esirlere giden koliler çoğunlukla temel gıda ve ihtiyaç ürünlerinden oluşmuştur. Bu kolilerde peynir, bisküvi, çikolata, çeşitli ve balık konserveleri, kuru meyve ve şekerleme gibi yiyecek maddeleri ile tütün-sigara, sabun, çamaşır, yünlü-pamuklu eşya, gibi malzemeler bulunmaktadır. Belçika Konsolosluğu’nun İstanbul Kızılay Şubesine teslim ettiği kolilerin muhteviyatı Tablo 5’da verilmiştir.



Tablo-5: Türkiye Belçika General Konsoloslugu’nun 1940-1943 Yılları Arasında Bazı Aylara Ait Almanya ve İtalya’daki Savaş Esirlerine Gönderdiği Yardım Kolilerinin Adedi ve Muhteviyatı*

Tarih	Koli Adedi	Ambalaj	Balık konservesi	Çeşitli Konserve	Çikolata	Şekerleme	Pamuklu eşya	Yünlü eşya	Bisküvi	Peynir	Sabun	Domuz	Çamaşır	Tütün/ Sigara*	Kuru Meyve* kg/ g
Kasım 1940	100	72.500	40.000	75.000	25.000	115.000	-	-	50.000	50.000	-	-	-	25.000	150.000 ⁴⁴³
Aralık 1940	72	18.000	28.000	39.000	13.000	6.200	-	-	27.980	28.500	-	-	70.050	8.110	86.600 ⁴⁴⁴
Ocak 1941	100	25.000	50.000	50.000	25.000	-	-	-	50.000	50.000	-	-	75.000	25000	150.000 ⁴⁴⁵
Mart 1941	60	18.000	24.000	30.000	15.000	-	-	-	30.000	30.000	-	-	18.000	15.000	120.000 ⁴⁴⁶
Nisan 1941	100	20.000	15.000	50.000		50.000	-	-	50.000		-	-		10.000	300.000 ⁴⁴⁷
Mayıs 1941	87	30.456	39.150	41.250	17.400	87.000	-	-	43.500	43.500	-	-	8.700	13.050	87.000 ⁴⁴⁸
Haziran 1941	50	15.000	25.000	37.500	12.500	25.000	-	-	25.000	25.000	-	-	5000	5000	5000 ⁴⁴⁹

⁴⁴³ KA, 2574/ 44.1.

⁴⁴⁴ KA, 2574/ 44.2.

⁴⁴⁵ KA, 2574/ 44.3.

⁴⁴⁶ KA, 2574/ 44.

⁴⁴⁷ KA, 2574/ 44.5.

⁴⁴⁸ KA, 2574/ 44.6.

⁴⁴⁹ İtalya’ya giden KA, 2574/ 44.4.

Tarih	Koli Adedi	Ambalaj	Bahk konservesi	Çeşitli Konserve	Çikolata	Şekerleme	Pamuklu eşya	Yünlü eşya	Bisküvi	Peynir	Sabun	Domuz	Çamaşır	Tütün/ Sigara*	Kuru Meyve* kg/ g
Haziran 1941	75	22.500	37.500	56.250	18.750	37.500	-	-	37.500		-	-	7.500	7.500	112.500 450
Temmuz 1941	50	16.250	25.000	33.750	-	45.000	-	-	20.000	25.000	-	-	5.000	5.000	75.000 451
Ağustos 1941	50	14.000	25.000	37.500	-	-	-	-	25.000	25.000	-	-	-	6.000	87.500 452
Eylül 1941	60	15.300	30.000	40.000		30.000	-	-	30.000	30.000	-	-	1.000	6200	117500 453
Ekim 1941	50	12.500	22.100	34.250	24.500	24.500	-	-		24.500	-	-	-	5750	101.850 454
Kasım 1941	100	25.000	50.000	75.000		35.000	-	-	50.000	50.000	-	-		15.000	200.000 455
Aralık 1941	100	25.000	50.000	75.000	-	35.000			50.000	50.000	-	-	-	10.000	200.000 456
Ocak 1942	100	25.000	47.000	70.500	-	79.900	-	-	-	47.000	-	-	27.000	14.100	188.000 457
Şubat 1942	100	25.000	50.000	75.000	18.850	50.000	-	-	-	50.000	-	-	-	15.000	200.000 458

⁴⁵⁰ KA, 2574/ 44.7.

⁴⁵¹ KA, 2574/ 44.8.

⁴⁵² KA, 2574/ 44.9.

⁴⁵³ KA, 2574/ 44.10.

⁴⁵⁴ KA, 2574/ 44.13.

⁴⁵⁵ KA, 1812/ 0233.

⁴⁵⁶ KA, 1812/ 0234.

⁴⁵⁷ KA, 1812/ 0235.

Tarih	Koli Adedi	Ambalaj	Bahk konservesi	Çeşitli Konserve	Çikolata	Şekerleme	Pamuklu eşya	Yünlü eşya	Bisküvi	Peynir	Sabun	Domuz	Çamaşır	Tütün/ Sigara*	Kuru Meyve* kg/ g
Mart 1942	100	25.000	50.000	75.000	-	12.000	-	-	-	50.000	-	-	-	15.000	225.000 459
Nisan 1942	100	25.000	50.000	75.000	25.000	25.000	-	-	-	50.000	-	-	-	15.000	235.000 460
Ocak 1943	126	31.500	-	-	-	-	-	-	-	-	-	126.000*	-	31.500	441.000 461
Mart 1943	54	18.900	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	54.000	8.100	189.000 462
Mayıs 1943	56	19.600	-	-	-	-	-	-	-	-	-	56.600	-	8.400	196.000 463
Haziran 1943	52	15.600	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	52.000	10.400	182.000 464
Ağustos 1943	317	317.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.268.000 465
Ekim 1943	75	18.750	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	54.000	18.750	337.500 466

⁴⁵⁸ KA, 1812/ 0237.

⁴⁵⁹ KA, 1812 / 0244.

⁴⁶⁰ KA, 1812/ 0245.

⁴⁶¹ * Tütsülenmiş balık, KA, 1807/ 29.5.

⁴⁶² KA, 2701/ 100.5.

⁴⁶³ KA, 1807/ 1.2.

⁴⁶⁴ KA, 2701/ 99.

⁴⁶⁵ KA, 1807/ 5.6.

⁴⁶⁶ KA, 2775/ 124.2.

Tarih	Koli Adedi	Ambalaj	Balık konservesi	Çeşitli Konserve	Çikolata	Şekerleme	Pamuklu eşya	Yünlü eşya	Bisküvi	Peynir	Sabun	Domuz	Çamaşır	Tütün/ Sigara*	Kuru Meyve* kg/ g
Kasım 1943	24	9.200	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	52.000	4800	108.000 ⁴⁶⁷
Toplam	2.158	860.056	657.750	970.000	195.000	657.100			488.980	628.500		56.600	429.250	297.660	5.362.450

* İşaretli olanlar ihracı serbest mevad.

Tablo 5'e bakıldığında Belçika Konsoloslugu tarafından, İstanbul Kızılay Şubesi'ne resmî tutanaklarla yaklaşık 2.158 koli teslim edilmiştir. Tabloya göre 1941 yılında yardımların miktarının ve çeşidinin daha fazla olduğu ancak ilerleyen yıllarda özellikle 1943 yılında balık konservesi, çeşitli konserveler, çikolata, şekerleme, pamuklu eşya, sabun, yünlü eşya, bisküvi, peynir ve domuz gibi malzemelerin hiç gönderilmediği ve fazla ambalaj, kuru meyve ve tütünün gönderildiği görülmektedir.

İzmir Belçika Konsoloslugu da Türkiye Kızılay Cemiyeti vasıtasıyla Almanya'da Oflag ve Stalag kamplarında enterne edilen sivil-asker savaş esirlerine hazırladığı kolileri göndermiştir. Bu yardımları diğer yardımlarda olduğu gibi Cemiyet Genel Merkezine Av. Baha Yörük imzasıyla bildirilmiştir. 1940 ve 1945 yılları arasında gönderilen koli muhteviyatlarına ait yardım listeleri ve miktarı Tablo 6'da verilmiştir.

⁴⁶⁷ KA, 2775/ 51.5.

Tablo- 6: İzmir Belçika Konsolosluğu’nun Almanya’daki Esirlere 1941-1945 Yılları Arasında Hazırladığı Bazı Günlere Ait Yardım Kolileri ve Muhteviyatı*.

Tarih	Koli adedi	Sabun	Bisküvi	Peynir	Çikolata	Diğer Konserveler	Balık Konservesi	Çamaşır	Ambalaj	Tütün sigara	Kuru meyve	Şekerleme	Yekün
31.12.1940	4	1000	1.705	-	0.400	1845	1630	2.280	.0.670	0.760	7315	2.275	14.880 ⁴⁶⁸
07.01.1941	4	0.980	1395		0.670	2090	1580	2450	0.670	1025	6735	2340	19.675 ⁴⁶⁹
04.02.1941	13	0.460	6250	3850	0.825	6825	11.015	11.015	6530	0.920	5780	7300	59.945 ⁴⁷⁰
07.03.1941	44	-	10.775	0.675	1030	12.620	21.720	20.335	10.975	1.110	101.25	12.080	101.585 ⁴⁷¹
26.03.1941	71	0.240	760	-	0.430	19.480	13.710	-	45.390	-	255.455	10.130	345.295 ⁴⁷²
09.05.1941	179	0.210	8.590	2.385	2805	7.195	29.600	12.750	195.850	1030	658.550	11.870	869.835 ⁴⁷³
26.05.1941	86	-	-	-	0.250	5375	28.450	-	48.690	0050	290.965	13.775	387.555 ⁴⁷⁴
17.06.1941	89	280	2445	-	1.040	10.705	19.400	-	56.045	1.160	301.715	11.780	406.100 ⁴⁷⁵
04.08.1941	103	2.885	0.380	970	4.605	6.440	10.610	-	68.440	7.675	274.800	15.665	396.470 ⁴⁷⁶
05.09.1941	86	0.865	4380	2530	1845	5485	5690	-	56505	1435	311.060	6.230	396.025 ⁴⁷⁷
01.10.1941	91	0.980	3.460	2.350	4.865	2.690	19.790	7.460	61.190	1.655	294.940	9.855	399.235 ⁴⁷⁸
01.11.1941	113	3770	12865	6925	6355	14.290	19.000	20.630	60.440	8.030	397.560	20.630	550.015 ⁴⁷⁹
10.12.1941	90	0.370	4495	2555	1480	6.795	8.130	4.750	58.720	1450	295.890	7430	391.815 ⁴⁸⁰
24.12.1941	89	0.300	4.340	2.510	1375	2.925	6.350	4.550	97.600	1335	331.671	11.655	424.850 ⁴⁸¹

⁴⁶⁸ KA, 2574/ 19; 19.1; 19.2.

⁴⁶⁹ KA, 2574/ 14; 14.1.

⁴⁷⁰ KA, 2574/ 13; 13.1; 13.2; 13.3.

⁴⁷¹ KA, 2574/ 1; 1.1.

⁴⁷² KA, 2574/ 2; 2.1.

⁴⁷³ KA, 2574/ 3; 3.1.

⁴⁷⁴ KA, 2574/ 4, 4.1.

⁴⁷⁵ KA, 2574/ 7; 7.1.

⁴⁷⁶ KA, 2574/ 6; 6.1.

⁴⁷⁷ KA, 2574/ 8; 8.1.

⁴⁷⁸ KA, 2574/ 9; 9.1.

⁴⁷⁹ KA, 2574/ 5; 5.1.

⁴⁸⁰ KA, 2574/ 10; 10.1.

Tarih	Koli adedi	Sabun	Bisküvi	Peynir	Çikolata	Diğer Konserveler	Balık Konservesi	Çamaşır	Ambalaj	Tütün sigara	Kuru meyve	Şekerleme	Yekün
21.03.1942	93	-	-	-	-	-	-	-	69.860	10.000	330.750	-	410.610 ⁴⁸²
21.04.1942	90	1000	0.750	1380	1060	2555	7930	-	69.565	1.615	356.980	4380	447.225 ⁴⁸³
08.05.1942	75	-	6000	-	1500	3450	12450	1650	56.250		262500	8.250	352.050 ⁴⁸⁴
21.07.1942	76	1340	0.360	-	0.365	2.660	7.115	-	55.455	1285	287.150	10.185	365.595 ⁴⁸⁵
26.05.1943	42	1.215	-	2.780	0.590	0.235	8440	-	31655	0.530	124.230	5140	175.155 ⁴⁸⁶
24.06.1943	57	1800	0.850	4700	1060	0.485	11.365	1.770	36.995	1310	124.156	6.675	1.191.160 ⁴⁸⁷
27.07.1943	41	1980	0.600	4300	0.830	0.470	12.305	-	21.415		109.870	8.250	3.850 ⁴⁸⁸
26.08.1943	36	1695	-	3100	0.750	0.250	11.845	-	19695	1580	100.700	8820	143.435 ⁴⁸⁹
23.09.1943	43	1905	-	3100	0.750	-	11.475	-	22.040	1355	125.500	7290	173.345 ⁴⁹⁰
25.11.1943	56	2320	-	3775	0.250	0.385	8765	0.800	31625	1920	185.440	8050	243.380 ⁴⁹¹
Toplam	1.671	12.255	0	21.755	1.060	2.660	71.310	1.770	218.880	7.450	1.057.046	54.410	8.269.085

⁴⁸¹ KA, 2574/ 11; 11.1.

⁴⁸² KA, 2694/ 126; 126.1.

⁴⁸³ KA, 2694/ 125; 125.1.

⁴⁸⁴ KA, 2694/ 124; 124.1.

⁴⁸⁵ KA, 2691/ 9; 9.1.

⁴⁸⁶ KA, 1807/ 11; 11.1.

⁴⁸⁷ KA, 1807/ 9; 9.1.

⁴⁸⁸ KA, 1807/ 8; 81.1.

⁴⁸⁹ KA, 1807/ 3; 3.1.

⁴⁹⁰ KA, 1807/ 25; 25.1.

⁴⁹¹ KA, 2775/ 57; 57.1.

Tablo 6’da görüldüğü üzere İzmir Kızılay Şubesi’ne 1941-1943 yılları arasında bazı günlerde hemen hemen her cinsten toplam 1.671 koli yardım teslim edilmiştir. Spesifik olarak bakıldığında hemen hemen her üründen malzemenin gittiği gibi, en fazla kuru meyve ve sigaranın gittiği görülmektedir. Hatta Belçika Konsolosluğu’nun, İzmir’de bulunan İngiliz ve Fransız konsolosluğundan hem daha çok hem de daha fazla ürün gönderdiği görülmektedir.

Bu toplu yardımların yanında bazı yardımlar kişiye özel gönderilmiştir. Bu kapsamda 14 Şubat 1941’de gönderilen yardım paketlerinden biri Hasques Lejeune isimli Stalag XI B 601-34333 Fallengebostel Wehreis-Hannover kampındaki esire gönderilen fanila, bisküvi, üzüm, kayısı, peynir, ton-sardalye, reçel, ciğer ezmesi, sigara ve ambalaj içeren 4460 g’lık 30 nolu kolidir⁴⁹². Yine İzmir Belçika Konsolosluğu’nun Almanya’daki esirlere gönderilmek üzere Cemiyetin İzmir şubesine 21 Mart 1942’de 93 koli⁴⁹³, 21 Nisan 1942’de 90 koli⁴⁹⁴ ve 8 Mayıs 1942’de 75 kolinin⁴⁹⁵ tevdi ve postaneye teslim edilmiş muhteviyatını ve kişilerin isim ve adreslerini gösteren listeler Kızılay merkezine gönderilmiştir. 11 Mart 1942’de 573 yardım kolisi⁴⁹⁶, 31 Mart 1942’de 622 yardım kolisi⁴⁹⁷ için Belçika Sefareti Dışişleri Bakanlığı’na müracaat ederek Almanya’da bulunan Oflag-IX-AZ kampında bulunan Belçikalı esirlere 30 kilodan oluşan malzemenin gönderilmesine izin verilmesini istemiştir. Bakanlık, elçiliğe bu malzemelerin dışarıdan transit olarak gönderilmesi şartıyla izin vermiştir. Sefaretten son zamanlarda alınan bir notada, adı geçen malzemenin önce Suriye’den sevk ile Ankara’ya geldiği ve Sefaret tarafından yanlışlıkla eşyanın Kızılay Cemiyeti vasıtasıyla tekrar sevk edileceği beyanıyla gümrükten çıkarıldığı ve bu muameleye ait evrakın Ankara gümrüğünde bulunduğu bildirilmiştir. Yanlış bir işlem sonucunda gümrükten çıkarılan bu kasanın esirlere tekrar yollanmasına izin verilmesi rica edilmiştir. Kasa açılarak Türkiye’den ihracı yasak bir maddeyi içermediği görüldüğünden gümrük makamlarınca izin verilmiştir. Bu durum Ticaret, Gümrük ve İnhisarlar Vekâletleri ile Kızılay Cemiyeti’ne haber verilmiştir⁴⁹⁸.

⁴⁹² KA, 2574/ 12.2; 12.3.

⁴⁹³ KA, 2694/ 126.

⁴⁹⁴ KA, 2694/ 125.

⁴⁹⁵ KA, 2694/ 124.

⁴⁹⁶ KA, 2694/ 119.

⁴⁹⁷ KA, 2694/ 120.

⁴⁹⁸ KA, 2775/ 82.

İstanbul Kızılay Şubesi'nin 22 Ocak 1945'de Kızılay merkezine gönderdiği raporda, İstanbul Belçika General Konsolosluklarının savaş esirlerine 1944 yılı boyunca 283 yardım kolisi gönderdiği bildirilmiştir⁴⁹⁹.

Belçika Elçiliği, 1943 yılında Türkiye'den Almanya'daki Belçikalı esirlere kuru meyve göndermek için izin istemiştir. Bu kapsamda Savaş Esirleri Komisyonu, Belçika Kangosu Kızıllaç Cemiyeti Almanya'daki 70.000 kadar Belçika savaş esirine her ay göndereceği 20.000 kilo kuru incirin bedellerinin Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın kabul edeceği bir serbest dövizle ödenmek üzere gönderilmesine Ticaret Vekaletince izin verilirken ve Gümrük İnhisarlar Vekaleti'nin de %10 ihraç vergisi kesmek uygun görülmüştür⁵⁰⁰. Gönderilen kolilerin yanında İzmir Belçika Konsolosluğu'nun 1942 Ocak ayı için hazırladığı fakat yolların kapalı olması nedeniyle gönderilemeyen 96 kolisi 13 Mart 1942 günü iade edilmiştir⁵⁰¹.

6.5. Polonya Sefareti ve Konsolosluklarının Türkiye Kızılay Cemiyeti Vasıtasıyla Almanya ve İtalya'da Enterne Edilen Savaş Esirlerine Yardımları

Polonya Büyükelçiliği de Türk Dışişleri Bakanlığı'na müracaat ederek Almanya'daki Polonyalı savaş esirlerine her ay yardım kolilerinin gönderilmesini ve zaman zaman da artan esir sayısına göre koli adedinin sayısını artırılmasını istemiştir. Bu konuda yapılan resmi başvuruların kabulleri sonrası bu yardımların Kızılay vasıtasıyla yapıldığı görülmektedir. Bu kapsamda 9 Haziran 1941'de Türkiye'den Polonyalı savaş esirlerine gidecek koli adedinin 150'den 300'e çıkarılması istenmiştir⁵⁰². Polonya Büyükelçiliği'nden Türk Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen bir mektupta İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı günlerde Almanya'daki Polonyalı savaş

⁴⁹⁹ KA, 2416/ 41; 41.1; 41.2; 41.3; 41.4; 41.5.

⁵⁰⁰ Belçika Kongosu Afrika kıtasının orta kısmında 1908-1960 arasında kurulan Belçika koloni bölgesidir. Belçika Kongosu'nun, Ankara Sefareti vasıtasıyla çokça kuru meyvenin cemiyet vasıtasıyla satın alınarak, Almanya'daki savaş eserlerine gönderilmesinin mümkün olmadığı ve cemiyetin böyle bir ticari mahiyette bir işi üzerine almasının imkansızlığı komisyonunda anlatılması üzerine bu talep reddedilmiştir. Kızılay Genel Merkezi 8 Haziran 1943'de Başbakanlığa gönderdiği bir yazıda Fransa Büyükelçiliği Türk Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı yardım meselesi ile ilgili teşekkürü bildirmiştir. Aynı zamanda da her ay 1800 kolinin miktarının 6800'e çıkarılması isteği ayda 1000 koli olmak ve yalnız 3 ayarla sınırlı olmak şartı ile kabul edilmiştir. KA, 1812/ 0203; 0149; 0150; 0152.

⁵⁰¹ KA, 2694/ 1.

⁵⁰² BCA, 030.10.0. 178.234.30.

esirlerine Kızılay aracılığıyla posta kolileri gönderilmesine izin verilmesi ve ayrıcalık tanınması istenmiştir. Türk Dışişleri Bakanlığı da bu isteği uygun görerek, 2 Aralık 1940'de Türkiye Kızılay Cemiyeti'ne yazdığı resmi yazıda bu konu ile ilgili Savaş Esirleri Komisyon kararlarının 4. Maddesi uyarınca gereken yardımın yapılmasını bildirmiştir⁵⁰³. Ayrıca bu yardım taleplerinin haricinde Polonya'nın İstanbul Başkonsolosluğu Türk Hükümeti'nden 17 Mayıs 1940'de Dışişleri Bakanlığı'na yaptığı bir müracaatta Polonya ile Almanya arasındaki savaş nedeniyle savaştan kaçarak Türkiye'ye gelen ve çeşitli sanayi kollarında çalışan Polonyalı mültecilerin geride bıraktıkları pek çok akrabaları ve bunların bir kısmının da Almanların eline esir düştüğü belirtilerek geride kalanların yiyecek ve giyecek bakımından büyük sıkıntı içerisinde bulundukları ifade edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye'de yaşayan Polonya asıllı kişiler ihtiyaç sahibi Polonyalıları yardım ve destek olmak maksadıyla bir teşkilat kurarak, Türkiye'den bu insanlara yardım kolileri gönderme izninin verilmesi talebinde bulunmuşlardır. Türkiye bu talebe, gönderilecek eşyanın önceden tespit edilmesi şartıyla izin vermiştir. Bu yardımların daha sonraki dönemde de devam ettiği görülmektedir. 6 Nisan 1942'de Polonya'da bulunan sivil halka gönderilmek üzere Kızılay'a teslim edilen 399 kolinin resmî işlemleri sonunda 90 kolinin daha önceden konulan kurallara uygun olmadığı gerekçesiyle; 5 kiloluk koliler için 1 lira 87 kuruş; 5 kilodan fazla olan koliler için ise 3 lira 30 kuruş posta ücreti alınması kararlaştırılmıştır⁵⁰⁴.

Polonya Sefareti, 1940 ve 1945 yılları arasında hazırladığı yardım paketlerini Türkiye Kızılay Cemiyeti aracılığıyla Almanya'daki esir kamplarında bulunan Polonyalı savaş esirlerine göndermiştir. Gidecek olan koliler çoğunlukla temel gıda ve ihtiyaç ürünlerinden oluşmuştur. Bu bağlamda kolilerde, Kolilerde; peynir, bisküvi, çikolata, çeşitli ve balık konserveleri, kuru meyve ve şekerleme gibi yiyecek maddeleri ile tütün-sigara, sabun, çamaşır, yünlü-pamuklu eşya, gibi malzemeler bulunmuştur. Bu malzemelere ait koli miktarları ve muhteviyatı Tablo 7'de gösterilmiştir.

⁵⁰³ KA, 2416/ 60.

⁵⁰⁴ BCA, 030.10.0. 178.234.7; Keser, Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal, s. 564.

Tablo-7: Polonya Sefareti İstanbul Kızılay Cemiyeti Şubesine Teslim Ettiği 1940 ve 1945 Yılları Arasında Hazırladığı Yardım Paketleri*

Tarih	Koli Adedi	Ambalaj	Balık konserve	Çeşitli Konserve	Çikolata	Şekerleme	Bisküvi	Peynir	Sabun	Domuz	Çamaşır	Koli*	Ambalaj*	Tütün/ Sigara*	Kuru Meyve* kg/ gr
Aralık 1940	80	54.610	15.950	60.000	18.890	55.278	40.000	15.480	-	-	-	-	-	22.400	103.850 505
Ocak 1941	80	29.380	-	1200	68.000	18.460	40.000	15.200	-	-	4.9000	-	-	24.830	87.680 506
Mart 1941	65	14.680	-	48.750	32.500	97.500	32.500	12.350	-	-	-	-	-	19.500	76.700 507
Nisan 1941	61	21.750	-	45.750	30.500	91.500	30.500	11.590	-	-	-	-	-	18.300	70.150 508
Mayıs 1941	75	55.140	-	75.000	37.500	105.000	37.500	14.250	-	-	-	140	73.450	122.500	5.48.500 509
Haziran 1941	50	12.500	25.00.	37.500	25.00.	50.000	25.000	25.000	-	-	-	120	30.000	15.000	620.000 510
Temmuz 1941	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	140	-	35.000	665.000 511
Ağustos 1941	150	43.500	75.00.	112.500	75.000	150.000	75.000	75.000	-	-	-	100	80.000	352.500	142.500 512

⁵⁰⁵ KA, 2574/ 43.3.

⁵⁰⁶ KA, 2574/ 43.4.

⁵⁰⁷ KA, 2574/ 43.2.

⁵⁰⁸ KA, 2574/ 43.6.

⁵⁰⁹ KA, 2574/ 43.7.

⁵¹⁰ KA, 2574/ 43.5.

⁵¹¹ KA, 2574/ 43.8.

⁵¹² KA, 2574/ 43.9.

Tarih	Koli Adedi	Ambalaj	Balık konservesi	Çeşitli Konserve	Çikolata	Şekerleme	Bisküvi	Peynir	Sabun	Domuz	Çamaşır	Koli*	Ambalaj*	Tütün/ Sigara*	Kuru Meyve* kg/ g
Eylül 1941	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100	25.000	475.000	- 513
Ekim 1941	150	43.500	75.000	112.500	24.0000	-	75.000	75.000	-	-	150.0000	275	117.500	52.500	1400 514
Kasım 1941	150	42.100	70.000	105.100	22.400	140.000	70.000	70.000	-	-	47.500	300	37.500	154.0000	1.415.500 515
Aralık 1941	100	34.950	52.410	6.100	3150	26.600	35.700	6250	11.500	-	31.450	-	-	53.950	237.940 516
Ocak 1942	150	43.400	75.000	112.500	24.000	150.950	75.000	74.500	-	-	-	300	75.000	52.500	1.567.150 517
Şubat 1942	150	45.500	75.000	112.500	24.000	150.000	75.000	75.000	-	-	-	300	75.0000	52.500	1.567.500 518
Mart 1942	150	43.300	0	0	13.500	22.500	0	0	-	-	-	300	75.000	52.500	1.567.500 519
Nisan 1942	150	37.500	75.000	-	24.000	75.000	-	36.000	-	-	-	300	75.0000	52.500	1875 520
Mayıs 1942	150	37.500	75.000	-	24.000	75.000	-	36.000	-	-	-	300	75.0000	52.500	1875 521

⁵¹³ KA, 2574/ 43.10.

⁵¹⁴ KA, 2574/ 43.11.

⁵¹⁵ KA, 1812/ 0226.

⁵¹⁶ KA, 1812/ 0219.

⁵¹⁷ KA, 1812/ 0227.

⁵¹⁸ KA, 1812/ 0228.

⁵¹⁹ KA, 1812/ 0239.

⁵²⁰ KA, 1812/ 0242.

⁵²¹ KA, 1812/ 0241.

Tarih	Koli Adedi	Ambalaj	Balık konservesi	Çeşitli Konserve	Çikolata	Şekerleme	Bisküvi	Peynir	Sabun	Domuz	Çamaşır	Koli*	Ambalaj*	Tütün/ Sigara*	Kuru Meyve* kg. g
Ocak 1943	484	104.300	520.800	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13.600	1.781.300 522
Mart 1943	480	96.000	507.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12.000	1.785.000 523
Haziran 1943	490	98.000	520.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.832.000 524
Ağustos 1943	500	100.000	550.000	-	-	-	-	-	-	250.000	-	-	-	200.000	1389.000 525
Eylül 1943	500	300.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100.000	2.400.000 526
Ekim 1943	500	150.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100.000	9.400.000 527
Kasım 1943	500	150.000	500.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2.000.000 528
Toplam	5.165	1.557.610	3.111.160	829.400	637.440	1.207.788	611.200	541.620	11.500	250000	79.105	2.675	2.763.450	3.419.580	28.713.920

*İşaretli olanlar ihracı serbest mevad.

⁵²² KA, 1807/ 29.2.

⁵²³ KA, 2701/ 100.4.

⁵²⁴ KA, 2701/ 99.3.

⁵²⁵ KA, 1807/ 5.2.

⁵²⁶ KA, 2775/ 112.2.

⁵²⁷ KA, 2775/ 124.4.

⁵²⁸ KA, 2775/ 51.6.

Tabloda 7’de görüldüğü üzere İstanbul’da bulunan Polonya Büyükelçiliği’nden 1940-1945 yıllarında (resmi kayıtları tespit edilen) bazı aylara ait Polonyalı savaş esirlerine giden izne tabi 5.165 adet koliyle de çoğunlukla peynir, bisküvi, çikolata, kuru meyve, şekerleme, çeşitli balık konserveleri gibi yiyecek maddeleri ile ihracı serbest olan 2.675 koliyle de tütün-sigara, sabun, çamaşır, yünlü-pamuklu eşya, gibi temel ihtiyaç malzemeleri gönderilmiştir. 1941 ve 1942 yıllarında hemen hemen her üründen malzeme yardımı yapılırken 1943 yılında diğer Konsolosluklarda olduğu gibi hem gıda çeşidi hem de miktarı azalmış veya hiç yollanmamıştır.

Polonya Sefareti, Savaş Esirleri Komisyonu’ndan sivil halkına da yardım göndermek üzere talepte bulunmuştur. Komisyonca kabul edilen bu talep üzerine 1941 Ekim’inden itibaren ayda 200 paketin gönderilmesine izin verilmiştir. Ancak koli gönderme işi 1942 Şubat’ında başlamıştır. Polonya’daki sivil halka posta ve gümrük masrafları Polonya Sefareti tarafından karşılanarak Cemiyet vasıtasıyla 1942 Şubat-Aralık ayları arasında 2.335 koli; 31 Ocak-31 Aralık 1943 tarihleri arasında ise 2.554 koli gönderilmiştir. Ayrıca Sefarete, Polonya’daki sivil halkına sadece bir defaya mahsus olmak üzere 250 paket gönderme izni verilmiştir⁵²⁹. Yine Savaş Esirleri Komisyonu, 4 Aralık 1942’de yardım gönderen tüm Sefaretlere ait aylık koli miktarının artırılması kararını almıştır. Ancak ekstra bir miktar kuruyemiş ve tütün göndermek isteyen Fransa ve Polonya Sefareti’nin müracaatları üzerine komisyon, 2 Haziran 1943’de yukarıda verilen karara bağlı kalmak şartıyla kontenjana tabi olmayan bazı maddeleri istisna tutarak bu ürünleri göndermiştir⁵³⁰. Ayrıca 15 Mayıs 1943’te Polonya Sefareti’nin talebi üzerine listeleri Beyrut Kızılhaç’ı tarafından hazırlanacak olan 30 adet yardım paketinin Polonyalıların adresine gönderilmesine izin verilmiştir⁵³¹.

Polonya Sefaleti, 28 Şubat 1944’de ise Türk Dışişleri Bakanlığı’ndan savaş esirlerinin dışında profesörler, sanatçılar ve alimler için yardım kolisi gönderilmesini talep etmiştir. Bakanlık bu yardımın yapılıp yapılamayacağını sormuştur. Bunun üzerine cemiyetin olur cevabı üzerine de yardım yapılmıştır⁵³². Kızılay Cemiyeti’nin resmi kayıtlarında Polonya General Konsolosluğu tarafından hazırlanan Ekim, Kasım ve Aralık 1941 aylarına ait Owac, Oflag, Milag Marlag Nord, M. Staipmlager Luft ve

⁵²⁹ KA, 2775/ 80.3; 83.5; 108.1.

⁵³⁰ KA, 1812/ 0145.

⁵³¹ KA, 1812/ 0148.

⁵³² KA, 1918/ 0215.

Stalag kamplarında enterne edilen asker-sivil 1101 savaş esirine kuru meyve ve sigara malzemelerini içeren koliler göndermiştir⁵³³. Bu kapsamda Polonya'nın Türkiye Büyükelçiliği tarafından bu kamplara 1943 Mayıs-Ekim arası dönemde gıda maddeleri, kurutulmuş meyve, sigara ve tütün içeren 2.206 yardım kolisi göndermiştir⁵³⁴. Norveç Sefareti, 27 Ağustos 1943'de Almanya'da bulunan Herrn General Otto Hüge, Stammlager XX. A, Thorn, Herrn Oberst Halvor Hansson, Nonreger Oflag ni.c. Schocken. Posen, Herrn Oberleutnant Anthon B. Milson, Monreger, Schocken. Posen. Deutschland adlı esirlere üç paket yollamıştır⁵³⁵. Ancak bazen gönderilecek olan kolilerle ilgili bilgilerin eksik olması durumuyla karşılaşmıştır. Örneğin Posta Müdürlüğü, Türkiye Kızılay Cemiyeti Genel Merkezine gönderdiği bir yazıda, 12 Eylül 1944'de Jan Szeligovski'e gönderilen bir kolinin muhtevası ve kişinin ikametgâh adresinin olmaması nedeniyle gönderilemediğini belirterek eksik bilgilerin bildirilmesini istemiştir⁵³⁶. Bunun gibi "28 Ekim 1944 tarih ve 5303/1224-5455 sayılı" yazı ile 25 numaralı paketin Polonya Sefaretine ait olduğu anlaşılmış, Sefaretin ilgili memuruna da bu durum bildirilmiştir⁵³⁷. Bu yazışmalarda da olduğu gibi gönderilen postaların nadir de olsa bazılarının yerine teslim edilememesi gibi olaylarla da karşılaşmıştır. Nitekim Ankara Paket Postanesi bir mektupta, Sahibi bulunamayıp geri gönderilen bu 25 numaralı kolinin Polonya Sefaretine haber verilmesine rağmen postaneden aldırılmadığı bildirilmiştir. Yazıda bu kolinin bir an önce Paket Postanesinden aldırılmasını ve sonucunda Kızılay merkezine bildirilmesi istenmiştir⁵³⁸. Ayrıca Polonya Sefaretine, sözü edilen 25 nolu paket için, Kızılay merkezine başvurulması için telefon edildiği de bildirilmiştir⁵³⁹.

İkinci Dünya Savaşı'nın son yılında Münakalât Vekâleti, Kızılay Cemiyeti ve Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti'nden 19 Aralık 1944'de Almanya'da enterne edilmiş bulunan bütün müttefik devletlerin esirlerine yiyecek, içecek ve giyecek maddelerinin gönderilmesi taleplerine olumlu cevap verebilmek için izin istemiştir. Bunun üzerine

⁵³³ KA, 2576/ 30; 30.1; 29; 29.1, 31; 31.1; 85, 85.1; 32; 32.1; 80; 84; 84.1,32.2; 32.3; 61; 61.1; 64; 62; 62.1; 60; 60.1; 65; 118; 118.1; 115; 112; 63; 63.1; 59; 59.1; 65.1;75; 75.1; 51; 51.1; 111; 111.1; 52; 52.1; 117; 117.1; 116; 116.1.

⁵³⁴ KA, 2775/ 11; 12; 12.6; 2.17; 7; 8.1; 16; 16.1; 16.2; 16.3; 26; 26.1; 26.2, 26.3; 45; 45.1; 45.2; 45.3; 45.4; 46; 46.1; 46.2; 86.7; 86.1; 86.2; 86.3; 86.4; 86.5; 86.10;86.11; 86.7; 86.8; 86.9; 85.2. 85.3.

⁵³⁵ KA, 2775/ 47.

⁵³⁶ KA, 2416/ 42.9.

⁵³⁷ KA, 2416/ 42.6.

⁵³⁸ KA, 2416/ 42.4.

⁵³⁹ KA, 2416/ 42.5.

Cemiyet tarafından verilen izinle koliler kabul edilerek ve Adana Halep yolundan Cenevre-İsviçre merkezine sevki hakkında Ankara, İstanbul ve İzmir PTT Başmüdürlüklerine gerekli tebligatlar yapılmıştır. Kızılay, 31 Ocak 1944 tarihli resmi yazıda adı geçen kolilerin çuvalarla birlikte teslim edilmesini istemiştir. Ayrıca nakliyatın fazlalığından dolayı sıkışık duruma düşen Suriye Posta idaresi; haftada 200 çuvaldan fazla koli postasını kabul etmediğinden Ankara, İstanbul ve İzmir merkezlerine gönderilecek savaş esir kolisi çuvallarının toplamının her seferinde 100'den fazla olmaması gerektiğini müttefik devletlerin ilgili servislerine bildirilmiştir⁵⁴⁰.

8 Ocak 1945'te İstanbul Türkiye Kızılay Cemiyeti temsilciliğinin Kızılay Genel Merkezine verdiği bilgiye göre; Akdeniz yolunun açılmasıyla Polonya Konsolosluğu tarafından hazırlanan 1000 kolinin Kızılay İstanbul temsilciliği vasıtasıyla Paket Postanesine teslim edildiği fakat bu kolilerin gümrük işlemleri yapılmadığından posta ambarında kaldığı, bu kolilerin posta ambarlarında çürümemesi ve fareler tarafından zarara uğramaması için sevklerine yetki verilmesi istenmiştir. Bazen de bu sevkler sırasında istenmeyen olaylar yaşanmıştır. İtalya'da bulunan savaş esirlerine gönderilmek üzere İngilizler tarafından dışardan getirilip Türkiye'den transit olarak geçmekte olan kolilerden bir kısmının 1942 senesinde İstanbul Paket Postanesinden çalındığı bu kolilerden 400 küsur parça çamaşırın zabıtaca hırsızlardan geri alınıp tekrar postaneye teslim edildiği kayıtlara geçmiştir. Posta Müdürlüğü'nce Kızılay'dan istenen bu çamaşırlar İngiliz General Konsolosluğu memurları önünde paket haline getirilerek bir tutanakla 11 koli içerisinde (86.430 kg) transit gönderilmek üzere İzmir'de İngiliz Sefareti temsilcisine Jon Christia gönderilmiştir⁵⁴¹.

Savaşın son yılında Uluslararası Kızılhaç Komitesi 19 Mart 1945'de yolların kapalı olması dolayısıyla Polonya Başkonsolosu tarafından sevkıyatı durdurulan esir paketlerinin sahiplerine iadesini istemiştir. Kızılhaç bu malzemenin Türkiye'de kendi depoları olmadığı için Kızılay depolarında tutulduğunu, yakın bir tarihte Marsilya'ya bir vapurla gönderileceğini ancak geçecek süre zarfında bir müddet daha burada muhafaza

⁵⁴⁰ KA, 2416/ 11.19.

⁵⁴¹ KA, 2416/ 43.1.

edileceğini bildirilmiştir⁵⁴². Ancak 21 Mart 1945’de alınan kararla savaş esirlerine gönderimi duran koli yardımlarının Başbakanlığın 14 Mart 1945 tarihli 6/582 sayılı emriyle yeniden başlamasına izin verilmiştir. Savaş esir kolileri için İstanbul ve İzmir Kızılay şubelerine de gerekli talimatlar verilmiştir. Ancak başlanacak olan bu çalışma için önceki görevli olan Muhittin Himmetoğlu’nun istifası sonrası bu görevin kime verileceği Kızılay Merkezine sorulmuştur⁵⁴³. Daha sonra 28 Mart 1945 tarihinde Polonyalılara ait kolilerin bazıları kabul edilerek gümrüklerde işlemlerinin yapılmasına yardım edilmiştir. Ancak bu sırada kolilerin içerisinde ihracı yasak olan kapalı kutular içinde balık konservesi bulunduğu görülmüştür. Bu durum ilgili Polonya Konsolosluğuna bildirilmiştir. Bunun üzerine İstanbul Kızılay temsilciliği, 8 Nisan 1945’de Kızılay Merkezine yazdığı yazıyla Polonyalılara ait kolilerin sevk edilebilmesi için ya balık konservelerinin geri alınmasını veya ihraçlarına izin verilmesini istemiştir. Aynı zamanda bu malzemelerin sadece konsolosluk tarafından sağlanacağı söylenen teneke kutularla ihraç edilebileceğinin İstanbul Gümrükleri Başmüdürlüğü’ne bildirilmesi de istenmiştir. Türkiye Kızılay Cemiyeti de cevap olarak: savaş esirlerine gidecek kolilerin sevkinin Hükümetçe durdurulduğunu bildirmiştir. Yazıda Kızılay Genel Merkezine ve ilgili elçiliklerce yapılan müracaatlar ile PTT Umum Müdürlüğü’ne yapılan bireysel başvuruların cevapsız kaldığı ayrıca Kızılay’ın merkez deposunda bulunan ve postaya teslim edilip de henüz makbuzları alınmamış malzemelerin bir makbuz karşılığında ve bir defaya mahsus Kızılay’a ait kamyonlarla sahiplerine iade edildiği ifade edilmiştir. Yine İstanbul Paket Postanesine teslim edildiği bildirilen Polonyalılara ait 1000 koli için postadan makbuz alınmış olsa da bunlardan -o günün şartlarında- Cemiyetin mesul olamayacağı, bundan dolayı yapılacak bir muamele olmadığı ifade edilmiştir. Bu nedenle postanenin geçici kaydıyla alınmış olduğu bu kolileri Polonya Başkonsolosluğu önceden haberdar edilmek şartıyla kolilerin makbuz karşılığı yerine teslim edilmesinin uygun olduğu bildirilmiştir. Ayrıca transit olarak Türkiye’den geçen esir kolilerine yönelik işlemlerin Kızılay Cemiyeti ile bir ilişkisinin olmadığı da bildirilmiştir. Diğer yandan Cemiyetin kolilerin posta idaresinde zarara uğramamasına dikkati ilgili temsilcilik tarafından iyi niyet olarak görülmüştür⁵⁴⁴. Ancak

⁵⁴² Kızılay İstanbul Mümessillğine Milletlerarası Kızılhaç Komitesinin 19 Mart 1945’de yazdığı resmi yazı. KA, 2416/ 34.

⁵⁴³ KA, 2416/ 11.16; 11.17; 11.18.

⁵⁴⁴ KA, 2416/ 11.11; 11.12; 43; 43.1.

Konsolosluk yetkilileri, bunların yağlı konserve olmayıp salamura oldukları konusunda ısrar etmiştir. Gümrük memurları ise bunların yağlı konserve olduklarını iddia etmişlerdir. Sonunda İstanbul Kızılay temsilciliği bunların yağlı konserve oldukları kanaatine varmıştır. Bunun üzerine Konsolosluk yetkilileri bir defaya mahsus olmak üzere bu konservelerin ihracına izin verilmesi için Sefaretleri vasıtasıyla ricada bulunacaklarını beyan etmişlerdir. Balık konservelerinin 27 Ekim 1942’de Mt. 18759/137 sayılı yazıda ihracı yasak olan kutuların Sefaretler tarafından temin edildiği takdirde sevklerine izin verilmiştir. Ticaret Vekaleti tarafından izin alınmış olsa da bu izin İstanbul Gümrüklerine henüz tebliğ edilmemiş olduğundan, memurlar her ne suretle olursa olsun teneke kutu ihraç edilemeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Bunun üzerine Polonya Konsolosluğu teneke kutuların aynen temin edileceğine dair İstanbul Kızılay temsilciliğine 7 Kasım 1942 tarihli bir taahhüt mektubu bırakmıştır. Bu şartlara dayalı olarak Cemiyet Polonyalıları kolilerin sevk edilebilmesi için nasıl bir yol izleneceğini gümrükten sormuştur.

Nihayetinde resmi makamlar arasında uzun süre polemiğe neden olan savaş esirlerine gönderilecek olan bu 1000 koli, Polonya Konsolosluğu tarafından Kızılay Cemiyeti vasıtasıyla postaneye teslim edilmiştir. Daha sonra bu mallar için alınan karar şöyle olmuştur: 15 Eylül 1945’de Marsilya’ya posta vasıtasıyla değil, adî mal gibi vapurla sevk edilmesi Gümrük Bakanlığı ve Kızılay tarafından uygun görülmüştür. Bunun üzerine İstanbul Kızılay temsilciliği 12 Ekim 1945’deki yazısında; genel merkeze 29 Eylül 1945’de Avrupa’daki Polonyalı savaş esirlerine gönderilmek üzere Polonya General Konsolosluğunca hazırlanmış olan 1000 kolinin İstanbul limanından Marsilya’ya hareket eden Türk bandıralı “Necat” vapuruyla gönderildiği bildirilmiştir⁵⁴⁵.

⁵⁴⁵ Gümrük ve İnhisarlar Bakanlığı’nın 17 Mart 1945 tarihli yazısında yasak olan kapalı kutular içerisindeki balık konservesinin önceden hazırlanmış olmasından dolayı bu konservelerin sevkine izin verilmiştir. Ancak Savaş Esirleri Komisyon’uda, bundan sonra böyle gönderimler için yurtdışı teneke bulma sıkıntısı göz önünde tutularak sevkleri yasak edilmiştir. KA, 2416/ 11; 11.1; 11.3; 11.5; 11.6; 11.9; 11.10; 11.11; 11.12.

6. 6. Türkiye Yugoslavya Kraliyet Elçiliği'nin Türkiye Kızılay Cemiyeti Üzerinden Almanya ve İtalya'da Enterne Edilen Savaş Esirlerine Gönderdiği Malzemeler

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye Hükümeti ve Kızılay Cemiyeti'nden Almanya'da enterne edilen savaş esirlerine yardım konusunda aracılık etmesini isteyen temsilciliklerden biri de Türkiye Yugoslavya Kraliyet Elçiliği'dir. Kızılay Arşiv belgelerinde Yugoslavya Elçiliği'nin yardım kolilerine ait verilerde 1941 yılında yardımların gittiği görülmektedir. Elçilikle ilgili ulaşılabilen arşiv belgelerinde kurutulmuş meyve vb. gıda ürünleriyle sigara ve kıyafet kolilerinin Almanya'nın açtığı Oflag ve Stalag kamplarının çeşitli şubelerindeki savaş esirlerine gönderildiği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda Türkiye Yugoslavya Kraliyet Elçiliği'nin 1941 Ekim-Aralık aylarına ait yardım kolileri ve gönderilen kamp isimleri Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo-8: Yugoslavya Kralığı'nın Türkiye Kızılay Cemiyetine Teslim Ettiği 1941 Yılına Ait Yardımlar

Tarih	Kurutulmuş Meyve ve Sigara Koli	Gıda ve Kıyafet Koli	Kamp adı
04. 10. 1941	50 ⁵⁴⁶	50 ⁵⁴⁷	Oflag XIII-B Stalag V C.
07. 10.1941	72 ⁵⁴⁸	-	Stalag XVII B.
08. 10. 1941	28	12 ⁵⁴⁹	Stalag XVII B. Oflag VI B- C
09. 10. 1941	35	- ⁵⁵⁰	Stalag XVII A.
13. 10. 1941	51	- ⁵⁵¹	Oflag VI C.
15. 10. 1941	103	- ⁵⁵²	Oflag XII.B; Oflag XIII-B; Stalag XVII B.
20. 10. 1941	100	6 ⁵⁵³	Oflag XIII A-B; VII E; V A; Stalag XVII B.
21. 10. 1941	-	58 ⁵⁵⁴	Oflag XIII-B
27.10. 1941	120 ⁵⁵⁵	-	Oflag VII E; Oflag XIII-B
31.10. 1941	49 ⁵⁵⁶	-	Oflag XII.B; Stalag XVII B.
05.11. 1941	50 ⁵⁵⁷	-	Oflag V D
05.11.1941	50 ⁵⁵⁸	-	Stalag V C.

⁵⁴⁶ KA, 2576/ 34.

⁵⁴⁷ KA, 2576/ 1.

⁵⁴⁸ KA, 2576/ 3.

⁵⁴⁹ KA, 2576/ 6.

⁵⁵⁰ KA, 2576/ 7.

⁵⁵¹ KA, 2576/ 12.

⁵⁵² KA, 2576/ 15.

⁵⁵³ KA, 2576/ 17.

⁵⁵⁴ KA, 2576/ 19.

⁵⁵⁵ KA, 2576/ 20; 21; 22.

⁵⁵⁶ KA, 2576/ 27.

⁵⁵⁷ KA, 2576/ 76.

06.11.1941	165 ⁵⁵⁹	-	Oflag V D.; Stalag XVII B.
08.11.1941	50 ⁵⁶⁰		Stalag XVII A.
09.11.1941	30	20 ⁵⁶¹	Stalag IV D.
10.11.1941	100 ⁵⁶²	-	Stalag XVII A.
12.11.1941	50 ⁵⁶³		Stalag XVII A.
15.11.1941	113 ⁵⁶⁴	-	Oflag VI C, D, E, F; Stalag XVII-A-B
17.11.1941	89 ⁵⁶⁵	-	Stalag XVII-A-B; XVI B., XI B; Oflag XIII A-B; VII E, VI C.
18.11.1941	59 ⁵⁶⁶		Oflag V D, Stalag IV D.
21.11.1941	3 ⁵⁶⁷	11 ⁵⁶⁸	Stalag II. B, IX C, X C; Oflag XIII B; IX C
24.11.1941	163 ⁵⁶⁹	-	Oflag XIII A- B; Stalag IV D.
25.11.1941	4 ⁵⁷⁰	-	Stalag XVII A; Oflag XIII B,
28.11.1941	-	31 ⁵⁷¹	Oflag XIII B; IV C.
29.11.1941	58 ⁵⁷²	-	Stalag XVII A; VI F, XI B; Oflag XIII B; VI C
02.12.1941	50 ⁵⁷³	-	Stalag XVII-A
03.12.1941	100 ⁵⁷⁴	3 ⁵⁷⁵	Stalag XVII-A, B; Oflag XIII-B; Oflag VI C.
05.12.1941	50	7 ⁵⁷⁶	Stalag XVII-A, B; Oflag XIII-B; Oflag VI C.
06.12.1941	50 ⁵⁷⁷	6	Stalag XVII-A; XI-A; IV-D, VI-C., Oflag XIII B.
07.12.1941	50 ⁵⁷⁸		Stalag IV D.
15.12.1941	50	5 ⁵⁷⁹	Oflag VI C., IV D., Oflag VI C.
16.12.1941	10	11 ⁵⁸⁰	Stalag XVII-A-B,
16.12.1941	15 ⁵⁸¹	-	Oflag VI C.

⁵⁵⁸ KA, 2576/ 77.

⁵⁵⁹ KA, 2576/ 78; 86; 90.

⁵⁶⁰ KA, 2576/ 77.1.

⁵⁶¹ KA, 2576/ 94.

⁵⁶² KA, 2576/ 77.2; 79.

⁵⁶³ KA, 2576/ 87.

⁵⁶⁴ KA, 2576/ 13; 88; 113.4.

⁵⁶⁵ KA, 2576/ 108; 102.1.

⁵⁶⁶ KA, 2576/ 92; 103.1.

⁵⁶⁷ KA, 2576/ 113.3.

⁵⁶⁸ KA, 2576/ 104.

⁵⁶⁹ KA, 2576/ 108.1; 102.2; 113.1; 113.2.

⁵⁷⁰ KA, 2576/ 105.

⁵⁷¹ KA, 2576/ 113.

⁵⁷² KA, 2576/ 102; 102.3.

⁵⁷³ KA, 2576/ 67.

⁵⁷⁴ KA, 2576/ 67.1.

⁵⁷⁵ KA, 2576/ 67.2.

⁵⁷⁶ KA, 2576/ 68.2.

⁵⁷⁷ KA, 2576/ 68.1.

⁵⁷⁸ KA, 2576/ 68.

⁵⁷⁹ KA, 2576/ 58.

⁵⁸⁰ KA, 2576/ 57.

⁵⁸¹ KA, 2576/ 56.

17.12.1941	58 ⁵⁸²	4 ⁵⁸³	Oflag VI C; Stalag XVII-A-B; IV-D
18.12.1941	35 ⁵⁸⁴	3 ⁵⁸⁵	Oflag XIII-B; Stalag IV D;VI C;
20.12.1941	57 ⁵⁸⁶		Stalag XVII-A; XI-B, XII B, IV-D, VI-C., Oflag XII B, VI C.
22.12.1941	51 ⁵⁸⁷		Stalag XVII-A
23.12.1941	50 ⁵⁸⁸		Oflag XIII-B
24.12.1941	50	28 ⁵⁸⁹	Stalag XVII-A-B; IV D., Oflag XIII-B; VI C; VI F.
25.12.1941		8 ⁵⁹⁰	Stalag XVII-A-B;
-12.41	100	10 ⁵⁹¹	StalagXVII A-B; Oflag XIII- A
Tarihsiz	65	15 ⁵⁹²	Stalag XVIII-A; Oflag XIII-B, İtalie
Toplam	2271	345	

Tablo 8'e göre; konsolosluk tarafından 1941 Ekim ve Kasım ayında 2271 koli kurutulmuş meyve ve sigara; 345 koli gıda ve kıyafet içeren yardım Cemiyete teslim edilmiştir. Bu yardımların yanında Yugoslavya Konsolosluğundan Yugoslav savaş esirlerine 1941 yılının Eylül'ünde ambalaj, bisküvi, peynir, çikolata, çeşitli ve balık konserve, çamaşır, sabun, tütün, sigara, kuru meyve ve şekerleme içeren 292 koli gönderilmiştir⁵⁹³. Ayrıca 10 Aralık 1941'de 56 koli, 12 Aralık 1941'de 62 koli ve 13 Aralık 1941'de ise 8 koli Ankara'da bulunan Yugoslavya Büyükelçiliği'nden Kızılay vasıtasıyla Almanya'daki Oflag ve Stalag kamplarındaki savaş esirlerine gönderilmiştir⁵⁹⁴. Bu yardımlar yapılırken bazen olumsuz olaylar da yaşanmıştır. 9 Ekim 1943 tarihinde PTT Ankara Baş Müdürlüğü Paket Kalemi tarafından Kızılay'a gönderilen yazıda 18 Haziran 1943 tarihli 980'nolu Yugoslav esirlerine ait koliyi taşıyan hamal Şefik'in ayağının kayması neticesinde denize düştüğü bildirilmiştir⁵⁹⁵. Yine Ankara'da bulunan Norveç Sefareti tarafından 6 Ekim 1941 tarihinde Almanya'da

⁵⁸² KA,2576/ 42; 54.

⁵⁸³ KA, 2576/ 55.

⁵⁸⁴ KA, 2576/ 69.5.

⁵⁸⁵ KA, 2576/ 69.6.

⁵⁸⁶ KA, 2576/ 69.1; 69.2; 69.3.

⁵⁸⁷ KA, 2576/ 69.

⁵⁸⁸ KA, 2576/ 43.

⁵⁸⁹ KA, 2576/ 42; 44.

⁵⁹⁰ KA, 2576/ 41.

⁵⁹¹ KA, 2576/ 104.

⁵⁹² KA, 2576/ 16.

⁵⁹³ KA, 2574/ 50; 50.1; 50.2.

⁵⁹⁴ KA, 2576/ 70.2; 70.4; 70.5.

⁵⁹⁵ KA, 2701/ 70.

Oflag kampında bulunan savaş esirlerine 1 adet ve 28 Ekim 1941 tarihinde ise 2 adet koli gönderilmiştir⁵⁹⁶.

Yugoslavya Krallığı Elçiliği'nin Almanya'daki Yugoslav savaş esirlerine Ocak- Ekim 1943 ayları arasında bazı tarihlerde yapılan yardımlar aşağıda tablo 9'da verilmiştir.

Tablo-9: Yugoslavya Krallığı'nın Türkiye Büyükelçiliği Tarafından Ocak-Ekim 1943 Aylarında Gönderilen Yardımlar

Tarih	Koli	Gönderilen Malzeme	Gittiği kamp adı
30 Ocak 1943	50	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag ⁵⁹⁷
8 Şubat 1943	100	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag ⁵⁹⁸
22 Mart 1943	175	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	St A Lag ⁵⁹⁹
29 Mart 1943	194	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Compo Conc.32, Oflag, St A Lag ⁶⁰⁰
4 Mayıs 1943	100	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Oflag XIII B ⁶⁰¹
6 Mayıs 1943	110	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Flag V1 C, Oflag Xxi C ⁶⁰²
8 Mayıs 1943	121	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Oflag Xxi- C ⁶⁰³
12 Mayıs 1943	225	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Compo Conc.32 ⁶⁰⁴
15 Mayıs 1943	95	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	⁶⁰⁵
18 Mayıs 1943	99	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Compo Conc.32 ⁶⁰⁶
20 Mayıs 1943	214	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag Xiii-C, Stalag Xi-B Laz.Bar.41 B ⁶⁰⁷
24 Mayıs 1943	161	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag Xiii-C, Stalag Xi-B Laz.Bar.41 B ⁶⁰⁸
2 Haziran 1943	244	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag Compo Conc ⁶⁰⁹
2 Haziran 1943	114	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag ⁶¹⁰
5 Haziran 1943	103	Sigaralar, Tütün	Stalag ⁶¹¹
7 Haziran 1943	115	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag ⁶¹²
9 Haziran 1943	52	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag Compo Conc ⁶¹³
10 Haziran 1943	53	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag ⁶¹⁴
12 Haziran 1943	120	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag Compo Conc ⁶¹⁵
16 Haziran 1943	187	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag Compo Conc ⁶¹⁶
18 Haziran 1943	28	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Compo Conc, ⁶¹⁷

⁵⁹⁶ KA, 2576/ 2.2; 18.1; 18.2; 18.3; 18.4.

⁵⁹⁷ KA, 2775/ 119.

⁵⁹⁸ KA, 2775/ 120.

⁵⁹⁹ KA, 2775/ 122.

⁶⁰⁰ KA, 2775/ 121; 123.

⁶⁰¹ KA, 2775/ 2a.

⁶⁰² KA, 2775/ 3.1.

⁶⁰³ KA, 2775/ 3.

⁶⁰⁴ KA, 2775/ 3.36.

⁶⁰⁵ KA, 2775/ 4.

⁶⁰⁶ KA, 2775/ 6.

⁶⁰⁷ KA, 2775/ 5.

⁶⁰⁸ KA, 2775/ 9.

⁶⁰⁹ KA, 2775/ 75.

⁶¹⁰ KA, 2775/ 109.

⁶¹¹ KA, 2775/ 77.

⁶¹² KA, 2775/ 78.

⁶¹³ KA, 2775/ 73.

⁶¹⁴ KA, 2775/ 72.

⁶¹⁵ KA, 2775/ 74.

⁶¹⁶ KA, 2775/ 67.

⁶¹⁷ KA, 2775/ 66.

21 Haziran 1943	83	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag Compo Conc ⁶¹⁸
22 Haziran 1943	106	Gıda Maddeleri, Kurutulmuş Meyve	Compo Conc ⁶¹⁹
25 Haziran 1943	109	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Compo Conc, Oflag ⁶²⁰
28 Haziran 1943	104	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Compo Conc, Oflag ⁶²¹
5 Temmuz 1943	104	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Compo Conc
10 Temmuz 1943	13	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Compo Conc, Oflag, Stalag ⁶²²
12 Temmuz 1943	82	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Compo Conc, Oflag, Stalag ⁶²³
15 Temmuz 1943	110	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Campo Cone.77-78 ⁶²⁴
16 Temmuz 1943	108	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Campo Cone.77-78 ⁶²⁵
17 Temmuz 1943	108	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Campo Cone.77-78 ⁶²⁶
19 Temmuz 1943	84	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag Xviii C Oflag Xiii B, Oampo Cone ⁶²⁷
22 Temmuz 1943	112	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag Xviii C Oflag XIII B ⁶²⁸
23 Temmuz 1943	91	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag Xviii C Oflag XIII B ⁶²⁹
26 Temmuz 1943	122	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag Xviii C Oflag XIII B Stalag 371 -Stryj-Galizlen ⁶³⁰
28 Temmuz 1943	88	Kurutulmuş Meyve	Oflag VI C ⁶³¹
31 Temmuz 1943	209	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag ⁶³²
4 Ağustos 1943	141	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag Ii- B ⁶³³
6 Ağustos 1943	95	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag Ii- B ⁶³⁴
9 Ağustos 1943	114	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag Ii- B ⁶³⁵
11 Ağustos 1943	101	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Oflag Stalag ⁶³⁶
13 Ağustos 1943	16	Kurutulmuş Meyve	Oflag Stalag ⁶³⁷
14 Ağustos 1943	109	Kurutulmuş Meyve	Oflag Stalag ⁶³⁸
16 Ağustos 1943	4	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Oflag Stalag ⁶³⁹
17 Ağustos 1943	114	Kurutulmuş Meyve	Oflag Stalag ⁶⁴⁰
20 Ağustos 1943	95	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Oflag Stalag ⁶⁴¹
21 Ağustos 1943	102	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag Iv C, Stalag Iv D ⁶⁴²
23 Ağustos 1943	102	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag ⁶⁴³
25 Ağustos 1943	207	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag ⁶⁴⁴
27 Ağustos 1943	108	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag ⁶⁴⁵

⁶¹⁸ KA, 2775/ 68.

⁶¹⁹ KA, 2775/ 69.

⁶²⁰ KA, 2775/ 18.

⁶²¹ KA, 2775/ 17.

⁶²² KA, 2775/ 22; 22.1; 22.2.

⁶²³ KA, 2775/ 29.3.

⁶²⁴ KA, 2775/ 31.

⁶²⁵ KA, 2775/ 27.

⁶²⁶ KA, 2775/ 27.1.

⁶²⁷ KA, 2775/ 32.

⁶²⁸ KA, 2775/ 30.

⁶²⁹ KA, 2775/ 29.2.

⁶³⁰ KA, 2775/ 29.

⁶³¹ KA, 2775/ 29.1.

⁶³² KA, 2775/ 28; 39.

⁶³³ KA, 2775/ 36.2.

⁶³⁴ KA, 2775/ 36.1.

⁶³⁵ KA, 2775/ 36.3.

⁶³⁶ KA, 2775/ 41.

⁶³⁷ KA, 2775/ 37; 37.1.

⁶³⁸ KA, 2775/ 40.

⁶³⁹ KA, 2775/ 43.

⁶⁴⁰ KA, 2775/ 37.8.

⁶⁴¹ KA, 2775/ 42.1.

⁶⁴² KA, 2775/ 42.

⁶⁴³ KA, 2775/ 43.3.

⁶⁴⁴ KA, 2775/ 43.4.

⁶⁴⁵ KA, 2775/ 43.1; 43.2.

31 Ağustos 1943	225	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag ⁶⁴⁶
3 Eylül 1943	109	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag ⁶⁴⁷
5 Ekim 1943	44	Kurutulmuş Meyve	Stalag ⁶⁴⁸
6 Ekim 1943	112	Kurutulmuş Meyve	Stalag ⁶⁴⁹
7 Eylül 1943	110	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Stalag ⁶⁵⁰
9 Ekim 1943	121	Gıda Maddeleri, Sigaralar, Tütün, Kurutulmuş Meyve	Oflag, Stalag ⁶⁵¹
14 Ekim 1943	222	Kurutulmuş Meyve	Oflag, Stalag ⁶⁵²
18 Ekim 1943	174	Kurutulmuş Meyve	Oflag, Stalag ⁶⁵³
19 Ekim 1943	119	Kurutulmuş Meyve	Oflag, Stalag ⁶⁵⁴
22 Ekim 1943	194	Kurutulmuş Meyve	Stalag, Oflag ⁶⁵⁵
Toplam	6.931		
	1		

Tablo 9'e göre toplam 6.931 kolinin içinde gıda maddeleri ile özellikle kurutulmuş meyve, sigara ve tütünden oluştuğu anlaşılmaktadır. Esirlere yönelik yapılan bu toplu yardımların yanında bireysel yardım başvuruları da vardır. Örneğin: 21 Mayıs 1943 tarihinde Yugoslavya Sefiri, Türk Dışişleri Bakanlığı'na başvurarak Almanya'da esir bulunan kardeşine, bir defaya mahsus olmak üzere, çikolata ve kutu süttten oluşan 6 kiloluk bir paketin gönderilmesini istemiştir. Bu durum Kızılay'a bildirmiş ve yardım gönderilmiştir⁶⁵⁶.

Türk Dışişleri Bakanlığı Türkiye Kızılay Cemiyeti'ne yazdığı 25 Ekim 1943 tarihli yazıyla Almanya'daki hasta Yugoslav savaş esirlerine, ilgili elçilikçe gönderilmek istenilen Noel hediyesi 50 ile 100 paketten oluşan konserve ve giyim eşyasının sevkine de izin vermiştir⁶⁵⁷. Savaş boyunca yardımlarına devam eden Yugoslavya Türkiye Büyükelçiliği'nin 1940-1943 yılları arasında İstanbul Kızılay Şubesi'ne de koliler teslim edilmiştir. Teslim edilen bu yardım ürünlerine ait veriler aşağıda aylık olarak tablo 10'da verilmiştir.

⁶⁴⁶ KA, 2775/ 95; 95.2

⁶⁴⁷ KA, 2775/ 93.

⁶⁴⁸ KA, 2775/ 97; 107.

⁶⁴⁹ KA, 2775/ 97; 106.

⁶⁵⁰ KA, 2775/ 96; 96.2.

⁶⁵¹ KA, 2775/ 97; 104; 105.

⁶⁵² KA, 2775/ 97; 102; 103.

⁶⁵³ KA, 2775/ 97; 101.

⁶⁵⁴ KA, 2775/ 100.

⁶⁵⁵ KA, 2775/ 98; 99.

⁶⁵⁶ KA, 2775/ 21.

⁶⁵⁷ KA, 2775/ 81; 81.1.

Tablo-10: Yugoslavya Krallığı'nın Türkiye Büyükelçiliği Tarafından 1940-1943 Yılında Gönderilen Yardımlar*

Tarih	Koli Adedi	Ambalaj	Balık Konservesi	Çeşitli Konserve	Çikolata	Şekerleme	Bisküvi	Peynir	Sabun	Domuz	Çamaşır	Tütün/ Sigara*	Kuru Meyve kg/ g
Eylül 1941	9	6.150	13.335	5.905	1.975	1.000	1.975	2.925	0.150	-	2.550	8.640	2.575 658
Eylül 1941	1	0.800	0.980	0.450	0.500	0.550	0.500	1000		-		0.220	- ⁶⁵⁹
Ekim 1941	100	39.300	2.350	2.450	0.750	21.900	26.350	1.350	12.150	-	2.900	76.000	316.300 660
Kasım 1941	100	40.830	37.300	7.560	2.950	5.250	37.250	38.960	11.610	-	31	82.700	284.150 661
Aralık 1941	100	34.950	52.410	6.100	3.150	26.600	35.700	6.250	11.500	-	31.450	53.950	237.940 662
Şubat 1942	100	47.400	41.300	27.500	-	11.350	2.500	27.500	3.550	-	27	143.250	158.650 663
Mart 1942	100	38.250	55.440	39.900	-	34.250	-	77.000	11.550	-	16.450	92.750	134.410 664
Nisan 1942	100	50.500	42.200	32.500	1.500	16.250	-	52.500	9.900	-	-	154.250	140.400 665
Mayıs 1942	100	32.650	36.550	42.500	-	21.250	-	68.000	12.750	-	34.400	59.800	192.100 666

⁶⁵⁸ KA, 2574/ 50.

⁶⁵⁹ İtalya'ya giden yardım kolisi KA, 2574/ 50.2.

⁶⁶⁰ KA, 2574/ 50.1.

⁶⁶¹ KA, 1812/ 0217.

⁶⁶² KA, 1812/ 0219.

⁶⁶³ KA, 1812/ 0220.

⁶⁶⁴ KA, 1812/ 0246.

⁶⁶⁵ KA, 1812/ 0247.

Tarih	Koli Adedi	Ambalaj	Balık konservesi	Çeşitli Konserve	Çikolata	Şekerleme	Bisküvi	Peynir	Sabun	Domuz	Çamaşır	Tütün/ Sigara*	Kuru Meyve kg. gr
Ocak 1943	100	25.000	-	-	-	-	-	-	-	215.00	-	60.000	200.000 667
Mart 1943	100	25.000	-	-	-	-	-	-	-	200.000	-	60.000	215.000 668
Mayıs 1943	100	25.000	-	-	-	-	-	-	-	213.000	-	64.000	198.000 669
Haziran1943	100	25.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	120.000	355.000 670
Ağustos1943	100	25.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100.000	375.000 671
Eylül 1943	100	25.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100.000	375.000 672
Ekim 1943	100	25.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100.000	175.000 673
Kasım 1943	100	25.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100.000	375.000 674
Toplam	1.510	490.030	280.885	164.415	9.575	137.850	103.775	275.485	73.010	413.000	87.808	1.375.340	2.893.560

*İhracı serbest mevad.

⁶⁶⁶ KA, 1812/ 0248.

⁶⁶⁷ KA, 1807/ 29.3.

⁶⁶⁸ KA, 2701/ 100.2.

⁶⁶⁹ KA, 1807/ 4.4.

⁶⁷⁰ KA, 2701/ 99.5.

⁶⁷¹ KA, 1807/ 5.4.

⁶⁷² KA, 2775/ 112.4

⁶⁷³ KA, 2775/ 124.6.

⁶⁷⁴ KA, 2775/ 51.4.

Tablo 10'dan Kızılay'ın İstanbul Şubesi'ne toplam 1.510 koli teslim edildiği anlaşılmaktadır. Tabloya göre 1941-1942 yıllarında hazırlanan kolilerin içinde her kalemden malzeme varken; savaşın her alanda zorluklarının hissedildiği 1943 yılında yardımların sadece ihracı serbest mevad statüsünde olan kuru meyve ve sigara da yoğunlaştığı ve çoğunlukla 100 koliyi aşmadığı görülmektedir.

6.7. İtalyan Sefareti Tarafından Kızılay Cemiyeti Vasıtasıyla Orta Doğu'da Suudi Arabistan Cidde'de Enterne Edilen İtalyan Savaş Esirlerine Gönderilen Yardımlar

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'nın tam ortasına tesadüf eden 1942 ve 1943 yıllarında, Kızılay Cemiyeti ve Uluslararası Kızılhaçlar Komitesi aracılığıyla Suudi Arabistan tarafından Cidde bölgesinde İngiliz işgal kuvvetlerinin enterne ettiği İtalyan savaş esirlerine yapılan yardım faaliyetlerine de destek olmuştur. Arşiv belgelerinde bu konuda tespit edilen ilk destek, Türkiye için İtalyan Büyükelçiliği'nin 27 Eylül 1941'de Hicaz'daki İtalyan savaş esirlerine Kızılay aracılığıyla Uluslararası Kızılhaçlar Komitesi'nin Kahire'deki temsilcisi Dr. Vouchers adına yardım gönderilmesidir. Elçilik, İtalyan fabrikalarında üretilen 9 adet 5'er kiloluk koliler içinde yaklaşık 45 kilo serum ve sargı bezinin savaş esirlerine gönderilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine İtalyan savaş esirlerine ulaştırılması için Kızılay vasıtasıyla dört çuval yardım Mersin'e gönderilmiştir⁶⁷⁵. Ancak Mersin Kızılay Şubesi 2 Ekim 1941'de Cidde ve Orta Şark'taki İtalyan esirlerine gönderilmek üzere İngiliz Konsolosu nezdinde bulunan dört çuval ilaç, sigara ve kitabın izne tabi olmasından dolayı 2/13477 nolu ve 26/9/41 tarihli kararın 6. maddesi gereğince Gümrük ve İnhisarlar Vekâletinden (emir verilmedikçe) gümrükten geçmesine izin verilemeyeceğini Kızılay Genel resmi yazı ile bildirmiştir⁶⁷⁶. Kızılay Genel Merkezi, Mersin Şubesine yazdığı cevapta çözüm olarak; gönderilecek çuvalara Cemiyetin uluslararası tarafsızlık işareti konularak gösterilmesini istemiştir⁶⁷⁷. Ayrıca Uluslararası Kızılhaç vasıtasıyla 15 Ekim 1941'de Suudi Arabistan Cidde'de enterne edilen İtalyan denizcilere müslin bantları ve serum

⁶⁷⁵ KA, 2701/ 34; 34.1. 30; 30.1.

⁶⁷⁶ KA, 2701/ 26; 26.1; 27.

⁶⁷⁷ KA, 2701/ 33; 33.2.

vb. tıbbi malzemeler gönderilmiştir⁶⁷⁸. Yine 18 Ekim 1941’de Hicaz arazisinde İngiliz işgal kuvvetlerinin enterne ettiği İtalyan savaş esirlerine gönderilecek olan 2 çuval içindeki ilaç ve kitapların Mersin yoluyla ve Mersin İngiliz Konsoloshanesinin de desteğiyle Uluslararası Kızılhaç temsilcileri “Hull” ve “Blih” adına, kitapların ise Kahire’deki uluslararası Kızılhaç temsilcisine gönderilmesi içinizin verilmiştir⁶⁷⁹.

25 Kasım 1941’de İtalya Sefaretinden alınan bir notada, beşinci bir ilaç valizinin de Suudi Arabistan’daki İtalyan esirlerine gönderilmesi rica edilmiş ve gönderme masraflarının Sefaretçe ödeneceği, valizin önceden olduğu gibi yine Mısır’dan Kızılhaç temsilcisi aracılığıyla ile yollanması Türk Dışişleri Bakanlığı’na bildirilmiştir. Bakanlıkta resmi yazıyla Kızılay Cemiyeti’nden bu konuda gerekeni yapmasını istemiştir⁶⁸⁰. İtalya, İtalyan esirlere yardımların ulaşması için Türkiye’nin göstermiş olduğu çabadan duyduğu memnuniyeti teşekkür ederek göstermiştir⁶⁸¹.

İtalya Sefaretinden Türk Dışişleri Bakanlığı’na gelen bir başka yardım talebi, Suudi Arabistan’da enterne İtalyan esirlerine gönderilmekte olan ilaç paketleri ve mektuplar için uygulanan izin ile iki sandık kitap yollanmasına yönelik izin talebive bununda Ankara’daki Kızılhaç’ın temsilcisi vasıtasıyla yapılmasıdır. Bu talebi uygun gören Bakanlık, Kızılay Cemiyeti’ne 16 Şubat 1942 günü yazdığı yazıda; İtalya Sefaretinin bu talebine bir engel olmadığını, sandıkların Mısır’daki Kızılhaç temsilcisine gönderilmesi hususunda gerekli olan talimatların verilmesini ve sonucunda bildirilmesini istemiştir⁶⁸². İtalyan Sefaretinin yardımlarından biri de 29 Mayıs 1942 tarihinde Suudi Arabistan Hükümeti’nin Cidde de gözaltı ettiği İtalyan Binbaşı Gasparini’ye⁶⁸³ bir kutu içinde iki gözlüğün Mersin yoluyla Mısır’daki Kızılhaç temsilcileri Mösyö Hull ve Blih adına gönderilmesidir. Bu konuda Cemiyet, sözü edilen gözlüklerin Ticaret Kanunu’nun 4040 numaralı kanunun 37. maddesinin D fıkrası uyarınca ihracat vergisine tabi tutulmaksızın ve 2/17901 sayılı 9/5/1942⁶⁸⁴ günlü

⁶⁷⁸ Müslin, bez ayağı desenli, genellikle boyalı ve desenli kalınca olanları çarşaf ve yastık olarak kullanılan hafif pamuklu kumaştır. KA, 2701/ 28.2.

⁶⁷⁹ KA, 2701/ 28; 28.2.

⁶⁸⁰ KA, 2701/ 16.

⁶⁸¹ KA, 2701/ 21.

⁶⁸² KA, 2701/ 17.

⁶⁸³ İtalyan Binbaşı Gasparini esir mübadelesinde Türkiye’de değişimi yapılan askerlerden biridir. Bu konuda III. Bölümüne bakınız.

⁶⁸⁴ “Bütün ihracatın önceden müsaade usulüne tabi tutulması hakkındaki kararın meriyetine dair” Resmî Gazete, 28 Teşrinievvel, 1942, s. 36, 37.

kararnameye ekli kararın 6. maddesine göre de ticari mahiyette olmadığı için izin aranmaksızın sevk edilmeleri Mersin Gümrük Müdürlüğüne bildirmiştir⁶⁸⁵.

Savaş Esirleri Komisyonu, 13 Haziran 1944'de İtalyan esirlerine savaşın başından itibaren diğer devletlerin savaş esirlerine gönderilen kolilerin bağlı olduğu şartlara göre koli gönderilmiştir. Bu paketlerin içlerinde kuruyemiş, domuz eti ve tuzlu füme balıktan oluşmak ve 20 adeti geçmemek şartıyla kabul edileceğini İzmir ve İstanbul Kızılay şubelerine bildirilmiştir⁶⁸⁶.

Türk Dışışleri Bakanlığı'ndan Cidde'ye yapılması istenen bir başka yardım talebi 29 Haziran 1942 tarihli bir yazıdır. İtalya Sefaretinden alınan bir yazıda İtalya Hükümeti Cidde'deki enternelere elbise ve iç çamaşırı gibi giyecek eşyasıyla bazı ilaçlar göndermek istemiştir. Yazıda, Kızılay Cemiyeti ve Kızılhaç aracılığıyla Cidde'ye birkaç defa ilaç gönderilmesine aracılık ettiği işaret edilerek, bu eşyaların da Ankara-Kahire Cidde yoluyla ve Cemiyetin denetiminde sevk edilmesinin mümkün olup olmayacağı sorulmuştur⁶⁸⁷. Bu talep üzerine Kızılay Cemiyeti, Dışışleri Bakanlığına gönderdiği 2 Temmuz 1942 tarihli bir yazıda; Cidde'de göz altında olan İtalyanlara gönderilmek istenilen elbise ve ilaçların sevkinin ülkeye girmeksizin transit olarak gelmeleri halinde Cemiyet tarafından sevklerinin mümkün olacağını bildirmiştir. Nitekim bahsedilen yardım bu şartlar altında yapılmıştır⁶⁸⁸. Ancak İzmir Kızılay Şubesi'nin, Cemiyet Genel merkezine gönderdiği bir yazıda; 30 Haziran 1944'de İtalyan Konsolosluğun İzmir'den savaş boyunca İtalyan esirlere gönderilmek üzere hiç koli teslim etmediği, sadece Cenevre Kızılhaç komitesi tarafından gelen bir mektupta Giorgio Tito adlı bir İtalyan'a yardım gönderilme isteğinin olduğu bildirilmiştir⁶⁸⁹.

Kızılay Cemiyeti, Türk Dışışleri Bakanlığı'na 4 Kasım 1942'de İtalya Sefareti tarafından Cidde'deki İtalyan esirlerine gönderilecek elbise ve ilaçları içeren malzemelerden oluşan sandıkları önceden olduğu gibi Ticaret Vekaleti ile Gümrük ve İnhisarlar Vekaletinin izinleri alındıktan sonra bagajla ve Mersin İngiliz Konsolosluğu vasıtasıyla gönderileceğini ancak bunların tip, hacim ve sıkletleri hakkında bilinen bir

⁶⁸⁵ KA, 2701/ 11.

⁶⁸⁶ KA, 1918/ 0120; 0121.

⁶⁸⁷ KA, 2701/ 9.

⁶⁸⁸ KA, 2701/ 8; 8.1.

⁶⁸⁹ KA, 1918/ 0125; 0217.

standardın olmadığını bildirmiştir⁶⁹⁰. Bunun üzerine Bakanlık, İtalyan Büyükelçiliği'nden İtalyan enternelerine gönderilecek elbise ve ilaçları içeren sandıkların bir sıkıntıya maruz kalmadan adreslerine sevkleri için ağırlık, hacim ne tip ve ne tarzda imalinin yapılacağı hakkında bilgi istemiştir⁶⁹¹.

Türkiye'de bulunan Uluslararası Kızılhaç Komitesi temsilciliği tarafından Kızılay'ın yardımıyla 8 Mart 1943 tarihinde; 1 nolu pakette savaş esiri Teğmen Fcoppa'ya (No.358945, Kamp 306- Mısır- Chief P.O.W. Postal Centre MTF), ait muhteviyatında 2 kavanoz balık konservesi, 2 kavanoz reçel, 5 küçük mom paketi, 6 küçük sigara paketi, 1 büyük sigara paketi, 1 çift terlik, 6 renkli mendil, 3 çift çorap, 1 şişe konyak "Rene Briand" içeren paketi, Türk İtalya Büyükelçiliği vasıtasıyla Atina'dan göndermiştir⁶⁹². Ayrıca bu yardımları Gümrüklerden serbestçe çıkarılmalarına müsaade edilmesi için durumu Gümrük ve İnhisarlar Vekaletine ve Kızılay Cemiyetine bildiren Bakanlık, 16 Mart 1942'te Suudi Arabistan'daki İtalyan esirleri için istenilen ilaç ve kitapların ambalajının Cemiyet tarafından yapılmak suretiyle Mersin yoluyla, Mısırdaki bulunan Uluslararası Kızılhaçlar Komitesi temsilcilerine gönderilmesini istemiştir⁶⁹³.

İkinci Dünya Savaşı'nın ortalarında, Kahire'deki Kızılhaç Komitesi 25 kiloluk bir ilaç sandığını, 9 Nisan 1943'te Kızılay Genel merkezine göndermiştir. Ancak gümrük için gerekli olan ilaç listesinin sandık içinde çıkmaması üzerine ilaçlara ait listenin düzenlenerek tekrar gönderilmesi hakkında İtalyan Sefaretiyle telefonla yapılan görüşme sonrası Cidde'de bulunan esirlerin mübadelesi yapıldığı için ilaçların sevkine ihtiyaç kalmadığı belirtilerek Sefarete iadesi istenmiştir. Bu durum üzerine Kızılay, Türk Dışişleri Bakanlığı'nın da emriyle 26 Nisan 1943'te İtalya Sefaretine ait ilaç sandığını geri iade etmiştir⁶⁹⁴. Bir başka yardım Suudi Arabistan Hükümeti'nin, Cidde'de enterne ettiği İtalyanlardan Binbaşı Gaspari'nin isteği üzerine İtalya Sefareti tarafından Türk Dışişleri Bakanlığına gönderilen ve içerisinde iki gözlük bulunan bir kutudur. Kutu, Cemiyettarafından Mısır'daki Uluslararası Kızılhaç temsilciliği

⁶⁹⁰ KA, 2701/ 6; 6.1.

⁶⁹¹ KA, 2701/ 7.

⁶⁹² KA, 2701/ 114.

⁶⁹³ KA, 2701/ 15; 15.1.

⁶⁹⁴ KA, 2701/ 1; 1.1; 2; 2.1.

aracılığıyla sahibine ulaştırılmıştır⁶⁹⁵. Gönderilen yardımlardan kişilere özel olanlardan biri de 21 Mayıs 1943 tarihinde İtalya Sefareti'nin Türk Dışişleri Bakanlığı'ndan Mısır'da savaş esiri olarak bulunan İtalyan teğmeni Ugo Scoppa'ya (No 358945 Kamp 306) İtalya'dan Yunanistan yoluyla ve İtalyan kuryesiyle gelen iki paketin Türkiye'den Kızılay Cemiyeti aracılığıyla transit gönderilmesidir. Bakanlık bu yardımın Kızılhaç'ın Türkiye'deki temsilciliğine bildirilmek suretiylesevk edilmesine izin vermiştir. Böylece 3 Haziran 1943'te adı geçen yardım paketleri esirin adresine gönderilmiştir⁶⁹⁶.

Bakanlığa bir başka talep İtalya Sefareti'nden 1 Haziran 1943'te gönderilen bir notayla yapılmıştır. Notada İstanbul'da oturan İtalyan tebaasından Mme Giuseppina Marinovich'in Avustralya'da esir bulunan torunu Liberto Umberto'ya (M.49.663-P.O.W. camp 12 P Cowra-Avustralya) 3 gömlek, 2 eski örme yelek, 3 don, 4 çift çorap, 2 mendil, 2 atkı ve 1 kilo kuruyemiş (üzüm, incir ve fındık) içeren bir paketi gönderilebilmesine yönelik izni talebidir. Türk Dışişleri Bakanlığı, İtalya Sefareti'nin bu mahiyetteki müracaatının ilk olması dikkate alınarak gerekenin yapılmasını Kızılay'dan istemiştir. Kızılay da 4 Haziran 1943'de Bakanlığa, Ticaret ve İnhisarlar Vekaletleri tarafından bu konuda bir sıkıntının olmadığı takdirde sevkinin yapılacağını bildirmiş ve yardım 20 Ekim 1943'de adı geçen kişiye gönderilmiştir⁶⁹⁷. Daha sonraki yıllarda İtalyanlar tarafından gönderilen kolilerin 1942-1943 yıllarında Türkiye PTT vasıtasıyla gönderildiği; ancak Asya ve Afrika'da bulunan İtalyan savaş esirlerine uçakla gönderilen uçak posta maddelerinin masraflarını o yıllarda ödemeyen İtalya'dan 13 Aralık 1950'de faiziyle istenmesi kararı alınmıştır⁶⁹⁸.

6.8. Türkiye'deki Avrupalı Devlet Temsilciliklerinin Kızılay Eliyle Yaptığı Yardımlara Genel Bir Bakış

Türkiye'de bulunan Avrupalı temsilcilikler, Türk Dışişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan Savaş Esirleri Komisyonu'nda belirlenen oranlar çerçevesinde; Kızılay Cemiyeti vasıtasıyla Almanya ve İtalya'da bulunan Oflag, Stalag başta olmak üzere savaş esirinin enterne edildikleri pek çok kampa 1940 Eylül'den itibaren birçok defa

⁶⁹⁵ KA, 2701/ 14.

⁶⁹⁶ KA, 2701/ 115; 116.

⁶⁹⁷ KA, 2701/ 139; 139.1; 139.2; 139.3; 139.4; 139.5.

⁶⁹⁸ BCA, 030.18.1.2.124.91.7.

insani yardım göndermişlerdir. Sefaretlerin ve Konsoloslukların çok büyük meşakkatle hazırladıkları bu yardımlar, 1940 yılından 1945 yılına kadar bazı dönemlerde yoğun, bazı dönemlerde daha da seyrek bazı dönemlerde ise savaş yasakları yüzünden hiç yapılamamıştır. Bununla ilgili önemli veriler Kızılay İstanbul Şubesi'nin 23 Mayıs 1942'de, Genel merkeze gönderdiği yazıda verilmiştir. Buna göre; Kasım, Aralık 1941 ile Ocak, Şubat 1942 aylarına ait yardımların düzenli yapılamadığının, bu nedenle aylık listelerin geç gönderildiğinin ve beklemede olan üç bini aşkın kolinin de sevkiyatının beklendiği bilgisidir. Ancak bu durumun posta sevkiyatı ile ilgili olduğu, tekrar düzenlendiği takdirde listelerin eskisi gibi gönderileceği de eklenmiştir⁶⁹⁹.

İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1939 yılından itibaren, Türkiye'nin ulaşım yollarının önemli bir kısmının denetiminin Almanların elinde olmasına rağmen Kızılhaç ve Kızılay bayrağı ile savaş esirlerine gönderilen koliler serbest dolaşmıştır⁷⁰⁰.

Kızılay'ın resmi kayıtlarında Türkiye'de bulunan İngiliz, Fransız, Polonya, Yugoslavya, Belçika, Norveç ve Bulgar temsilciliklerinin, 1940 Eylül'ünden 1944 Şubat'ının sonuna kadar hazırladıkları yiyecek ve eşya içeren yardım kolilerinin miktarları ve yapıldığı aylar mevcuttur. Bu veriler Tablo 11'da ülke ülke verilmiştir⁷⁰¹.

Tablo-11: İngiliz, Fransız, Polonya, Yugoslavya, Belçika, Norveç ve Bulgar Temsilciliklerinin 1940 Ekim-1944 Şubat Yılları Arasında Hazırladıkları Yardım Kolilerinin Sayısı

Tarih	Gönderen Ülke Sefareti							Hollanda	Toplam
	İngiliz	Fransız	Polonya	Yugoslavya	Belçika	Norveç	Bulgar		
Eylül 1940	24	0	-	-	-	-	-	-	24
Ekim 1940	130	37	-	-	-	-	-	-	167
Kasım 1940	163	60	-	-	5	-	1	-	240
Aralık 1940	264	70	20	-	-	-	-	-	355
Ocak 1941	364	163	-	-	-	-	-	-	527
Şubat 1941	482	391	53	-	-	3	-	-	929
Mart 1941	531	447	35	-	4	2	-	-	1019
Nisan 1941	826	385	109	-	-	2	-	-	1322
Mayıs 1941	864	440	30	-	-	2	-	-	1544
Haziran 1941	605	539	231	-	8	1	-	-	1184
Temmuz 1941	426	625	850	1	1	3	1	-	1905

⁶⁹⁹ KA, 1812/ 0215.

⁷⁰⁰ Bülbül, s.10.

⁷⁰¹ KA, 2694/ 140.

Ağustos 1941	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eylül 1941	123	437	686	114	2	4	-	-	1566
Ekim 1941	136	362	267	715	7	4	-	-	1489
Kasım 1941	280	463	178	1438	2	4	1	-	2366
Aralık 1941	289	481	677	1501	3	2	-	-	2953
Ocak 1942	262	500	482	1312	-	2	-	-	2550
Şubat 1942	0	360	231	-	-	2	-	-	643
Mart 1942	411	677	652	1748	4	2	-	-	3494
Nisan 1942	215	781	403	2324	-	2	-	-	3725
Mayıs 1942	310	726	1592	503	2	3	-	-	3224
Ocak 1943	223	0	32	1419	-	2	-	-	1676
Şubat 1943	397	61	170	1863	-	2	-	-	2493
Mart 1943	428	102	1324	1848	-	2	-	-	3704
Nisan 1943	461	61	1431	1410	-	2	-	-	3365
Mayıs 1943	207	60	1646	1350	-	2	-	-	3265
Haziran 1943	267	60	374	1406	-	2	-	-	2109
Temmuz 1943	174	120	137	1469	-	0	-	-	1900
Ağustos 1943	205	0	626	1386	-	3	-	-	2220
Eylül 1943	139	60	3374	1089	-	-	-	-	2662
Ekim 1943	95	60	1320	1254	-	-	-	-	2729
Kasım 1943	208	200	1024	1186	-	2	-	-	2620
Aralık 1943	105	200	1141	896	-	2	-	86	2430
Ocak 1944	420	830	740	1020	-	2	-	65	-
Şubat 1944	340	780	700	995	-	2	-	100	-
Toplam	10.382	10.369	18.545	28.325	38	61	3	251	68.014 ⁷⁰²

Tablo 11'a göre 1940-1943 yılları arasında Türkiye'de bulunan Avrupalı devletler toplam 68.014 yardım kolisini Kızılay Cemiyetine teslim etmiştir. Tabloya göre en fazla yardım Yugoslavya başta olmak üzere Fransa, İngiltere ve Polonya tarafından yapılmıştır. Ayrıca 1941 Ağustos'unda hiçbir ülke yardım kolisi göndermezken savaşın ilk yıllarında yardım kolilerinin İngiltere ve Fransa göndermiş hazırladıkları, savaşın sonuna doğru da Yugoslavya ve Polonya'nın yardım kolilerinde dikkat çekici bir artış yaşanmıştır.

Kızılay Genel Merkezine teslim edilen 4 Ocak 1944 günü Kızılay'ın Üsera İşlerine ait çalışma raporunda; Kızılay Cemiyeti'nin Avrupalı temsilciliklerin 1943 yılı boyunca Almanya ve İtalya'da bulunan İngiliz, Fransız, Polonya, Yugoslavya, Belçika, Norveç ve Bulgar esirlere toplam 26.896 koli yardımı teslim almıştır. Buna göre: 1943

⁷⁰² KA, 2775/ 80.1; 83.1; 83.4; KA, 2694/ 140.

yılında Ocak-Aralık 1943 ayları arasında İngiltere adına İzmir Kızılay Şubesine 4340 koli, İstanbul Kızılay şubesine 4307 koli yardım malzemesi teslim edilmiştir. Ayrıca Fransa temsilciliği aynı tarihler arasında İzmir şubesine 4606 koli, İstanbul şubesine 4542 koli; Belçika temsilciği İzmir şubesine 1587 koli, İstanbul şubesine 1014 koli; Yugoslavya temsilciliği İstanbul şubesine 1100 koli; Polonya 5400 koli teslim ettiği raporda yazılmıştır⁷⁰³.

Bunlardan başka Cemiyetin Üsera İşleri Servisi, İtalya Sefaretinin ricası üzerine, Mısır'daki İtalyan esirlerine Kahire'deki Uluslararası Kızılhaç vasıtasıyla valizlerle ilaç ile sandıklarla da mektup göndermiştir. Bu işlere ilaveten Almanya Büyükelçiliği tarafından Mısır'da bulunan Alman esirlerine gönderilmek üzere Cemiyete teslim edilen 250 esir paketi de mahalline sevk edilmiştir. Savaşın başladığı günlerden itibaren zaman zaman Halep'ten Almanya ve İtalya'da bulunan İngiliz ve Yugoslavya esirlerine transit olarak gönderilen binlerce paket Cemiyet tarafından muhteviyatı kontrol edilerek, ambalajlanmış, mühürlenmiş ve yerlerine gönderilmiştir. Bu işler arasında esirlerden gelen sayısız kart ve mektuplar Sefaretlere ve ait oldukları yerlere; Sefaretler ve şahıslar tarafından yazılanlar da cemiyetin mührüyle mühürlenerek ücretsiz olarak esirlere gönderilmiştir⁷⁰⁴. Ayrıca Cemiyete 1941 Aralık ayında teslim edilen 3084 kolinin sevkı için 199 lira, parça parça gönderilen yardımlar içinde 680 lira harcanmıştır⁷⁰⁵.

Kızılay Cemiyeti Koli Servisi İşleri Bölümü 1 Ocak-31 Aralık 1943 tarihleri arasında yaptığı çalışmaları hazırladığı raporda: Almanya ve İtalya'da bulunan İngiliz, Fransız, Polonya, Yugoslavya, Belçika, Norveç ve Hollanda esirlerine gönderilen paketlerin miktarı Ankara'dan 31.173, İzmir'den 10.533 ve İstanbul'dan 16.363 koli olmak üzere toplamda 58.069 koli olarak kayıtlara geçmiştir. Raporda Üsera İşleri Servisi tarafından Beyrut ve Halep'ten transit kaydıyla, bütün masrafları Sefaretler tarafından karşılanan Polonya'daki sivil halka ve Almanya'daki esirlere gönderilen binlerce kolinin kontrollerinin yapılarak yerlerine sevk edildiği de anlatılmıştır⁷⁰⁶. Bu kapsamda; Türk Kızılay'ı Eylül 1940'dan Ağustos 1943'e kadar Fransız, İngiliz, Belçika, Polonya, Norveç Yunan ve Sırp esirlerine 67.230 parçadan fazla yiyecek ve

⁷⁰³ KA, 2775/ 80.2; 83.3.

⁷⁰⁴ KA, 2775/ 108.

⁷⁰⁵ "Bir Ayda Kızılay", Kızılay Dergisi, Aralık 1942, Sayı: 2, s. 9.

⁷⁰⁶ KA, 2775/ 80; 83.

giyecek eşya göndermiştir⁷⁰⁷. Türkiye Kızılay Cemiyeti, 14 Temmuz 1943'te de Yunanistan Konsolosluğu'nun İtalya'daki savaş esirlerine yardım talebini de kabul etmiştir. Bir defaya mahsus olmak üzere 2500 g ambalaj ve 47.500 g kuruyemiş oluşan 10 koli yardım malzemesi göndermiştir⁷⁰⁸.

İkinci Dünya Savaşı boyunca Alman Nazi Partisi ve Adolf Hitler, Belçikalı savaş esirleriyle doğrudan ilgilenmişlerdir. İşgalin başlangıcından itibaren Alman askerleri, Felemenk askerlerini diğer esirlerden hep ayrı tutmuşlardır. Hatta Alman yönetimi Felemenklerin 6 Haziran 1940'ta serbest bırakmak istemiştir. Felemenk savaş esirlerine gösterilen bu olumlu tavrın sebeplerinden biri onların “Germen” oldukları ve ırk olarak da üstün olduklarını düşünmelerin dolayısıdır. Nitekim Almanlar, Ağustos 1940'ta Felemenk savaş esirlerini geri göndermeye başlamıştır. Bu kapsamda Şubat 1941'e kadar 105.833 Felemenk esirler ülkelerine geri gönderilmiştir⁷⁰⁹.

Savaşın ilk yıllarında Hollanda Sefareti'nin (Felemenklerin) yardım taleplerine ait verilere rastlanmazken 1943 yılı içinde hazırladığı yardım kolilerinin Kızılay vasıtasıyla gönderildiği görülmektedir. Bu kapsamda Sefaretin, Almanya'daki Hollandalı esirlere her ay gönderilen 100 paketin 210 pakete çıkarılmasına yönelik 25 Ekim 1943 tarihli talebi de uygun görülmüştür⁷¹⁰. Ocak, Mart, Mayıs, Haziran, Ağustos ve Ekim 1943 aylarında 468 kolinin içerisinde; ambalaj, tütün ve sigara, kuru meyve, balık ve domuz eti İstanbul Kızılay şubesine teslim edilmiştir⁷¹¹.

Türkiye'de bulunan konsolosluklar 1944 yılında da Kızılay vasıtasıyla koli yardımlarına devam etmiştir. Kızılay Genel merkezi 18 Ocak 1945'de hem İstanbul hem de İzmir şubesinden 1944 yılı boyunca İstanbul ve İzmir General Konsolosluklarının Almanya'daki savaş esirlerine gönderdiği koli miktarlarının ülke ülke belirlenmesini istemiştir⁷¹². Bunun üzerine; İstanbul Şubesi yardım yapan General Konsolosluklarının isimlerini ve koli miktarının kayıtlarını listeleyerek 20 Ocak 1945'te merkeze bildirmiştir⁷¹³.

⁷⁰⁷ “Kızılay”, Kızılay Dergisi, Nisan 1944, Sayı:13, s. 18, 19.

⁷⁰⁸ KA, 1807/ 5.7.

⁷⁰⁹ https://wikijtr.icu/wiki/Belgian_prisoners_of_war_in_World_War_II#cite_note-1.

⁷¹⁰ KA, 1812/ 0144; 0156; 0157; 0166; 0167.

⁷¹¹ KA,1807/ 29.4; 1.5; 5.5; KA, 2701/ 99.2; 100.1; KA, 2775/ 124.5.

⁷¹² KA, 2416/ 41.2; 41.5.

⁷¹³ KA, 2416/ 41.3.

Tarih	General Konsoloslukları	Koli Miktarı
1944 yılı boyunca gönderilen yardımlar ⁷¹⁴	İngiltere General Konsolosluğu	1309
	Fransa General Konsolosluğu	1670
	Polonya General Konsolosluğu	3000
	Belçika General Konsolosluğu	283
	Hollanda General Konsolosluğu	990
	Yugoslavya General Konsolosluğu	506

Yukarıdaki bilgilere göre İstanbul'da bulunan savaşan devletlerin konsoloslukları kendi savaş esirleri için Kızılay'a 1944 yılında 7.758 koli teslim etmişlerdir. Tabloya göre en fazla koli hazırlayan temsilcilik Polonya ve Fransa Sefaretleri olmuştur. Oysa ki savaşın ilk yıllarında İngiltere ve Fransa Konsolosluklarının Cemiyete teslim ettikleri yardım paketleri daha fazladır. Kızılay İzmir Şubesi de 29 Ocak 1945'te ülkelere göre koli adedini ve miktarını Genel Merkeze göndermiştir. Bununla ilgili bilgiler aşağıda verilmiştir.

Ülke	Koli adedi	Miktarı (kg)
İngiltere	980	4899
Fransa	25.224	117.200
Belçika	1045	5130
Toplam	27.249	127.229⁷¹⁵

İngiltere, Fransa ve Belçika Konsoloslukları kendi esirleri için İzmir Kızılay şubesine 27.249 koli içerisinde 127.229 kg Yardım teslim etmiştir. En fazla koli hazırlayan konsolosluk Fransa olmuştur. Savaşın ilk günlerinden itibaren İzmir Belçika, İngiltere ve Fransa konsolosluklarının Almanya ve İtalya'da bulunan savaş esirleri için aralıksız yardım paketleri hazırladıkları ve Kızılay'ın İzmir şubesine teslim ettikleri görülmektedir.

Ankara'dan Avrupalı temsilcilikler adına ise Türkiye Kızılay Cemiyeti vasıtasıyla 31 Mart 1944'e kadar; 83.788 koli, Nisan 1944'te giden koli 919 toplam

⁷¹⁴ KA, 2416/ 41.4.

⁷¹⁵ KA, 2416/ 41.1.

84.707 koli savaş esirlerine gönderilmiştir. Bu kapsamda İstanbul'dan 1 Ocak-31 Aralık 1943 tarihleri arasında 24.348 koli; Ocak 1944'te 298 koli, Şubat 1944'te 257 koli, Mart 1944 ayında ise 387 koli toplam 25.290 koli yardım Almanya'daki savaş esirlerine gönderilmiştir. Yine İzmir'de bulunan Konsolosluklardan 1 Ocak-31 Aralık 1943 tarihleri arasında 18.340 koli; Ocak 1944'te 216 koli, Şubat 1944'te 441 koli, Mart 1944 ayında ise 524 koli toplam 19.521 koli gönderilmiştir. Dolayısıyla Ankara'dan 84.707, İstanbul'dan 25.290 ve İzmir'den 19.521 toplam 129.518 yardım kolisi gönderilmiştir. Bu kolilerin haricinde ücretli kolilerde gönderilmiştir. 1 Ocak 1943'ten 31 Aralık 1943 tarihleri arasında 4889 koli; Ocak 1944'te 200 koli, Şubat 1944'te 200 koli, Mart 1944'te 200 koli, Nisan 1944 ayında ise 200 koli olmak üzere toplam 5689 yardım paketi Almanya'daki esirlere Cemiyet vasıtasıyla gönderilmiştir⁷¹⁶.

1939-1945 yılları arasında cereyan eden savaşta yardım konusunda en büyük mücadeleyi uluslararası kuruluşlar olan Kızılhaç ve Kızılay örgütleri vermiştir. Savaş boyunca savaş esirlerine yapılan yardım faaliyetine savaş sonrasında devam etmiştir. Bu kapsamda Türkiye'den yapılan yardımlarda 1945 yılına gelindiğinde savaşan ülkelerin konsolosluk ve sefaretlerinin savaş esirlerine yapılan eşya ve erzak yardımları bazı sıkıntıların gölgesinde devam ettiği resmi yazışmalardan anlaşılmaktadır. Bu bağlamda 19 Şubat 1945'te PTT Müdürlüğü'nün Kızılay'a gönderdiği bir yazıda; İngiliz Büyükelçiliği tarafından Cemiyete gönderdiği son kolilerin makbuzların kolilere ait olup olmadığını, tespit için Paket Postanesince verilen makbuzun tetkikine ihtiyaç olduğu iletilmiştir. İlgili birim, İngiliz savaş esirlerine 1 Mart 1945 tarih'de makbuzların incelemesi sonunda, 31 Mayıs 1944'te 202, 30 Haziran 1944'te 320, 31 Temmuz 1944'te ise 440 koli yardımın son defa gönderildiğini bildirilmiştir⁷¹⁷. Savaşın sonuna doğru PTT Genel Müdürlüğü'ne bozuk ambalajlı savaş esir kolileri için yabancı posta idarelerinden uyarılarda bulunmuştur. Bunlardan biri 02 Mart 1945'te Almanya'daki İngiliz savaş esirlerine gönderilmek üzere İzmir'den 18 Kasım 1944'te posta ile Cenevre'ye yollanan ilk 174 kolinin 19 Şubat günü sargıları kopmuş ve muhtevaları dağılmış bir halde Cenevre'ye varmış olduklarıdır. İsviçre Posta İdaresi'nden bundan sonra savaş esirlerine gönderilecek kolilerin ambalajlarının, içeriklerinin muhafaza edebilecek dayanaklıkta olması gerektiği şeklinde 26 Kasım 1945 tarihli telgrafi uyarısı

⁷¹⁶ KA, 2775/ 83.2.

⁷¹⁷ KA, 2416/ 37; 37.1.

üzerine 7 Mart 1945 tarihinde PTT Genel Müdürlüğü'nden, İzmir ve İstanbul Kızılay Şubesine yazılan resmi yazıda İsviçre Posta idaresi mektubuna ülkeden esir paketleri ve ambalaj durumlarının iyi olmamasından dolayı harap bir hale geldiği, bunun neticesinde içlerindeki eşyanın bozulduğu bildirilmiştir. Ayrıca bundan sonra alınacak bu gibi paketlerin teslim alınmadan önce gözden geçirilerek teslim alınması şartı getirilmiştir. Ancak o günlerde savaştan dolayı sevk işleminin durdurulmuş olduğu da hatırlatılarak; yeniden işe başlandığı takdirde, ilgili memurların haberdar edilerek bu hususa azamî dikkat edilmesi istenmiştir⁷¹⁸.

17 Mart 1945'te de Almanya'da enterne müttefik devletlere ait esirlerin mensup oldukları Sefaretler tarafından Kızılay Cemiyeti aracılığı; yalnız kuruyemiş, domuz eti (eritilmiş domuz yağı hariç açıkta mukavva veya tahta kutularda), tuzlu fûme kurutulmuş balık, sigara ve içkiden ibaret olacak olan 5'er kiloluk kolilerin eskisi gibi gönderilmesi uygun görülmüştür. Başbakanlıktan İstanbul, İzmir ve İskenderun Gümrükleri Başmüdürlükleri ile Ankara Gümrük Müdürlüğü'ne tebliğ edilen bu standartlar Kızılay Cemiyeti tarafından kontrol edilerek ve mühürlenerek kolilerin kabulü ve sevkinin yapılacağı bildirilmiştir⁷¹⁹. Bir başka sıkıntı 26 Ocak 1942'de Dış Ticaret Vekâleti tarafından Türkiye'de çuval temininde yaşanmıştır. Bu nedenle resmi yazıyla bazı tedbirler getirilmiştir. Çuvalların hangi kumaştan yapılması gerektiği belirlenmiştir. Buna göre jüt⁷²⁰, çuval ve kanaviçe ambalajı için olur verilmiştir. Ayrıca ambalajların dışarıdan getirilmiş olması veya ambalajlı olarak ihraç edilmesi için çuval ve kanaviçelerin iadesinin temini şartı konulmuştur. Ancak uygulamada bu ikinci yol tercih edilmiş ve teminat parası (kaparo) verilerek ihracatı tercih edilmiştir. Hâlbuki Türk Dışişleri Bakanlığı birinci yolu esas, ikinci yolu ise istisnai durumlar için koymuştur. Özellikle iade şartı ile ilgili Türk Dışişleri Bakanlığı'dan Başbakanlığa gönderilen yazıda: 1944 Ağustos'u itibariyle Türkiye'nin Almanya ile siyasî ve ekonomik münasebetlerinin kesilmesinden ve bu nedenle Bulgaristan yolunun kapanmasından yüzünden, savaşın başından beri Cemiyet vasıtasıyla; savaş içinde bulunan devletlere mensup savaş esirleri ve muhtaç halka gönderilmekte olan yiyecek, içecek ve giyecek maddelerini içeren kolilerin PTT idaresince kabulü ve yollanması

⁷¹⁸ KA, 2416/ 39; 39.1; 39.2.

⁷¹⁹ KA, 2416/ 11.20.

⁷²⁰ Jüt: İhlamurgillerden, Hindistan'da ve Bangladeş'te yetişen, lifleri ip, çuval yapımında kullanılan bir bitki.

durdurulmuştur. Diğer memleketlere gönderilmekte olan yardım eşyasının sevki ise esasen hiçbir zaman durdurulmamıştır. Bu durum üzerine alakalı Sefaretlerce gerekli izin alınmışsa da söz konusu kolilerin sevkleri uygun görülmüştür. Suriye yoluyla başlayan sevk işleri, teknik sebepler karşısında yeniden sekteye uğramış ve PTT idaresi yaptığı ısrarlı başvurulara rağmen yollama işlerine yeniden başlayamamıştır. Ancak Kızılay Cemiyeti'nin ilgili makamlara müracaatları sonrası izin alınmıştır⁷²¹. Bu durum üzerine Türkiye Kızılhaç Komitesi Kızılay Genel Merkezine gönderdiği mektupta Bakır adlı vapurunun yakında Marsilya'ya sefer yapacağını, Polonya ve İngiliz Kızılhaçlarının harp esirlerine ait olup Kızılay İstanbul deposunda beklemekte olan bir miktar kolinin adı geçen Türk vapuruyla yollanması istenmiştir. Denizyolları nakil ücreti ve nakil yükleme ve boşaltma masrafların da akabinde veya peşin olarak ödeneceği beyan edilmiştir. Kızılay Cemiyeti de Almanya ile ilişkilerin kesilmesine kadar savaşı ilk yıllarından itibaren insanî yardım kurumu olarak üzerine aldığı görevi birkaç istisna hariç yapıldığı da bildirilmiştir⁷²².

Kızılhaç ve Kızılay, İkinci Dünya Savaşı boyunca maddi veya manevi çıkar gözetmeksizin insanlara faydalı olmak için savaş boyunca çok çalışmış ve bundan dolayı da büyük iltifatlar almıştır. Kızılay, yardımların Türkiye'den gönderilme aşamasında araç, dağıtma ve adreslere teslim konusuna çok önem vermiştir. Gönderilecek savaş esirlerinin isimleri ve adresleri büyük bir itina ile hazırlanmış ve fiş dosyalarında arşivlenmiştir. Ankara'daki Fransız Büyükelçiliği'nce Almanya'daki esirler için yardım bürosu kurularak İstanbul'da İzmir'de birer şube açılmıştır. Kızılay Cemiyeti bu kolilerin muhafazası için başlıca modern ve geniş depolarından birini Ankara'da kurmuştur. Kızılay'ın buradaki ambarında Avrupalı devletler ve savaş esirlerine ait sağlık malzemesiyle doldurulmuştur. Bu malzemelerin bir kısmı ambalajlı olarak tasnif edilmiş, mühürlenerek ihtiyaç halinde sevke hazır halde tutulmuştur. Böylece acıları, Kızılhaç ve Kızılay Cemiyetleriyle birlikte çalışarak dindirmeye çalışmıştır⁷²³. Bu vesileyle savaşın sona erdiği 1945 yılında İngiltere'de bulunan "Harp Esirlerini Sevenler Fonu" tarafından 1940 yılından itibaren Almanya'da bulunan çeşitli milletlere mensup savaş esirlerine gerek ferdi gerek toplu erzak ve eşya göndermedeki duyarlılığından dolayı Kızılhaç ve Kızılay'a teşekkür mektubu gönderilmiştir. Bununla

⁷²¹ KA, 2416/ 33; 33.1; 33.2; 33.3; 33.4; 33.5; 33.6; 33.7.

⁷²² KA, 2416/ 34; 34.1; 34.2; 34.3.

⁷²³ "Kızılay", Kızılay Dergisi, Nisan 1944, Sayı:13, s. 18, 19.

birlikte Türkiye Kızılay Cemiyeti'ne 250 İngiliz liralık bir de çek göndermiştir. Parayı gönderen Harp Esirlerini Sevenler Fonu Vakfının Baş Mütevellisi (Yöneticisi) Tuğgeneral mektupta:

“Almanya'nın elindeki İngiliz harp esirlerine Türklerin yapmış oldukları yardımlara karşı bir şükran sunmak mahiyetindedir ve Kızılay'ın bu yardımlarından faydalananlar, bunları ömürleri oldukça unutmayacaktır. Bize yardım etmiş “harp esiri sevenlerin” hepsine ayrıca bir mektupla teşekkür etmekte istiyorduk. Fakat buna ait kayıtlarımızın arşivi harbin son haftalarında, Almanya'da tahrip olunmuş bulunduğundan böyle yapmaya imkân bulamadık. Binaenaleyh şükranlarımızın ifadesini bildirmek ve minnettarlığımızın maddeten belirli şekilde göstermek yolunda verdiğimiz kararı anlatmak üzere memleket basınında geniş ölçüde yer bulacak bir not yayınlarsanız pek memnun olacağız. Çeki aldığınızı lütfen Captain John Burder, Outer Temle, Stanrad, W.C.2. adreslerine bildiriniz⁷²⁴,” sözleriyle Türkiye'nin yaptığı insanî yardımlarının İngiltere'deki yansımalarını anlatmıştır.

Bu konuda yazar Bedi Karaburçak, Kızılay dergisinde “Harp Esirleri Yurtlarını Müdafaa Ederken Esir Düşen Bedbahtlara Kızılhaç Şefkat Elini Uzatıyor” başlığı altında “birbirinin kanına susamışçasına boğuşan” milletlerin ülkelerindeki savaşı ve esirlerin içinde bulundukları durumu şu cümlelerle anlatmıştır:

“1939 harbinin başladığını bildiren topun ilk defa ateş açtığı günden beri muhripler arasında artık pasaportun manası kalmamıştır. Çünkü artık hudut denilen bazen mevhum ekseriya ufak tefek işaretlerle ifade edilen arazi üzerindeki çizgiler kan ve ateş rengine boyalı canlı tablolar halinde beşerî ihtirasın ayıplarını her an gözümüze vurmaktadır: Bugünün hudutları siperlerdir. Bombardıman, ölüm, sefaletin hükümran oldukları bu bölgelerde muhriplerin birbirlerine gönderdikleri nesneler dikenli telleri ne pasaporta, ne de hususi müsaadeye ihtiyaç göstermeksizin aşan binlerce obüs, tonlarca bomba milyonlarca renkten ibarettir. İşte alabildiğine kuduran alev dalgaları içinde 3 yıldan fazla bir zamandır yanmakta olan bu talihsiz harp dünyasında ne de olsa insanı, insan olmak dolayısı ile iftihara sevk eden taraflar aramak ve bulmak yürekleri bir müddetçik olsun ferahlatacak bir zevk kaynağı meydana getiriyor. Filhakika geçmişteki ve gelecekteki savaşlarının şahı olan bu ikinci dünya harbi müdafaasız halk kitlelerinin bombardımanlarına, denizlerin dibini boylayan binlerce ton giyecek heba olup giderken biri tarafta açlık ve sefalet içinde can veren binlerce insana rağmen gene insanîdir. Gözünü kan ne kadar büyürse büyüsün kin ve haset ateşi damarlarına ne kadar yüksek bir hararetle yakarsa yaksın, Avrupalı asırların ahlak ve akliselimine uzun mücadeleler neticesinde hediye etmiş olduğu müşterek Hazretlerini unutmamış insanî vazife ve vecibelerinin ifasını ihmal etmemiştir. Bu sebeple 7 düşmandan esir düşmüş kimseye iyi muamele etmek, sıhhatlerine itina göstermek, kâfi miktarda gıda vermek... Bütün bunlar bugün muhalifler arasında riayeti gereken hukuk kaideleri ile müeyyidelenmişlerdir.

Fakat sevdiklerinden, yakınlarından, azizlerinden uzakta bulunmanın ıstırapı ile kıvranan harp eserinin her gün bir çığ gibi büyüyen elemiini parçalamak hafifletmek için bir adım daha atılamaz mı? Ona hasretini çektiği şeylerin dua Sızlar sularına düştü kimselerin bir parçasını ulaştırmak, bir an için onu sevinç gözyaşlarına boğarak yaşadığı memleketin mağmum ve kasvetli havasından kurtarmak; kendi iklimlerine avdet ettiği hissini verdirmek suretiyle oyalamak Kabil değil midir? Sevdiği eller tarafından paket edilen bir kutu memleket sigarası, bir küçük kavanoz reçel yahut hasta olduğu zamanlarda şifasına sığınacağı birkaç para ilaç, bu tesellilerin en büyüğüne muhtaç adamı kim bilir ne kadar

⁷²⁴ İngiltere'de Harp Esirlerini Sevenler Fonu Tarafından Kızılay'a Gönderilen Teşekkür Mektubu, Kızılay Dergisi, Nisan 1946, Sayı:19, s. 17.

sevindirecektir? Bu haz tesellinin ne olduğunu esaret görmüş kimseler herhalde herkesten iyi bilseler gerektir.

Bugün hemen bütün büyük münakale ve şimendifer yollarının birleştiği tarafsız İsviçre bu şerefli vazifenin şifasını deruhte etmiş bulunmaktadır. Her gün birçok trenle binlerce ton çamaşır, ayakkabı, kalın giyecek eşyası, ilaç, konserve et, bisküvi, tütün, sigara, çikolata, reçel Hülâsa harp tutsaklarının makûs tecellilerine muvakkaten en parlak bir renk verebilecek birçok eşya ile dolu sandıkları, paketleri yüklü oldukları halde İsviçre hudutlarını aşıyorlar. Bu eşya Cenevre'nin Vallorbe şehrinde muazzam depolara getirilerek istif ediliyor ve buradan dünyanın dört bucağına üzerlerinde adresleri yazılı, muntazam koliler halinde sevk ediliyor. İsviçre harp esirlerine gönderilecek paketlerin tevzi merkezi olmuştur. Bu memlekete gönderilecek her paket birtakım muamelelerden geçiyor; Evvela kaydediliyor, sonra muayene ediliyor; müteakiben depodaki yerini aldıktan sonra kendisi gibi sırasını bekleyenlerle birlikte Kızılhaç'ın trenine yükleniyor ve dünyanın bir köşesinde, esirler kampındaki sahibine hiç şaşmadan buluyor. Bu yüksek şefkat içinde Kızılhaç'ın hissesi pek büyüktür. Hakikaten onun koruyucu işaretini birbirinin kanına susamışçasına boğuşan milletlerin memleketlerinde mukaddes bir eşya imiş gibi hiç dokunulmadan serbestçe dolaşmaktadırlar. Diğer taraftan Kızılhaç'ın mümessilleri bütün muharip memleketlerde dolaşarak esirlere ait kolileri hakiki sahiplerinin eline geçip geçmediğini muntazaman kontrol etmektedirler. Biz burada bütün fecaatlerine rağmen harbin insanî bir tarafına dokunmak istedik. Sefalet, keder ve elem sadece teessürün değil aynı zamanda şefkat isminin de gelişmesine sebep oluyorlar. Bu hissi duymak ve duyanlara hürmet göstermek insan olan için ne büyük bir zevk...⁷²⁵”

Sonuç olarak; uluslararası kurum olan Kızılhaç ve Kızılay'ın kuruluş misyonlarına bağlı kalarak İkinci Dünya Savaşı boyunca savaş esirleri için verdikleri bu mücadeleler; dünyada hâkim olan tüm siyasi hırslardan uzak, savaşta ve barışta ortaya çıkan veya çıkabilecek herhangi bir zor durumda insanların yanlarında olduklarını bize göstermektedir.

⁷²⁵ Bedi Karaburçak, Kızılay Dergisi, Sayı: 8, Şubat 1943, s. 7, 23.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİLALİN GÖLGESİNDE MÜBADELE: TÜRKİYE KARASULARINDA YAPILAN YABANCI ESİR DEĞİŞİMLERİNDE KIZILAYI'NIN ROLÜ (1942-1943)

1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRKİYE KARASULARINDA YAPILAN ESİR DEĞİŞİMİNDE TÜRKİYE KIZILAY CEMİYETİNİN ROLÜ

İkinci Dünya Savaşı boyunca savaştan kaçınan Türkiye, bütün olumsuz şartlara ve baskılara rağmen savaşın harap ettiği ülkelerindeki farklı cephelerde esir düşmüş askerlere ve sivillere insanî yardımlar yapmıştır. Ancak Türkiye bu yardımlarını yaparken hep barışa hizmet eden uluslararası anlaşmaların kararları doğrultusunda hareket etmiştir. Bu kapsamda tarafsız bir politika ile hem halkına hem de savaşan uluslara yardımlarını her alanda göstermiştir.

Savaşan ülkeler de savaş boyunca sıkça Türkiye'nin desteğine ve yardımlarına Kızılhaç ve Kızılay kurumları vasıtasıyla başvurmuşlardır. Dolayısıyla uluslararası kuruluşlar olan Kızılhaç ve Kızılay bu yardımları savaş boyunca büyük bir özveri ve koordineli olarak yapmaya çalışmıştır. Bu iki kurumun koordineli bir şekilde çalıştığı yardım faaliyetlerinden biri; İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türk karasularında İngiliz, Alman ve İtalyan yaralı, hasta ve malul savaş esirlerin değişimidir. 1942-1943 yıllarında İzmir ve Mersin limanlarında olmak üzere beş defa yapılan bu değişimler hem Türkiye'nin hem de Türkiye Kızılay Cemiyeti'nin dünyada genelinde büyük takdir ve saygı görmesine neden olmuştur⁷²⁶.

2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA TÜRKİYE' DE YAPILAN ESİR DEĞİŞİMLERİ

Dünyanın, 1940'lı yılların başında bir ateş ve kan tufanı içinde çalkalandığı dönemde Türkiye, Cenevre Sözleşmesi'nin 68. maddesinin esir değişimi ile ilgili hükmü çerçevesinde birden fazla esir değişim protokolüne ev sahipliği yapmıştır.

⁷²⁶ Ahmet İhsan, "Bir İnsaniyet Vazifesi: İzmir'de İngiliz ve İtalyan Malul Esirleri Değiştirildi", Kızılay Dergisi, Mayıs 1942, Sayı: 5, s. 6; Keser, Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal, s. 563.

Türkiye'nin aracılığıyla İngiliz, Alman ve İtalyan hükümetleri arasında yapılan bu esir değişimlerinde en önemli görevi Türkiye Kızılay Cemiyeti üstlenmiştir⁷²⁷.

İkinci Dünya Savaşı sonlarına doğru savaşıyan taraflar arasında yaralıların ve esirlerin değişimine yönelik girişimlerin hızlandığı bir süreç yaşanmıştır. Ancak bu konuda ortaya çıkan en büyük sıkıntı, bu değişimin hangi ülke topraklarında ve hangi şartlar altında nasıl yapılacağı olmuştur. Savaşıyan ülkeler arasında tarafların menfaatlerini korumayı üzerine alan bir ülkede yapılmasının daha doğru olacağı düşüncesi İngiliz, Alman ve İtalyan arasında genel kabul görmüştür. Üç devlet arasında oluşan bu ortak düşünceye en uygun ülke, o günlerde savaşa mesafeli duruşu ve “yurtta barış dünyada barış” felsefesi üzerine kurulu dış politikasıyla Türkiye olmuştur. Alınan karar gereği; dünyanın herhangi bir cephesinde savaşıırken esir düşen, yaralanan, hasta ve malul Alman, İtalyan ve İngiliz esirlerinin mübadelesinin Türkiye'nin denetim ve gözetiminde uluslararası bir kuruluş olan Türkiye Kızılay'ın aracılığıyla gerçekleştirilmesi konusunda mutabık kalınmıştır⁷²⁸. Bu karar Türkiye'ye bildirilmiş ve Türkiye tarafından kabul edilmiştir. Bu günlere tesadüf eden 5 Nisan 1942 tarihli Ulus gazetesi, İngiltere'nin bu konuda yaptığı “Bu bir esir mübadelesi anlaşması değil, memlekete iade anlaşmasıdır. Bu anlaşma milletlerarası mukavelelere istinaden akdedilmiştir” açıklamasını vererek bunun uluslararası zorunlu bir görev olduğunun altını çizmiştir. Bu konuda Türk Dışişleri Bakanlığı'na yardım ve mübadele faaliyeti için tam yetki verilmiştir. Dışişleri Bakanlığı da bu konuda yardımcı kurum olarak Türkiye Kızılay Cemiyetini seçmiştir. Bunun üzerine Kızılay İzmir'de Kızılhaç'ın organize ettiği ilk mübadele sonrası yapılacak esir değişiminde ilgili tarafları da kapsayacak bir protokol hazırlamıştır⁷²⁹.

Bu protokole göre işleyişin sağlıklı bir şekilde ilerlemesini sağlamak için hazırlık aşaması için şu maddeler belirlenmiştir:

- “-Kızılay reisi gümrük iskelesi yanında bir ambulans ve kâfi miktarda otomobil temin edecek. Vapurun geldiği andan itibaren bunlar yerlerini almış bulunacaklardır.
- Deniz Harp Okulu'nun motoru ile iki filika, Gümrük Muhafazanın motorları, Sahil Sıhhiyenin motoru ve hususi motorlar gemiler görününce gümrük iskelesine gelmiş olacaklardır.
- Liman İşletmesi iki yeni şatı vapurun gelmesinden bir gün evvel temizleterek bir motor ile beraber hazır bulunduracaktır.

⁷²⁷ Ahmet İhsan, Kızılay Dergisi, Mayıs 1942, Sayı: 5, s. 6; Koç, 108; Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 103-105.

⁷²⁸ Keser, Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal, s. 582.

⁷²⁹ Keser, Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal, s. 583.

-Kızılay reisi Gümrük Salonunda bir odaya Kızılay işaretlerini taşıyan bir bayrak ve flamları, sedye ve çantaları, sedyeleri vinçle kaldırmak için yaptırılan sandıkları koyacak ve bu eşya motorlara buradan nakledilecektir.

-Kızılay reisi ile sıhhat müdürü beraberce şimdiden iki sıhhi ekip hazırlayacaklardır. Her ekipte bir doktorla kâfi miktarda hemşire, sağlık memuru ve 4 tane sedye taşıyıcısı bulunacaktır. Sedyeye taşıyanların ikisi belediye itfaiyesinden ve ikisi gümrük nöbetçilerinden olacaktır.

Bu ekiplerin vapura gelmesiyle veya kendilerine haber verilmesiyle derhal gümrük istasyonunda bulunmaları ve sahil sıhhiye doktoru ile birlikte gemiye gitmeleri lazımdır.

-Sıhhi ekiplerden birine hastane doktorlarından biri ve diğerine liman işletme doktoru reislik edecektir⁷³⁰.

Esirlerin mübadelesi sırasında uyulacak kurallar ise şöyle belirlenmiştir;

-Gemilerin demirleme yerlerinin gösterilmesi, deniz vasıtalarının tanzimi, sevki ve işletilmesi işlerini liman reisi idare edecektir.

-Karadaki ve iskeledeki tertibata emniyet müdürü bakacaktır.

-Sıhhi ekiplerin çalışmasını Kızılay reisi ve geldiği takdirde de Kızılay Genel Müdürü tanzim edecektir.

-Gemilerin gelecekleri gün muhakkak surette tespit edildiği takdirde motor ve diğer vasıtalarla Kızılay sembolü vaktinde yapılacaktır.

-Gemilerin limana girmesi sırasında Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü'nden gönderilen iki film operatörünü sahil sıhhiye doktoru gemiye götürecektir.

Gemi civarında ve gemide film operatörlerinin vazifelerini yapmak hususunda bütün kolaylık gösterilecek, bilhassa Gümrük muhafazasından gönderilen motor vesait temininde yardım edecektir.

- Liman Reisi vesaitin gemilere veya karaya sevki hususunda işaretle tertibat alacak ve motorlarla diğer vesaitin ilgililere taksimi işini nizamlayacaktır. Aynı zamanda gemilerle kara arasında devamlı surette irtibat temin edecektir.

-Sahil sıhhiye doktoru ve sıhhi ekipler vapura gidince hasta ve ağır hastaların vaziyetini tespit ederek, hastaların biran evvel sevki işini ilgililerle görüşerek tanzim edeceklerdir.

-Kızılay tarafından verilen hediyelerin dağıtımı mübadele bittikten sonra yapılacaktır⁷³¹.

2. 1. İzmir'de Yapılan Birinci İngiliz, Alman ve İtalyan Yaralı Esirlerin

Mübadelesi

İngiltere ile Almanya arasındaki esir mübadelesi meselesi 1941 Ekim'inde Alman askeri yetkililerin sayıya bağlı olarak esir değişimi yapılması konusundaki fikirlerini ifade etmeleriyle başlamıştır. Ancak The Evening Independent gazetesinin 4 Nisan 1942 tarihli nüshasında yer alan bir haberde bu konuda Almanya'nın esir sayısına bağlı kalma şartında ısrarcı olması dolayısıyla taraflar uzlaşmamıştır. Buna ek olarak İngiltere'nin Avam Kamarası'nda İngiliz Savunma Bakanı H.D. R. Margesson'ın yaptığı açıklamada ellerindeki 120 Alman esire karşılık, Naziler tarafından tutulan 1200 İngiliz esirinin istenileceği görüşünün dile getirilmesi görüşmelerin tamamen kesilmesine sebep olmuştur. Ancak İngiltere ve İtalya'da kurulmuş olan Karma Sağlık

⁷³⁰ KA, 2603/ 73.

⁷³¹ 20 Şubat 1943 tarihli, 1943 Senesinde Esir Mübadelesi Protokol Müsveddesi. KA, 2603/ 73.1.

Komisyonu esirlerin karşılıklı mübadelesi için görüşmeler yapmıştır. Bu süreçte savaşa girmeyen ve her iki taraf açısından da güvenilir bir ülke olan Türkiye ve Türk Kızılay'ının da araya girmesiyle bir orta yol bulunmuştur. Böylece Türkiye karasularındaki ilk yaralı, hasta ve malul esir değişiminin Kızılay'ın gözetimi altında İzmir limanında yapılmasına karar verilmiştir⁷³². Cumhuriyet Gazetesi 7 Nisan 1942 tarihli nüshasında esir değişiminin İzmir sularında yapılacağı haberinin İngiltere'de sevinçle karşılandığını, Londra'dan alınan haberlere göre siyasi makamların İngiliz ve İtalyan savaş esirlerinin mübadelesinde Türkiye'nin arabuluculuk yapmasından takdirle bahsedildiğini belirterek duyulan memnuniyeti “öğrendik ki esirlerin değişimi İngiltere'nin derin dostluklarla bağlı olduğu bir devletin karasularında yapılacaktır” sözleriyle ifade etmiştir. Yine Kızılhaç'ın bir temsilcisi de “Müzakereleri kolaylaştırdığından dolayı Türkiye'ye minnettar olmalıyız, Büyük Britanya bu haberi sevinçle karşılamıştır” şeklinde beyanat vermiştir⁷³³.

20 Ocak 1942'de İtalyan Sefaretinden alınan bir muhtıradaki; İtalya ve İngiltere hükümetlerinin Cenevre Sözleşmesi'nin 68. maddesine dayalı olarak savaş esirlerinin mübadelesinde anlaşmışlardır. Daha sonra bu devletler, mübadele için her iki tarafın hastane gemilerini Antalya'ya göndererek esir değişimlerini bu limanda yapmak istediklerini Türkiye'ye bildirmişlerdir. Türk Hükümeti sunulan bu teklife cevap olarak Cenevre Antlaşması'nın adı geçen maddesi gereğince İngiliz ve İtalyan savaş esirlerinin mübadelesine esas itibarıyla izin verildiğini ancak yalnız mübadele yerinin Antalya olmayıp İzmir olmasının uygun görüldüğünü bildirmiştir⁷³⁴.

Dışişleri Bakanlığı Kızılay Cemiyeti'ne yazdığı 10 Şubat 1942 tarihli yazdığı yazıda; İtalya ve İngiliz savaş esirlerinin İzmir'de mübadelesinin yapılmasının kabul edildiğini belirterek değişim yapılınca kadar başta basın olmak üzere kamuoyuna duyurulmamasının faydalı olacağı bildirilmiştir⁷³⁵. Bu gelişmeler üzerine Kızılay Genel Merkezi, bu bilgiyi 21 Şubat 1942'de Kızılay İzmir şubesi ile paylaşmıştır. Mübadele yapılınca kadar bu konun gizli tutulması ve mübadele esnasında gerekli olan ihtiyaçların da merkeze bildirilerek her türlü kolaylığın gösterilmesi İzmir şubesinden

⁷³² Keser, Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal, s. 583; Mehtap Başarır, “İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Gerçekleştirilen Esir Değişimlerinin Dönemin Basınında” Tarih ve Gelecek Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 3, Aralık, 2018, s. 86.

⁷³³ Cumhuriyet, 7 Nisan 1942.

⁷³⁴ KA, 1807/ 71.

⁷³⁵ KA, 1807/ 71.2.

istenmiştir⁷³⁶. Anadolu Ajansının 1942 Mart'ının sonunda verdiği bilgiye göre; İngiltere ve İtalya'nın Ortadoğu'daki yaralı ve malul esirlerinin değişimine karar verdiği, bu savaş esirlerinin hastane gemileriyle yakında İzmir'e geleceği bildirilmiştir. Aynı zamanda bu değişim uluslararası anlaşma maddelerine dayalı zorunlu bir esir değişimi olarak görülmüştür⁷³⁷.

Türk Dışişleri Bakanlığı, 25 Mart 1942'de Kızılay Genel merkezine yazdığı bir başka yazıda, savaş esirlerinin mübadelesi hususunda İtalyan Hükümeti nezdinde İsveç Hükümeti'nin yardımlarını ve aracılık etmesini rica ettiği bildirilmiştir. 344 hasta, yaralı ve malul İtalyan esiri ile bunları tedavi eden kişileri de kapsayan toplam 575 kişinin "Llandoverly Castle"⁷³⁸ İngiliz hastane gemisiyle 7 Nisan 1942'de İzmir'e geleceği bildirilmiştir. İtalya da 59 hasta, yaralı ve malul İngiliz askeri ile bunların muhafızlarını taşıyacak olan fakat henüz ismi bilinmeyen bir hastane gemisiyle İzmir'e geleceğini bildirmiştir. Bundan sonrası için de konuyla ilgili gerekli bilgilerin İtalya tarafından verileceği ifade edilmiştir. Ayrıca İngiliz hastane gemisinin takip edeceği yolun koordinatları da verilmiştir. Bu mevkiinden itibaren İngiliz hastane gemisinin İzmir'e girerken ve oradan dönerken takip edeceği yolun rotası İtalya'dan istenmiştir. Böylece İngiliz hastane gemisi adı geçen yoldan İzmir'e gidip, geri İskenderiye'de dönecektir. İtalyan hastane gemisinin takip edeceği yol hakkında İngiltere gerekli bilginin verilmesi de İtalya'da hükümetinden istenmiştir. Böylece İngiltere, İtalyan hastane gemisine; İtalya'da İngiliz hastane gemisine bir defaya ait karşılıklı geçiş (seyrüsefer) izni verecektir⁷³⁹.

Kızılay Genel Merkezince İzmir Kızılay şubesine 27 Mart 1942'de gönderilen yazıda; İngiliz ve İtalyan hükümetlerinin savaş esirlerini değişimini yapma konusunda anlaştıklarını ve değişimin İzmir'de yapılmasını da Türkiye'nin kabul ettiği bildirilmiştir. Tamamı 575 kişi olmak üzere 344 hasta ve yaralı İtalyan esirin Llandoverly Castle adlı İngiliz gemisinin 7 Nisan 1942'de, 59 hasta ve yaralı İngiliz esirleri ve bunların muhafızlarını taşıyan Gradisca adlı geminin de aynı tarihte İzmir'de olacağı bilgisi verilmiştir. İngiliz ve İtalyan hükümetleriyle irtibatla olduğu ve İzmir

⁷³⁶ KA, 1807/ 71.3; 71.4.

⁷³⁷ Başarır, s. 86.

⁷³⁸ Kızılay belgelerinde ve gazetelerde bu geminin ismi farklı yazılışlar kullanılmıştır. Kızılay arşiv belgelerinde Llandoverly Castle olarak, gazetelerde ise Llandoverly Castle olarak yazılmıştır. Çalışmamızda Llandoverly Castle olarak verilmiştir.

⁷³⁹ KA, 1807/ 71.3; 71.18.

şubesinin de bu değişimde İngiliz ve İtalyan savaş esirlerinin değişimi sırasında vilayet makamından talimat alacağı belirtilerek Sıhhat, Liman, Gümrük Muhafaza ve Emniyet Müdürleriyle iş birliği yapması ve her türlü kolaylığı gösterilmesi özellikle vurgulanmıştır. Ayrıca çok zaruri durumunda yapılan ve Kızılay Cemiyeti tarafından ödenmesi gereken masrafların genel merkeze gönderilmesi ve her durumdan da haberdar edilmesini istenmiştir⁷⁴⁰.

Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından 30 Mart 1942’de Kızılay’a yazılan bir diğer acil yazıda İtalya Sefaretinden alınan bilgiye göre “Gradisca”⁷⁴¹ adlı İtalyan hastane gemisinin yakın bir tarihte İzmir’de olacağı belirtilmiştir. Aynı İtalyan Ataşenevali Commandant Bestagno’nun hastane gemileri arasında yapılacak olan esirlerin nakil muamelesi esnasında hazır bulunmak üzere İzmir’e gideceği bildirilmiştir. Kızılay’ın da bu durumla ilgili İzmir’de makamları haberdar etmesi istenmiştir⁷⁴². Türk Dışişleri Bakanlığı’nın 31 Mart 1942’de İtalya Sefaretinden aldığı bilgi de Gradisca İtalyan hastane gemisinin İzmir Limanı’nda dört gün kalacağını tahmin edildiğini Kızılay’a bildirilmiştir⁷⁴³.

Türk Dışişleri Bakanlığı, 2 Nisan 1942 günü Kızılay Cemiyeti’ne İngiltere Sefaretinden aldığı bir yazıda “Llandovery Castle” adlı İngiliz hastane gemisinin İskenderiye İzmir arasında seyahati için İtalya Hükümeti tarafından geçiş izninin verildiğini bildirmiştir. Alman Hükümetinin de böyle bir izin vermeye söz verdiği, bu geminin 7 Nisan 1942’de Greenwich saatiyle 13.00’te İzmir’e varacağı ve ertesi gün de İskenderiye’ye hareket edeceği belirtilmiştir. Bakanlık aynı zamanda İngiliz ve İtalyan hastane gemileri arasında yapılacak yaralı, hasta ve malul esir mübadelesi işinde Türkiye’nin iş birliğini ve yardımı kabul etmesi durumunda Kızılay’ın da gereğini yapmasını rica etmiştir⁷⁴⁴. Bu kapsamda Kızılay Genel Merkezi, İzmir şubesinden Kızıllaç temsilcisinin Mr. Raymond Courvoisier’in İzmir’e trenle hareket ettiğini ve karşılanarak her türlü kolaylıkların gösterilmesini istemiştir⁷⁴⁵.

⁷⁴⁰ KA, 1807/ 71.7.

⁷⁴¹ Kızılay belgelerinde ve gazetelerde bu geminin ismi farklı yazılışta verilmiştir. Kızılay arşiv belgelerinde Grandiska veya Gradisca olarak, gazetelerde ise Gradisca, Gradiska, Grandiska ve Graniska olarak verilmiştir. Çalışmamızda Gradisca olarak verilmiştir.

⁷⁴² KA, 1807/ 71.6; 71.8.

⁷⁴³ KA, 1807/ 71.21; 71.22.

⁷⁴⁴ KA, 1807/ 71.15.

⁷⁴⁵ KA, 1807/ 71.16.

Türk Dışışleri Bakanlığı, İngiliz Sefaretinden aldığı Kızılay'a gönderdiği bilgide İngiliz "Llandoverly Castle" ve İtalyan "Gradisca" hastane gemilerinden İzmir limanında yapılacak mübadelede günde en fazla 200 kişinin işleminin yapılmasının mümkün olabileceğinden, İngiliz hastane gemisinin 8 Nisan 1942'de saat 13.00'da İzmir limanını terk etmesinin mümkün olmadığı bildirilmiştir⁷⁴⁶.

İzmir Kızılay Şubesi, Kızılay Genel Merkezine yazdığı 9 Nisan 1942 tarihli yazıda yaralı, hasta ve malul İngiliz ve İtalyan savaş esirlerinin mübadelesinde bulunmak üzere Ankara'dan gelen Mr. Raymond Courvoisier'in 4 Mart 1942 günü istasyonda karşılanarak, kalacağı İzmir Palas'a götürüldüğünü bildirmiştir. 6 Nisan 1942 günü de Mr. Raymond Courvoisier'un talebi ile vali iki kez ziyaret edilmiştir. Aynı zamanda İzmir Kor Komutanlığıyla da mübadelenin nasıl gerçekleşeceği konusunda hazırlanan program üzerinde görüşmeler yapılmıştır. Aynı günün akşamı yine Kor Komutanından gelen davetle Mr. Raymond ve Baha Yörük Kor Komutanlığı'nda son mübadele programını incelemişlerdir. 7 Nisan 1942 günü saat 14.00'da İtalyan hastane gemisi körfeze gelerek kışla önünde demirlemiştir. Daha sonra İngiliz hastane gemisi de gelerek aynı yerde demirlemiştir. Her iki gemide bulunan Uluslararası Kızılhaç temsilcileri Dr. Vischer ve Dr. A. Perrot, Mr. Raymond Courvoisier ile Kor. Komutanlığını ziyaret etmişlerdir. Hazırlanan mübadele programı gereğince Kızılay heyetinin başında bulunan Müdür Ziya Aygün ve İzmir Merkezi ikinci başkanı Baha Yörük ve muhasebecisi Hüseyin Hulki Cura ve kâatibi Dr. Saâda Kâğıtçılar⁷⁴⁷ uluslararası temsilciler Mr. Raymond Courvoisier ve Dr. A. Perrot önce ilk gelen İtalyan gemisine daha sonra da İngiliz gemisine giderek mübadelenin nasıl yapılacağı konusunda çalışmalar yapmışlardır⁷⁴⁸. Kızılay Merkezi İdare Heyeti Umum Kâatibi Dr. Saâda Kâğıtçılar bu çalışmaları 9 Nisan 1943 tarihli raporunda şu sözlerle anlatmıştır:

"Kızılay İzmir Merkezi İdare heyetince, malul İngiliz ve İtalyan harp esirlerinin mübadelesi muamelesinde hazır bulunmak üzere Ankra'dan gelmekte olan Kızılay Umumi merkezinden bildirilen Mr. Raymond Courvoisier'in istikbali için 4/4/942 pazartesi günü mumaileyhin talebi ile birlikte valiyi ziyaret ettik. Bilahare Merkezimiz ikinci reisi Bay Baha tekrar vali ziyaret edilerek İzmir Kor Komutanlığınca mübadelenin sureti icrasına dair tanzim edilmiş olan program üzerinde görüşmeler yapıp kararlar alındı.

⁷⁴⁶ KA, 1807/ 71.19.

⁷⁴⁷ Kızılay arşiv belgelerinde Kızılay Merkezi İdare Heyeti Umum Kâatibi ismi Dr. Saâda Kağıtçılar olarak, gazetelerde ise Saâdet Kağıtçılar olarak verilmiştir. Çalışmamızda Saâda Kağıtçılar kullanılmıştır.

⁷⁴⁸ KA, 71.12; 71.13; 71.14.

Akşam üzeri yine Kor Komutanlığından vuku bulan davet üzerine gerek M. R. Courvoisier gerekse ikinci reis Bay Baha Yörük Kor komutanlığı ile görüşerek mübadelenin sureti icrası hakkında Katî mukarrerat almış bulunuyorlardı.

7/4/942 salı günü saat 14'te İtalyan Savaş hastane gemisi Gradisca körfeze gelerek Kışla önüne demirledi. Bilahare İngiliz hastane gemisi de gelerek aynı yerde demirledi. Her iki gemide bulunan Uluslararası Kızılhaç temsilcileri Dr. Vischer ve Dr. A. Perrot, Mr. Courvoisier Komutanlığı ziyaret ettiler. Akabinde programı vechile Kızılay heyeti, müdürü umumî Bay Ziya Aygün ve İzmir Merkezi ikinci başkanı Baha Yörük ve muhasibi Hüseyin Hulki Cura ve kâtibi Dr. Saâda Kağıdcılar, beynelmilel murahhaslar R. Courvoisier, Dr. Vischer ve Dr. A. Perrot ilk gelmiş gemi olmak hasebiyle evvelâ İtalyan gemisine ve badehu İngiliz gemisine gidilerek mübadelenin sureti icrası hakkında kararlar alındı.

8/4/942 Çarşamba günü sabah tam saat 7'de İngiliz Hastane gemisi Llandoverly Castle'e refakat ettiğim beynelmilel Kızılhaç Ankara murahhası Mr. Raymond Courvoisier ile girdik. Gemide bütün hazırlıklar tamamlanmış ve üseranın nakline İzmir Kor Komutanlığı tarafından tahsis edilmiş şatlarla Bayraklı vapuru yanaşmış bulunuyordu.

Tam saat 7'de vapurdaki İngiliz Sıhhiye Erkânı ve Milletlerarası Kızılhaç teşkilatının yukarıda ismi geçen gemide gelen Dr. Vischer'in nezaret ve kontrolleri altında mübadele başladı. Bayraklı ve vapuruna iki defa olmak üzere nakledilen İtalyan harp esirlerinin miktarı 575 idi. Bunların 75'i İtalyan harp esiri (Sıhhiye teşkilatına mensup zabıt) ve 500'ü ise sıhhiye efradı idiler. Bunlar, Gradisca İtalyan harp hastane gemisinde İtalyan sıhhiye erkânı ve milletlerarası Kızılhaç Teşkilatı'nın adı geçen gemisi ile gelen Murahhası Dr. A. Perrot, tarafından karşılandılar.

Ben her iki geminin tahmil ve tahliye sinde bulunuyordum. Müteakiben Gradisca gemisinde İngiliz harp esirleri ki ceman (toplam) 129 idiler, Bayraklı vapuruna nakledildiler. 129'un 10'u harp esiri ağır yaralı muhtelif rütbede zabıt(subay), 50'si ihtiyat zabiti, 69'u sıhhiye efradı idiler. Bunlar keza (keza) İngiliz gemisinin de aynı merasimle karşılandılar. Son katile toplam 344 İtalyan harp esiri malul efrad... Bunlar arasında 32 yaralı İtalyan zabiti, 69 himaye edilen eşhas (kişiler) ve 69'u ağır yaralı mütebakisi (geri kalanı) malul sakat esir idiler. 30 kadar ağır yaralı İtalyan sedyelerle hususi surette ve tarzda nakledilmişlerdir.

Mübadele 8/4/942 Çarşamba günü saat 14.30 da fiilen her iki tarafın azami hüsnü tertibiyle hadisesiz sürat ve intizamla başarılmıştır.

Mübadele tamamen hitam (son) bulduktan sonra mübadele edilen üsera için İzmir Kızılay merkezince hazırlanmış bulunan hediyeler üzüm, incir ve sigaradan saat 3'e 20 kalaya kadar İngiliz gemisine 250 paket üzüm, 250 paketi incir ve 500 paket sigara beynelmilel Dr. Vischer'e tevzi (dağıtılmak) edilmek üzere teslim edilmiş, 03.45'de İtalyan vapurunda beynelmilel murahhas Dr. A. Perrot'ya Bey'e dağıtılması için teslim edilmiştir. İngiliz vapuru aynı gün tam saat 15'te hareket etmiştir. İtalyan gemisi 9/4/942 perşembe günü saat 14'te limandan ayrıldı.

Mübadelenin hitamını müteakip beynelmilel salibiahmer teşkilatı murahhasları, beraberinde ben de olduğum halde vilayet makamına, Kor Komutanlığına ve Belediye riyasetine ziyaretler yaparak, kendilerine gösterilen azami hüsnü kabul ve suhuletin müteşekkiri ve minnettarı olduklarını arz ile veda ettiler. Saygılarımla arz ederim⁷⁴⁹.

İzmir Valiliği'nin 9 Nisan 1942'de İzmir limanında mübadele edilen yaralı ve malul İngiliz ve İtalyan savaş esirlerinin mübadelesinin yapılması sırasında yaşanan olaylar ve yapılan ziyaretlere dair hazırladığı raporda durum şu şekilde anlatılmıştır:

⁷⁴⁹ KA, 1807/ 71.9; 71.10; 71.17.

“Malul savaş esirlerini mübadelesi için İzmir limanına gelecek olan İngiliz ve İtalyan hastane gemilerine rehberlik yapmak üzere 7 Nisan 1942 Salı günü saat 06.00’da Kor Komutanlığınca, Deniz Komutanlığından ayrılan iki bahriye pilot kaptan Deniz Komutanlığına ait Bayraklı vapuru, iki büyük sat, römorkörler ve motorlar Uzunada’ya (Kösten) gönderilmiştir. İtalyan Hastane gemisi pilot İsmail Kaptan ve İngiliz Hastane gemisi de Salih Kaptan bu gemilere binerek rehberlik yapmışlardır. Saat 15.30 da İtalyan gemisi yarım saat sonra da 16.00’da İngiliz gemisi İzmir limanına gelmiştir. İngiliz gemisinde 919 İtalyan, İtalyan gemisinde ise 129 İngiliz savaş esiri olduğu rapor edilmiştir. Vapurların İzmir limanına geldikleri gün dışarıdan ve mensup oldukları konsolosluklardan hiç kimse gelen gemilere girememiştir. Sadece heyet halinde Kor Komutanlığı’ndan Kurmay Başkanı ve üç deniz subayı ve Kızılay Cemiyeti’nden bir heyet ile Uluslararası Kızılhaç Ankara delegesi Raymond Courvoisier gemilere gitmişlerdir. Ancak vaktin geç olması nedeniyle mübadelenin bir gün sonra saat 07.00’de başlaması kararı alınmıştır. Ayrıca gemilerin geldiği, İzmir’e geldiği gün İngiliz gemisinden 10 hastabakıcı kadınla, doktor ve gemi mürettebatından oluşan 50 kişilik bir kafilenin saat 20.02’de kendi motorları ile şehre inerken, İtalyan gemisinden kimse karaya çıkmamıştır. İngiliz grup İzmir’in önemli görülmeye değer yerlerini gezmişlerdir. Gemiden çıkanlardan 40 kişi saat 22.00’da gemiye tekrar geri dönmüşlerdir. Geri kalan 20 erkek ve kadın doktor ve hastabakıcılarına İngiliz Konsolosluğu’nun Deniz Gazinosunda verilen yemeğe katıldıktan sonra saat 23.00’da gemiye dönmüşlerdir. O gecenin sabahı 8 Nisan 1942 Çarşamba günü 07.00’da mübadele başlamış 13.00’da sona ermiştir. Mübadelede de İngiliz gemisindeki savaş esirleri İtalyan gemisine üç seferde nakledilmiştir. Savaş esirleri İtalyan gemisine yaklaştığı zaman geminin güvertesine çıkan üç İtalyan tarafından sırasıyla ellerinde beyaz, kırmızı ve yeşil mendil germek suretiyle İtalyan bayrağı şeklini yapmışlardır. Bu değişim Kor Komutanlığı’nın gözetim ve kontrolü altında gerçekleşmiştir. Mübadelede İzmir’de bulunan İtalyan Büyükelçiliği Ataşenavali (Deniz Ataşesi) Lestogno, İzmir İtalyan Konsolosu Edgardo Maffioli ve Cenevre Uluslararası Kızılhaç delegesi Raymond Courvoisier de hazır bulunmuştur. Yine aynı gün içinde 15.00’de İngiliz Başkonsolosu yanında eşi ve korumasıyla İngiliz vapuruna gitmiştir. Türkiye Kızılay Cemiyeti de mübadele için İzmir Kızılay Şubesi tarafından hazırlanan Kızılay işareti taşıyan hediye kutularda üzüm, incir ve sigara yardımları dağıtmıştır. Bu yardımların yanında Kızılay Cemiyeti Heyeti Başkanı Bahaddin Nasuhi Yörük’ün denetiminde İngiliz gemisine İngiliz kolonilerinin hazırladığı üzüm, incir ve sigaradan oluşan kutular, İtalyan gemisine İtalyan kolonisi tarafından hazırlanan üzüm, incir, sigara ve şekerden oluşan kutular da verilmiştir. 08 Nisan 1942 tarihinde Uluslararası Kızılhaç Ankara temsilcisi Raymond Courvoisier ile İngiliz ve İtalyan vapurlarındaki Uluslararası Kızılhaç temsilcileri İzmir Vilayet makamını, Kor Komutanlığını ve İzmir Belediyesi’ni ziyaret etmişlerdir. Ziyarette Türkiye’nin misafirperverliği ve mübadelede sağlanan kolaylıklardan dolayı teşekkür etmişlerdir. İngiliz Başkonsolosu ve İtalyan Başkonsolosu da aynı şekilde duygularını ifade etmişlerdir. İzmir’de kaldığı süre boyunca İtalyan hastane gemisinden hiç kimse dışarı çıkmamıştır. Aynı zamanda İngiliz gemisinin önüne Türk bayrağı çekilirken İtalyan gemisinde bu görülmüştür. 9 Nisan 1942 Perşembe günü İtalyan Başkonsolos vekili Viskonsolos Edgardo Maffioli, Başkonsolos P.A. Rossi’nin eşleri ile İtalyan gemisini yarım saat ziyaret etmişlerdir. Gemi aynı gün saat 14.00’da İzmir’den üç düdük çalarak şehri selamlayarak ayrılmıştır. Aynı zamanda hem İngiliz hem de İtalyan gemisi İzmir limanında bulunduğu süre içerisinde hiçbir sorun olmamış ve kalabalık bir halk kitlesi mübadeleyi kordonda sessizlik içerisinde izlemiştir. Bu değişimde Türkiye’nin tutumu o günlerde halk üzerinde bıraktığı etki “hükümetin isabetli bir dış siyaseti ve başarısı” olarak görülmüştür⁷⁵⁰.

Kızılay Genel Başkanı, İngiliz ve İtalyan esirlerinin mübadelesinde görev yapan İzmir merkez idare heyeti başkanına, azalarına aynı zamanda görevi başarı ile yapan merkez heyeti azası bayan Dr. Saâda’ya çalışmalarından dolayı teşekkür etmiştir⁷⁵¹.

⁷⁵⁰ BCA, 030.10.0.0. 124.881.11.

⁷⁵¹ KA, 1807/ 71.23; Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 103.

Kızılhaç Ankara temsilcisi Raymond Courvoisier 12 Nisan 1942 tarihli Ulus gazetesine yaptığı açıklama da: “Mübadelede iki taraf adedinin, sakat ve malullerin askeri rütbelerinin tesiri ve rolü yoktur. Yani rakam farkından herhangi bir aykırı mana çıkarılmamalıdır. Yapılan iş doğrudan doğruya malullerin, ağır hastaların, sakatların anavatanlarına iadesinden ibarettir. Mübadele, Cenevre Anlaşması’nın 68. maddesi esasları dâhilince yapılmıştır. İzmir’de gerçekleştirilen esir mübadelesinin başarıyla tamamlanması ve herhangi bir olay meydana gelmemesi üzerine hem İngiltere ve hem de İtalyan Büyükelçiliği birer yazıyla Türkiye’ye teşekkürlerini iletir” ifadelerini kullanmıştır.

İtalyan Maslahatgüzarı ve Sefaret Ataşesi 22 Nisan 1942’de İtalyan Hükümeti’nin başta İzmir mahalli askeri ve mülki memurlarına, Kızılay Cemiyeti’nin temsilcilerinin yorulmaz mesaipleri sonunda oluşan düzene, Türk yetkililerinin ve Türk halkının yüksek insanî duygularına teşekkür etmişlerdir. İtalya Hükümeti de mübadele sırasında Kızılay Cemiyeti’nin hediye ve şefkati için özellikle teşekkür etmiştir. Aynı şekilde İngiltere Büyükelçisi’nden Türk Dışişleri Bakanlığı’na gönderilen 5 Mayıs 1942 tarihli mektupta İzmir’de yapılan İngiliz İtalyan savaş esirlerinin mübadelesi konusunda Türkiye’nin yaptığı katkılardan dolayı İngiltere Krallık Hükümeti, Dominyon Hükümeti ve Hint Hükümeti’nin minnet duyguları iletilmiştir.⁷⁵²

İtalya Büyükelçiliğinden gönderilen tarihli bir yazıyla; İngiltere ile İtalya arasında Orta Şark’ta ve Hindistan’da bulunan hasta ve yaralı savaş esirlerinin mübadelesinin daha önce yapıldığı gibi tekrar Cenevre Sözleşmesi maddelerine uygun olarak yine Türkiye’de İzmir limanında yapılmasına 16 Aralık 1942’da teklifte bulunmuştur. Bu teklif aynı zamanda İtalya tarafında İngiltere’ye de yapılmıştır⁷⁵³.

2.1.1.Birinci Esir Değişiminin Basına Yansımaları

Yeni Asır gazetesi “İngiliz ve İtalyan Hastane Gemileri Geldiler. İngiliz İtalya’nın Hasta ve Yaralıları Bu Sabah Mübadele Edilecekler” başlığı ile 59 İngiliz 340 İtalyan savaş esirinin mübadele edileceğini okurlarına duyurmuştur. Haberde İzmir’in dünyayı kaplayan merhametsiz mücadelenin yüreklere su serpen ilk insanî olayına şahit

⁷⁵² BCA, 030.10.0.0. 235.587.15.

⁷⁵³ BCA,030.10.0.0. 124.882.3.

olduğu ve savaşma gücünü kaybetmiş ağır yaralı İngiliz ve İtalyanların hastane gemilerinde mübadele için İzmir limanına geldiğini yazmıştır. “İnsan ıstırabını hudutsuzlaştıran ve felaket sahalarını daima genişleten bu mücadelede” Türkiye’nin acıları dindirmek için elinden geleni yaptığı anlatılmıştır. Yine bu günlerde çıkan diğer gazetelerde “açlık ve ıstırap içinde kıvranan” Yunanistan’a Kızılay’ın himayesi altında yapılan yardımların yanında yaralı ve malul savaş esirlerinin mübadelesi içinde gösterdiği ilgi ve yardımların olumlu sonuçlar verdiği anlatılmıştır. “Savaşın insanlık duygularını büsbütün yok etmediği böylece medeni milletlerin vicdani görevlerini hatırlamasına hala imkân bulunduğunu, gelecek için de bunun bir umut sayılabileceği ve acıların böyle paylaşılarak geçeceğinin” altı çizilmiştir. Mübadele İngiliz ve İtalyan savaş esirlerini taşıyan hastane gemilerinin İzmir’e gelmeleriyle fiilen başlamıştır. 7 Nisan 1942’de saat 15.00’da gelen İtalyan Gradisca hastane⁷⁵⁴ gemisi saat 16.30 da Llandovery Castle adlı İngiliz hastane gemisi kendilerini Türk karasularının hudutlarında karşılayan pilotların rehberliğinde İzmir limanına gelerek ve askeri kışla önünde demirlemişlerdir. Kızılay İzmir Merkez’i namına bir heyet gemilere gitmiştir. Mübadele için gelen gemiler Devlet Demir Yollarının Alsancak’taki büyük iskelesinin iki tarafına yanaştırılarak değişimin yapılması kararlaştırılmıştır. Fakat sert esen rüzgâr bu kararın değişmesine sebep olmuştur. Gemilerin yüksek tonajda olması da bunda büyük bir rol oynamıştır. Ayrıca mübadele işi için Körfez vapuru iki büyük şat ve İstanbul römorkörü tahsis edilmiştir. Mübadele İngiliz gemisindeki İtalyan esirlerinin boşaltılmasıyla başlamış, İtalyan gemisindeki İngilizlerin boşaltılmasıyla devam etmiştir. Aynı zamanda çok büyük bir kalabalık sahil boyunca gemileri görmek için toplanmıştır. İtalyan gemisinde 129, İngiliz gemisinde 917 esir bulunduğu gemilere giden kişilerden öğrenilmiştir. Ancak resmi makamlar tarafından İtalyan gemisinde 59, İngiliz gemisinde 340 savaş esirinin olduğunu ve diğerinin savaş esiri olup olmadığı hakkında bir bilginin olmadığı, doğru rakamların sayısının da mübadele bittikten sonra ilan edileceği bildirilmiştir. Yine her iki gemide bulunan uluslararası Kızılhaç temsilcilerinin kendilerine tahsis edilen motorlarla görevli Türk subaylarının rehberliğinde karaya çıkarak komutanlığı ziyaret ettikleri duyurulmuştur. Mübadelenin saatin geç olması dolayısıyla bir gün sonra 8 Nisan 1942 günü sabah 07.00’de başlaması kararlaştırılmıştır. Komutanlık adına “Hoş geldiniz” demek ve hastaların hatırlarını

⁷⁵⁴ Cumhuriyet, 8 Nisan 1942, s. 1; Yenigün, 8 Nisan 1942, s. 1.

sormak üzere bir yüksek rütbeli subay gemileri ziyaret etmiştir. Ayrıca Kızılay'ın İzmir merkezi adına bir heyet gemiye giderek, gemide bulunan insanların ihtiyaçlarını sormuştur. Kızılhaç temsilcisi Raymond Courvoisier de mübadeleyi uluslararası Kızılhaç Teşkilatı adına idare etmek üzere İzmir'e gelmiştir⁷⁵⁵.

Gazeteler mübadeleyi “Esirler Mübadele Edildi, 1000’den fazla İngiliz ve İtalyan Esirlikten Kurtuldu”, “Vatanlarına dönenlerin 900’den fazlası İtalyan, 130 kadarı da İngiliz esirdir”, “İzmir İnsani Bir Hadiseye Sahne Oldu” başlığıyla ilk sayfalarından okuyucularına vermiştir. Cenevre Sözleşmesi gereğince İtalya’nın İngiliz ordularının elindeki esirlerin İzmir’den insanî bir hisle bu işe girmeyi kabul eden Türkiye’nin ve Kızılay’ın denetiminde mübadelelerinin yapıldığı anlatılmıştır. Kızılay tarafından yapılan yardımları gerek İtalyan hastane gemisi mürettebatının gerek İngiliz hastane gemisi komutanının ve Kızılhaç yetkilerinin memnurlukla karşıladıkları ve İzmir’den en iyi duygularla ayrıldıkları ifade edilmiştir. Yine gazeteler İtalyan Gradisca ile İngiliz Llandovery Castle hastane gemilerinin “günün ilk ışıklarının İzmir’in güzel denizine düştüğü saatlerde” esirlerin değişiminin başladığı ve Uluslararası Kızılhaç teşkilatının bu iki gemideki temsilcilerinin de hazır bulunduğu haberini yapmıştır. Türkiye adına idare ve sevki Garnizon Komutanı Korgeneral Hakkı Akoğuz ile Yarbay Cevdet Zeytin, Deniz Yüzbaşı Refet Bey, Yüzbaşı Bahattin Engin, Üsteğmen Mahmut Eroz ve Ekmel Kulen’den oluşan askeri heyetle Kızılhaç teşkilatının Ankara temsilcisi Raymond Courvoisier ve İzmir Kızılay üyesi Dr. Saâda Kâğıtçılar önce saat 7.00’da İngiliz hastane gemisine çıkmışlardır. Heyet İngiliz sağlık heyeti tarafından karşılanmıştır. Böylece hemen başlayan bu ilk mübadele sonrası Kızılhaç temsilcisi ve İngiliz reisi yapılan işten dolayı büyük memnuniyet duymuştur⁷⁵⁶. Ayrıca gemi içindeki durum için de İngiliz hastane gemisinin İskele merdivenin yanına bir masanın konulduğu ve masada Kahire’den gelen Uluslararası Kızılhaç doktorlarından Dr. M. Vischer (Cisher) ve Dr. Lamber oturduğu şeklindedir. Yeni Asır gazetesinde o anlar şöyle anlatılmıştır:

“Bu sırada gemi yemekhanesinden çıkan İtalyan yaralıları sıra olmuşlardı. Hepsinin göğüslerinde mevcut esaret numaraları vardır. Adları olan kartları doktor keserek Dr. M. Vischer’e veriyor o da esirlerin adını ve numarasını okuyordu. Adı okunan esir masanın

⁷⁵⁵ Yeni Asır, 8 Nisan 1942, s. 1; Tan, 8 Nisan 1942, s.1; Cumhuriyet, 8 Nisan 1942, s. 1, 3; Haber, 8 Nisan 1942, s. 1; Akşam, 8 Nisan 1942, s. 1; Yeni Mersin, 8 Nisan 1942, s. 1; Yeni Sabah, 8 Nisan 1943, s. 1, 3; Son Dakika, 8 Nisan 1942, s. 1; Anadolu, 8 Nisan 1942, s. 1, 2; Ulus, 8 Mart 1942, s. 1.

⁷⁵⁶ Yeni Asır, 8 Nisan 1942, s. 1.

önüne gelerek kendisi olduğunu söylüyor ve merdivenlerden inerken sakin ve mutlu bir şekilde heyeti selamlayarak Bayraklı vapuruna geçiyordu. İngiliz gemisinden Bayraklı vapuruna geçen savaş esirleri kendilerini İtalyan gemisine taşıyacak Bayraklı Vapurunun alt ve üst kısımlarındaki mevkide sıralanıyorlardı. Hepsi de esaretten kurtulmanın derin sevincini gizleyemiyorlardı. İngiliz gemisinden ayrılırken gemideki İngiliz arkadaşları ile veda edenler ve hediyeleşenler vardı. İtalyanların çoğunluğu gemiyi terk ederken faşist usulü selam veriyorlardı. Sevinçlerinden selam vermeyi unutan vakit bulamayanlar da vardı. Bayraklı Vapuru ilk İtalyan kafilesini saat 09.10'da İtalyan hastane gemisine nakletmiş bulunuyordu. İtalyan esirlerin kendi gemilerine çıktıkları sırada yaşadıkları sevinci tezahürat gösteriyorlardı. İtalyan faşist marşı söylemeye başlıyorlardı. İtalyan hastane gemisine yaklaşıncı Bayraklı'da bulunan ve gerekse de hastaneye gemisinden karşılıklı "Duke (Duçe) Duke (Duçe) Mussolini" sesleri yükselirken, İtalyan gemisinin güvertesinde bulunan çoğunluğu kolsuz, ayaksız yaralıları teşkil eden İngilizler bu sahneyi büyük bir soğuklukla gülerek seyretmişlerdir. Bu ilk kafilede yaklaşık 400 esir vardı. Bu esirler kendi vapurlarında İtalyan doktorları tarafından karşılanarak hemen kendilerine ayrılan kısımlara naklediliyorlardı. İtalyan esirleri kendi gemilerinde hemen ağırlanıyor ve arkadaşları ile selamlaşarak aileleri hakkında malumat istiyorlardı. İtalyan esirler yolda kendilerine çok iyi bakıldığını, çok güzel bir muamele gördüklerini ve sabah çok erken saat olmasına rağmen kahvaltı verilerek yola çıkarılmışlardı⁷⁵⁷.

İngiliz hastane gemisinin Başhekimî Yarbay Helron (Heiron) "Türk askeri makamlarının büyük yardımından çok minnettar olduklarını ve gördükleri düzen ve mükemmeliyetin çok büyük olduğunu" ifade ederek yapılan bu çalışmada katkı sunan Türkiye heyetine teşekkür etmiştir⁷⁵⁸. Gazeteler ikinci İtalyan kafilesinin mübadelesinde yaşananları ise okuyucularına şu sözlerle aktarmıştır:

"Bayraklı vapuru bir taraftan İtalyan esirleri boşaltırken diğer taraftan da İngiliz yaralı esirleri alıyordu. İngiliz esirleri İtalyan gemisinden ayrılırken ve kendi gemilerine ayak basarken dahi ciddi idiler çünkü hepsinin çehreleri bir kol, bir ayak kaybetmenin acısını sindirmeye çalışıyorlardı. İngiliz esirleri gemilere gelince hemen kendilerine İngiliz sigaraları ve viski ikram edilmiştir. İçlerinde bir seneden beri İngiliz sigarası ve sodası içmeyenler bir taraftan viski bardağını yuvarlarken diğer taraftan da sigaralarını içiyorlardı. İngilizler ancak sigaralarına kavuşunca neşelendiler. Gemide İngiliz esirlere aileleri hakkında malumat verilmiştir. Aldıkları malumattan sevinenler ve üzüntüye kapılanlar çoktu. İngiliz esirler İtalyan gemisindeyken, İtalyan esirlerin İtalyan hastane gemisine girişlerindeki yaptıkları tezahüratları soğukkanlılıkla seyretmişlerdir. Kendileri de aynı hisler içinde olduklarından dolayı buna hak verdikleri belli idi. 175 kişilik ikinci İtalyan kafilesi de İtalyan gemisine gittikten sonra orada bulunan 129 İngiliz esir kendi gemilerine getirilmişlerdir. İngiliz yaralı esirleri İtalyan hastane gemisi uluslararası Kızılhaç delegesi İsviçre ile Dr. Adolph Perauth'nın nezareti altında sessiz bir şekilde Bayraklı vapuruna ve oradan gemilerine nakledildiler. İngiliz gemisinde düzen bambaşka idi. Sonunda 344 kişilik hepsi yaralı olan son İtalyan kafilesi gemilerine nakledilmiştir. İtalyan gemisinden nakledilen İngiliz yaralı esirlerinin hemen hepsi ağır yaralıydı. Bu esirlerin en büyük kısmı Yunanistan Harbi'nde bir kısmı da Libya Cephesi'nde yaralanmış ve esir olmuşlardı. İtalyan esirler yarısının yaraları ise nispeten hafifti. İçlerinde bir hasta 37 kişi ağır yaralıydı ve vücutlarının mühim bir veya birkaç uzvunu kaybetmişti. İngilizlerden Libya savaşlarında esir düşmüş ve bir bacağı kaybetmiş olan bir yarbay, bir hücum arabası kıtasına kumanda ederken esir düştüğünü, Bari'den üç gün önce hareket ettiklerini, gemide iyi bakıldıklarını ve konforun mükemmel olduğunu, vatanlarına dönmekten çok memnun olduğunu ifade etmiştir. İngiliz kafilesinin gemilerine nakliye sırasında 10.10'da son buldu. Ondan sonra hepsi yaralı ve hasta olan 344 kişinin son İtalyan kafilesinin Bayraklı

⁷⁵⁷ Yeni Asır, 9 Nisan 1942, s. 1, 2.

⁷⁵⁸ Yeni Asır, 9 Nisan 1942, s. 2; Yeni Sabah, 9 Nisan 1942, s. 1, 2.

vapuruna bindirilmesine başlandı. Bunların içinde savaştan dolayı aklını kaybetmiş sarsak olmuş birkaç kişi vardı. Sonunda en ağır olan 37 malul esir özel bir sandık içine konularak sevinçle büyük bir sala indirildi. Her iki dakikada iki hastanın nakli yapılıyordu. İngilizler bu sakatlara büyük bir şefkat gösteriyor ve kendilerinin en ufak şekilde incinmelerine meydan vermeyerek bir itina ile hareket ediyorlardı. Daha dün dünyanın hiçbir zaman görmediği bir çatışma içinde birbirine bombalayan savaşan insanların Kızılhaç'ın himayesi altında yaptıkları bu müşfik yardım hakikaten göz yaşartacak bir manzara teşkil etmiştir. Son İtalyan esirleri saat 12.45'de İngiliz gemisinden indirilmiştir. Bu suretle iki taraf 1048 kişinin vatanlarına iadesi tam 5 saat 45 dakika da olmuştur.⁷⁵⁹”

Akşam gazetesi muhabiri ise Libya savaşlarında esir düşmüş ve bir bacağını kaybetmiş bir yarbayın “Bari'den üç gün önce hareket ettiklerini, gemide onlara iyi bakıldığını, konforun güzel olduğunu ve vatanına dönmekten çok memnun olduğunu” anlattığını yazmıştır. Muhabir karşılaştığı İngilizlerin bir yıldır İngiliz sigarası içmediklerini, Noel gecesi bir şişe viski bulup birer yudum içtiklerini söylediklerini belirttikten sonra çoğunun kolunu, gözünü kaybetmiş ağır yaralı halde olduklarını ifade etmiştir⁷⁶⁰. Gazeteler, yaşananların devamını ise şu ifadelerle anlatmışlardır:

“İzmir İtalyan Konsolosu İngiliz kafilesi ayrıldıktan 20 dakika sonra Gracisca'ya gelerek esirlerini ziyaret etmiş hatırlarını sormuş ve hediyeler vermiştir. Daha sonra da İngiliz Konsolosu ve karısı Llandoverly Castle gemisine gelmiş hediyeler dağıtmışlardır. Saat 12.30 da Kızılay adına bir heyet gemilere giderek her iki gemide bulunan Kızılhaç temsilcisinin Kızılay'ın malul ve esirlere dağıtmak üzere hazırladığı hediyeleri vermiş ve bunların dağıtılmasını rica etmiştir. İngiliz ve İtalyan hastane gemileri subay ve erlerinin sivil olarak Kızılhaç hemşirelerinin de Kızılhaç üniformalarıyla şehre çıkmalarına müsaade edilmiştir. Bunlar gruplar halinde çıkarak şehri gezmiş ve az da olsa alışverişler yapmışlardır. İngiliz hastane gemisi saat 15.20 de pilot ve mihmandarların refakatinde İzmir'den hareket etmişlerdir. İtalyan gemisinin o gün yola çıkmayacağı duyurulmuştur. Kızılhaç temsilcisi B. Raymond Courvoisier Kızılhaç temsilcileri ve İzmir Kızılay Merkez heyeti temsilcisi vilayette Vali Fuat Toksakal'ı (Tuksal) ziyaret etmişler ve mübadele boyunca gösterdikleri her türlü kolaylıktan ve iyi kabulden dolayı teşekkürlerini bildirerek veda etmişlerdir. Esir mübadelesi saat 12.30'a doğru tamamen bitmiştir. İngiliz hastaneye gemisi işini bitirince hemen İzmir limanını terk ederek İngiliz General Konsolosu ve refikası gemiyi 13'te ziyaret etmiş ve geçmiş olsun dileklerinde bulunmuştur.⁷⁶¹”

Türk Sözü gazetesi de “İngiliz ve İtalyan Esir Mübadelesinde Hükümetimizin Tavassutu” başlığı altında 7 Nisan 1942 günü esir taşıyan gemilerin Türkiye karasularına girdiği ve 8 Nisan 1942 günü de İngiliz İtalyan Savaş esirlerinin İzmir'de mübadelesinin yapıldığı haberini verdikten sonra siyasi yetkililerin İngiliz ve İtalyan esirlerin mübadelesini kolaylaştıran Türkiye'den ve Türk karasularında esir değişimden

⁷⁵⁹ Tan gazetesi mübadeleyi 6 saat sürdü diye vermiştir. Tan, 9 Nisan 1942, s. 1, 4; Akşam 9 Nisan 1942, s. 2; Yeni Asır, 9 Nisan 1942, s. 2; Yeni Mersin, 9 Nisan 1942, s. 1; Cumhuriyet, 9 Nisan 1942, s. 1, 3; Vakit, 8 Nisan 1942, s. 1, 2; Haber, 9 Nisan 1942, s. 1; Ahmet İhsan, Bir İnsaniyet Vazifesi: İzmir'de İngiliz ve İtalyan malul esirleri değiştirildi”, Kızılay Dergisi, Mayıs 1942, Sayı: 5, s. 6-8.; Anadolu, 9 Nisan 1942, s. 1; Ulus, 9 Nisan 1943, s. 3.

⁷⁶⁰ Akşam, 9 Nisan 1942, s. 2.

⁷⁶¹ Yeni Asır, 9 Nisan 1942, s. 2; Cumhuriyet, 9 Nisan 1942, s. 4; Vakit, 8 Nisan 1942, s. 2; Haber, 9 Nisan 1942, s. 1; Yeni Mersin, 9 Nisan 1942, s. 1; Kızılay Dergisi, Mayıs 1942, Sayı: 5, s. 6-8.

övgü ile bahsettiklerinin haberini de vermiştir⁷⁶². 9 Nisan 1942 tarihli nüshasında İzmir’de yapılan esir mübadelesi başlığı altında İngiliz ve İtalyan esir mübadelesinde Türk gemilerinin değişim işini çok dikkatli yaptığını, mübadeleye komutanların rehberlik ettiğini ve İtalyanların kendilerine iyi muamele edildiğine bilgisi verilmiştir. Mübadele sırasında önce İtalyan esirler, gemilerden indirildikleri sırada Türk subay ve Türk memurlarının çok samimi davranışlarıyla karşılaştıkları için teşekkürlerini iletirken İngilizler de benzer düşünceleri dile getirerek memnuniyetlerini belirtmişlerdir⁷⁶³.

Londra siyasi yetkilileri İngiliz ve İtalyan esirlerinin mübadelesinde Türkiye’nin yardımından takdirle bahsetmiştir. Britanya Dışişleri Bakanlığı’nın bir sözcüsü “memnuniyetle öğrendiğimize göre esirler değişimi İngiltere’nin derin dostlukla bağlı bulunduğu bir devletin karasularında yapılacaktır” cümlelerini kullanmıştır. Kızılhaç’ın bir temsilcisi de “müzakereleri kolaylaştırdığından dolayı Türkiye’ye minnettar olmalıyız. Büyük Britanya bu haberi sevinçle karşılamıştır” ifadelerini kullanmıştır. Anadolu Ajansı Londra’dan tüm İngiliz basını İzmir’de yapılan İngiliz ve İtalya’nın savaş esirleri değişimini yazdığı bildirmiştir. Yine yabancı basında Times gazetesi ve diğer gazeteler gibi esirlerin vapurdan vapura götürülmesinde Türk makamlarının seve seve iş birliği yaparak ve tüm kolaylıkları gösterdiklerini minnettarlıkla belirtmişlerdir⁷⁶⁴.

The Evening Independent gazetesi 4 Nisan 1942’de esir değişimi konusunda Türk Kızılayı’nın yardım ve arabuluculuk faaliyetlerini yok saymıştır. Gazete belirlenemeyen, kimliği sadece “koruyucu güç/protecting power” olarak gösterilen üçüncü bir devletin İtalyanlarla İngilizler arasında esir değişimde arabuluculuk yaptığını yazmıştır. İngiliz askeri kaynakları ise yürütülen operasyonun hassaslığı sebebiyle çok fazla bilgi verilemeyeceğini ancak esir değişimi tamamlanınca isim listelerinin yayımlanabileceğini belirtmiştir. Yine aynı gazetede devletlerin propagandaları yapılmış ve mübadele edilecek İtalyan esirlerinin sayısının İngiliz esirlerden çok daha fazla olduğu, her bir İngiliz esirinin, beş İtalyan esirine karşılık geldiği, çünkü İngiltere’nin çok fazla İtalyan esir yakaladığının altı çizilmiştir. The Glasgow Herald ise esir

⁷⁶² Türk Sözü, 7 Nisan 1942, s. 1; Türk Sözü, 8 Nisan 1942, s. 1; Yeni Mersin, 7 Nisan 1942, s. 1.

⁷⁶³ Türk Sözü gazetesi sayıyı 4000 İtalyan olarak vermiştir. Türk Sözü, 9 Nisan 1942, s. 1; Akşam, 9 Nisan 1942, s. 1, 2.

⁷⁶⁴ Akşam, 10 Nisan 1942, s. 2; Yeni Sabah, 10 Nisan 1942, s. 1.

değişimi sonrasında Türkiye'nin yardımlarının takdire şayan ve alkışlanacak bir hareket olduğunu okuyucularıyla paylaşmıştır⁷⁶⁵.

Chicago Tribune, 12 Nisan 1942 tarihli sayısında İzmir'de yapılan esir değişimi sonrasında İngiliz esirlerin Llandoverly Castle askeri hastane gemisiyle kendi askeri garnizonlarına götürüldüklerini ve ilk grubun 12 Nisan 1942 günü Port Said limanına ulaştığı haberini vermiştir. The Daily Times ise 15 Mayıs 1942 tarihli nüshasında esir değişiminin Türkiye'de yapılacağı yeri İzmir olarak değil, "Smyrna" İngilizce adını vermiştir. Yine yurt dışı ve yurt içi basınında ve ilk esir değişiminde 919 İtalyan ve 129 İngiliz savaş esirinin değişeceği yazılmıştır⁷⁶⁶.

Kazım Karabekir 9 Nisan 1942'de yapılan esir değişimine dair günlüklerinde şu ifadeler yer vermiştir: "İzmir'de İngiliz ve İtalyan ağır yaralılarının mübadelesi yapıldı. Gazetelerde tafsilat var. Her iki taraf birer hastane gemisiyle bu yaralıları İzmir limanına getirdiler. Türk Kızılay ve Liman vasıtasıyla mübadele işleri muntazaman yapıldı. Lozan'da gazete ve radyoları Türk yardımını sena ediyorlar. 129 İngiliz'e karşı 919 İtalyan yaralı mübadele olundu"⁷⁶⁷.

Sorunsuz gerçekleşen esir mübadelesinin ardından İngiliz esirleri önce İskenderiye'ye ardından da Kahire'ye gönderilmişlerdir⁷⁶⁸. İtalya, Türk Kızılay yetkilileri gözetiminde İzmir'de başarıyla gerçekleştirilen mübadelenin ardından bundan sonraki esir mübadelelerinin de Türkiye'de İzmir limanında gerçekleştirilmesini talep etmiştir⁷⁶⁹.

Özet olarak Türkiye yetkili olduğu, Kızılay'ın yardımcı konumda olduğu ilk mübadele İzmir'de Kızılhaç tarafından gerçekleştirilmiştir. Birinci İzmir esir mübadelesinde Türk rehberleri eşliğinde İzmir Körfezi'ne İtalyan gemileriyle İngiliz esirler, İngiliz hastane gemileriyle de İtalyan esirler getirilmiştir. İzmir Limanı açıklarında demir atan gemilerde değişim 8 Nisan 1942 günü saat 07.00'da başlayıp saat 13.00'de bitmiştir. Mübadelede 130 İngiliz, 900'den fazla İtalyan savaş esiri değiştirilmiştir. Mübadele sırasında İzmir Kızılay Merkezi'nin hazırladığı Kızılay işareti taşıyan içerisinde üzüm, incir ve sigara olan hediye paketleri İngiliz gemisine İzmir

⁷⁶⁵ Keser, Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal, s. 584.

⁷⁶⁶ Keser, Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal, s. 583, 585.

⁷⁶⁷ Karabekir Kâzım, Günlükler (1906-1948), Cilt: 1, YKY İstanbul, 2009, s. 1258.

⁷⁶⁸ Başarır, s. 89.

⁷⁶⁹ Keser, Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal, s. 586.

Kızılay Merkezi Başkanı Baha Nasuh Yörük tarafından götürülürken, İtalyan gemisine ise İtalyan gemisi motoruyla Kızılay Genel Müdürü tarafından götürülmüştür⁷⁷⁰. İzmir Kızılay Merkezi yaptığı yardımlar için 2.336 lira harcamıştır⁷⁷¹. Başarıyla yapılan mübadele sonrası İngiliz gemisi aynı gün 15.30'da İtalyan gemisi ise bir gün sonra İzmir'den ayrılmıştır⁷⁷².

İzmir'de yapılan bu ilk değişim kendinden sonra ki dört esir değişiminin de Türkiye'de yapılmasında önemli bir rol oynamıştır. Türk Kızılayı da bu süreçte esirlere karşı gösterdiği insanî tutumu ve şefkatiyle tüm insanlığın saygısını kazanmıştır.

2.2. İkinci Savaş Esirlerinin Mersin'de Mübadelesi

Türkiye limanlarında yapılan esir değişimlerinden birincisi 1942 yılında İzmir'de, ikincisi ise bir yıl sonra 1943'te Mersin'de yine Kızılhaç organizasyonu ile yapılmıştır. Bunun dışında aynı yıl içerisinde nisan, mayıs ve haziran aylarında üç mübadele daha yapılmıştır⁷⁷³.

Türk Dışişleri Bakanlığı, 23 Şubat 1943'de Kızılay Genel Merkezi, Genel Kurmay Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı, Münakalat, Sıhhat ve İctimai Muavenet, Milli Müdafaa Vekâletleri gibi ilgili makamlara gönderdiği yazıda Suudi Arabistan'da ki İtalyan esirlerin himayesinin Türkiye tarafından üstlenildiğini bildirmiştir. Aynı zamanda Suudi Arabistan Hükümeti, Cidde'deki Türkiye Büyükelçiliği'ne müracaat ederek Suudi Arabistan'da bulunan İtalyan enternelerin iâşesi konusunda sıkıntılar yaşandığını belirterek bu esirlerin bağlı oldukları devletlerin kabul edecekleri şartlar altında mübadele edilmesi için Türkiye'den arabuluculuk yapmasını rica etmiştir. Müracaat üzerine İngiltere ve İtalya hükümetleri nezdinde buradaki elçilikleri vasıtasıyla gerekli teşebbüslere girişilmiş ve mübadelenin Mersin'de yapılmasına karar verilmiştir. Bu karara göre Cidde'deki İtalyan enterneleri İngilizler tarafından bir

⁷⁷⁰ BCA, 030.10.0.0. 124.881.11.3; Cevriye Yıldırım, Hilal-İ Ahmer (Kızılay) Cemiyeti İzmir Merkezi'nin Kuruluş ve Faaliyetleri (1911-1945), (Yüksek Lisans Tezi), Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak, 2013, s. 101.

⁷⁷¹ Türkiye Kızılay Cemiyeti İzmir Merkezi (1.7.1941-30.6.1942) Hesap Devresinde Yapılan İşleri Gösterir Rapor, s. 3, 4; Yeni Asır, 8 Nisan 1942, s. 2.

⁷⁷² BCA, 030.10.0.0. 124.881.11.4; Yıldırım, s. 101.

⁷⁷³ Keser, Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal, s. 583.

vapurla Mersin'e getirilecektir. Onlarla mübadele edilecek İngiliz esirleri de İtalya'dan Mersin'e vapurla getirilecek ve Mersin limanında vapurdan vapura esir değişimi yapılacaktır. Mübadelesi düşünülen İtalyan esirlerin sayısı 788 İtalyan denizcisi ve 50 sivil olmak üzere 838'dir. Aynı zamanda İtalya'dan gelecek İngiliz esirlerin sayısı da yukarıda verilen İtalyan esirlerinin sayısı eşit olacaktır. Yani İtalyanlar 788 İtalyan subay ve erine karşılık, İngiliz donanmasına mensup aynı sayıda subay ve er teslim edecekleri gibi İtalyan sivil esirlerine karşılık da İngiliz ticareti bahriyesine mensup esirler gönderilecektir. İtalya'daki İngiliz ticareti bahriyesine mensup esir âdeti 50'ye eşit olmadığı takdirde aradaki fark İngiliz sivil esirlerle karşılanacaktır. Bu konuda İngiltere Sefaretinden, İngilizlerin İtalyan esirleri için kullanacakları vapur ve hareket tarihi hakkında verilen bilgi şu şekildedir:

“Geminin adı Talma; iki direk birbirine yakın iki baca baş kasrası ile arasındaki üst güvertesi yüksek tekne ve bacası kül rengindedir. Ayırıcı özelliği iki yanlar ile baş ve arka ambar kapakları üzerine boyanmış on kademe altındaki katında Britanya bayrağı olacaktır. Geminin ismi yanlar üzerine beyaz harflerle yazılmış olacak ve gemi ile işaretler tamamen aydınlatılacaktır. Takip edeceği yol boyunca Cidde'den Port-Said'e oradan 35derece 40 dakika şimal, 34 derece 43 dakika şark noktasına ve buradan doğrudan Mersin'de olacaktır. Cidde'den hareket takvimi 10 Mart 1943, Mersin'e geliş tarihi takriben 16 Mart 1943 olacaktır. Geminin hızı 11 mil olacaktır. İngiltere Sefaretinin talebi üzerine bu gemi için İtalya ve Alman Hükümetleri tarafından verilmesi gerekli birer serbest seyrüsefer⁷⁷⁴ belgesinin temini için Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığınca, İtalya Sefaretinden talep edilmiştir. İngiltere Sefareti, İtalya Sefaretinden Talma'nın Cidde'den Mersin'e ve Mersin'den Port-Said'e seyahati için gerekli olan geçiş iznini isterken aynı zaman İngiltere hükümetinin de İngiliz esirlerini getirecek olan İtalyan vapuruna Brindizi'den Mersin'e buradan tekrar Brindizi'ye seyahat için gerekli izin belgesini vermeye hazır olduğunu bildirilmiştir⁷⁷⁵.”

Mübadeleyi yapacak devletler arasında resmi yazışmalar devam ederken Kızılay Genel Merkezi 27 Şubat 1943'de Mersin Kızılay Şubesine gönderdiği yazıda mart ayının 16'sında Mersin limanında hasta, yaralı ve malul İngiliz, Alman ve İtalyan esirlerin değişiminin yapılacağını bildirmiştir. Emniyet ve ilgili makamların da bu konuda bilgilendirilmesi istenmiştir. Aynı yazıda Genel Merkezin Mersin için bir program hazırlayarak göndermiş olduğu ve hazırlıkların da bu doğrultuda yapılmasının gerektiği vurgulanmıştır. Kızılay'ın gönderdiği bu raporda; Mersin Kızılay görevlileri ve sağlık heyeti olarak hastaneden seçilecek görevlilere 10 adet kol bağının Kızılay Genel merkezi tarafından gönderileceği, hasta nakledilecek merkez araçlarına çekilmek için 10 adet Kızılay bayrağının hazırlanacağı bilgisi verilmiştir. Mübadele sırasında ağır

⁷⁷⁴ Serbest seyrüsefer (sauf- conduit) geçiş izni.

⁷⁷⁵ KA, 1916/ 68.2; 68.3; 68.4.

yaralıların sedyelerinden çıkarılmadan vapurdan vince takılacak sedye muhafazası ve sedye nakli içinde korunaklı, kuvvetli, vince takılabilecek bir aracın hazırlanacağı yine savaş esirlerinden bazılarının gerekirse hastaneye nakilleri için o gün limanda bir hasta nakliye otomobilinin hazır bulundurulacağı aksi durumda mülki ve askeri makamlardan veya komşu illerden Kızılay vasıtasıyla temin edileceği bildirilmiştir. Ayrıca Kızılay acele müdahale veya yardım için Mersin’de mübadele günü ilk yardım ekibi ve çantasını temin edecektir. Aynı zamanda mart ayında Mersin’de gerçekleşecek mübadele için İstanbul’da hazırlanan üzerinde Kızılay işaret bandrolü konulmuş 2000 kişilik sigara kutuları yine İzmir tarım şirketlerinden yarımşar kiloluk hazırlanan 2000 kutu üzüm, üzerine Kızılay işaretli bandrolü yapıştırılarak Mersin’e gönderilecektir. Diğer taraftan Kızılay Mersin liman araçları hasta nakledebilecek bir şekle getirilerek, römorkör ve şalupaların⁷⁷⁶ birkaçının üzerine ağır hastaların nakli veya sedyeli hastaları koymak için gerekli tertibatın yapılacağı bildirilmiştir⁷⁷⁷.

Türk Dışişleri Bakanlığı, 10 Mart 1943 tarihinde Kızılay Cemiyeti ve ilgili makamlara gönderdiği yazıyla Cidde’de bulunan İtalyan esirleriyle İtalya’da bulunan İngiliz esirlerin Mersin’de vapurdan vapura nakli ile mübadelenin nasıl gerçekleştirileceğini rapor halinde ayrıntılarıyla bildirmiştir. Buna göre; İtalya Hükümeti savaş esirlerini Bari’den Mersin’e ve Mersin’den Bari’ye nakil için:

“Gradisca” adındaki hastane gemisini tahsis etmiştir. Bu geminin özellikleri şunlardır; “Tonilâto”⁷⁷⁸: 13.870 uzunluk 170 metre, genişlik 80 metre iki direkli iki bacalı, hızı 10/14 mil, ayırıcı özelliği herhangi İtalyan hastane gemisi ile aynıdır. İtalyanlara ait Gradisca vapurunun takip edeceği yol: San Cataldo feneri (Bari) 20 mil Şark, Gallo burnu (Brindizi) 20 mil Şark, Otranto 20 mil şark, Gerogompos 20 mil garp, Elapho Burnu 20 mil garp, Gaudio adası 20 mil cenup, Kupho adası 20 mil cenup olarak” rotası belirlenmiştir. Geminin bu son noktadan Mersin’e kadar takip edeceği yolun ise İngiltere hükümeti tarafından bildirilmesi İtalya Sefaretince talep edilmiştir. İngiltere Hükümeti’nin verdiği cevapta rota şöyle çizilmiştir: yolun Kupho adasının 20 mil cenup noktasından itibaren 35 derece 50 dakika şimal; 32 derece 50 dakika şark ve buradan 36 derece şimal, 34 derece şark noktasına ve bu noktadan doğruca Mersin’de olacağı⁷⁷⁹ bilgisini paylaşmıştır.

Raporda mübadelenin 16 Mart 1943’de yapılması yinelenmişse de İngiltere Sefareti bu işe tahsis edilen İngiliz vapurunun hareketinin ertelenmesi mecburiyetinde kaldığını belirterek vapurun Cidde’den 10 Mart’ta hareketle 20 Mart’ta Mersin’de olacağını İtalya Sefaretine bildirilmiştir. Ayrıca İtalya Sefareti, “Gradisca” vapurunun

⁷⁷⁶ Denizcilikte römorkör, çekici.

⁷⁷⁷ KA, 1916/ 64; 66; 67; 68; 68.1; 68.5; 68.6; 74.1; 74.2; 74.3;74.4; 74.5; 74.6; 75.2; 75.3; 75.4; 76; 76.1.

⁷⁷⁸ Gemilerin alabileceği yükü belirtmekte kullanılan, bir tona (I) eşit ağırlık birimi.

⁷⁷⁹ KA, 1916/ 70.4.

Bari'den Mersin'e ve Mersin'den Bari'ye yapacağı seyahat İngiliz ve müttefik kuvvetler tarafından işgal edilmeyeceğine dair teminat talep etmiştir. İngiltere Sefareti de İtalya Sefaretine bu seyahat için lazım olan geçiş izninin İngiliz bahriye makamlarınca garanti edildiğinin teminatını vermiştir. Aynı zamanda İtalya savaş esirlerini getirecek olan Talma vapurunun Cidde'den Mersin'e ve Mersin'den Port Said'e seyahati sırasında işgal edilmemesi konusunda da İtalyan ve İtalya'nın müttefiklerinin kuvvetlerine gerekli talimatın verildiği belirtilmiştir. İngiltere Sefareti bu seyahate İngiliz esiri gedikli subay⁷⁸⁰, bahriyeli er ve sivillerin isimlerini içeren listenin de yakın zamanda hazırlanacağını haber vermiştir. Ayrıca İtalya'da bulunan İngiliz esirlerin İtalya'daki alacakları hakkında da İtalya nezdinde mübadele sırasında bir hesap verilmesi talep edilmiştir.

İngiltere Sefareti Türk Dışışleri Bakanlığı'na gönderdiği yazıda İsveç Hükümeti'nin aracılığıyla, Almanların Cidde'de enterne edilen 25 Alman Ticareti Bahriye mensubunu, İtalya esirleriyle beraber ülkelerine iadesini arzu ettiklerini, bu enternelere karşılık da ellerinde bulunan 25 İngiliz Ticareti Bahriyesi mensubunun tahliyesini istediklerini bildirmiştir. Ayrıca İngiltere Hükümeti'nin İngiliz 25 bahriyelinin İtalya'yı terk edecek olan diğer İngiliz bahriyelilerle birlikte bir İtalyan limanından sağlıklarının iyi olması şartıyla buna izin vereceklerinin de altını çizmiştir. Yapılan karşılıklı uzun yazışmalar sonunda İtalya Sefareti'nin verdiği cevap, İtalya Hükümeti'nin bu 25 İngiliz savaş esirinin "Gradisca" vapuru ile nakline izin verildiği yönünde olmuştur. İtalyan Mersin'e gönderecekleri vapurlarda güvenliği sağlamak için bir miktar askerle 2 subay ve 50 er esirin olacağını bildirmiştir. Bunun yanında her iki gemide sağlık memurlarının bulunacağı, İtalyanlar tarafında askeri sağlık memuru Claudio Galeone'nun mübadeleyi idare için görevlendirdiği de bildirilmiştir. Türk Dışışleri Bakanlığı hem İtalyan hem de İngiliz Sefaretlerine savaş esirlerinin mübadele sırasında tarafların tayfalarının karaya inmesinin, şehrin küçüklüğü dolayısıyla ve her iki taraf açısından da sıkıntı yaratmaması için uygun görmediğini bildirmiştir. Ayrıca gelen gemilerdeki askerlerin Türk karasularında sivil giyinmiş olmaları ve Mersin'e

⁷⁸⁰ Gedikli Subay (WO), birçok ülkenin silahlı kuvvetlerinde bir rütbe veya rütbe kategorisidir. Ülkeye, hizmete veya tarihsel içeriğe bağlı olarak, Gedikli Subay bazen görevlendirilmiş rütbelerin en küçüğü, Astsubay (NCO) rütbelerinin en büyüğü veya kendi ayrı bir kategorisinde sınıflandırılır.

çıkmaq istedikleri takdirde Türkiye'deki konsoloslukları tarafından vize verilmiş, düzenli pasaportlara sahip olmaları istenmiştir⁷⁸¹.

Kızılay 11 Mart 1943'de Mersin Valiliği'ne gizli bir yazıyla; İngiliz ve İtalyan hasta, yaralı ve malul savaş esirlerinin mart ayı içinde henüz bilinmeyen bir günde Mersin limanında değişimlerinin yapılacağını haber vermiştir⁷⁸². Türk Dışışleri Bakanlığı, Kızılay Cemiyetine yazdığı 13 Mart 1943 tarihli yazıda daha önce İngiltere tarafından Cidde'de 49 olarak verilen İtalyan sivillerin sayılarının 49 değil 50 olduğunu, mübadelede İtalya Sefaretini İtalya'nın Adana Konsolosu Marquis Pinto, Mersin Konsolosu Aloisi, Deniz Ataşesi ve Bahriye Miralayı Giuseppe Bestagno ve elçilik üçüncü kâtibi Francesco Tonci Ottieri des Comter della Ciaja'nın İngiltere Sefaretini ise Deniz Ataşe Muavini Korvet Kaptanı F.H.G. Oliphant ve İngiltere'nin Mersin Konsolosu Mister Norman Mayers'in temsil edeceğini, "Gradisca" İtalyan vapurunun da 14 Mart'ta Bari'den hareket edip 19 Mart'ta Mersin'e varacağı bilgisini vermiştir. Bakanlık her iki sefarete ait temsilcilerin Gradisca ve Talma gemilerine gidiş gelişlerinde ilgili makamların yardımcı olmalarını isterken, savaş esirlerine sefaretları tarafından sigara, pasta vb. şeylerin ikramına gerek olmadığıının altı çizmiştir. Aynı zamanda hem Kızılay'a hem de ilgili makamlara Genelkurmay Başkanlığı ve İçişleri Bakanlığı'nın uygun gördüğü bir kişinin mübadele memuru olması gerektiği bildirilmiştir⁷⁸³. Kızılay Genel Merkezi 15 Mart 1943'de Kızılay Mersin Şubesine yazdığı yazıda mübadeleyi idare etmek üzere Kızılay Genel Müdürü Dr. Remzi Gönenç'in Toros treni ile yola çıktığını ve çarşamba günü Mersin'de olacağını haber vermiştir⁷⁸⁴. Bu hazırlıklara ek olarak Mersin Limanında İngiliz ve İtalyan esirlerin mübadelesine ait Mersin Valisi'nin başkanlığında toplanan Genel Kurmay Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı, Münakalat, Sıhhat ve İçtimai Muavenet, Milli Müdafaa Vekâletleri ve Kızılay Cemiyeti gibi ilgili makamların temsilcileri tarafından bir program hazırlanmıştır. Bu programa göre;

"1- 19 Mart 1943 akşamı Mersin limanına gelecek İtalyan esirlerinin olduğu vapura demirleyeceği mahalli göstermek üzere liman reisi tarafından vaziyeti tespit etmek ve icap ederse pratika⁷⁸⁵ vermek için Kızılay Genel Müdürü ve Mersin Kızılay Reisi ve Sahil

⁷⁸¹ KA, 1916/ 70.4; 70.5; 70.6; 70.7.

⁷⁸² KA, 1916/ 70; 75.1.

⁷⁸³ KA, 1916/ 69.4; 70; 70.1.

⁷⁸⁴ KA, 1916/ 75.

⁷⁸⁵ Limanlarda kıyı sağlık yönetimince gemilere verilen, limanın ve gemi çalışanlarının sağlık durumunu, giriş ve çıkış iznini gösteren belge.

Sihhiye doktoru ve Deniz Harp Okulundan bir Binbaşı, İtalyanca öğretmeni ve vapurun ilk geliş tarzını tespit etmek üzere Filim operatörleri, Sahil Sıhhiye motoru ile gidecektir.

2- 20 Mart 1943 sabahleyin mübadele işine başlanacaktır.

3- Mübadele işi için Taş iskele kullanılacaktır.

4- Deniz Harp Okulu motoru Kızılay Heyetine tahsis edilecektir.

5- Gümrük muhafaza motorunda, gümrük muhafaza memuru ile zabıta memurları vazife alacaklardır.

6- Sahil Sıhhiye motoru ve hususi motor nakil işlerinde ve filim alma hususunda vazife alacaklardır.

7- Esir mübadelesinde iki şat ve motorlar aynı saat ve dakikada gemilerden ayrılacaklardır.

8- Şatların temizliğini ve bayrakları 19 Mart 1943 akşamüzeri ikmal edilmiş olacaktır. Şatların her biri dörder Kızılay bayrağı ile süslenecek ve şatları çekecek motorlara da Kızılay bayrağı çekilecektir.

9- Şatlarda oturmak için sıra tertibatı yapılacaktır. Bu da Deniz Harp okulundan temin olunacaktır. Efrat ve tayfalar şatlarla zabitan ve kaptanlar da filikalarla taşınacaktır.

10- Gümrük muayene salonunda Kızılay eşyaları bulundurulacak bir oda tahsis edilecektir. Bu odada Kızılay bayrakları, sedyeler ve çantalar bulundurulacak ve sıhhat ekipleri buradan hareket edeceklerdir.

11- İki sıhhat ekibi oluşturulacak, her iki ekipte bir doktor, sağlık memuru, bir hemşire, iki erkek hastabakıcı bulunacaktır. İngiliz gemisine gidecek heyette Dr. Tahsin Soylu, Sıhhat memuru İsmail, iki erkek hastabakıcı bulunacaktır. İtalyan gemisine gidecek heyette Dr. Aziz, Gümrük Kimyageri Tahsin, Sıhhat memuru Rıfat, Hemşire Seher ve iki erkek hastabakıcı bulunacaktır.

12- Sıhhat ekiplerinin gemilere nakli mevcut vesaitten istifade edilmek suretiyle temin olunacaktır.

13- Deniz vasıtalarının tanzim ve sevki ve işletme işleri liman reisi tarafından temin olunacaktır.

14- Deniz Harp okulundan gerek Deniz Harp Okulu motoru ve gerekse iskele üzerinde birer işaret memuru bulundurulacaktır.

15- İskeledeki tertibat ve inzibat işleri Emniyet Müdürlüğü tarafından temin olunacaklardır.

16- Kızılay tarafından esirlere verilecek hediyeler mübadele işi tamamlandıktan sonra vapurlarda verilecektir⁷⁸⁶.

İngiliz, İtalyan ve Alman esir mübadelesi için Mersin'e Anadolu Ajansı, Cumhuriyet, Ulus başta olmak üzere diğer gazetelerin muhabirleri, Basın Genel Müdürlüğü'nün sinema operatörü ve fotoğrafçısı ile İngiliz ve Amerikalı gazeteciler Mersin'e gelmiştir. Gazeteciler mübadeleyi baştan sona kadar takip ederek esirlerin duygularını ve anılarını kaleme almışlardır⁷⁸⁷. Bu süreçte Kızılay Genel merkezi, gazetelerin muhabirleri ile fotoğrafçılarından Sait Esen ve Namık Görgüç'ün 20 Mart'ta Mersin'de olacaklarını ve kendilerine mümkün olan kolaylığın sağlanmasını Mersin

⁷⁸⁶ KA, 1916/ 69. 1

⁷⁸⁷ Yeni Mersin, 23 Mart 1943, s. 1; KA, 1916/ 63. 3.

Kızılay şubesinden istemiştir⁷⁸⁸. Bu titiz ve ayrıntılı hazırlıkların sonunda İngiliz ve İtalyan savaş esirlerinin mübadelesi bir gün gecikme ile 21 Mart 1943 tarihinde saat 07.00'de başlamış, aynı gün gece saat 22.00'de bitmiştir. Mübadele, ilgili Bakanlıklar, mahalli yönetimler, Kızılay Genel Müdürü ve Mersin Kızılay Şubesi denetiminde gerçekleşmiştir. Havanın iyi olmamasına rağmen çok iyi idare edilen mübadele, ilgili devletler tarafından övgü ile karşılanmıştır. Mübadele sonunda Kızılay Cemiyeti tarafından esirlere, Türkiye'de yetişen mahsullerden portakal, kuru üzüm ve sigara paketleri dağıtılmıştır. Ayrıca Kızılay Cemiyeti tarafından mübadele sırasında hazırlanan, esirlere ait listeler ile mübadele muamelelerine ait protokoller ve mübadele esnasında ölen bir İngiliz esire ait rapor 8 Nisan 1943'te Dışişleri Bakanlığı'na bildirilmiştir⁷⁸⁹.

Mübadele sonrası her iki gemideki İngiliz ve İtalyan görevliler değişim boyunca Türkiye'de gördükleri yakın ilgi ve alâkadan ve mübadelenin son derece düzenli bir şekilde gerçekleştirilmesinden dolayı teşekkürlerini Kızılay yetkililerine defalarca iletmışlerdir⁷⁹⁰.

İngiliz, Alman ve İtalyan hasta, yaralı ve malul savaş esirlerinin mübadelesi sonrasında Kızılay Genel Müdürü Dr. Remzi Gönenç 23 Mart 1943 tarihinde Cumhurbaşkanına gönderdiği yazıda değişimi şu cümleleriyle haber vermiştir:

“Çok Sayın Reis'im

Emriniz üzere Mersin'deki mübadelesini çok iyi bir tarzda bitirdik. Bütün alakalı makamlar çok yardım ettiler. Gazetelerde tafsilatını görmüşsünüzdür. Dün Mersin'de bütün hesabı ve diğer işleri tasfiye ederek akşam Adana'ya geldim. İskenderun'a gitmek için isticale ediyorum. Fakat bugün tarife değişmiş Toros saat on sekizde hareket ediyor. Bir gün kaybettim. Sonra cuma günü posta var. Fakat yataklı yok. Belki buluruz diye istasyon çalışacak. Gerçi mübadele işinden biraz az yorgun ve nezle isem de bir an evvel işimin başında bulunmak istiyorum. Bu arada maden suyu, oyun kâğıdı ve diğer alakalı işlerde etüt ediyorum. Avdetimde tafsilatlı malumat vereceğimi arz ve derin saygılarımı sunarım⁷⁹¹.”

Türk Hükümeti ve Kızılay'ın zor şartlar altında Mersin limanında yapılan bu mübadeledeki başarısı ilgili devletler tarafından çokça iltifata mazhar olmuştur. Bu bağlamda İngiltere Büyükelçiliği'nden Başbakanlığa gönderilen mektupta İngiliz savaş esirleriyle sivil enternelerin 21 Mart 1943'de kötü havaya rağmen Mersin'de İtalyan savaş esir ve enterneleriyle yapılan mübadelede Türkiye'nin gösterdiği iyi niyet ve

⁷⁸⁸ KA, 1916/ 74.

⁷⁸⁹ KA, 1916/ 72; 72. 1.

⁷⁹⁰ BCA, 030.10.0. 239.613.15.

⁷⁹¹ KA, 1916/ 73.9.

misafirperverlikten dolayı İngiltere (Britanya) makamları takdir ve minnettarlıklarını sunmuşlardır. Mübadele sırasında görev yapan askeri ve mülki bütün memurlara özellikle de esirleri gözetmesi ve sağlık işlerini büyük başarıyla yürütmesinden dolayı Kızılay Cemiyeti'ne ve bizzat Cemiyet Genel Müdürü Dr. Remzi Gönenç'e büyük teşekkürleri yinelemişlerdir⁷⁹².

Kızılay Genel Merkezi 31 Mart 1943 tarihli yazısında Mersin Şubesine katkıları ve başarılarından dolayı teşekkür etmiştir⁷⁹³. Mersin Kızılay Şubesi de 2 Nisan 1943'de Genel merkeze gönderdiği yazıda; İzmir İngiliz ve İtalyan Konsolosluklarından alınan mektupta; Kızılay Cemiyeti'nin Mersin'de gerçekleşen esir değişimindeki "insanî tutumları" ve çalışmaları hem kendi konsolosluğu adına hem de mübadele heyeti ve gemi komutanları adına teşekkür ve şükranlarını bildirdikleri bilgisini vermiştir⁷⁹⁴.

Mübadele sonrası Remzi Gönenç Adana'ya gitmiştir. Anadolu Ajansı Baş Müdürü Salim Hamdi, Cumhuriyet gazetesi Ankara muhabiri Sait Mekki Esen, Foto Muhabiri Namık, Basın Genel Müdürü sinema ve fotoğrafçıları, İngiliz ve Amerikan gazetecileri 22 Mart Pazartesi Mersin'den ayrılmışlardır⁷⁹⁵. Ayrıca mübadele boyunca fotoğrafları çeken Cumhuriyet gazetesi fotoğrafçısı Namık Görgüç'e 30 Nisan 1943'de Mersin'e gittiği ve orada çektiği fotoğraflar için teşekkür edilmiş ve 100 lira para ödenmiştir⁷⁹⁶. Bu iltifatlara 28 Nisan 1942 tarihinde Kızılay Genel Başkanı Dr. Remzi Gönenç, Ankara İngiltere Büyükelçiliği Ataşemiliterine gönderdiği yazıda; İzmir'de yapılmış olan savaş esirleri değişiminde Türkiye Kızılay Cemiyeti ve mensuplarının seve seve yapmış oldukları insanî vazifelerine yapılan iltifatlara teşekkürle cevap vermiştir⁷⁹⁷.

2.2.1. Türk Basınında İkinci Esir Değişimi:

Mersin'de yapılan ikinci İngiliz, Alman ve İtalyan esirlerin mübadelesi ulusal basında ilk sayfadan duyurulmuştur. Resmi olarak görevlendirilen muhabirler okurlarına savaş esirlerine ait hatıraları ve mübadele boyunca gördüklerini gazetelerden

⁷⁹² BCA, 030.10.0. 179.236.1.

⁷⁹³ KA, 1916/ 73; 73.1; 73.2; 73.3; 73.4.

⁷⁹⁴ KA, 1916/ 72.5.

⁷⁹⁵ Yeni Mersin, 23 Mart 1943, s. 1; KA, 1916/ 63.3.

⁷⁹⁶ KA, 1916/ 71; 71.1; 71.2; 71.3; 71.4; 71.5; 71.6.

⁷⁹⁷ KA, 1807/ 71. 24.

aktarmışlardır. Anadolu gazetesinde çıkan bir haber: 20 Mart 1943'te Londra'dan alınan bilgide Türkiye hükümetinin aracılığıyla Mersin'de İngiliz ve mihver esirleri arasında bir mübadele yapılacağı haberinin Londra'da büyük bir memnuniyetle karşılandığı ifade edilmiştir. İngiltere Dışişleri tarafından:

“Bir miktar mihver tebaası, bir buçuk yıldan beri Suudi Arabistan'ında Cidde'de ikamete memur edilmişlerdir. Aralarında deniz subay ve eri olmak üzere 787 İtalyan ve bazıları ticaret gemi tayfası olmak üzere 50 sivil ve 25 Alman ticaret gemicisi vardır. Bunların sayısı güç duruma düşürüyordu. Arap hükümetine yardım maksadıyla ve Türk hükümetinin arabuluculuğu ile bu esirlerin, müsait kimselerle karşılıklı mübadelesi kabul edilmiştir. Aynı sayıda İngiliz denizcisine karşılık yine aynı sayıda İtalyan sivil ticaret gemicisi, İngiliz sivil ticaret gemileri tayfası mübadele edilecektir. Resmi yazıya göre, esirlerin mübadelesi Türk hükümetinin yardımıyla yapılacak, dahası İngiliz esirler Mısır limanına ulaşmaya kadar mübadele bitmiş sayılmayacaktır”⁷⁹⁸ bilgisi verilmiştir.

Bugün gazetesi, 23 Mart 1943 Salı günü “Mersin'de Esir Mübadelesi Nasıl Oldu” başlığı ile birinci sayfadan esir değişim haberini paylaşmıştır. Ayrıca Gazete Anadolu Ajansı Baş muhabiri Sadi Hamdi'nin gözlemlerine ve yaşadıklarına da yer vermiştir. İngiliz, İtalyan ve Alman esirlerini taşıyan İngiliz gemisinin 20 Mart Cuma sabahı, İtalyan gemisinin ise 21 Mart Cumartesi öğleden sonra saat 13'te Mersin'e geldiğini ayrıca Türkiye'nin de mübadele için hazırlıklarını tamamlamış olduğunu, oluşturulan Türk heyetinde idari işleri Kızılay Genel Müdürü Dr. Remzi Gönenç'in, teknik hazırlıkları Deniz Harp Okulu Komutanı Kurmay Yarbay Asım Sınık'ın bu faaliyetlerin idaresini de Mersin Valisi Sarp Örg'e'nin yapacağı ifade edilmiştir. Gazeteci Sadi Hamdi, mübadelenin 21 Mart Cumartesi günü 15.00'da başlamasının beklendiğini ancak Mersin Limanı reisi B. Rasih'in havanın kötü ve denizin de çok dalgalı olmasını söyleyerek mübadelenin ertelenmesini tavsiye eden raporunu valiliğe vermesiyle bir gün sonra 22 Mart Pazar gününe kaldığını yazmıştır⁷⁹⁹. Bazı gazeteler ise İngiliz esirlerini taşıyan İtalyan Kızılhaç gemisinin Mersin limanına geldiğini, İngiliz Kızılhaç gemisinin de gece geleceği ve mübadelenin bir gün sonra öğleden sonra yapılacağını haber vermiştir⁸⁰⁰.

İtalyan esirlerini getiren İngiliz bandıralı Talma vapuru Mersin limanına geldikten sonra Kızılay Genel Müdürü Remzi Gönenç'le Kızılay Heyeti gemiye gitmiştir. Ulus gazetesi muhabiri M. Esen:

⁷⁹⁸ Anadolu, 21 Mart 1943, s. 1, 2.

⁷⁹⁹ KA, 1916/ 63; Bugün, 23 Mart 1943, s. 1; Tasviri Efkar, 20 Mart 1943, s. 1; Tan, 20 Mart 1943, s. 1.

⁸⁰⁰ Vakit, 20 Mart 1943, s. 1; Tasviri Efkar, 20 Mart 1943, s. 1; Tan, 20 Mart 1943, s. 1.

“Mübadele öğleden sonra yapılacak ve esirler yüzer kişilik kabileler halinde şatlara bindirilerek, “uğrunda dövüştükleri” bandıraları taşıyan gemilere aktarılacaklardı. Her iki geminin komutanından listeler alınmış, muameleler tamam olmuşken, esasen sabahdan başlamış olan fırtına azıtmış, bu sırada Mersin Liman Reisi aktarmanın tehlikeli olacağını raporla vilâyete bildirmiştir. Yine Ankara Meteoroloji Umum Müdürlüğünden Karadeniz’de şiddetli fırtına bildirildiği gibi açık liman olan Mersin limanında da suların kabarmaya devam ettiği bildirilmiştir. Nihayet mübadele işinin geri kalması uygun görüldü. Buna rağmen alâkalı hükümetlerin konsoloslukları nezdinde yaptığımız teşebbüslerle mübadeleden önce gemileri ziyaret iznini aldığımızdan bir motorla gümrük rıhtımından açıldı⁸⁰¹” diye anlatmıştır.

Bugün gazetesi 21 Mart Cumartesi günü öğleden sonra Mersin’e Ankara ve İstanbul’dan basın mensuplarının gruplar halinde geldiğini, gazetecilerin Mersin valisinin gösterdikleri yardımlar sonrası Talma ve Gradisca gemilerini ziyaret ettiklerini yazmıştır. Gazetesi Mekki Esen “Önce Talma İngiliz gemisine gittik. Motorumuz dalgalarla yarım saat mücadeleden sonra gemiye varabildi. İskelenin üst kısmında bizi karşılayan gemi subaylarına hüviyetimizi ve maksadımızı anlattık. Bu vapur savaş öncesi İngiltere ve Hindistan hattında çalışmıştır. Şimdi ise askeri nakliye taşıtı olarak kullanılmaktadır⁸⁰²” cümleleriyle ilk gözlemlerini anlatmıştır.

Mersin limanında gerçekleşecek esirlerin değişimi için bütün hazırlıkların bitmesine rağmen Mersin valisi çıkan fırtına yüzünden havanın düzelmesinin beklenmesini istemiştir. Ancak Türk heyeti havanın kötü olmasına rağmen mübadele edilecek İngiliz, İtalyan ve Alman esirleri getiren gemilere gitmiştir. Heyetle birlikte önce İngiliz hastane gemisi Talma’ya giden Anadolu Ajansı muhabiri Salim Hamdi yaşadıklarını ve gördüklerini şu ifadelerle haber yapmıştır:

“...Evvela İngiliz Talma gemisine çıktık. Geminin eski deniz kurdu olan süvari kaptan Mac Donald Türk gazetecileri ve onlarla gemiye gelen Kızılay temsilcisi Dr. Remzi’yi bir nezaketle kabul etti. Onlara bu gemi asker taşıma işi için tahsis edilmiştir. Sizi istediğim gibi ağırlamayacağım mukaddimesiyle zabitan salona aldı. Salon kaptanın itizarını nezaket cemilesi haline sokacak derecede temiz ve mükemmeldi. Kısa bir musahabeden sonra kaptandan gemide bulunan İtalyan ve Almanlarla görüşmemize aracılık etmesini rica ettik. Bu ricamızı nezaketle kabul ederek yüksek rütbeli iki İtalyan subayından bizimle görüşüp görüşmek istemediklerini sordu. İtalyan subayları geldiler ve kendilerini tanıttılar. Bunlar Kızıldeniz’deki İtalyan Deniz Kuvvetlerinde görevli 44 yaşında çok kibar bir Albay Gasparini, 41 yaşındaki Deniz Yarbayı Ferrari ve Deniz Yarbayı Gastone Turturo (Tortore)’dur. Her üç İtalyan subayı da sağlıklı ve neşeliydi artık bir saat meselesi haline gelen kurtuluşlarının sevinci ve heyecanı genç yüzlerinden okunuyordu.”

Gazetecilerin yanına gelen ve gazetecileri selamlayan bu subaylara nasıl esir düştükleri sorulmuştur. Büyük bir incelikle: “Ben, arkadaşım ve gemide bulunan İtalyanların

⁸⁰¹ Ulus gazetesi muhabiri Mekki Sait Esen, Ulus, 21 Mart 1943, s. 1, 4; Ulus, 22 Mart 1943; Tasviri Efkâr, 21 Mart 1943, s. 3.

⁸⁰² Bugün, 23 Mart 1943, s. 1; KA, 1916/ 63; Ulus gazetesi muhabiri Mekki Sait Esen, Ulus, 21 Mart 1943, s. 1, 4; Ulus, 22 Mart 1943, s. 4; Tasviri Efkâr, 21 Mart 1943, s. 3.

çoğu İngilizlerin elinde esir olarak bulunuyoruz. Biz Suudi Arabistan hükümeti tarafından enterne edilmiştik ve şimdi mübadele edilmek üzere İngiliz gemisine bindirildik⁸⁰³” diyerek bize kısaca başlarından geçen maceralarını kısaca anlatmışlardır.

Kızıldeniz’deki İtalyan filosu başkomutanı kaptan Andrea Gasparini gazetecilere:

“— Türk Hükümetinin ve Kızılay’ın kendilerinin anavatan hizmetine kavuşmasını temin eden tavassutundan şükranla bahsetti. Bu tavassut neticesinde kendilerinin bugün Türk karasularında olmasından tabii çok memnun ve neşeliydi. Fakat bu memnuniyet ve neşesinin sebebini şöyle izah etti:

“— Bu harp İtalya için ölüm dirim savaşıdır. Bu savaşta mecburi bir ataletle düştük. İki yıl sonra tekrar anavatan hizmetine gireceğimizden çok bahtiyarız.”

Daha sonra Yarbay Tortore arkadaşının sözlerine katıldığını ifade ederek gazetecilere:

“Ben Kızıldeniz’deki İtalyan deniz kuvvetlerine kumanda ediyordum. Musavva bombardıman edilmeden az evvel Port Sudan’da İngiliz harp gemilerine hücum emrini aldım, dört muhariple hareket ettik. Hedefe geldiğimiz zaman orda olduğu bildirilen İngiliz gemilerinden eser yoktu. Bunları araştırmak üzere Arabistan karasularına girmeden kuzeye doğru rota değiştirdik. Cidde’ye yaklaşıyorduk ki 40 kadar uçaktan oluşan bir İngiliz hava filosu hücumuna uğradık. Savaş çok çetin oldu. Düşman kuvvetliydi. Torpidolarımızdan ikisi tam isabetler alarak battı. Kurtuluş ümidi kalmayınca Arap karasularına girdik ve iki torpidoyu da kendimiz batırdık. Bu esnada tarafsız bir hükümetin karasularında olmamıza rağmen İngiliz uçakları bizi bombalıyor ve güvertemizi makineli tüfek ateşine tutuyordu. Biz de Cidde kıyılarına çıktık bombaların tesiriyle batan 2 muhribimizin sağ kalan 40 subayı ve eri yedi gün kürek çekerek ve 25 litre suyu bütün bir müddet içinde gıda olarak taksim ederek, Cidde’ye gelerek ve bize katıldılar. Arap hükümeti de bizi enterne etti. Bir ay sonra Suudi Arabistan’da Roma hükümeti ile münasebetleri kesilince, Türkiye oradaki İtalyan menfaatlerini himayeyi kabul etti. Cumhuriyet hükümetimizin bize gösterdiği şefkat ve alakayı, bize hürriyetimizi de kazandırmak yolundaki gayretlerini daima teşekkür ve minnetle hatırlayacağız” diye yaşadıklarını anlattı.

Büyük sevinç yaşayan İtalyan Kumandan Albay Gasperini hürriyetine kavuşmaktan duyduğu duygularını anlatmasını isteyen gazetecilere: “İtalya bir ölüm kalım mücadelesi yaşıyor, en büyük sevincimi bu mücadeledeki yerimi tekrar alacağım içindir”. Daha sonra Talma’nın ikinci kaptanı gemiyi gezmeleri için gazetecilere eşlik etmiştir. Gemide bulunan diğer esirlerle de konuşan gazeteciler onların çok neşeli olduklarını ve hepsinin gözleri yarım mil açıkta demirli bulunan İtalyan gemisine dikili olup heyecan ve ümitle dolaştıklarını anlatmışlardır. Geminin ikinci kaptanı da gazetecilere İtalyan ve Alman esirlere tıpkı İngiliz askerlerine olduğu gibi muamele edildiğini anlatmıştır. Gazeteciler bu sözleri gemideki temizlik ve düzenin doğruladığını ifade etmişlerdir.

⁸⁰³ KA, 1916/ 63; Bugün, 23 Mart 1943, s. 1, Vakit, 21 Mart 1943, s. 1.

Gazeteciler esirlerden mantolu Onbaşı Rinaldi'ye memnun olup olmadıkları sorulmuştur. Genç Onbaşı: “Tabii İtalya bayrağı altında tekrar dövüşeceğim için memnunum” diye cevap vermiştir. Gazeteciler gemide ağır yaralının olmadığını, görüştükleri Alman subayların Kızılay'ın bu aracılığından teşekkürle bahsettiklerini savaşa tekrar dönerek hizmet edebilmek imkânını bulacaklarına sevindiklerini söylediklerini anlatmışlardır. Esirlerin bulundukları daireleri, kamara ve yemekhanelerini dolaştıktan sonra kendilerine her kolaylığı göstermiş olan gemi kumandan ve subaylarına teşekkür ederek ayrılmışlardır⁸⁰⁴.

Gazeteciler daha sonra İtalyan Gradisca gemisine gitmişlerdir. Bu, 14 bin tonluk beyaz renkte Kızılhaç işaretleri olan büyük bir hastane gemisidir. İngiliz gemisi Talma'dan ayrılarak İtalyan gemisi Gradisca'ya geçen heyet ve gazeteciler, Kumandan Albay Gallcano tarafından iyi karşılanmıştır. Gazetecilere gemide her hareketlerinde serbest oldukları söylenmiştir. Gazeteciler İngiliz esirlerin bir antrenman pistinde yürüyüş yapan sporcular gibi sık adımlarla güvertede dolaştıklarını ve onlarla konuşmak için fırsat kolladıklarını yazmışlardır⁸⁰⁵.

Alman esirler de konuştukları gazetecilere yeniden savaşa katılacaklarından dolayı çok memnun olduklarını söylemişlerdir. İtalyan esirlerden 23 yaşındaki Onbaşı Fıranlı, “Yine İtalyan bayrağı altında dövüşeceğim. Bunun içi seviniyorum ...” diyerek sevincini paylaşmıştır⁸⁰⁶.

Anadolu Ajansı muhabiri Salim Halim, İtalya gemisi olan Gradisca'da da Talma'da olduğu gibi aynı samimiyetle karşılandıklarını şu cümlelerle anlatmıştır: “Kumandan bizi kamarasında ağırladı. Geniş ve çok muntazam bir salon ihtimal ki gemi bir Kızılhaç hastane gemisi olduğu için Papa “Pİ XI” büyük bir resmi duvarın en göze çarpan yerine konulmuştu⁸⁰⁷.”

Ulus Gazetesi muhabiri Mekki Sait Esen ise burada gördüklerini ve yaşadıklarını şu cümlelerle anlatmıştır:

⁸⁰⁴ Ulus gazetesi muhabiri Mekki Sait Esen, Ulus, 21 Mart 1943, s. 1, 4; Ulus, 22 Mart 1943, s. 4; Tasviri Efkâr, 21 Mart 1943, s. 3; Vakit, 21 Mart 1943, s. 4; Bugün, 23 Mart 1943, s. 1.

⁸⁰⁵ Vakit, 21 Mart 1943; s. 4; Bugün, 23 Mart 1943, s. 1; Anadolu, 22 Mart 1943, s. 4; Ulus, 22 Mart 1943, s. 3; Tasviri Efkâr, 21 Mart 1943, s. 3; KA, 1916/63.

⁸⁰⁶ Vakit, 21 Mart 1943.

⁸⁰⁷ Bugün, 23 Mart 1943, s. 3, KA, 1916/ 63.4.

“Gemide çok nazikâne kabul edildik. Gradisca Bari’den, Talma Cidde’den gelmektedir, İtalyan gemisindeki İngiliz esirlerinden birinin bu sabah öldüğünü haber aldık. Kızılay Umumî Reisi Doktor Remzi Gönenç hastayı daha önce muayene etmişti. Harareti artmaktaydı. Septisemiden öldüğü anlaşıldı. Bu hazin ölümün çıkardığı mesele de sonradan halledildi. Esirler, teker teker değiştirileceği için bir İtalya’nın fazla kalması karşısında ne suretle hareket edileceğini düşünmek icabetti. Esasen limana varan her iki gemi yolcularının bizlere ilk suali karşıdaki tarafın sayısı oldu. Sayıların birbirine müsavi olduğunu öğrenenler müsterih oluyorlardı. Bir kişinin eksilmesi İtalyanlar tarafında da bu bakımdan teessürü mucip olmuştu. Kızılay’ın delaletiyle fazla kalacak tek İtalya’nın da aktarılması için anlaşıldı. Bize İngiliz gemisinde çay ve pasta, İtalyan vapurunda likör ikram ettiler. İtalyan gemisi komutanı kadehini Türkiye Cumhuriyeti şerefine kaldırdı. Bu gemiden de ayrılarak motorumuzla uzaklaşırken Talma’da gördüğümüz manzaranın eşini bir daha seyrettik: Gradisca’daki İngilizler de Talma’daki İtalyanlar gibi küpeşteye⁸⁰⁸ sıralanmış 100-150 metre ilerdeki kendi gemilerinde dalgalanan bayraklarını muhakkak ki dakikadan dakikaya artan bir heyecan ve sabırsızlıkla seyrediyorlardı”.

Gazeteler gemide Popolo d’Italia gazetesinin muhabiri Matmazel Maria Nincoli’nin de olduğunu, kendisinin teğmen rütbesiyle ve İtalyan savaş tarihinin yazılması için İtalya Harbiye Nezaretince harp muhabiri olarak gönderildiğini yazmıştır. Gazeteciler Gradisca’da İngiliz savaş esirlerinden güvertede dolaşmakta olan Sir Walmer Covans’la konuşmak istemişlerdir. Liman reisi Amiral Tobruk, gazetecilere bu yetmiş dört yaşındaki esirin mihver kuvvetlerinin kuşatması altında altındayken küçük bir zırh tipindeki küçük tankla Almanlara saldırdığını bu sırada da esir olduğunu anlatmıştır. Yaşına rağmen çok zinde adımlarla dolaşan esir gazetecilere karşılıklı tanışmadan sonra “suallerimize cevap veremeyeceğini” söyleyerek şöyle devam etmiştir: “— Henüz esirim. Daha hürriyetime kavuşmadım. Ne zaman öteki gemiye sizinle gidersem sizinle bol bol konuşuruz” diyerek onlardan uzaklaşmıştır”. Daha sonra gemiyi gezmelerinde rehberlik eden İtalyan gazetecisi Bayan Neniynun (Mei Mo nun) esir için “bu zat bir İngiliz Amirali Sir Valter Covanus (Nolber Brovndur.) imiş ve Tobruk’ta esir edilmezden evvel 74 yaşında olmasına rağmen elinde bir tabanca bir İtalyan tankına hücum etmiş” yorumunu yapmıştır. Diğer İngilizler de bu bilgiyi doğrulamışlardır⁸⁰⁹.

Mersin’de bulunan Ulus gazetesi muhabiri Mekki Sait Esen ise esirlerin değiştirilmesine 21 Mart 1943 sabahı İngiliz ve İtalyan gemilerinde aynı anda başladığını, Türk subayların refakat ettiği Kızılay heyetlerinin de tam saat yedide

⁸⁰⁸ Gemilerde borda kaplamalarının en üstü, güverteden yukarıda kalan bölümler.

⁸⁰⁹ Ulus gazetesi muhabiri Mekki Sait Esen Ulus, 21 Mart 1943, s. 1, 4; Vakit, 21 Mart 1943, s. 1; Bugün, 23 Mart 1943, s. 1; Anadolu, 22 Mart 1943, s. 4; Ulus, 22 Mart 1943, s. 3; Tasviri Efkar, 21 Mart 1943, s. 3; KA, 1916/ 63.

vapurlara gittiklerini anlatmıştır⁸¹⁰. Vakit gazetesi İngiliz, İtalyan ve Alman esirlerin değişiminin 20 Mart Cumartesi günü havanın rüzgârlı ve denizin dalgalı havanın bozuk olmasından dolayı 21 Mart Pazar gününe kalmış bütün olumsuzluklara rağmen mübadele işinin büyük bir düzen içinde yapıldığını⁸¹¹ yazmıştır. Mübadeleye Deniz Harp Komutanı Kurmay Asım Sınıkla, Kızılay Başkanı Dr. Remzi Bey'in başında bulunduğu subay ve Kızılay temsilcilerinden oluşan heyetin eşlik etmiştir. Bunun üzerine Kızılay müdürü Remzi Gönenç ve azalarından oluşan heyet iki gruba ayrılarak biri Talma'ya diğeri Gradisca'ya gitmiştir. Ayrıca hasta esirler için de ayrı tedbirler alınmış, Mersin Şehir Hastanesi doktorları ve hemşireleri de görevlendirilmiştir. Esirleri taşıyacak şatlar erkenden hareket ederek gemilerin etrafına yanaşmışlardır. Kızılay heyeti gerekli gemi formalitelerini yaptıktan sonra mübadele başlamıştır. Esirleri isimlerini okuyarak teker teker şatlara almışlardır. Yine deniz üzerinde kontrol ve irtibat sağlayan devriyelerin dolaştığı, ilk esir kafilesinin motorla İtalyan gemisinden 09.30'da hareket ettiği bilgisi verilmiştir⁸¹².

Ulus gazetesi muhabiri değişiminin prosedürünü en ince ayrıntısına kadar şu cümlelerle anlatmıştır. “Mübadele tam 8.30'da esirlerin şatlara bindirilmesiyle başladı. Parti parti nakledilecek olan esirler önceden hazırlanan listelerdeki sıraya göre güvertelerde dizilmişlerdi, İngiliz Talma vapurunun iskelesinde genç bir deniz subayımız İtalyan isimlerini birer birer okuyor, isimler bir İtalyan subayı tarafından tekrarlanıyor, Kızılay murahhaslarının ellerindeki listeye de aynı anda işaret konuyor, çağırılan esir adını yüksek sesle tekrarlayarak seğirtiyor. Basamakları üçer dörder atlayarak sevinçle iskeleden iniyor ve şata biniyordu. İtalyan Gradisca hastane gemisinde de vaziyet aynı idi⁸¹³.”

Kızılay Dergisi, şata binmeyen İtalyan gemisindeki 17–72 yaş arasındaki İngiliz esirlerden Walter Norman Philip, Engich Arthur, Ferrobby Edward, Admiral Walter Cowans, B. Sıran Walter ve Victor Morgan ile İngiliz hastane gemisindeki İtalyan esirlerden Kızıldeniz Filosu Komutanı Albay Gasparini ile Tortora, Albini, Tabacco ve Paoinp isimli subaylar ise römorkörlerle taşındıklarından kendi gemilerine ilk ayak

⁸¹⁰ Ulus, 22 Mart 1943, s. 1; Tasviri Efkar, 21 Mart 1943, s. 1, 3.

⁸¹¹ Vakit, 22 Mart 1943, s. 4.

⁸¹² Yeni Mersin, 23 Mart 1943, s. 1; KA, 1916/ 63.3; Vakit, 22 Mart 1943; s. 4; Tasviri Efkar, 22 Mart 1943, s. 3; Tan, 22 Mart 1943.

⁸¹³ Ulus gazetesi muhabiri Mekki Sait Esen'in yaşadıkları ve gördükleri, Ulus, 22 Mart 1943, s. 3.

basanlar olduklarını yazmıştır⁸¹⁴. Bugün gazetesi “Mübadeleye pazar günü saat 9.30 da başlandı ilk olarak yüksek rütbeli 5 İngiliz subayı Gradisca’dan Talma’ya getirildiler. Bunlar Kurmay Albay Walther Norman, Albay Sir Valter Covanus, Albay Baker Thomas, Henry Walter Ferreby Edward” dı şeklinde yazmıştır⁸¹⁵.

Kalan esirlerden önce yüksek rütbeliler sonra da subaylar şatlara teker teker bindirilmiştir. Şatın kapasitesi kadar esir şartlara binince hemen römorkörler tarafından çekilerek kendi gemilerine esirler taşınmıştır. Gidiş geliş muntazam bir şekilde yapılmıştır. Esirler kendi gemilerine geldikleri zaman isimlerine işaretler konularak gemiye alınmışlardır. İtalyan ve Alman esirler Gradisca gemisine götürüldüğü zaman İtalya’nın gemisindeki memurlar, doktorlar esirleri önemle içeriye almışlar, hemen kendilerine sıcak içecek vermişler ve yerlerini göstermişlerdir. İtalyan gemisindeki İngilizler de Talma gemisine götürülmüşlerdir. Aynı şekilde gemideki doktorlar, subaylar ve memurlar tarafından karşılanarak yerlerine yerleştirilmişlerdir. Böylece toplam 863 esir subay ve er ülkelerinin gemilerine yerleştirilmiştir⁸¹⁶. Gazeteci Esen bu anları şu sözlerle:

“Esirleri taşıyan iki römorkör de yanaştıkları gemilerin bordasından aynı zamanda ayrıldılar. Bu suretle ilk mübadele dokuzda yapılmış oldu. Büyük rütbeli altı subayı değiştiren römorkörler yerlerine varınca 120’şer esir bulunan şatları çekmeğe başladılar. Kızılay umum müdürü Dr. Remzi Gönenç’le mahalli Türk makamları tarafından cidden çok güzel tertibat alınmıştı. Mübadele çok büyük bir basiret ve intizamla yapılıyordu. Karşılıklı sevk edilen kabilelerin birbirlerine rastlamamalarına dahi itina edilmiş. Ayrı ayrı rotalar çizilmişti. Sabahın ilk saatlerinde sakince görünen havanın gittikçe bozulmasına, fırtınanın şiddetlenmesine rağmen aksaklık olmamasına çalışılıyordu. Şatla gelen ilk kabileler saat tam onda gemilerine çıkarılmaya başlandı. İlk neşeli kabile merdivenlerden tırmandı.

Gemilerine sevk olunarak ikinci kabile aynı merdivenlerden indi. Römorkörün tiz bir düdük sesinden sonra şatlar tekrar yola çıkarıldı. Şatla gelen ilk İngiliz kafilesinden Setton’lu 23 yaşında Wilyam Russel bana şunları söyledi:

— Vapurumuza kumanya almak için Tobruk’a uğramıştık. Kasabanın işgali üzerine dönemedik, esir olduk, bir kampta 19 gün bekletildikten sonra İtalya’ya gönderildik. 17 aydır İtalya’daydık. Türkiye’nin bizleri mübadele tavassutunda bulunduğundan hiç haberimiz yoktu, İtalyan vapuruna bindirildiğimiz gün Mersin’e gideceğimizi söylediler. Doğrusu pek inanmadık. Nereye götürüldüğümüzü merak ederek uykumuz bile kaçtı. Nihayet buraya geldik. Gemiye doğru gelen Türk Bayrağı taşıyan sıhhiye motorunu görünce çok sevindik. Evliyim. Askere çağrıldığımda kızım dört buçuk aylıktı.

Öğle üzeri şatlara bindirilmiş üçüncü kabile gemilere yanaşmıştı. Bu mübadeleden sonra yemek tatili için seferlere ara verildi. Tam on dörtte Türk heyetleri gene gemilerin başındaydı. Mübadele öğleden sonra bitti. Öğleden sonra da mübadeleye aynı intizamla devam edildi. İtalyan vapuruna dönen esirler merasimle karşılanıyordu.

Bu vapurda bir gün evvel ölen İngiliz’in cesedi en sonra nakledildi. Bu nakil sırasında iki geminin de bayrağı yarıya indirildi. Ceset Talma vapuru Türk karasularından ayrıldıktan sonra merasimle denize atılacaktır. Değiştirilen esirlere Kızılay tarafından ikişer paket Türk

⁸¹⁴ Mekki Sait Esen, “Esir Değişimi”, Kızılay Dergisi, Mayıs 1943, Sayı 5, İstanbul, s. 3-5.

⁸¹⁵ Bugün, 23 Mart 1943, s. 3; KA, 1916/ 63.4.

⁸¹⁶ Yeni Mersin, 23 Mart 1943, s. 1; KA, 1916/ 63.3.

sigarası, üzüm ve portakallar hediye edildi, İtalyan gemisi boydan boya elektriklerle donatılmıştı. Türk heyeti ve Mersin'deki hükümet erkânı şerefine gemide ziyafet verildi. Bu mübadeleye ait protokol alâkadarlar tarafından imzalandı. Mersin limanında buluşan birbirlerine düşman iki gemide iki bine yakın insan bu gece büyük bir hüznün içindedirler. İngiliz kültür heyeti reisi Adana'dan Mersin'e geldi, İngiliz gemisini ziyaret etti. Bu geceyi Mersin'de geçirdikten sonra yarın Adana'ya gidecek ve tayyare ile memleketine dönecektir⁸¹⁷.”

Bugün gazetesi muhabiri ise:

“Albay Walther Norman ayağından yaralıydı ve kısa bir istirahatten sonra Türk gazetecilerini kabul ederek esaretten kurtuluşlarının Türk hükümetine borçlu olduklarını ve bunu bütün hayatları boyunca hatırlayacaklarını söyledi” esirler yüzer kişilik kafiler halinde Türk Deniz ve kara makamlarının kontrolü altında olarak özel şartlarda nakli ediliyorlardı. Öğleden önce 800 kişi mübadele edildi ve saat 14.30 da mübadele işi tamamlandı. İşin sonunda Kızılay Genel Başkanı Remzi Gönenç esirleri kendi gemilerinde ziyaret etti ve Kızılay adına onlara portakal, incir, üzüm, sigara hediye etti. Mübadeleden sonra kendisi ile görüştüğüm Kaptan Mc Donald bana dedi ki: Burada gördüğümüz misafirperverlik ve alaka Türk milletinin ölçsüz adaleti ile ancak izah edilebilecek kadar geniş oldu. Anavatana götürdüğüm 862 İngiliz, hayatlarından daha fazla değer verdikleri hürriyetlerin dost ve müttefik Türkiye'ye borçlu olduklarını biliyorlar. Kumandan Galeoni, “Gradisca'da sevinç ve heyecan krizi geçiren çılgın bir gerçek var. Bütün hayatım içinde bu büyük saadeti bundan önce sadece bir defa İzmir'de yine böyle bir mübadele işi bittikten sonra duymuştum. Türk hükümetine esirlerimize karşı gösterdiği insanî şefkatten dolayı daima minnettar kalacağız” dediklerini yazmıştır⁸¹⁸.

Talma gemisine ilk çıkan savaş esiri, ayağından yaralı Albay Walter Ervard olup geminin süvari albayı tarafından merdivenin başında karşılanmıştır. Birbirini tanıyan iki denizci Albay kucaklaşmıştır. Esaretten kurtulan bu iki albayın “tekrar görüştüğümüz için memnun oldum” sözleri gerçek hayatta arkadaş olduklarını göstermiştir. Albay daha sonra Talma'daki mübadeleye nezaret eden Binbaşı Hüsamettin'i de asker selamıyla selamladıktan sonra kendine yol gösteren Hintli gemiciyi takip ederek dinlenmeye çekilmiştir. Gazete, esirlerin de aynı şekilde hareket ettiklerini yazmıştır. Ancak yüksek rütbeli subayların gelişi çok sessizken, diğer esirlerin gelişlerinin çok hareketli olduğu ifade edilmiştir. Öyle ki ilk İngiliz kafesi tam saat 10.00'da Talma'ya rampa⁸¹⁹ ettiğinde Hintli gemiciler sevinçten oynamış, İngilizler de el sallayarak arkadaşlarına hoş geldiniz demiştir⁸²⁰.

Talma gemisine öğleden önce üç kafele halinde yaklaşık 400 İngiliz nakledilirken bir o kadar sayıda İtalyan'da Gradisca'ya nakledilmiştir. Gazeteci haberinde “Öğlen yemeğinden az önce Albay Valter Norman'la konuştum.” diyerek Albayın sakin

⁸¹⁷ Ulus gazetesi muhabiri Mekki Sait Esen'in yaşadıkları ve gördükleri, Ulus, 22 Mart 1943, s. 3.

⁸¹⁸ Bugün, 23 Mart 1943, s. 3; KA, 1916/ 63.4.

⁸¹⁹ Bir yere, bir şeye ya da bir başka gemiye yanaşmak anlamındadır.

⁸²⁰ Vakit, 22 Mart 1943, s. 4; Tasviri Efkar, 22 Mart 1943, s. 3; Tan, 22 Mart 1943, s. 1, 2.

görünmesine rağmen çok sevinçli olduğunu, Türkiye aracılığıyla esaretten kurtulduklarını ve vatanlarına dönme imkânı verildiğini ayrıca hem resmi Türk makamlarına ve hem de Kızılay’a hep minnettar olacaklarını anlatmıştır. Albay Valter Norman yaşadıklarını ve duygularını “1942 Haziran’ında yaralı olarak Tobruk’ta esir düştüm. İtalyanlar beni bir İtalyan şehrine naklettiler ve bir hastanede tedavi altına alındım. Bana iyi bakıldığını ve itina gösterildiğini söyleyebilirim” diye duygularını ifade etmiştir⁸²¹.

Bir başka İngiliz erbaşı ise duygularını şu cümlelerle anlatmıştır: “Çok memnunum on bir aydan beri hürriyetimden mahrumdum. Şimdi bir dost memlekette ve İngiliz bayrağının altında bulunmak bana rahat nefes almak imkânını temin ediyor”. Bu iki esir askerin sözleri Türklerin konukseverliği ile Kızılay’ın uluslararası insanî bir kurum olarak çalışmalarının önemini göstermiştir. Diğer taraftan mübadele anında İtalyan kabilelerin Gradisca’ya gelişinde harareti sahnelere tanık olunmuştur. Kabile gemiye yanaşırken başlayan “Viva (çok yaşa, yaşa)” nidalarıyla karşılayarak heyecan verici bir hava yaratılmıştır. Sabah başlayan mübadele öğleden sonra devam etmiş ve son esirler saat 18.00’da yer değiştirerek süreç tamamlanmıştır⁸²².

Kendi ülkelerinin gemilerine yerleşen savaş esirleri, Kızılay adına kendilerini ziyaret eden Dr. Remzi Gönenç’in dağıttığı hediyelerden çok memnun olmuşlardır. Türk gazeteciye Talma hastane gemisi süvari kaptanı Mac Donald: “Mübadele muvaffakiyetle bitti. Bu mühim işi esasen hazırlayan Türk Hükümeti’nin tatbikatta gösterdiği kolaylık şükran hislerimizi son haddine çıkarmıştır. Bu işte Türk hükümetinin aldığı rolün ehemmiyeti anlatmak için iki taraftan bine yakın insanın hürriyetine kavuştuğu düşünmek kâfidir” sözleriyle Gradisca’nın komutanı Albay Galleoni ise “Türk Hükümeti mübadele esaslarının hazırlanmasında olduğu gibi işin tatbikinde de büyük bir başarı göstermiştir. Tek sözüm minnettar olduğumuzdur” sözleriyle duygu ve düşüncelerini ifade etmiştir. Bu ifadeler Türkiye’nin bu konudaki tutumunun ne kadar olumlu bir hava estirdiğini göstermesi bakımından önemlidir⁸²³.

Ulus gazetesi esir mübadelesi sonrası “İngiliz ve İtalyan Hastane Gemileri Mersin’den Ayrıldılar” başlığı altında Nisan 1943’te ikinci değişimin haberini vermiştir.

⁸²¹ Tasviri Efkar, 22 Mart 1943, s. 3.

⁸²² Vakit, 22 Mart 1943, s. 4.

⁸²³ Tasviri Efkar, 21 Mart 1943, s. 3; Ulus, 23 Mart 1943, s. 1.

21 Nisan gecesi tam 22.00'da sona eren mübadele sonrasında İngilizlerin 826 sağ 1 ölü, İtalyanların 863 sağ esiri gemilerine aldıklarına dair zabıt tutulmuş ve taraflar arasında imzalanan protokollerden İngiliz, İtalyan Ataşenavallarına (Deniz ataşesi), gemi kaptanlarına mevki komutanına Kızılay'a birer nüsha verilmiştir. Ayrıca gece yarısına doğru İngiliz Talma Vapuru Mersin Limanından Portsaid'e gitmek için ayrılmıştır. Gradisca İtalyan vapurunda ise gece şenlikler yapılmış ve gemideki hastabakıcı ve hemşireler şehre çıkarak dolaşmıştır. Gradisca da 23 Mart günü saat 7.30'da Mersin limanından hareket etmiş olduğu, Bari'ye doğru yola çıkmıştır. Aynı zamanda iki geminin hücumu uğramaması için de rotaları, eşkâli isimleri telsizlerle savaşan taraflara bildirilmiştir⁸²⁴.

Gazeteci Esen:

“İngiliz gemisinin gelişte Türk karasuları yakınında İtalyan tayyareleri tarafından bombalandığı, atılan altı bombanın gemiye isabet edemeyerek suya düştüğü söylentisi çıkmıştır. İtalyan mahfilleri bunların bomba olmayıp mübadele işini geciktiklerinden dolayı takip edemeyen gazetelerin balonu olduğunu söylüyor. Mamafih mübadele sırasında en heyecanlı gazetecilik hâdisesi Unaytedpres muhabirinin İtalyan Gradisca gemisine girmesi olmuştur. Gemiye büyük bir nezaketle kabul edilen Türk gazetecileri arasında bir de İngiliz'in bulunduğu öğrenilmiş ve Unaytedpres muhabirinin hüviyeti meydana çıkmıştır. İtalyan harp muhabiri ve Popolo d'Italia muhabiri Matmazel Mariya Nigoli birdenbire hâsıl olan siniri yatıştırmaya çalışmışsa da Gradisca'nın harp gemisi olması dolayısıyla İngiliz meslektaşlarımızın kalması mahzurlu görülmüştür. Kendisi de gemiyi derhal terk ederek bordaya yanaşmış olan römorköre geçti. Mübadele sırasında Türk matbuat mümessillerine her iki tarafın gösterdiği büyük kolaylık ve misafirperverliği bu vesile ile zikretmek kadirşinaslık olur. Diğer taraftan Gradisca'nın da Talma'nın da süvari ve subayları Kızılay mübadele komisyonunun gayretli çalışmalarından fevkalâde mütehasıs olduklarını söylediler: —Bu iş bundan iyi yapılamazdı, dediler. Kızılay tarafından esirlere dağıtılan portakal, sigara ve üzümler pek makbule geçmiştir. Kızılay Umum Müdürü Doktor Remzi Gönenç'e mübadele işi tamamlandığından bugün İskenderun'a hareket etti. Öğrendiğime göre yeni bir esir mübadelesi için yapılan temaslar neticesinde anlaşmaya varılmak üzeredir. Yeni mübadele bin yedi yüz kişilik iki kafilé arasında önümüzdeki ay İzmir'de yapılacaktır⁸²⁵,” bilgisini vermiştir.

Yeni Mersin gazetesi de “İngiliz İtalyan Harp Esirlerinin Mübadelesi Pazar Günü Yapıldı” başlığı altında esirlerin Kızılay'ın gösterdiği dikkat ve özenle 100'er kişilik şatlar içinde rahatça gemilerine taşınmış olduğunu okurlarına duyurmuştur⁸²⁶.

Anadolu Ajansı, mübadele edilen esirlerin sayısını ise şöyle vermiştir. Cidde'den gelen Talma vapurunda Cidde'de bulunan 25 Alman 42'si subay, 106'sı gedikli ve 640'ı tayfa olmak üzere 780 İtalyan bahriyelisi ile 50 İtalyan sivilin olduğu toplam 863

⁸²⁴ Ulus gazetesi muhabiri Mekki Sait Esen'in yaşadıkları ve gördükleri, Ulus, 23 Mart 1943, s. 1.

⁸²⁵ Ulus gazetesi muhabiri Mekki Sait Esen'in gözlemleri; Ulus, 23 Mart 1943, s. 3.

⁸²⁶ KA, 1916/ 63.3.

esirin, Gradisca vapurundaki Almanların elinde enterne bulunan 25 ve İtalya’da esir bulunan İngiliz bahriyesi mensubu 42 subay, 106 gedikli, 640 tayfa, 19 ticareti bahriye mensubu ve 31 İngiliz sivilin toplam 863 esirin var olduğu ve bunların mübadelesinin vapurdan vapura yapıldığı bilgisini vermiştir⁸²⁷. Yabancı basında da Mersin’deki esir mübadelesi geniş yer bulmuştur. The New York Times, 21 Mart 1943’de Gradisca gemisinin saat 07.30’da Bari’ye gitmek üzere Mersin limanından ayrıldığını, The Milwaukee Journal 26 Mart 1943’de verdiği haberde İkinci Dünya Savaşı’nın o güne kadarki en büyük esir değişiminin Mersin Limanında yapıldığını ve İngiliz, İtalyan ve Alman esirlerin 21 Mart 1943 Pazar günü Mersin’de başlayan esir mübadelesinin denizin çok kötü olmasına rağmen gerçekleştirildiğini yazmıştır. St. Petersburg Times, 23 Mart 1943 tarihli haberinde İtalyan ve Alman esirlerinin dışında Kızılay’dan istenilen bir başka yardım ve arabuluculuk isteği ise Amerikan Hava Kuvvetleri’ne mensup olan ve İtalya’daki esir kamplarında tutulan yaklaşık 40 kadar askerin serbest bırakılmasıyla ilgili olmuştur⁸²⁸.

Mersin’de esirler mübadelesi için Türkiye’nin hükümetinin gösterdiği yardım hissine İngiliz gazeteleri de büyük önem vermişlerdir. Yanız Britanya hükümetinin değil İngiliz milletin dost ve müttefik Türkiye’ye minnet ve takdirlerini uyandırmıştır⁸²⁹.

Bugün gazetesinden Salim Hamdi “İngiliz ve İtalyan esirlerin mübadelesinin Mersin limanında büyük bir titizlik ve başarı ile son bulduğunu birinci İzmir mübadelesinden sonra bu mübadelede de Türkiye’nin insanlık bakımından tam bir

⁸²⁷ Ulus, 22 Mart 1943, s. 1; Tasviri Efkar, 21 Mart 1943, s. 1-3; Talma vapuru ile 25 Alman, 42 subay 106 gedikli, 648 tayfa olmak üzere 788 İtalyan bahriyelisi ve 30 İtalyan sivil 818 esir, Gladisca gemisinde ise Almanları elinde bulunan 25 İngiliz bahriyelisi ve İtalya’da esir İngiliz mensubu 42 subay 106 gedikli, 640 tayfa 19 ticareti bahriye mensubu 31 sivil toplam 838, İngiliz gemisinde 4’ü ağır 863 hasta ve sakat, Talma İngiliz Hastane gemisinin içerisinde 838’i İtalyan, 35’i Alman 863 mihver esiri vardır diye yazmıştır Vakit, 22 Mart 1943, s. 4; Vakit, 21 Mart 1943; Tasviri Efkar, 20 Mart 1943, s. 1; Cumhuriyet gazetesi ise: İtalyan esirlerin 42 subay, 116 astsubay subay, 640 denizci asker, 49 gözaltına alınmış sivil ve Arabistan’dan gelen 25 Almandan toplam 872 kişi olduğunu yazmıştır. Cumhuriyet, 17 Mart 1943; Anadolu gazetesinde 23 Mart 1943’te çıkan, yazıya göre; İngiliz Talma gemisinden 25 sivil Almanla beraber 788 İtalyan denizci ve 5 İtalyan sivil toplam 818 esir, İtalyanların Gradisca gemisinde ise Almanların enterne ettikleri 25 İngiliz denizci, 42 üst rütbeli subay, 160 küçük rütbeli subay, 640 tayfa, 19 ticaret gemisi tayfası, 31 sivil 917 sivilin değişimi yapılmıştır. Anadolu, 23 Mart 1943; Ancak Ulvi Keser’in kitabında esir sayısını yabancı kaynaklarda (St. Petersburg Times, 23 Mart 1943) İtalyan esirleri 863, İngiliz esirleri ise 787’i olarak verdiğini yazmıştır. Keser, Yunanistan’da Ölüm, Açlık, İşgal, s. 589.

⁸²⁸ Keser, Yunanistan’da Ölüm, Açlık, İşgal, s. 588- 590.

⁸²⁹ Anadolu, 22 Mart 1943, s. 1.

başarı gösterdiğini” ifade etmiştir⁸³⁰. Kızılay ise kendi yıllığında “İzmir ve Mersin limanlarında, yaralı, hasta ve malûl İngiliz, Alman ve İtalyan harp esirlerinin mübadelesi gibi insanî bir vazife yine Kızılay eliyle, en iyi şartlar altında ve tam bir başarı ile yapılmış, esirlerin her birine mübadele sırasında münasip hediyeler verilmiştir” diye kayıtlara geçmiştir⁸³¹.

Savaş esirlerine Kızılay tarafından hazırlanan kırmızı ay damgası taşıyan ambalajlar içinde hediyeler teker teker dağıtılmıştır. Daha sonra her iki gemi arasında teslim ve tesellüm muamelesini gösteren evraklar imzalanmış, Kızılay’da bu şekilde görevini tamamlamıştır. Kızılay heyeti ve Türk doktorlar ve memurlar İngiliz ve İtalyan gemilerinin yoğun teşekkür ve tezahürleri arasında gemiden ayrılmışlardır⁸³².

Anadolu Ajansı esirlerin hepsinin, kendilerini hürriyete kavuşturan Türk Milletine ve Kızılay Cemiyeti’ne derinden minnet ve şükran duyguları beslediklerini duyurmuştur⁸³³.

Mersin’de yapılan üçüncü mübadelenin bitimi sonrası aynı gün Türk karasularından düdüklerini çalarak; İngiliz gemisi Talma 863 İngiliz esirle Port-Said’e, Gradisca 25 Alman 838 İtalyan toplam 863 esirle İtalya’ya gitmişlerdir⁸³⁴.

Mersin’de yapılan mübadelede 21 Mart 1943 Pazar günü 863 İngiliz esiri, 863 İtalyan esiri ile karşılıklı değiştirilmiştir. Türkiye ve Kızılay’ın tarafsız misyonu ve şefkati altında büyük başarı ile Mersin’de gerçekleştirilen savaş esirlerinin değişimi İngiliz milletin dost ve müttefik Türkiye’ye minnet ve takdirlerini artırırken; İtalyanlar için de minnet duyguları beslemelerine vesile olmuştur. Dolayısıyla bu başarı Türkiye’yi yapılacak savaş esirlerinin değişimlerinde yer olarak tercih edilen ülkelerin başına geçirmiştir.

⁸³⁰ Bugün, 23 Mart 1943, s. 1; KA, 1916/ 63.

⁸³¹ Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, s. 105.

⁸³² Yeni Mersin, 23 Mart 1943, s. 1; KA, 1916/ 63.3.

⁸³³ Ulus, 22 Mart 1943, s. 1; Tasviri Efkar, 21 Mart 1943, s. 1, 3.

⁸³⁴ Cumhuriyet, 23 Mart 1943, s. 1; Yeni Mersin, 23 Mart 1943, s. 1; KA, 1916/ 63.3.

2.3.Savaş Esirlerinin İzmir’de Üçüncü Değişimi

İngiltere ve İtalya hükümetleri, Türkiye karasularında İzmir ve Mersin de yapılan iki esir mübadelesinden sonra kalan hasta, yaralı ve malul savaş esirlerinin mübadelesinin tekrar Türkiye’de yapılması için talepte bulunmuşlardır. Ayrıca ilgili devletler mübadelenin yapılacağı limanı Türk Dışişleri Bakanlığı’nın tespit etmesini istemişlerdir. Türk Hükümeti İngiliz ve İtalyan hasta, yaralı ve malul savaş esirlerinin değişiminin Türkiye’de yapılmasına 26 Aralık 1942 günü izin vermiştir. Değişimin yapılacağı yer konusunda da Türk Dışişleri Bakanlığı Genelkurmay Başkanlığı yaptığı görüşme sonunda İzmir Limanı’nda yapılmasının uygun görüldüğünü, İngiliz ve İtalyan Büyükelçilikleri nezdinde ilgili devletlere bildirmiştir⁸³⁵. Böylece 1942 yılında İzmir’de gerçekleştirilen esir değişimi sırasında yardımcı ve gözlemci konumunda olan Türkiye Kızılay Cemiyeti, 1943 yılında içerisinde Mersin ve İzmir’de gerçekleştirilen değişimlerde artık doğrudan doğruya idareci konumuna geçmiştir⁸³⁶. Bu gelişmeler üzerine 23 Mart 1943’de Kızılay Genel Merkezi, İzmir Kızılay Şubesi’ne İtalyan ve İngiliz savaş esirlerinin mübadele sürecinde vilayet makamından talimat alacaklarını bildirmiştir. İl Sağlık, Liman, Gümrük ve Muhafaza ile Emniyet Müdürleriyle iş birliği yapılması ve gerekli kolaylıkların gösterilmesini istemiştir. Ayrıca yaşanabilecek sıkıntılı bir durumda yapılan ve Kızılay Cemiyeti tarafından ödenmesi gereken masrafların genel merkeze bildirilmesini de talep etmiştir⁸³⁷. Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından 30 Mart 1943’te Kızılay Cemiyeti’ne yazılan bir yazıda; İtalya Sefaretinden alınan bilgiye göre, İtalyan Ataşenevali Commandant Bestagno’nun hastane gemilerinden birinde olduğu ve esirleri taşıyan gemilerden biri olan “Gradisca⁸³⁸” adlı İtalya Hastane gemisinin mübadele için yakın bir tarihte İzmir’e geleceğinin bilgisi verilerek Kızılay’ın bu durumdan ilgili makamları haberdar etmesi de istenmiştir⁸³⁹.

Türk Dışişleri Bakanlığı, 1 Nisan 1943’de Kızılay Cemiyeti’ne gönderdiği gizli yazıda ise Orta Şark ve Hindistan’da bulunan yaralı, hasta ve malul İtalyan savaş

⁸³⁵ KA, 1807/ 76.16.

⁸³⁶ 20 Şubat 1943 tarihli, 1943 Senesinde Esir Mübadelesi Protokol Müsveddesi. KA, 2603/ 73.1.

⁸³⁷ KA, 1916/ 71.7.

⁸³⁸ Kızılay belgelerinde ve gazetelerde bu geminin ismi farklı farklı kullanılmıştır. Kızılay arşiv belgelerinde Grandiska veya Gradisca olarak, gazetelerde ise Gradisca, Gradiska, Grandiska ve Graniska olarak geçmektedir. Çalışmamızda ise Gradisca olarak verilmiştir.

⁸³⁹ KA, 1916/ 71.8.

esirlerinin, İtalyanların elinde bulunan İngiliz savaş esirleriyle değişiminin yapılacağı bildirilmiştir. Yazıda İsviçre'nin de aracılığıyla, Cenevre Antlaşması'nın 68. maddesi gereğince İngiliz ve İtalyan hükümetleri arasında bir anlaşmaya varılarak, mübadelenin birincide olduğu gibi yine Türk limanlarından İzmir'de yapılacağı bildirilmiştir. Ayrıca İngiltere Büyükelçiliğinden Türk Dışişleri Bakanlığınca verilen notada İtalyanları taşıyan Tairea ve Talamba İngiliz hastane gemileriyle üçüncü bir nakliye gemisinin de İskenderiye limanından 2 Nisan 1943'te hareket ederek, 14 Nisan 1943'de İzmir'e geleceği de haber verilmiştir. Aynı zamanda İngilizleri taşıyan İtalyan gemilerinin de aynı tarihte hareket edeceği 24 saat içerisinde esirlerin vapurdan vapura nakledilmesi İtalyan hükümetinden istenmiştir. Mübadeleye iştirak edecek üç İngiliz gemisinin toplam 2412 kişi alacak büyüklükte olduğu, mübadelede görevli olan İzmir İngiltere Başkonsolosu'nun yanına verilecek memurların isimlerinin de daha sonra bildirileceği haber verilmiştir. Bu mübadelenin 21 Mart 1943'de Mersin'de yapılan mübadele gibi olması istenirken bu konunun basına önceden duyurulmaması hatta tüm gelişmelerin gizli tutulması istenmiştir. Türk Dışişleri Bakanlığı bu bilgiler üzerine İzmir vilayeti ve diğer ilgili makamlara, mübadelenin nisan ayı içinde yapılacağını ve değişime ait ayrıntıların sonradan ilgili devletlerden haber alındıkça verileceğini bildirmiştir⁸⁴⁰. Kızılay Genel Müdürlüğü de İzmir Valiliğine gönderdiği gizli bir yazıda Dışişleri Bakanlığı'ndan alınan bu bilgiyi paylaşarak, İngiliz ve İtalyan malul ve hasta savaş esirlerinin nisan ayının henüz bilinmeyen bir gününde İzmir Limanı'nda mübadelelerinin yapılacağını belirterek İzmir Kızılay şubesinden de değişimin sorunsuz olabilmesi için hazırlıklara başlaması istenmiştir. Aynı zamanda bu mübadele işinin tam bir düzen altında yapılabilmesi ve bütün tedbirlerin alınması için de ilgili makamlar nezdinde gerekli girişimlerde bulunulmuştur⁸⁴¹. Kızılay Genel Merkezi, Türk Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği resmi yazıda İzmir'de yapılacak olan hasta ve yaralı savaş esirlerinin mübadelesi için gereken tedbirlerin alındığını, Kızılay Genel Müdürü'nün nisan ayında İzmir'e hareket edeceğini ve mübadelede bizzat bulunacağını da bildirmiştir. Ayrıca Ankara'da bulunan Uluslararası Kızılhaç temsilcilerinden alınan bilgide mübadelenin gizliliğinin muhafaza edilmesi önemle yinelenmiştir⁸⁴². Ancak hazırlıkları devam eden mübadeleyle ilgili olarak 7 Nisan 1943'de Türk Dışişleri

⁸⁴⁰ KA, 1807/ 76.16; 76.17; 76.18; 76.19.

⁸⁴¹ KA, 1807/ 75.58.

⁸⁴² KA, 1807/ 76.11.

Bakanlığı, Kızılay Genel merkezine İzmir limanında yapılacak olan değişimin gününün değiştirilmek istendiğinin bilgisini vermiştir. İtalyan Büyükelçiliğinin verdiği nota mübadele işinin 14 Nisan yerine 15 Nisan'da yapılmasını İngiltere Hükümetine teklif ettiklerini ve bu hususta cevap beklediklerinin bilgisini vermiştir. Değişimi yapılacak savaş esirlerinden; İtalyanların 1200 yaralı ve hasta esir ile 1212 doktor ve hastabakıcı, İngilizlerin 150 yaralı ve hasta esir ile 200 doktor ve hastabakıcı olduğu, İngiliz esirleri daha önceki mübadelede esirleri getiren Gradisca İtalyan hastane gemisi ile iki nakliye gemisinin getireceği bilgisi de verilmiştir. Aynı zamanda esirlerin sayısının fazla olmasından dolayı nisan sonunda ve mayıs ayı içinde iki mübadelenin daha olacağı ilave edilmiştir. Ayrıca Cemiyete, mübadelelerin kesin tarihlerinin daha sonra bildirileceği de belirtmiştir⁸⁴³.

İzmir'e getirilecek olan İtalyan esirlerinin sayısı 13 Nisan 1943 tarihinde The Montreal gazetesinde 1.300 civarında olarak yer almıştır. Ottawa'da bir açıklama yapan Kanada Başbakanı Mackenzie King ise Mecliste kendisine yöneltilen bir soruya karşılık olarak esir değişimi için İtalyanlar tarafından İzmir'e getirilecek İngiliz esirlerinin arasında Kanadalı askerlerin bulunup bulunmadığı konusunda net bir cevap verecek durumda olmadığını açıklanmıştır. İtalyan gemileriyle getirilecek olan İngiliz askerlerinin sayısını da 350 civarında tahmin edilmiş olmasına rağmen mübadele gününe kadar bu rakam kesin olarak bilinmemiştir. The Sydney Morning Herald, 20 Nisan 1943'de söz konusu esir değişiminin İzmir'de yapılmasının sebebinin ise İzmir'in esirlerin evlerine daha yakın bir yerde olması olarak gösterilmiştir⁸⁴⁴.

Türk Dışişleri Bakanlığı doğrudan doğruya idareci konumunda olan Kızılay Cemiyeti'ne ve ilgili makamlar olan Genelkurmay Başkanlığına, İçişleri, Münakalat, Sıhhat ve İctimaî Muavenet vekilliğine 9 Nisan 1943'de İtalyan ve İngiliz esirlerin İzmir'de yapılacak mübadelesi için İngiltere ve İtalya Büyükelçiliklerinden gönderilen en son ve kesin bilgiye göre bir plan hazırlandığını bildirmiştir. Buna göre; esirlerin çokluğu ve gemilerin kişi alma kapasitesi dikkate alınarak mübadelenin iki partide yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Birinci partinin 14 Nisan 1943'te ve ikinci partinin de 8 Mayıs 1943'te yapılması hususunda İngiliz ve İtalyan hükümetleri görüş birliğine vararak Türkiye'nin iznini rica etmişlerdir. Esasen İzmir'de Türkiye'nin müsaadesiyle ilan edilen bu

⁸⁴³ KA, 1807/ 75.43; 76.10.

⁸⁴⁴ Keser, Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal, s. 591-593.

mübadeledenin iki partide yapılmasında Türk Dışışleri Bakanlığı'nın bir sorun görmediğı gibi Genelkurmay Yüksek Başkanlığı'nın da onayladığı bildirilmiştir.

Birinci parti İtalyan esirlerini taşıyan İngiliz gemileri 14 Nisan 1943'de İzmir Limanı'nda gelecektir. Birinci parti İngiliz esirlerini taşıyan İtalyan gemileri de aynı tarihte İzmir'e geldiğı takdirde mübadele o gün, gemiler gelemeydiği takdirde ise ertesi gün yapılacaktır. Birinci parti İtalyan esirleri 12 Sıhhiye memuru ile 35'i ağır ve hafif olan yaralı esir olarak 260 subay 170'i ağır ve 782 hafif yaralı olarak 952 erbaş ve erden oluşmaktadır. Bunların 307'si akıl hastasıdır. Toplam 1212 esir Talamba ve Tairea İngiliz Hastane gemileri tarafından getirilecektir. Her hastane gemisinde 600 esir ve 6 sağık memuru bulunacaktır. İngiliz kafilesini ise 150 yaralı ve hasta esirden oluşan birinci parti İtalyan Gradisca hastane gemisi ve ona refakat eden bir nakliye gemisi getirecektir.

Mübadele de İngiltere Büyükelçiliğı'ni İzmir Başkonsolosu ile Deniz Ataşesi muavini Korvet Kaptanı T.H.O. Oliphand ve Yarbay D. N. F. Davidson; İtalya Büyükelçiliğini ise İzmir Başkonsolosu M. Biondelli ile Deniz Ataşesi Albay M. Giuseppe Bestagno temsil edecektir. Daha önce Mersin'de yapılan mübadele olduğı gibi Genelkurmay Başkanlığı ile İçişleri Bakanlığı, mübadelenin denetim altında yapılması için birer kişinin görevlendirilmesini, İngiliz ve İtalyan elçilik temsilcilerinin esirleri getiren vapurlara gidiş-gelişlerinde ilgili makamlarca kolaylık sağılanması istenmiştir. Ayrıca esirlere ilgili devletlerin elçilikleri ile Kızılay Cemiyeti tarafından sigara, yemiş, pasta vb. hediyelerin verilmesi de uygun görülmüştür.

8 Mayıs'ta yapılması düşünölen ikinci partide ise kalan 1200 İtalyan esirini iki hastane gemisi ile Sobtay nakliye gemisi, 200 kişiden oluşan İngiliz esirleri ise Gradisca hastane ve bir nakliye gemisi getirecektir. Bu hususta daima ilgili makamlara da bilgi verilecektir.

İki partide yapılacak olan bu mübadelenin de önceki mübadeleler gibi aynı başarıyla yapılması için gayret ve özenli davranılması için ilgili makamlara ve memurlara talimat verilmiştir⁸⁴⁵. Yine 8 Nisan 1943'te yapılan telefon teyidinde İzmir'de 14 Nisan 1943 günü mübadele edilecek İngiliz ve İtalyan esirlere dağıtılmak üzere her kişiye 2 paketten, 5000 kişi için 10.000 paket bedelsiz olarak alınan sigaraların İzmir Kızılay merkezine bedelsiz teslim edilmesi İnhisar İdaresi Umum

⁸⁴⁵ KA, 1807/ 75.61; 75.62; 76.7; 76.8; 76.9.

Müdürlüğü'nden istenmiştir. Ayrıca Kızılay Genel Merkezi, 14 Nisan 1943 tarihinde esirlere verilecek sigaralar konusunda İzmir Şubesi Başmüdürü Naci Kıvılcım'ın görevlendirildiğini bildirmiştir.

İtalyan ve İngiliz savaş esirlerin İzmir Limanı'nda 14 Nisan'da yapılacak olan değişiminin 18 Nisan'a ertelendiği İtalyan Büyükelçiliği tarafından 10 Nisan günü bildirilmiş ve İngiltere Büyükelçiliği de konuyu teyit etmiştir. Türk Dışişleri Bakanlığı bu bilgiyi İzmir Vilayetine ve ilgili makamlara telgrafla bildirmiştir⁸⁴⁶. Bu gelişmeler üzerine Kızılay Cemiyeti 18 Nisan 1943'te İzmir'de yapılacak esir mübadelesi için bir program hazırlamıştır. Buna göre;

“1- Mübadele işini idare etmek üzere Cemiyetimiz Umum Müdürü bizzat İzmir'e gelecektir. Sayın reislik tarafından bu hususta mümkün yardımların esirgenmemesi için ayrıca İzmir Valiliğine de yazılmıştır.

Bu mübadele daha geniş bir ölçüde olacaktır. Bu insanî işin mesuliyet ve şerefinden Türkiye Kızılay Cemiyeti büyük ölçüde ilgili olduğundan aşağıda yazılı olan maddelerdeki hususatin lütfen göz önünde tutulması rica olunur.

2- Öğrenildiğine göre bu defa mübadele edilecek esirler arasında ağır yaralıları bulunmak üzere her iki taraftan İzmir'e gelecek vapurların miktarı üçerden altı olacaktır. Mübadele edilecek hasta ve yaralı esirlerin mecuu (daha geniş bir ölçüde) miktarı da 5000 olacaktır. Her vapurda birisi o vapurun lisanına aşına bir kimse ile bir doktorun bulunması ve mübadeleyi kontrol etmesi için şimdiden bu gibi işlere başaracak zevatın mahallinden seçilmesi,

Askeri makamatla da teşriki mesai edilebileceği için Deniz ve Kara mevki kumandanlığından mübadeleyi idare edebilecek evsafıta birer subayın bulunması,

3- Ağır yaralıları taşıyacak bütün vasıtalara Kızılay bayrağı ve mübadele komisyonunda ve ilk yardım heyetlerinde çalışacak zevatın kollarında Kızılay bazubendi ve yardımlarına da Kızılay rozeti konulması,

4- Vapurdan vapura Türk nakil vasıtalarında vukuu muhtemel bayılma ve herhangi acil vakalarda ilk yardımı yapmak üzere birer ilk yardım ekibi ve çantası bulundurulması,

5- Bu nakil ve vasıtalarından sedyeci tarzında dörder kişi bulunması, bu gibi sedyecilerin itfaiye, gümrük muhafaza ve askeri makamatdan şimdiden tefriki ve yakalarında Kızılay işaretini taşıyan küçük rozetler konması başlarında birer sıhhiye memuru veya gönüllü (yevmiyeli sıhhiye) çavuş bulundurulması,

6- Esirlere dağıtılacak hediyeler sigara İzmir üzümü, (Mersin'e sevk edilen paketler gibi) üzüm mevcut değilse ambalajı güzel incir de olabilir.

Mübadele edilebilecek üseranın miktarı her iki taraftan 5000 olacağına nazaran fiyatların göz önünde bulundurulması lazımdır. Hediyelere konacak Kızılay işareti bandroller Ankara'da tabettirilmektedir.

7- Nakil esnasında derhal mübadeleyi icap ettirecek ve İzmir Hastanesi'nde yatırılacak mecburi vakalar olursa ve yahut herhangi bir kaza hukuku ihtimaline karşı rıhtımda bir hasta nakliye otomobilinin bulundurulmasının temini,

8- Gerek mektubumuzun gerekse bu notumuzun alındığının lütfen Umumi merkeze iş'arı⁸⁴⁷ istenmiştir.

Savaş esirlerinin mübadelesi, bu program dâhilinde 19 Nisan 1943 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Mübadelede sırasında esirlerin göğsünde, sırtında ve kolunda

⁸⁴⁶ KA, 1807/ 76.6.

⁸⁴⁷ KA, 1807/ 75.67; 75.68.

numarası, durumu, esir olduğu tarih ve büyük harflerle "FİT TO WALK" (yürüyebilir) yazısı olan levhalar takılıdır. Sağlam olanların “(takma bacaklı, koltuk değnekli ve siyah bir bezle gözleri kapatılanlardan veya dirseğe kadar yarım kollu olanlar)” yalnız ya da arkadaşlarının yardımlarıyla, durumu ağır olanlar görevli memurların yardımlarıyla gemilere yerleştirilmiştir. İçişleri Bakanlığı mübadele edilecek esir sayısını 1.205 İtalyan ile 150 İngiliz olarak verirken dönemin gazeteleri 1212 İtalyan 350 İngiliz olarak vermiştir⁸⁴⁸.

Yapılan bu değişimle ilgili olarak İtalyan Büyükelçiliği Türk Dışişleri Bakanlığı’na bir teşekkür mektubu göndermiştir. Mektupta Türkiye’nin ve Türk Kızılay Cemiyeti’nin mübadele sırasındaki yardım ve dostane tutumuyla Türk makamlarının aldığı tedbirler ile Kızılay sayesinde mübadelenin bir düzen içinde geçtiği belirtilerek İtalyan esirlere büyük bir önem gösterildiğinin altı çizilmiştir⁸⁴⁹.

2.3.1. Basında Üçüncü Esir Değişiminin Yankıları

Ulusal gazeteler Türkiye’de üçüncü, İzmir’de ikinci kez yapılan esir değişimini ilk sayfalarından okurlarına duyurmuşlardır. Aynı zamanda yabancı basın organları da Türkiye’de yapılan bu mübadeleyi izlemek ve ülkelerine duyurmak için çok sayıda muhabirini Türkiye’ye göndermiştir.

İzmir’in yerel gazetesi olan Yeni Asır, İngiltere ve İtalya arasında İsviçre’de yapılan müzakerelerde bir kısmı Lizbon’da bir kısmı da İzmir’de değiştirilmek üzere 1640 İngiliz, Hintli ve Dominyonlar tebaasından esirle, 6465 İtalyan esirin mübadele edilmesi için anlaşıldığının haberini vermiştir. Haberin devamında İngilizlerden 700’ünün, İtalyanlardan ise 402’sinin subay 2255’inin yaralı ve hasta olduğu bu esirlerin olduğu ayrıca hasta ve yaralı olmayan 580 İtalyan subayın da iade edileceği bilgisi verilmiştir. Bu esirlerden İtalya’da bulunanların kara yoluyla Lizbon’a getirilerek İngiltere’de bulunanlarla burada pazar veya pazartesi mübadele edileceklerdir⁸⁵⁰.

Yapılacak bu değişimle ilgili ulusal gazetelerde çıkan haberlerde ise; Afrika ve Uzakdoğu’daki kamplardan getirilen İtalyan ve İngiliz savaş esirlerini getiren

⁸⁴⁸ KA, 1807/ 75.43; 76.10; Mekki Sait Esen, “Esir Değişimi”, Kızılay Dergisi, Mayıs 1943, Sayı: 5, İstanbul, s. 3-5; Yıldırım, agt, s.102.

⁸⁴⁹ BCA. 030.10.0.0. 239.613.15.

⁸⁵⁰ Yeni Asır, 17 Nisan 1943, s. 1, 4.

gemilerden önce iki İngiliz sonra da iki İtalyan gemisinin Türk karasularına geldikleri yazılmıştır. Gemiler İzmir'in 30 mil açığında Uzunada önünde demirlemişlerdir. İngiliz hastane gemileri Talamba ile Tairea'dır. Birbirinin aynı olan bu gemilere İngiliz filosunda "ikiz hemşireler" denilmektedir. İtalyan gemilerinden biri geçen yıl İzmir'de yapılan esir değişimine gelmiş olan Gradisca adlı hastane gemisi ile askeri hizmet için kullanılan kamuflajlı Arjantina adlı bir posta vapurudur. Bu geminin Kızılhaç hizmetinde çalıştığını muhtemelen göstermek için bordasına beyaz harflerle "Protected" kelimesi yazılmıştır.

Gazetelerde misafirlerin karşılanması ile ilgili olarak ise; misafir olarak görülen esirlerin Türkiye karasularında Komutanlık Deniz Mülhaki Deniz Binbaşı Sebahattin Engin ve Türk heyeti tarafından karşılandığı ile deniz subaylarının römorkörle rehberlik yaptığı gemilerin saat 09.30'da İzmir limanına girdikleri bilgisi okurlarla paylaşılmıştır. Ayrıca önce İngiliz sonra İtalyan gemilerinin aralıklı ve düzenli bir sırayla limana girdikleri, Konak iskelesinin açığında ve komutanlık binasının karşısında 100 metre aralıkla ikişerli olarak demirlediği de yazılmıştır. Daha sonra Genelkurmay Başkanı adına Komutanlık Kurmay Başkanı Yarbay Hilmi Belen, Kızılay Genel Müdürü Dr. Remzi Gönenç, Kızılay İzmir Merkez'i Reisi Avukat Baha Nasuh Yürük ve azalardan Dr. Sami Kulakçı ve diğer Kızılay erkânı ve cemiyet müdürü Faik Köksal önce İngiliz gemisi Talamba'ya sonra İtalyan gemisi Gradisca'ya giderek "Hoş geldiniz" demişlerdir. Gemilerden Türk heyetinin dönüşünden sonra İngiliz ve İtalyan gemilerinin başhekimleri ile komutanları, İzmir Valisi Sabri Öney ve Komutan Korgeneral Hakkı Akyüz'ü ziyaret etmişlerdir⁸⁵¹.

Ulus gazetesi 18 Nisan 1943 Pazar günü "Esirlerin Değişimi Yarın Başlıyor" başlığı altında yapılacak olan üçüncü esir değişimi için çoğu İngiliz ve Amerikalı birçok yabancı ve resmî gazetecinin de (Reuter, Britanov, United Press, İngiliz Daily Mail, Daily Express, Sunday Express ve İtalyan Popolo D'Italya) İzmir'e geldiğini yazmıştır. Yeni Asır da mübadeleyi yirmi gazetecinin izleyeceğini ve gemilere sadece görevli olarak on sekiz kişinin gideceğini de okurlarına duyurmuştur⁸⁵². Ayrıca İzmir'deki esir

⁸⁵¹ K. Zeki Gençosman, Ulus, 19 Nisan 1943, s. 1, 3; Akşam, 19 Nisan 1943, s. 1; Akşam gazetesi Talamba ve Tairea 8500 tonluk gemiler olarak veriyor. Akşam, 20 Nisan 1943, s. 1, 2; Vakit, 19 Nisan 1943, s.1, 4; Dokuz kişinin zor zapt edildiği akıl hastası insanların da yer aldığı feci sahneler yaşanmıştır. Vakit, 20 Nisan 1943, s. 1, 4; İkdâm (Gece Postası), 19 Nisan 1943, s. 1.

⁸⁵² Yeni Asır, 18 Nisan 1943; Ulus, 18 Nisan 1943, s. 1.

mübadelesinin 2 İngiliz ve İtalyan gemilerinde Kızılay'ın temsilcilerinin önünde resmi tutanaklar tutularak esirlerin mübadelesinin yapılacağı, mübadele sonrası da İngiliz kolonisi tarafından İngiliz hastane vapurundaki hastabakıcılara çay ziyafeti verileceği de duyurulmuştur⁸⁵³. Türk heyeti ile 18 Nisan günü gemilere giden Vakit gazetesinin İzmir'deki özel muhabiri yaşadıklarını şu cümlelerle anlatmıştır:

“Kendileri ile görüşmek için müracaat ettiğim İtalyan esirleri hiçbir şey söylemek istemediler. Bir doktor binbaşısı esaret halinde söylenecek bir şey olmadığını, halinden memnun olduğunu, İngilizlerin kendilerine iyi baktıklarını söylemekle iktifa etti. Hemen bütün İngilizlerin cevapları da aynı oldu. Yalnız dö Golcü (de Gaulle) Fransızlar konuşmaktan istinkaf (kaçınma) etmediler. Sol ayağını kaybetmiş bir genç Fransız, Paris'ten olduğunu, 21 yaşında bulunduğunu, üç senedir harp ettiğini Birihakim'de esir düştüğünü söyledi. İsmi bütün ısrarıma ve yanımdaki İngilizlerin tavsiyesine rağmen vermedi. Diğer üç dö Golcü er isimlerini söyleyerek konuştular. Bunlardan birisi Kazablankalı bir Müslüman'dı. Adı Mehmet bin Hüseyin'di. Onun da bir ayağı yoktu. Libya Savaşı'nda esir düşmüştü. Diğer ikisi Kamerolu zencilerdi. Bunlarda Libya savaşlarında esir olmuşlar malul kalmışlardı. Birincisinin ismi Raphael, diğerinin Bovolo Mathicu'ydu. Üçü de hallerinden çok memnun görünüyorlardı. Savaşın dehşetinden fakat sakat kalmasalar yine harbe gideceklerinden bahsediyorlardı. En büyük ilgilerini çeken nokta yanımda bulunan subayların Türk olup olmadıkları idi. Türk olduklarını öğrenince büyük alaka ile subaylarımıza bakmaya başladılar⁸⁵⁴.”

Talamba isimli İngiliz vapurundaki izlenimlerinin oldukça enteresan olduğunu söyleyen muhabir gördüklerini şöyle anlatmıştır:

“Vapura doldurulanlar arasında İngilizlerden başka Amerikalılar, Avustralyalılar, Yeni Zelandalılar ve Hintliler vardı. Ahluvalhia adında Hintli bir Binbaşı ile konuştum. Bu adam Derne Savaşı'nda esir olmuş yegâne düşüncesi cenubi Hindistan'daki ailesi hakkında bilgi almak ve Hindistan Milli Kongresi'nin son kararlarından haber alabilmektir. Yüksek rütbeli İngiliz subaylarından ilk temas ettiğim Webb isminde bir albaydı. Bu zat cenubi Afrika'dandı. Geçen Cihan Harbi'nde bir kolunun sakatlanmasına rağmen tekrar silah altına alınmış Tobruk'ta İtalyanlara esir düşmüştür. Esaret hayatınız nasıl geçti sualine karşı? Tabii temenni edilir şey değildir. Fakat fena muamele gördüğümüzü iddia edemeyiz cevabını verdi... Bir Binbaşı geçirdiği esaret hayatını “görüyorsunuz ki yaşıyorum” şeklinde müphem cümlesi ile ifade etti. Hasta kovuşlarının birinde bir ayağını kaybetmiş 21 yaşında Kanadalı bir genç gördüm. Ebeveynine haberini ulaştırmak için öteki ayağını da vermeye razıydı, bir er gözlerini kaybetmişti. Tobruk'ta şarapnel taneleri her iki gözünü kör etmiş vapur bu gibi yaralılarla doluydu. İtalyan Gradisca vapurunun da vaziyeti daha iyi değildi. Buradaki en kıymetli uzuvlarını kaybeden hastalarla da karşılaştım gerek İngilizler gerek İtalyanlar harbin neticesinden ümit dolu lisanlar konular konuşuyorlar, görünüşte iki tarafın maneviyatı sarsılmamıştı⁸⁵⁵.”

Gazetelerde İzmir limanına gelen İngiliz ve İtalyan gemilerini görmek için Kordon'a kalabalık bir meraklı kitlesi biriktiği, İzmir'deki İtalyan ve İngiliz kolonisine mensup yüzlerce insanın da bunlar arasında bulunduğu bilgisi verilmiştir. Mübadele

⁸⁵³ Ulus, 18 Nisan 1943, s. 1; Akşam 18 Nisan 1943, s. 1.

⁸⁵⁴ Vakit gazetesinin özel görevli olarak gönderdiği gazeteci Günay'ın anlattıkları; Vakit, 20 Nisan 1943, s. 4; Tan, 19 Nisan 1943, s. 2; Tan, 20 Nisan 1943, s. 1, 2.

⁸⁵⁵ Vakit gazetesinin özel görevli olarak gönderdiği gazeteci Günay'ın anlattıkları; Vakit, 20 Nisan 1943, s. 4; Tan, 19 Nisan 1943, s. 2; Tan, 20 Nisan 1943, s. 1, 2.

öncesi İtalyan gemilerinin doktorları ve hastabakıcıları aldıkları izinle 7’şer kişilik gruplar halinde öğleden sonra şehre çıkmışlar rastladıkları dostlarına da İtalyan sigaraları vermişlerdir. Öğleden sonra Kordon’daki kalabalık çok artmıştır. Gazeteciler görüştükleri bütün yabancı misafirlerin Türkiye’nin iyi niyetine gıpta bakılıp takdir ettiklerini anlatmışlardır. Ayrıca yapılacak değişim hazırlıklarının bitmediği, esirlerin listeleri teati edilip ve kendilerine birer değişim karnesi verileceğini yazmıştır. Aynı zamanda Kızılay esirlere dağıtılmak üzere şeker, sigara gibi hediyelerin zarif paketler halinde hazırlandığı mübadelenin pazartesi günü saat 18.00’a doğru biteceğinin tahmin edildiği ve İngiliz Konsolosluğunda bir gün sonra gemide görevli hastabakıcılar şerefine bir ziyafette verileceği de okurlarla paylaşılmıştır⁸⁵⁶.

Gazetelerde gemideki esirlerin durumu ile ilgili ise; esirlerin çoğunun kolsuz, bacaksız ve hasta olduğu şeklindedir. İngiliz gemilerindeki İtalyan esirlerin mevcudu 1212 kişidir. 307’si akıl hastası olan bu kişilerin 260’ı subay, 950’si er ve erbaştır. Ayrıca İtalyan Gradisca gemisinin Pire’den mübadele için Bari’ye giderek esirleri aldığı, İtalyan gemilerindeki İngiliz esirlerin sayısının ise kesin olmamakla birlikte ancak mevcut resmi bilginin 150 yaralı ve hasta olduğu şeklindedir. Ancak net sayının değişimden sonra belli olacağı da okurlarla paylaşılmıştır⁸⁵⁷.

İzmir’de bulunan Ulus Gazetesi muhabiri Türkiye’nin içinde bulunduğu doğru dış politikayı “Hastane Gemileri İzmir’e Geldiler ve Değişim İçin Hazırlık Tamamlandı” başlığı altında şu cümlelerle tasvir etmiştir:

“Büyük dünya boğazlaşmasından uzak, barış içinde yaşamının gururlu manasını bugün bir kere daha duyduk. Sakin ve durgun İzmir koyunda Türk Kızılaycıları İngiliz ve İtalyan yaralı esirlerini yarın değiştirecekler. Esir değişimi ihtirasın büyük insanlık duygularını alt ettiği harp yılları içinde mesut, barış parıltılarından biridir. Şimdi şu karşımızda yan yana dört gemi duruyor. Bacalarında büyük insanlık duygusunun sembolü Kızılhaç işareti var. Kollarında Kızılay bandı taşıyan memurlar gemiler arasında dolaşıyor güverteye yaslanmış yarı ölümler yıllardan beri ocaklarından uzakta üç kıta üstünde memleketleri için dövüşüyorlar. Anaları, babaları, kardeşleri ve sevgilileri var. Onlar bütün bunlardan uzakta kızgın çöllerden Pasifik denizlerine sürüldüler. Tek sevgilisi zafer olan harp bu hisleri

⁸⁵⁶ K. Zeki Gençosman’ın yazısı Ulus, 19 Nisan 1943, s. 1, 3; Ulus, 18 Nisan 1943, s. 1; Akşam 18 Nisan 1943, s. 1; Akşam, 19 Nisan 1943, s. 1; Akşam gazetesi Talamba ve Tairea 8500 tonluk gemiler olarak veriyor. Akşam, 20 Nisan 1943, s. 1, 2; Vakıf, 19 Nisan 1943. s. 1-4; Dokuz kişinin zor zapt edildiği akıl hastası insanların da yer aldığı feci sahneler yaşanmıştır. Vakıf, 20 Nisan 1943. s. 1-4; İkdâm (Gece Postası), 19 Nisan 1943, s. 1.

⁸⁵⁷ K. Zeki Gençosman’ın yazısı Ulus, 19 Nisan 1943, s. 1, 3; Akşam, 19 Nisan 1943, s. 1; Akşam gazetesi Talamba ve Tairea 8500 tonluk gemiler olarak veriyor. Akşam, 20 Nisan 1943, s. 1, 2; Vakıf, 19 Nisan 1943. s. 1, 4; Dokuz kişinin zor zapt edildiği akıl hastası insanların da yer aldığı feci sahneler yaşanmıştır. Vakıf, 20 Nisan 1943; s. 1, 4; İkdâm (Gece Postası), 19 Nisan 1943; Tasviri Efkâr, 19 Nisan 1943, s. 1, 3.

tanımaz. Birbirine düşmüş iki memleketin dört gemisi İzmir koyuna sabahın en güzel saatinde girdi. Deniz çok durgun gemiler sıkır sıkır güneş altında beyaz gölgeler halinde süzülüyorlardı. Ayakta durabilecekler güvertelerde idiler. Bu şehre, bu güzel mesut barış şehrine bakıyorlar. İzmir'in kalelerinden top sesleri gelmiyor, sokaklarında süngülü askerler dolaşmıyor. Dükkânları açık, binaları sağlam, her şey bol ve her şey güzeldi. Hâlbuki onların geldikleri yerlerde bu nimetler çoktan unutulmuştu⁸⁵⁸.”

Gemilerdeki hastabakıcı kadınlardan birinin de İzmir görünür görünmez göğsünün olanca genişliği ile “-Oh! Büyük Tanrım! Dünyanın böyle mesut bir köşesini de görecektiydim?” diye haykırdığını bir doktorun kendisine anlatması üzerine “Dünya kan kokuyor. Yurdumuzda bahar var ve İzmir’de dünya ölçüsünde barış hizmeti görüyoruz” cümleleri ile Türkiye’den gururla söz etmiştir⁸⁵⁹. Bu durum aynı zamanda Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı’nın dışında kalmaya çalışmasının ne kadar isabetli bir politika olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Yine aynı gazetede “Hepsi Malul Olan Esirlerin Mübadelesi Hazin Oldu” başlığı altında “Dünyanın içinde yüzdüğü felaket buhranından uzak, sakın Türkiye’nin mesut denizleri bugün ve İzmir Limanı ikinci defa Kızılay’ın şefkatli elleri vasıtasıyla bir kısım insanoğullarının vatanlarına dönerek nispeten ıstıraplarını dindirmelerine sahne olduğunu” yazmıştır. Mübadele için özel görevlendirilen muhabir “Hava gayet güzel, açık ekseriya çarpıntılı olan İzmir Limanı bir çarşaf kadar dümdüzdü. Garip bir tesadüf eseri olarak ay henüz batarken güneş doğuyordu. Senelerdir karanlıkta yaşamış olan savaş kurbanları aydınlık bir geceden parlak bir güne geçmiş oluyorlardı” cümleleriyle İzmir’in durumunu tasvir etmiştir. Mübadelenin 19 Nisan 1943 günü sabah saat 7.00’da başlayacağı, mübadelede kullanılacak Efes vapuru, şatlar, römorkörler ve istim botlarına Kızılay bayrağı çekilerek kendilerine hazırlanmış olan yerlere yanaştıkları anlatmıştır. Ayrıca saat tam 06.45’te ilk olarak mübadeleyi fiilen idare edecek olan Kızılay Genel Müdürü Dr. Remzi Gönenç, Kızılay İzmir Şubesi Başkanı Av. Nasuh Yörük, Dr. Sami Kulakçı ve esirler arasında çokça bulunan akıl hastalıklarının gözetim altında nakledebilmesi için görevli Sinir Hastalıkları Uzmanı Dr. Binbaşı Hilmi Demironat, Komutanlık adına düzeni idare eden mihmendarlar heyeti reisi Deniz Binbaşı Sebahattin Engin, Deniz Yüzbaşı Mahmut Eroz, irtibat subayları Üsteğmen Enver Bakioğlu ve Teğmen Hüveyda Mayatepek ve Anadolu Ajansı temsilcisi motorla mübadelenin başlayacağı Tairea İngiliz hastane gemisine gitmişlerdir⁸⁶⁰.

⁸⁵⁸ K. Zeki Gençosman’ın yazısı Ulus, 19 Nisan 1943, s. 3.

⁸⁵⁹ Ulus, 19 Nisan 1943, s. 3.

⁸⁶⁰ Vakit, 20 Nisan 1943, s. 4; Tan, 19 Nisan 1943, s. 1, 2; Tan, 20 Nisan 1943, s. 1, 2.

Görevli gazeteci mübadeleyi şu cümlelerle anlatmıştır:

“Saat tam 07.00’da ilk İtalyan esiri İngiliz gemisinden indirilmeye geçilmiştir. Heyet gemiye çıktığı zaman bir kısım esirler bir rahibin denetiminde sabah duası yapıyorlardı. İngiliz hastane gemisinin Başhekimi bu sefer başka bir usul tatbik ediyordu. Önündeki mikrofon ile bir kısım esir ismini okuyor ve bunlara ait kartları karşısındaki İngiliz mürettebata birer birer veriyordu. Bunlar esirin eşyasını alarak kendisi ile beraber gemi merdivenin başına kadar geliyorlar, eğer esir yürüyebilecek halde ise orada kendisini uğurluyorlar, yardıma muhtaç ise de Efes vapuruna kadar götürüp yerleştiriyorlardı. Bir kısım ağır yaralıları da içinde şişirilmiş Kauçuk şilteler bulunan sedyelerle şata indiriliyorlardı. İki hastane gemisindeki esirlerden sağlam veya en az sakat olanlarının 350’si Arjantina İtalyan gemisine nakledildi”.

Daha sonra gazeteci “... Her gemide Kızılay’ın bir temsilcisi, bir irtibat subayı ve emniyet memurları bulunduğunu ve ağır yaralıları nakleden şatlarda bir başçavuşun idaresinde birer sağlık çantası ile 18 sağlık erinden oluşan Türk müfrezelerinin hastaları büyük bir özen ve şefkatle taşıyıp yerleştirildiğini” ifade etmiştir. Uluslararası Kızılhaç’ın Türkiye’deki temsilcisi Courvoisier ile İngiliz gemileri ile gelen Kızılhaç heyetine başkanlık eden Albay Bon ve İtalyan gemileri ile gelen Dr. Barbey ve muavinleri Benetta ve Praçetyan’ın mübadele esnasında büyük gayret gösterdikleri ve Kızılay’a da yardım ettikleri bilgisi verilmiştir.

İtalyan gemisinde mübadele edilen esirler arasında en büyük rütbeli subay albaydır. Toplam 350 İngiliz esir yarı yarıya bölünerek iki İngiliz hastane gemisine, 1212 İtalyan esirin 350’si Arjantina’ya ve 862’sinin ise Gradisca’ya yerleştirilmişlerdir. Yine mübadele sırasında acıklı sahnelerin yaşandığı da anlatılmıştır; Maluller arasında ayaksız, kolsuz pek çok subay ve er ile 5 kör ve birçok verem hastası olduğu bilgisi de verilmiştir⁸⁶¹. Görevli gazeteci akıl hastalarının bu mübadelenin en ağır yükünü oluşturduğunu bunların hepsinin de İtalyan olduğunu ifade etmiştir. “Hatta bunlardan biri için o kadar kuvvetli ve o kadar ağır cinnetle malul idi ki güçlü kuvvetli 9 İngiliz ve Hintli, yere yatırılmış olduğu halde kendisini zapt edilemediği, feryadının koca hastane gemisinin dışından kulakları tırmalayacak bir şekilde işitildiğini bu yürek paralayıcı sahnenin çok sürdüğünü sonunda kendisine yapılan bir enjeksiyonla teskin edildikten sonra sıkı sıkı gömleğe sarıldığı ve vinçle indirildiği” anlatmıştır. Gazeteci ayakta görülen diğer bir akıl hastasının da Efes vapurundan kendisini denize fırlattığını ve

⁸⁶¹ Vakit gazetesinin özel görevli olarak gönderdiği gazeteci Günay’ın verdiği bilgiye göre İtalyan gemisinde bulunanların 4’ünün İngiliz esirleri 3’ünün halis İngiliz, birinin Amerikalı tayyareci, 2’sinin subay ve 3’ünün er olduğu, bunların 5’inin Fransız çoğunluğunun ise Avusturyalı, Yeni Zelandalı, Hintli ve diğer muhtelif müstemlekelerindendir. İtalyanların ise 248’nin subay, 958’inin gedikli ve er, 6’sı doktordur. Vakit, 20 Nisan 1943, s. 4.

hemen yetişen motor tarafından kurtarıldığını yazmıştır. Ayağı kesilmiş bir İtalyan esirinin kendisini taşıyan genç İngiliz sağlık görevlisinin kolunda merdivenleri zorlanarak indiği ve ikinci bir sağlık erinin ise düşmanının suni ayağını arkasından götürdü anlatmıştır. Görevlilerin hem İngilizlere hem de İtalyanlara da aynı şefkat ve özenin gösterildiği ifade edilmiştir. Saat 10.30 da her iki taraftan 850 kadar esir mübadele edilmiştir. Sabah Tairea gemisinin tahliyesi sabah yapılırken Talamba'nın tahliyesi öğleden sonraya kalmıştır. Sonraki anları ise görevli gazeteci şöyle anlatmıştır. “Mübadele hiçbir arıza ve sekteye uğramaksızın öğleden sonra da devam etti. Kızılay ve Kızılhaç temsilcilerinin Türk İngiliz ve İtalyan subay ve erlerinin büyük yardımları ile harp kurbanları en az zahmetle yurtlarına dönmüş oldular. İtalyan kafilesi saat 15.45'te Tairea'dan ayrıldı ve son İtalyan kafilesi de 15.50'de Talamba'ya yanaştı. Saat 16.40'da mübadele fiilen bitti ve mübadele içinde kullanılan bütün deniz vasıtaları gemilerden tamamen ayrıldı⁸⁶².”

Gazeteci Kandemir, 20 Nisan 1943'deki haberinde mübadele sırasında esirlerin davranışlarını ve yaşadıklarını şöyle anlatmıştır:

“İlk esir kabileleri gemilerin merdivenlerinden inerek şatlara, oradan da kendilerini öz gemilerine götürecek olan deniz yollarının körfez vapurlarından olan Efes'e geçiyorlar İngiliz gemilerinden Efes'e ilk geçen İtalyan esiri bundan tam iki yıl önce Sıdı Barani etrafında yapılan savaşlarda esir düşen Yüzbaşı Bizesti oldu. Hindistan'daki Yool Üsera kampında uzun müddet kalan ve 15 günden beri vapurda bulunan bu solgun yüzlü ve çok yorgun görünen Yüzbaşı Efes'e ayak basarken birdenbire durdu, iki adım geriledi ellerini heyecanla havaya kaldırdı ve asabi bir hareketle geriye dönerek hazin bir sesle:

— Nihayet kurtulduk mu? diye bağırdı. Sonra biraz sola döndü. Efes'in direğinde günün ilk ışığı ile öpüşen Türk bayrağına doğru sağ elini uzatarak yükseltti ve:

— Ey mesut ve asil insanların bayrağı! Selâm sana! diyerek hızlı adımlarla Efes'e girdi.

Efes, sanki vapur kaçıyormuş gibi telaşlı adımlarla giren esir kabileler ile süratle doldu ve biraz sonra zaten boş bulunan İtalyan muavin hastane gemisi Arjantina'ya doğru hareket etti....Bizi hastane gemisine götüren motorun bir tarafından İtalyan bir tarafında İngiliz ve Amerikan meslektaşlarımız var. Birbirleriyle konuşuyorlar, birbirlerine yan da bakmıyorlar. Evvelâ muavin İtalyan gemisi Arjantina'ya yanaştık. İngiliz ve Amerikan gazetecileri hiçbir tarafa yanaşmamışız gibi oldukları yerde sessiz lâkayt oturma kaldılar. İtalyan gazetecileri şevkle yerlerinden kalkıp gemiye daldılar. Arjantina'nın süvarisi bizi güler yüzle karşıladılar. Şu anda gemim Türk gazetecilerindir. Kendinizi yabancı saymayınız. İstedığınız gibi gezebilirsiniz, dedi.

Ama hissediyorduk ki, süvarinin içinde bir kurt var. Nihayet dayanamadı:

— Yalnız, dedi. Yalnız Türk gazetecileri. Aralarında, hani, yani başka bir gazeteci yok değil mi Mösyöler. Ve İngiliz, Amerikan gazetecilerinin motorda kaldıklarından emin olduktan sonra hakikaten bize geminin bütün yollarını açık tuttu. Burada bir saat evvel

⁸⁶² Vakıf gazetesinin özel görevli olarak gönderdiği gazeteci Günay'ın anlattıkları; Vakıf, 20 Nisan 1943, s. 4; Tan, 19 Nisan 1943, s. 2; Tan, 20 Nisan 1943, s. 1, 2.

esaretten kurtulmuş, hürriyete kavuşmuş, kolsuz bacaksız, gözsüz, akılsız kalmış insanlar gördük. Hangisine duygusunu sorarsanız:

— Kurtuldum, seviniyorum, diyor.

Arjantina'nın merkepli, fesli, Trablusgarp resimleriyle süslü salonunda, Habeşistan'da, Somali'de, Tobruk'ta ve deniz ortalarında esir olmuş yaralı ve sağlam subaylar var. Hepsi nazik, hepsi şen konuşuyorlar. Hepsinin anlata anlata bitiremediği tek cümle şu;

— Esaret zulümden de beter.

Evet, inanıyorum ki, esaret harp denen facianın en beter şeyidir.” cümleleriyle izlenimlerini anlatan gazeteci Arjantina'dan sonra yine İtalyan gemisi olan Gradisca'ya geçtiğini, bu güzel gemide tanışarak, likörlerini tokuşturarak içtiği, İtalyan Harbiye Nezareti Harp Muhabiri Teğmen Bayan Maria Nelconi ile muhtelif yerlerde esir düşmüş İtalyan Albay ve Yarbaylarının görüştüğünü anlatmıştır⁸⁶³.

Gazeteci Kandemir, 20 Nisan 1943'teki haberinde ise: yapılan mübadeleyi ve Türkiye'nin ne kadar önemli bir iş yaptığını duygulu ifadelerle anlatmıştır:

“Bugünün bende kalan en canlı intibai şudur: Yaralıları nakleden şatlarda kolları Kızılaylı Mehmetçiklerimizden başka kimse yoktu. Bu ağır yaralıları, esaretten hürriyete götüren tek şefkatli vasıta onlardı, sedyedekilere yıllarca hasreti çekilen bir sevgili gibi bin ihtimamla sarılıyorlardı, Türk eri yaralı kardeşine de bundan fazla şefkat gösteremezdi”. Gözlemlerine şöyle devam etmiştir: “Saat tam 7'de hafif bir sis tabakası altından henüz sıyrılarak güzel İzmir'in tatlı bir ışığa boğuyor. Dünden beri limanda demirli bulunan İngiliz ve İtalyan hastane gemilerinde sabahın bu erken saatinde büyük bir faaliyet ve heyecan var. Son esaret dakikalarının bitmez gibi gelen saniyelerini sayan esirlerden birçoğunun bütün geceyi kurtuluş neşesi ve heyecanı içinde uykusuz geçirdikleri yüzlerinden belli oluyor⁸⁶⁴.”

Mübadelenin sonuna doğru İngiliz ve Amerikan konsolosları ile koloniden birçok kimse İngiliz gemilerini ve İtalyan konsolosu ile İstanbul ve İzmir'deki “Faşist Teşkilatı Reisleri” İtalyan gemilerini ziyaret ederek, esirlere hediyeler dağıttılar ve hatırlarını sormuştur. Kızılay heyeti de hazırlattığı üzüm ve sigaraları esirlere dağıttı. Bu hediyeler sonrasında en son olarak teslim ve tesellüm protokolleri ilgili devletler arasında imzalanmasıyla da mübadele son bulmuştur⁸⁶⁵.

Gazetelerin çoğunluğunda İngiliz ve İtalyan gemilerinin geceyi İzmir limanında geçirmişlerdir. Ertesi gün saat 7.00'da ülkelerine gitmek üzere rehberler eşliğinde İzmir'den ayrılmışlardır⁸⁶⁶. Ayrıca gazeteler bu mübadeleden başka biri mayıs ayının

⁸⁶³ Tasviri Efkâr, 20 Nisan 1943, s. 3.

⁸⁶⁴ Tasviri Efkâr, 20 Nisan 1943, s. 1.

⁸⁶⁵ Vakıf gazetesinin özel görevli olarak gönderdiği gazeteci Günay'ın anlattıkları; Vakıf, 20 Nisan 1943, s. 4; Tan, 19 Nisan 1943, s. 1, 2; Tan, 20 Nisan 1943, s. 1, 2; Yeni Asır, 20 Nisan 1943, s. 4.

⁸⁶⁶ Vakıf gazetesinin özel görevli olarak gönderdiği gazeteci Günay'ın anlattıkları; Vakıf, 20 Nisan 1943, s. 4; Tan, 20 Nisan 1943, s. 2.

8'de, diğeri mayıs ayının sonunda iki mübadelenin daha yapılacağı bilgisini de vermişlerdir⁸⁶⁷. Esirleri taşıyan gemiler ertesi gün İzmir limanından ayrılmışlardır⁸⁶⁸.

Mübadale sonrası Kızılay Cemiyeti, Münakalat Yüksek Vekâletine 22 Mayıs 1943'de İzmir'de yapılan esir mübadelesinde görev alan Devlet Deniz Yolları İzmir İşletmesi Müdürlüğü memur ve müstahdemlerine indirme bindirme işlerinin başarıyla gerçekleştirdikleri için teşekkürlerini iletmiştir⁸⁶⁹.

27 Nisan 1943'de Kızılay Genel Merkezi'nin Türk Dışişlerine gönderdiği resmi yazıda İngiliz ve İtalyan savaş esirlerinin İzmir Limanı'nda mübadelesinin 19 Nisan 1943 günü Kızılay Genel Merkezi Müdürü vilayet ve görevli mevki komutanları ile hazırlanan program uyarınca yapıldığı, Kızılay Cemiyetin hazırladığı sigara ve üzümün esirlere dağıtıldığı bildirilmiştir. Aynı zamanda mübadale sırasında her iki tarafa ait vapurlarda mevcut esirlerin isimlerini gösteren listeler ortak bir nüsha olarak hazırlanmıştır. Hazırlanan bu protokol Kızılay Genel Müdürü ve iki tarafın süvari başhekimleri ve vapurlarla gelen Kızılhaç temsilcileri tarafından imzalanmıştır⁸⁷⁰. Yine İzmir'deki esir mübadelesi boyunca fotoğrafları çeken Cumhuriyet gazetesi fotoğrafçısı Namık Görgöç'e Kızılay, bu fotoğraflar için 28 Nisan 1943 tarihinde 100 lira para ödemiştir⁸⁷¹. Aynı tarihte Kızılay Genel Merkezi, Kızılay İzmir şubesine gönderdiği resmi yazı ile mübadale sırasında başarılarından dolayı ve İngiltere Büyükelçiliği Ataşemiliterliğinden Ataşemiliteri General Arnold ve Uluslararası Kızılhaç Cemiyeti tarafından Kızılay'a değişimde gösterdiği alaka ve kolaylıklardan dolayı teşekkürlerini iletmiştir. Bu hususta görevli Dr. Saada Kâğıtçılar, Dr. Kamuran Örs, Dr. Hüseyin Hulki Cura, Baha Yörük ve mesai arkadaşlarına tek tek teşekkür edilmiştir⁸⁷². 29 Nisan 1943 tarihinde yapılan Türkiye Kızılay Cemiyeti'nin yıllık kongresinde de esir mübadelelerindeki başarılarından dolayı İzmir ve Mersin şubeleri takdir ve teşekkürle onurlandırılmıştır⁸⁷³.

⁸⁶⁷ Ulus, 18 Nisan 1943, s. 1; Akşam 18 Nisan 1943, s. 1; İkdâm (Gece Postası), 18 Nisan 1943, s. 2; Mehtap, Başarır, "İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Gerçekleştirilen Esir Değişimlerinin Dönemin Başınında" Tarih ve Gelecek Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 3, Aralık, 2018, s. 94.

⁸⁶⁸ Mekki Sait Esen, "Esir Değişimi", Kızılay Dergisi, Mayıs 1943, Sayı 5, İstanbul, s. 3, 5. Yıldırım, agt, s. 102.

⁸⁶⁹ KA, 1807/ 75.42.

⁸⁷⁰ KA, 1807/ 72.4; 72.5.

⁸⁷¹ KA, 1807/ 72.2; 72.3.

⁸⁷² KA, 1807/ 71.25.

⁸⁷³ KA, 1807 81.8; 81.7.

Türk Dışışleri Bakanlığı'na 2 Mayıs 1943'te İtalya Büyükelçiliği'nden gönderilen bir mektupta hasta ve yaralı İtalyan savaş esirlerinin 19 Nisan 1943'te İzmir'de İngiliz hasta ve yaralı savaş esirleri arasında yapılan mübadelede Türk Hükümeti'ne İtalya Hükümeti'nin teşekkürleri bildirilmiş ve ilgili makamlara da aldıkları tedbirler ve mübadelenin tam bir düzen içerisinde gerçekleştirmesinden dolayı teşekkür edilmiştir. Aynı zamanda İtalyan esirlere gösterilen özel ilgiden dolayı duydukları şükran iletilmiştir. İzmir Kızılay şubesine ve ilgili makamlara Kızılay temsilcileri de hükümet ve kendi adına teşekkürlerini bildirmiştir. Ardından Dışışleri Bakanlığı'na İngiliz Büyükelçiliğinden gönderilen bir mektupla Türkiye tarafından yapılan yardımlar ve başta Kızılay olmak üzere savaş esirlerin değişiminde büyük bir liyakatle başarılı oldukları için Büyük Britanya Hükümeti'nin teşekkürleri iletilmiştir. Ayrıca esir İngilizlere karşı gösterilen dostane tavır nedeniyle teşekkür edilerek, şükran borçlu olduğunun altı çizilmiştir⁸⁷⁴.

Özetle İzmir limanında ikinci kez yapılan İngiliz ve İtalyan savaş esir mübadelesi, Türkiye Hükümeti ve Türk Kızılay'ının denetiminde bir program dâhilinde yapılmıştır. İngiliz ve İtalyan hükümetleri bu mübadelede esir sayısının çok fazla olmasından dolayı Türkiye'nin müsaadesiyle mübadelenin iki partide yapılmasına karar vermişlerdir. Mübadelenin birinci kısmının 14 Nisan 1943'te ve ikinci kısmının ise 8 Mayıs 1943'te yapılması öngörülse de meydana gelen olumsuzluklardan dolayı tarihler değişmiştir. Birinci parti 19 Nisan 1943 Pazartesi günü yapılmıştır. Mübadelede sırasında 1212 İtalyan 350 İngiliz karşılıklı değiştirilmiştir. Başarıyla sona eren değişim sonrası esirleri taşıyan gemiler aynı gün İzmir'den ayrılmışlardır.

2. 4. Dördüncü İngiliz ve İtalyan Savaş Esirlerinin İzmir'deki Değişimi

Türk Dışışleri Bakanlığı, 27 Nisan 1943'te Kızılay Cemiyeti başta olmak üzere Genelkurmay Başkanlığına, Milli Savunma, Dâhiliye, Münakalat, Sıhhat, Gümrük ve İnhisar Vekâletlerine gönderdiği yazıyla; Türkiye karasularında İzmir limanında üçüncü İngiliz ve İtalyan esirlerinin mübadelesinin 8 Mayıs 1943'te yapılacağını haber vermiştir. Ayrıca Türkiye Kızılay Cemiyeti'nden de bunun İzmir'deki ilgili makamlara

⁸⁷⁴ KA, 1807/ 76.

bildirilmesi istenmiştir. Yazıda İtalya Büyükelçiliği'nden alınan bilgiye göre Gradisca İtalyan hastaneye gemisi ile Argentina ve Citta di Tunisi korumalı nakliye gemilerinin İngiliz savaş esirlerini 3 Mayıs'ta Bari limanından alarak, 8 Mayıs'ta İzmir'e getireceği ifade edilmiştir. Bu bilgi İngiliz Büyükelçiliğinden de teyit edilmiştir. Ayrıca Büyükelçilik, İtalyan esirlerin Tairea, Talamba İngiliz hastane gemileri ve Cap. St. Jacques nakliye gemileriyle taşınacağını, 400 İtalyan hasta esir ile 2012 İtalyan doktor ve hasta bakıcısının, İngiliz hasta esirlerle mübadele edileceğinin de bilgisini vermiştir⁸⁷⁵.

Bu gelişmeler üzerine Kızılay Genel Merkezi, 29 Nisan 1943'te ise İzmir şubesine İngiltere ve İtalyan esirler için İzmir Limanı'nda yeni bir mübadelenin yapılacağını haber vermiştir. İzmir şubesinden önceki program çerçevesinde gerekli hazırlıkların yapılmasını, her iki taraftan karşılıklı yaklaşık 5000 esirin mübadele edileceğinin tahmin edildiğini bunlar için kuru incir, olmadığı takdirde kuru üzüm ve mevcut sigaraların hazırlanması istenmiştir. Kızılay Genel Müdürü Remzi Gönenç'in de bu mübadelede için iki gün önce İzmir'e geleceği bildirilmiştir⁸⁷⁶.

Türk Dışişleri Bakanlığı 6 Mayıs 1943'te Kızılay'a gönderdiği bir başka yazıda mübadelede Uluslararası Kızılhaç komitesinin Roma'daki temsilcisi Dr. B. Bretta'nın vapura yetişememesi nedeniyle yerine Kızılhaç'ın Türkiye'deki temsilcisi Raymond Courvoisier görevlendirildiği bilgisini vermiştir. Mübadele sırasında Courvoisier'in yapacağı görevler ise şöyle sıralanmıştır:

- “1- Gradisca vapurunun İzmir'e gelişinden sonra vapura çıkacak,
- 2- Esirlerin nakilleri ile kendilerine gösterilen muameleyi görüşüp ve ayarlayacak,
- 3- Memleketlerine iade edilecek İngiliz esirlerin isim listelerini ve bilgilerini isteyecek,
- 4- Bu liste Albay Bon'un listesi ile karşılaştırılacak,
- 5- İtalyan esir listelerinin İtalya komutanına verilmesi sağlanacak.”

Bakanlık, Kızılay'dan bu bilgiyi ilgili makamlarla paylaşmasını istemiştir⁸⁷⁷. Yine Kızılhaç'ın İtalya'daki temsilcisi Gradisca vapuruna yetişemediği için onun yerine

⁸⁷⁵ KA, 1807/ 81.5.

⁸⁷⁶ KA, 1807/ 81.4.

⁸⁷⁷ KA; 1807/ 81.9; 82; 82.1; 83.1; 83.2.

Türkiye’de bulunan Kolonel Bon Kinto’nun Kızılhaç’ı temsil etmesi talebi Cenevre’ye iletilmiştir⁸⁷⁸.

İzmir Valisi, İçişleri Bakanlığına konuyla ilgili olarak, İtalyan esirleri taşıyan Tairea, Talamba ve Cap. St. Jacques gemilerinin 7 Mayıs 1943 günü saat 21.30’da kışla önüne demirlediğini İngiliz esirlerini taşıyan İtalyan Gradisca, Arjantina ile Citta di Tunusi gemilerinin ise 8 Mayıs 1943 günü sabah 09.30’da İzmir limanına geldiğini haber vermiştir. Pradika⁸⁷⁹ sonrası Valilik adına Emniyet Müdürü ve Kor Komutanı adına Kurmay Başkanının her iki gemiye gitmiş ardından İtalyan ve İngiliz gemilerin sevk ve idaresinden sorumlu kişiler de iade ziyaretinde bulunmuşlardır. Kızılay heyeti de gemilere giderek hazırlıklarda bulunmuştur. İngiliz gemilerinde 2511, İtalyan gemilerinde 400 İngiliz hasta ve yaralı savaş esirinin olduğu bilgisini vermiştir. Mübadeleye de 9 Mayıs 1943 günü erken saatte başlanacağı bu konudaki gelişmelerden ilgili makamların devamlı haberdar edileceğini de ifade etmiştir⁸⁸⁰.

İzmir Valisi Sabri Öney, mübadele sonrası ilgili tüm makamlara gönderdiği yazıda; esir mübadelesinin 9 Mayıs 1943 saat 07.00’de başladığını, görevlendirilen Efes vapuru ve birçok şatın önce sayıca fazla olan İtalyan esirleri sonra da İngiliz esirleri gemilerine taşındığını ve işlemin 15.00’de bittiğini belirtmiştir. Ayrıca Kızılay Genel Müdürü Remzi Gönenç başkanlığında bir heyetin ve her gemide bir doktorun mübadele boyunca görev yaptığını, İngiliz ve İtalyan konsoloslarının ve eşlerinin gemileri ziyaret ettiklerini, gemilerde bulunan ve şehri gezmek isteyenlerinin belirlenen gruplar halinde çıkabilmelerine izin verildiğini ifade etmiştir. Bu kapsamda İngilizlerden 30 kişilik bir grubun Bornova’ya garden partiye katıldıktan sonra gece 21.00’de gemilerine döndükleri dile getirmiştir. Yine İngiliz hastane gemisinde 50 kişiye suvar ve 1000 şişe içki verilmiştir. Mübadele sonrası zabıtların edilmesini müteakiben İtalyan gemileri 10 Mayıs sabahı 06.00’da İngiliz gemileri ise saat 08.00’de hareket etmiştir⁸⁸¹.

Kızılay Genel Merkezi ise Dışişleri Bakanlığına, İzmir Limanı’nda 9 Mayıs 1943’te, saat 07.00’de başlayan değişimin 15.00’de bittiğini, mübadelede Türkiye’nin ilgili bakanlık, mahalli idare, askeri makamlar ve Kızılay Genel Müdürü tarafından

⁸⁷⁸ KA, 1807/ 83.

⁸⁷⁹ Kıyı sağlık yönetiminin verilen sağlıklı olduğuna ait belge.

⁸⁸⁰ KA, 1807/ 84; 85; 85.1.

⁸⁸¹ KA, 1807/ 84.1.

temsil edildiği bildirmiştir. Aynı zamanda Kızılay'ın bu mübadelede de kuru meyve ve sigara paketleri dağıttığı ve tutulan mübadele protokollerinin de Bakanlığa gönderildiği bildirilmiştir⁸⁸². 26 Mayıs 1943'te Kızılay İzmir şubesi, İzmir'de mübadele sırasında İngiliz ve İtalyan savaş esirlerine dağıtılan bir sandık içerisinde 8,5 kilo sigara bedeli olan 205 liranın faturasını da Kızılay merkezine bildirmiştir. Bunun üzerine Cemiyet, 8 kilo 200 g serklidoryan⁸⁸³ sigara ve 2.500 çeşitli sigaranın bedeli olarak 264 lira ödemiştir⁸⁸⁴. Bu mübadelede de esirlerin aileleri ve mensup oldukları devletler 11 Mayıs 1943'te Türkiye Cumhuriyeti hükümeti başta olmak üzere Kızılay Cemiyeti ve diğer görevli kurum ve kişilere binlerce savaş esirinin Mersin ve İzmir Limanı'nda büyük bir düzen içinde “şefkat ve insanîyet hisleriyle” mübadelesinin gerçekleşmiş olmasından dolayı teşekkürlerini iletmişlerdir⁸⁸⁵.

2. 4.1. Dördüncü Esir Değişimi ve Basın

Türkiye'deki ulusal basın bundan önceki mübadelelerde olduğu gibi bu mübadele de görevli gazetecilerin gözünden yaşananları ilk sayfalarından kamuoyuyla paylaşmıştır.

Vakit gazetesi Anadolu Ajansının haberini vererek 380 İtalyan subayı ile 200 İtalyan askerinin İskenderiye'den deniz yolu ile İzmir'e hareket ettiğini, bu esirlerin İzmir'de değiştirilecek son esir kafilesi olduğu ve bir önceki mübadeleye gelen vapurların bu mübadelede de görev yapacağı bildirmiştir⁸⁸⁶.

Ulus gazetesi daha ayrıntılı verdiği haberinde “Bugün İzmir Limanı'nda 2812 Harp Esirinin Değişimi Başlıyor” başlığı altında İzmir'de yapılacak olan üçüncü esir değişimi için İngiliz ve İtalyan esirlerini taşıyan gemilerin İzmir'e gelişini duyurmuştur. Haberin devamında 19 Nisan'da yapılan mübadelelerde İzmir'e gelen İngilizlere ait Tairea ve Talamba ve ilk defa gelen Cap Saint Jacque (Jacques) isimli gemilerin 8 Mayıs 1943 Cumartesi günü akşam üstü İzmir limanına geldiği ve limana giriş izninin

⁸⁸² KA, 1807/ 81.3.

⁸⁸³ Eski bir sigara markasıdır. Sembolü de mavi bir dairedir.

⁸⁸⁴ KA, 1807/ 69. 3; 69. 4; 69.5; 69.6; 69.7.

⁸⁸⁵ KA, 1807/ 81.7; 81.8.

⁸⁸⁶ Vakit, 7 Mayıs 1943, s. 2.

saat 21.00'de verildiği, Cap Saint Jacques gemisinde hem İngiliz hem de Fransız bayrağının çekili olduğu belirtilerek daha önceki değişimde görev almış olan İtalyan Gradisca, Arjantina ve Citta di Tunisi gemilerinin İzmir limanına geldikleri bilgisi verilmiştir⁸⁸⁷.

İzmir'e mübadele için gelen gemileri Deniz Binbaşısı Bahaettin Engin'in başkanlığında Deniz yüzbaşısı Mahmut Eroz, Deniz Üsteğmeni Haydar Aydın'dan oluşan Türk heyeti karşılayarak limana kadar eşlik etmiştir. Müteakiben saat 10.00'da Kor Komutanlığı Kurmay Başkanı Yarbay Hilmi Belen'in başkanlığında Emniyet Müdürü Faik Köksal, Kızılay Genel Müdürü Dr. Remzi Gönenç, Kızılay İzmir merkezi ikinci reisi Cahit Tuner, Kızılay Merkezi üyelerinden Dr. Sami Kulakçı, Kızılay yardım memuru Bayan Müzehher Birici ile rehberlik eden Teğmen Hüveyda Mayatepek ve Teğmen Kemal Karadayı, Emniyet Birinci Şube Müdürü Faik Nart, Anadolu Ajansı ve İzmir şubesinden oluşan Türk heyeti Foça motoruyla İngiliz kafilesinin baş gemisi olan Tairea'ya gitmiştir. Gemi subayları tarafından sevinçle karşılanan heyet, gemideki İtalyanlar tarafından da alkışlanmıştır. Heyet, Tairea salonuna girerek gemi yetkililerine Kızılay adına "Hoş Geldiniz" demiştir. Gemideki esirlerin en kıdemlisi olarak tanıtılan tümen komutanları General Rizzo Antonyo ve General Villaris Virjino'ya da "Hoş geldiniz" diyerek karşılık vermiş, hasta ve yaralı esirler adına heyeti selamlamışlardır. İngiliz gemisinde Türkiye heyetine likörlü kahve ikram edilmiş ve gemi erkânı tarafından büyük bir ilgi gösterilmiştir. Heyet, bu gemi ziyareti bittikten sonra aynı motorla İtalyan esirlerin olduğu Talamba gemisine geçmiştir. Bu gemide de hasta ve yaralıların durumunu soran heyeti görmek için iki general onların bulunduğu salona gelmişlerdir. Esirlerden biri ordu komutanı iken İngilizlere esir düşen Korgeneral Gallina Sebastiani diğeri ise Kolordu Komutanı Tümgeneral Deguldi (de Guidi) Alexandro'dur. Niye çağrıldığını bilmeyen General Gallina salona yüzü asık bir şekilde girmiştir. Ancak heyetin başında bulunan Kurmay Başkanının Türkiye'nin karasularına gelen savaş esirlerine "Hoş geldiniz" demek niyetinde olduğunu anlaması üzerine yüzü kızarmış gözleri yaşarmıştır. Bu olay üzerine generalin komutan Hilmi Belen'in selamını alarak dimdik durarak aldıktan sonra titreyen bir ses ve heyecanla, "bu eşsiz nezaket ve cemile eserlerini hayatında unutamayacağını, bir esire yapılan bu iltifatın kıymet derecesini takdir ettiğini, bu nezaketi hükümetine bildirmenin ilk görev

⁸⁸⁷ Yeni Asır, 08 Mayıs 1943, s. 1; Ulus, 9 Mayıs 1943; Tan, 9 Mayıs 1943, s. 2.

olduğunu” söyleyerek teşekkür etmiştir. Ayrıca Gallina, “Bir esirin ihtiyacı ve söyleyeceği ne olabilir” diyerek “Bu jesti unutmayacağını ve hürmetlerini Türk hükümetine gönderdiğini” de söylemiştir. General teşekkür ederken daha genç bir General olan Dequidi de aynı duygular içinde olduğunu ve Türk hükümetine teşekkürlerini iletmışlerdir. Tercüman Ssubaylar ve Hüveyda Mayatepek vasıtasıyla generallere vatanlarına dönmenin onlarda uyandırdığı duygu sorulmuştur. General Gallina “gerek esir olduğunda gerek Hindistan’daki ikmal esnasında gerekse oradan İzmir’e gelinceye kadar gemide gördüğü muamele, saygıyı, rütbesine yapılan hürmet ve nezaket dışında sırf insanî bakımdan çok iyi ve çok şefkatli olduğunu, genellikle seyahatlerinin iyi geçtiğini, vatanlarına dönmekten çok memnun olduklarını” ifade etmiştir. Ayrıca generaller esaret hayatında bulundukları süre içinde bazen Londra radyosunun yayınlarını dinlediklerini bazen de kendilerine İngiliz gazetelerinin verildiğini de anlatmışlardır. Gazete muhabirinin bu konudaki yorumu İtalyan generallere ve esirlere gerek İngiliz esir kamplarında gerek hastane gemilerinde iyi davranıldığının bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. İngiliz gemilerinden sonra İtalyan gemilerini de ziyaret eden Türk heyeti burada da başhekime ve gemi komutanına “Hoş geldiniz” diyerek gemide bulunan İngiliz esirlerle konuşmuşlardır. Türk Heyetine, İngiliz esir arasında bulunan en üst rütbeli subay ve yarbay da İtalyanların esirlere gösterdiği özen ve ilgiye minnettar olduklarını söylemişlerdir. Bir İngiliz esir, Türkiye heyetini görünce tercümana ne zaman ülkelerine döneceklerini sormuş, bir gece daha İtalyan gemisinde kalacaklarını öğrenince “Güzel semanız altında olsa dahi bir gecelik esaret yarım ömürden beterdir. Esir geçen bir güne hür olduğum zaman çok şeyler verebilirim” diyerek esaretin acı yüzünü anlatmıştır. İngiliz esirlerin en rütbelisi olan Yarbay Sinclair (Sinklair) ise İtalyanlardan gördükleri muameleden memnun olduklarını ifade etmiştir. Türkiye heyeti, gemilerden ayrıldıktan sonra saat 11.30 da İngiliz kafilesinin baş gemisi Tairea’nın subayları ve başhekimi karaya çıkarak, İzmir Valiliğini ve Kor Komutanlığı’nı daha sonra ise Gradisca subay ve başhekimi karaya çıkarak Türk makamlarını vali ve komutanları ziyaret etmişlerdir. İngiliz İtalyan Konsolosları ve Kızılay yetkilileri gemilerin yöneticileri ile görüşerek öğleden sonra mübadelenin başlaması için protokollerin imzalanması kararlaştırılmıştır. Ancak hazırlıklar tamamlanarak, mübadelenin 9 Mayıs 1943 Pazar sabah saat 07.00’de

başlaması kararı alınmış ve akşama kadar tamamlanmasına çalışılacağı ifade edilmiştir⁸⁸⁸.

Akşam gazetesinin 7 Mayıs 1943 Cuma günü sayısında İzmir’de toplam 3012 esirin mübadele edileceği, bunların 2412’sinin İtalyan, 600’ünün de İngiliz subayı ve eri olduğu, üçü İngiliz, üçü İtalyan olmak üzere altı hastane gemisinin cumartesi günü sabahleyin erkenden gelerek körfezde Uzunada önünde demirleyeceği haberi verilmiştir.

Mübadele işlerini yürütmek için Ankara’dan gelen Kızılay Genel Müdür Dr. Remzi Gönenç de mübadele edilecek esirlerin 3012 kişi olduğunu söylemiştir. Gazeteler Uzunada önünde olan gemilerin saat 09.00’da rehberler eşliğinde kıyıya önüne getirilerek bundan önceki değişimlerde olan mutat ziyaretlerin yapılacağı belirtilmiştir. Sonra da Kızılay ve Kızılhaç temsilcilerinin vapurlara giderek saat 10.00’ da esirleri mübadeleye başlayacakları ifade edilmiştir. Yine İngiliz esirleri ile mübadele edilecek 2412 İtalyan esirinden ikisinin general, 400’ünün hasta, hafif ve ağır yaralı olduğu geri kalan 2012 esirin, Libya cephesinde esir edilen askerî erkân, subay ve erler olduğu bilgisi paylaşılmıştır. Mübadele edilecek İngiliz esirlerinin sayısının ise 600 olduğu bunlardan 350’sinin askerî erkân diğerlerinin de hasta ve yaralı erler olduğu bildirilmiştir. Mübadelede önce sağlam esirler sonra da yaralılar kendi vapurlarına taşınacaktır⁸⁸⁹. Akşam gazetesinde 8 Mayıs 1943 Cumartesi günü çıkan haberde “İngiliz ve İtalyan Gemileri İzmir’e Geldiler” başlığı altında İngiliz ve İtalyan gemilerinin İzmir’e gelişi ile 9 Mayıs 1943 Pazar günü mübadelenin yapılacağı bilgisini vermiştir. Ayrıca esirlere Kızılay tarafından incir ve sigara konsolosluklar tarafından da çeşitli hediyelerin verileceği de haber edilmiştir⁸⁹⁰. Mübadelenin saat 15.00’de biteceğinin tahmin edilmekte olduğu, gemilerin pazartesi günü İzmir limanından ayrılacakları da duyurulmuştur. Akşam muhabiri konuştuğu yüksek rütbeli bir İtalyan esirin Türk hükümetinin ve Kızılay’ın mübadeleye aracılık ettiklerini duydukları zaman çok sevindiklerini ve “Bu iyiliği asla unutamayız” dediğini paylaşmıştır. Ayrıca Mübadele öncesinde Türk ve İngiliz kızlarından oluşan heyetler, şehri gezen gemi subaylarına

⁸⁸⁸ Ulus, 9 Mayıs 1943; s. 1, 3; Tan, 9 Mayıs 1943, s. 1, 2; Cumhuriyet, 9 Mayıs 1943, s. 1; Son Posta, 9 Mayıs 1943, s. 1.

⁸⁸⁹ Gazete 21 Mayıs’ta bir mübadelenin daha yapılacağı bilgisini de paylaşmıştır. Akşam, 8 Mayıs, 1943, s. 1; Yeni Asır gazetesi İngilizlerin sayısını 96 yaralı ve hasta, 295 muhafaza edilen erkan olmak üzere 391 kişi olarak veriyor. Ayrıca değişim sırasında çıkan bir esirin öldüğü haberinin dedikodu olduğu ifade edilerek yalanlamıştır. Yeni Asır, 9 Mayıs 1943, s. 1.

⁸⁹⁰ Akşam, 8 Mayıs, 1943, s. 1.

çiçekler hediye etmişlerdir. İnhisarlar idaresi de vapurlara 1000 şişe bira göndermiştir⁸⁹¹.

9 Mayıs 1943 günü 07.00’de başlayan esir mübadelesinin saat 12.00’de bitirildiği, gazetecilerin gemileri gezmelerine izin verildiği yazılmıştır. Mendirek gemisi dışında altı gemiyi gezen gazeteciler esirlerden bazıları ile konuşmuştur. İngiliz ve İtalyan gemilerinde iyi tertibatın alındığı, bayraklarla donatıldığı bilgisi de verilmiştir. İtalyan esirleri getiren İngiliz gemilerindeki idareciler, İtalyan esirler “Bizerte ve Tunus yenilgilerinden dolayı son derece üzgün olduklarını artık savaşa devamının bir fayda olmayacağını” söylemişlerdir. Esirler arasında dört İtalyan generali fotoğraflarının çekilmesine izin vermemiştir. Ancak gazeteciler onların haberi olmadan fotoğraflarını çekmişlerdir. Generallerden biri ise resim çekilmemesi şartıyla konuşmayı kabul etmiştir. İtalyan General Gallina, “Ben askerim, vatan her şeyin üstündedir. Vazifelerimizi yapmak ve başarmak baş şarttır. Şimdi İtalya’ya dönüşümden dolayı memnun olup olmadığımı soruyorsunuz. Memnun olmamaya imkân var mıdır? Türk Hükümetine ve Kızılay’ına nasıl teşekkür edeceğimizi bilemiyoruz.” diyerek mübadele konusundaki düşüncelerini paylaşmıştır⁸⁹². Aynı gazetede İtalyan hastane gemilerinden kendi gemilerine nakledilen İngiliz esirlerin son derece sevinçli iken, Albay Sinkler’in soğukkanlılığı dikkat çekmiştir. İngiliz esirlerden Hintli doktorlar Türk gazetecilere yakınlık göstermişlerdir. Bunlardan ikisi 20 yıl önce İran’dan Bombay’a giderek yerleşmiş, asker olmuşlar ve Libya savaşında İtalyanlara esir düşmüşlerdir. Bu Hintli doktorlar İtalya’nın çok yorgun düştüğünü söylemiş, savaşla ilgili duygularını ve düşüncelerini “İtalya bir an evvel harbinin bitmesini istiyor” cümleleri ile yorumlamışlardır. Gazeteciler İngiliz hastane gemilerinde zengin aile kızlarının hemşirelik yaptıklarını hatta İngiliz valilerinden Malkom Mc. Donald’s’ın kızı Emeri’nde Talamba hastane gemisinde hemşire olarak görev yaptığını gördüğünü ifade etmişlerdir. İtalyan esirler arasında 34 akıl hastasının var olduğunu, bunlardan ikisinin vapura geçer geçmez kolonya şişesini ve ayakkabılarını denize fırlattıklarını da paylaşmıştır⁸⁹³.

Cumhuriyet gazetesi Türk sularındaki dördüncü mübadelede vapur ve motorların Kızılay bayrağını taşıdığı haberini vermiştir. Daha sonra, Gradisca gemisine ilk gelen

⁸⁹¹ Akşam, 9 Mayıs, 1943, s. 1; Yıldırım, s. 103.

⁸⁹² Akşam, 10 Mayıs 1943, s. 1; Cumhuriyet, 9 Mayıs 1943, s. 1.

⁸⁹³ Son Posta, 9 Mayıs 1943, s. 1

İtalyan esirin, Gradisca'nın doktorlarından Binbaşı Disterien'in kardeşi hava doktoru Tegfan olduğu bilgisi verilmiştir. Gazetenin muhabiri değişim sırasında gördüklerini ve yaşadıklarını şu cümlelerle anlatmıştır:

“İki kardeş, geminin güvertesinde bulunanları müteessir eden bir tarzda kucaklaşarak öpüştüler. Esirler arasında dört İtalyan generali bulunuyordu. Generaller bilhassa fotoğraf alınmamasını istediler ve vapura girdikten sonra bir köşeye çekilerek hiç kimseye görünmediler. Vapurda kendilerine en çok sevdikleri yemekler hazırlanmıştı. Bir İtalyan yüzbaşı ile görüştüm. Harp hakkında şu sözleri söyledi:

“Bu beşerî bir felâkettir, kesilmeli ve bırakılmalıdır” dedi. İtalyan generallerine birer büyük çeşit sigarası, Kızılay Genel Müdürü Dr. Remzi Gönenç tarafından takdim olundu. General Gallina, paketin üzerindeki Kızılay işaretini hürmetle dudaklarına götürdü... İngiliz esirlerinin mübadelesi de aynı intizam ve mükemmeliyet dairesinde vuku buldu. İngiliz esirlerinden biri aslen İranlı idi ve İngiliz, gemisinin levazım zabiti idi... Bahadır Rüstem Handır. Kendisiyle konuştuğumuz sırada bir çığlık koparak yerinden fırladı ve bir hemşerisini karşılayarak kucakladı.

Hindu esirlere, bol pilâv hazırlanmıştı, Yemek yiyor ve gülüşüyorlardı.

Türk erleri, vatanları uğrunda sakat kalmış askerleri kardeş gibi kucaklıyor, en dikkatli hemşirenin gösterebileceği itina ve şefkatle taşıyarak yerlerine götürüyorlardı...

Göze çarpan diğer bir nokta, muharip iki millete mensup sıhhiye erlerinin, hasım yaralılarına kendi yaralıları gibi şefkat ve ihtimam gösterdikleridir, Kızılay'ın ulvî himayesi altında bu hayırlı mübadele en mükemmel surette yapılmıştır⁸⁹⁴.”

Tasviri Efkâr gazetesinde “Esirlerin Mübadelesi Muvaffakiyetle Yapıldı” başlığı altında; albay, yarbay ve binbaşılardan oluşan savaş esirlerinin mübadelesi esnasında duygu dolu anların yaşandığı bilgisini veren gazeteci Kandemir:

“Burada İlk göze çarpan şey on dakika evveline kadar bulunduğu İngiliz gemisinde çok mütevazı, sakın ve sessiz duran General Sebasiiya Nivi'nin. Faşist selâmları arasında Gradisca'ya geçer geçmez, tam bir ordu komutanı heybet ve azametini takınışı olmuştur. O da diğer üç general gibi derhal kamarasına kapanmış, artık hiç kimse ile konuşmak istememiştir. Denizyollarının Efes vapur ile römorkörlerin çektiği şatların birbiri ardı sıra taşıdıkları İtalyan esirleri, öz gemilerine vardıkları zaman bir anda bütün neşelerini kaybediyorlardı Bunlardan birine neşesini yerine getirmek kastıyla, esaretin sona erdiğini hatırlatmak için İtalyanca;

— Bitti artık, dedim.

Acı acı gülümseyerek:

— Evet bitti. Afrika bitti. Cevabını verdi.

Bu sırada yanımıza yaklaşan Binbaşı Torello Di Viyani, o anda 2000 İtalyan esirinin duygusunu anlatmak ister gibi, çok hüzünlü bir edayla

-Beşerin çektiği azap ve felâket yeter, cehennemi söndürmek zamanı gelmiştir artık, dedi.

İtalyan gemilerine gelen İzmir'deki İtalyan kızları, bu gamlı havayı gidermek kaygısı ile tatlı sözlerle İtalyanlara çikolatalar, sigaralar dağıtıyor, göğüslerine güller takıyorlardı. Aralarında Markizler de bulunan, İtalya'nın en kibar ailelerine mensup hastabakıcılar da

⁸⁹⁴ Cumhuriyet, 10 Mayıs 1943, s. 1, 3.

birden çöken bu ruh bezginliğini gidermek için zoraki gülümseyişleriyle etrafımızda dört dönüyorlardı...⁸⁹⁵ cümleleriyle esirler arasındaki duygusal havayı anlatmıştır.

İtalyan baş gemisi Gradisca'da İzmir'deki İtalyan kolonisinin davetli olduğu bir çay verilirken, İngiliz baş gemisi Talamba'da da "İngiliz alay sancaklarıyla donatılmış bulunan demir levhanın bulunduğu üst güvertede" İngiliz kolonisinin davetli bulunduğu bir gardenparti yapılmıştır. Ayrıca mübadele bittikten sonra İzmir Kızılay reisi Av. Baha Bey'in başkanlığında ki bir heyet vapurlara ayrı ayrı giderek Kızılay'ın hediyelerini esirlere vermiştir⁸⁹⁶.

Son Posta gazetesi, 9 Mayıs 1943 tarihinde "Esirlerin Mübadelesi Bu Sabah Yedide İzmir'de Başladı" başlığı altında esirlerin arasında dört İtalyan generali ve bir İngiliz yarbayının olduğu bilgisini paylaşmıştır. Ayrıca Kızılay Cemiyeti'nin de esirleri ziyaret ettiğini, imzalanan anlaşma protokollerine bağlı kalarak değişimin başladığı duyurmuştur. Mübadelenin 100'er kişilik kabileler halinde yapılacağı anlatılmıştır⁸⁹⁷. Ayrıca mübadele evrakları üç nüsha olarak hazırlanmış ve Kızılay'ın Genel Merkezine gönderilmiştir⁸⁹⁸.

Gazetelerde aralarında en yüksek rütbeli bir yarbay olmak üzere 100'ü esir, 300'ü himayeli erkân olmak üzere toplam 400 İngiliz, 4 General diğerleri de muhtelif rütbelerde askerlerden oluşan toplam 400'ü esir ve 2012 himayeli İtalyan subay ve eri olduğu belirtilmiştir⁸⁹⁹.

Son Posta gazetesi mübadelenin olduğu 9 Mayıs 1943 gecesi Bornova'da Peterson'un malikânesinde İngiliz gemilerindeki erkân ve hastabakıcılar şerefine suvaré⁹⁰⁰ verildiği haberini de yayınlamıştır⁹⁰¹. Gazeteci Kandemir, değişim sonrası şu değerlendirmeyi yapmıştır. "Bu defaki değiştirme işini de göğsümüzü kabartacak bir intizam ve mükemmeliyet içinde sona erdiren Kızılaycımızı ve bilhassa tam Kızılaycıya yakışan bir samimiyetle kendisini her tarafa sevdiren reis Dr. Remzi Gönenç'i tebrik etmek vazifemizdir" diyerek mübadelede Kızılay Cemiyetinin özverisine ve başarısına

⁸⁹⁵ Tasviri Efkar, 10 Mayıs 1943, s. 1.

⁸⁹⁶ Mübadele özel muhabiri Kandemir'in bildirdiği haber, Tasviri Efkar, 10 Mayıs 1943, s. 2.

⁸⁹⁷ Son Posta, 9 Mayıs 1943, s. 1.

⁸⁹⁸ Yeni Asır, 9 Mayıs 1943, s. 3.

⁸⁹⁹ Ulus, 9 Mayıs 1943; s. 1, 3; Tan, 9 Mayıs 1943, s. 1, 2; Cumhuriyet, 9 Mayıs 1943, s. 1; Yeni Asır, 9 Mayıs 1943, s. 3; Son Posta, 9 Mayıs 1943, s. 1; Tasviri Efkar gazetesi gelecek olan İngiliz gemisindeki esir sayısını 2012 doktor ve sağlık mensubu ve 400 yaralı verirken, İtalyan gemisindekini 365 doktor ve 21 yaralı olarak vermiştir. Tasviri Efkar, 8 Mayıs 1943, s. 1, 3.

⁹⁰⁰ Akşam yemeğinden sonra yapılan eğlenceli toplantı.

⁹⁰¹ Son Posta, 9 Mayıs 1943, s. 1, 2.

dikkat çekmiştir. Yine “Kızılay’ın Ziyafeti” başlığı altında Kızılay heyetinin Başkanı’nın İzmir Palasta, İngiliz vapuru ile gelen Uluslararası Kızılhaç temsilcisi Kolonel Bon ve arkadaşları şerefine bir yemek verdiği ve Kızılay ile Kızılhaç mensupları arasında çok faydalı görüşmelerin yapıldığı anlatılmıştır⁹⁰².

Tan gazetesi esir mübadelesinden bir gün sonra “İtalyan ve İngiliz Esirleri Başlığı” altında Türk karasularında dördüncü, İzmir’de üçüncü büyük bir düzen içerisinde savaş esir mübadelesinin yapıldığını yazmıştır⁹⁰³.

İngiltere’nin Ankara Sefiri Auqesson, İzmir’deki İngiliz gemilerine gönderdiği bir mesajla esaretten kurtulanları Britanya Hükümeti adına selamlamış; bu mübadelede Türk hükümetine ve Kızılay’ın yardımlarına ne kadar teşekkür edilirse az olacağını bildirmiştir⁹⁰⁴. Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün İzmir ziyareti sırasında Nisan ayında yapılan esirlerin mübadelesi için hazırlanan fotoğraf albümü kendisine takdim edilmiştir. İnönü’nün, memnun olduğunu ifade ederken yapılan bu yeni mübadeleye ait bir albümün de hazırlanmakta olduğu bilgisi verilmiştir⁹⁰⁵.

Gazetelerde 10 Mayıs 1943 günü İzmir limanından saat 06.00’da İtalyan saat 08.00’de İngiliz gemilerinin ayrıldıkları bu sırada gemilerin güvertesini dolduran esirlerin hiç durmadan mendil ve el salladıkları yazılmıştır. Bir sonraki değişimin de 28 Mayıs’ta yapılacağı, bu değişimin diğer değişimlerden sayı olarak daha fazla olacağı ve yaklaşık 5000 kişinin mübadele edileceği bilgisi okuyucularla paylaşılmıştır⁹⁰⁶.

İzmir limanında üçüncü kez yapılan İngiliz ve İtalyan savaş esir mübadelesi, Türkiye Hükümeti ve Türk Kızılay’ının denetiminde bir program dâhilinde çok büyük bir dikkat ve duygusal hava içinde gerçekleşmiştir. Mübadelenin hastane gemileri ile gelecek olan esir sayılarının fazla olması nedeniyle ikiye bölünen esirlerin değişiminin 19 Nisan 1943 Pazartesi günü ikinci kısmı ise 8 Mayıs 1943’te yapılması öngörülse de meydana gelen olumsuzluklardan dolayı 9 Mayıs 1943 Pazar günü yapılmıştır. Bu değişim, Türkiye’yi uluslararası platformda savaşın değmediği, barışın ve huzurun kol gezdiği ülke olarak en güvenli yer konumuna taşırken; Türk Kızılay’ını da hem

⁹⁰² Mübadele özel muhabiri Kandemir’in bildirdiği haber, Tasviri Efkar, 10 Mayıs 1943, s. 2.

⁹⁰³ Tan, 10 Mayıs 1943, s. 1.

⁹⁰⁴ Son Posta, 9 Mayıs 1943, s. 1.

⁹⁰⁵ Cumhuriyet, 9 Mayıs 1943, s. 1-3; Akşam, 9 Mayıs, 1943, s. 1.

⁹⁰⁶ Yeni Asır, 10 Mayıs 1943, s. 1-2; Akşam, 10 Mayıs, 1943, s. 1.

devletler hem de uluslararası camiasında kendisine önemli meselelerde ihtiyaç duyulan bir statüye getirmiştir.

2. 5. İzmir’de Son Esir Değişimi

Türkiye karasularında yapılan İngiliz ve İtalyan savaş esirlerinin değişimlerinden beşincisi de bir öncekinde olduğu gibi İzmir’de gerçekleşmiştir. Bu konuda İngiltere ve İtalya Büyükelçiliklerinden, Türk Dışişleri Bakanlığına 24 Mayıs 1943’te gönderilen notada; İngiliz ve İtalyan savaş esirlerinin İzmir’deki esir mübadelesinde kullanılan İtalyan Gradisca Hastane gemisi, Arjantina ve Citta di Tunisi gemileriyle İngiliz Talamba, Tairea Hastane gemileri ve Sontay nakliye gemisinin görevlendirildiği belirtilmiştir. Yazıda İtalyanların sayısı 2709, İngilizlerin sayısı ise İtalyanların bildirdiğine göre ise 440, İngilizlere göre 700 kişidir. Ayrıca Mısır’dan gelecek olan İtalyan savaş esirlerine Kızılhaç Mısır temsilcisi Albay Bon’un refakat edeceği belirtilmiştir⁹⁰⁷.

Türk Dışişleri Bakanlığı Kızılay Cemiyeti ve ilgili bakanlıklara gönderdiği 27 Mayıs 1943 tarihli yazısında, İzmir’de yapılacak esir değişiminde İngiltere Hükümeti İzmir Başkonsolosu ile Ataşemiliterlik erkânından Korvet Kaptanı Oliphant ve Kumandan G. Troy’un görevlendirildiğini bildirmiştir. Esirleri getirecek olan gemilerin mutat işaretleri taşıyacağı, Sontay (8917 tonluk) nakliye gemisinin ise Kupeşte boyunca önden arkaya doğru kırmızı, mavi ve beyaz çizgili işaretleri taşıyacağı yine İngiliz bayrağı ile (Protected) kelimesinin her tarafında yazılı olacağı belirtilmiştir. Bu üç geminin öncekilerde olduğu gibi aynı rotayı takiben gelip gidecekleri bilgisi de verilmiştir⁹⁰⁸. Bakanlık bu konuda Kızılay Cemiyeti Genel merkezine gönderdiği yazıda; İtalyan ve İngiliz yaralı, hasta ve malul savaş esirlerinin değişiminin İzmir Limanı’nda 28 Mayıs 1943’te yapılacağı ve İtalyanların 411 savaş malulü ile 2268 doktor ve hastabakıcıdan oluştuğu bildirilmiştir. Bu konuda İzmir Vilayetine ve ilgili makamlara gereken talimatlar verilmiştir⁹⁰⁹. Kızılay, mübadelesi yapılacak İtalyan sayısını 31 Mayıs 1943 tarihinde 2673 kişi olarak vermiştir⁹¹⁰.

⁹⁰⁷ KA, 1807/ 75.27; 75.28; 75.29.

⁹⁰⁸ KA, 1807/ 75.23; 75.24; 75.25; 75.26.

⁹⁰⁹ KA, 1807/ 75.44.

⁹¹⁰ KA, 1807/ 75.19; 75.20.

Kızılay Cemiyeti, 1943 Haziranından sonra olabilecek mübadeleler için hazırlıklarını önceden yapmıştır. Bu kapsamda 250 g üzüm yarım kiloluk mukavva kutuda hediye olarak hazırlanmıştır. Bu hediyelerin yanı sıra eğer mübadele üzümlerin yetiştiği mevsiminde yapılacak olursa yaş olarak da dağıtımının yapılabileceği kararı alınmıştır⁹¹¹. Ayrıca 2000 sigara paketine ilaveten 1000 sigara paketinin alınması, 3000 kuru meyve paketinin de hazırlanması için ilgili makamlara yıldırım telgrafi gönderilmiştir⁹¹².

27 Mayıs 1943'te İzmir Kor Komutanlığında görevli olan Korgeneral Hakkı Akoğuz tarafından yapılacak mübadeleyle ilgili olarak Kızılay İzmir şubesine ve ilgili makamlara yazılan bir yazıda 28 Mayıs 1943 ile 1 Haziran 1943 tarihleri arasında İzmir limanına gelecek olan İngiliz ve İtalyan hasta nakil gemileri hakkında yapılacak muameleye ait program gönderilmiş ve uyulması istenmiştir⁹¹³. Korgeneral Akoğuz programda:

1- İzmir limanında İngiliz ve İtalyan esir mübadelesine İtalyan Gradisca, Arjantina ve Çitta di Tunusi gemileri, İngilizlerin ise Talamba ve Tairea ve Sonday gemisi görevlendirilmiştir.

2- Mübadele edilecek İtalyanların sayısı toplam 2709, İngilizler ise 700 kişi kadardır.

3- Gemiler İzmir limanına 28 Mayıs ile 1 Haziran 1943 tarihleri arasında geleceklerdir. Gemilerin geldiği gün önceki programda yazılı hazırlık günüdür. Ertesi gün sabahı saat 7'de mübadeleye bilfiil başlanacak ve 24 saat içinde bitirilmiş olacaktır.

4- Mübadele başlamadan önce mübadele esnasında ve mübadele sonunda gemilere görevli subaylar, Kızılay ve Kızılhaç temsilcileri ile ilgili emniyet memurları ve Anadolu Ajansı muhabirlerinden başka kimse gidemeyecektir. Mübadele sırasında diğer gazete muhabirlerine ve ajanslara vapurlara gitmeleri için müsaade edilecektir. Mübadele her iki tarafı temsil edecek olan ataşelerle, sefaret, konsolosluk erkânı ve mensuplarına yapılacak muamele önceden olduğu gibi olacaktır.

5- Bu kez önce yapılan mübadeleye göre her iki taraf esirlerinin miktarı bir misline yakın fazla olmasından dolayı gerek bunların nakilleri ve gerekse bagajlarının ve sefaretler tarafından gönderilecek olan miktarı 200 tona yakın posta paketi ve kolinin

⁹¹¹ KA, 1807/ 70.1; 70.2; 70.3.

⁹¹² KA, 1807/ 70.4.

⁹¹³ KA, 1807/ 75.1.

nakli için araç sayısının öncekine göre artırılması zaruri görülmüştür. Devlet Deniz Yolları İzmir Şubesi Müdürlüğü mübadele için münasip bir vapur ve Devlet Limanları İşletmesi İzmir Şubesi Müdürlüğüne de gelecek 6 gemi için iskelelik yapılması ve gerekirse bir gemiden diğerine çekilmek üzere 4 iskele şatı ile 2 ağır hasta nakil şatı, bagaj ve kolileri üzerinde bulundurmak ve hemen gemilere nakledilmek üzere miktarı yeterli şat ile en az iki römorkör tahsis edilecektir. Liman işletmelerine ait römorkörleri kolaylıkla ve hızlıca istenilen göreve sevklerinin temin amacıyla bunların işlerinin sonunda limanda bağlama yerlerine gitmeyip gemi bordolarındaki şartlara veya münasip yerlere bağlanmaları doğru ve uygun görülmüştür.

6- “5 Mayıs 1943 gün ve 1. Ş. 4 Ks. 1928/11387” sayılı yazıda geçen sefere ait programının bu programla değişmeyen kısımları bu seferde aynen uygulanacağı vurgulanmıştır⁹¹⁴.

Önceki mübadelelerde olduğu gibi yapılan rutin hazırlıklar sonrası 1 Haziran 1943 Salı günü İzmir’e mübadele için İngiliz gemileri ile 435 İngiliz ve 2709 İtalyan savaş esiri gelmiştir. Bu gemilerin İzmir limanına gelmelerinin ardından önceki mübadelelerde olduğu gibi askerî ve sivil erkân ile Kızılay görevlilerinden oluşan heyet gemileri ziyaret ederek “Hoş Geldiniz” dileklerini iletmışlerdir. Gelen savaş esirlerinin karşılıklı değişimi bir gün sonra, 2 Haziran 1943 Çarşamba günü başlamış ve aynı gün sona ermiştir. Bu değişimde bazıları sinir ve akıl hastası olan yaklaşık 30 İngiliz ve 400 İtalyan esirin değişimi yapılmıştır. Diğer kalanlar doktor, sağlık mensubu ve himayeli kişilerdir. Ayrıca İngiliz Ataşemiliteri de gözlemci olarak İzmir’e gelmiştir⁹¹⁵.

İzmir Valisi’nin İçişleri Bakanlığı’na gönderdiği 3 Haziran 1943 tarihli raporda esir mübadelesinin nasıl yapıldığı şu cümlelerle anlatmıştır:

“Limanımıza gelen İngiliz ve İtalyan esirlerine bulunduğu gemilerin pratika muamelesi gerçekleştirdikten sonra Vilayet adına Emniyet Müdürü ve Kor Komutanlığı adına Kurmay Başkanı her iki gemiye (geliş sırasına göre) giderek gemi kaptanları ve esirleri ile selamlaşmışlardır. Bu ziyaret İngiliz ve İtalyan gemilerinin süvarileri tarafından vilayet makamı ve Kor Komutanlığı ziyaret edilerek iade olmuştur. Aynı zamanda Kızılay heyeti de Umum Müdürü Remzi Gönenç’in başkanlığında gemilere gitmiş mübadeleye ait protokoller müştereken hazırlanmıştır. İngiliz gemilerinde ikisi doktor olmak üzere 5 İtalyan Generali ile 2269 subay ve er toplam 2674 kişi, İtalyan gemilerinde ise bir liva komutanı General ile 125 subay ve 330 er olup toplam 435’dir. Mübadeleye 2 Haziran 1943 Çarşamba günü saat tam 7’de başlanmıştır. Esirleri nakil için hazırlanmış olan Sur vapuru iki römorkör ve müteaddit şartlar vasıtasıyla sayısı çok olan İtalyan esirlerinin İngiliz

⁹¹⁴ KA, 1807/ 75.71.

⁹¹⁵ KA, 1807/ 75.39; 75.40; Ulus, 1 Haziran 1943, s. 3.

vapurlarından alınmasıyla değişim başlamıştır. Savaş esirleri her iki taraf gemilerinden sırayla alınarak kendi gemilerini geçirmek suretiyle mübadele saat 15’te fiilen bitmiştir. Mübadeleyi müteakip İngiliz ve İtalyan konsolosları ile eşleri ve bu işe memur edilen sefaret Ataşeleri ve koloniden bazıları kendi ülkelerine ait gemilerine giderek ziyaretlerde bulunmuşlardır. Ayrıca gemi mürettebatından bazılarına da isterlerse şehri gezme müsaadesi verilmiştir. Mübadele en sonunda düzenlenen protokol ile alakalı memurlar arasında kontrol edilmiştir. Mısır ve diğer üsera kamplarında esir bulunan İtalyanlar için İstanbul yoluyla, posta vasıtasıyla buraya gönderilmiş olan 200 ton ağırlığındaki kolilerde mübadeleden sonra boş kalan İngiliz Sontay vapuruna yüklenmiştir. İzmir İngiliz konsolosu bu akşam konsoloshanesinde gemiden çıkan 30 kişilik personele bir ziyafet verecektir. Mübadele işi sorunsuz bir şekilde bitmiştir. Kızılay tarafından hazırlanan incir üzüm sigara gibi hediyeler her vapurdaki esir ve gemi mürettebat sayısına göre özel bir heyet tarafından vapurlara götürülerek kaptanlarına teslim edilmiştir. Limanımız da yapılan bu mübadele hükümetimizin gösterdiği kolaylık ve insanîyetten her iki tarafta son derece memnuniyet duymuş ve teşekkürlerini iletmışlerdir. Vapurlar yarın sabah 8’de İzmir limanından ayrılacaklardır⁹¹⁶.”

Türkiye’nin İngiltere Büyükelçiliği’nden Türk Dışışleri Bakanlığına, bakanlıktan da Kızılay Cemiyetine ve ilgili makamlara iletilen bir notada; İzmir’e getirilen İtalyan esirler arasında bulunan Major Serrantini, Captaine Gattuso ve Sergent Major Galliani isimli üç İtalyan tayyarecisinin mübadele edilecekler arasında olduğu ancak üç İngiliz tayyarecinin İngiliz esirlerini İzmir’e getiren vapurlara yetiştirilemediğini bundan dolayı adı geçen bu üç tayyarecinin İzmir’de İtalyanlara teslim edilirken, İngiliz tayyarecinin de Lizbon’da serbest bırakılması kararı alındığı bildirilmiştir. Bu konuyla ilgili İngiliz Talamba gemisine de talimat verildiği bilgisi paylaşmıştır. Bakanlık daha sonra üç tayyareci hakkında Kızılay’dan, Kızılay Genel Merkezi de İzmir’de yapılan dördüncü değişimde İtalyan esirler arasında bulunan üç tayyareciyle ilgili İzmir şubesinden bilgi istemiştir. Bunun üzerine 3 Haziran 1943’te İzmir şubesi de acele bir telgrafla bu üç tayyarecinin İtalyanlara mübadelede teslim edildiğini bildirmiştir⁹¹⁷.

Bundan önceki mübadelelerde olduğu gibi İngiliz ve İtalyan savaş esirlerinin mübadelesi sırasında Türkiye ilgili bakanlıklar, mahalli temsilciler, Kızılay Genel Müdürü, Kızılay İzmir şubesi heyeti temsil etmiştir. Mübadele sonrası esirlere Kızılay işaretiyle süslenmiş Türkiye’nin mahsullerinden kuru meyveler ve sigara paketleri dağıtılmıştır. Aynı zamanda esirlere ait listelerle ve mübadeleye ait protokollerin asılları

⁹¹⁶ Bu rapor aynı zamanda İzmir Valisi tarafından Emniyet Genel Müdürlüğü, Dışışleri Bakanlığı, Milli Müdafaa, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletleri, Genelkurmay Başkanlığı ve Kızılay Merkezi Genel Başkanlığına gönderilmiştir. KA, 1807/ 75.34; 75.35.

⁹¹⁷ KA, 1807/ 75.9; 75.10; 75.11; 75.12; 75.13; 75.14; 75.15; 75.16; 75.17.

hazırlanarak Türk Dışışleri Bakanlığına gönderilmiştir. Ayrıca mübadelede verilen hizmetler her iki tarafın iltifatına mazhar olmuştur⁹¹⁸.

Mübadelenin sorunsuz bitmesi sonunda Talamba gemisi subayları tarafından heyetlere bir çay, Kızılhaç temsilcisi Albay Bon'a ise deniz gazinosunda bir yemek verilmiştir. İngiltere Yakındoğu Orduları Başkumandanlığı, İzmir Kolordu Komutanlığı ve Kızılay yetkililerine kutlama telgrafi göndermiştir. Telgrafta, Türkiye limanlarında yapılan mübadelelerde esirlere karşı gösterilen şefkat, itina ve ihtimam için teşekkür edilmiştir⁹¹⁹.

İzmir Valisi mübadele sonrası ilgili bakanlıklara, Kızılay Cemiyetine, Muğla ve Antalya valiliklerine gönderdiği bilgilendirme yazısında: "Limanımızda bulunmakta olan İngiliz hastane gemisi bu sabah (3 Haziran 1943) saat 05.10'da İtalyan gemisi de bunları takiben 05.20'de limanımızdan ayrılmışlardır" bilgisini vermiştir⁹²⁰.

Cenevre Sözleşmesinin maddelerine göre İtalyan, Alman ve İngiliz Hükümetleri arasında Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Kızılay Cemiyeti aracılığı ve yardımlarıyla savaş esirleri mübadele edilmiştir. Bu çalışmalarından dolayı İngiltere Büyük Elçiliğinden alınan bir notada 9 Mayıs ve 2 Haziran 1943'te İzmir Limanında gerçekleştirilen İngiliz ve İtalyan savaş esirlerine Türk makamlarının ve Dr. Remzi Gönenç idaresindeki Kızılay'ın ve memurlarının özverili çalışmalarından dolayı Büyük Britanya Hükümeti'nin teşekkürleri iletilmiştir. Yine İtalyan elçiliğinden gönderdiği bir mektupla da mübadeleler çalışmaları için teşekkürlerini bildirmiştir. İtalya Başkonsolosluğu da aynı dilekleri Türk Hükümeti ile paylaşmıştır. Bu teşekkürler Kızılay Genel Merkezi tarafından İzmir şubesine bildirilmiştir⁹²¹.

Esir değişimi faaliyetlerinin bitirilmesi sonrasında İngiltere Dışışleri Bakanlığı, Türkiye Hükümetine gönderdiği 18 Ağustos 1943 tarihli resmi yazıda;

"Avustralya, Hindistan, Şarki Afrika ve Cenubi Afrika'da bulunup memleketlerine gönderilecek olan Alman ağır hasta ve yaralı esir askerleri, Hindistan, Avustralya, Yeni Zelanda ve Cenubi Afrika musellah kuvvetlerine mensup bulunup kendi memleketlerine sevk ve iade kılınacak olan İngiliz askerleriyle mübadele edilmek üzere Orta Şark'ta

⁹¹⁸ KA, 1807/ 75.8; 1 Haziran 1943 tarihinde Devlet Deniz Yolları İzmir Müdürlüğünün mübadelede kullanılan Körfez vapurları için yakıt masrafı olarak 130 lira istenmiştir. Kızılay bu masrafları prensip itibarıyla doğru bulmamıştır. KA, 1807/ 75.33; 75.32; 75.31.

Kızılay Genel Merkezi de İzmir şubesine 11 Şubat 1944 tarihinde gönderdiği bir yazıda 15 Ekim 1943 tarihinde Kızılay Genel merkezine gönderilen 3.762,69 liralık üsere mübadele masraflarına ait faturanın ödenmediğinin doğruluğu İzmir şubesinden sorulmuştur. KA; 1807/ 81.

⁹¹⁹ Keser, Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal, s. 596.

⁹²⁰ KA, 1807/ 75.18;75.52.

⁹²¹ KA, 1807/ 69; 69.1 69. 2; 75; 75.1; 75.2; 75.4; 75.5; 75.7; BCA. 030.10.0.0. 179.236.4.

cem olunacaklardır. Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin muvafakati takdirinde mübadele edilecek olan Alman hasta ve ağır yaralı esirler bir İngiliz gemisiyle İzmir'e getirilecek ve oraya yine mübadele edilmek üzere İngiliz ağır hasta ve yaralı esirlerini getirmiş olan Mihver gemisine nakledileceklerdir."⁹²² diyerek yeni mübadele için Türkiye'den yardım talebinde bulunmuştur.

İngiltere hükümeti bu sefer de mübadele için Türkiye'nin yardımlarından övgü ile bahsederek ve yardımını esirgemeyeceğini bildirmiştir. Kızılay Genel Merkezi, her zamanki gibi hazırlıklarına başlamıştır. Bu bağlamda İzmir şubesine 4 Eylül 1943'te Türk Dışişlerinden aldığı bilgiyi göndererek yeni bir mübadelenin ne zaman olacağını belli olmadığını bildirmiştir. Ne zaman yapılacağı ve ne kadar sayıda esir mübadelesi yapılacağı sonradan bildirilecek olan bu mübadele için gerekli hazırlıkların başlanması ne gibi şeylerin eksik olduğu ve meyvelerin mevsimi itibarıyla ne gibi hediyelerin verilebileceğinin bildirilmesi istenmiştir. Ayrıca sigaraların ise İnhisar tarafından verileceği, bunların takibinin de İzmir şubesi tarafından yapılacağı iletilmiştir⁹²³. Ancak Türk Dışişleri Bakanlığı 25 Ekim 1943'de Kızılay Cemiyeti'ne yazdığı bir başka yazıyla İzmir'de bundan sonra yapılacak esir değişiminin, İngiliz Büyükelçiliğinden alınan notada ki bilgiye göre, teknik engeller yüzünden İzmir'de yapılamayacağı ve gerçekleştirilecek yeni mübadelenin Ekim ayının sonuna doğru muhtemelen Barselona'da olabileceğini bildirmiştir⁹²⁴.

2.5.1. Beşinci Esir Değişiminin Basındaki Yansımaları

Anadolu gazetesi başta olmak üzere tüm gazeteler Türkiye karasularında beşinci, İzmir Limanı'nda ise dördüncü ve son kez yapılan mübadeleyi diğerlerinde olduğu gibi bir gün öncesinden duyurarak, an an yaşananları okurlarıyla paylaşmışlardır. Gazeteler, Türkiye Cumhuriyeti ve Türkiye Kızılay'ının yönetiminde yapılan bu mübadele kapsamında hem daha fazla sayıda esirin değiştirildiğini hem de daha profesyonel olarak yapıldığını dile getirmişlerdir.

⁹²² BCA. 030.10.0.0.179.236.7; BCA, 030.10.0.0. 235.587.1.

⁹²³ KA, 1807 70.6; 70.7.

⁹²⁴ KA, 1807/ 70.

Gazetelerde beşinci mübadele konusunda çıkan ilk haberler, bu mübadelede 2709 İtalyan esirlerinin Talamba, Tairea ve Sontay İngiliz gemileri ile 700 veya 465 İngiliz esirinin ise Gradisca, Arjentina ve Citta di Tunisi İtalyan gemilerinin getireceği yönünde olmuştur⁹²⁵. Gazeteler değiştirilecek esirlerin sayılarını şöyle vermişlerdir; İngiliz gemilerinde 444'ü malul ve 2229 himayeli olmak üzere 2673 İtalyan esiri İtalyan gemilerinde ise 8'i subay 107'si er olmak üzere 115 malul ve 11'i subay 309'u er olarak 320 himayeli İngiliz esiri vardır. İngilizlerin toplam esir sayısı 435 kişidir⁹²⁶.

Anadolu gazetesi “İngiliz ve İtalyan Esirlerin Mübadelesi İşİ Bugün Başladı” başlığı altında İngiliz gemilerinin 1 Haziran 1943 akşamı 22.00'ye doğru Uzunada önüne gelerek demirlediği bilgisiyle birlikte hasta, yaralı ve malul esirleri taşıyan İngiliz gemilerinin sabah 7.50 de, 5.30 da Türk karasuları hududuna giren İtalyan gemilerinin de 9'da İzmir limana ulaştıklarının haberi vermiştir. Her iki kafilenin de Komutanlık Deniz Yardımcı Subayı Deniz Binbaşı Bahattin Engin'in başkanlığındaki; Deniz Yüzbaşı Mahmut Eroz, Deniz Üsteğmeni Haydar Aydın'dan oluşan rehber askeri heyet tarafından karşılandıkları yazılmıştır⁹²⁷. Rehberler gece yarısına doğru kendi römorkörleriyle İngiliz gemilerine yanaşmış ve geceyi römorkörlerinde geçirmek istemişlerdir. Ancak İngiliz kafilesinin baş gemisi olan Tairea subayı, Türk denizcilerinin Tairea'da misafir etmiştir. İki İngiliz, üç İtalyan gemisi önceki mübadeleler de gelmiş olan gemilerdir. Yalnız üçüncü İngiliz gemisi olan Sontay⁹²⁸ İzmir Limanı'na ilk defa gelmiştir. Esirleri taşıyan gemilerin hepsinin gelmesi ve demirlemesinin ardından saat 09.30 da İzmir Komutanlığı Kurmay Başkanı Kurmay Yarbay Hilmi Belen, Emniyet Müdürü Faik Köksal, Kızılay Genel Müdürü Dr. Remzi Gönenç, Kızılay İzmir Merkezi Başkanı Av. Baha Nasuh Yörük, ikinci başkan Doktor Cahit Tuner, aza Dr. Sami Kulakçı ve mihmandar subaylar ve irtibat subayı Teğmen Hüveyda Mayatepek, Emniyet 1. Şube Müdürü Faik Narlı, Anadolu Ajansı İzmir temsilcisi İhsan Barlas'tan oluşan bir heyet “Hoş Geldiniz” demek üzere gemileri

⁹²⁵ Yeni Asır, 1 Haziran 1943, s. 1; Anadolu, 1 Haziran 1943, s. 1; Ulus, 3 Haziran 1943, s. 3.

⁹²⁶ Yeni Asır, 1 Haziran 1943, s. 1; Yeni Asır, 2 Haziran 1943, s. 1, 2; Anadolu, 2 Haziran 1943 s. 3; Vakit, 2 Haziran 1943, s. 1, 4; Vakit, 3 Haziran 1943, s. 1; Cumhuriyet, 2 Haziran 1943, s. 1; Akşam, 2 Haziran, 1943, s. 1; Ulus, 2 Haziran 1943, s. 3; Tan, 2 Haziran 1943, s. 2; İkdam (Gece Postası), 2 Haziran 1943, s. 2.

⁹²⁷ Anadolu, 2 Haziran 1943, s. 1; Vakit, 2 Haziran 1943, s. 1; Tan, 2 Haziran 1943, s. 2.

⁹²⁸ Bu gemi yaklaşık 6000 ton hacminde dört direkli ve tek bacalı İngiliz hizmetinde bir Fransız gemisidir. Bordasında İngiliz ve Fransız bayrakları resmedilmiş, bayrak direğinde de hem İngiliz hem Fransız hem de Kızılhaç bayrağı çekilmiştir.

ziyaret etmiştir. İlk olarak İngiliz kafilesinin baş gemisi olan Tairae'ya gidilmiştir. Tairea'nın Başhekimi olan Albay Gibson hastalanarak gemiden ayrıldığı için işler başhekimlik muavini Binbaşı H. Hall tarafından yürütülmüştür. Türk Heyeti, Başhekim Hall gemi çalışanları ve süvarileri tarafından karşılanmıştır. Güvertede bulunan İtalyan esirleri de sevinçle Türkiye Heyetini selamlamışlardır. Kurmay Başkanı Hilmi Belen, Genelkurmay Başkanı adına, Emniyet Müdürü Faik Köksal Hükümet adına ve Dr. Remzi Gönenç'te Kızılay adına Başhekim ve süvarilere "Hoş geldiniz" demiştir. Yine İtalyan esirlerin en büyük rütbelilerin şahsında esirlere de "Hoş geldiniz" demek isteyen heyetin bu isteği üzerine esirler arasında bulunan İtalyan Generali salona davet edilmiştir. İngiliz gemilerinde beş İtalyan esir vardır. Bunlar Tümen komutanları Tümgeneral Beghi, Tümgeneral Martini, askeri Hâkim General Bedendo, Dr. General Masserano ve Dr. General Oggero 'dur. İtalyan generalleri salona gelince heyet Türk hükümeti ve Türkiye Kızılay Cemiyeti adına kendilerini selamlayarak, tercüman irtibat subayı Rüveyda Mayatepek aracılığıyla generallerin şahsında bütün esirlere "Hoş geldiniz" dediklerini kendilerine sağlık ve selamet dilediklerini, vatanlarına iyi bir dönüş temenni ettiklerini söylemişlerdir. Bu tercüman genç Türk subayının düzgün ve iyi bir İtalyanca konuşmasının İtalyan generallerini çok etkilediği görülmüştür. General Beghi Türk hükümeti temsilcilerini saygıyla dinledikten sonra "heyecan ve üzüntü ile geçen günlerinin sona erdiği şu dakikalarda kendilerine yapılan bu nazik davranıştan çok memnun olduklarını, teşekkür ve minnet duyduklarını" ifade ederek heyetten Türk Hükümetine, Genelkurmay'a ve Kızılay'a bunları iletmelerini rica etmiştir. Daha sonra Generaller yaşadıkları duyguları şu sözlerle ifade etmişlerdir:

"Bütün maneviyatı sarsılmış olan bugünkü dünyada Türk Devleti'nin ve Türkiye Kızılay'ının yaptığı bu fevkalâde insanî jestini kendilerini tatmin edilmez derecede minnettar bıraktığını bu asil hareketinin beşeriyetin istikbali için kalplere büyük bir ümit veren büyük bir mahiyet taşıdığını" beyan etmişlerdir. "Gerek yolda gerek yola çıkmadan evvel Türkiye'de esirlere gösterilen görülmemiş hüsnü kabul ve insanîyetten malûmatları olduğunu, bugünkü minnetlerinin nüvesi o zamandan teşekkül etmiş bulunduğunu ve Türkiye'ye gelecekleri için ayrı bir sevinç duyduklarını, esasen Türkiye'nin dostluğu ve muhibbi(seven) olan İtalyan milletinin kalbinin bundan daha derin bir Türk hürmet ve muhabbeti ile dolduğunu" ilave etmişlerdir. Generaller "gerek Türk Hükümeti'nin gerek Kızılay'ın bu işi üzerlerine almakla yüklendikleri büyük mesuliyetin altını çizerek bu işten çok memnun olduklarını mükemmel derecede başarılı olduklarını tespit ettiklerini bunun vicdan bir borcu olduğunu"⁹²⁹ söylemişlerdir.

Kenya'da esir düşen bu İtalyan generallerden askeri hâkim General Bedendo iki senedir esir bulunduklarını ancak İngilizlerden çok iyi muamele gördüklerini özellikle

⁹²⁹ Anadolu, 2 Haziran 1943, s. 3.

gemide çok itina gösterildiğini ve uluslararası Kızılhaç'ın Yakın Şark Baş temsilcisi olan Albay Bon'un yaptığı hizmetlerin unutulmaz bir şey olduğunu ifade etmiştir. Bunun üzerine Kurmay Başkanı da kendilerine ülkelerine kadar güzel yolculuklar temenni etmiştir. Generaller de Türkiye'ye ve şahsen kendisine en iyi temennileri arzu ettiklerini söylemişlerdir. Bu sırada misafirlere vermut (içki) ikramında bulunulmuş, İtalyan General de kadehini Türkiye'nin saadet ve ikbalı şerefine kaldırmıştır. Türkiye'ye heyeti ve İngiliz subayları da bu temenniye teyit etmişlerdir. Böylece “tarafsız Türkiye'nin sakin sularında iki tarafın büyük rütbeli subayları Kızılay bayrağı altında ilk dost kadehi kaldırmışlardır.” Bu anı ölümsüzleştirmek için Kızılay Genel müdürünün teklifiyle gemi güvertesinde Türkiye heyeti, İngiliz ve İtalyan subayları bir arada fotoğraf çekilmişlerdir. Daha sonra bu fotoğraf “insanlık idealinin her husumette üstün gelişinin sembolü mahiyetinde” bir hatıra olarak bu olaya destek verenlere hediye edilmiştir⁹³⁰.

Türk heyeti Tairea'ya veda ederek, İtalyan kafilesinin baş gemisi olan Gradisca'ya geçmiştir. Heyeti burada da sevgi ve saygıyla karşılanmıştır. İtalyan gemisinde Başhekim Albay Galleone Cludio hepsini tanıdığı Türk heyetini büyük bir sevgiyle kabul etmiştir. Heyet İtalyanlara “Hoş geldiniz” dedikten sonra İtalyan gemilerindeki İngiliz esirlerinin en büyük rütbelisini de selâmlamak istediklerini söylemişlerdir. Bu esirlerin en büyük rütbelileri Brigadier General Faowen ile Binbaşı Lepatourel'dir. İngiliz subayları salona gelince kendilerine yine aynı törenle “Hoş geldiniz” denilmiştir. Her iki taraf büyük bir nezaketle çok mutlu olduklarını söyleyerek teşekkür etmişlerdir. Türk hükûmetine ve Kızılay mübadeleye aracılık etmesinden dolayı minnet ve şükran arz etmişlerdir. İtalyan gemisinde de yine İngiliz ve İtalyan subayları Türkiye'nin ve birbirlerinin sağlık ve afiyeti için kadeh kaldırmışlardır. Burada da hep bir arada fotoğraf çekiştirmişlerdir. Böylece ziyaretini tamamlayan heyet 10.45'te karaya dönmüştür. Saat 11.00'de İngiliz gemilerinin başhekimleri ile subayları, saat 13.30'da da İtalyan gemilerinin Başhekimi ve subayları karaya çıkarak İzmir Valisi

⁹³⁰ İngiliz generali Binbaşı Lepatourel sol ayağını ve bir elinin parmaklarını Libya savaşında kaybetmiş uzun müddet Napoli'de bir hastanede tedavi görerek iyileşmiştir. Tasviri Efkar, 2 Haziran 1943, s. 1, 3; Cumhuriyet, 1 Haziran 1943, s. 1; Ulus, 2 Haziran 1943, s. 1, 3.

Sabri Öney'i ve Komutan General Hakkı Akoğuz'u ziyaret etmişler, büyük alakayla karşılanıp uğurlanmışlardır⁹³¹.

Gazeteler, İngiliz ve İtalyan savaş esirlerinin değişimi başlamadan önce saat 06.45'te komutanlık adına mübadeleyi idare eden askerî heyetin Foça motoru ile hastane gemilerine gittiğini yazmıştır. Daha sonra Kızılay Genel Müdürü Dr. Remzi Gönenç'in başkanlığında Kızılay heyetinden Kızılay İzmir Müdürü Av. Baha Nasuh Yörük, Tairea gemisine görevlendirilen Dr. Kemal Yalaz, Talamba'ya, Dr. Süleyman Çoruh, Sontay'a Dr. Sami Kulakçı, Gradisca'ya Bayan Müzehher, Birinci Arjantina'ya görevlendirilen Dr. Cahit Tüner ve heyete eşlik eden Anadolu Ajansı Uluslararası Kızılhaç İzmir temsilcisinin huzurunda mübadeleyi başlatmıştır. Mübadele işlerine deniz yollarının Sur vapuru ile birçok şat, römorkör ve motorlar tahsis edilmiş ve bunların idaresi de Denizyollarından Niyazi Dinç'e verilmiştir. Yaralı ve hastaların nakline yardım için bir başçavuş kumandasında on sekiz erden oluşan bir Türk askerî sağlık ekibi de hasta naklini yapacak şatlara yerleştirilmiştir. İlk yaralı İtalyan esiri tam saat 07.00'da Tairea'dan şat üzerine indirmiştir. Görevliler Saat 07.45'te Talamba gemisindeki himayeli esirlerden 412'sini Sur vapuruna indirmiş ve bunlar boş olan Arjantina ve Citta de Tunisi gemilerine sevk etmiştir. Yaralı ve hasta İtalyanlar da Gradisca'ya nakledilmişlerdir. Yine malûl ve himayeli İngiliz esirleri saat 09.30'da bir seferde Sur vapuru ile Tairea ve Talamba hastane gemilerine geçirilmişlerdir. Saat 10.30'da Gradisca'da bir generalden başka hiçbir İngiliz esiri kalmamıştır. Böylece saat 12.15'te İngiliz gemileri vereceği ve alacağı esirleri tamamıyla değiştirmiştir. İtalyan Başhekimî şata inerek İtalyan yaralılarını selamlayarak kendilerini karşılamıştır. Onlar da başhekimî alkışlayarak “yaşasın İtalyan bahriyesi” diye bağırılmışlardır. Gemiden “yaşasın İtalyan kara ordusu” yükselirken sonra iki taraftan da “yaşasın kral yaşasın Duçe” diye üçer defa bağırılmıştır⁹³². İngiliz malûllerinin çoğunluğunu kol ve bacaklarını kaybetmiş olan esirler oluşturmuştur. İtalyanlar arasında da bu durumda olanlar ve birçok “körden başka 140 tane manyak melânkolik depresif halinde veya demans prekoslu dimağ ve âsap hastası vardı ki bunların on tanesi kamış gömleklere sarılmış durumdadır” diye anlatan gazetecilerden biri gözlemlerini şöyle aktarmıştır:

⁹³¹ Anadolu, 2 Haziran 1943, s. 3; Akşam, 2 Haziran 1943, s. 1; Vakit, 2 Haziran 1943, s. 4.

⁹³² Mübadele sırasında İtalyan esirler, Gradisca'ya yaklaştıkları vakit Faşist marşını söylemeğe başlamışlardır. Gemide de plâkla Faşist marşı çalınmıştır. Anadolu, 3 Haziran 1943, s. 4; Tasviri Efkâr, 3 Haziran 1943, s. 1, 3; Cumhuriyet, 3 Haziran 1943, s. 2.

“Bunlardan biri zabitti. Biri de dilsizdi. Dimağındaki sadme dilini felce uğratmıştı. Mütemediyen sigara içiyor ve bazen iki sigarayı birden ağzına sokuyordu. On yedi kadar da gömlek giydirilerek yalnız elleri bağlanmış olanlar vardı. Diğerleri serbest idiler. Bunların nakli hakikî bir hüznü elem sahnesi teşkil etti, Türk sıhhiyecileri bu harp ve vatan kurbanlarının naklinde o kadar büyük bir yardım öyle bir şefkat ve itina gösterdiler ki gerek İtalyan başhekimi gerek beynelmilel Kızılhaç mümessilleri, Dr. Remzi Gönenç’e ve Binbaşı Bahaettin Engin’e sırf bu husus için ayrıca tekrar tekrar derin teşekkür ettiler... Kızılhaç mümessili Dr. Beretta bu yardımı Kızılhaç’ın asla unutmayacağını, İngiliz ve İtalyanların da bütün ömürlerinde unutmalarına ihtimal olmadığını söylediler. Bu defaki mübadele filhakika evvelki mübadelelerde elde edilen tecrübeler göz önünde tutularak askerî heyetimizce ve Kızılay’ca alınan tertibat sayesinde emsalsiz bir intizam içinde cereyan etti ve bütün alâkadarların hükümetimize, askerî mümessillerimize ve Kızılay’a büyük şükranım celbeyledi. İngiliz gemilerindeki İtalyan generallerinden Martini ve Masserano ve Oggero Kızılay genel müdürü Dr. Remzi Gönenç ve İzmir merkezi reisi Baha Nasuh Yörük tarafından alınarak İzmir heyet reisi Binbaşı Bahaettin Engin’in refakati ile Gradisca’ya nakledildiler. Generalleri İngiliz gemilerinde başhekimler ve süvariler şat üzerine kadar inerek uğurladılar. Gradisca’da da askerî merasimle karşılandılar. İtalyan gemisindeki İngiliz generali Fraowen de Kızılay heyetimiz tarafından İzmir motoru ile Tairea’ya naklolundu. General Gradisca başhekimi tarafından ihtimamla uğurlandı. Tairea’da da başhekim ve süvari tarafından muhabbet ve hürmetle karşılandı. Bütün generaller Kızılay heyetimize ve askerî heyete hakikî bir heyecan içinde teşekkür ettiler. Türk mümessillerinden gördükleri asil nezaketi vatanlarına dönüşte Türkiye’den geçmiş olmanın kendileri için bir zevk ve şeref teşkil ettiğini, söylediler. Mübadele içinde gördükleri büyük intizam ve tam mükemmeliyeti coşkulu sözlerle taktir ederek Türk heyetlerini tebrik ettiler. Mübadele edilecek 3108 esirin hemen hemen dörtte üçü saat 13.00’da yerlerine yerleştirilmiştir. Saat 15.00’da mübadele filen son bulmuştur. Sur vapurunun saat 14.30’da Sontay aldığı son 814 kişilik İtalyan himayeli esir kafilesini Gradisca’ya çıkarılmasıyla beşinci mübadelede tamamen bitmiş oldu”⁹³³.

Gazetelerde bu mübadele en önemli farkının değişecek olan esir sayısının önceki mübadelelere nazaran çok yüksek olmasına rağmen Kızılay’ın ve Türk askerî heyetin sağladığı düzen sayesinde çok hızlı bir şekilde bitirilmiş olduğunun altı çizilerek anlatılmıştır. Mübadele bittikten sonra iki tarafın Türkiye’deki tebaasının gemileri ziyaretlerine izin verilmiştir. Önce konsoloslar ve sonra koloni mensupları kendi gemilerini ziyaret etmiş ve hediyeler dağıtmışlardır. Saat 16.30 da Kızılay İzmir merkezi reisi Av. Baha Nasuh Yörük, merkez azaları Dr. Sami Kulakçı ve Dr. Kemal Yalaz ile Emniyet Birinci Şube Müdürü Faik Nart ve Anadolu Ajans temsilcisi sırayla bütün gemilerini dolaşarak Kızılay adına esirlere ve gemilerin mürettebatına dağıtılmak üzerinde Kızılay işareti bulunan sigaralar ve jelâtin paketler içine konulmuş incirler hediye etmişlerdir. Ayrıca Kızılay Genel Müdürü Dr. Remzi Gönenç de İngiliz ve İtalyan temsilcileri ve gemilerin başhekimleriyle mübadelenin son bulduğuna dair son protokolü imzalamışlardır⁹³⁴.

⁹³³ Anadolu, 1 Haziran 1943, s. 1; Anadolu, 3 Haziran 1943, s. 4; Tasviri Efkâr, 3 Haziran 1943, s. 1, 3; Cumhuriyet, 3 Haziran 1943, s. 2.

⁹³⁴ Anadolu, 3 Haziran 1943, s. 4; Cumhuriyet, 3 Haziran 1943, s. 2; Vakit, 3 Haziran 1943, s. 1; Ulus, 2 Haziran 1943, s. 3; Ulus, 3 Haziran 1943, s. 1, 3; Tasviri Efkâr, 3 Haziran 1943, s. 1, 3.

Yakın Doğu Baştemsilcisi Albay Bon, 2 Haziran 1943 akşamı Deniz Gazinosunda Kızılay Genel Müdürü Dr. Remzi Gönenç ile Kızılay İzmir şerefine bir akşam çay ziyafeti vermiştir. İngiliz Yakın Şark Orduları Kumandanları da Kızılay'a birer mektup göndererek daha önceki mübadelelerde de olduğu gibi İzmir Kor Komutanlığı ve Türkiye Kızılay Cemiyeti'nin esirlere karşı gösterdiği şefkat ve hastaların naklinde yapılan kolaylık ve itinalardan dolayı gerek esirler gerek Yakın Şark Ordusu adına teşekkürlerini sunmuşlardır⁹³⁵. Ayrıca gazetelerde İngiliz ve İtalyan hastane gemileri sabah 05.00'da kafil halinde hareket ederek, rehberler tarafından Türk karasuları hudutlarına kadar uğurlanacakları yazılmıştır⁹³⁶. Bu mübadele, Türk karasularındaki son mübadele olmuştur⁹³⁷. 2 Haziran 1943'de İzmir Kor komutanlığının nezareti Kızılay'ın organizasyonu ile İzmir limanında yapılan bu son esir değişiminde 5'i general olmak üzere 2.673 İtalyan esir ve 435 İngiliz subay ve eri mübadele edilmiştir⁹³⁸.

Anadolu Ajansı İzmir temsilcisi İhsan Barlas "Esir Mübadelesi ve Kızılay" başlıklı yazısında Türkiye'de yapılan tüm esir değişimlerini toplu bir şekilde değerlendirmiştir. Barlas:

"Dünyayı yakıp kavuran harbin, hatta harp demeyelim tarihin mislini kaydetmediği honriz boğuşmanın felaketlerinden uzak olan yurdumuz, bu ıstıraplara en fazla uğramış olanların yurtlarına iadesi işine dört kere sahne oldu. Türk siyasetinin eşsiz bir muvaffakiyeti olan bu mücadelelerin üçü İzmir'de cereyan etti Son ikisi ise 19 Nisan ve 9 Mayıs 1943 mübadeleleri sırf Türkiye Kızılay'ının idaresi altında yapıldı.

Kızılay'ın sıcak ve şefkat dolu kucağı yurttaşlarına olduğu kadar yabancı fakat vatanları için dövüşerek sakat kalmış olanlara da açıldı. Bu şefkatin o bedbahtlarda uyandırdığı derin minnetin şahsen birçok defalar şahidi oldum.

Esir mübadelesi işi tahsilâtının gazete sütunlarında okunması kadar kolay bir iş değildir. Birçok teknik zorlukları, ince teferruatı, siyasi, insanî düşünceleri aynı zamanda intibai (uyarak) zaruri kılan incelikleri vardır ve şuna katiyetle emin olalım ki Kızılay Teşkilatı bütün bu işleri tam bir muvaffakiyetle de başarmıştır.

İzmir'de yapılan üç esir değişiminde de hazır bulundum. Geçen sene yapılan mübadelede Kızılay bir müşahit (gözlemci) ve muavin (yardımcı) idi. Fakat bu sene birincisi Mersin'de ikincisi ve üçüncüsü İzmir'de yapılan mübadeleler de idare işi doğrudan doğruya Kızılay tarafından deruhte (üstlendi) edildi. Bu yalnız muvaffakiyetle başarılmış bir iş olarak kaydedilmekle kalmaz, aynı zamanda yine muvaffakiyetle biten ilk mübadeleye nazaran bu

⁹³⁵ Anadolu, 2 Haziran 1943 s. 3; Vakit, 2 Haziran 1943, s.1, 4; Vakit, 3 Haziran 1943, s. 1; Cumhuriyet, 2 Haziran 1943, s. 1; Akşam, 2 Haziran, 1943, s. 1; Ulus, 2 Haziran 1943, s. 3; Tan, 2 Haziran 1943, s. 2; İkdâm (Gece Postası), 2 Haziran 1943, s. 2.

⁹³⁶ Anadolu, 3 Haziran 1943, s. 4; Vakit, 2 Haziran 1943, s. 4; Vakit, 3 Haziran 1943, s. 1; Ulus, 3 Haziran 1943, s. 3; Tasviri Efkâr, 3 Haziran 1943, s. 3; İkdâm (Gece Postası), 3 Haziran 1943, s. 2.

⁹³⁷ Cumhuriyet, 2 Haziran 1943, s. 2.

⁹³⁸ BCA, 030.10.0.0. 179.236.2; Yeni Asır, 2 Haziran 1943, s. 1, 2; İzmir'in yerel gazetesi olan Yeni Asır gazetesi sinir ve akıl hastasıyla çok daha ağır durumda olan 27 kadar İtalyan esirin değişiminin çok elem verici olduğunu yazmıştır. Yeni Asır, 3 Haziran 1943, s. 1, 3.

mübadelelere şefkat unsurlarını daha fazla katmakla insanî bakımda da daha ileri atılmış bir adım sayılmak lazım gelir.

İlk mübadele beynelmilel teşkilat İzmir’de yapılmakla beraber bir nevi husumet havası taşıyordu. O zaman limanımıza gelen iki hastane gemisinden birinden diğerine geçebilmek ancak Türk vasıtalarıyla imkân dâhiline girebiliyordu. Hiç unutmam Gradiska İtalyan gemisinden ayrılmakta olan ilk kafilesinden evvel Llandrover Gostle İngiliz hastane gemisine geçebilmek için vasıtasız kalmışım. Türk motorları muhtelif vazifelerle dağılmışlardı. İtalyan gemisinin başhekimine müracaatla bir vasıta temini rica ettim. Çok nazık bir zat olan başhekim İngiliz gemisine bir İtalyan motorunun yanaşmasına imkân olmadığını söyledi. İhtiyaç karşısında kolay çare bulunur. Derhal kumandana motorun İngiliz gemisine değil onun bordasında bulunan şata yani Türk toprağına yanaşacağını söyledim. Başhekim bu düşünceye güçlkle iştirak edebildi fakat nihayet muvafakat etti. Bu defa ki manzara bunun tamamen zıttı oldu. İki taraf vasıtaları esirlerini bile memnuniyetle taşıdılar. Birbirlerinin gemilerine her mülahazanın(düşünce) üstünde sırf insanî olarak yanaştılar ve hiçbir brodet görmediler. Bunu Kızılay’ın mübadele işi üstünde açtığı şefkat halesine, bu işe hâkim kıldığı yakınlık düşünce ve gayesine borçluyuz.

Kızılay mübadele işlerinde bu manevi galebeyi temin ettiği gibi maddeten de büyük bir idare muvaffakiyeti kazanmıştır. Mersin mübadelesi hariç son iki mübadelede de İzmir’de değiştirilen esirler yekûnu 4377 kişiye balıdır. Bunların içinde 350’ye yakını hem de ilerlemiş akıl hastalıklarıyla malul hastalar pek çok sakatlar bulunduğu da göz önünde tutulmak icap eder. Bütün bunların sayılması bir taraftan tesellüm ve diğer tarafa teslim edilmesi, nakli, nakillerinde kullanılacak vasıtaların temini gibi maddi işler noksansız yapılmış, bunun üstünde de esirlerin tatyibi hastaların zedelenmemesi, incitilmemesi temin olunmuş kendileri bütün bu işler esnasında tam bir şefkat ve muhabbet halesi ile sarılmıştır.

Bütün bu işleri deruhte eden Kızılay erkânı başta müdürü umumi Dr. Remzi Gönenç ve İzmir merkez reisi Avukat Baha Nasuh Yörük olmak üzere İzmir merkez heyetini teşkil eden zevat uyumadan durup dinlenmeden uğraştılar ve muvaffak oldular. Kızılay bundan başka bu işlerin karşılanması için büyük masraf da ihtiyar etmiştir. Her şeyde kat’ı nazar, iki mübadelede de bütün esirlere ve bunları getiren gemilerin subay ve tayfalarına varıncaya kadar hepsini itina ile hazırlanmış incir ve iyi cins sigara terzi etmek sureti ile yaptığı insanî cemile ile büyük bir yekûnu tutmuştur.

Hülasa mevcudiyeti tarihinde kendisine beynelmilel sahada hakiki ve şeref mevkii temin eden bu esir mübadelesi işinde Türkiye Kızılay’ı tam bir muvaffakiyet kazanmıştır.

Mübadele işi Kızılay Umumiye merkezinin sevk ve idaresile, aynı zamanda da İzmir merkezinin bütün mevcudiyetile sarf ettiği gayretle başarıldı ...⁹³⁹”

Uluslararası Kızılhaç Komitesi tarafından gönderilen 23 Ağustos 1943 tarihli mektupla Türkiye’den ve Türk Kızılay Cemiyetinden 1929 Cenevre mukavelesi hükümlerine göre savaşan devletler ordusuna mensup yaralı ve ağır hasta bazı savaş esirlerinin tarafsız devletlerce kabul edilerek tedavi altına alınmaları hakkında yardım istenmiştir. Bunun üzerine Kızılay, 21 Eylül 1943 tarihli cevabi yazısında savaşan devletler ordusuna mensup yaralı ve ağır hasta bazı savaş esirlerinin Türkiye’ye kabul edilerek tedavi edilmelerinin Cemiyetin özel esir hastanesinin olmamasından dolayı mümkün olmadığını bildirmiştir. Fakat hükümet bu hastaları diğer hastanelere yerleştirirse Kızılay’ın yardım elini uzatacağı da bildirilmiştir. Ancak Hükümet o günün

⁹³⁹ İhsan Barlas, “Esir Mübadelesi ve Kızılay”, Kızılay Dergisi, Ağustos 1943, Sayı: 10; s. 4, 5.

koşullarında bunun imkân dâhilinde olmadığını, olursa haber verileceğini Uluslararası Kızılhaç Komitesine bildirmiştir.

Hükümetin konu ile ilgili cevabi yazısı şu şekildedir:

“...Milletlerarası Kızılhaç Komitesi’nden Vekaletimize gönderilen ve ilişği ile birlikte birer sureti leffen takdim kılınan 23 Ağustos 1943 tarihli mektupta 1929 tarihli Cenevre Mukavelesi hükümlerine tevfi kan bazı muharip devletler arasında ağır yaralı ve ağır hasta harp esirlerinin mübadele edilmekte bulunduğundan bahs olunarak yine aynı mukavele hükümlerine göre anılan komite tarafından muharip devletlere yapılan teklif kabul olunduğ takdirde muhariplere mensup ağır yaralı ve ağır hasta bazı harp esirlerinin tarafsız memleketlerse kabul ve hastanelerinde tedavi altına alınmaları hususunda hükümetimizin mütalaa ve muvafakati sorulmuş ve 14 Eylül 1943 tarihli ve 14450/1152 sayılı tahriratla Kızılay cemiyetimizin bu iş hakkında mütalaaı istenilmiş idi.

Kızılay Cemiyetimizden cevaben alınan 21 Eylül 1943 tarihli ve 17128 sayılı yazıda muharip devletlere mensup bazı ağır yaralı ve hastaların memleketimize kabul edilerek tedavi olunmaları, cemiyetin hususi hastanesi bulunmadığından dolayı mümkün görülmediği bildirilmiş ve bu gibi hasta ve yaralıların memlekete getirilerek resmi hastaneler ve müesseselerde tedavi edilmeleri hükümetimizce tensip edilirse cemiyetin elinde olan bütün vasıtalarla yardımda bulunabileceği ilave olunmuştur. Kızılay cemiyetinin elinde hususi hastaneleri bulunmadığı gibi Vekâletimizce de bahsi gecen hasta ve yaralıların resmi müesseselerde tedavileri de tanzimi müşkül bir keyfiyet olarak telakki edilmektedir. Milletlerarası Kızılhaç Komitesi’ne şimdiki halde böyle bir muavenete maalesef imkân görülemediği ve bilahare imkân hâsıl olursa o vakit ayrıca bildirileceği mealinde bir cevap verileceğini yüksek bilgileri için derin saygılarımla arz ederim.⁹⁴⁰”

Türkiye Cumhuriyeti, İkinci Dünya Savaşı yılları boyunca kendinden talep edilen bu yardımlara olumsuz cevap vermemeye çalışırken kendi halkının özellikle gıda gereksiniminin karşılanması için gereken önlemleri almak için çeşitli yollar aramıştır. Ancak alınan tedbirlere rağmen ülkede yoksulluğun had safhaya ulaştığı günler de yaşanmıştır⁹⁴¹. Ülke olarak içerisinde yaşanan olumsuzluklara rağmen imkânlar ölçüsünde insanî yardımlar devam ettirilmiştir. Bu insani yardımların en önemli olanlarından biri Kızılay’ın uluslararası hizmet olarak Türk limanlarına getirilen savaş esirlerine kucak açması olmuştur. Afrika’da savaşan ülkelerin yaralı, hasta ve malul esirlerinin değişimi için Türkiye’yi yakın ve tarafsız olması hasebiyle seçtikleri görülmüştür. Mersin ve İzmir limanlarında bu esirlerin değişimleri gerçekleşinceye kadar Kızılay tarafından hizmet verilmiştir. Kızılay Cemiyeti hastane ve dispanserlerinde tedavileri yapılmış, posta hizmetleri, yiyecek, içecek ve barınma gereksinimlerini karşılamıştır. Günün şartlarında uygun hediyeler dağıtılarak en iyi şekilde ülkelerinin yetkililerine teslim edilmelerine aracılık etmiştir⁹⁴².

⁹⁴⁰ BCA. 030.10.0. 0. 179.236.7.2.

⁹⁴¹ Koç, s. 109, 110.

⁹⁴² Akgün Karal ve Uluğtekin, Yeni Belgelerin Işığında Hilâl-i Ahmer’den Kızılay’a, II, s. 125.

İngiliz Harp Esirlerini Sevenler Fonu'nun Başkanı Tuğgeneral V.M. Fortune yaptıkları yardımlardan ötürü Türkiye Kızılay Derneği'ne 25 Ocak 1946 tarihinde 250 İngiliz lirası yardımda bulunmuştur. Gönderdiği mesajda duygularını:

“Geçen 25 Ocak'ta İngiliz Harp Esirlerini Sevenler Fonu'nun başışı olarak Türkiye Kızılay Derneği'ne 250 İngiliz liralık bir çek göndermekle haz duymuştum. Şimdi bütün malumatımızı almış olmamız dolayısıyla Türkiye Kızılay Derneği'ne ilişkide 250 İngiliz liralık diğer bir çek yollamakla pek memnunum. Bu meblağ Almanların eline düşen İngiliz harp esirlerine Türk vatandaşlarının yaptığı hizmetlere karşı olan şükran hediyemizi artırmaktadır. Önce olduğu gibi bu sefer de minnettarlığımızı ve onun maddi bir şekilde ifadesi bakımından tuttuğumuz yolu yurdunuz basınında belirtmek lütfünde bulunmanızı rica edebilir miyiz?⁹⁴³” cümleleriyle anlatmıştır.

Sonuç olarak; dönemin İçişleri Bakanlığı Başbakanlığına yazdığı 8 Haziran 1943 tarihli resmi yazıda Türkiye'de yapılan beş mübadelenin tarihlerini ve sayılarını şöyle bildirmiştir.

“7 Nisan 1942 tarihinde 919 İtalyan ve 129 İngiliz savaş esiri İzmir limanında, 10 Kasım 1942'de 162 Filistinli esir ile 305 Alman ve İtalyan esir İstanbul'da⁹⁴⁴, 21 Mart 1943'de 863 Alman ve İtalyan'la 863 İngiliz esiri Mersin limanında, 18 Nisan 1943'de 1205

⁹⁴³ “İngiliz Harp Esirlerini Sevenler Fonu Tarafından Kızılay'a Gönderilen Teşekkür Mektubu”, Kızılay Dergisi, Mart 1946, Sayı: 19, s. 17.

⁹⁴⁴ İstanbul'daki Yahudi göçmenlerin esir değişimi; farklı tarihlerde Yahudilerle ilgili değişimin yapıldığı, Almanya bağlamında gerçekleştiği görülse de Kızılay ve basın taramasında fazla bir bilgiye rastlanamamıştır. Ulaşılabildiğimiz kaynaklarda Almanya ile İngilizler organizasyonunda Yahudilerle değişim de Türkiye değişimde durak noktası olduğu görülmektedir. Arasında Mersin'de İngiliz ve İtalyan esirlerinin mübadele edilmesi esnasında Türkiye'nin ve özellikle de Kızılay yetkililerinin özverili çalışmaları savaşan taraflardan da takdir almıştır. Öte yandan İngiltere Büyükelçiliğinden alınan 10 Eylül 1942 tarihli bir notada Almanya'da bulunan Filistinli Musevilerle Filistin'de bulunan Almanların mübadelesi için İngiltere ile Almanya'nın anlaşmaya vardıkları, Filistin'deki Almanların sayısının 270 kişiyi bulduğu, Almanya'daki Filistinli Yahudilerin ise 80 civarında oldukları belirtilerek Alman hükümetinin Almanya'da bulunan bazı İngiliz uyrukluların da bu sayıya dâhil edilmelerine müsaade ettiği bildirilmiştir. Türk Dışişleri Bakanlığı'nın Başbakanlığa gönderdiği 21 Ağustos 1942 tarih 32768 sayılı yazısında; Yahudi mültecilerin mübadelesinde de arabuluculuk yapan ülke yine Türkiye'dir. Almanya'dan yola çıkacak Yahudilerin Filistin'e götürülmeleri sırasında masrafların İngiltere tarafından karşılanacağı belirtilirken, Türk yetkililerinin yardımları da istenmiştir. İzmir ve Mersin'de Türkiye'nin yardım etmeye çalıştığı Yahudi göçmenler ve Alman ve İtalyan savaş esirleriyle İngiliz savaş esirlerinin dışında bir başka kesim ise farklı ülkelere ait sivil ve askerlerin mübadele edilmesidir. Bu konuda yapılan girişimlerden birisi de Suudi Arabistan'daki İtalyanların İngilizlerle mübadelesidir. Bu konuda Hariciye Vekâleti tarafından istenilen izin Başbakanlık tarafından uygun görülmüştür. “Bahsi gecen mübadelenin icabında topraklarımızda yapılması ve yerinin alakadar hükümetlerle mutabık kalınarak vekaletinizce tespit edilmesi muvafık görüldüğü” belirtilir. Yine Türk Dışişleri Bakanlığı'nın Başbakanlığa gönderdiği 26 Nisan 1944 tarihli ve 27543 sayılı yazısında; İkinci Dünya Savaşı'nın son yıllarına doğru Almanya'da bulunan Filistinli Museviler ile Filistin'de yaşayan Almanların mübadelesinin karşılıklı alınan kararlarla Türk topraklarında özellikle de İstanbul'da yapılması tercih edilmiştir. İngiltere'nin 25 Nisan 1944 tarihinde Türk Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği resmi bir yazıda Almanya'da yaşayan Filistinli Musevilerle, Filistin'de bulunan Almanların mübadele edilebilmesine karar verildiği bildirilmiştir. Almanya ile yapılan bir anlaşmayla Filistin'deki değiştirilecek Almanların yaklaşık 130 kişi olduğu, Almanya'dan Filistin'e gidecek Musevilerin ise yaklaşık 300 kişi olduğu belirtilmiştir. Buna göre, daha önce Türk memurlarının “kıymetli müzaheretleriyle” cereyan etmiş mübadeleler gibi bununda Türkiye topraklarında, mümkünse İstanbul'da ve 15 Mayıs 1944 tarihinde yapılacağı belirtilmiştir. BCA. 030.10.0.0. 219.476.15.1-8; BCA. 030.10.0.0. 232.563.15.1-2, İkinci Dünya Savaşı'nda Yahudi mültecilerin durumu için bakınız Erdem Çanak, İkinci Dünya Savaşı Sırasında Balkanların İşgalinin Türkiye'ye Etkisi: Yahudi Mülteciler Meselesi, Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/9 Summer 2015, (p. 127-144).

İtalyan'la 150 İngiliz İzmir limanında, 8 Mayıs 1943'de 1200 İtalyan'la 200 İngiliz İzmir limanında, 2 Haziran 1943'de 5 General olmak üzere 2269 subay erden oluşan İtalyan esir kafilesiyle 456 İngiliz subay ve eri İzmir limanında mübadele edilmişlerdir. Bu mübadeleler esnasında Türk hükümetinin aldığı tedbirler sayesinde hiçbir olay meydana gelmemiştir. İlgili sefaretlerce mübadele tam bir intizam içerisinde yapılmasında önemli rol oynayan Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Kızılay'ına çokça teşekkür mektupları gelmiştir. Türk Kızılay'ın bu mübadelede savaş esirlerine dağıttıkları incir, üzüm ve sigara gibi hediyeler dağıtılmıştır⁹⁴⁵.

İzmir'de dördüncü Türkiye'de beşinci kez yapılan değişim en fazla savaş esirinin değiştirildiği değişimdir. 2 Haziran 1943 Çarşamba günü 435 İngiliz ile 2673 İtalyan mübadele edilmiştir. İzmir'deki ilk esir değişimi dışında yapılan tüm mübadeleler Türk Kızılay'ın tamamen idaresi altında yapılmıştır. Mübadelelerde esirlerin arasında ileri derecede akıl hastaları ve maluller de vardır. Bunlarda göz önünde tutularak Kızılay Cemiyeti bu esirlerin mübadelesinde çok hassas davranmıştır. Hastaların incitilmeden özenle nakilleri yapılmıştır. Bütün bu işleri Kızılay Genel Müdürü ile İzmir Merkezi Başkanı Av. Baha Nasuh Yörük önderliğinde ve İzmir Kızılay Merkezi üyelerinin özverili çalışmaları sonunda gerçekleşmiştir⁹⁴⁶.

Türkiye ve Kızılay'ın önceki dört değişimdeki tecrübelerinin de etkisiyle en düzenli, programlı ve sorunsuz değişim bu son mübadele olmuştur. Ancak Türkiye'nin savaş şartlarında zarar gören ülkelere ve savaş mağduru insanlara yardım faaliyetleri mübadeleye aracılıkla sınırlı kalmamıştır. İnsanlığa hizmet eden bu yardımların sonucu olarak da Türkiye ve özellikle Kızılay Teşkilatı uluslararası kamuoyunun takdirini kazanmıştır.

⁹⁴⁵ BCA.030.10.0.0. 179.236.2; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nin bu belgesinde Türkiye'de yapılan esir değişimi için her ne kadar mübadeleye ait bu tarihler ve esir sayıları verilmiş olsa da bazı değişimlerdeki veriler Kızılay arşiv belgeleri, dönemin ulusal ve yerel basınında farklı verilmiştir. İzmir'de birinci değişimde 8 Nisan 1942 Çarşamba günü 130 İngiliz ile 900'den fazla İtalyan; Mersin'de yapılan ikinci mübadelede 21 Mart 1943 Pazar günü 863 İngiliz, 863 İtalyan esir; İzmir'de yapılan üçüncü değişimde 19 Nisan 1943 Pazartesi günü 350 İngiliz ile 1212 İtalyan; 9 Mayıs 1943 Pazar günü 400 İngiliz ile 2412 İtalyan; 2 Haziran 1943 Çarşamba günü yapılan son değişimde ise mürettebat dahil toplam 435 İngiliz ile 2673 İtalyan savaş esiri karşılıklı değiştirilmiştir. Geniş bilgi için bakınız, Yeni Asır, 2 Haziran 1943, s. 1; Karabekir Kâzım, s. 1258; Yeni Asır, 9 Nisan 1942, s. 1; Ulus, 22 Mart 1943, s. 1; Tasviri Efkar, 21 Mart 1943, s. 1, 3; Vakit, 20 Nisan 1943, s. 1; Yeni Asır, 20 Nisan 1943, s. 1; Yeni Asır, 8 Mayıs 1943, s. 2; Yeni Asır, 9 Mayıs 1943, s. 3.

⁹⁴⁶ İhsan Barlas, "Esir Mübadelesi ve Kızılay" Kızılay Dergisi, Sayı: 10, Ağustos 1943, s. 5.

SONUÇ

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti sadece savaşlarda yaralanan askerlere yardım için kurulmuş olsa da savaş esirlerinin yanı sıra salgın hastalık, yangın, deprem, sel gibi doğal afetlerde de ırk, dil, din ayrımı yapmadan büyük bir özveriyle çalışmıştır. Gerek Osmanlı'da gerek Cumhuriyet döneminde açtığı hastaneler, aşevleri, düşkünler yurdu ve sanatsal faaliyetleri ile insanlığın birbirini yok ettiği dünyada “yurtta barış dünyada barış” felsefesi çerçevesinde “kara gün dostu” olarak günümüze kadar önemli bir misyon üstlenmiştir. Öyle ki bu misyonu hem Birinci Dünya Savaşı'nda hem de İkinci Dünya Savaşı boyunca Türkiye ve Türk Kızılay'ının yardımına ihtiyaç duyan Avrupalı Devletlerin farklı cephelerde esir düşmüş askerlerine ve sivillerine yapılacak yardımlar konusunda tarafsız bir politikayla hep olumlu cevap vermeye çalışmıştır. Bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı boyunca Türkiye'de bulunan savaşan Avrupalı devletlerin temsilcilikleri Türk Hükümeti'nin izni ve Türkiye Kızılay Cemiyeti'nin aracılığıyla; 1929 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin “Harp esirlerine direk veya aileleri tarafından gönderilecek mektup, para, eşya ve posta kolilerinin gönderilmesi” şeklindeki 38. maddesine göre kendi savaş esirlerine yardımlarını göndermişlerdir. Gönderilen yardımlar gıda olarak çikolata, bisküvi, konserve, bonbon, sigara gibi maddelerden; giyecek malzemeleri ise yün örme çorabı gibi giyim eşyalardan oluşmuştur.

Kızılay'ın kurum arşivinde bulunan belgelere dayalı olarak yapılan bu çalışma esnasında Ticaret Vekâletince verilen lisans doğrultusunda belirli miktarlarda hazırlanan gıda maddelerinin 1940 Eylül'ünden 1944 yılına kadar insani yardım kapsamında önceden belirlenen esir künyesi ve adreslerin olduğu listeler ışığında Almanya ve İtalya'da bulunan esir kamplarına hemen hemen her ay gönderildiği anlaşılmaktadır. Ancak yardımların yapıldığı yıllarda Avrupa kıtasında başlayan savaşın, dünyada yarattığı ekonomik darlık, zaman zaman bu yardım kolilerinin bazı ekonomik önlemlerden dolayı sınırlandırılmasına sebep olmuştur. Türkiye'de bu yardımları yaparken gıda ve diğer maddeler için “2/13477 sayılı kararname ile lisans sisteminde” ihracına serbest mevad veya kontenjana tabi mevad olarak sınıflandırmıştır. Ayrıca ülke için çok temel “hayati öneme sahip” kömür, hurda ve demir vb. maddelerin gönderilmesini tamamen yasaklamıştır. Savaşın son yıllarında ise Türkiye'nin geleceği

ön plana alınarak temel gıdalardan mısır, buğday ve arpa vb. maddelerinin gönderimi de durdurulmuştur.

Esirlere gönderilecek paketler çok itina ile hazırlanmış ve gümrükte Gümrük ve İnhisar Vekâleti memuru tarafından kontrol edilerek Almanya'daki Oflag, Stalag esir kampları başta olmak üzere Marlag Milag, Dulag gibi çok farklı mevkilerde bulunan kamplardaki esirlere gönderilmiştir. İkinci Dünya Savaşı şiddetlendikçe Türkiye'de bulunan Avrupalı temsilciliklerden giden yardım kolilerinin miktarının artması, İngiltere'den sonra Fransa ve Belçika'nın da yardım için aracılık istemesi yüzünden Türk Dışişleri Bakanlığı nezdinde "Savaş Esirleri Komisyonu" adıyla bir komisyon oluşturulmuştur. Dışişleri Bakanlığı Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti ve Ticaret Vekâleti Kızılay Cemiyeti temsilcilerinden oluşan Komisyon, tarafsız olarak, her ülkeden gelen taleplere Türkiye'nin güvenliğini ve geleceğini tehlikeye düşürmeden olumlu cevap vermeye çalışmıştır. Komisyon bu iyi niyetini Almanya'daki savaş esirlerine koli göndermek için başvuruda bulunan devletlerin yanı sıra Polonya, Norveç, Yugoslavya, Yunanistan, Bulgaristan, İtalya, Almanya ve Hollanda'nın talepleri olması durumunda da gösterme kararı almıştır. İlerleyen zaman içinde bu ülkelerin de yardım talepleri olmuştur. Bu kapsamda kolilerin muhteviyatına dair önceden İngiltere'ye verilen izin esas alınmıştır. Ayrıca yardım kolilerinin gönderilme işlemlerinin Ankara, İstanbul ve İzmir gümrüklerinden yapılması, kolilerin Kızılay gözetiminde olması ve aylık sınırı geçmemesine dikkat edilmiştir. Ağırlığı tamamlanamayan ürünler için "ihracı serbest mevad" olan sigara, kuru meyve ve şekerleme konulmasına izin verilmiştir. Bu surette yardımlar PTT Paket Müdürlüğü tarafından kara ve deniz yoluyla önceden ilgili konsolosluklar tarafından belirlenen esirlerin bulundukları kamplara gönderilmiştir. Türkiye Kızılay Cemiyeti'nin bu yardımları yaparken çok duyarlı ve titiz davrandığı aynı zamanda büyük bir mücadele verdiği; yardımların savaş süresince devam ettiği arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye ve Türkiye Kızılay Cemiyeti'nin ülke olarak içerisinde yaşanan zorluk ve olumsuzluklara rağmen yaptığı bir başka insanî yardımı 1929 tarihli Cenevre Sözleşmesinin 68. maddesi kapsamında bazı savaşan devletlerarasında ağır yaralı, hasta ve malul savaş esirlerinin Türkiye karasularında mübadelesi olmuştur. Savaşan devletler tarafından Türkiye'nin seçilme sebebi yakın ve tarafsız olmasıdır. Çünkü bu mübadele de Afrika'da savaşan ülkelerin yaralı, hasta ve

malul İngiliz, Alman ve İtalyan savaş esirlerinin değişimi yapılacaktır. Bu kapsamda 1942-1943 yıllarında uluslararası barış için İngiliz, Alman ve İtalyan savaş esirleri gözetiminde bulundukları kamplardan ilgili devletlerin hastane gemileriyle getirilerek Türk limanlarından İzmir ve Mersin Limanlarında mübadele edilmişlerdir. Mersin ve İzmir limanlarında beş kez yapılan bu değişimlerde Türkiye Kızılay Cemiyeti hem değişimi koordine etmiş hem de değişim süresince hastane ve dispanserlerinde esirlerin tedavilerini yapmış, posta hizmetleri, yiyecek, içecek ve barınma gereksinimlerini karşılamıştır. Ayrıca günün şartlarında mevsime uygun hediyeler dağıtılarak esirlerin ülkelerinin yetkililerine en iyi şekilde teslim edilmelerine aracılık etmiştir. İzmir'deki ilk esir değişimi dışında yapılan tüm mübadeleler Türk Kızılay'ının idaresi altında yapılmıştır. Mübadelelerde esirlerin arasında ileri derecede akıl hastaları ve maluller de bulunmaktaydı. Bunlarda göz önünde tutularak Kızılay Cemiyeti bu esirlerin mübadelesinde çok duyarlı ve hassas davranmıştır. Pek çok hüznü hikâyesinin ve anların yaşandığı, zihinsel ve bedensel hasta binlerce savaş esirleri incitilmeden, özenle ülkelerinin hastane gemilerine nakledilmişlerdir. Bu çalışmalar yerli ve yabancı gazeteciler tarafından hem ulusal hem de yabancı basın tarafından ilk sayfadan duyurulmuştur. Pek çok hüznü hikâyesinin aktarıldığı anlar bu sayede okurlarla paylaşılmış ve tarihe not düşülmüştür. 1942-1943 yıllarında gerçekleştirilen İngiliz, Alman ve İtalyan savaş esirlerinin mübadelesi Türk makamları ve Dr. Remzi Gönenc idaresindeki Kızılay çalışanlarının özverili çalışmaları İtalya ve Büyük Britanya Hükümetinin iltifatlarına mazhar olmuştur.

Türkiye Hükümeti'nin izniyle Türk karasularında yapılan bu değişimlerde; İzmir ve Mersin limanlarından üst rütbeli generallerin de aralarında olduğu her rütbeden Alman, İtalyan ve İngiliz savaş esirlerinin 1942-1943 yılları arasında yapılan esir değişimleri yaklaşık olarak 10.000 kişinin Türkiye'de mübadele edildiği görülmektedir. Kızılay İkinci Dünya Savaşı esnasındaki zorlu şartlar altında dahi dil, din ve ırk farkı gözetmeksizin herkese yardım eli uzatmaya çalışmıştır. Bilhassa da yabancı savaş esirleri ile aileleri arasındaki en önemli köprü olmuştur. Dünyanın büyük bir ateş çemberi içerisinde bulunduğu yıllarda insanlara verdiği maddi ve manevi destek ve çalışmalarıyla da bütün dünyanın takdirini kazanmıştır.

KAYNAKLAR

ARŞİV BELGELERİ

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI DEVLET ARŞİVLERİ BAŞKANLIĞI (BCA):

30.10.0.0....Muamelat GenelMüdürlüğü (MGMK)

30.18.1.2... Kararlar Daire Başkanlığı (1928-) (KDBK)

BCA, 030.10.0.0. 179.235.16.
BCA, 030.10.0.0. 179.235.14.
BCA, 030.10.0.0. 179.235.19.
BCA, 030.10.0.0. 179.235.22.
BCA, 030.10.0.0. 179.235.26.
BCA, 030.10.0.0. 179.235.27.
BCA, 030.10.0.0. 179.236.3.
BCA, 030.10.0.0. 179.236.8.
BCA, 030.10.0.0. 179.236.1.
BCA, 030.10.0.0. 179.236.2.
BCA, 030.10.0.0. 179.236.4.
BCA, 030.10.0.0. 179.236.7.
BCA, 030.10.0.0. 179.235.32.
BCA, 030.10.0.0. 179.235.9.
BCA, 030.10.0.0. 179.235.3.
BCA, 030.10.0.0. 179.235.11.
BCA, 030.10.0.0. 124.882.3.
BCA, 030.10.0.0. 124.881.11.
BCA, 030.10.0.0. 163.139.8.
BCA, 030.10.0.0. 232.563.31.
BCA, 030.10.0.0. 232.563.15.

BCA, 030.10.0.0. 219.476.15.
BCA, 030.10.0.0. 235.587.1.
BCA, 030.10.0.0. 235.587.7.
BCA, 030.10.0.0. 235.587.15.
BCA, 030.10.0.0. 239.613.15.
BCA, 030.18.1.2.92.91.10.
BCA, 030.18.1.2.124.91.7.
BCA, 030.18.1.2.91.49.4.
BCA, 030.18.1.2.94.33.1.
BCA, 030.10.0.0. 235.584.22.
BCA, 030.10.0.0. 178.234.18.
BCA, 030.10.0.0. 178.234.19.
BCA, 030.10.0.0. 178.234.25.
BCA, 030.10.0.0. 178.234.27.
BCA, 030.10.0.0. 178.234.28.
BCA, 030.10.0.0. 178.234.30.
BCA, 030.10.0.0. 178.234.14.
BCA, 030.10.0.0. 178.234.31.
BCA, 030.10.0.0. 178.234.7.
BCA, 030.10.0.0. 178.234.22.
BCA, 030.10.0.0. 178.234.8.
BCA, 030.10.0.0. 178.234.11.
BCA, 030.10.0.0. 178.233.20.
BCA, 030.10.0.0. 178.234.34.
BCA, 030.10.0.0. 178.234.17.

KIZILAY ARŞİVİ (KA):

KA, 1807/ 13.	KA, 1807/ 75.24.
KA, 1807/ 14.	KA, 1807/ 75.25.
KA, 1807/ 16.	KA, 1807/ 75.26.
KA, 1807/ 17.	KA, 1807/ 75.27.
KA, 1807/ 18.	KA, 1807/ 75.28.
KA, 1807/ 19.	KA, 1807/ 75.29.
KA, 1807/ 20.	KA, 1807/ 75.31.
KA, 1807/ 21.	KA, 1807/ 75.32.
KA, 1807/ 22.	KA, 1807/ 75.33.
KA, 1807/ 23.	KA, 1807/ 75.34.
KA, 1807/ 24.	KA, 1807/ 75.35.
KA, 1807/ 25.	KA, 1807/ 75.39.
KA, 1807/ 26.	KA, 1807/ 75.40.
KA, 1807/ 27.	KA, 1807/75.42.
KA, 1807/ 69.	KA, 1807/ 75.43.
KA, 1807/ 70.	KA, 1807/ 75.44.
KA, 1807/ 71.24.	KA, 1807/ 75.52.
KA, 1807/ 71.25.	KA, 1807/ 75.58.
KA, 1807/ 75.	KA, 1807/ 75.61.
KA, 1807/ 75.13.	KA, 1807/ 75.62.
KA, 1807/ 75.14.	KA, 1807/ 75.67.
KA, 1807/ 75.15.	KA, 1807/ 75.67.1.
KA, 1807/ 75.16.	KA, 1807/ 75.71.
KA, 1807/ 75.17.	KA, 1807/ 76.
KA, 1807/ 75.18.	KA, 1807/76.16.
KA, 1807/ 75.19.	KA, 1807/ 76.17.
KA, 1807/ 75.20.	KA, 1807/ 76.18.
KA, 1807/ 75.23.	KA, 1807/ 76.19.
	KA, 1807/ 82.

KA, 1807/ 83.	KA, 1812/ 0150.
KA, 1812 / 0084.	KA, 1812/ 0151.
KA, 1812 / 0085.	KA, 1812/ 0152.
KA, 1812 / 0244.	KA, 1812/ 0153.
KA, 1812/ 0004.	KA, 1812/ 0154.
KA, 1812/ 0005.	KA, 1812/ 0156.
KA, 1812/ 0006.	KA, 1812/ 0157.
KA, 1812/ 0007.	KA, 1812/ 0159.
KA, 1812/ 0008.	KA, 1812/ 0161.
KA, 1812/ 0009.	KA, 1812/ 0162.
KA, 1812/ 0010.	KA, 1812/ 0166.
KA, 1812/ 0011.	KA, 1812/ 0167.
KA, 1812/ 0012.	KA, 1812/ 0171.
KA, 1812/ 0013.	KA, 1812/ 0173.
KA, 1812/ 0014.	KA, 1812/ 0174.
KA, 1812/ 0045.	KA, 1812/ 0175.
KA, 1812/ 0050.	KA, 1812/ 0176.
KA, 1812/ 0051.	KA, 1812/ 0178.
KA, 1812/ 0052.	KA, 1812/ 0179.
KA, 1812/ 0055.	KA, 1812/ 0180.
KA, 1812/ 0139.	KA, 1812/ 0203.
KA, 1812/ 0140.	KA, 1812/ 0205.
KA, 1812/ 0141.	KA, 1812/ 0206.
KA, 1812/ 0142.	KA, 1812/ 0215.
KA, 1812/ 0143.	KA, 1812/ 0217.
KA, 1812/ 0144.	KA, 1812/ 0219.
KA, 1812/ 0145.	KA, 1812/ 0220.
KA, 1812/ 0146.	KA, 1812/ 0221.
KA, 1812/ 0147.	KA, 1812/ 0222.
KA, 1812/ 0148.	KA, 1812/ 0223.
KA, 1812/ 0149.	KA, 1812/ 0224.

KA, 1812/ 0226.
KA, 1812/ 0227.
KA, 1812/ 0228.
KA, 1812/ 0229.
KA, 1812/ 0230.
KA, 1812/ 0231.
KA, 1812/ 0232.
KA, 1812/ 0233.
KA, 1812/ 0234.
KA, 1812/ 0235.
KA, 1812/ 0237.
KA, 1812/ 0238.
KA, 1812/ 0239.
KA, 1812/ 0241.
KA, 1812/ 0242.
KA, 1812/ 0243.
KA, 1812/ 0245.
KA, 1812/ 0246.
KA, 1812/ 0247.
KA, 1812/ 0248.
KA, 1812/ 0249.
KA, 1812/ 0250.
KA, 1812/ 0251.
KA, 1916/ 63.
KA, 1916/ 64.
KA, 1916/ 66.
KA, 1916/ 67.
KA, 1916/ 68.
KA, 1916/ 70.
KA, 1916/ 71.
KA, 1916/ 72.

KA, 1916/ 73.
KA, 1916/ 74.
KA, 1916/ 75.
KA, 1916/ 76.
KA, 1918/ 0026.
KA, 1918/ 0032.
KA, 1918/ 0053.
KA, 1918/ 0054.
KA, 1918/ 0075.
KA, 1918/ 0120.
KA, 1918/ 0121.
KA, 1918/ 0125.
KA, 1918/ 0156.
KA, 1918/ 0157.
KA, 1918/ 0158.
KA, 1918/ 0182.
KA, 1918/ 0185.
KA, 1918/ 0186.
KA, 1918/ 0187.
KA, 1918/ 0188.
KA, 1918/ 0189.
KA, 1918/ 0212.
KA, 1918/ 0215.
KA, 1918/ 0217.
KA, 1918/ 0218.
KA, 1918/ 0221.
KA, 1918/ 0222.
KA, 1918/ 0228.
KA, 1918/ 0360.
KA, 1918/ 0361.
KA, 1918/ 0362.

KA, 1918/ 0363.	KA, 2416/ 64.
KA, 1918/ 0364.	KA, 2416/ 65.
KA, 1918/ 0365.	KA, 2574/ 100.
KA, 1918/ 0366.	KA, 2574/ 101.
KA, 1918/ 0367.	KA, 2574/ 110.
KA, 1918/ 0368.	KA, 2574/ 115.
KA, 1918/ 0369.	KA, 2574/ 117.
KA, 1918/ 0370.	KA, 2574/ 13.
KA, 1918/ 0371.	KA, 2574/ 14.
KA, 1918/ 0375.	KA, 2574/ 15.
KA, 1918/ 0376.	KA, 2574/ 16.
KA, 1918/ 0377.	KA, 2574/ 17.
KA, 1918/ 0378.	KA, 2574/ 18.
KA, 2416/ 21.	KA, 2574/ 19.
KA, 2416/ 30.	KA, 2574/ 20.
KA, 2416/30.	KA, 2574/ 21.
KA, 2416/31.	KA, 2574/ 22.
KA, 2416/ 33.	KA, 2574/ 23.
KA, 2416/ 34.	KA, 2574/ 24.
KA, 2416/ 37.	KA, 2574/ 25.
KA, 2416/ 39.	KA, 2574/ 25.13.
KA, 2416/ 41.	KA, 2574/ 26.
KA, 2416/ 43.	KA, 2574/ 26.13.
KA, 2416/47.	KA, 2574/ 27.
KA, 2416/ 49.	KA, 2574/ 28.
KA, 2416/ 53.	KA, 2574/ 29.
KA, 2416/ 58.	KA, 2574/ 30.
KA, 2416/ 60.	KA, 2574/ 32.
KA, 2416/ 61.	KA, 2574/ 33.
KA, 2416/ 62.	KA, 2574/ 34.
KA, 2416/ 63.	KA, 2574/ 35.

KA, 2574/ 36.	KA, 2574/66.
KA, 2574/ 37.	KA, 2574/ 67.
KA, 2574/ 38.	KA, 2574/69.
KA, 2574/ 39.	KA, 2574/ 70.
KA, 2574/ 40.	KA, 2574/ 71.
KA, 2574/ 41.	KA, 2574/ 72.
KA, 2574/ 42.	KA, 2574/ 73.
KA, 2574/ 44.	KA, 2574/ 77.
KA, 2574/ 44.13.	KA, 2574/ 78.
KA, 2574/ 45,	KA, 2574/ 79.
KA, 2574/ 46.	KA, 2574/ 81.
KA, 2574/ 47.	KA, 2574/ 82.
KA, 2574/ 48.	KA, 2574/ 83.
KA, 2574/ 49.	KA, 2574/ 99.
KA, 2574/ 50.	KA, 2576/ 102.
KA, 2574/ 52.	KA, 2576/ 104.
KA, 2574/ 54.	KA, 2576/ 105.
KA, 2574/ 54.13.	KA, 2576/ 108.
KA, 2574/ 54.14.	KA, 2576/ 111.
KA, 2574/ 54.15.	KA, 2576/ 112.
KA, 2574/ 54.16.	KA, 2576/ 113.
KA, 2574/ 54.17.	KA, 2576/ 115.
KA, 2574/ 54.18.	KA, 2576/ 116.
KA, 2574/ 55.	KA, 2576/ 117.
KA, 2574/ 55.13.	KA, 2576/ 118.
KA, 2574/ 55.14.	KA, 2576/ 13.
KA, 2574/ 56.	KA, 2576/ 15.
KA, 2574/ 62.	KA, 2576/ 16.
KA, 2574/ 63.	KA, 2576/ 17.
KA, 2574/ 64.	KA, 2576/ 19.
KA, 2574/ 65.	KA, 2576/ 20.

KA, 2576/ 21.	KA, 2576/ 84.
KA, 2576/ 22.	KA, 2576/ 85.
KA, 2576/ 27.	KA, 2576/ 86.
KA, 2576/ 29.	KA, 2576/ 87.
KA, 2576/ 30.	KA, 2576/ 88.
KA, 2576/ 31.	KA, 2576/ 90.
KA, 2576/ 32.	KA, 2576/ 94.
KA, 2576/ 34.	KA, 2694/ 119.
KA, 2576/ 41.	KA, 2694/ 120.
KA, 2576/ 42.	KA, 2694/ 121.
KA, 2576/ 43.	KA, 2694/ 124.
KA, 2576/ 44.	KA, 2694/ 125.
KA, 2576/ 45.	KA, 2694/ 126.
KA, 2576/ 46.	KA, 2694/ 140.
KA, 2576/ 51.	KA, 2694/ 142.
KA, 2576/ 52.	KA, 2694/ 143.
KA, 2576/ 55.	KA, 2694/ 143.13.
KA, 2576/ 59.	KA, 2701/ 100.
KA, 2576/ 60.	KA, 2701/ 115.
KA, 2576/ 61.	KA, 2701/ 116.
KA, 2576/ 62.	KA, 2701/ 139.
KA, 2576/ 63.	KA, 2701/ 14.
KA, 2576/ 64.	KA, 2701/ 15.
KA, 2576/ 65.	KA, 2701/ 16.
KA, 2576/ 67.	KA, 2701/ 17.
KA, 2576/ 69.	KA, 2701/ 21
KA, 2576/ 76.	KA, 2701/ 26.
KA, 2576/ 77.	KA, 2701/ 27.
KA, 2576/ 78.	KA, 2701/ 28.
KA, 2576/ 79.	KA, 2701/ 30.
KA, 2576/ 80.	KA, 2701/ 33.

KA, 2701/ 34.	KA, 2775/ 22.
KA, 2701/ 70.	KA, 2775/ 23.
KA, 2701/ 99.	KA, 2775/ 24.
KA, 2701/114.	KA, 2775/ 26.
KA, 2775/ 100.	KA, 2775/ 27.
KA, 2775/ 101.	KA, 2775/ 28.
KA, 2775/ 102.	KA, 2775/ 29.
KA, 2775/ 103.	KA, 2775/ 30.
KA, 2775/ 104.	KA, 2775/ 31.
KA, 2775/ 105.	KA, 2775/ 32.
KA, 2775/ 106.	KA, 2775/ 33.
KA, 2775/ 107.	KA, 2775/ 34.
KA, 2775/ 108.	KA, 2775/ 35.
KA, 2775/ 109.	KA, 2775/ 37.
KA, 2775/ 110.	KA, 2775/ 39.
KA, 2775/ 113.	KA, 2775/ 40.
KA, 2775/ 114.	KA, 2775/ 41.
KA, 2775/ 116.	KA, 2775/ 42.
KA, 2775/ 119.	KA, 2775/ 43.
KA, 2775/ 120.	KA, 2775/ 45.
KA, 2775/ 121.	KA, 2775/ 46.
KA, 2775/ 122.	KA, 2775/ 47.
KA, 2775/ 123.	KA, 2775/ 48.
KA, 2775/ 128.	KA, 2775/ 49.
KA, 2775/ 129.	KA, 2775/ 50.
KA, 2775/ 16.	KA, 2775/ 52.
KA, 2775/ 17.	KA, 2775/ 53.
KA, 2775/ 18.	KA, 2775/ 54.
KA, 2775/ 19.	KA, 2775/ 55.
KA, 2775/ 20.	KA, 2775/ 56.
KA, 2775/ 21.	KA, 2775/ 57.

KA, 2775/ 59.	KA, 2576/ 57.
KA, 2775/ 60.	KA, 2576/ 58.
KA, 2775/ 61.	KA, 2576/ 68.
KA, 2775/ 66.	KA, 2576/ 92.
KA, 2775/ 67.	KA, 2775/ 82.
KA, 2775/ 68.	KA, 1807/ 81.
KA, 2775/ 69.	KA, 2574/ 100.1.
KA, 2775/ 72.	KA, 2701/ 100.1
KA, 2775/ 73.	KA, 2574/ 100.2.
KA, 2775/ 74.	KA, 2701/ 100.2.
KA, 2775/ 75.	KA, 2574/ 100.3.
KA, 2775/ 76.	KA, 2701/ 100.3.
KA, 2775/ 77.	KA, 2574/ 100.4.
KA, 2775/ 78.	KA, 2701/ 100.4.
KA, 2775/ 80.	KA, 2574/ 100.5.
KA, 2775/ 81.	KA, 2701/ 100.5.
KA, 2775/ 83.	KA, 2574/ 100.6.
KA, 2775/ 87.	KA, 2574/ 101.1.
KA, 2775/ 89.	KA, 2576/ 102.1.
KA, 2775/ 90.	KA, 2576/ 102.2
KA, 2775/ 92.	KA, 2576/ 102.3.
KA, 2775/ 93.	KA, 2576/ 103.1
KA, 2775/ 95.	KA, 2576/ 108.1.
KA, 2775/ 96.	KA, 2775/ 108.1.
KA, 2775/ 97.	KA, 2775/ 108.3.
KA, 2775/ 98.	KA, 2574/ 110.1.
KA, 2775/ 99.	KA, 2775/ 110.1.
KA, 2574/ 76.	KA, 2574/ 110.2.
KA, 2576/ 49.	KA, 2775/ 110.2.
KA, 2576/ 54.	KA, 2775/ 110.3.
KA, 2576/ 56.	KA, 2775/ 110.4.

KA, 2775/ 110.5.	KA, 2694/ 120.2.
KA, 2775/ 110.6.	KA, 2694/ 120.3.
KA, 2576/ 111.1.	KA, 2694/ 121.1.
KA, 2775/ 112.1.	KA, 2694/ 121.2.
KA, 2775/ 112.2.	KA, 2694/ 121.3.
KA, 2775/ 112.4	KA, 2694/ 124.1.
KA, 2775/ 112.5.	KA, 2775/ 124.1.
KA, 2576/ 113.1.	KA, 2775/ 124.2.
KA, 2775/ 113.1.	KA, 2775/ 124.3.
KA, 2576/ 113.2.	KA, 2775/ 124.4.
KA, 2775/ 113.2.	KA, 2775/ 124.5
KA, 2576/ 113.3.	KA, 2775/ 124.6.
KA, 2576/ 113.4.	KA, 2694/ 125.1.
KA, 2775/ 114.1.	KA, 2694/ 126.1.
KA, 2775/ 114.2.	KA, 2775/ 128.1.
KA, 2574/ 115.1.	KA, 2775/ 128.2.
KA, 2574/ 115.2.	KA, 2775/ 129.1.
KA, 2576/ 116.1	KA, 2775/ 129.2.
KA, 2775/ 116.1.	KA, 2701/ 139.1.
KA, 2775/ 116.2.	KA, 2701/ 139.2.
KA, 2775/ 116.3.	KA, 2701/ 139.3.
KA, 2775/ 116.4.	KA, 2701/ 139.4.
KA, 2775/ 116.5.	KA, 2701/ 139.5.
KA, 2775/ 116.6.	KA, 2694/ 141.2.
KA, 2775/ 116.7.	KA, 2694/ 142.1.
KA, 2574/ 117.1.	KA, 2694/ 142.2.
KA, 2576/ 117.1.	KA, 2694/ 142.3.
KA, 2576/ 118.1.	KA, 2694/ 142.4.
KA, 2694/ 119.1.	KA, 2694/ 142.5.
KA, 2694/ 119.2.	KA, 2694/ 142.6.
KA, 2694/ 119.3.	KA, 2694/ 142.7.

KA, 2694/ 142.8.	KA, 2574/ 33.2.
KA, 2694/ 143.1.	KA, 2701/ 33.2.
KA, 2694/ 143.2.	KA, 2416/ 33.3.
KA, 2694/ 143.3.	KA, 2416/ 33.4.
KA, 2694/ 143.4.	KA, 2416/ 33.5.
KA, 2694/ 143.5.	KA, 2416/ 33.6.
KA, 2694/ 143.6.	KA, 2416/ 33.7.
KA, 2694/ 143.7.	KA, 2416/ 34.1.
KA, 2694/ 143.8.	KA, 2574/ 34.1.
KA, 2694/ 143.9.	KA, 2701/ 34.1.
KA, 2694/ 143.10.	KA, 2775/ 34.1.
KA, 2694/ 143.11.	KA, 2416/ 34.2.
KA, 2694/ 143.12.	KA, 2574/ 34.2.
KA, 1807/ 1.	KA, 2775/ 34.2.
KA, 1807/ 2.	KA, 2416/ 34.3.
KA, 1807/ 3.	KA, 2775/ 34.3.
KA, 1807/ 4.	KA, 2775/ 34.4.
KA, 1807/ 5.	KA, 2574/ 35.1.
KA, 1807/ 6.	KA, 2775/ 35.1.
KA, 1807/ 7.	KA, 2574/ 35.2.
KA, 1807/ 8.	KA, 2775/ 35.2.
KA, 1807/ 9.	KA, 2574/ 35.3.
KA, 1807/ 10.	KA, 2574/ 35.4.
KA, 1807/ 11.	KA, 2574/ 36.1.
KA, 2574/ 32.1.	KA, 2775/ 36.1.
KA, 2576/ 32.1.	KA, 2574/ 36.2.
KA, 2576/ 32.2.	KA, 2775/ 36.2.
KA, 2576/ 32.3.	KA, 2574/ 36.3.
KA, 2416/ 33.1.	KA, 2775/ 36.3.
KA, 2574/ 33.1.	KA, 2775/ 36.3.
KA, 2416/ 33.2.	KA, 2574/ 36.4.

KA, 2574/ 36.5.	KA, 2775/ 43.1.
KA, 2416/ 37.1.	KA, 2574/ 43.2.
KA, 2574/ 37.1.	KA, 2775/ 43.2.
KA, 2775/ 37.1.	KA, 2775/ 43.2.
KA, 2574/ 37.2.	KA, 2574/ 43.3.
KA, 2574/ 37.3.	KA, 2775/ 43.3.
KA, 2574/ 37.4.	KA, 2574/ 43.4.
KA, 2574/ 37.5.	KA, 2775/ 43.4.
KA, 2775/ 37.8.	KA, 2574/ 43.5.
KA, 2574/ 38.1.	KA, 2574/ 43.6.
KA, 2416/ 39.1.	KA, 2574/ 43.7.
KA, 2574/ 39.1.	KA, 2574/ 43.8.
KA, 2416/ 39.2.	KA, 2574/ 43.9.
KA, 2574/ 40.1.	KA, 2574/ 43.10.
KA, 2574/ 40.2.	KA, 2574/ 43.11.
KA, 2574/ 40.3.	KA, 2574/ 44.1.
KA, 2416/ 41.1.	KA, 2574/ 44.2.
KA, 2574/ 41.1.	KA, 2574/ 44.3.
KA, 2416/ 41.2.	KA, 2574/ 44.4.
KA, 2574/ 41.2.	KA, 2574/ 44.5.
KA, 2416/ 41.3	KA, 2574/ 44.6.
KA, 2416/ 41.4	KA, 2574/ 44.7.
KA, 2416/ 41.5.	KA, 2574/ 44.8.
KA, 2775/ 42.1.	KA, 2574/ 44.9.
KA, 2416/ 42.4.	KA, 2574/ 44.10.
KA, 2416/ 42.5.	KA, 2574/ 45.1
KA, 2416/ 42.6.	KA, 2775/ 45.1.
KA, 2416/ 42.9.	KA, 2775/ 45.2.
KA, 2416/ 43.1	KA, 2775/ 45.3.
KA, 2416/ 43.1.	KA, 2775/ 45.4.
KA, 2775/ 43.1.	KA, 2574/ 46.1.

KA, 2775/ 46.1.	KA, 2775/ 50.3.
KA, 2574/ 46.2.	KA, 2775/ 50.4.
KA, 2775/ 46.2.	KA, 2775/ 50.5.
KA, 2574/ 46.3.	KA, 2775/ 50.6.
KA, 2574/ 46.4.	KA, 2775/ 50.7.
KA, 2574/ 46.5.	KA, 2775/ 50.8.
KA, 2574/ 46.6.	KA, 2775/ 50.9.
KA, 2574/ 47.1.	KA, 2775/ 50.10.
KA, 2574/ 47.2.	KA, 2574/ 51.1.
KA, 2574/ 47.3.	KA, 2576/ 51.1.
KA, 2574/ 48.1.	KA, 2775/ 51.1.
KA, 2775/ 48.1.	KA, 2775/ 51.2.
KA, 2416/ 48.2.	KA, 2775/ 51.4.
KA, 2574/ 48.2.	KA, 2775/ 51.5.
KA, 2775/ 48.2.	KA, 2775/ 51.6.
KA, 2574/ 48.3.	KA, 2574/ 52.1.
KA, 2775/ 48.3.	KA, 2576/ 52.1.
KA, 2574/ 48.4.	KA, 2775/ 52.1.
KA, 2574/ 48.5.	KA, 2574/ 52.2.
KA, 2574/ 48.6.	KA, 2574/ 52.3.
KA, 2416/ 49.1.	KA, 2574/ 52.4.
KA, 2574/ 49.1.	KA, 2574/ 52.5.
KA, 2775/ 49.1.	KA, 2574/ 52.6.
KA, 2574/ 49.2.	KA, 2574/ 52.7.
KA, 2775/ 49.2.	KA, 2574/ 52.8.
KA, 2574/ 49.3.	KA, 2574/ 52.9.
KA, 2574/ 50.1.	KA, 2574/ 52.10.
KA, 2775/ 50.1.	KA, 2574/ 52.11.
KA, 2574/ 50.2.	KA, 2574/ 52.12.
KA, 2775/ 50.2.	KA, 2775/ 53.1.
KA, 2574/ 50.2.	KA, 2574/ 54.1.

KA, 2775/ 54.1.	KA, 2574/ 55.12.
KA, 2574/ 54.2.	KA, 2574/ 56.1.
KA, 2775/ 54.2.	KA, 2775/ 56.1.
KA, 2574/ 54.3.	KA, 2775/ 57.1.
KA, 2775/ 54.3.	KA, 2416/ 58.1.
KA, 2574/ 54.4.	KA, 2576/ 59.1.
KA, 2775/ 54.4.	KA, 2775/ 59.1.
KA, 2574/ 54.5.	KA, 2775/ 59.2.
KA, 2775/ 54.5.	KA, 2576/ 60.1.
KA, 2574/ 54.6.	KA, 2775/ 60.1.
KA, 2775/ 54.6.	KA, 2775/ 60.2.
KA, 2574/ 54.7.	KA, 2416/ 61.1.
KA, 2775/ 54.7.	KA, 2576/ 61.1.
KA, 2574/ 54.8.	KA, 2775/ 61.1.
KA, 2775/ 54.8.	KA, 2775/ 61.2.
KA, 2574/ 54.9.	KA, 2775/ 61.3.
KA, 2574/ 54.10.	KA, 2775/ 61.4.
KA, 2574/ 54.11.	KA, 2775/ 61.5.
KA, 2574/ 54.12.	KA, 2775/ 61.6.
KA, 2574/ 55.1.	KA, 2775/ 61.7.
KA, 2775/ 55.1.	KA, 2775/ 61.8.
KA, 2574/ 55.2.	KA, 2416/ 62.1
KA, 2574/ 55.3.	KA, 2576/ 62.1.
KA, 2574/ 55.4.	KA, 2576/ 63.1.
KA, 2574/ 55.5.	KA, 1916/ 63.3.
KA, 2574/ 55.6.	KA, 1916/ 63.4.
KA, 2574/ 55.7.	KA, 2576/ 67.1.
KA, 2574/ 55.8.	KA, 2576/ 67.2.
KA, 2574/ 55.9.	KA, 1916/ 68.1.
KA, 2574/ 55.10.	KA, 2576/ 68.1.
KA, 2574/ 55.11.	KA, 1916/ 68.2.

KA, 2576/ 68.2	KA, 1916/ 71.4.
KA, 1916/ 68.3.	KA, 1916/ 71.5.
KA, 1916/ 68.4.	KA, 1916/ 71.6.
KA, 1916/ 68.5.	KA, 1916/71.7.
KA, 1916/ 68.6.	KA, 1916/ 72.1.
KA, 1807/ 69.1.	KA, 1807/ 72.2.
KA, 1916/ 69.1.	KA, 1807/72.3.
KA, 2576/ 69.1.	KA, 1807/ 72.4.
KA, 1807/ 69.2.	KA, 1807/72.5.
KA, 2576/ 69.2.	KA, 1916/ 72.5.
KA, 2576/ 69.3.	KA, 1916/ 73.1.
KA, 1916/ 69.4.	KA, 1916/ 73.2.
KA, 2576/ 69.5.	KA, 1916/ 73.3.
KA, 2576/ 69.6.	KA, 1916/ 73.4.
KA, 1807/ 70.1.	KA, 1916/ 73.9.
KA, 1916/ 70.1.	KA, 1916/ 74.1.
KA, 1807/ 70.2.	KA, 1916/ 74.2.
KA, 2576/ 70.2.	KA, 1916/ 74.3.
KA, 1807/ 70.3.	KA, 1916/ 74.4.
KA, 1807/ 70.4.	KA, 1916/ 74.5.
KA, 1916/ 70.4.	KA, 1916/ 74.6.
KA, 2576/ 70.4.	KA, 1807/ 75.1.
KA, 1916/ 70.5.	KA, 1916/ 75.1.
KA, 2576/ 70.5.	KA, 2576/ 1.75.
KA, 1807/ 70.6.	KA, 2576/ 75.1.
KA, 1916/ 70.6.	KA, 1807/ 75.2.
KA, 1807/ 70.7.	KA, 1916/ 75.2.
KA, 1916/ 70.7.	KA, 1916/ 75.3.
KA, 1916/ 71.1.	KA, 1807/ 75.4.
KA, 1916/ 71.2.	KA, 1916/ 75.4.
KA, 1916/ 71.3.	KA, 1807/ 75.5.

KA, 1807/ 75.7.	KA, 1807/ 81.8.
KA, 1807/ 75.8.	KA, 1807/ 81.9.
KA, 1807/ 75.9.	KA, 2574/ 82.1.
KA, 1807/ 75.10.	KA, 2574/ 83.1.
KA, 1807/ 75.11.	KA, 2775/ 83.1.
KA, 1807/ 75.12.	KA, 2775/ 83.2.
KA, 1916/ 76.1.	KA, 2775/ 83.3.
KA, 1807/ 76.6.	KA, 2775/ 83.4.
KA, 1807/ 76.7.	KA, 2775/ 83.5.
KA, 1807/ 76.8.	KA, 2576/ 84.1.
KA, 1807/ 76.9.	KA, 2576/ 85.1.
KA, 1807/ 76.10.	KA, 2775/ 85.2.
KA, 1807/ 76.11.	KA, 2775/ 85.3.
KA, 2574/ 77.1.	KA, 2775/ 86.1.
KA, 2576/ 77.1.	KA, 2775/ 86.2.
KA, 2574/ 77.2.	KA, 2775/ 86.3.
KA, 2576/ 77.2.	KA, 2775/ 86.4.
KA, 2574/ 77.3.	KA, 2775/ 86.5.
KA, 2574/ 77.4.	KA, 2775/ 86.7.
KA, 2574/ 79.1.	KA, 2775/ 86.8.
KA, 2775/ 80.1.	KA, 2775/ 86.9.
KA, 2775/ 80.2.	KA, 2775/ 86.10.
KA, 2775/ 80.3.	KA, 2775/ 86.11.
KA, 1807/ 81.1.	KA, 2775/ 87.1.
KA, 2775/ 81.1.	KA, 2775/ 87.2.
KA, 2574/ 81.2.	KA, 2775/ 89.1.
KA, 2574/ 81.3.	KA, 2775/ 89.2.
KA, 2574/ 81.4.	KA, 2775/ 90.1.
KA, 2574/ 81.5.	KA, 2775/ 90.2.
KA, 2574/ 81.6.	KA, 2775/ 92.1.
KA, 1807/ 81.7.	KA, 2775/ 92.2.

KA, 2775/ 92.3.	KA, 2691/ 5.1.
KA, 2775/ 92.4.	KA, 1812/ 6.1.
KA, 2775/ 95.2	KA, 2574/ 6.1.
KA, 2775/ 96.2.	KA, 2691/ 6.1.
KA, 2574/ 99.1.	KA, 2701/ 6.1.
KA, 2701/ 99.1.	KA, 1807/ 7.1.
KA, 2574/ 99.2.	KA, 2574/ 7.1.
KA, 2701/ 99.2	KA, 2691/ 7.1.
KA, 2574/ 99.3.	KA, 2574/ 8.1.
KA, 2701/ 99.3	KA, 2691/ 8.1.
KA, 2574/ 99.4.	KA, 2701/ 8.1.
KA, 2701/ 99.4.	KA, 2775/ 8.1.
KA, 2574/ 99.5.	KA, 1807/ 9.1.
KA, 2701/ 99.5.	KA, 2574/ 9.1.
KA, 2574/ 5.	KA, 2691/ 9.1.
KA, 2574/ 5.1.	KA, 1807/ 10.1.
KA, 1807/ 1.1.	KA, 2574/ 10.1.
KA, 2574/ 1.1.	KA, 2691/ 10.1.
KA, 2701/ 1.1.	KA, 1807/ 11.1.
KA, 2775/ 1.1.	KA, 2416/ 11.1.
KA, 1807/ 2.1	KA, 2574/ 11.1.
KA, 2574/ 2.1.	KA, 2694/ 12.1.
KA, 2701/ 2.1.	KA, 2574/ 18.13.
KA, 1807/ 3.1.	KA, 2574/ 18.14.
KA, 2574/ 3.1.	KA, 2574/ 18.15.
KA, 2775/ 3.1.	KA, 1807/ 19.13.
KA, 1807/ 4.1.	KA, 1807/ 19.14.
KA, 2574/ 4.1.	KA, 1807/ 19.15.
KA, 2691/ 4.1.	KA, 1807/ 19.16.
KA, 1812/ 5.1.	KA, 2574/ 21.13.
KA, 2574/ 5.1.	KA, 2574/ 21.14.

KA, 2574/ 21.15.	KA, 2574/ 23.1.
KA, 2574/ 21.16.	KA, 1807/ 24.1.
KA, 2574/ 21.17.	KA, 2574/ 24.1.
KA, 2574/ 21.18.	KA, 2775/ 24.1.
KA, 1807/ 13.1.	KA, 1807/ 25.1.
KA, 2574/ 13.1.	KA, 2574/ 25.1.
KA, 1807/ 14.1.	KA, 1807/ 26.1.
KA, 2574/ 14.1.	KA, 2574/ 26.1.
KA, 2574/ 14.1.	KA, 2701/ 26.1.
KA, 1807/ 15.1.	KA, 2775/ 26.1.
KA, 2574/ 15.1.	KA, 1807/ 27.1.
KA, 2701/ 15.1.	KA, 2574/ 27.1.
KA, 2574/ 16.1.	KA, 2775/ 27.1.
KA, 2775/ 16.1.	KA, 1807/ 28.1.
KA, 1807/ 17.1.	KA, 1807/ 29.1.
KA, 2574/ 17.1.	KA, 2574/ 29.1.
KA, 1807/ 18.1.	KA, 2576/ 29.1.
KA, 2574/ 18.1.	KA, 2775/ 29.1.
KA, 2576/ 18.1.	KA, 2416/ 30.1.
KA, 1807/ 19.1.	KA, 2574/ 30.1.
KA, 2574/ 19.1.	KA, 2576/ 30.1.
KA, 1807/ 20.1.	KA, 2701/ 30.1.
KA, 2574/ 20.1.	KA, 2416/ 31.1.
KA, 1807/ 21.1.	KA, 2576/ 31.1.
KA, 2416/ 21.1	KA, 1807/ 1.2.
KA, 2574/ 21.1.	KA, 2775/ 1.2.
KA, 1807/ 22.1.	KA, 2576/ 2.2.
KA, 2574/ 22.1.	KA, 1807/ 4.2.
KA, 2775/ 22.1.	KA, 2691/ 4.2.
KA, 1807/ 23.1.	KA, 1807/ 5.2.
KA, 2574/ 23.1.	KA, 2574/ 5.2.

KA, 2691/ 5.2.	KA, 2574/ 24.2.
KA, 2691/ 6.2.	KA, 2775/ 24.2.
KA, 1807/ 7.2.	KA, 2574/ 25.2.
KA, 2691/ 7.2.	KA, 1807/ 26.2.
KA, 2691/ 8.2.	KA, 2574/ 26.2.
KA, 2574/ 9.2.	KA, 2775/ 26.2.
KA, 1807/ 10.2.	KA, 1807/ 28.2.
KA, 2574/ 12.2.	KA, 2701/ 28.2.
KA, 1807/ 13.2.	KA, 1807/ 29.2.
KA, 2574/ 13.2.	KA, 2775/ 29.2.
KA, 2574/ 14.2.	KA, 2775/ 1.3.
KA, 2574/ 15.2.	KA, 2691/ 4.3.
KA, 2574/ 16.2.	KA, 1807/ 5.3.
KA, 2775/ 16.2.	KA, 2574/ 5.3.
KA, 1807/ 17.2.	KA, 2691/ 5.3.
KA, 2574/ 17.2.	KA, 2691/ 6.3.
KA, 2775/ 2.17.	KA, 1807/ 7.3.
KA, 1807/ 18.2.	KA, 2691/ 7.3.
KA, 2574/ 18.2.	KA, 2691/ 8.3.
KA, 2576/ 18.2.	KA, 2574/ 9.3.
KA, 1807/ 19.2.	KA, 1807/ 10.3.
KA, 2574/ 19.2.	KA, 2416/ 11.3.
KA, 1807/ 20.2.	KA, 2574/ 12.3.
KA, 2574/ 20.2.	KA, 2574/ 12.3.
KA, 1807/ 21.2.	KA, 1807/ 13.3.
KA, 2574/ 21.2.	KA, 2574/ 13.3.
KA, 1807/ 22.2.	KA, 2574/ 15.3.
KA, 2574/ 22.2.	KA, 2574/ 16.3.
KA, 2775/ 22.2.	KA, 2775/ 16.3.
KA, 2574/ 23.2.	KA, 2574/ 17.3.
KA, 1807/ 24.2.	KA, 1807/ 18.3.

KA, 2574/ 18.3.	KA, 2691/ 4.14.
KA, 2576/ 18.3.	KA, 1807/ 17.4.
KA, 1807/ 19.3.	KA, 1807/ 18.4.
KA, 1807/ 20.3.	KA, 2574/ 18.4.
KA, 2574/ 20.3.	KA, 2576/ 18.4.
KA, 1807/ 21.3.	KA, 1807/ 19.4.
KA, 2574/ 21.3.	KA, 2574/ 20.4.
KA, 1807/ 22.3.	KA, 1807/ 21.4.
KA, 2574/ 22.3.	KA, 2574/ 21.4.
KA, 2574/ 23.3.	KA, 1807/ 22.4.
KA, 1807/ 24.3.	KA, 2574/ 22.4.
KA, 2574/ 24.3.	KA, 2574/ 23.4.
KA, 2574/ 25.3.	KA, 1807/ 24.4.
KA, 1807/ 26.3.	KA, 2574/ 24.4.
KA, 2574/ 26.3.	KA, 2574/ 25.4.
KA, 2775/ 26.3.	KA, 1807/ 26.4.
KA, 1807/ 28.3.	KA, 2574/ 26.4.
KA, 1807/ 29.3.	KA, 1807/ 28.4.
KA, 2775/ 29.3.	KA, 1807/ 29.4.
KA, 1807/ 4.4.	KA, 1807/ 1.5.
KA, 2691/ 4.4.	KA, 1807/ 5.5.
KA, 1807/ 5.4.	KA, 2691/ 5.5.
KA, 2574/ 5.4.	KA, 2691/ 6.5.
KA, 2691/ 5.4.	KA, 1807/ 7.5.
KA, 2691/ 6.4.	KA, 2691/ 7.5.
KA, 1807/ 7.4.	KA, 2691/ 8.5.
KA, 2691/ 7.4.	KA, 1807/ 10.5.
KA, 2691/ 8.4.	KA, 2416/ 11.5.
KA, 2574/ 9.4.	KA, 1807/ 13.5.
KA, 1807/ 10.4.	KA, 2691/ 5.13.
KA, 1807/ 13.4.	KA, 2691/ 5.14.

KA, 1807/ 17.5.	KA, 1807/ 18.6.
KA, 1807/ 18.5.	KA, 2574/ 18.6.
KA, 2574/ 18.5.	KA, 1807/ 19.6.
KA, 1807/ 19.5.	KA, 2574/ 20.6.
KA, 2574/ 20.5.	KA, 1807/ 21.6.
KA, 1807/ 21.5.	KA, 2574/ 21.6.
KA, 2574/ 21.5.	KA, 1807/ 22.6.
KA, 1807/ 22.5.	KA, 2574/ 22.6.
KA, 2574/ 22.5.	KA, 1807/ 24.6.
KA, 1807/ 24.5.	KA, 2574/ 24.6.
KA, 2574/ 24.5.	KA, 2574/ 25.6.
KA, 2574/ 25.5.	KA, 1807/ 26.6.
KA, 1807/ 26.5.	KA, 2574/ 26.6.
KA, 2574/ 26.5.	KA, 1807/ 28.6.
KA, 1807/ 28.5.	KA, 2574/ 28.6.
KA, 1807/ 29.5.	KA, 1807/ 5.7.
KA, 1807/ 1.6.	KA, 2691/ 5.7.
KA, 1807/ 5.6.	KA, 2691/ 6.7.
KA, 2691/ 5.6.	KA, 1807/ 7.7.
KA, 2691/ 6.6.	KA, 2691/ 8.7.
KA, 1807/ 7.6.	KA, 1807/ 10.7.
KA, 2691/ 8.6.	KA, 1807/ 13.7.
KA, 1807/ 10.6.	KA, 1807/ 18.7.
KA, 2416/ 11.6.	KA, 2574/ 18.7.
KA, 2775/ 12.6.	KA, 1807/ 19.7.
KA, 1807/ 13.6.	KA, 2574/ 20.7.
KA, 2691/ 6.13.	KA, 1807/ 21.7.
KA, 2691/ 6.14.	KA, 2574/ 21.7.
KA, 1807/ 15.6.	KA, 2574/ 22.7.
KA, 2691/ 6.15.	KA, 1807/ 24.7.
KA, 1807/ 17.6.	KA, 2574/ 25.7.

KA, 1807/ 26.7.	KA, 2691/ 5.10.
KA, 2574/ 26.7.	KA, 2691/ 6.10.
KA, 1807/ 28.7.	KA, 1807/ 7.10.
KA, 2691/ 5.8.	KA, 2691/ 8.10.
KA, 2691/ 6.8.	KA, 2416/ 11.10.
KA, 1807/ 7.8.	KA, 1807/ 18.10.
KA, 2691/ 8.8.	KA, 2574/ 18.10.
KA, 2691/ 8.13.	KA, 1807/ 19.10.
KA, 1807/ 17.8.	KA, 2574/ 20.10.
KA, 1807/ 18.8.	KA, 2574/ 21.10.
KA, 2574/ 18.8.	KA, 2574/ 22.10.
KA, 1807/ 19.8.	KA, 2574/ 25.10.
KA, 2574/ 20.8.	KA, 2574/ 26.10.
KA, 2574/ 21.8.	KA, 2691/ 5.11.
KA, 2574/ 22.8.	KA, 2691/ 6.11.
KA, 2574/ 25.8.	KA, 1807/ 7.11.
KA, 2574/ 26.8.	KA, 2691/ 8.11.
KA, 1807/ 28.8.	KA, 2416/ 11.11.
KA, 2691/ 5.9.	KA, 2416/ 11.16.
KA, 2691/ 6.9.	KA, 2416/ 11.17.
KA, 1807/ 7.9.	KA, 1807/ 18.11.
KA, 2691/ 8.9.	KA, 2416/ 11.18.
KA, 2416/ 11.9.	KA, 2574/ 18.11.
KA, 1807/ 18.9.	KA, 1807/ 19.11.
KA, 2574/ 18.9.	KA, 2416/ 11.19.
KA, 1807/ 19.9.	KA, 2416/ 11.20.
KA, 2574/ 20.9.	KA, 2574/ 21.11.
KA, 2574/ 21.9.	KA, 2574/ 22.11.
KA, 2574/ 22.9.	KA, 2574/ 25.11.
KA, 2574/ 25.9.	KA, 2574/ 26.11.
KA, 2574/ 26.9.	KA, 2691/ 5.12.

KA, 2691/ 6.12.	KA, 2691/ 6.
KA, 1807/ 7.12.	KA, 2691/7.
KA, 2691/ 8.12.	KA, 2691/ 8.
KA, 2416/ 11.12.	KA, 2691/ 9.
KA, 1807/ 18.12.	KA, 2694/ 1.
KA, 2574/ 18.12.	KA, 2701/ 1.
KA, 1807/ 19.12.	KA, 2701/ 2.
KA, 2574/ 21.12.	KA, 2701/ 6.
KA, 2574/ 22.12.	KA, 2701/ 7.
KA, 2574/ 25.12.	KA, 2701/ 8.
KA, 2574/ 26.12.	KA, 2701/ 9.
KA, 2416/ 11.	KA, 2701/ 11.
KA, 2574/ 1.	KA, 2775/1.
KA, 2574/ 2.	KA, 2775/ 2.
KA, 2574/ 3.	KA, 2775/ 2a.
KA, 2574/ 4.	KA, 2775/ 3.
KA, 2574/ 5.	KA, 2775/ 4.
KA, 2574/ 6.	KA, 2775/ 5.
KA, 2574/ 7.	KA, 2775/ 6.
KA, 2574/ 8.	KA, 2775/ 7.
KA, 2574/ 9.	KA, 2775/ 9.
KA, 2574/ 10.	KA, 2775/ 11.
KA, 2574/ 11.	KA, 2775/ 12.
KA, 2574/ 12.	KA, 2883/2
KA, 2576/1.	KA, 2775/ 83.
KA, 2576/ 3.	
KA, 2576/ 6.	
KA, 2576/ 7.	
KA, 2576/ 12.	
KA, 2691/ 4.	
KA, 2691/ 5.	

GENELKURMAY ASKERÎ TARİH VE STRATEJİK ETÜT VE DENETLEME BAŞKANLIĞI ARŞİVİ (ATASE):

ATASE, II. Dünya Savaşı Koleksiyonu, Dosya no: I, belge 209-224.

ATASE, II. Dünya Savaşı Koleksiyonu, Dosya no: I, belge 235-246.

ATASE, II. Dünya Savaşı Koleksiyonu, Dosya no: I. belge 139.

SÜRELİ RESMÎ YAYINLAR

Resmî Gazete, 15 Ağustos 1941.

Resmî Gazete, 28 Teşrinievvel 1942.

Resmî Gazete 15 Haziran 1935.

DERGİLER

“Bir Ayda Kızılay”, Kızılay Dergisi, Aralık 1942, Sayı:2, (s. 9).

“Kızılay”, Kızılay Dergisi, Nisan 1944, Sayı:13, (s. 18-19).

Ahmet İhsan, Bir İnsaniyet Vazifesi: İzmir’de İngiliz ve İtalyan malul esirleri değiştirildi”, Kızılay Dergisi, Mayıs 1942, Sayı:5, (s. 6-8).

İhsan Barlas, “Esir Mübadelesi ve Kızılay”, Kızılay Dergisi, Ağustos 1943, Sayı:10; (s.4-5).

İngiltere’de Harp Esirlerini Sevenler Fonu tarafından Kızılay’a gönderilen teşekkür mektubu, Kızılay Dergisi, Nisan 1946, Sayı:19, (s. 17).

“İngiliz Harp Esirlerini Sevenler Fonu Tarafından Kızılay’a Gönderilen Teşekkür Mektubu”, Kızılay Dergisi, Mart 1946, Sayı: 19, (s. 17).

Kermen Haydar “Kızılay Tarihine Giriş”, Kızılay Dergisi, Mart 1945, Sayı:17, (s.116-117).

Kızılay Dergisi, Aralık 1942, Sayı:2, (s. 9).

“İngiliz Harp Esirlerini Sevenler Fonu Tarafından Kızılay’a Gönderilen Teşekkür Mektubu”, Kızılay Dergisi, Mart 1946, Sayı: 19, (s.17).

Karabucak, Bedri Zelzele Kuşağı ve Kızılay, Kızılay Dergisi, Ağustos 1943, Sayı: 10, s. 6, 23.

Mekki Sait Esen, “Esir Değişimi”, Kızılay Dergisi, Mayıs 1943, Sayı: 5, (s. 3-5).

Hilâl-i Ahmer Mecmû’aları (1921-1928), Haz: İbrahim Topçu ve Ahmet Zeki İzgör, Cilt: I, Sayı:1, Türk Kızlay Yayınları (s. 22).

Hilâl-i Ahmer Mecnû'aları (1921-1928), Haz: İbrahim Topçu ve Ahmet Zeki İzgör, Cilt: I, Sayı:1, (s. 23-25).

Hilâl-i Ahmer Mecnû'aları (1921-1928), Haz: İbrahim Topçu ve Ahmet Zeki İzgör, Cilt: I, (s. 26).

Hilâl-i Ahmer Mecnû'aları (1921-1928), Haz: İbrahim Topçu ve Ahmet Zeki İzgör, Cilt: I, Sayı:12, (s. 385).

Hilâl-i Ahmer Mecnû'aları (1921-1928), Haz: İbrahim Topçu ve Ahmet Zeki İzgör, Cilt: I, Sayı:2, (s. 46).

Hilâl-i Ahmer Mecnû'aları (1921-1928), Haz: İbrahim Topçu ve Ahmet Zeki İzgör, Cilt: III, Sayı: 28, (s.1093-1098).

Hilâl-i Ahmer Mecnû'aları (1921-1928), Haz: İbrahim Topçu ve Ahmet Zeki İzgör, Cilt: VI, Sayı: 51, (s. 2496-2511).

Hilâl-i Ahmer Mecnû'aları (1921-1928), Haz: İbrahim Topçu ve Ahmet Zeki İzgör, Cilt: VI, Sayı: 58, (s. 2787).

Hilâl-i Ahmer Mecnû'aları (1921-1928), Haz: İbrahim Topçu ve Ahmet Zeki İzgör, Cilt: VII, Sayı: 61, (s. 2970-2973).

Hilâl-i Ahmer Mecnû'aları (1921-1928), Haz: İbrahim Topçu ve Ahmet Zeki İzgör, Cilt: VII, Sayı:61, (s. 2989-2990).

Hilâl-i Ahmer Mecnû'aları (1921-1928), Haz: İbrahim Topçu ve Ahmet Zeki İzgör, Cilt: VIII, Sayı:69, (s. 3413-3418).

Hilâl-i Ahmer Mecnû'aları (1921-1928), Haz: İbrahim Topçu ve Ahmet Zeki İzgör, Cilt: IX, Sayı:76, (s. 3822-3823).

Hilâl-i Ahmer Mecnû'aları (1921-1928), Haz: İbrahim Topçu ve Ahmet Zeki İzgör, Cilt: IX, Sayı:76, (s. 3824-3830).

Hilâl-i Ahmer Mecnû'aları (1921-1928), Haz: İbrahim Topçu ve Ahmet Zeki İzgör, Cilt: IX, Sayı:1, (s. 3833-3834).

Hilâl-i Ahmer Mecnû'aları (1921-1928), Haz: İbrahim Topçu ve Ahmet Zeki İzgör, Cilt: I, Sayı:1, (s. 27).

Hilâl-i Ahmer Mecnû'aları (1921-1928), Haz: İbrahim Topçu ve Ahmet Zeki İzgör, Cilt: I, Sayı:12, (s. 385).

Hilâl-i Ahmer Mecnû'aları (1921-1928), Haz: İbrahim Topçu ve Ahmet Zeki İzgör, Cilt: III, Sayı:1, (s.1093-1098).

Hilâl-i Ahmer Mecnû'aları (1921-1928), Haz: İbrahim Topçu ve Ahmet Zeki İzgör, Cilt: VII, Sayı:61, (s. 2970-2973).

Türkiye Kızılay Mecmuası, 15 Birincikanun 1935, (s. 47).

Türkiye Kızılay Mecmuası, 15 Birincikanun 1935, Sayı: 145, (s. 37).

Türkiye Kızılay Mecmuası, 15 Nisan 1936, (s. 115, 116).

Türkiye Kızılay Mecmuası, 15 Şubat 1936, (s. 72-80).

Türkiye Kızılay Mecmuası, 15 Şubat 1936, (s.94-96).

Türkiye Kızılay Mecmuası, 29 Birinciteşrin 1935, (s. 2)

Türkiye Kızılay Mecmuası, 29 Birinciteşrin 1935, Sayı: 144, (s. 4).

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilâl_i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928 (Transkripsiyon), Haz. Murat Ulutekin- M. Gül Uluğtekin, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara, 2013.

Selçuk Çandarlı “Dünyanın Işığı”, Kızılay Dergisi, Nisan 1944, Sayı:13, (s. 19).

Sevil, Hüseyin, Tekil, “Ölümünün Yirmi Dördüncü Yıldönümünde Kızılay'ımızın Öncülerinden Profesör Dr. Besim Ömer Paşa”, Kızılay Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 11, Ankara, 1964, (s.19).

TKC İzmir Merkezi (1.7.1941-30.6.1942) Hesap Devresinde Yapılan İşleri Gösterir Rapor, (s.3-4).

Tükel, Selma, “Kızılay'ın Gelişmesinde Maddi-Manevi gayretleri Olan İnsan: Doktor Besim Ömer Paşa”, Kızılay Dergisi, Ankara, 1964, Cilt:1, Sayı:10, (s. 18-19).

Karabucak, Bedri Zelzele Kuşağı ve Kızılay, Kızılay Dergisi, Ağustos 1943, Sayı: 10, (ss. 6, 23).

GAZETELER

Akşam

Anadolu

Bugün

Cumhuriyet

Haber

İkdam (Gece Postası)

Son Dakika

Son Posta

Tan

Tasvir-i Efkar

Türk Sözü

Ulus

Vakit

Yeni Asır

Yeni Mersin

Yeni Sabah

Yenigün

KİTAPLAR

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Antlaşması'nın Başlıca Hükümleri ve Maddeleri, Türkiye Kızılay Derneği Genel Merkezi, Ulus Basımevi, Ankara, 1950.

1911-1913 Yıllığı, Hazırlayanlar: Ahmet Zeki İzgöer, Ramazan Tuğ, Türkiye Kızılay Deneği Yayınları, Ankara, 2013.

1919-1922 Türk Basınında Millî Mücadele Döneminde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (1919-1922), Türk Kızılayı Yayınları, İstanbul, 2019.

Abdullah Ahi Tuncer, Erzincan'da Yardım, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara, 2011.

Akgün Karal Seçil ve Uluğtekin, Murat, Akçuraoglu Yusuf: Birinci Dünya Savaşı Sonunda İskandinavya'dan Sibirya'ya Hilâl-i Ahmer hizmetinde, Türkiye Kızılay Deneği Yayınları, Ankara, 2009.

Akgün Karal Seçil ve Uluğtekin, Murat, Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a, Türk Hava Kurumu Basımevi, II, Ankara, 2001.

Akgün Karal Seçil ve Uluğtekin, Murat, Yeni Belgelerin Işığında Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a, Türk Kızılayı Yayınları, I, Ankara, 2020.

Akgün Karal Seçil ve Uluğtekin, Murat, Yeni Belgelerin Işığında Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a, Türk Kızılayı Yayınları, II, Ankara, 2020.

Akgün, Seçil Karal ve Uluğtekin, Murat, Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a, Beyda Basımevi, I, Ankara, 2000.

Anaç, Despira, Marko Paşa (Pitsipios) 1824-1888, Kızılay Yayınları, İstanbul, 2019.

Armaoğlu, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983.

Artuç, Nevzat, Cemal Paşa Askeri ve Sivil Hayatı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019.

Artuç, Nevzat, Sıradışı Bir İttihatçı Beserya Efendi'nin Hayatı ve II. Meşrutiyet Dönemi Hatıraları, Timaş Yayınları, İstanbul, 2019.

Besim, Ömer, Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e Dair Konferans, Haz. İsmail Hacıfettahoğlu, Türk Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2009.

Burhan Belge'nin Sesiyle İkinci Dünya Savaşı Radyo Konferansları, Başnur Matbaası, Ankara, 1970.

Mesut Çapa, Kızılay (Hilal -İ Ahmer) Cemiyeti (1914- 1925), Türk Kızılayı Yayınları, Ankara, 2010.

Develioğlu, Ferit, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara, 1999.

Doktor Besim Ömer ve Dokuzuncu Washington Konferansı, Hazırlayanlar: Levent Düzcü- Cemal Sezer, Ankara, 2016.

Dunant, J. Henry, Solferino Hatırası, Çev. Nermin Arpacıoğlu, Türk Kızılay Derneği, Ankara, 1964.

Elmallı M. Hamdi Yazır, Kur'an-ı Kerim ve Kelime Meali, Merve Yayınları.

Ender, Celil, Kızılay Madalya ve Nişanları, Kızılay Yayınları, İstanbul, 2011.

Erkin, Feridun, Cemal, Dışişlerinde 34 Yıl Anılar-Yorumlar. Türk Tarih Kurumu Basımevi, I. Ankara, 1987.

Karabekir, Kâzım, Günlükler (1906-1948). Cilt: 1. YKY. İstanbul, 2009.

Keser, Ulvi, Kızılay Belgeleri Işığında Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal (1935-1949), Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2010.

Kızılay Arşiv Belgelerinde Birinci Dünya Savaşı, Savaşlar Türk Kızılayı Yayınları, Hazırlayanlar: Recep Karacakaya, Zekai Mete, Hamdi Genç ve Faruk Bal, Ankara, 2018.

Kızılay Arşiv Belgelerinde Savaş Esirleri, Hazırlayanlar: Gülfettin Çelik, Recep Karacakaya, Zekai Mete, Hamdi Genç ve Faruk Bal, Türk Kızılayı Yayınları, İstanbul, 2018.

Kızılay Arşiv Belgelerinde Savaşlar (Trablusgarb-Balkan-Millî Mücadele), Türk Kızılayı Yayınları, Hazırlayanlar: Gülfettin Çelik, Recep Karacakaya, Zekai Mete, Hamdi Genç ve Faruk Bal, Ankara, 2019.

Koçak, Cemil, Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945), Cilt: II, İletişim Yayınları, 1996.

Kopar, Metin, Türkiye'de Sağlık Sistemi ve Salgın Hastalıklarla Mücadele (1920-1938), İksad Publishing House, Ankara, 2021.

Merhamet Güneşi Kızılay Le Sleil De La Compassion "Hilâl-i Ahmer 1912-1920", Haz: Ahmet Tetik ve Ertan Karapiriner, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara, 2015.

Oran, Arslan, Nebahat, Birinci Dünya Savaş'ında Türkiye'deki Rus Savaş Esirleri, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Osmanlı Gazetelerinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Kızılay Yayınları, İstanbul, 2018.

Padişahın Himayesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913 Yıllığı, Haz: A. Zeki İzgöer ve Ramazan Tuğ Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2013.

Rifat Uçarol, Siyasi Tarih (1789-2001), Der Yayınları, İstanbul, 2015.

Saygılı, Sefa, Türk Kızılayı'nın Kurucusu Dr. Abdullah Bey, Kızılay Yayınları, Ankara, 2010.

Sezer, Cemal, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-Sanâ'ası Centre Craft House of the Women Branch of Ottoman Red Crescent, <http://kizilaytarih.org/makale-tez/mk023.pdf>

Sezer, Cemal ve Metin, Ömer, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Balkan Savaşlarında Muhacirlere Yardımları, Kızılay Yayınları, Ankara, 2016.

Tarihe İmza Atan Kızılaycılar Kızılay Başkanları, Türk Kızılay Kitapçığı, 2013.

Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı (1877-1949), Ankara, 1950.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İcraat Raporu 23 Nisan 1920-23 Eylül 1921 Millî Mücadele'de Hilâl-i Ahmer, Haz: İsmail Hacıfettahoğlu Türk Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2009.

Yaman, Ahmet, Emin "II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'de Askeri Mülteciler ve Gözaltı Kampları (1941-1942)", Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt 21, Sayı 33, 2003.

MAKALELER

Akandere, Osman, "Konya Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Cumhuriyetin İlk Yıllarındaki Faaliyetleri (1923-1927)", (ss. 1-34), http://kizilaytarih.org/makale-tez/mk_024.

Alsan, Zeki M., "1949 Cenevre Sözleşmesi", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: VII, Sayı: 3-4, 1950, (ss. 37-57).

Aslan, Betül, I. Dünya Savaşı Esnasında Nargin Adası'nda Türk Esirler, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Taed) Sayı: 42, Erzurum, 2010, (ss. 283-305).

Aykurt, Çetin, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Sanatsal Faaliyetleri, Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt: XXX, Sayı: 2, 2015, (ss. 413- 428).

Bakar, Bülent, Zor Zamanlarda İyi Komşuluk Örneği: İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'den Yunanistan'a Yapılan Yardımlar. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 2008 Cilt: XIV, Sayı: 71, (ss. 413-444).

Başarır, Mehtap, "İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Gerçekleştirilen Esir Değişimlerinin Dönemin Basınında" Tarih ve Gelecek Dergisi, Cilt: IV, Sayı: 3, Aralık 2018, (ss. 81-105).

Bülbül, İrfan, "İkinci Dünya Savaşının Türkiye'de Sosyal Hayata Olumsuz Yansımaları". Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, 2012, (ss. 1-51).

Büyükay, Yusuf, "Harb Esirleri Hakkında Tatbik Edilecek Muameleye Dair 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmesi", e-akademi, Hukuk Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, Sayı: 6, Ağustos 2002, (ss. 1-37).

Captive Audience: Camp Entertainment and British Prisoners-of-War in German Captivity, 1939-1945, Popular Entertainment Studies, Vol. 5, Issue 1, (pp. 58-73).

Çalık, Ramazan, "Türk-Alman İlişkileri", Türkler, Cilt: XVI, Ankara 2002, (ss. 813-828).

Çanak, Erdem, İkinci Dünya Savaşı Sırasında Balkanların İşgalinin Türkiye'ye Etkisi: Yahudi Mülteciler Meselesi, Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume X/9 Summer 2015, (p. 127-144)

- Çapa, Mesut, “Kızılay”, Türk Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt: XXV, 2002, (ss. 544)
- Çapa, Mesut, Mübadelede Kızılay (Hilal-İ Ahmer) Cemiyeti’nin Rolü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 10, 2001, (ss. 29-60).
- Demirsoy, Nilüfer, “İlk Türk Hemşirelerinden Biri: Safiye Hüseyin (Elbi) Hanım (1881-1964)”, II. Kadın Araştırmaları Sempozyumu, Ekam, Eskişehir, 2004, (ss.103).
- Erdal, İbrahim, "Türk Yunan Nüfus Değişiminde Türk Mübadillere Yapılan Yardım Faaliyetleri", Tarih Araştırmaları Dergisi Sayı: XXV, 2006, (ss. 203-214).
- Erdemir, Lokman, “Çanakkale Muharebe Meydanlarından İstanbul Hastanelerine: Sağlık Hizmetleri”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi, Sayı: XV, Isparta, 2012, (ss. 91-113).
- Halıcı, Şaduman, “II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’den Yunanistan’a Uzanan Dostluk Köprüsü: Kurtuluş ve Dumlupınar’ın Yardımları”. Belgi Dergisi, 2015, (ss. 1196-1217).
- İzgöer, A. Zeki, 1911-1913 (1329-1331) Tarihli Osmanlı Hilâl-i Ahmer Salnamesine Göre Balkan Savaşları Sırasında Hint Müslüman Halkının Osmanlı’ya Yardımları, Journal of History and Future, Cilt: I, Sayı: 1, Aralık, 2015. (ss. 99-171).
- Karacaoğlu Emine, “Kırımlı Aziz İdris Bey’in Hayatı, Çalışmaları ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmâniye’de İrad Ettiği Nutuk Hakkında, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sayı: 13, Ankara, 2016, (ss. 11-19).
- Karayaman, Mehmet, “Yozgat Merkez ve Kazalarında Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Kuruluşu ve Faaliyetleri”, Yozgat’ın Siyasi, İctimai ve İktisadî Tarihi, Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı, II, 2016, (ss. 156-175).
- Kasalak, Kadir ve Baş, Ramazan, İtalyan Saldırısında Yunanistan’a Türkiye’nin Yardımları (1940-1941), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2015/2, Sayı:22, (ss.123-136).
- Kaya Erol, “Millî Mücadele Döneminde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nde Anadolu ve Yunanistan’daki Türk ve Yunan Esirlerine Yaptığı Yardımlar, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Cilt: III, Sayı:2, 2008, (ss. 465- 486).
- Kaya, Fevzi, “Sivil Toplum Örgütleri: Kızılay Örneği Non-Governmental Organization”, Kızılay Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal of International Social Research, Cilt: IX, Sayı: 45, 2016, (ss. 819-832).
- Keser, Ulvi, "Arşiv Belgeleri Işığında İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türkiye’de Mülteciler ve Esirler Sorunu”. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı: 8, 2009, (ss. 185-208).
- Kılınççeker, Özlem ve Gök, Selahaddin, “Kızılay ve Sümerbank’ın 1940-1943 Yılları Arasında Askerler İçin Yaptığı Yardım Faaliyetleri” Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Sempozyumu, Usves Sözlü Bildiri, 2021, (ss. 1041-1047).
- Kiraz, Sami, “Uluslararası İlişkilerde Egemenliğin Değişen Yüzü”. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Sayı: 5, 1 Nisan 2012, (ss. 93-102).

Koç, Nurgün, “II. Dünya Savaşı’nda Alman İşgali Altındaki Ülkelere Türkiye Üzerinden Yapılan Yardımlar”, Bilig 2018, Sayı: 84, (ss. 95-121).

Kopar, Metin, "İstiklal Harbi Sıhhi Raporu (1920-1923)", Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi Sayı: 4, 2017, (ss. 210-228).

Lokman Erdemir, “Çanakkale Muharebeleri Sırasında İstanbul’da Yardım Faaliyetleri”, Çanakkale Araştırmaları Yıllığı, Yıl:10, Bahar 2012, Sayı: 12, (ss. 35-60).

Özaydın, Zuhal ve Sarı, Nil, “Dr. Besim Ömer Paşa ve Kadın Hastabakıcı Eğitim Nedenleri 1”, Cilt: 4, Say: 4, Sendrom, İstanbul, 1992, (ss. 10-18).

Özçelik, Mücahit, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2010. Cilt: I, Sayı: 29, (ss. 253-269).

Özel, Ahmet, “Esir”, TDV İslâm Ansiklopedisi, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 1995, XI, (ss. 382-389).

Sarıçoban, Gülay, İkinci Dünya Savaşı Döneminde (1939-1945) Türk Dış Politikası, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: XXIV, Sayı: 4, 2020, (ss. 1755-1777).

Sarıkaya, Makbule, "Kızılay Dergisinde İkinci Dünya Savaşı Yansımaları", Atatürk Dergisi, Sayı: 5, 2015, (ss. 107-138).

Sezer, Cemal ve Metin Ömer, “Balkan Savaşlarından Millî Mücadeleye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin Yardım Faaliyetleri (1912-1922)”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD), Cilt: XXXII, Sayı: 54, Ankara, 2013, (ss.167-182).

Sezer, Cemal, “Birinci Dünya Savaşı’nda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin Sağlık Alanındaki Faaliyetleri”, History Studies: International Journal of History Cilt: IV, Sayı:4, 2012, (ss. 373-384).

Sezer, Cemal, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-üs-Sanâ’ası Centre Craft House of the Women Branch of Ottoman Red Crescent, <http://kizilaytarih.org/makale-tez/mk023.pdf>.

Tağmat Çağla Derya, “Yunanistan’da Büyük Açlık ve Ege’de Yardım Köprüsü: Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları (1941-1942)”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 46, Güz 2010, (ss.457-483).

Taşdemir, Hakan, Müderrisoğlu, Ruhsar ve Tülüce, Hicran “12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmesine Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Kurbanlarının Korunmasına İlişkin 1 No’lu Protokol (1: Ek Protokol)”, Kamu-İş, Cilt: VII, Sayı: 2, 2003.

Tepekaya Muzaffer ve Kaplan, Leyla “Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877-1923)” Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 10, Konya, 2003, (ss.147-202).

Utkugün, Ceren ve Ortak Şaban, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Askerlere “Kış Hediyesi” Yardım Faaliyetleri, Turkish Studies, Cilt: XIII, Sayı: 8, Spring 2018, (ss. 195-216).

Üçüncü, Uğur, "Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Gümüşhane Halkına Yardımları". Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Sayı: 11, 2016, (ss. 185-214).

TEZLER

Ada, Hüsnü, Osmanlı Devleti'nin Hizmetinde İlk Modern Osmanlı Sivil Toplum Örgütü: Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (1868-1911), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2011.

Ada, Hüsnü, The First Ottoman Civil Society Organization In The Service Of The Ottoman State: The Case of the Ottoman Red Crescent (Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti), Submitted to the Graduate School of Administrative and Social Sciences in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts Sabancı University, İstanbul, 2004.

Akkor, Mahmut, I. Dünya Savaşı'nda Çeşitli Ülkelerdeki Türk Esir Kampları, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2006.

Akkor, Mahmut, I. Dünya Savaşı'nda Anadolu'daki İngiliz Esirleri ve Esir Kampları, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2013.

Arslan, Nebahat Oran, I. Dünya Savaşı'nda Türkiye'deki Rus Savaş Esirleri ve Bunların İadeleri, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2003.

Çağlar Öngel, Birinci Dünya Savaşı'nda Pozantı-Belemedik (Bilemedik) Esir Kampı, (Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Afyonkarahisar, 2018.

Çapa, Mesut, Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1989.

Dirimeşe Nesrin, I. Dünya Savaşı'nda İngilizlere Esir Düşen Türkler ve İngiliz Esaretindeki Türk Esir Kampları, (Yüksek Lisans Tezi), Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars, 2019.

Ergüç, Ayzin 1939-1945 Yılları Arasında İzlenen Türk Dış Politikası Ekseninde Türk-Yunan İlişkileri, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2015.

Nebahat Oran Arslan, I. Dünya Savaşı'nda Türkiye'deki Rus Savaş Esirleri ve Bunların İadeleri, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2003.

Özaydın, Zuhale, Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Salnamesi, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Deontoloji Ana Bilim Dalı ve Tıp Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 1987.

Polat, Mehmet, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Teşkilatlanması, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Elâzığ, 2007.

Sarı, Buket Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Antalya Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyeti, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak, 2010.

Tuba İşler, Birinci Dünya Savaşı Sırasında Hilal-İ Ahmer Cemiyeti'nin Çanakkale Cephesi'ndeki Faaliyetleri, (Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2017.

Utkugün, Ceren İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Ekonomik Sıkıntıların Sosyal Hayata Etkileri (1939-1945), Afyon Kocatepe Üniversitesi, (Basılmamış Doktora Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2016.

Yıldırım, Cevriye Hilal-İ Ahmer (Kızılay) Cemiyeti İzmir Merkezi'nin Kuruluş ve Faaliyetleri (1911-1945), (Yüksek Lisans Tezi), Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak, 2013.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.tipterimlerisozlugu.com/scorbutus.html>. (30.08.2021).

Donald B. Prell, 2nd Platoon, Anti-Tank Company 422nd Infantry Regiment 106th Infantry Division, www.IndianaMilitary.org. (08.05.2021).

Rieger, Susanne, Jochem, Gerhard, "A brief history of Nuremberg POW camps"(2011), [http://www.b24.net/pow/The Nuremberg POW camps 1939- 1945](http://www.b24.net/pow/The_Nuremberg_POW_camps_1939-1945). (20.07.2021).

https://wikijtr.icu/wiki/French_prisoners_of_war_in_World_War_II, (20.07.2021).

Jaques de Launay tarafından 1940-1945 yılları arasında işgal altındaki Belçikalıların günlük yaşamı ve Paul Legrain tarafından yayınlanan Jaques Offergeld 1982, https://wikijtr.icu/wiki/Belgium_in_World_War_II. (05.08.2021).

<https://www.britannica.com/place/Belgium/Ethnic-groups-and-languages>.(05.08.2021).

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/477235/prisoner-of-warPOW>. (05.08.2021).

<https://www.britannica.com/place/Poland/The-Second-Republic#ref28215>(20.06.2019)

<https://www.kkk.tsk.tr/sihhiye.aspx>.(09.06.2019).

<https://saglik.sozlugu.org/scurvy/> (14.06.2019).

<https://www.tipterimlerisozlugu.com/> (25.06.2019).

<https://kuranfihristi.net/ayetleri/esir>, (23.07. 2021).

<https://sozluk.gov.tr>.(15.06.2020).

EKLER

Ek-1: Kızılay aracılığıyla gönderilecek yardımlara ait ilgili Komisyonun raporu. BCA, 030.10.0.0. 179.235.14.

T. C.
Hariciye Vekâleti
Dışişleri Bakanlığı Umumî Müdürlüğü
Şube 1
G. No. 19840
B. No. 529
Laf. 1

Ankara 27-12-1941
Hukuk Komisyonu kararı: R.
Acaledir

V. G.
BAŞBAKANLIK
MÜHÜRÜ

Yüksek Başvekâlete

Kızılay delâletile yapılan yardım işlerini tanzim etmek üzere tanzim edilmig olan Komisyon, 11 ve 23 ilk kânun 1941 tarihlerinde Vekâletimde toplanarak, ruznamesindeki müracaat ve talepleri tetkik ile, sureti leffen takdim kilinan mukarreratı ittihaz eylemiştir.

İşbu mukarreratı yüksek tansiplerine arz ve bu husustaki emirlerinin iş'arına müsaadelerini derin saygılarımla rica ederim.

Hariciye Vekili
S. Sarıca

2.1.1941

030 10 179 235 14

27.12.41 10512 1

2

SURET

VÜ
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Kısalay delâletile yapılacak yardım işlerini tamamlamak üzere tavaif edilmiş olan Komisyon, 11 ve 23 ilâkânın 1941 tarihinde Hariciye Vekâletinde toplanarak ruznamesinde yazılı bulunan müracaat ve talepleri tetkik etmiştir.

1 - İNGİLETERE SEFARETİNİN TALEBİ :

İngiltere Sefareti harıçteki İngiliz esirlerinin 300-400 pamuklu yorgana şiddetle ihtiyacı olduğundan bahisle Hariciye Vekâletine müracaat etmiş ve bu yorganların Türkiye satın alınarak ihracını iltimas etmiştir.

Komisyon bir defaya mahsus olmak üzere 300 pamuklu yorganın ihracına müsaade edilmesini muvafık görmüştür.

2 - YUGOSLAVYA SEFARETİNİN TALEPLERİ :

a) Yugoslavya Sefiri Hariciye Vekiline müracaat ederek Yugoslav esirlerine gönderilmekte olan koliler dahilinde irsaline müsaade edilmiş bulunan peynir miktarının, beher koli için tesbit edilen % 10 nisbetinin % 30-a çıkarılmasını rica ile bu şekilde tezyidin en fazla ayda 400 kiloyu geçmiyeceğini beyan etmiştir.

Komisyon, mevcut stok ve piyasa vaziyetine göre bu talebin isafına imkân göremediğinden reddine karar vermiştir.

b) Hariciye Vekâleti kanalile vaki diğer bir müracaat Yugoslav esirlerinin kışlık giyeceğe olan şiddetli ihtiyacını kısmen karşılamak için Mısır'dan yün getirtilerek Türkiye bunlarla kışlık giyecek imâl ettirilmesini ve her ay Sefaret vasıtasile gönderilmesine müsaade edilmiş bulunan 75 kiloluk çamaşır kontenjanının 30 kilo ilâvesile 105 kilo çıkarılmasını ve işbu 30 kilonun Mısır'dan gelecek yünlerle imâl olunacak eşyaya tahsisine müsaade olunmasını iltimas etmiştir.

030	10			179	235	14	
-----	----	--	--	-----	-----	----	------

Ek-2: Belçika Sefirinin Türk Dışişleri Bakanlığına savaş esirlerine gönderilmesini istediği yorganlar için talebini gösteren resmi yazı. BCA. 0.30.10.0.0. 179.235.9.

T. C.
Hariciye Vekâleti
Genel Çare Umum Müdürüğü
Şube 1.
D. No 15057
E. No 460
Lef: _____

15 Ocak 1941

Yüksek Başvekâlete

Y. O.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Belçika Sefiri Vekâletimize müracaat ederek
Almanyadaki harp esirlerine gönderilmek üzere yirmi-
beş pamuklu yorganın ihracına müsaade edilmesini rica
etmiştir.

Bu husustaki karar ve emirlerinin ıgarına mü-
saadelerini derin saygılarımla rica ederim.

Hariciye Vekili

M. Kararlar 15.10.1941

030 10 179 235 9

DAVETİYE

© Devlet Arşivleri Başkanlığı - 2018 - 243

Ek-3: 1942 yılında İzmir'de yapılan birinci değimle ilgi resmi yazı. BCA, 0.30.10.0.0. 235.587.15.

T. C.
Hariciye Vekâleti
Devlet Arşivi Başkanlığı

244
5 Nisan 1942
26192
202
Yüksek Başvekâlete

22 Nisan 1942 tarihli ve 25687-189 sayılı yazıya
ekdir :

1 - İngiltere Büyükelçisinden alınan 18 Nisan 1942 tarihli mektubda, İzmir'de yapılan İngiliz-İtalyan malûl harb esirleri- nin mübadelesel neticesinde İngiliz ağır yaralılarıyla bunların ta- davisine bakanların memleketlerine sadeleri hususunda Hükümeti- niz tarafından gösterilen çok kıymetli yardımlardan dolayı Kral- lık Hükümetinin minnettarlık duygularının tebliğine memur edil- diği beyan edilmekte ve işbu Ukran hissiyatına Dominion Hükümet- leri ile Hind Hükümetinin de iştirak ettikleri ilâve kılınmakta- dır.

2 - İtalya Elçiliği'nden alınan aynı tarihli mektubda, İtalyan-İngiliz malûl harb esirleri mübadelesinin 8.4.1942 ta- rihinde İzmir'de mahallî askerî ve milki memurların gösterdik- leri hududsuz muavenet ve Kızılay Cemiyeti müessesilerinin yorul- maz meffisi sayesinde muntazam bir tarzda icrasına muvaffaki- yet hasıl olduğu bildirilerek bu muvaffakiyette Cumhuriyet memur- larının yüksek insani duygularının ve Türk milletinin ehanevî azîyetinin şail olduğu tebaruz ettirilmekte ve bu kere İtalyan Hükümetinin Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından pek alıcana- bane bir surette izhar edilen bu müzaheretten dolayı kendisini, Mâşerîmileyh Hükümetin bu hususdaki yüksek dıygu ve takdir his- lerinin Hükümetimize iblâğına memur ettiği ilâve kılınmaktadır.

BCA.30.10.0.0 . 235-587-15

Devlet Arşivi Başkanlığı - 2018

T. C.
Hariciye Vekâleti
Osmanlı Devleti Umumi Mâdenciliği
Şube

U. No.
M. No.
Lef: C. 135.1942

Devlet Arşivleri Başkanlığı
- 2 -
194

Bütün memurlarla İtalyan sâhiblerine pek makbule geçen hediyeler tevelli suretile şefkat eseri gösteren Kızılay Cemiyetine dahi en samimî teşekkürlerinin bildirilmesine tavassut edilmesi iltimas olunmaktadır.

Keyfiyeti yüksek ıtlâfalarına arzeder ve gereğinin ifasına müsaade buyurulmasını derin saygılarına terdifen rica ederim.

Hariciye Vekilli
B. S. S. S.

13.5.1942
BCH. 20.10.00 23.59.15

Yüksek Esavkâlet, Dahiliye, Sıhhat Vekâletlerine, G.K. ve Faislî C. Başkanlıklarına vasıldır.

© Devlet Arşivleri Başkanlığı - 2018

Ek-4: İzmir Belçika Konsolosluğunun Almanya'daki esirlerine gönderilmek üzere hazırladığı yardımların postaya teslim edildiğine dair İzmir Kızılay Şubesinin Kızılay Genel merkeze gönderdiği resmi yazı. KA, 2694/125.


TÜRKİYE
KIZILAY CEMİYETİ
İZMİR MERKEZİ

İzmir, 21/4/1942
Telgraf adresi: Kızılay - İzmir

No: 222/4456

miş

Kızılay Umumî Merkezi Riyasetine
Ankara.

21/3/942 tarih ve 203/4409 sayılı mektubumuza ektir :

İzmir Belçika konsolosluğunun Almanyadaki esirlerine gönderilmek üzere hazırladığı 90 koli bugün postaya teslim edilmiştir.

Kolilerin muhteviyat ve Mürselünileyle-
rinin isim ve adreslerini gösterir listeni
ilişik olarak takdim kılındığını hürmetlerim
ile arz ederim.

TÜRK KIZILAY
Reis
Dr. Kâmrân Örs
[Signature]

Takrirat

KIZILAY U. M. K. K. EVRAKI	
KAYDOLU İSTUR	
Tarih	No.
27 Nisan 1942	8535

2694/125

Ek-4'ün devamı: İzmir Belçika Konsolosluğunun Almanya'daki esirlerine gönderilmek üzere hazırladığı yardımların postaya teslim edildiğine dair İzmir Kızılay Şubesinin Kızılay Genel merkeze gönderdiği resmi yazı. KA, 2694/125.1.

BELÇİKA KONSULATOSUNDAN ALMANYADAKİ ESİRLERİNE GÖNDERİLEN EŞYA VE ERZAK LİSTESİ													
Koli No.	İsim ve adres	Ambalaj mevacı	Her nevi Çamaşır	Sigara Tütün	Kuru meyveler	Sabun	Şeker-lemeler	Balık konser-valer	Diger konser-valer	Çikolata	Bakli	Peynir	YEKÜN
I/80	An den Vertrauensmann der Belgischen Kriegsgefangenen Stalag VI B. Deutschland	40.000			340.000								400.000
81	Lieutenant Jean Lannoy Oflag	650			3.500								4.150
82	Georges Richard Stalag II A	885			1.800	100	500	850	250	180	400	190	4.905
83	Maurice Danse Oflag VIII C	950		210	1.800	100	550	890	390	100		200	4.690
84	Maurice Danse Oflag VIII C	1.090		300	1.440	100	540	850	240	100		200	4.740
85	André Perde M.Stalager II C	1.080		200	1.710	100	560	870	240	90			4.850
86	André Perde M.Stalager II C	.980		200	1.950	90		875	225	220	340		4.900
87	Jean Daquenne Oflag II A	1.100		200	1.370	100	540	900	240	100		200	4.750
88	Jean Daquenne Ofalg II A	800		200	1.400	200	550	925	385	85		200	4.745
89	Jean Haegenan Ofalg II A	1.010		205	1.390	100	570	890	385	85		200	4.835
90	Jean Haegenan Ofalg II C	1.020		200	1.440	110	520	880	240	100		190	4.700
		49.565		1.610	356.180	1.000	4.380	7.930	1.535	1.060	760	1.380	447.235

Ek-5: Polonya Konsolosluğunun savaş esirleri için hazırladığı yardım kolilerinin esir isimlerine göre ayrı ayrı hazırladığı listesi. KA, 2576/ 31.1

Ambassade de Pologne.		Ankara le Octobre 1941		2.1	
131.ppr.Bortnowski Stefan	Nr.387	Oflag II E bar. III sous vetem.,denrees al			
132.ppr.Burakiewicz Stefan	"1006	Oflag X A bar. III	"	"	"
133.kpt.Borowski Stanisław	" 520	" X A blok II	"	"	"
134.ppr.Brzezicki Leon	" 513	" X A " IV	"	"	"
135.ppr.Brzozowski Wacław	"81/XVIII C	II C " 9	"	"	"
136.por.Boczar Bolesław	"588/XI B	Oflag II C bar.1 b	"	"	"
137.por.Boniecki Stefan	"52856	" X A " 4	"	"	"
138.ppr.Borlicki Janusz	"288	" II E "111/16"	"	"	"
139.mjr.Czerwien Leon	"97	" II E	"	"	"
140.por.Czarniecki Krzysztof	Nr717/IVC	" II E	"	"	"
141.ppr.Czochralski Henryk	" 666	" X A " II	"	"	"
142.ppr.Czeczotka Jan	" 635	" X A " II	"	"	"
143.ppr.Czerwiński Jerzy	" 657/XIB	" II C	"	"	"
144.kpt.Czekański Jan	" 2115	" II C barak 14 a	"	"	"
145.ppr.Czerwiński Rudolf	" 7746	" II C " 3 b	"	"	"
146.ppr.Czartożomny Piotr	" 125	" II C " 2 a	"	"	"
147. Charasymiec Józef	"2103	" II C " 8 b	"	"	"
148. Chęciński Bolesław	"7810	" II C Krankenrevier	"	"	"
149.kpt.Dutkiewicz Tadeusz	" 894	" II C	"	"	"
150.ppr.Dolaciński Stanisław	Nr.540	" X A " II	"	"	"
Au		Croissant Rouge Turc			
		Ankara.			
		3. X. 1941			
		11870 - 11919			
		Total 50			
		2576/31.1			

Ek-6: İzmir Fransız Konsolosluğunun Almanya'da bulunan esirleri için gönderdiği yardım adreslerini ve miktarını içeren liste KA, 2691/2.

İzmir		
Almanya'daki Fransız Harp esirlerine gönderilecek kolilerin listesi		
-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-1-		
NO	ADRES VE İSMİ	SİKİTİ KILO GRAM
N°1	Lieutenant F. DESTAUX Gefangenennummer 1.854 B IX OFLAG V A	5000
N°2	Aspirant Alain DOYARD Gefangenennummer 3.442 OFLAG XIII A Unterlager B Barracks 120	5000
N°3	Roger DUFFRAU Gefangenennummer 17.453 STALAG V A	5000
N°4	Antoine APACK Gefangenennummer 26.893 STALAG III B	5000
N°5	Docteur Guy APPERT Gefangenennummer 944 OFLAG II D B1 III Barracks 13 Stube 4	5000
N°6	Lieutenant Pierre Henri THEVENET Gefangenennummer 19.530 OFLAG I C	5000
N°7	Albert PASSERI Gefangenennummer 13.187 F.Z. STALAG I A	5000
N°8	Maréchal des Logis François BOUDOT-LAMOTTE Gefangenennummer 15.900 STALAG IX C Kdo 1500	5000
N°9	Lieutenant Pierre VIGOR Gefangenennummer 4.222 OFLAG IV D Barracks 12	5000
N°10	Joseph SUMBA Gefangenennummer 48.349 STALAG XI B Kdo 1125	5000
N°11	Sous-lieutenant Philippe SCHERER Gefangenennummer 3.197 OFLAG II D Barracks 37	5000
N°12	Lieutenant Roland BOSCAR Gefangenennummer 4.453 OFLAG VI A Block 4 Ch.108	5000
.....		2691/2

[illegible]

[illegible]

Ek-9: Yugoslavya Konsolosluğunun Eylül 1941 ayına ait yardımlarını içeren liste, **KA,** 2574/ 50.

Yugoslavya Konsolosluğundan alınmış harp esirlerine Eylül 1941 ayında gönderilen Eşya ve Erzak listesi

Alışveriş Kuru basması

Kontenjane tâbi mevad														İhracı serbest mevad																			
Koli	Ambalaj		Çamaşır		Şekerleme		Balık konservesi		Diğer konserveler		Çikolata		Bisküvi		Peynir		Sabun						Koli	Ambalaj		Sigara		Kuru meyve					
Adet	K	G	K	G	K	G	K	G	K	G	K	G	K	G	K	G	K	G	K	G	K	G	Adet	K	G	K	G	K	G	K	G	K	G
<i>Yüksek Kontenjanı</i>	200	130	75	230	100	130	50	100	100	30																							
<i>çıkartılan</i>	9	6130	3550	1	3335	3905	1975	1975	2925	100																8640	2575						
	191	14380	7040	230	30665	14405	11025	99025	99075	29150																							

2574/50

Ek-10: Mayıs 1943 Tairea hastane gemisinde bulunan İtalyan savaş esirlerinin esir numaralarını, rütbelerini, isim -soy isimlerini ve durumlarını gösteren değişim listesi. KA,1807/ 91.10.

1807/91.10 Sheet 11.

NOMINAL ROLL OF ITALIAN PRISONERS OF WAR REPATRIATED TO ITALY
ON THE HOSPITAL SHIP "TAIREA" ON 3 MAY 1943.

Serial Embark No.	P.O.W. No.	M.M.C. Case Sheet No.	SICK AND WOUNDED		CHRISTIAN NAME
			RANK	SURNAME	
1819	4527	Aus. 296	Ten.	GIUSSANI	Gaetano
1820	43766	Aus. 381	Capit.	GUZZI	Menotti
1821	120390	Aus. 299	Ten.	LACOPINO	Giovanni
1822	19656	Aus. 425	Magg.	LANDOLFI	Luigi -M.
1823	94398	M.E.1971	Ten.	MAGGIORA	Luigi - L.
1824	21403	Aus. 383	Capt.	MALVANI	Ernesto - M.
1825	21091	Aus. 249	Ten.	MARCHESE	Edoardo - M.
1826	21377	Aus. 427	S.Ten.Med.	MARZO	Roberto
1827	146520	M.E.1611	Ten.	MASSI	Otello
1828	94173	Aus. 385	Capt.	MIGNI RAGNI	Domenico
1829	39861	M.E.1012	Capt.	MOZZONI	Vittorio - L.
1830	21627	M.E.1541	Ten.	NICOLUCCI	Ubaldo - M.
1831	12238	Aus. 253	S.Ten.	PAPPALARDO	Salvatore - M.
1832	21656	Aus. 355	S.Ten.	PERCUOCO	Riccardo
1833	94176	Aus. 226	S.Ten.	PUCCHINI	Alfredo
1834	81485	Ind.2567	Gener.	RIZZO	Antonio
1835	20740	Aus. 435	Capt.Med.	ROMBOLA	Ugo
1836	122713	Aus. 394	S.Ten.	RONDINELLA	Mario - M.
1837	47063	Aus. 395	Capt.	SALAFIA	Luigi - L.M.
1838	94801	M.E.2013	S.Ten.	TOSONI	Leopoldo - L.
1839	39869	M.E.2016	Capt.	VANINI	Mario - L.
1840	12029	Aus. 268	Col.	VANZINI	Filippo L
1841	7266	Aus. 442	Uff.M.	VERNOCCI	Danilo
1842	78620	M.E.2019	Magg.	VERRI	Gabriele - L.
1843	60845	Ind.2578	Gener.	VILLANI	Sebastiano
1844	3715	Aus. 404	Capit.	VISETTI	Umberto
1845	88490	S.A.2/10	Sold.	LANTERI	Salvatore - L.
1846	96314	Aus. 124	Sold.	LA ROSA	Giuseppe - M.
1847	94201	S.A. 167	Sold.	LA TORRE	Carmin
1848	142389	S.A. 168	Sold.	LAVIERA	Antonio
1849	32275	S.A. 174	C.N.	LEPORI	Antonio
1850	353056	M.E.1966	Sold.	LITERATI	Primo
1851	353253	M.E.1860	Serg.	LODI	Alberto - L.
1852	350765	M.E.1863	Sold.	LUCINI	Alfredo - L.
1853	33857	S.A. 182	Sold.	LUCIONI	Pompilio
1854	160420	M.E.1967	Serg.M.	LUCOTTI	Enrico - L.
1855	130699	S.A. 3/8	C.N.	MACCALINI	Berardino - L.M.
1856	350783	M.E.1969	Sold.	MACCALUSO	Giovanni - L.
1857	334393	M.E.1864	Sold.	MACEDONIO	Raffaele - L.
1858	241258	S.A. 186	C.N.	MAGRI	Luigi - L.B.
1859	55910	S.A. 187	Cap.	MAIOCCI	Angelo
1860	237355	M.E.1865	Cap.	MAIOLATSE	Luiano
1861	359915	M.E.1972	Sold.	MANCINI	Adriano
1862	84416	S.A. 192	Sold.	MANCONI	Gio.Maria
1863	187611	Aus. 73	Sold.	MANGIANELLO	Nicola
1864	36006	S.A. 193	Sold.	MANGIONE	Francesco
1865	242092	S.A. 194	Sold.	MANGONE	Gregorio
1866	84732	S.A.2/24	Serg./M.	MANNELLI	Giovanni - L.
1867	258752	S.A.2/11	Sold.	MANTO	Vito L
1868	61232	S.A. 196	C.N.	MANTOVANI	Mario
1869	237505	M.E.1975	Sold.	MARCHETTI	Michele - L.
1870	165460	Aus. 450	Sold.	MARINI	Giovanni - L.
1871	191324	S.A.2/25	Sold.	MARLETTA	Giovanni - L.
1872	255104	S.A. 202	Maresc.	MARRA	Luigi
1873	55575	S.A. 203	Sold.	MARRELLI	Lorenzo
1874	19072	S.A. 2/12	Maro'	MARRUSO	Giuseppe
1875	143946	M.E.1976	Cap.	MARTINICO	Nicola - L.
1876	139363	Aus. 126	Sold.	MARTINA	Rosolino
1877	149518	S.A. 205	Sold.	MASIA	Menico
1878	133956	S.A.2/13	Sold.	MAZZOLA	Francesco

- M.: Mental. - L.: Lying. -L.M.: Mental Lying. - L.B.:Lying Blind.

Ek-11: İzmir'de dördüncü değişimde İngiliz ve İtalyan hastane gemileri hakkında yapılacak muameleye ait program. KA, 1807/ 75.70.

T. C. <i>1807/75.70</i> As. Pos. 1864 K. Kurmayı I. Şube <u>IV.</u> Ks. Şube: <u>2393</u> Sayı : Evrak 13193		<u>İ z m i r</u> 27 / 5 / 1943
<i>Acile</i> Kızılay İzmir Ş.Başkanlığına 5/5/943 gün ve I.Ş.IV.Ks. 1928/11387 sayılı yazımıza ektir. 1 — 28 Mayıs 943 ile 1 Haziran 943 tarihleri arasında limanımıza gelecek olan İngiliz ve İtalyan hasta nakil gemileri hakkında yapılacak muameleye ait program bağlı olarak gönderilmiştir. Gereğini buna göre yapılmasını alâkadarlardan arz ve rica ederim. 2 — İzmir valiliğine arz edilmiş, As. Pos. 1870, 1520, 1862, 8738, K. İkları Merkez hastanesi baş hekimliği, Gümrük A. K. , Merkez K, İzmir dışındaki Liman R. Devlet Dz. Yolları İzmir Ş. Md, Devlet Limanları İşletmesi İzmir Ş. Md, Vilâyet Sıhhiye Md, Gümrük Baş Md. Sahil Sıhhiye Baş hekimliği, Kızılay İzmir Ş. Başkanlığına yazılmıştır. As. Pos. 1864 K. Korg. Hakkı Akoğuz Aslı gibidir. <i>B. G. H.</i>		
İlişği		

Ek-12: Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi'nin İzmir Kızılay Şubesine Türkiye'de yapılacak esir değişimi hakkında gönderdiği yazı. KA, 1807/ 81.4.

Müşveddeyi yapan S. U.	Makinede yazan S. U.	Yazıldığı tarih 28/4/1943	Sevk tarihi : 29 Nisan 1943
			Numarası : 6891

Muhaberat .

Özü: Mübadele hakkında .

Kızılay Sayın Reisliğine .

İ z m i r .

Hariciye Vekaletinden alınan bir yazıda İngiliz ve İtalyan esirleri arasında İzmir limanında yeni bir mübadele yapılacağı ve keyfiyetten ilgili diğer makamların da haberdar edildiği öğrenilmiştir .

Binaenaleyh geçen sefer tesbit edilmiş program dairesinde lüzumlu hazırlıkların yapılması, tarafeyinden 2412 esir mübadele edileceğine göre top yekun (5.000) esir için kurtusuz incir olmadığı takdirde kuru üzümün ve mevcut sigaraların bu hesap üzerinden ihzar edilmesini ve Umum Müdürün de mübadeleden iki gün evvel İzmir'e geleceğini saygılarımızla arz ederiz .

FA/SU.

Reis Yerine

Ramazan

Ek-13: Kızılay Genel Merkezinin Mart 1943 tarihinde Mersin'de yapılacak esir değişiminin yapılma zamanı hakkında Mersin valiliğine gönderdiği resmi yazı. KA, 1807/ 75.1.

1916/751			
Müşvedeyi yapan	Makinede yazan	Yazıldığı tarih	Sevk tarihi : 11 Mart 1943
		10/7/43	Numarası : 4184
Muhaberat .		Özü: Mersin limanında mübadele edilecek İngiliz ve İtalyan esirleri hakkında .	
<u>Gizlidir .</u>			
Mersin Valiliğine .			
İlgili Vekaletlerden Yüksek Makamlarına da bildirilmiş olduğu üzere, bir kısım İngiliz ve İtalyan malûl ve hasta harp esirlerinin, içinde bulunduğumuz Mart ayının henüz iyice bilinmeyen bir gününde , Mersin limanında mübadeleleri yapılacağı Hariciye Vekaletinden Cemiyetimize tebliğ edilmiştir .			
Cemiyetimize düşen ödevlerin ifası için şimdiden hazırlıkda bulunulması, Mersin Kızılay Merkezine yazılmışdır . Bu mübadele işinin tam bir intizam altında yapılabilmesi için bütün tedbirlerin zamanında alınmış olmasına yakın alakalarını ve yüksek muzaharetlerini derin saygılarımızla istirham ederiz .			
FA/SU.		KIZILAY C. UMUMİ MERKEZİ REİSİ	

Ek-14: Gradisca Hastane gemisinin özelliklerini anlatan yazı. KA, 1807/69.5.

1916/69,5

R. N. Ospedale "GRADISCA."

Petty Officer COPELAND Clarence, imbarcato il 13/3/1943-XXI-a Bari, proveniente dal Campo di disinfezione e smistamento P.G. - N75, P.M.3450 e facente parte del gruppo dei prigionieri infermi. Da informazioni assunte dal medico inglese che lo aveva curato precedentemente risultò che, quattro giorni prima della partenza dal campo, aveva sofferto di una grave forma di setticemia streptococcica conseguente ad una angina, per la quale gli furono somministrate alte dosi sulfamidici.-

All'ingresso presentava condizioni generali scadenti, forte anemia ed una blefarocongiuntivite catarrale acuta.- Questa migliorò rapidamente con le cure praticate e così pure lo stato generale migliorò sensibilmente.-

Il giorno 18/3 accusò qualche lieve disturbo intestinale con qualche scarica diarrea e verso la sera fu colto da un leggero collasso cardiaco, dal quale si rimise rapidamente con la somministrazione di cardiocinetici. Il mattino del 19 le condizioni erano migliorate tanto che l'infermo si alzò per la normale pulizia e gustò il cibo. Nel pomeriggio alle ore 18,30 fu colto da un nuovo più grave collasso cardiaco, dal quale non si riebbe nonostante le energiche cure praticate, tanto che venne a morte alle ore 17.-

Diagnosi : Postumi di setticemia streptococcica, collasso cardiaco.-

Borde 19 marzo 1943 - XXI -

Il Maggiore Medico
(GHIZZETTI Carlo)
ghizzetti Carlo



V I S T O
IL COLONNELLO MEDICO
DIRETTORE
(Claudio Calcone)
Calcone

PAZAR	21	MART	1943	KURUŞ
1000	1000	1000	1000	1000
1000	1000	1000	1000	1000
1000	1000	1000	1000	1000
1000	1000	1000	1000	1000

ULUS

ADIMIZ ANDIMIZDIR

Dr. Gökhan Arslan
GÖRGÜ
MURAT KAYI
TUNAN AYDIN
MURAT KAYI
TUNAN AYDIN
MURAT KAYI
TUNAN AYDIN

Mersin'de Kızıldeniz'den ve diğer yerlerden getirilen askerlerin dağıtılması...

Değişmez gelirli UN ve KUMAS dağıtımı devam ediyor

Dağıtılan un beyaz ve hastır, kumaşları herkes beğeniyor

Her ne kadar dağıtılan UN ve KUMAS, herkesin beğenmesiyle dağıtımın hızla devam etmesi...

Her ne kadar dağıtılan UN ve KUMAS, herkesin beğenmesiyle dağıtımın hızla devam etmesi...

Her ne kadar dağıtılan UN ve KUMAS, herkesin beğenmesiyle dağıtımın hızla devam etmesi...

Her ne kadar dağıtılan UN ve KUMAS, herkesin beğenmesiyle dağıtımın hızla devam etmesi...

Her ne kadar dağıtılan UN ve KUMAS, herkesin beğenmesiyle dağıtımın hızla devam etmesi...

Her ne kadar dağıtılan UN ve KUMAS, herkesin beğenmesiyle dağıtımın hızla devam etmesi...

Her ne kadar dağıtılan UN ve KUMAS, herkesin beğenmesiyle dağıtımın hızla devam etmesi...

Her ne kadar dağıtılan UN ve KUMAS, herkesin beğenmesiyle dağıtımın hızla devam etmesi...

Her ne kadar dağıtılan UN ve KUMAS, herkesin beğenmesiyle dağıtımın hızla devam etmesi...

Her ne kadar dağıtılan UN ve KUMAS, herkesin beğenmesiyle dağıtımın hızla devam etmesi...

Her ne kadar dağıtılan UN ve KUMAS, herkesin beğenmesiyle dağıtımın hızla devam etmesi...

Her ne kadar dağıtılan UN ve KUMAS, herkesin beğenmesiyle dağıtımın hızla devam etmesi...

Her ne kadar dağıtılan UN ve KUMAS, herkesin beğenmesiyle dağıtımın hızla devam etmesi...

Her ne kadar dağıtılan UN ve KUMAS, herkesin beğenmesiyle dağıtımın hızla devam etmesi...

Her ne kadar dağıtılan UN ve KUMAS, herkesin beğenmesiyle dağıtımın hızla devam etmesi...

Her ne kadar dağıtılan UN ve KUMAS, herkesin beğenmesiyle dağıtımın hızla devam etmesi...

Her ne kadar dağıtılan UN ve KUMAS, herkesin beğenmesiyle dağıtımın hızla devam etmesi...

Her ne kadar dağıtılan UN ve KUMAS, herkesin beğenmesiyle dağıtımın hızla devam etmesi...

Her ne kadar dağıtılan UN ve KUMAS, herkesin beğenmesiyle dağıtımın hızla devam etmesi...

Her ne kadar dağıtılan UN ve KUMAS, herkesin beğenmesiyle dağıtımın hızla devam etmesi...

Mersin'de fırtına var harp esirleri dün değiştirilemedi

Yedi gün Kızıldeniz'de sade su içerek bir filika ile çalkalanan Kızıldeniz italyan filosunun komutanı macerasını anlatıyor

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin, 20 (Haberler) Mersin'de harp esirleri...

Mersin'de Kızıldeniz'den ve diğer yerlerden getirilen askerlerin dağıtılması...

İlk öğretim devamı (x)

İlk öğretim devamı...

İlk öğretim devamı...

İlk öğretim devamı...

İlk öğretim devamı...

İlk öğretim devamı...

İlk öğretim devamı...

İlk öğretim devamı...

İlk öğretim devamı...

İlk öğretim devamı...

İlk öğretim devamı...

İlk öğretim devamı...

İlk öğretim devamı...

İlk öğretim devamı...

İlk öğretim devamı...

İlk öğretim devamı...

İlk öğretim devamı...

İlk öğretim devamı...

İlk öğretim devamı...

İlk öğretim devamı...

İlk öğretim devamı...

İlk öğretim devamı...

Hindistan'da bu ay...
Hindistan'ı tanıyalım

KIZILAY
Ankara Vilâyet Umumi Meclisi
dün yıllık toplantısını yaptı

Bayık Türk Hukukçusu
Rahmetli Mahmut Esat için dün ihtifal yapıldı

Günün spor hareketleri
FUTBOL
Demirspor - G. Saray
takımını 1-0 yendi

Ek-19: İzmir'de yapılan değişimde yaralı askerlerin hastane gemisinden nakledilmesi. (Kızılay Dergisi, Say: 9, Mayıs 1943).

Abone bedeli :
12 sayı : 2,50 Türk Lirası
6 sayı : 1,25 " "
Yazı işlerini idare eden
U. Neşriyat Müdürü
Mümtaz Faik FENİK
CUMHURİYET MATBAASI
İstanbul

Mayıs 1943

KURUŞ : 20 **Sayı : 9**
Nücrat yeri : KIZILAY U. Merkezi - Ankara
Telefon : 5573—Telgraf : Kızılay

KIZILAY

İzmirde yapılan esir değişiminden intibalar: Yaralı askerler gemiden indiriliyor.

ESİR DEĞİŞİMİ

Yazan :
Mekki Sait Esen

Martin 21 inci pazar sabahı, tam saat 7 de Mersin limanındaki gümrük iskelesinden, Kızılay bayrağını taşıyan iki motor aynı zamanda hareket etti. Esirlerin taşınmasında kullanılacak iki büyük Şat motorlere bağlanmıştı. Bir müddet aynı istikamette ilerlediler, sonra biri İngiliz bandıralı Garda'ya, öteki İtalyan Bandıralı Garda'ya doğru yöl aldı. Bu anda Talma'nın da Garda'sının da güverte az sonra kendi vapurlarına aktarılabilecek olanlarla hıncıhınc doluydu.

Onlar, bu harbin, bir uykusuz gecesi daha geçirdiler; fakat bu uykusuzluk bir korku, yahut ihtiyat eseri, yahut da herhangi bir savaş hizmeti için değildi. Fırtına yüzünden

gerek!.. Herşey vatan içinde gıdadır, madde için olsun, ruh için olsun, herşey yurda çalışana faydalıdır, düşündüklerimizden duyduklarımıza kadar..

Ve şimdi, biraz sonra gemilerine aktarılacak olan esirlerin karşı vapurda dalgalanan bayraklarına, nasıl daldıklarını bir daha yakından görmekteyiz; Hiçbir sanat eseri, insanın uğrunda ölüme atıldığı bayrağı kadar sürükleyici ve azametli değildir.

Her iki gemide, aynı kumanda, esirleri bu dalgınlıktan silkip ayırdı: «Hazırlanan listedeki araya göre isimleri okunanlar birbiri ardına dizilecek sonra Şat'a geçecektir.»

Sadece iki taraftan en yüksek

— 3 —

İzmirde yapılan esir değişiminden intibalar: Yaralı askerler Türk gilebinden vapurlarına naklediliyor.

İngiliz gemisine bir İtalyan motörünün yanmasına imkân olmadığını söyledi. İhtiyaç karşısında kolay çare bulunur. Derhal kumandaca motörün İngiliz gemisine değil onun bordasında bulunan şata, yani Türk topağının ya açacağını söyledim. Başhekim bu düşünceye güçlükle iştirak edebildi fakat nihayet muvafakat etti. Bu defaki manzara bunun tamamen zıddı oldu. İki taraf vasıtaları esirlerini bile memnuniyetle taşıdılar ve birbirlerinin gemilerinde her mülâhazanın üstünde, sırf insanı olarak yaşattılar ve hiç bir brodet görmediler. Bunu Kızılâyın mübadele işi üstünde açtığı şefkat halesine, bu işe hâkim kıldığı cesaretle düşünce ve gayesine borçluyuz.

Kızılây mübadele işlerinde bu manevi galebeyi temin ettiği gibi maddeten de büyük bir idare muvaf-

fakiyeti kazanmıştır. Mersin mübadelesi hariç, son iki mübadelede İzmirde değiştirilen esirler yekûnu dört bin üç yüz yetmiş yedi kişiye balıdır. Bunların içinde üç yüz elliye yakın, hem de ilerlemiş akıl hastalıklarıyla malûl hastalar, pek çok sakatlar bulunduğuna da göz önünde tutulmak icabeder. Bütün bunların sayılması, bir taraftan tesellüm ve diğer tarafa teslim edilmesi, nakli, nakillerinde kullanılacak vasıtaların temini gibi maddi işler noksanız yapılmış, bunun üstünde de esirlerin tıbbi hastalarının zedelenmemesi, incitilmemesi temin olunmuş kendileri bütün bu işler esnasında tam bir şefkat ve muhabbet halesiyle sarılmıştır.

Bütün bu işleri deruhte eden Kızılây erkânı başta Müdürü Umumi Dr. Remzi Günenç ve İzmir merkez Reis-

Avukat Baha Nasuh Yörük olmak üzere İzmir merkez heyetini teşkil eden zevat uyumadan, durup dinlenmeden uğraştılar ve muvaffak oldular.

Kızılây bundan başka bu işlerin karışılması için büyük masraf da ihtiyar etmiştir. Her şeyde kat'î nazır, iki mübadelede de bütün esirlere ve bunları getiren gemilerin subay ve tayfalarına varıncaya kadar hepsine itina ile hazırlanmış inecir ve iyi cins sigara tevzi etmek suretiyle yaptığı insani cemile büyük bir yekûnu tutmuştur.

Hulâsa, mevcudiyeti tarihinde kendisine beynelmîlî sahada hakikî bir şeref mevkîi temin eden bu esir mübadelesi içinde **TÜRKİYE KIZILAY** 1 tam bir muvaffakiyet kazanmıştır.

Mübadele işi Kızılây umumi merkezinin sevk ve idaresiyle, aynı zamanda İzmir merkezinin bütün mevcudiyetle sarfettiği gayretle başarıldı. Bu münasebetle, İzmir merkezinde şehrimiz halkına yaptığı yardımları da Ankara karilerine göylece tanıtmak muvafık olur.

Kızılây İzmir merkezinin, faaliyeti bilhassa hastalara ve fakirlere daimi yardım şeklinde tecelli eder. Bu merkezin tatilsiz çalışan iki dispenseri vardır. Biri Karşıyakada birisi İzmirin en fakir muhiti olan İkicemesliktedir. Her dispenserin bir doktoru, bir eczacısı, bir eczacı kalfası ve iki şer kavaası vardır. Eczahaneleri fele-rindedir. Fakir hastalarının tedavisiyle ıstıgal eder. Tedavi ne kadar uzun sürerse devam edilir, ilaçlar temin olunur.

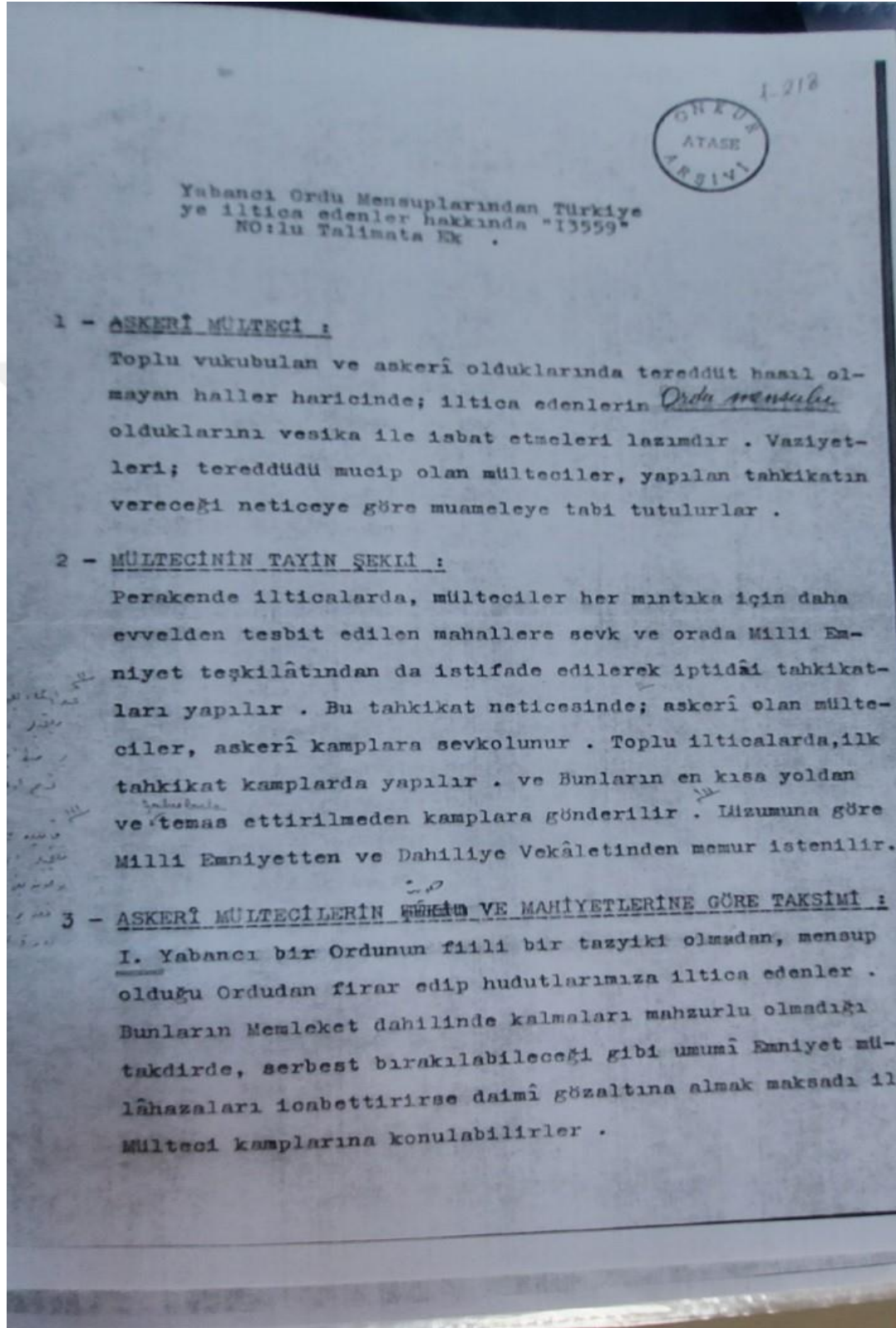
Bundan başka elli yataklı bir de

(Devamı 21 inci sayfa)

— 5 —

Şhihiyecilerimiz bir İtalyan yaralıını götürüyorlar.

Ek-21: Türkiye'ye İkinci Dünya Savaşı sırasında mülteci statüsünde sığınan yabancı ordu mensuplarına uygulanacak kurallara dair talimatname. ATASE, II. Dünya Savaşı Koleksiyonu, Dosya no: I, belge 218.



FOTOĞRAFLAR

Foto-1: İzmir’de 1943 yılında yapılan esir değişiminde yaralı generallerin rıhtıma çıkarılma anı. KA, 1807/ 80.

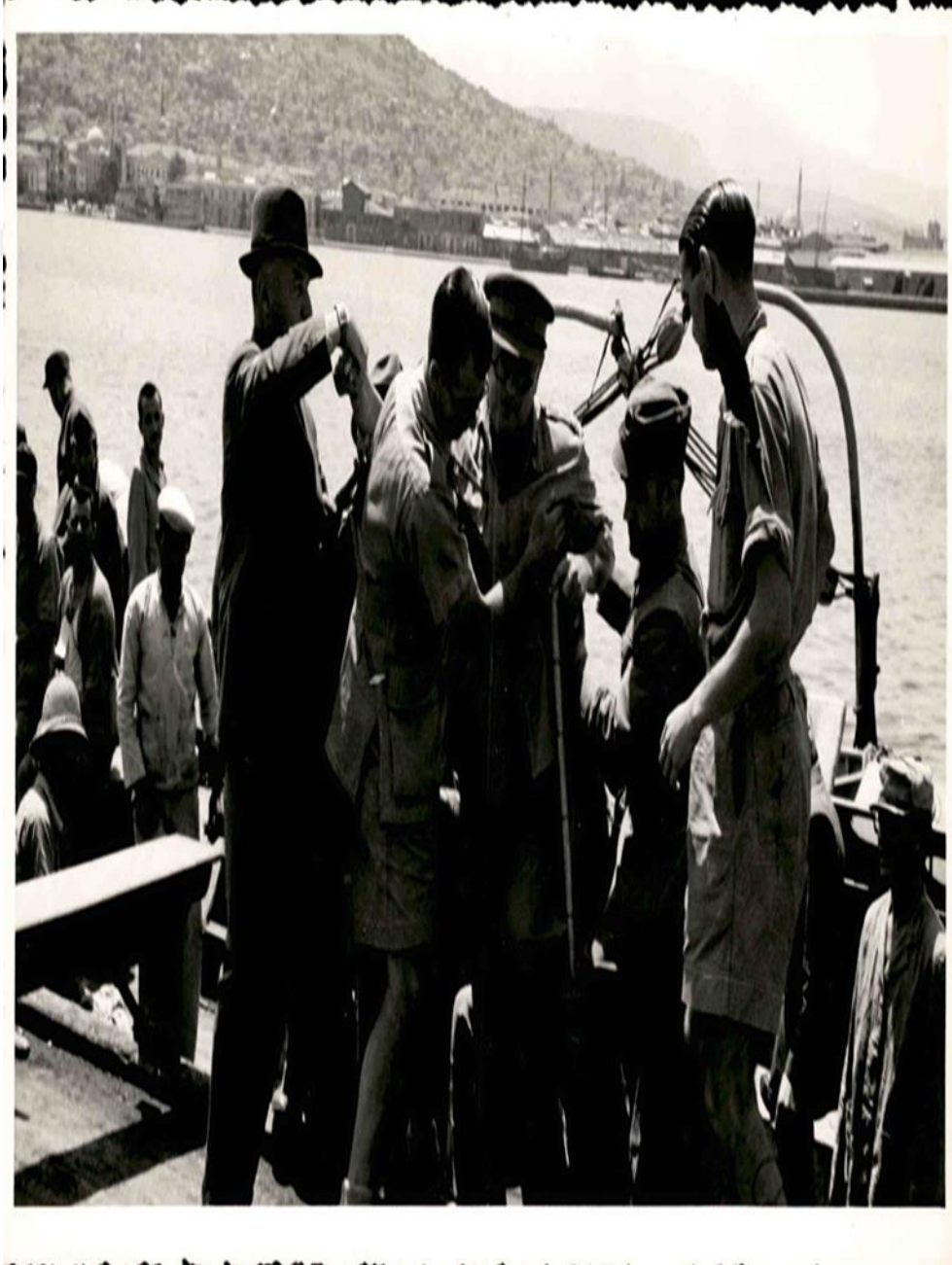


Foto-2: Kızılay Genel Müdürü Remzi Gönenç ve mübadelede görevli hastane gemilerinin üst düzey yetkililerin Türk makamlarını ziyaret için karaya çıkma anları Nisan 1943. KA, 1807/ 80.



Foto-3: 1943 Esir değişiminde görevli Kızılhaç hemşireleri ve Kızılay Genel Müdürü Dr. Remzi Gnen'le hatıra fotoğrafı ektirirlerken, 1943. KA, 1807/ 80.



Foto-4: İkinci Dünya Savaşı sırasında savaş esirlerine gönderilecek kolilerin depolarda sevk edilmek üzere hazırlanması. Kızılay Dergisi, Sayı: 8, Ağustos 1942.



Foto-5: İkinci Dünya Savaşı sırasında savaş esirlerine gönderilecek kolilerin kayıt ve muayene işlemlerinin yapılma anı Kızılay Dergisi Sayı: 8, Ağustos 1942.



Foto-6: Bir Alman esir kampının görünümü, Stalag VIII-A, içinde Görlitz.
https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Prisoners_of_war_from_France_in_World_War_II.



Foto-7: Le Ray'i 1941'de Almanya'da bir Fransız savaş esiri olarak gösteriyor
https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Prisoners_of_war_from_France_in_World_War_II.



Foto-8: Esir Kamplarında esir Fransız askerlerin gündelik hayatına dair bir kare, Ağustos 1940.
https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Prisoners_of_war_from_France_in_World_War_II.



Bundesarchiv, Bild 140-2003-0021
Foto: Struckmeyer-Wolff | August 1940